

ॐ

અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળમાં પેટન અથવા લાઇફ

મેમ્બર થઈ પ્રગટ થતા અન્યોનો લાભ મેળવો.

અને તે માટે

પત્રવ્યવહાર નીચેના શીરનામે કરો—

શ્રીઅધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારકમંડળ.

હેડ ઓફીસ—શ્રી મુંબઈ ઠે. ત્રાંબાકાંટો

પ્રાન્ય ઓફીસ—શ્રી પાઠરા (ગુજરાત.)

ભાવનગર—આનંદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં શા. ગુજાળયંદ

લલિતુભાઈએ છાપ્યું.

નિવેદન.

જનમુખિ તરફ માન ઉત્પન્ન કરાવનાર, સ્વકર્મની જાગૃતી કરાવનાર, પ્રાચીન જ્ઞાનોજ્ઞાણી અને હાલની પડતી દયાની સરખામણી કરવાનું સાધન આપનાર, દેશના જુદા જુદા ધર્મો અને સ્વધર્મનું જ્ઞાન કરાવનાર, સ્વદેશ અને સ્વગામની ઉત્તિમાં લાગ અર્પવાને પ્રેરણા કરનાર, ઐતિહાસિક પૂરાવા માટે નામપત્રો અને શીલાલેખો ફેટલા ઉપયોગી થઈ પડે છે તે બતાવી આપનાર, જોતોની મંદિર સમૃદ્ધિ અને જ્ઞાનસમૃદ્ધિ તરફ અગાધરૂચિની સાક્ષી આપનાર આ મન્ય શ્રીમદ્ જુદિસાગરજીમ્હરિ ગ્રન્થમાગાના ગ્રંથોંક ૧૦૨ માં રૂપે બહાર પાડતાં આ મંડળને હર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્રથમાવૃત્તિની પ્રસ્તાવના અને આ આવૃત્તિના વસ્તવ્ય તરફ ધ્યાન આપી પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિની તુલના કરી ઉત્તતિક્રમમાં આગળ વધવા માટે પ્રામુખિક વિવેચનો અને સૂચનાઓ કરી છે તે ઉપર ધ્યાન આપવા વિનંતિ છે.

પ્રથમાવૃત્તિ-સુ.સા.૦ગ્રન્થમાગાના ૩૬મા ગ્રન્થ તરીકે વીજપુર (વિદ્યાપુર) જુતાંત એ નામે સધુરૂપે-બહાર પડી હતી જ્યારે આ ગ્રન્થનો વિસ્તાર મોટો થવા સાથે વિશેષ દૃઢીક્રોનો સમાવેશ થતાં તેને બારત ગુજરાત વિજ્ઞાનપુર (વિદ્યાપુર) બૃહદ્ જુતાંત એ નામ આપવામાં આવ્યું છે.

ગુરૂશ્રીએ પ્રથમાવૃત્તિનો પ્રસ્તાવનામાં આ ગ્રંથલેખનનું નિમિત્ત-વિજેંદ્ર દેવ પરમારનો લેખ-ધાંડુ ગ્રંથપુરના દેરાસરવાળો લેખ છે એમ જણાવ્યું છે. તે લેખો ઉપરાંત અન્ય લેખો અને ગ્રન્થો વિજ્ઞાનપુરના ઇતિહાસને પ્રકાશિત કરી રહ્યા છે તેમ આ ગ્રન્થ પૂરો વાંચવાથી ખાતરી થશે.

હાલનું વિજ્ઞાનપુર તેજ સ્થાને ત્રીજવાર વસવાનું ઐતિહાસિક રીતે સાંપ્રતિ થાય છે. આવડા ગુલાદિત્વના સમયનો કુંડ જે હાલ હયાત છે તે તેમાં જે લેખ છે તેથી સં. ૮૦૨ પૂર્વે વિજ્ઞાનપુર ઉપર આવડા રાજાઓના સત્તા હતી અને તે ઉપરથી તે પૂર્વેનું વિજ્ઞાનપુર હોવું જોઈએ તેમ સમજી શકાય છે.

સુધર્મગચ્છ પદાવલીથી વિ. સં. ૬૨૭માં વિજ્ઞાનપુર વસ્યું અને સંધપુરના શિલાલેખથી વિ. સં. ૧૨૫૬ માં ફરી વસવાનું સમજી શકાય છે.

ધાંડુગામ સં. ૧૮૦૦ ના સૈદ્ધમાં હયાત હોવું જોઈએ અને વિજ્ઞાનપુર ઉપર થયેલા મુસલમાન આક્રમણ સમયે વિજ્ઞાનપુરના ઇતિહાસને પ્રકાશિત કરનાર શિલાલેખનાં ૪ પાટીયાં વિજ્ઞાનપુરના પ્રાચીન દેરાસરમાંથી બચાવી લેવામાં

આત્મા હોય અને તેમાંના જે થાંદુ અને પશ્ચાત્ સંઘપુરમાં રક્ષણ પામ્યાં હોય તેમ જાણાય છે. તેમાં પ્રથમનું પાટીઉં શ્લોક ૧ થી ૬૫ સુધીનું તથા ચોથું અથવા છેલ્લું પાટીઉં શ્લોક ૧૧૫ પછીનું મળ્યું નથી. તે જે મધ્યું હોત તો વિગ્નપુરના ઇતિહાસને સંપૂર્ણ અજવાળું પાડત.

રા. રા. વક્રીલ મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ તરફથી આ નિવેદન લખવા સમયે ખબર મળી છે કે લીંબડીના લંગરમાં વિગ્નપુર સંબંધી લખાણવાળો ગ્રન્થ છે. જે તેવો કોઈ ગ્રન્થ ત્યાં હશે તો ત્રીજી આવૃત્તિ સમયે તે મેળવી વધુ પ્રકાશ પાડી શકશે.

આ વૃત્તાંત જે સ્થળનું છે ત્યાંના એક ધર્મિષ્ઠ પરોપકારી અને સ્વયંજે આગળ વધી પોતાની શક્તિનો સર્વ પ્રકારે પોતાના હસ્તે સદુપયોગ કરનાર અદસ્થ તે સદ્ગત શેઠ મગનલાલ કંકુચંદનું જીવનવૃત્તાંત પ્રથમાવૃત્તિમાં આજેખાણું છે; તે જ થોડી પુરવણી સાથે આ આવૃત્તિમાં રાખવામાં આવ્યું છે અને તે પ્રાસંગિક જ છે.

પ્રથમાવૃત્તિમાં તેઓશ્રી તરફથી દ્રવ્યસદાય મળી હતી; તેમજ આ આવૃત્તિમાં તેઓશ્રીના ઉપકારથી ઉપદ્રુત થયેલ આ મંડળના એક સભ્ય તરફથી રૂ. ૫૦૦)ની આર્થિક સદાય મળી છે આ ભાઈના ઇચ્છા મુજબ આ ગ્રંથ સદ્ગત શેઠના સ્મરણાર્થે પ્રગટ થાય છે. અને ગુરૂશ્રીની પણ તથાપ્રકારની જ આજ્ઞા હતી.

આ ગ્રન્થ શ્રામંત સરકાર સયાહરાવ ગાયકવાડની સુવર્ણ જ્યુબીલી પ્રસંગે જ બહાર પડતો હોવા સાથે આ વૃત્તાંતવાળા સ્થળના તેઓ અધિપતી-રાજવી હોવાથી તેઓશ્રીના સુંદર જમી આ ગ્રન્થમાં આપવી યોગ્ય ધારી છે, તેમજ શ્રીમદ્ ગુરૂવર્ચની દીવ્ય ભક્તિ, આ વૃત્તાંતવાળા સ્થળે તેઓશ્રીના સમાધિસ્થાને સમાધિ-મંદીરમાં પ્રતિષ્ઠિત થવાના દિવસેજ બહાર પડતી હોઈ તેઓશ્રીની પણ આગેહુજ જમી આ ગ્રન્થમાં આપવી યોગ્ય જણાઈ છે. વિગ્નપુર તાલુકાનો નકશો પણ આ ગ્રન્થમાં પ્રગટ થયો છે તે પણ યોગ્ય જ ગણાશે.

વિદ્યાપુરમાં-ગુજરાતમાં વિદ્યાના પારંગત એવા ગુરૂશ્રી જેવા વિદ્વાનો વિદ્યાના પુરની માફક અનેક થાઓ તથા :સર્વત્ર ઉચ્ચ વર્તનવાળા, માનનીય, દાની, ધર્મિષ્ઠ પુરુષો વધે અને સ્વક્રામ-સ્વભૂમિની ખ્યાતિ વિસ્તારે એવી ભારતપૂર્વક વિરમીએ છીએ.

શુદ્ધિ સં. ૧

વિદ્યમ સં. ૧૬૮૨

}

લી.

શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

સંતવાણી-ગુરુસ્મરણ.

જેના ગુણોની ગણના જનથી ન થાયે,
ના શેષનાગ જીવથી ગણતાં ગણાયે,
જેહી જે હસ્ત શુભ આશિષ નાન્ય યાયું,
શ્રી બુદ્ધિસાગર સુરિ શરણું જ સાચું.

- ૧-કોણ જાણતું હતું કે—આ મન્યની પ્રથમાવસ્થાના કલ્પસ્થાપક શેઠ મગનમામનો દેહ તે આશ્રિત પ્રગટ થયાબાદ માત્ર જે મામમાં જ આ દુનિયા ઊઠી જશે ?
- ૨-કોણ જાણતું હતું કે—આ મન્યની દ્વિતીયાવસ્થા પ્રથમ કરતાં મોટા પ્રમાણમાં-વધુ અગત્યાગ પાડે તેવા સ્વરૂપમાં આદરણા હુંદા મમયમાં બહાર પડ્યો.
- ૩-કોણ જાણતું હતું કે—ગુરૂશ્રીની સતત તાપીદ છતાં તેઓશ્રીના દેહવિસય પૂર્વે બધું મેદર છપાઈ ગયા છતાં માત્ર પ્રસ્તાવનાદિ માટે મ્હારા પ્રમાદયો આ મન્ય વાચકોની સમક્ષ ગુરૂશ્રીની હયાતીમાં રજુ નહીં થાય ?
- ૪ કોણ જાણતું હતું કે—આ મન્યના લેખક મદાતમાશ્રીનું આપડી વચ્ચેથી અનિ વેગે ઉચ્ચ ગતિ તરફ પ્રયાણ થયો ? અને તે પછી સં ૧૯૮૧ ના જોડ વદ ૩ ની પ્રભાતેજ.
- ૫ કોણ જાણતું હતું કે—વેગે મુસ્તારી પુરી થનાર દોશાની ચેનવટી છતાં સેવક તેઓશ્રીથી અંત સમયેજ વધુ દુર હશે ?
- ૬ કોણ જાણતું હતું કે—મ્હારા કોપશરી સદગન શેઠશ્રીના શુભ કલ્પવટ લેવા-યેહી જમિમાં વિભવપુરની જામિમાં વધારો કરનાર અનેક શુભ કાર્યો થશે ?
- ૭ કોણ જાણતું હતું કે—સદગન ગુરૂશ્રીનો નિરાંજન મદોન્નત અપુત્ર રૂપમાં જો મ્હલે થયો તે રથજે થવાનો હતો ?

આ અને બીજાં ઘણું—સં. ૧૯૪૬ થી મ્હારા અગરનેહી અને સન્મિત રૂપે અને સં. ૧૯૪૭ થી આપા મન અને સદગુરુ રૂપે નિર્મળ દાન અને સદગમનો અપૂર્વ અનુભવ ચખાડનાર નયા "સાજમની ગુણસિદ્ધિ કાવ્ય" ની અમુક સીડીઓ તરફ માત્ર પંચારો કરી મ્હારામાં જગદીશ ભાવનાર.

મહારા તે થોળીંધર ગુરૂશ્રી જાણતા હતા. અને તેમજ થયું તે જગતે જોયું, અને પણ પ્રભુ શ્રી મહાવીર અને ગૌતમના વિરહની કંઈ જાંખી થઈ. ગુરૂશ્રીના અનેક પ્રાસંગિક વચનોની સત્યતા તેઓના સંબંધમાં આવનારાઓને વખતો વખત અનુભવાતી હતી અને વખત જશે તેમ વધુ અનુભવાશે.

સંતવાણી.

તેઓશ્રીની પ્રેમભાવે અપૂર્વ સેવા-વૈયાવચ્ચ કરનાર શાન્તમૂર્તિ શ્રી વૃદ્ધિસાગરજીને અંત સમયે ગુરૂશ્રીએ બોધ આપતાં આપતાં મં. ૧૬૮૧ ના ચૈત્ર સુદ ૫ ની રાત્રે ક્યું કે “ આત્મ સ્વરૂપ ચૂકીશ નહીં ” “ શીકર ન કર, જન તારી પાછલ આવું છું-તૈયારી છે. ” ઇત્યાદિ બોલાયેલ સમસ્યાસૂચક વચનો તે સંત પુરૂષે સાચાં કરી બતાવ્યાં અને તે માત્ર અઢી માસની અંદરજ.

જે સ્થળે મુનિ શ્રી વૃદ્ધિસાગરજીનો અમિસંસ્કાર થયો તે જ સ્થાનમાં આચાર્યશ્રીના દેહનો અમિસંસ્કાર થયો.-એકજ સ્થાને બંને પુરૂગણોની રાખ થઈ અને ત્યાં ગુરૂશ્રીનું સમાધી મંદીર થયું અને ભાવીએ નિર્માણ કર્યું હોય તેમ ગુરૂ શિષ્યના પ્રેમનું દ્રશ્ય મૂર્તિ રૂપે-સાક્ષાત જાણ થયું.

સંતોની સસના જણાવતું-ગુરૂ શિષ્યનું સમારક દ્રશ્ય વિગ્નપુરમાં જયવંતુ વર્તો. ॐ શાન્તિઃ ૩

ગુણદષ્ટિએ ગુરૂાનુરાગ પ્રગટે તથા પ્રભુ મહાવીરના શાસનની નિરૂપદ ભાવે વિશેષ સેવા ચાપ અને શુભાશુભ કર્મની નિર્જેરા જરૂદી થાઓ એવું દર્શાવેલું અને ભાવપૂર્વક વંદન કરતો

શ્રી મુ'માઈ ચંપાગદલી.

મં. ૧૬૮૨ માં ૬ સુદ ૩

(ગુરૂ વિરહની પંદરમી

પ્રસિદ્ધ તીથી)

સહજ કરમચંદ.

श्री १०८ महाप्रबंध प्रणेता योगनिष्ठ शास्त्रविचारद् जनानायं

श्रीमद् बुद्धिमागर सूरिश्चरजी.

जन्म सं. १९३० महा वदी १४
(विजापुर).

दीक्षा सं. १९६० (पालनपुर).

देहात्मर्ग सं. १९८१ ज्येष्ठ वदी ३
(विजापुर).

आचार्य पदवी सं. १९७० (पेयापुर).

પ્રતિ દેવ મંદિરમાં, કાળસરાસમાળા, મુખર્મગચ્છ પદ્મવત્તિ તથા અન્ય પદ્મવ-
ત્તિ, અને વિવિધ પદ્મવત્તિ પદ્મવત્તિ લેખ સાક્ષીયુત છે એમ ગુરૂશ્રીએ જણાવ્યું છે.
પદ્મવત્તિ લેખ મુજબ છે. પરંતુ અને છેલ્લું પાટીઉં મધ્યું નથી. તે બે મધ્યું
તે બે વિવિધ પદ્મવત્તિ અને તે સંખ્યા ઐતિહાસિક વિષયમાં વધુ અગત્યનું પડત.
કેવલ દેવ પદ્મવત્તિ અને બે દામ કાળા પાટીયાં (શિલાલેખ) ઘણીજ થોડી જગે
જણાવે છે. આમાં ૧૬ માં શ્લોકની માત્ર એક જ છેલ્લી લીટીથી સંજ્ઞાત છે
અને ૧૬ માં શ્લોકની બે લીટીથી તે યાદી રહે છે. આ ઉપરથી સાબીત થાય
તે કે મેલા માર અથવા પાંચ પાટીઆમાં તે લેખ હોયો જોઈએ. મજદુર શ્લોકો-
માં ૧૭ થી ૨૦ શ્લોકના ભાવાર્થ ઉપરથી જણાય છે કે—ગાહડદેવે પોતાના
પિતા વિવિધદેવનો યજ્ઞ દેવાયવા વિજયપુરનો ઉદ્ધાર કર્યો અથવા વસાવ્યું; પણ
આ શ્લોકમાં યજ્ઞોધવળ, અંગડ, જોહડ, સોમદેવ, દેવધર, દેહડ વિગેરે શ્રાવકોનાં
નામ આવે છે તે કોણ અને ક્યારે થયા ? તથા તેમનાં શું કાર્યો હશે તે હકીકત
જણાવાને અન્ય કશો જોવાની જરૂર જણાય છે.

ગામની શોભા, મંદિરોની ભવ્યતા, મંત્રીઓની ન્યાયપરાયણતા, ધન-
વંતોનો પાત્રાપાત્રની પરિક્ષા કરી ધનનો વ્યય કરવાનો વિવેક અને બીજાનો
ઉદ્ધાર કરવાની ઉત્સુકતા, ગૃહસ્થોનાં ઘરો, બજારો, કેવાં હતાં અને પ્રતિદિન
મહોત્સવોવડે નગર કેવું શોભતું હતું તે જણાવી શ્રાવકો કેવા હોય અને તે
સમયે કેવા હતા તે હકીકત માટે નીચેના ભાવાર્થવાળા શ્લોકો કોઈપણ શ્રાવક
બુદ્ધવા જેવા નથી.

“ જે નગરમાં શ્રાવકોનો સમુદાય સ્કુરાયમાન વિધિપથમાં પ્રસ્થાન કરે
છે અને રાત્રિ દિવસ સઘળા પદાર્થોને વિનશ્ચર જાણે છે, તથા પારરહિત સંસાર
સાગરને તરી જતા ઇચ્છા ધરાવનારો હોઈ તીર્થંકર—પરમાત્માના ધર્મરૂપ
વહાણનો આશ્રિતજની નિત્યાનંદ સ્વરૂપવાળી મુક્તિરૂપી વનિતાને પ્રાપ્ત કરવા
સદા ઉદ્યમ કરે છે ” (૮૮)

“ જેને હંમેશાં ચારિત્ર લેવાની ઇચ્છા છે તથા જે વિપવૃક્તિની પેઠે કડવા
ફળવાળા સંસારનો ત્યાગ કરવા ઇચ્છે છે તથા મુક્તિરૂપી સ્ત્રીના હૃદય ઉપર
રમવાના ઇચ્છા ધરાવે છે અને સમ્યક્ પ્રકારે ધારેલી દેશ વિરતિ જેના લાઘ્યમાં
અનેક પ્રકારની આનંદશ્રેણીને આપે છે ” (૮૯) (જુઓ પૃષ્ઠ ૯)

તે પછી ગુરૂશ્રીએ—સાપ્તમતી નદી સંખ્યાથી, બ્રહ્માવર્ત અને આવર્ત તથા
વિદેશી હ્રણ અને ગુર્જરા સંખ્યાથી તથા ગુજરાતની પ્રથમ ગણના સૌરાષ્ટ્રમાં,

મતી હતી અને હાલના ગુજરાતની હદ ડેટલી છે તે જણાવી, વિળપુરનું સ્થાન અને ત્યાંના ક્યા ક્યા પુરૂં પોતાને આજ્ઞન આપનાર મધ પગા તે જણાવ્યું છે,

ગુરૂશ્રીએ અન્યની સદ્ગત કરતાં પૃષ્ઠ ૨ થી ૭ સુધી વિળપુર ક્યાં છે, તેના ઉપર ક્યા ક્યા રાજ્યોની સત્તા હતી, હાલ કેની સત્તા છે, મરાઠા રાજ્યની સત્તામાં ક્યારે આવ્યું, કેટલી વખત ભાંગ્યું અને પુનઃ સ્થાપિત મધ્યું, હાલ કઈ સ્થિતિમાં છે. જૈન અને જૈનેતર દેવાદયો, મસ્જિદો, સૂફીઓ, પાડશાળાઓ, ધર્મશાળાઓ, ઉપાશ્રયો, કોટો, દવાખાનું, બોર્ડીંગ જ્ઞાનમંદિર વિગેરે સ્થાનો છે તે સંબંધી તથા વિળપુરમાં કવિઓ, પંડિતો, ગરાઓ પ્રગટ છે તથા તેની આબો હવા આરોગ્ય માટે અને ગુરૂકુળ માટે અનુકૂળ છે તે જણાવી અન્ય વિદ્વાનો અને અન્યો વિળપુરના ઇતિહાસ માટે શું કહે છે તે જણાવ્યું છે.

પૃષ્ઠ ૮ થી ૩૨ વિળપુરની આસપાસના ગામોની જાણવાનું હકીકત આપી છે ને તેમાં પુરાણા અને જાણવા યોગ્ય સહેરો અને ગામોની પ્રાચીન તથા અર્વાચીન હકીકત જણાવી છે.

ધાંદુ, પ્રાંતિજ, ભોદરા, વરસોડા, માણસા, ખડાયત, (પડાયતન અથવા નંબાવતી) મહુડી, સંઘપુર, પેથાપુર, ભીંબોદરા, આગ્નેશ, દેસવાડા, વેડા, પીમવાડ, રીદેરાલ, કુકરવાડા, ચરાડા, ગવાડા, કોઠવાડા, ગેરીતા, રામો, પામોસ, મેઢ, ડાબલા, વશાઇ, ગોઝારીયા, સાંધજુજ, બીભોદરા, ભાટોસ, (ભાટા પલિસ), વીશનગર, મહેસાણા, વડનગર, ખેરાસુ, તારંગા, ઇંડર, વાઘપુર, આગસોડ, મગરવાડીયા, સોજા વગેરે ગામો સંબંધી બાદશાહી વખતમાં થયેલા ફેરફારો અને જાણવા યોગ્ય હકીકત તથા મધ્યમિદ્વ તીર્થનો ઇતિહાસ આપ્યો છે તથા પ્રાંતિજ, મહુડીના ફેરાસર વગેરેના ભેજો પ્રગટ કર્યા છે.

પૃષ્ઠ ૩૩ થી ૪૦ વિળપુરની થોડાં વર્ષો પૂર્વેની વ્યવહારિક સ્થિતિ અને હાલની સ્થિતિ, બનેલા બનાવો, જૈનોને સગતી જાણવાનું હકીકતો અને પ્રાસંગિક વિવેચન છે.

પૃષ્ઠ ૪૧ થી ૭૦ સુધી વિળપુરના હાલના જૈન મંદિરો અને તેને સગતા લેખો અને વિગત લખાઇ છે.

પૃષ્ઠ ૭૦ થી ૧૦૫ સુધી જૈન સંસ્થાઓની હકીકત-ઇતિહાસ વિગેરે છે. જેમાં અજુમર અને દેવસર ગચ્છ સંબંધી-વજ્રેસીંગ સંબંધી, વડી પોસાળ

અને સફૂડી પોશાળ સંબંધી વિજ્ઞપુરને લગતો ઐતિહાસિક પ્રકાશ પાઓ છે. આમાં ધર્મધોપસૂરિ અને પ્રખ્યાત થઇ ગયેલ પેથડશાહ આવકનો વિજ્ઞપુર સાથેનો સંબંધ બતાવ્યો છે. તે વિજ્ઞપુરની કીર્તિમાં વધારો કરનાર જાણુવા છે. તે પછી વિજ્ઞપુરમાં થયેલા કવિઓ-વિદ્વાનો વગેરે સંબંધી જાણુવા યોગ્ય હકીકતો જાણુવી જ્ઞાનમંદિર-મગનભાઇની વાડી વગેરેના લેખો પ્રગટ કર્યા છે.

પૃષ્ઠ ૧૦૬ થી ૧૨૩ વિજ્ઞપુર મધ્યેના જૈનેતર મંદિરો, માર્વાજનિક સંસ્થાઓ, તેઓના સ્થાપકો, રક્ષકો અને તેને સંબંધકર્તા ગૃહસ્થો, કવિઓ અને વિદ્વાનોની જાણુવા યોગ્ય હકીકતો પ્રગટ કરી છે.

પૃષ્ઠ ૧૨૪ થી ૧૩૨ જુનાં નવા વિજ્ઞપુરની મિશ્રતા અને પ્રાચીનતાના ઐતિહાસિક લેખોના હિતારા આપ્યા છે.

પૃષ્ઠ ૧૩૩ થી ૧૫૦ વિજ્ઞપુરમાં થયેલા પ્રાચીન આચાર્યો અને વિજ્ઞપુરમાં રચાયેલા ગ્રન્થો સંબંધી તથા પ્રાચીન મહાવીરસ્વામી વગેરેનાં દેરાસરો જે હાલ હયાત નથી. તે સંબંધી વિશેષ હકીકત જાણુવાનારી પ્રશસ્તિ આપી છે અને પૃષ્ઠ ૧૫૧ થી ૧૫૪ સુધી સાગરશાખાની પદાવલી આપી છે.

પૃષ્ઠ ૧૫૫ થી ૧૬૪ મુસલમાન પ્રકરણ છે. જેમાં તેઓ સંબંધી જાણુવા યોગ્ય હકીકત સાથે તેઓની મસ્જિદો, કબ્રો અને તેઓની પોતાના ધર્મ સંબંધી માન્યતા વિષે વિવેચન છે.

પૃષ્ઠ ૧૬૪ થી ૧૭૧ વૈદિક-પૌરાણિક હિંદુઓ અને તેનો ધર્મ તથા સિદ્ધાંત-માન્યતા અને તેઓમાંના વિદ્વાનો-શ્રીમાનો સંબંધી હકીકત અને વિવેચન છે.

પૃષ્ઠ ૧૭૨ થી ૧૭૪ માં જૈનો અને જૈન યાત્રિઓ, જૈનધર્મ, ક્ષત્રીય વંશ અને તેની શરવીરતા સંબંધી ટુંકમાં ઇશારો કર્યો છે.

પૃષ્ઠ ૧૭૫ થી ૨૧૨ 'જૈનધર્મ-વિશ્વધર્મ' ના મથાળા નીચે ૩૮ પૃષ્ઠનો સ્વાદ્વાદઃધર્મની ખૂબી-અર્થાત મહત્વતા દર્શાવનારો એક મોટો મુદ્દાસરનો લેખ લખાયો છે. આમાં જૈન ધર્મ-જૈન ધર્મનાં તત્ત્વો, માન્યતા, જૈનવ્રતો, તીર્થ-કરો, કેવલીઓ, સાધુઓ, આચાર્યો, પન્યાસો, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો, શ્રાવિકાઓ, કાળ, આરા, આયુષ, તીર્થ-કર મહાવીર પ્રભુ ઇત્યાદિનો બોધ, સિદ્ધાન્ત, કર્મતું સ્વરૂપ, સંપત્તિઓ, પદ્મવ્ય, નવતત્ત્વો, અષ્ટકર્મો, દ્વાદશાંગી, અગીયાર અંગ, ખાર ઉપાંગ, ચૌદ પૂર્વ અને આગમો સંબંધી એવું તો સરસ રીતે દિગ્દર્શન

હું' છે કે જેન અને જેનેનને જેન ધર્મ મંજરી હજી પૂર્ણ નિવારણ
અર્થાત્ કરી જતી અજાનતા આ વિચ્છેદન ગોચરથી દૂર થાય.

પૂર્વે તથા જુદા જુદા માર્ગે, જેનાઅર્થ-દિગ્દર્શન જેનાનો પ્રાપ્તિના,
ગતિએ, જેનાની વાંચન, ગિર્જાન, જેન મંજરી થઈ શકે તેમ વર્ષ, જેનઅર્થ-
વિજ્ઞાનગોળો હૃદય વિજ્ઞાનના, આપ પંચવળના, જેન મંજરી વગેરે મંજરી
વિજ્ઞાન છે. તથા જેન ધર્મની-જેનનનાની અર્થગોળ જેનેનગોળી મંજરી
પ્રસંગે મંજરી હૃદયેષ્ઠ કરી અજાન કે અવગણ્યને જેટલાર મંજરી નરસી
મંજરી દીક્ષાગોળ વિચ્છેદન-અજાનની જગ્યા આપી નેમોની ગંધગોળ મંજરી-
ધાન હું' છે. તથા બૌદ્ધધર્મ મંજરી મંજરીવાચેષ્ઠ દર્શાન સાધે તે
ધર્મ અને જેન ધર્મની બિજાના મંજરી આપી છે. જેને જેન નર્મી મંજરી
લખી, જેનોને જેન ધર્મના વિદ્યેષ્ઠ જ્ઞાન મારે, ધર્મક્રિયા અને પોનાની દરજ
અવગણ્યા મારે મંજરી ઉપરેષ્ઠ આપી-જેનો એટલે જીતનારા (નદી કે જીતાયેલા)
ધર્મ સંજોટ ઉપરેષ્ઠ કર્યો છે.

જૂદ ૨૧૨ થી ૨૧૩ વિગ્નપુરમાં વૈદિક દિંદુ અંરૂત પાઠશાળા, પોષવાના
પ્રસંગે શુદ્ધિએ દાનર રવી બાળજુ કરેલું તે પ્રગટ હું' છે. આ બાળજુમાં
તેમનાઓના અંરૂત બાળના ઉદાર મારેનો પ્રેમ, હૃદયની વિજ્ઞાનના, અને
જન્મગુણના હૃદયની મનોભાવના તરી આવે છે.

જૂદ ૨૧૭ થી આવકવાર સરકારના દક્ષિણે, રાજ્યદારે, રાજ્યદારોએ,
વિગ્નપુર તાલુકાના ગામે ઔરંગજેનાના સમયનું વિગ્નપુર, તે વખતના વિગ્ન-
પુર તાલુકાનાં ગામોનાં નામો આપ્યાં છે અને પ્રાચીન ઇતિહાસની જાંખી થાય
તે મારે જરૂર. પુરની શુદ્ધિના અર્થગોળ ઇતિહાસના મધ્યે વચ્ચા સમયની
દર્શકત હજી કરી છે. જેમાં આવક, મોક્ષકો. વાપેષ, મોગલ, મરાઠા, પેશ્વા
વગેરે રાજ્યની દુક માહિતી અને જનાં આપ્યા છે અને જેવરે ભારત ઐતિ-
હાસિક પ્રકીર્ણ આપી મુખે વાદ રાખવા ગોચ દિંદુસ્થાન સંજોળી સાક્ષાર
જાનસા જનાં લખ્યા છે. જેમાં દક્ષિણ દેશના રાજ્યો અને ક્ષત્ર્ય, ગુપ્ત, મૌર્ય,
વલ્લભી, ચૌહાણ, રાષ્ટ્રકૂટ, મૈત્રક, વગેરે રાજ્યવંશની હકીકતો આપી અન્યને
પૂન કર્યાં છે.

સમયે સમયે સ્થાનનું, મનુષ્યોનું અને વસ્તુમાત્રનું પરિવર્તન કેટલું થાય છે તે
આ અંધર્થી રહેજો સમજી શકાય છે. ખુદ આ અન્યમાં જે પુરૂષનું જીવનચરિત્ર આપ્યું
છે તેઓનું નજ સ્થાન ક્યાં? જાતિ-વંશકો? જેન ધર્મમાં ક્ષત્રિઓની મુખ્યતા,

અને વર્તમાન સમયની સંકુચિતતા સંગ્રામી ખ્યાલ કરવા યોગ્ય બાબતો છે. ક્યાં લિ-
ન્ગમાત્ર અને ક્યાં વિન્નપુર ? કેટલા ફેરફારો ? આ બાબતોનું સાધન શું ? તેની
જરૂર છે કે કેમ એ પ્રશ્નો ઉપર વિવેચન કરતાં ઘણાં પૃષ્ઠો ભરાય તેમ હોવાથી માત્ર
એટલું જ કહેવું ઠીક જણાય છે કે તેવા ફેરફારો અને મૂળ સ્થિતિને જાણવાનારી
નોંધો, વહિવંચાના નામે ગ્રહસ્થ ચિત્રો રાખતા હતા તે પ્રથા લગભગ નાબુદ
થવા આવી છે તેના પુનરોદ્ધારની જરૂર છે.

વિન્નપુરની પ્રાચીનતા અને પ્રાચીન સમયમાં વિન્નપુરમાં બનેલા
બનાવો, થઈ ગયેલા આચાર્યો, વિદ્વાનો અને શ્રીમાનોની હકિકત ઉપરાંત અન્ય
ગૌરવમાં નીચલી હકીકતોએ વધારો કર્યો છે.

(૧) અન્યકર્તાની જન્મભૂમિ અને નિર્વાણસ્થાન (૨) ચારિત્ર નાય-
કની જન્મભૂમિ (૩) સહાયકનું સ્થાન (૪) શ્રીમંત ગાયકવાડ સર સયાજી-
રાવની હયાતિ અને સ્વર્ણ જ્યુબીલીના સમયે અન્યનું પ્રગટ થવું.

(૪) વિન્નપુરમાં તપાગચ્છની ઉત્પત્તિ અથવા સ્થાપના ક્યારે થઈ,
ક્યા આચાર્યોએ કરી, કેાણે ઉદ્ધાર કર્યો અને વીર પ્રભુની ૪૪ મી પાટે થયેલ
જંગલ્યંદ્રસૂરિને ચિત્તોડના રાજાએ તપાનું ખિરદ કેમ આપ્યું, તથા હિરણ
ખિરદ કેમ મળ્યું.

(૫) વિન્નપુર મધ્યે વર્તમાન સમયે એટલે છેલ્લા ત્રણ ચાર દશકામાં
નીચે જણાવેલા મુનિરાજોએ પોતાનો પાદ સ્પર્શ કર્યો છે-સ્થિરતા કરી ગયા
છે, ચાતુર્માસ કર્યા છે.

મુનિ શ્રી રવિસાગરજી, મુનિ શ્રી ભાવસાગરજી, મુનિ શ્રી સુખસાગરજી,
આચાર્ય શ્રી બુદ્ધિસાગરજી, આચાર્ય શ્રી અજીતસાગરજી, પંચાસજી દયાવિમ-
લજી, હીમતવિમળજી, અમૃતવિમળજી, સુમતિવિમળજી, સૌભાગ્યાવિમળજી, મુક્તિ
વિમળજી, રંગવિમળજી, આચાર્ય શ્રી કમળવિજયજી, પંચાસજી કમળવિજયજી,
કેશરવિજયજી, દેવવિજયજી, મોહનવિજયજી (બે) મુનિશ્રી હંસવિજયજી, પંચાસ
સંપતવિજયજી, પંચાસ લલિતવિજયજી, પંચાસ ગુણાવિજયજી, આચાર્ય
ધર્મવિજયજી, આચાર્ય નીતિવિજયજી, કર્પૂરવિજયજી, હર્ષવિજયજી વગેરે.

(૬) ઉક્ત સમયમાં વિન્નપુરના કેટલાક પુરૂષોએ સાધુપદ ગ્રહણ કર્યું
છે. કલ્યાણવિજયજી (જગનનાથ) બુદ્ધિસાગરજી (બહેચરદાસ) દાનવિજયજી
(ગદ્દાભાઈ) વીરવિજયજી (વાડીનાથ) ગુણવિજયજી (ઘેનાભાઈ) તિલકસાગરજી
(નાનાનાથ)

આ વ્યક્તિય પુરું કરતાં જણાવી દેવાની જરૂર છે કે મારા લખાણમાં જે કંઈ ખામી જણાય તે માટે વાચકો ક્ષમા કરશે. કારણકે નદી જેવા અભ્યાસ છતાં માત્ર ચૂર કૃપા અને તેઓની સચનાવડે લખવા ભાગ્યશાળી થયો છું.

વિગ્નપુર સંબંધી લખતાં માયકવાડ રાજ્ય અને કડી પ્રાંત સંબંધી ઘણું લખાય તેમ છે. પણ રા. રા. મહાસુખભાઈ સુનીલાલ કે જેઓ વડોદરા રાજ્યના અનુભવી-હિસાબી દેશનેતા અને વિસનગરના એક જૈન શહેરી છે, તેઓએ પ્રગટ કરેલ વિસનગર જતાં આ વ્યક્તિય લખવાના વિચાર સમયે મારા જોવામાં આવ્યું, તેમાં વિસનગરની હકીકતો સાથે કડી પ્રાંત અને રાજ્યની વિસ્તારપૂર્વક હકીકતો આંકડા સાથે તથા કાયદા સંબંધી વિવેચન કર્યું છે. તે મંથના પૃષ્ઠ ૧ થી ૮૬ સુધીનાં પૃષ્ઠો માયકવાડ રાજ્યની વધુ હકીકત જણાવવાની ઇચ્છા રાખનારાઓને વાંચવા આમહ દરી રા. મહાસુખભાઈના નીચેના શબ્દો ટાંકી મારું વ્યક્તિય પુરું કરું છું. કારણકે તેવી દીક્રાથી ચૂરશ્રી અને રા. મહાસુખભાઈ બન્ની શક્યા છે. અર્થાત્ તેઓએ સ્વદેશ અને જન્મભૂમિ તરફની ફરજ બજાવવામાં પોતાનો સારામાં સારો ભાગ અર્પણ કર્યો છે.

“ પરદેશની ઝીણામાં ઝીણી વાત કરીએ—આંકડા સાથે, પણ સ્વદેશ માટે કંઈ જાણીએ નહીં, ખીજ દેશના ખીજ શહેરોનાં વખાણ કરીએ પણ પોતાના ગામની પ્રાચીનતા શું હતી ? કેમ મંદ પડી ને કેમ વધે તે માટે કંઈ નહીં.”

ખરેખર જે દેશમાં જન્મ થયો તેના તરફ જોઈતો પ્રેમ જે ન દાખવે અને બંદુ દૂર નજર કરે તે તો પગતળે ન જોનાં માત્ર પારકી પંચાત ઠરવા જેવું ગણાય.

આવા દોષથી સર્વે મુક્ત થાઓ તેમ ઇચ્છતો

મુંબઈ
સંવત ૧૯૮૨
માઠ શુદ્ધ અષ્ટમી

સેવક
લલ્લુભાઈ કરમચંદ દલાલ

મુદ્રાદો—જુન ૨૧૭ થી ૨૨૪ સુધીનાં પાનાનાં નંબરો રબબલ ઇપાઈ મયા છે.

શુદ્ધિપત્રક.

પૃષ્ઠ.	લીટી.	અશુદ્ધિ.	શુદ્ધિ.
૧	૩	શું વિં વૃં	શુજરાત વિજ્ઞપુર (વિદ્યાપુર) બૃહદ્ વૃત્તાંત
૨૬	૧૬	નીચે પ્રમાણે	નીચે આ પ્રમાણે
૩૬	૨૨	શાસ્ત્રીનો	શાસ્ત્રોનો
૪૦	૭	પાછો ફરી સંપીલો	પાછા ફરી સંપીલા
૭૬	૬	લોઢા આદિનાથ	લોઢા આદિના
૧૮૦	૯	અસત્ય	અસ્તેય
”	૧૭	સ્તેય	”
૨૦૨	૧૭	અરિહંતને	અરિહંતે
૨૧૨	૬	વિં પ્રાં જૈન	વિજ્ઞપુર પ્રાક્ષણ વર્ગમાં વૈદિકં
૨૩૪	૮	૯૬૧	૯૪૨
”	૯	૯૪૨	૯૬૧

प्रथमावृत्तिनी प्रस्तावना.

વિઙ્ગપુર અમારી જન્મભૂમિ હોવાથી તેનું જ્ઞાત સખવાની કેટલાંક કારણોથી હરજ અદા કરવા સ્ફુરણા યથા. વિઙ્ગપુરના પ્રાચીન કાળમાં કયા દેશમાં ગણના થતી હતી તે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અવલોકવાના આવશ્યકતા છે. દોડરાજરથાન, કાર્ત્ત્વિયસભાગા, સુધર્મગચ્છપદાવલિ, તથા નૈનાચાર્યોદિત કેટલીક પદાવલિઓમાં વિઙ્ગપુર (વિઘાપુર) વિઙ્ગપુરનો નામોસ્તેષ વગેરે હકીકત મળી આવતાં વિઙ્ગપુરના આસપાસના પ્રદેશને સગતા ઇતિહાસનું જેટલું અને તેટલું અવલોકન કર્યું; વિઙ્ગપુર સંબંધી એક લેખ બારોડાના ધરમાંથી મળી આવ્યો. તે વિઙ્ગલદેવ પરમાર સંબંધી હતો. તેને જ્ઞાતમાં હાખસ કરવામાં આવ્યો છે. કાબસ રાસમાળામાં વિઙ્ગપુર (વિઙ્ગપુર) વસાવવા સંબંધી જે જ્ઞાત હતું તેને પશુ વિઙ્ગપુર જ્ઞાત સાક્ષ્યે ઉપરૂત કર્યું છે. વિઙ્ગપુરના પુર્વદિશાથી કંઈક અગ્નિજૂથા તરફ સાબરમતીના કાંઠાપર આવેલ જૂના સંઘ-પુર ગામમાં શ્રીચંદ્રપ્રજ્ઞાના દેરાસરની ભીતમાં બળે હાથ લાંબાં તથા એકેક હાથ પહોળાં બે પાટીયાં પર એક લેખ છે તે વાંચવાતરફ લક્ષ્ય મળ્યું. સં. ૧૬૨૪ ના રેલમાં તે તથાજુ ત્યારે જૂનું સંઘપુર ભાંચ્યું અને નવું સંઘપુર વસ્યું—જૂના સંઘ-પુરના દેરાસરમાં જે લેખ છે તે પૂર્વે ધાંડુના દેરાસરમાં હતો. ધાંડુમાં એ શિલાલેખ વિઙ્ગપુરથી ગંધા હાથ એમ કથના થાય છે. ધાંડુના દેરાસરનું ખંડીયેર હજી વિદ્યમાન છે. વિઙ્ગપુરના દેરાસરના મુસલમાનોના વખતમાં બંધ થયો. તે વખતે પ્રાય: તે શિલાલેખને ધાંડુને મુરોક્ષિત ગણી ત્યાં લેઈ જવામાં આવ્યો હોય અને પશ્ચાત્ સં. ૧૮૧૫ સગલગમાં ધાંડુનો બંધ થયો ત્યારે તે શિલાલેખને જૂના સંઘપુરના દેરાસરમાં મૂકવામાં આવ્યો હોય એમ કેટલીક વૃદ્ધ કિંવદન્તીથી અનુ-માન કરાય છે. જૂના સંઘપુરમાં જે શિલાલેખ છે તે વાંચતાં વિઙ્ગલદેવ પરમારે ત્રીજી વારનું વિઙ્ગપુર મુગરથાને વસાવ્યું એમ વિઙ્ગપુર જ્ઞાતમાં સ-ખવામાં આવ્યું છે. તેને ટેકા મળે છે. તેમાં વિશેષ એટલું છે કે વિઙ્ગલદેવના પુત્ર બાહુડે વિઙ્ગપુર વસાવ્યું એમ શિલાલેખથી સિદ્ધ થાય છે. સંઘપુરના દેરાસરમાં ચાર શિલાના પાટીયાપર શિલાલેખ હતો તેમાંથી બે પાટીયાં વિઙ્ગપુ-રમાં આવેલાં સંભવે છે. હાલ ત્યાં બે પાટીયાં છે તેથી તથા તેમાંની અધુરી હકી-કતથી કેટલીક બાબતોનો ચાક્રસ નિર્ણય યથા શક્યો નથી. વિઙ્ગપુરમાં પશ્ચાવ-તીના દેરાસરમાં તથા શ્રી ચિંતામણિ દેરાસરમાં બે શિલાલેખના પાટીયાનો ત-પાસ કરાવ્યો પરંતુ તેની પ્રાપ્તિ યથા શકી નથી. વિઙ્ગપુર સંબંધી શિલાલેખમાં જે મોહો છે તેમાંથી કેટલાક અક્ષરો તથા લીટીઓ સ્પષ્ટ રીતે વચ્ચાતી નહીં

હોવાને લીધે ૨૫૪-પૂર્ણ હકીકતનો ખોધ થવામાં અન્તરાય થયો છે. ઐતિહાસિક વિષય જ્ઞાસુ સાક્ષરોને આ સંબંધીની હકીકત જાણાવવા માટે સંઘપુરના જૂના દેરાસરના બંને પાટીયાના શિલાલેખને અત્ર ઉતારવામાં આવે છે અને પશ્ચાત્ તેમાંથી વિભાપુર સંબંધી હકીકતના ઉપયોગી શ્લોકોનો ગુજરાતીમાં તરજુમો આપ્યો છે.

મહતા વતાર્લો રાજસ્ય લીલાં લલિતાં દધાતિ ॥ ૬૬ ॥ નિઃ
 શેષ સૂનુનિવહસ્ય શિરોવતંસો યસ્યાસ્તિ વિરધવલો સસુધાધિનાથઃ । ય-
 સ્મિન્ જગન્નિતયવિસ્મયનીયવૃત્તે શૌર્યેણ સાધુવિનયઃ સમુપૈતિ મંત્રી ॥ ૬૭ ॥
 યસ્યાગ્રે પ્રતિપક્ષવીરપટલી દોર્દંડસંપ્રેરિતપ્રેક્ષત્સ્વડ્ગમુખા સ્તજક્ષતતતે
 રુદાકિણાલી શુભા । કસ્તુરીતિલકાકૃતિઃ સુરભયંત્યત્યુન્નતં વિસ્તૃતં
 બ્રૂતે કીર્તિલતાવલિપ્રસવિનં શૌડીર્યકલ્પદ્રુમં ॥ ૬૮ ॥ વાગ્ યસ્ય
 સૂનૃતતમામૃતસારણીવ સામંતમંત્રીજનતાહૃદયામરદ્રૂન્ । સંસિંચતિ વિવિ-
 ઘકામફલપ્રસૂત્યા વાઢં ચિરાય રચયત્યુદયર્ધિકામાન્ ॥ ૬૯ ॥ તારુ-
 ણ્યે પરિણતશેમુસ્ત્રીકમૌલિઃ પુષ્પેશોર્નિશિતશરેષુ દત્તકૌંઢચઃ । સદ્ધર્મ-
 પ્રણયિષુ પક્ષપાતશાલી યઃ પૃથ્વીમવતિ તપઃસુતાયમાનઃ ॥ ૭૦ ॥
 યસ્ય વીસલદેવાદ્યા જગદ્વિજયિનોઽગ્રજાઃ । ચિત્રમિંદિરયા યોગં નયંતિ
 પુરુષોત્તમાન્ ॥ ૭૧ ॥ તાદૃક્ પિતામહપિતૃપ્રભવેષુ યેષુ સ્ફારસ્ફુરત્
 સુકૃતવિક્રમવૈભવેષુ । હવ્યાત્કણેગ્વિવ હિરણ્યવિભાસ્વરેષુ સ્વપ્નેઽપિ ના
 ક્રમાધિયં તનુતેઽરિવર્ગઃ ॥ ૭૨ ॥ સૂર્યાચંદ્રમસાવિવ સ્વમહસા નિર્ઘૂત-
 દિક્તામસૌ લેખાચાર્યકવી ઇવ પ્રતિભયા જ્ઞાતત્રિલોકીતલૌ । વાણીશ્રી-
 તનયાવિવાર્થપરમૌ શ્રીવસ્તુપાલોઽનુજસ્તેજઃપાલ ઇમૌ ચ યસ્ય સચિવૌ
 રાજ્યં વિધત્તો મહત્ ॥ ૭૩ ॥ શ્રીભીમદેવે નૃપતૌ કુતોઽપિ સામ્રાજ્ય
 સંભારધુરાપરારિ । શ્રીકોલકેલિર્લવણપ્રસાદો વિશ્વંભરાભારમયં વિભર્તિ
 ॥ ૭૪ ॥ ક્ષોણીમૃત્ સ્વયમુત્કટૈઃ સ્વકટકૈઃ સંવર્મિતઃ સર્વતો દો....દ્વામ-
 રચંડ ચૌરચરટે....પત્રસ્તુરાટાલ્યત । યસ્મિન્ રાજનિ તેષુ વર્ત્મસુ વધૂરે
 કાકિની કાંચનૈર્ગોલૈઃ કંદુકકેલિકૌતુકવતી સ્વૈરં પરિભ્રામ્યતિ ॥ ૭૫ ॥
 યસ્યપૂશાલક્ષર્તિપ્રમૃતમહિમયા પદ્મયાઽસ્તાદશાશા પાતું ભક્તામલજા (?)

....मदतितरां दूरतः कीर्तिकांता । सोऽयं शेषावतारः क्षितिधृतिवि-
 धये सत्प्रतापैकमित्रः पुत्रस्तस्यापरोपि प्रमदयति कुलं वीरमः पात्रमौलिः
 ॥ ७६ ॥ यद्वन्मत्तं मत्तंगन्ना मृगपतेर्यद्वदि
 हरणाद्य....द्वत्रसन्मानसाः । संख्ये तद्वदसंख्यतामपि
 गताः प्रोक्षामशौर्योद्धता यस्माद्विस्मयनीयविक्रमभृतो न....त्यवश्यं
 द्विषः ॥ ७७ ॥

आशापट्वी विमलविपुलां खेटकांतरदेश

प्रा संपद परिलसत्कंदरां मंदिरामां ।

यत्रा ... मदमरसमारूढपंचास्यकल्पे

गर्जत्यूर्जत्यरिन्पमृगाः प्राणपाता वसन्ति ॥ ७८ ॥

x x x x

तस्तमौलिं धुजयिविमवां तस्य चालंकरिण्यो-

रास्ते बीजापुरमुखं पुरं सप्त (?) दिक्षु प्रकाशं ।

यस्मिन् दिव्ये दिवसितशिर (?) मुह्यसंत्यः पताकाः

स्वर्गगोघलितलहरीविभ्रमं प्रोद्वहन्ति ॥ ७९ ॥

यच्छ्रीबीजलदेवस्य जनकस्य यशोऽर्थिना ।

चक्रे बाह्वदेवेन परमारकुलेंदुना ॥ ८० ॥

यशोधवलितावनीतलतया यथा.....

.....यशोधवलमभिगंधदधति स्वीकारिकः ।

नयप्रियशिरोमणिर्मतिमदुत्तमो यो बुधान्

..... महोद्वमयानयं वित्तनुने..... ॥ ८१ ॥

तत्कुलस्वाम्यनुमंत्री यस्य व्यापारमारमुद्वहति ।

शिष्टेषु पक्षपाती दुष्टेष्वपि तादृशमित्रं ॥ ८२ ॥

यस्मिन् आधिवासमधुरा तुंगा निकेतावली

माद्यो हंत जनश्च दानविधिनापातस्वलम्भीफलः ।

पात्रापात्रविवेचनात् तदनपं पात्रेषु वैशिष्ट्यवन्

पात्रायागमशास्त्रसंनिगदितैरिद्धा (?) निपुण्याग्रणीः ॥ ८३ ॥

विप्रक्षत्रियवैश्यशूद्रनिवहः स्वे स्वे सदा कर्मणि

प्रोद्यच्छन्नपमत्सरः सरभसं निर्वर्ण्य कंचिन्नरं ।

यत्रापत्पतितं समुन्नतमनाः सर्वैः प्रकारैः क्षणात्

प्रोद्धृत्यैव सुखीभवन् कृतमहासत्पौरुषेयायते ॥ ८४ ॥

यत्र व्रजंति सुमनःप्रकरप्रकार—

सौरभ्यभंगिभरवासितदिक्कटानि ।

त्रैलोक्यदृक्कुवलावलिचंद्रवक्त्रा—

दिव्यांगनानि भवनानि विमानलीलां ॥ ८५ ॥

यस्मिन्नीश्वरमंदिरेष्वनुदिनं भूयो महीयो महः

प्रारंभाद्भुतविभ्रमेषु विलसन्मंगल्यतूर्यस्वनैः

आधत्ते सुरसद्मधूपसमयातोद्यानवद्यच्चनि—

र्त्रीतः स्फूर्तिभरं प्रनर्तितशिखी विश्वस्य शब्दात्मतां ॥ ८६ ॥

विभाति यस्मिन् रुचिरा सुवस्त्रैः

प्रसाधिता रत्नसुवर्णभंग्या ।

श्रीखंडकर्पूरकुरंगनाभी—

हृद्या पणाली पणभामिनीव ॥ ८७ ॥

यत्र श्राद्धगणः स्फुरद्विधिपथप्रस्थास्तुपरस्थास्तुता

गाढालिंगितमर्थजातमखिलं नक्तंदिवं भावयन् ।

निष्पारं भवसागरं तितरिषुस्तीर्थेशपोतं श्रितो

नित्यानंदमयीं विमुक्तिवनितामाप्तुं सदोद्यच्छते ॥ ८८ ॥

तत्रांबडजेहडसोमदेवदेवधरदेहडादीनां ।

श्राद्धानां समुदायो निवसति वसतिः शुभगुणानां ॥ ८९ ॥

सुदर्शनधराधराधिपतिधीरताजित्वरं

सुदर्शनसहोदरं विबुधशात्रवोत्सादने ।

सुदर्शनमिवाखिलप्रवरतत्त्वसंवीक्षणे

सुदर्शनरथिं दधदहृदयरेव (!) य उद्योतते ॥ ९० ॥

यस्याहर्निशमेव सर्वचरणश्रीयोगमाकांक्षतः

संसारं विषवृक्षवत् कटुफलं दूरेण तित्यक्षतः ।

श्रीमन्मुक्तिनितंबिनीकुचतटकोडे रिरंसास्पृशः

पाणौ न्यस्यति साधुदेशविरतिर्निस्तंद्रमद्रावली ॥ ६१ ॥

x

x

x

x

इतश्च । दोषायोगमनोरमकुमुदिनीक्षीरोदवेलासुद्धत्

कीर्तिस्फूर्तिविमृत्त्वराप्रतिहतप्रोक्षामगोवैभवं ।

प्रेयः सौम्यमपास्ततापममृतेच्छूनां भृशं बल्लभं

चित्रं नित्यमुदिस्वरं हस्ततमो जागर्ति चांद्रकुलं ॥ ६२ ॥

सूरिस्तस्मिन् सुरपथ इव ध्यातते वर्धमानः

प्राद्योतिष्ठ प्रदत्ततमसा ज्योतिषा वर्धमानः ।

यत्त्रैलोक्ये शुभगुणगणैर्नापनै (?) वर्धमानः

ख्यातिस्फूर्तिं प्रभुरिव जिनो देवता वर्धमानः ॥ ६३ ॥

मोहांघतमसव्यामत्सम (?) व्यामर्शदर्शनान् ।

तत्क्षणात् सुदृशश्चक्रे यद्भारत्यमृतांजनं ॥ ६४ ॥

शिष्यस्तस्य जिनेश्वरः प्रभुरभात् पट्टेपि सामान्यके

यो मन्ये निजसूरिवक्त्रशशमृतज्योत्स्नाभरस्फारिते ।

श्रीमद्दुर्लभराजराट्परिपदि व्यामज्ज्य वैवब्धिकान् (?)

वाक्याब्धौ कृतिनां शिवाय परमं प्राकाशयत् सेत्पथं ॥ ६५ ॥

वाग्वैभवं सुकवितां स्वपरश्रुतार्थ—

तत्त्वज्ञतां परमनिर्वृत्तिसत्त्वरत्वं ।

तर्काध्वपांथमणितां प्रतिबोधशक्ति

यस्यापरैरसदृशं निपुणा गृणंति ॥ ६६ ॥

अंतेवासिकदंबकैकतिलकस्तस्यावभासत् तत—

स्तीर्थ श्रीजिनचंद्रमूरिरसमप्रज्ञास्तवाचस्पतिः ।

श्रीकांतो नरकं निराकृततरां धर्मोद्धरो गोभर—

न्यासेर्यः समितौ दृढात् सुमनसां प्रत्यर्थिनः प्रामथीत् ॥ ६७ ॥

संवेगरंगशाला सुरभिः सुरविटपि कुसुममालेव ।

शुचिसरसामरसरिदिव यस्य कृतिर्जयति कीर्तिरिव ॥९८॥

गुरुभ्राता तस्य प्रभुरभयदेवो यतिपतिः

पदंज्योतिर्धामद्युमणिरिव नाकं न्यविशत ।

यदीयं गोचक्रं विरचितनवांगीविवरणं

प्रसूते कामांश्च क्षपयति च कामं त्रिजगतः ॥ ९९ ॥

स्वे शिष्याः स्वगुरुं युगप्रवर इत्युदभासयंत्युदभुजां

यं त्वन्येपि गुणावलीविलसितैरानंदिता निर्भरं ।

यस्य स्तंभनभूषणं जिनपतिर्नीलोत्पलश्यामलः

सद्भामा कुमुदेंदुकुंदविशदं विश्वे यशस्तायते ॥ १०० ॥

अषमलगुणग्रामोऽमुष्मादधितजिनागमः

प्रवचनधुराधौरैयोऽभूद् गुरुर्जिनवल्लभः

सकलविलसद्विद्यावल्लीफलावलिबिभ्रमं

प्रकरणगणो यस्यास्येंदोः सुधा बिभृतेतराम् ॥ १०१ ॥

सम्यक्त्वबोधचरणैस्त्रिजगज्जनौध-

चेतोहरैर्वरगुणैः परिरब्धगात्रं ।

यं वीक्ष्य निस्पृहंशिखामेणिमार्यलोकः

सस्मार सप्रमदमार्यमहागिरीणां ॥ १०२ ॥

तस्मिन् महात्मनि समेयुषि नाकलोकं

तीर्थं बभार भगवान् जिनदत्तसूरिः ।

नामापि यस्य बत पार्श्वविभोरिवाशु

सर्वं भयं हरति मंगलमातनोति ॥ १०३ ॥

यस्मिन्नंजनभृंगमासितरुणांभोभृत्कुत्कुंजर-

श्रीलुंटाकगभीरधीरमधुरध्वाने वृषं जल्पति ।

पीयूषैरिव पूर्यमाणमनसो भव्या प्रजह्लादिरे

विश्वे वादिगजा गलन्गादभरा द्राक् कांदिशीक्यं दधुः ॥ १०४ ॥

सौभाग्यैकनिधिस्ततो जिनमतस्योत्तंसलीलां दधे

सूरिः श्रीजिनचंद्र आर्द्रहृदयो दुःखार्त्तजंतून्प्रति ।

यं लोकोत्तरयां श्रियां श्रिततनुं संसारपाथोनिधे—

रुन्मंथप्रथितं निरीक्ष्य जिन इत्थं हूयोर्निपेतुर्बुधाः ॥ १०५ ॥

यो लावण्यगभीरिमातिशयवान् वार्धि विजिग्येतरां

वाचोयुक्तिविचक्षणत्वधिषणाप्राग्भारभाग् गीःपति ।

यस्मिन् पुण्यपरंपरापरिणतेरेकत्र पात्रे विभौ

संघः सर्वविषद्युतः प्रमुदितो मुक्तिं प्रति प्रास्थित ॥ १०६ ॥

ततो जिनपतिः प्रमुर्गुल्वतंसचूडामणि—

जिनाधिपतिशासनं समुदनीनमत सन्मनाः ।

समग्रगुणमालिकासमतियातस्तर्थावले—

व्यलोक्यततरामहो किमपि वैशिष्ट्यभृत् ॥ १०७ ॥

यस्मिन् परीषद्वचमूभरसंसहिष्णौ

नानोपसर्गपटलीं विकटां विजिष्णौ ।

ऊर्जतपःश्रियि परोपकृतिप्रवीणे

श्रीवीरनाथजिनतां प्रययाति धन्याः ॥ १०८ ॥

तस्याथ भूपति जिनेश्वरसूरिरिद्ध—

मृदं गुणैः पदमिदं कुमुदावदातैः ।

यो वादिकुंजरघटामदशोपलीला—

लब्धप्रसिद्धिरपि जातु मदं न धत्ते ॥ १०९ ॥

यस्मिन् दृषास्याति धर्मं जिन इव जनता निर्बिदं नो जिहीने

निर्वेदं बांछति द्राक् परिणतविरमा सारसं माररूपा ।

आचार्याया गुणानामनुपममहिमा साधु षट्त्रिंशतो यो

विभ्राणः प्राणमात्राममृतमय इवानंदयुं मंतनोति ॥ ११० ॥

कदाचिदथ म क्षमां चरणनीलया लान्वयन्

दिशन् विधिपयक्रियां जिनमतोन्नतिप्राणितः ।

मुगोनिरिबे बोधयन् सपदि भव्यकजा—

करानुपेत्यजमयं मनमो गविश्वं व चीत्रापुरं ॥ १११ ॥

॥ ११८ ॥ अथ भूतलक्षणम् । भूतलक्षणः पौष्टिगिनोर्लोभकः
 भूतलक्षणः पौष्टिगिनोर्लोभकः ।
 भूतलक्षणः पौष्टिगिनोर्लोभकः ।

॥ ११९ ॥ अथ भूतलक्षणम् । भूतलक्षणः पौष्टिगिनोर्लोभकः ।

॥ १२० ॥ अथ भूतलक्षणम् । भूतलक्षणः पौष्टिगिनोर्लोभकः ।

॥ १२१ ॥ अथ भूतलक्षणम् । भूतलक्षणः पौष्टिगिनोर्लोभकः ।

॥ १२२ ॥ अथ भूतलक्षणम् । भूतलक्षणः पौष्टिगिनोर्लोभकः ।

॥ १२३ ॥ अथ भूतलक्षणम् । भूतलक्षणः पौष्टिगिनोर्लोभकः ।

॥ १२४ ॥ अथ भूतलक्षणम् । भूतलक्षणः पौष्टिगिनोर्लोभकः ।

॥ १२५ ॥ अथ भूतलक्षणम् । भूतलक्षणः पौष्टिगिनोर्लोभकः ।

॥ १२६ ॥ अथ भूतलक्षणम् । भूतलक्षणः पौष्टिगिनोर्लोभकः ।

॥ १२७ ॥ अथ भूतलक्षणम् । भूतलक्षणः पौष्टिगिनोर्लोभकः ।

જે નગરમાં નિવાસ યોગ્ય ઉચ્ચા મૃદપંક્તિ વિદ્યમાન છે અને ત્યાં મનવંત મનુષ્ય નિપુણ હોઇને પાત્રાપાત્રની પરીક્ષા કરી આગમશાસ્ત્ર કથિત ગુણોવડે વિશિષ્ટ એક પાત્રોને દાન આપી પોને મેળવેલી લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરે છે. ૮૩

ત્યાં બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર જનસમુદાય હમેશાં પોતપોતાના કાર્યમાં ઉદ્યમવાન છે. તથા માત્સર રહિત અને પ્રદયસ્ત ઉચ્ચ મનવાળો છે. અને કાષ્ઠપણ મનુષ્યને આશ્તમાં આવેલો જોઇ, સર્વ પ્રદારોવડે દણુવારમાં તેનો ઉદ્ધાર કરીનેજ સુખી થાય છે. તેથી મહાન સત્યુદ્દેશોનું જરાખર આવરણ કરે છે. ૮૪

ત્યાં મુગંધિન પુષ્પોના સમુદયની અનેક પ્રકારની મુગધદારા દિશાઓ બહેરી રહે છે. તથા ત્યાં સ્વર્ગ-મૃત્યુ-પાતાળના-પ્રાણીઓની દષ્ટિ રૂપ કુમુદની પંક્તિને પ્રકૃષ્ણિત કરવામાં ચંદ્રસુખી દિવ્ય અંગનાઓ વસે છે. તેથી જે નગરનાં મૃદો ખરેખર વિમાનની શોભાને ધારણ કરે છે, ૮૫

જે નગરમાં લક્ષ્મીવંત ઐરીઓની હવેલીઓમાં પ્રતિદિવસ વારંવાર શરૂ કરાના પવિત્ર મહોત્સવો અને અદ્ભુત વિભ્રમોને વિગે વાગતાં માંગસિક વાગનાં શબ્દો વડે દેવલોકના દેવદુહાંભિના નિર્દોષ ધ્વનિને સ્ફુર્તિમાં લાવવા પૂર્વક મનુષ્યોને નચાવતા છતાં જગતને શાન્દરવશી કરે છે. ૮૬

જે નગરમાં સારાં વસ્ત્રો વડે મુશોભિત યગ્મેલી અને રત્ન-મુવણ્ણાદિની રચના વડે અલંકૃત યગ્મેલી, તથા ચંદન-કપૂર-કસ્તૂરી વડે હૃદયને આકર્ષિત કરનારી બગ્ગર, વેસ્થાની જેવી શોભે છે. ૮૭

જે નગરમાં શ્રાવકોનો સમુદાયસ્ફુરાયમાન વિધિપથમાં પ્રસ્થાન કરે છે. અને રાત્રિદિવસ સપ્તગા પદાર્થોને વિનશ્વર જાણે છે, તથા પારરહિત સંસારસાગરને તરી જતા ઇચ્છા ધરાવનારો હોઇ તીર્થંકર-પરમાત્માના ધર્મરૂપ વહાણનો આશ્રિત બના નિત્યાનંદ સ્વરૂપવાળી મુક્તિરૂપી વનિતાને પ્રાપ્ત કરવા સદા ઉદ્યમ કરે છે. ૮૮

તે નગરમાં એક ગુણોને ધારણ કરનારા અંબડ, જેહુડ, સોમંદેવ, દેવધર, દેહુડ, વિગેરે શ્રાવકોનો સમુદાય વસે છે. ૮૯

જે અમ્યક્તવને ધારણ કરનારો છે. ૯૦

જેને હમેશાં ચારિત્ર લેવાની ઇચ્છા છે તથા જે વિપદાની પેઠે કડવા ફલ-વાળા સંસારનો ત્યાગ કરવા ઇચ્છે છે. તથા જે મુક્તિરૂપી સ્ત્રીના હૃદય ઉપર રમવાની ઇચ્છા ધરાવે છે અને અમ્યગ્પ્રકારે ધારેલી દેશવિરતિ જેના દાયમાં અનેક પ્રકારની આનંદ-કેલિને આપે છે. ૯૧

૯૦ મા રસોકમાં તથા બીજા રસોકમાં પાણુ અક્ષરો જરાખર વંચાયા નહિ હોવાને લીધે તથા વંચાતા અક્ષરોથી અર્થ સંગત યનો નહિ હોવાથી રહુદ લાવ દર્શાવી શકાયો નથી.

વિન્નપુર સંગથી હડીકતમાં સંઘપુરના શીલા લેખથી કંઈક અજાણ ઉપર પ્રમાણે પાડ્યું. હવે વિન્નપુરની ક્યા દેશમાં ગણુના કરવી તેનો ઉદ્ધાપોહ કરવામાં આવે છે. વિન્નપુર-વડનગર-પાટણ મહેસાણા વિગેરે શહેરોની પૂર્વે ક્યા દેશમાં ગણુના થતી હતી તેનો પ્રાચીન ઐતિહાસિક પુસ્તકોથી નિર્ણય થઈ શકે તેમ છે. મનુસ્મૃતિમાં સરસ્વતી અને દાપદતી એ બે નદીઓના મધ્ય પ્રદેશને જ્ઞાવાવર્ત દેશ કહેવામાં આવે છે એમ જાણાયું છે. અંગાણ કુંભારીયાથી એક ગાઉ છેલ્લી સરસ્વતી નદી નીકળે છે અને તે કચ્છના રણમાં સમાઈ જાય છે. હવે ખીછ દાપદતી નદીનો વિચાર કરીએ. સાગરમતી સાગર સરોવરમાંથી નીકળે છે. તેના ઉપર સદા વાઘાં રહેવાથી તેને સાગ્રમતી પણ કથવામાં આવે છે. વક્ષ-બાપુરમાં શીલાલિપ્ય રાગના સમયમાં થએલ શ્રીધનેશ્વરસ્મૃતિ કે જેમણે શત્રુજય મવાલ્ય નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે તેમાં સાગ્રમતી (સાગરમતી) નો ઉલ્લેખ છે. મનુસ્મૃતિમાં જોમલી દાપદતી નદી કહ' તેનો વિચાર કરવો ઘટે છે. પત્થરા વાળી નદીને દાપદતિ એવું યુગુ નિષ્પન્ન નામ આપવામાં આવ્યું છે. મેવાડના પર્વ તોંત બેઠીને સાગરમતી નદી ખંભાતના અખાતને મળે છે. મેવાડથી ઠેક એટલાના ગામ મુઘી સાગરમતીને અવલોકવામાં આવે છે તો તેમાં મોટા મોટા પત્થરો પડેલા જણાય છે સાગરમતીના પટપર અને તેમાં ઘણા પત્થરો હોવાથી તેને દાપદતી કહેવામાં આવી હોય એમ જાણાય છે તથા તેના પર ચોમાસા સિવાયમાં ઘણા વાઘાં હોવાથી શ્રી ધનેશ્વરસ્મૃતિએ તેને સાગ્રમતી તરીકે તે વખતની પ્રસિદ્ધિથી કામી હોય એમ જાણાય છે આશુજી પાસે ખારી કરીને એક નદી વહે છે પણ તે સામાન્ય છે. તેમાં તે પત્થરો પણ પાણુ નથી માટે સાગ્રમતીને દાપદતી પૂર્વે મનુના સમયમાં કહેવામાં આવતી હોય એવા અનુમાન ઉપર આધારિત થીએ.

મનુસ્મૃતિ દ્વિતીયાધ્યાય.

સરસ્વતીદુષ્કૃત્યોર્દેવનચોયદન્તરમ્ ।

તે દેવનિર્મિતે દેશે બ્રહ્માવર્તે પ્રવક્ષતે ॥

તસ્મિન્ દેશે ચ આચારઃ પારમ્પર્યક્રમાગતઃ ।

વર્ણાનાં સાન્તરાજાનાં સ મદાચાર ઉચ્યતે ॥

સરસ્વતી અને દાપદતી એ બે દેવનદીઓની વચ્ચેમાં જે દેવનિર્મિત દેશ છે તેને બ્રહ્માવર્ત દેશ કહે છે. સરસ્વતી અને સાગરની વચ્ચે આવેલા દેશ હાલ જે છે તેને જ્ઞાવાવર્ત દેશ કહેવામાં આવે છે. દિંદુએ સાગર નદીને દેવનદી માને છે. હરિશ્ચંદ્રે જોમલી પેઠે સાગરનો મહિમા વધારે એમ કહેલાક વેદાન્તા જ્ઞાવર્તુ કહે છે. મેવા નિર્મલવર આજ્યાથી યુવત્તાનને પૂર્વે જ્ઞાવાવર્ત દેશ કહેવામાં આવતો તેનો એમ મનુસ્મૃતિના દેશથી સિદ્ધ થાય છે.

અધ્યાત્મ દેશ પથાત્ તેને આજર્ત દેશ કહેવામાં આવતો હોય એમ કેટલાંક ઐતિહાસિક પુરાવાના (કૃષ્ણ ધર્મિય પાટીશરોના ઐતિહાસિક પુસ્તક) આધારે કહેવામાં આવે છે. શિલાલિપિ રાજના સમયમાં તેની સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં ગણના થતી હોય એમ કેટલાંક અનુમાનોથી પ્રાયઃ અવગણાય છે. પથાત્ વિદેશી હુણુ અને ગુર્જરાની સ્વારીઓ સૌરાષ્ટ્ર પર આવી અને તેઓએ સૌરાષ્ટ્રને જીતી લીધો. તે ગુર્જરાના નામે ગુર્જરના, (ગુજરાત) દેશના પ્રસિદ્ધિ થઈ. સૌરાષ્ટ્ર, લાટદેશ, વગેરે ઘણા દેશો મળીને હાલનો ગુજરાત દેશ ગણાય છે. ઐતિહાસિક પુસ્તકો, શિલાલેખો વગેરેના જાહેરમાં પ્રકાશ થતાં આ વિષયપર ખરેખર વિશેષ પ્રકાશ જાણવામાં પડ્યો. કાનમ, અરોતર, કંઠાન, કંધાર, લાટ, વગેરે ઘણા દેશોનો હાલના ગુજરાતમાં સમાવેશ થાય છે. ઐતિહાસિક ગ્રંથોમાં ગુર્જર દેશ એ પ્રમાણે દેશની ક્યા સંજ્ઞાથી ખ્યાલિ થઈ તે સંજ્ઞાથી હાલ ઐતિહાસિક સાક્ષરો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. શ. શ. કેશવલાલ હાર્દલાય ધ્રુવ, વગેરે સાક્ષરો ગુર્જરાતના ઇતિહાસ સંજ્ઞાથી અપૂર્વ શોધખોળોની પ્રવૃત્તિમાં લીન થયા છે. વિજયપુર વગેરે પ્રદેશ હાલ, ગુજરાત દેશના નામે ઓળખાય છે. વિજયપુરનો ગુજરાત દેશમાં સમાવેશ થાય છે. વિદેશી ગુર્જરો પોતાની પાછળ ગુજરાત એવા દેશથી પોતાના નામને અમર કરી ગયા છે તથા ગુજ્જર વણિક નામની જાનિને પણ પોતાના નામથી પ્રસિદ્ધ કરી ગયા છે.

વિજયપુરનો ગુજરાતમાં સમાવેશ થાય છે એમ ઉદાપોદથી નિર્મુલ્ય કરીને હવે મળ વિષયપર આવીએ છીએ. વિજયપુરની ઐતિહાસિક ખીના તપાસવાને માટે અમેએ વિજયપુરના પ્રાચીન રહીશોને તેના લેખો સંજ્ઞાથી પાંચ પૂછ્યું અને તેઓના મુખથી કિલ્લાનીઓ સંજ્ઞાળીને તે ઉપરથી કેટલીક અનુમાન કાઢવાના ચિત્રી છે. તેથી વાંચકો અમારાપર હિંમતવાથી કેટલીક બાબતોમાં કાંતમ્ય સુદિ ધારણ કરશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

અમારી જન્મભૂમિ સ્થળ વિજયપુર હોવાની શરીર પાત્તામાં, કેળવણી લેવામાં અને આત્મોન્નતિના સર્વ ઉપાયો પ્રાપ્ત કરવામાં, તેનો ઉપકાર અવધોથી બાવલાદિક દુરજાદિએ વિદ્યાપુરીય જોને સ્વજન્મભૂમિ સ્થળના ઐતિહાસિકજ્ઞાનથી ચંચી પડીને પણ વિવેક પ્રાપ્ત થાય અને ચંચીના હેતુઓને અવલંબે એ ઉદેશના કર્તવ્યની પ્રાધાન્ય દષ્ટિએ વિજયપુર પૂતાં જાણવાની પ્રવૃત્તિ શરૂ થાય છે તે સુગમનો સહેજે અવધોથી ચંચે. ચંચલામાં માતાપિતાનો પુત્રોપર મવાન ઉપકાર થાય છે. તેવો જ જન્મ-ભૂમિનો ઉપકાર પણ હોય તે, નિષ્કામીત્તાએ ત્યાંની જાને પણ મન-મન-ઓને એ સ્વરજાદિએ તથા સ્વસ્થરોપકારો જોવાનામ્ એ સ્વ-દષ્ટિએ નિષ્કામપણે જન્મ-ભૂમિ-સ્વસ્થર-મન-મન-ઓને એક રીતે એક આપને

નોંધજો કે નેથી તેઓ જન્મભૂમિના ઉપકાર—મણમાંથી ઉપદેશ કરજ
 અદા કરી છડી શકે. મહાત્માઓની વસુધા—કુટુંબ દષ્ટિ હોય છે. સર્વ ભૂમિ-
 પર સમાનલાવ હોય છે તો પણ જગતના વ્યવહારની દષ્ટિએ સંસારી મનુ-
 જોને સ્વજન્મભૂમિ પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય અને તેઓ વિવેક પ્રાપ્ત કરીને વ્યાપક
 દષ્ટિવાળા અને તેવી દષ્ટિનાં પગથીયે ચલાવવાની મુખ્ય કરજ તેઓની હોય
 છે. મહાજનો એન ગતઃ સ પન્થાઃ, ચચદાચરતિ શ્રેષ્ઠઃ તત્તદેવેતરો
 જનઃ એ સૂત્ર પ્રમાણે બાળજીવોને સ્વભૂમિપ્રેમ પ્રગટે, દેશપ્રેમ પ્રગટે, સ્વકર્તવ્ય
 ધર્મ સુઝે, સ્થાવરતિના ઉપાય સુઝે એવી દષ્ટિએ મહાત્માઓને બાળજીવોના
 વિચારોને પોતાના ઉપર આરોપ કરી પ્રવૃત્તિ કરવી પડે છે અને અન્તરથી
 શાક્ષીરૂપ પાત્ર બની કર્તવ્ય બળથી નિર્લેપ રહેવું પડે છે એ નિયમને
 અનુસરી વિદ્યાપુર જતાં લખવામાં પ્રવૃત્તિ થઈ છે—સર્વને પરસ્પર એક
 બીજાનો ઉપકાર છે. જન્મભૂમિના ઉપગૃહ (ઉપકાર) ને ગ્રહા વિના
 ધાર્મ પણ છૂની શકતો નથી. નિષ્કામદષ્ટિએ ગમે તે રીતે સ્વકરજથી
 જન્મભૂમિનો ઉપકાર પાછો વાળવો નોંધજો, નિષ્કામદશાએ ત્યાગી
 મનુષ્યો લેખો, ગ્રંથો અને ઉપદેશ આપીને સ્વકરજ અદા કરી સ્વજન્મ
 ભૂમિનો ઉપકાર વાળી શકે છે. માતા-પિતાનો ઉપકાર, શિક્ષકોનો ઉપકાર,
 આબુઆલુના સંબંધીઓનો ઉપગ્રહ, પાંચ ભૂતનો ઉપકાર, ધર્મ-વિદ્યા
 દાતાઓનો ઉપકાર વગેરે અનેક જગતના ઉપકાર તળે આ લેખકનો આત્મા
 આવેલ છે તેથી તે સ્વજન્મભૂમિને ઉપગ્રહ કરવા સ્વકરજ અદા કરે છે.
 માતાપિતા, કુટુંબ, પશ્ચાત્ શિક્ષકોના ઉપકાર, પશ્ચાત્ જ્ઞેનદોશી શેઠ
 નથુભાઈ મંછાચંદના ઉપકારથી ઉપગૃહીત થવું પડ્યું. સં. ૧૯૪૭ ની સાલથી
 વિદ્યાશાળામાં ધાર્મિક શિક્ષણ લેવા માંડ્યું, ત્યારથી દોશી નથુભાઈ મંછાચંદના
 સંબંધમાં આવવું પડ્યું. દોશી નથુભાઈ મંછાચંદના અનેક ગુણોની અસર
 અમારા આત્માપર થઈ. વિગતપુર વિદ્યાશાળાના વહીવટમાં શેઠ નથુભાઈ
 મંછાચંદ સં. ૧૯૨૪ ની સાલથી શેઠ મંછારામ લવજીની સાથે જોડાયા.
 શ્રીમાત્ પરમચુદ્ધ મુનિરાજ શ્રી રવિસાગરજી મદારાજના પ્રતિબોધથી
 નથુભાઈને સંન્યસનની પ્રાપ્તિ કરી. દોશી નથુભાઈ ઘરના મુખી હતા. તેમ-
 નામાં પ્રમાણિકપણું સાદું હતું, નેથી વિદ્યાશાળાનો સારી રીતે વહીવટ
 કરી શકતા. શ્રી રવિસાગરજી મદારાજ. શ્રી ધર્મસાગરજી મદારાજ આદિ
 મુનિરાજના સમાગમમાં આવી આવડનાં વન અંગીકાર કરવા મમથ થયા.
 પિતામહિ આદિ મંથના દેરાસરોનો તેમજ સારી રીતે વહીવટ શ્રેયો. વિગત-
 પુરમાં મંદિર દ્વિદેશમાં તેમની સારી સાવ પડી. ધાર્મિક કાવો કરવામાં
 તેમજ સારી રીતે આત્મસેવા આપેલા આપાર કરતાં તેમજ ધર્મકાર્ય કર-

વામાં વિશેષ પ્રવૃત્તિ કરી હતી. વિળપુર તાલુકામાં તેમના જોવા જોન કર્મ-
યોગીની ખોટ પડી છે તે પૂર્ણ થતી મુશ્કેલ છે.

સં. ૧૯૭૧ માં તેમનું મૃત્યુ થયું. તેમના મૃત્યુથી જોન કામને એક
જોન રત્નની ખોટ પડી છે. શેડ નયુલાઇ મંજારદે ધાર્મિક અભ્યાસ કરવામાં
અમને સ્વામવત્ ગણી પરલોકકાર્ય કરવામાં કંઈ બાકી રાખ્યું નથી. તેમનાં
પત્ની જડાવે પણ સ્વકરુણથી અમને સાહાય્યું આપી છે. વિળપુરના વિચાર
વાતાવરણથી અમને પ્રવૃત્તિમાં વિશેષ લાભ મળ્યો છે. શ્રીમાન સેનાખાસખેલ
સમશેર ખડાઈર મહારાજ શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડની સરકારી ગુજરાતી
શાળામાં અભ્યાસ કરવાથી વિદ્યાભિવૃદ્ધિમાં સુલ લાભ પ્રાપ્ત થયો છે. તેથી
વિળપુર વત્તાંત સમ્પત્તિ વિળપુરના સોંકાને સ્વલાન કરાવવા પ્રવૃત્તિ થઈ છે.

વિળપુર ગાયકવાડ સરકારના તાજામાં છે, વિળપુર તાલુકાના તાજે
આધારેસો (૮૭) ગામ છે. વિળપુર તાલુકાની ત્રણ લાખના આશરે (૪૪૭૦૦૦)
ઉપજ છે. મહેવાસી તાલુકા તરીકે વિળપુર તાલુકા પ્રખ્યાત છે. ગાયકવાડી રા-
જ્યમાં શરવીરપણા માટે વિળપુર પ્રખ્યાત છે, થીમંત ગાયકવાડ સરકારના
રાજ્યમાં એકવીસ લાખ મનુષ્યની વસ્તિ છે લગભગ ૩૧૦૦ ગામોમાં એકવીસ
લાખની વસ્તિ વહેંચાયેલી છે. ગાયકવાડી રાજ્યનું ક્ષેત્રફળ સવાઆઠ હજાર
(૮૧૨૭) ચોરસ માઇલ જેટલું છે પરંતુ તેનો વિસ્તાર અન્ય રાજ્યો સાથે મુલક
મેળમેળ દોવાથી બહોળો છે, ગાયકવાડી રાજ્યમાં એક ધર્મ પાળનારી વા એક
ભાષા બોલનારી વસ્તિ નથી. હિંદુ, મુસલમાન, પારસી, જોન ખ્રીસ્તિ વિગેરે ધર્મો
પાળનારાની ગાયકવાડી રાજ્યમાં વસ્તિ છે. ગુજરાતી, મરાઠી અને ઉર્દુ એ ત્રણ
ભાષા બોલાય છે. સાંસારિક રીવાજો પણ એક સરખા નથી. શ્રીમાન સયાજીરાવ
ગાયકવાડ સરકાર તખ્તનસીન થયા તે પૂર્વે કેળવણીનો ખર્ચ ગાયકવાડી રાજ્ય-
માં પંદર હજાર કરતાં પ્રાયઃ વધારે નહોતો. પાંચીસ વર્ષ થયાં એટલામાં તે ચૌદ
લાખનું કેળવણી ખાતામાં ખર્ચ વધ્યું, હાલ કેળવણી ખાતાનું બજેટ વીસલાખ
રૂપીયાનું થયું છે. ગાયકવાડી રાજ્યમાં ગામોગામ ફરજીયાત સરકારી શાળાઓ
ખોલવામાં આવી છે. ગાયકવાડી રાજ્યમાં કેળવણીની સંરચાઓ ૩૬૪૬ છે.
જેમાંના ૬૫ અંગ્રેજીશિક્ષણ આપે છે. આ સંગ્રહાઓમાં કુલ ૨૫૮૨૪૮ વિદ્યાર્થી-
ઓ બને છે, જેમાં દોઢ લાખ છોકરા છે અને એક લાખ કન્યાઓ છે. આ
પ્રમાણે ફરજીયાત શાળાઓ જન વીસ વર્ષ પપ ત આગળે તે વડોદરા ગાયકવાડી
રાજ્યમાં કોઈ અભણ રહેશે નહિ. ગાયકવાડના અન્ય તાલુકાઓ કરતાં અને ચરો-
તર કરતાં નો વિળપુર તાલુકા ધણે પાછળ છે. વિળપુરમાં પહેલ વહેણ અમારી
ગરબચાસના મિત્ર દેસાઈ હેટાલાલ ધોળાજીના જોન્યુએટ થએલ છે અને ૫૦-
દેશમાં આક્રિષ્ટ ખાતે પહેલવહેણ વળતો અમારા જીવન સિંચ વાડીલાખ મુનીલાલ

છે કે જોઓ હાલમાં ત્યાં મૃત્યુ પામ્યા છે. વિજ્ઞપુરમાં પહેલવહેલા શાસ્ત્રી ગિરજ-
શંકરભાઈ વૈયાકરણાચાર્ય થયા. સંસ્કૃત-ઈંગ્લીશ ભાષા વિગેરેમાં અન્ય તાલુકાઓ
કરતાં વિજ્ઞપુર ઘણું પાછળ છે. વિજ્ઞપુરના લોકોને પોતાની સ્થિતિનું ભાન
થયા વિના તેઓ પ્રગતિ પ્રવૃત્તિમાં પ્રવૃત્ત થનાર નથી. સ્વનગરના ઐતિહાસિક
જ્ઞાનથી-પોતાની ભુમિ માટે માન પ્રગટે છે અને અન્યો કરતાં સ્પર્ધા-
માં આગળ ચઢાયું કે પાછળ રહેવાયું તેનું ભાન થાય છે. તથા સં-
પૂર્વક અન્ય દેશોની સાથે સ્પર્ધા કરવામાં જાગૃદશા પ્રાપ્ત થાય છે
અતઃપૂર્વ-સર્વ દેશના ચડતી પડતીના ઇતિહાસોનું ખાસ અવલોકન કરવું જોઈએ.
“જગ્યા ત્યાંથી ઉઠો. ભુલ્યા ત્યાંથી ફરી ગણો” આ શિષ્ય હૃદયમાં
ધારીને વિજ્ઞપુરના લોકોના સ્થિતિનું ભાન કરાવવા કંઈક અમારી પ્રવૃત્તિ થઈ છે.

વિજ્ઞપુરનું વૃત્તાંત લખવામાં જે કોઈ લેખ બાકી રહ્યો હોય વા કંઈ સુધા-
રવા જેવું હોય તેની સૂચનાઓ સંજ્ઞાનો કરશે તો દ્વિતીયાવૃત્તિમાં તેને સુધારો
વધારો કરવામાં આવશે. વિજ્ઞપુરના કુંડનો લેખ દ્વિતીયાવૃત્તિમાં લખાવ કરવામાં
આવશે. તેમજ અન્ય ઉપયોગી બાબતોને સંજ્ઞાનો સૂચવશે તો તેને ગ્રહવામાં
આવશે. ગમન કરતાં સ્પષ્ટન થાય છે તે પ્રમાણે કેટલીક ઐતિહાસિક બાબતોમાં
દ્રષ્ટના કરીને અનુમાનપર આવતાં કંઈ સ્પષ્ટન થાય એ સ્વાભાવિક છે તેથી
સ્પષ્ટન થયું અન્ય સુજ્ઞોને લાગે તો તેઓએ અમને સૂચના કરવી-સર્વના ઇચ્છા
પ્રમાણે લખાય એવું તો ક્યાંથી બની શકે? સંક્ષેપથી અત્ર બીના લખવામાં આવી
છે તેથી કોઈ વાત ન લેવાઈ હોય તો સંજ્ઞાનોએ ક્ષમા કરવી. શ્રીમાન્ મહારાજશ્રી
સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારે વિજ્ઞપુરની પડતી દેખી છે તેથી તેઓ વિજ્ઞ-
પુરની ચડતી થાય એવા ઉપાયો લેવા ખાસ લક્ષ્ય રાખશે એવો લેખકનો
આન્તર અભિપ્રાય છે. ભાટોની પૂર્વે ચડતી હતી હાલ પડતી છે. જોનોની
પૂર્વે ચડતી હતી હાલ પડતી છે. બાલણો અને વહોરાઓની પૂર્વે પડતી
હતી અને હાલ ચડતી છે. સયવારાની ચડતી છે. સંખ્યામાં, બળમાં,
વ્યાપારમાં અને સત્તામાં જોનો પાછળ પડવા લાગ્યા છે. બાળજન, કેળ-
વણીમાં ખામી-કુસંપ વગેરે કારણોથી જોનોની પડતી થઈ છે. કણબી
પાટીદારોમાં કેળવણીની ઘણી ખામી છે. મુસલમાનોમાં એકંદર રીતે
અવલોકતાં સમાનતા છે પણ કંઈક ચડતી છે. વિજ્ઞપુરના લોકોમાં પરસ્પર
દૃષ્ટિથી અવલોકતાં ચડતી પડતીનો ખ્યાલ કર્યો; પરંતુ અન્ય તાલુકાઓ
કરતાં તો વિજ્ઞપુર હાલ પશ્ચાત્ છે. આત્મા પોતાનો ઉદ્ધાર કરે છે વા
પોતાનો નાશ કરે છે. વિજ્ઞપુરની પડતીમાં વિજ્ઞપુરના લોકોનું અજ્ઞાન
તથા દુર્ગુણો કારણભૂત છે માટે હવે વિજ્ઞપુરના લોકોએ સ્પર્ધાના જમા-
નામાં આલસ્યની યેનમાં ન ઘેરવું જોઈએ; ચારીમામાં પોતાનું પ્રતિબંધ

આમેદુબ પડે છે તદ્દત્ત વિજયપુર જ્ઞાતિ રૂપ આંરીસાને અવલોકી વિજયપુરનાં જનો પોતાનું સ્વરૂપ બહુ શુભપ્રગતિપથના પન્થી બનો, અમારાથી જેટલી બના તેટલી હકીકત પહેલવહેલી આ પુસ્તકમાં દાખલ કરી છે. જેને પોતાની જન્મભૂમિ માટે સ્વાર્પણની પ્રવૃત્તિ છે તે જન્મીને આ વિશ્વમાં સ્વપરનું શ્રેયઃ કરવા સમર્થ થાય છે. આજળ ફરોહ છે એવો નિશ્ચય કરી જેઓ વિવેકથી સાહસ કરે છે તેઓ કંઈક શુભ કરવાને સમર્થ થાય છે. બાલકાગતના મહાપાપી યજ્ઞથી વિજયપુરના જનોમાં બાળરંડા-ઓની સંખ્યા વધી છે અને નિર્માલ્ય પ્રજા ઉત્પન્ન થવા લાગી છે માટે તે દુષ્ટ રોવાજનો નાશ કરવા રોગના રોગના નિવારણની પેઠે આંપતા દિવાયો લેવાનો જરૂર છે. મહાત્માઓ-ગુરુઓ શિખામણ આપી શકે છે. શુભ અશુભ માર્ગ દેખાડે છે પરંતુ વિવેકથી પ્રવૃત્તિ, નિર્ણય કરવી તે તો સર્વના સ્વતંત્ર વિચાર પર છે. જેનો ઉદય થવાનો હોય છે તેને સાચી શિખામણ બાકી લાગે છે અને તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે. જેઓને સવળું પંથુ અવળું પરિણમે છે એવાઓને શિખામણ અંરેખર ત્રિદોષની પેઠે શુભ પરિણમતી નથી. સત્ય સ્વાતંત્ર્ય, ઉદ્યોગ, શુદ્ધપ્રેમ, પરસ્પરોપકાર વગેરે ગુણો ખીલ્યાથી દેશના વા સમાજના ઉન્નતિ થાય છે. સત્ય ગુરુઓની શિક્ષાને જેઓ પ્રાશુર્પણ કરીને આદરે છે તેઓનું કલ્યાણ થાય છે. અને અણુમાંથી તેઓ મહાન બને છે. ગુરુહત્તો ગુરુની શિક્ષા માનીને નીચના ઉચ્ચ બને છે અને ઉચ્ચ લોકો પ્રમાદથી પતન પામી નાંચ બને છે. પોતાના હાથમાં પોતાનું કલ્યાણ છે. પરસ્પર એક બીજાની સાથે સાંકળના અઢાડાની પેઠે જોડાઈ એક બીજાનું ભણું કરી અનંત મુખમય જીવન પ્રાપ્ત કરે!!!

શ્રીમાન મહારાજ શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારે સ્થાપન કરેલી સરકારી ગુજરાતી યાત્રામાં ગુજરાતી છાં ધોરણ સુધી અભ્યાસ કરી ઉત્તાર્ણ થવાથી ગુણાનુરાગદષ્ટિએ તેમનું કાવ્ય રચવામાં આવ્યું છે. પરગુણપરમાણું પવંતોજ્જ્વલ નિર્દય નિજદ્વિ વિકસન્તઃ સન્નિત સન્નિતઃ કિયન્તઃ શ્રીમાન મહારાજ શ્રીસયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારના ગુણોથી આકર્ષાઈને અમેએ તેમના ગુણોનું કાવ્ય લખી તેમનામાં વિજયપુર વગેરેના ઉન્નતિ કરવાના બાવનાને દાર્દક સ્પેશ, સ્વહૃદય દારા પ્રેર્યો છે. શ્રીમાન મુખા સાહેબ સંપતરાવ ગાયકવાડ સરકાર સં. ૧૯૭૨ ના દાદગુનમાસમાં વિજયપુરમાં આવ્યા હતા ત્યારે તેમને, વિજયપુર-વિદ્યાયાત્રામાં આનુવર્ણિક પ્રગ્તના ઉન્નતિ સંબંધી બહેર બોધ આપ્યો હતો તેથી તેમના હૃદયમાં ઉડી બપ પડી હતી. તેમજ દીપ્રાંતના મુખા સાહેબ રા. રા. ગોવિંદભાઈ દાધીભાઈ ત્યારે સં. ૧૯૭૦ માં અમને મહેસાણામાં મળ્યા ત્યારે તેમને અનેક બાબતો સંબંધી

ઉપદેશ આપ્યો હતો તથા તેમને લાડોલમાં પણ સમાગમદ્વારા ઉપદેશ આપ્યો હતો એ પ્રમાણે ગાયકવાડ સરકાર શ્રીમાન મહારાજ શ્રી સયાજીરાવના રાજ્યમાં શાંતિ-ઉન્નતિ પ્રસરે એમ સત્તાધિકારીયો વગેરેને પ્રયોગોપાત્ત ઉપદેશ આપવામાં આવે છે એમાં કંઈ ફરજ કરતાં વિશેષ કરવામાં આવતું નથી. પૂર્વ કાલમાં મુનિયો પોતાની ફરજ અદા કરવા માટે રાજ્યે અને પ્રજાને વારંવાર પ્રયોગોપાત્ત ઉપદેશ આપી તેઓનું જીવન સુધારતા હતા. એવા મુનિવરો પ્રગટે અને વિદ્ય-સમાજની પ્રગતિ કરવામાં આત્મ સામર્થ્ય વાપરે અને સર્વનું કલ્યાણ કરે !!!

इत्येवं ॐ शान्तिः ३

શ્રીવીરપ્રભુ પટ્ટપરંપર જૈનશ્વેતાંબર જગદ્ગુરુ શ્રીહીરવિજય-
સૂરિ પારંપર્યપદધારક શ્રીસુખસાગરજી શિષ્ય બુદ્ધિ-
સાગરસૂરિના રચિત વિદ્યાપુર વૃત્તાંતઃ સંપૂર્ણઃ ॥

श्रीमन्त सरकार सयाजीराव गायकवाडना-
गुणोनी स्तुति.

श्रेयःसंततिभूषितः श्रुतकलावारांनिधेः पारगः,

शौटीर्यं कलयन् भुजेन विमलं रक्षाकरं प्राणिनाम् ।

आजन्मोर्जितशुद्धचित्रचरितः संचारकीर्तिव्रजो,

जीयाद् गुर्जरदेशपालक-सयाजीरावभूपः सदा ॥ १ ॥

उन्मार्गस्थजनान् सुमार्गगमनान् संपादयन् नीतितो,

मित्रामित्रसमानदण्डविभवः शिष्टानुरक्षाकरः ।

दानं भूरि ससत्क्रियं प्रतिदिनं संराजतेऽस्य प्रभो-

जीयाद् गुर्जरदेशपालक-सयाजीरावभूपः सदा ॥ २ ॥

यस्यानिन्द्यतमप्रतापनिचयः संशोभते सर्वदा,

यातीवास्तमिति प्रचण्डकिरणः संक्षुभ्यमानो हृदि ।

બૃહદ્ વિજયપુર વૃતાન્ત

શ્રીમંત મહારાજ સયાજીરાવ ગાયકવાડ

ભારતભૂષણ વિદ્યાવિલાસી ગુર્જર નરેશ

જેમના રાજ્યમાં વિજયપુરમાં મુદ્રિત્વજી જન્મ્યા અને નિર્વાણ પામ્યા

पीयूषोज्ज्वलयद्यो विजयते क्षीणस्ततोऽञ्जो नु किं ?

जीयाद् गुर्जरदेशपालक-सयाजीरावभूपः सदा ॥ ३ ॥

सज्यं येन कृतं कदापि न धनुः कोपाकुलं चाननं,

शौर्योदायविशेषभूषितवपुर्गन्ध्या क्षमोदन्वता ।

यस्याज्ञां शिरसा धहन्ति तदपि प्रेम्णा प्रजापालका,

जीयाद् गुर्जरदेशपालक-सयाजीरावभूपः सदा ॥ ४ ॥

कान्ता यस्य गुणाः सदा स्फुटतरा राजन्ति भूवर्तिनो,

भीमा भूरिमयप्रदाश्च नितरां विद्वेषिणां भूपतेः ।

गम्यस्तेन भवत्ययं जनवैरर्धुप्यो न चान्यैर्जने-

जीयाद् गुर्जरदेशपालक-सयाजीरावभूपः सदा ॥ ५ ॥

यद्राष्ट्रे नितरां फलन्ति शुभदाः सामाद्युपाया इव,

सम्यग्योग-सुसक्तिया-शुभपदे संप्रापिताः संपदः ।

संघर्षं समुपेत्य वृद्धितरो दक्षा यका आर्थिका

जीयाद् गुर्जरदेशपालक-सयाजीरावभूपः सदा ॥ ६ ॥

स्वायसीकृतशात्रवेण पदवीं श्रीमानर्धो पित्सुना,

सम्यग् भागतया विविच्य विधिना रात्रिदिवं पौरुषम् ।

नष्टालस्यविमोहमाररुचिना तंतन्यते न्यायतो,

जीयाद् गुर्जरदेशपालक-सयाजीरावभूपः सदा ॥ ७ ॥

यद्राष्ट्रीयजनेषु चौर्यवचनं संश्रूयते शास्त्रगं,

दीप्रेणोत्तमशासनेन च सदा नीतिप्रवादः परः ।

वैरत्रासविवाददूषणगणो वैराग्यतां संगतो,

जीयाद् गुर्जरदेशपालक-सयाजीरावभूपः सदा ॥ ८ ॥

वर्णाः सदा ब्राह्मण शस्त्रपाणि-

वैश्यास्तथा शूद्रमुखादयोऽन्ये ।

स्वधर्मेनिष्ठा भवदीयशासनाद्,

विद्वेषभावं परितस्त्यजन्ति ॥ ९ ॥

क्रियाकलापा निजधर्मकल्पाः,

समस्तभावेन सुसिद्धिभाजः ।

तन्मूलहेतुर्भवतः प्रतापः,

समस्ति कामाद्यरिधूमकेतुः ॥ १० ॥

देशान्तरे वंभ्रमणोत्सुकोऽन्यः,

कस्ते तुलां लब्धुमनल्पधैर्यः ।

योग्यो भवेद्धंसविचिक्तबुद्धे—

गृहीतदुग्धोज्ज्वलतत्त्वराशेः ॥ ११ ॥

फलानुमेयानि भवन्ति लोके,

कार्याणि ते धातुरिवोत्तमानि ।

विवेकविज्ञानविवर्धकानि,

प्रजाप्रमोदैकसमृद्धिभाजि ॥ १२ ॥

विद्यालया एव समस्तदेश—

माश्रित्य ते शासनतो विभान्ति ।

स्थानं न किञ्चित् प्रतिभाति तादृग्,

नो यत्र वालाः प्रपठन्ति विद्याम् ॥ १३ ॥

विद्योष्णरश्मिस्तव मानसस्थः,

प्रकाशयत्येव सदा धरित्रीम् ।

चित्रं तदस्त्येव नभःस्थितोऽयं,

न तत्तुलां प्राप सहस्ररश्मिः ॥ १४ ॥

कलानिधानः स्वयमेव भासि,

सर्वार्थसंसाधनमुख्यबीजम् ।

तेनैष शीतांशुनुक्रमेण,

विश्रामहेतोः क्षयतां ययाति ॥ १५ ॥

कौमारके न्यस्तसमस्तविधः,

सुयौवनं प्राप्य सुनीतिरीत्या ।

धृतः प्रजापालनकार्यभारः,

चक्रांसि सर्वत्र जयानुमेयः ॥ १६ ॥

प्रतिपुरं त्वया वाचनालया,

अपि निरूपिता सुप्रबुद्धयः ।

विविधदेशां येषु भावुकं,

श्रुतिपथं सदा कुर्वते स्थिताः ॥ १७ ॥

रचितवानहो ! ज्ञानवृद्धये,

प्रचुरसाधनाः शर्मसेवधीन् ।

परिषदो भवान् विश्वगोपका,

जनहितैकसाधनोद्यतः सदा ॥ १८ ॥

नवनवोत्थितां देशनोपमां,

वचनसन्तर्ति भव्यजन्तवः ।

भवमहोदधौ सार्धकं जना,

विदधते भवत्प्रेमदृष्टितः ॥ १९ ॥

तव कलाशशी भूषयत्यहो !,

विषयशर्वरीं शर्मसेविनीम् ।

प्रतिदिनं विमोऽभ्युन्नतिक्रम-

अरण्यतत्परां नित्यराजिनीम् ॥ २० ॥

कुमुमतोऽधिकानन्ददायिनी,

मुदितमानसास्तावकी धियम् ।

गुणगणान्वितां जानते जनाः,

शिवफलप्रदामायतिक्षमाम् ॥ २१ ॥

कलिकला न ते राष्ट्रगामिनी,

श्रवणगोचरा भारतीतले ।

अभवदित्यलं सत्सु शोभना,

गुणविवर्त्तना शोभतेतराम् ॥ २२ ॥

को^१ मात्यंवरगो विभूषयति को भूमिं सदा धर्मिषु,

को^२ मुख्यः सरसि प्रभाति किमलं रक्षाकरः को^३ स्मृतः ।

यानं किं^४ नृपतेर्विभाति शशिना को^५ निःस्पृहः को भुवि,

मत्प्रश्नोत्तरमध्यमाक्षरपदैर्भूयात् तवाशीर्वचः ॥ २३ ॥

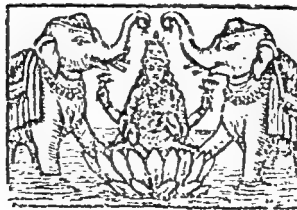
(उत्तर—हे सयाजीराव जय)

श्रीमत्सयाजीरावस्य, गौर्जरीयमहीपतेः ।

महत्ताकीर्त्तनं काव्यं, सदगुणैः पूर्णशोभकम् ॥ २४ ॥

शुभं गुणानुरागेण, लाटापल्ल्यां विनिर्मितम् ।

गुणोन्नतेः प्रसिद्ध्यर्थं, बुद्धिसागरसूरिणा ॥ २५ ॥

શેઠ મગનલાલ કંકુચંદનું જીવન ચરિત્ર.

શેઠ કંકુચંદ જલદેવરના વડવાઓનો ઇતિહાસ.

જેન શેઠ કંકુચંદ જલદેવરના વડવાઓ અસલ મારવાડમાં ભિલભાલ નગરમાં રહેતા હતા. લાડોલના મહાત્મા વહીવંચા (ચેત્યવાસમાંથી ગૃહસ્થ કુલ-ગૃહ તરીકે ઉતરી આવેલા) પ્રખ્યાત છે, તેમની માદી પર મણિલાલ હીરાચંદ તથા હાધીચંદ હીરાચંદ છે. મણિલાલની પ્રાચીનવહીમાંથી નીચે પ્રમાણે પેઢીઓ ઉતારી છે.

- ૧ રાગ જશવંતસિંહ
- ૨ રાગ અભયસિંહ
- ૩ રાગ હરજીસિંહ
- ૪ રાગ મદનસિંહ
- ૫ રાગ અર્જુનસિંહ
- ૬ રાગ ભભુતસિંહ
- ૭ રાગ અજમલસિંહ
- ૮ રાગ રાજમલસિંહ

- ૯ રાગ કમ્પાણસિંહ
- ૧૦ રાગ મદનસિંહ
- ૧૧ રાગ જીવાનસિંહ
- ૧૨ રાગ પ્રતાપસિંહ
- ૧૩ રાગ ખડેસિંહજી
- ૧૪ રાગ મદારસિંહજી
- ૧૫ રાગ અદ્ભુતસિંહજી
- ૧૬ રાગ પંચઆણજી

મોગમી પેઢીએ આવેલ પંચઆણજીથી તેમના પેઢીનો વિશેષ ઇતિહાસ માલુમ પડે છે. ઉપરના રાગઓનું ગૌતમ ગોત્ર-સૂર્યવંશ અને ગોત્રદેવી અગ્નિદા દતી. રાગ પંચઆણજીના ગુરૂશ્રી પૂજિમાગચ્છીય શ્રીપદદેવ સુરિ હતા. સં. ૧૧૯૧ માં પંચઆણજી જન્મ્યા હોય વા રાગ્ય યોગ્ય થયા હોય એમ પેઢીનામાંથી અનુમાન થાય છે. પદદેવસુરિના બોધથી શ્રી પંચઆણે આવકનાં વન ઉચ્ચર્ષાં દનાં. અને તેમને વીશાશ્રીમાણી તરીકે સત્રીયવર્ગમાંથી દાખલ કર્યા-અગિયારમા સૈકામાં. (બારસેની સાલમાં) શ્રી માનનુંગસુરિના એક શિષ્ય પદદેવસુરિ નામના થયા તથા એક નરચંદ

સુરિના શિષ્ય અને ત્રા તિલકસૂરના શિષ્ય પદ્મદેવસુરિ થયા—પદ્મદેવસૂરએ સિદ્ધસેન—દિવાકરના રચેલ લખિંધપ્રપંચ ગ્રન્થ પર લખિંધપ્રપંચ પ્રબોધિકા નામની લઘુ ટીકા રચી છે. તથા યોગરહસ્ય નામનો ગ્રન્થ તેમણે રચ્યો છે. પૂર્ણિમાગચ્છીય પદ્માવલિની પ્રાપ્તિ થતાં તેનો વિશેષ નિર્ણય થાય તેમ છે. રાજ પંચખાણુજીને અગિયાર રાણીઓ હતી. દશ મહેતા હતા. રાજ પંચખાણુ લિખ્તમાળમાં વસનાર બાર હજાર છસે પાંત્રીશ જૈનોના ઘેર લહાણું કર્યું. તેમાં પ્રતિ ગૃહે એક સુવર્ણ મહોર, એક પાંચ શેરની થાળી અને એક લાડવો એ પ્રમાણે સ્થાણી કરી. તેણે જૈનધર્મની સારી રીતે પ્રભાવના કરી.

રાજ પંચખાણુની પદ્માવતી રાણીના ઉદરથી પદ્મસિંહનો જન્મ થયો, રાજ પદ્મસિંહની ભાર્યા પ્રેમલાદેવીથી ખેતાક પુત્રનો જન્મ થયો. ખેતાકના વખતમાં લિખ્તમાલમાં યુદ્ધ થયું હોય તેમ જણાય છે. કારણકે ખેતાકે લિખ્તમાલનો ત્યાગ કર્યો અને તે વટપદ્ર (વડોદરા) માં આવ્યા. વડોદરામાં ખેતાકસિંહે બાવન જીનાલયવાળું મહાવીર પ્રભુનું દેરાસર બંધાવ્યું અને તેણે આગમોતે લખાવવામાં પાંચ લાખ રૂપીયા ખર્ચ્યા, ખેતાની ભાર્યા મનેવરીના પુત્ર સોમરાજ થયા. વડોદરામાં રાજ્યવિરોધ થવાથી તેઓ ત્યાંથી નાકળ્યા અને વિસનગરમાં આવી વસ્યા. સોમરાજના પુત્ર લીમા અને મુના એ બે થયા. તેમાં મુનાએ સંતતીના કારણે જૈન ગૃહસ્થ કુલગુરૂના વચન પ્રમાણે દેવીના આદેશથી દશાશ્રીમાલીનાં કન્યા પરણ્યા ત્યારથી તેમનો વંશ દશાશ્રીમાલી તરીકે ઓળખાવા લાગ્યો. સં. ૧૨૮૦ લગભગમાં વસ્તુપાલ તેજપાલ પાટણમાં ચોરાશી જતના વાણીયાની ન્યાત કરી. તેમાં વસ્તુપાલ અને તેજપાલના પક્ષમાં રહી જેઓ ન્યાતમાં જમ્યા તે દશા કહેવાણા. અને જે ન જમ્યા તે વીશા કહેવાણા. વાણીયાની ખીજ પણુ નાતોમાં આવા અનેક કારણથી દશા અને વીશાના ભેદ પડ્યા છે.

શેક મુનાના પુત્ર દેવો, રાણો, સાલિંગ, વીકા અને નાના એ પાંચ થયા. દેવાના પુત્ર જોટા સોમલ થયા. જોટાના પુત્ર સરવણ, સાંડા અને વિદ્યમ એ ત્રણ થયા. સરવણના પુત્ર માંડક અને ભોદુ થયા.

સં. ૧૩૮૫ ના સાલમાં વિસનગરમાં જોટાના પુત્રોએ શ્રી પાર્શ્વનાથનું દેરાસર બંધાવી સાત લાખ રૂપીયા ખર્ચ્યા. શ્રી પાર્શ્વનાથપ્રભુની પ્રતિમાના ગુરૂ શ્રી દેવસાગરસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી.

શેઠ માંડુકાના પુત્ર જીમા

શેઠ જીમા	નાયા-પુત્ર રૂપા	કંડુચંદના પુત્રો
શેઠ હાપા	રાણુવા	૧ રવચંદમાઇ
શેઠ કરમશી	જગમાલ	૨ ઘડેલામાઇ
શેઠ નાનંગ	મંગલજી	૩ મગનલાલ
શેઠ પાસા	પ્રતાપ	૪ બારમાઇ
શેઠ નાયા	કીશોર	૫ ઉમેદમાઇ
	કરમચંદ	
	બહેચર	
	કંડુચંદ	

હાપા વા તેના પછીના વંશજો વીસનગરમાંથી સાબરમતીના કાંઠાપર આવેલા ધાંદુ ગામમાં આવીને વસ્યા. ધાંદુનો સં. ૧૮૪૨ ની લગાઈમાં નારા થયો ત્યારે રાણુવાશેઠ ધાંદુનો ત્યાગ કરીને જૂના સંઘપુરમાં આવીને વસ્યા. માંડુકાના વંશમાંના કેટલાક કલોત પાસેના ડેંગુઆ ગામમાં જઈ વસ્યા છે ને હાલ રિહમાન છે. સં. ૧૮૫૫ ચૈત્ર વર્ષે ખીજે કીશોર શેઠે સંઘપુરથી સંઘદારા સિદ્ધાચલના યાત્રા કરી. સં. ૧૮૭૩ માં કીશોર શેઠે તારંગા-જીનો સંઘ કહાડ્યો. સં. ૧૮૭૪ માં ચૈત્ર શુદ્ધ ચૈાદશે મહાનાયક ચંદ્રપ્રભુને શેઠ કીશોરે ગાદીએ બેસાડ્યા, તે વખતે મહુચંદ કીશોરે રૂ. ૧૦૧ તો ચઢાવે લીધા હતા. હાલ સંઘપુરના કેટલાક વૃદ્ધ પુરૂષો કહે છે કે ચંદ્રપ્રભુની પ્રતિ-મા ધાંદુથી લાવવામાં આવી હતી અને હાલ જૂના સંઘપુરના દેરાસરમાં જૂના લેખનાં બે પાટીયાં છે તે પણ ધાંદુથી લાવવામાં આવ્યા હતા. અને ધાંદુમાંથી બે લેખોનાં પાટીયાં વિમ્બપુરમાં ચિંતામણિના દેરાસરમાં લાવ-વામાં આવ્યાં હતાં. પણ તેનો તપાસ કરતાં પતો લાગતો નથી. ધાંદુથી શ્રીસંભવાયનની પ્રતિમાને લાવવામાં આવી છે. સં. ૧૯૨૪ લગભગમાં જુનું સંઘપુર પાણીની રેલમાં તણાવું, પછી નવું સંઘપુર વસ્યું. જૂના સંઘ-પુરમાંથી ચંદ્રપ્રભુની પ્રતિમાને નવા સંઘપુરમાં લાવવામાં આવી. હાલ જૂના સંઘપુરના દેરાસરામાં ૬૬ મેાડથી ૧૧૫ મેોડ સુધીનાં બે પાટીયાં છે.

તે લેખનો ઉતારો પ્રસ્તાવનામાં કરવામાં આવ્યો છે, શેઠ કીશોર પ્રતાપે વિજ્ઞપુરના ચિંતામણીના દેરાસરમાં શાંતિનાથની પ્રતિમા પધરાવી, તથા એ નવકારશીઓ કરી. સં. ૧૮૬૨ માં વૈશાખ શુદ્ધ ત્રીજના રોજ શેઠ કીશોરનો વસ્તાર વિજ્ઞપુરમાં આવી વસ્યો. સં. ૧૮૮૮ ના ફાલ્ગુણ શુદ્ધ બીજના રોજ દુરમયંદલાઇએ દીક્ષા લીધી, તેમનું નામ કીર્તિવિમલ પડ્યું. તે વખતે એ નવકારશી થઇ તેમાં એકેક નવકારશીમાં એતાલીશ મણુ ઘીનો શીરો વર્ચો. એ માસનું તંપ કરીને કીર્તિવિમલજી સ્વર્ગ માં ગયા. શેઠ દુરમયંદ કીશોરના પુત્ર શેઠ બહેચર થયા અને તેના પુત્ર કંકુચંદ થયા. શ્રીમાલીવાડામાં કીશોર શેઠનો વસ્તાર સં. ૧૮૬૨ થી આવ્યો, તેને હાલ સો વર્ષ અને ઉપર બાર વર્ષ થયાં છે.

શેઠ મગનલાલનો જન્મ.

વિજ્ઞપુરમાં શ્રીમાલીવાડામાં શેઠ કંકુચંદ બહેચરનું ઘર છે. કંકુચંદ શેઠની પત્નીનું ખુશાલબાઇ નામ હતું. તેની કુખથી સ્વયંદ, ઘહેલાભાઇ, મગનલાલભાઇ, બાદરભાઇ અને ઉમેદલાઇ એ પાંચ પુત્રોનો જન્મ થયો. કંકુચંદ અને ખુશાલબાઇની જૈનધર્મપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી. તેઓ બંને ઈશ્વરેવ ગુરૂ અને ધર્મનું આરાધન કરવામાં સદા તત્પર રહેતાં હતાં, સાધુઓનું વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવા માટે કંકુચંદલાઇ દરરોજ જતા હતા. જૈનધર્મની તે બંનેમાં હાડોહાડ શ્રદ્ધા હતી. કુદેવ, કુચુરૂ અને કુધર્મની માન્યતાથી સદા દૂર રહેતાં હતાં. શુભકર્મથી સુખ અને અશુભ કર્મથી દુઃખ થાય છે એવી શ્રીવીરપ્રભુની વાણીની શ્રદ્ધાથી તેઓ રંગાયા હતાં. તેમણે જગત્તા અનેક અનુભવ લીધા હતા. દુઃખ અને સુખના દિવસોની દશામાંથી તેઓ પસાર થયાં હતાં. સર્વ જીવોના દયા પાળવામાં તેઓ બંને સદા તત્પર રહેતાં હતાં. શ્રી જિતેન્દ્રપ્રભુની ભક્તિ કરવામાં તેઓ ઘણો સમય વ્યતીત કરતાં હતાં. સં. ૧૯૧૮ ની સાલમાં શેઠ મગનલાલનો જન્મ થયો. ‘ પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાં ’ એ કહેવતના અનુસારે મગનલાલના ગુણોનો આભાસ થવા લાગ્યો. માતાના વાતસલ્ય પ્રેમામૃતના પાનથી મગનલાલ દરરોજ વધવા લાગ્યા. બાલ્યાવસ્થામાં માતા અને પિતાનો પુત્રપર જે પ્રેમ હોય છે તેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. માતા સ્વરે સમાન છે અને પિતા વ્યંજન સમાન છે. પિતા આકાશ સમાન છે તો માતા પૃથ્વી સમાન છે. માતાની પૂર્ણ પ્રેમદૃષ્ટિથી અને પિતાના સ્નેહથી બાલ્યાવસ્થાથી સુખમય જીવંતો ખ્યાલ ખરેખર ગમે તેવી અવસ્થામાં કાઢીને આવ્યા વિના રહેતો નથી. કલ્પવૃક્ષની શીતળાયા

સમાન માતાના બેળામાં તેઓ લાડથી ઉછર્યાં. ખુશાલમાતાનાં કેડાં પૂર્ણ થયા. બાધ્યાવસ્થામાં તેમણે રમતગમતથી પોતાના શરીરને પુષ્ટ કર્યું. તેઓ પાંચ છ વર્ષના થયા બાદ માતૃપિતાએ નિશાગમાં મૂકવાનો વિચાર કર્યો. શ્રીમાલીરામમાં ધનેશ્વર મહેતાની નિશાગમાં તેમને નિશાગગરણાપૂર્વક બેસાડવામાં આવ્યા. હાલના કરતાં તે વખતની ગામડી શાળાઓ જૂદા પ્રકારની હતી. ગામડી શાળાઓનું બજામણ બધું ૩-૪-૫ રૂપયામાં સમાઈ જતું હતું. તેમણે બે ત્રણ વરસ પર્વત ગુજરાતી શાળામાં અભ્યાસ કર્યો અને તે વખતે લાણનાર વિદ્યાર્થીઓમાં પ્રથમ નંબરે ઉત્તીર્ણ થયા. પશ્ચાત્ મુંબઈમાં અંગ્રેજી માસ્તરનો યોગ મળ્યાર્થી તેમણે અંગ્રેજી એક મુકનો અભ્યાસ કર્યો. પશ્ચાત્ પંદર સોળ વરસની ઉંમર થતાં તેઓ નોકરીએ લાગ્યા. તેમનામાં સારા સદગુણો અને પ્રમાણિકપણું ખીસ્યું હતું, તેથી ભેંકામાં તેમની પ્રતિષ્ઠા વધવા લાગી. તેમના પિતા તેમને વારંવાર પરદેશ વેપાર કરવા જવા માટે સિખામણ આપતા હતા. શ્રી રવચંદ હંકુચંદ કે જે તેઓના મોટા ભાઈ હતા તેમની સાથે તેઓ મુંબઈ ગયા હતા; ત્યાં તેઓ અનેક જનના વેપારનો અનુભવ કરવા લાગ્યા. પોતાની પ્રમાણિકૃતિથી અને અભ્યાસે આકર્ષણ કરવાની શક્તિથી મોટા મોટા જૈન વેપારી શ્રીવાઓને પ્રિય થયા. સંવત્ ૧૯૪૪ ની સાલમાં તેમણે મુંબઈમાં પોતાના નામની કમીશન એજન્ટની દુકાન શરૂ કરી. તે નામ અને ધંધો હાલ સુધી હાવમ છે. પોતાના પુણ્યના પ્રતાપે કાપડ વગેરેની દલાલીમાં સારી રીતે હાવમ લાગ્યા અને તેથી લક્ષ્મી વધવા લાગી.

સંવત ૧૯૩૬ ની સાલમાં તેમનું અદમદનચરની જૈન કન્યા બાઈ મેનાબાઈની સાથે પ્રથમ લગ્ન થયું. બાઈ મેનામાં સતીના મુણે હતા તેથી તે બાઈ મગનલાલને સસાર વહેવારમાં ચડીની કાળમાં એક લગ્ન ૩૫ થયાં. બાઈમેનાનો સ્વર્ગવાસ સંવત્ ૧૯૪૮ ની સાલમાં થયો, અને તેજ સાલમાં સપ્તપુત્રની અવિશા અંદનની સાથે તેમનું લગ્ન થયું. અંદન એક સારા કુળમાં જન્મેલી જૈન કન્યા હતી. બાઈ મેનાના લગ્ન લાંબા સમયના કરમચંદ કે જેઓ સ. ૧૯૪૬ થી મગનલાલ કેડની પામે છે તેમની સાથે બાઈ અંદનનો લગ્ન કરતા પશુ વિશેષ સખે હતા. તેઓ બાઈ અંદનના મુકેડની ધણી પ્રદક્ષા કરે છે અને દરે છે કે કુટુંબને જગતવચ્ચે મારે અને પતિની મેદા આડરી કરવા માટે અંદનના જેવા મુણે ખીમમાં જે લાગે તે જેવા દરે વિદ્યપુર અને આસપાસના જે જે સગાસગણોના મુંબઈમાં આવતા તેઓની મેદા આડરી કરવા માટે તે સ્થાલ રાખતી નોકરી પોતાના કુટુંબને તે પ્રસન્નિધાન તરીકે જમાવે છે. તેની હતી કે. અંદનલાલ કેડ

ચંદને પણ તેની સલાહ ઘણી ઉપયોગી થઈ પડતી હતી. પોતાના પતિ બન્ધારે ઢાઢ ઢાઢ વખતે ચિંતામગ્ન થતા સારે તેમને ઘણી ધીરજ આપતી હતી, અને સંસારના સાથી તરીકે પોતાની નેક ટેક સદા અદા કરતી હતી. તેનામાં ગંભીરતા, માયાળુ સ્વભાવ, અતિથિસત્કાર, પરોપકારવૃત્તિ, સર્વના સારામાં ભાગ, મહનશીલતા, નમ્રતા, વિવેક વિગેરે ઘણા ગુણો ખીણ્યા હતા. શેઠ મગનલાલ કંકુચંદને જરા માત્ર પણ ગોપ્ય આવવા દેતી નહોતી. કુટુંબમાં સુશીલ પત્ની તરીકેની ખ્યાતિ તેણે મેળવી હતી. તેઓ મુંબઈ જૈન મહિલા સમાજમાં પેટ્રન હોવાનું માન ધરાવતાં હતાં. બાઈ ચંદનને પુણ્યગોગે એક પુત્ર થયો હતો પણ તે ગુજરી ગયો. બાઈ ચંદનના કુટુંબ પગલાંથી કુટુંબમાં લક્ષ્મી વધવા લાગી અને ત્યાં ત્યાં તેમના કુટુંબની પ્રતિષ્ઠામાં વધારો થવા લાગ્યો. બાઈ ચંદને પોતાના પતિ સાથે ઘણી યાત્રાઓ કરી, સાધુ સાધ્વીઓને દાન આપ્યાં અને ઘણા મુનિઓનાં વ્યાખ્યાન સાંભળ્યાં. સં. ૧૯૬૮ ની સાલમાં તેમનો સ્વર્ગવાસ થયો.

સંવત્ ૧૯૬૮ ની સાલમાં ગદોડની બાઈ મંગુની સાથે શેઠ મગનલાલ કંકુચંદનું ત્રીજી વખત લગ્ન થયું. તે બાઈ લાલ હયાત છે; અને તે બાઈ પણ સારા સદગુણો ખીલવી પૂર્વની સ્ત્રીઓની પેઠે પ્રખ્યાત થાય એવી ધૈર્ય રાખવામાં આવે છે.

શેઠ મગનલાલ કંકુચંદના મોટા ભાઈ રવચંદભાઈ ગુણીયલ હતા. તેમનામાં ગંભીરતા અને શાંતતા હતી. પોતાના કુટુંબનું પ્રતિપાલન કરવામાં તેઓ દક્ષ હતા. તેઓ પોતાની પાછળ જ્ઞેશંગલાઈ નામના સુશીલ પુત્ર મુકીને સંવત્ ૧૯૪૯ ની સાલમાં સ્વર્ગવાસી થયા. શેઠ મગનલાલના પિતા કંકુચંદભાઈ સં. ૧૯૫૨ માં સ્વર્ગવાસ થયા. શેઠ બાદરભાઈ કંકુચંદ સંવત્ ૧૯૫૮ માં સ્વર્ગવાસી થયા. સંવત્ ૧૯૬૩ માં ઘેલાભાઈ કંકુચંદ પોતાની પાછળ બાલચંદ નામના પુત્રને મુકી સ્વર્ગવાસી થયા. તેમના સૌથી લઘુ બંધુનું નામ ઉમેદભાઈ છે, તેઓ ઘણા બાહોશ છે અને અત્યંત માયાલુ છે.

શેઠ બાદરભાઈ કંકુચંદની પાછળ તેમની મીલકતમાંથી રૂપિયા દશ હજાર ખરચી બાદરભાઈના નામથી દોશીવાડામાં બાદરવાડી બંધાવી છે. સં. ૧૯૬૬ ની સાલમાં પંડિત રવિદત્ત લક્ષ્મીશંકરને પગાર આપી બાદરવાડીમાં જૈન શ્રાવિકાઓને ભણાવવા માટે પાઠશાળા સ્થાપી છે. તે પાઠશાળા હાલ પણ ચાલે છે. અનેક પાઠશાળાઓને શેઠ મગનલાલ કંકુચંદે મદદ કરી છે.

તેમનામાં દયા ગુણ પ્રતિદિન ખીલતો જાય છે. સંવત્ ૧૯૫૬ ની સાલમાં ગુજરાત મારવાડ વગેરેમાં ભયંકર દુકાળ પડ્યો સારે શેઠ મગન-

લાલ કંકુરદે મુંબઈમાં પાંચા ગરીબોની તથા પાંજરાપોજોની ટીપોમાં મદદ કરી હતી, અને ધણી ટીપો સોડીઆઓ પાસે બને નર્થ બંરાચી હતી. વિજયપુરમાં સંવત ૧૯૫૬ ની સાલમાં પશુઓને ધણું દુઃખ પડ્યું ત્યારે મુંબાઈમાં પાંજરાપોજોની ટીપ કરાવી રૂપીઆ દરદાનરને આધારે ભરાવી આપ્યા તથા મુંબાઈ મોનીના કોટથી વિજયપુરની પાંજરાપોજ માટે રૂ. ૨૦૦) નું વર્ગસન બાંધી આપવામાં મદદ કરી તથા સંવત ૧૯૫૬ ની સાલમાં દુષ્કાળીઓને નવ મહીના સુધી મમરા ચણા આપી મદદ કરી હતી.

શેક મનજાલ કંકુરદે અનેક મનુષ્યોને ગુપ્તદાન આપ્યાં છે. તે ગાત્ર નોંધમાં લાવવા જેવો નથી.—ગુપ્તદાન આપવાથી અનંત પુણ્ય ઉત્પન્ન થાય છે. ધણી શ્રાવિકાઓને તેમજે ગુપ્તદાન આપી મદદ કરી છે અને અનેક શ્રાવિકોને પણ ખાનગીમાં મદદ કરી છે. માત્ર જોનોને દાન આપી સહાય કરે છે એટલુંજ નહીં પણ સર્વ સાધારણ મનુષ્યોને મદદ કરે છે. અમદાવાદની જૈન બોર્ડિંગમાં બે વિદ્યાર્થીઓને રોકાવરથીપ તરીકે માસીક દસ રૂપીઆ કેટલાક વરસ આપવામાં આવ્યા છે. રાજકોટની જૈન બોર્ડિંગમાં તેમજે રૂપીઆ સો બહીસ આપેલા છે. મુંબઈમાં રથપાએલા મહાવીર જૈન વિદ્યાલયમાં તેમજે દરવર્ષે રૂપીઆ પચાસ દસ વરસ સુધી આપવા કબજીયું છે. પાલી-તાણુના જૈન બાલાશ્રમ વગેરે અનેક ખાતાઓમાં વખતો વખત તેમજે ધણી મદદ કરેલી છે અને કરે છે.

જીવદયા—સંધપુર, ધસાપતા, રામપુરા, મહુડી, હીરપુરા વગેરે સાબર-કાંતાના તેર ગામેમાં દોરાને દીવસે પશુવધ થતો હતો તે બંધ કરાવ્યો છે. હાલ પણ તેમની પશુવધ બંધ કરાવવામાં પ્રયત્નિ છે. આગલોડમાં દોરાને દીવસે એક બેસ મરાતી હતી તેનો અટકાવ કરવા માટે અમલદાર વર્જને કહી આજ સાલમાં સારી સહાય આપી છે—બંધ થયો છે.

સંવત ૧૯૬૭ ની સાલમાં ગુજરાતમાં દુષ્કાળ પડ્યો ત્યારે વિજયપુરની પાંજરાપોજમાં અનેક પણ આવવા લાગ્યાં. તેમના માટે તેમજે સારો બહોજસ્ત કર્યો છે. સંવત ૧૯૭૧ ના દુષ્કાળમાં તેમજે ગાય બેસોના ચારામાં ધાસની સારી મદદ આપી છે.

દક્ષિણમાં નેપાળી ગામમાં સં. ૧૯૪૯ ની સાલમાં જીનેશ્વર ભગવાનના પ્રતિજ્ઞા મહોત્સવમાં તેમજે મોટો આજેવાની ભર્યો ભાગ લીધો હતો. નેપાળી તરફની એક શ્રાવિકાએ રૂપીઆ ત્રીસ હજાર ખરચી આસપાસના જોનોને તેમજવા દાન દરરોજ સત્તર હજાર ગણસો જમતાં હતાં. આ દિવસ સુધી સત્તર હજાર જોનોને જમાવવાની તે બાબ તરફથી સર્વે

વ્યવસ્થા શેઠ મગનલાલ કંકુચંદે કરી હતી. રથ, ટોળી, વાળાં વિગેરે સાહિત્ય તેઓ મુખાધથી લઇ ગયા હતા. તે જીલ્લામાં પાંજરાપોળ નહીં હોવાથી ત્યાંના જૈનોને ઉપદેશ કરી એક મોટી ટીપ કરાવી ગૌરક્ષાખાતું સ્થાપન કર્યું હતું.

જૈન અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળને મદદ—સંવત ૧૯૬૪ ની સાલમાં માણસામાં મુનિરાજ શ્રી બુદ્ધિસાગરજીએ ચોમાસું કરી જૈન અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળની સ્થાપના કરી. તે વખતે ત્રણ ચાર હજાર જૈન ભેગા થયા હતા; અને ત્રણ દિવસ સુધી ગુરૂ મહારાજ તરફથી જાહેર વ્યાખ્યાન આપવામાં આવ્યાં હતાં. શેઠ વીરચંદ કૃષ્ણજીએ તથા માણસાના સંઘે ત્યાં પધારેલા સંઘની ભક્તિ કરવામાં ખામી રાખી નહોતી. શેઠ વીરચંદ કૃષ્ણજી, શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ, શાહ લલ્લુભાઈ કરમચંદ, પાદરાવાળા વડીલ શાહ મોહનલાલ હીમચંદભાઈ, સૂરતના ઝવેરી શાહ જીવણભાઈ ધરમચંદ તથા અમદાવાદના પ્રખ્યાત શેઠ જગાભાઈ દલપતભાઈ વગેરેએ અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળમાં આગેવાની ભર્યો ભાગ લીધો હતો. તે અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ મારફતે હાલ છત્રીસ-સાડત્રીસ પુસ્તકો છપાવી બહાર પાડવામાં આવ્યાં છે. શેઠ મગનલાલ કંકુચંદે અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ મારફત કુમારપાળ ચરિત્ર છપાવી બહાર પાડ્યું છે તથા ગહુલીસંગ્રહ પુસ્તક છપાવીને બહાર પાડ્યું છે. તથા આનંદધનપદ-સંગ્રહ ભાવાર્થ નામના પુસ્તકમાં ઘણી સારી મદદ કરી છે. તથા આરોગ્ય દર્પણ નામના વૈદ્યકીય પુસ્તક છપાવવાના કામમાં પણ સારી સહાય આપી છે. તથા ઐતિહાસિક વિદ્યાપુર વૃતાંત નામનું આ પુસ્તક પણ પોતાના ખર્ચે છપાવી બહાર પાડ્યું છે.

શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ બોર્ડિંગ-વિજ્ઞપુરમાં તા. ૨૫-૩-૧૯૧૨ સંવત ૧૯૬૭ ની સાલથી દર વર્ષે રૂપીઆ દોઢસોની સહાય આપી સાર્વજનિક પરદેશી વિદ્યાર્થીઓ માટે બોર્ડિંગ સ્થાપન કરી છે. તે બોર્ડિંગમાં હાલ વીસથી પચીસને આશરે વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે. તે બોર્ડિંગના નિયમો અંગ્રેજી શાળાના પ્રસિદ્ધ પરમાર્થી માસ્તર કાળીદાસ યુનીલાલ કીનખાખવાળા તરફથી ઘડાવી તદ્દપાર કરવામાં આવેલા છે. શેઠ મગનલાલે હાલ તે બોર્ડિંગમાં રૂપીઆ ત્રણ હજારના વ્યાજની વાપિક મદદ-આશરે રૂ. ૧૮૦ અંક એકસોએશીની કરી છે.

શેઠ મગનલાલ કંકુચંદની આવી સાર્વજનિક પરોપકારિક દાનવૃત્તિથી વિજ્ઞપુરના મનજનોને ઘણો જ આનંદ થયો છે, ઉપર કહેલી રૂપીઆ ત્રણ

હજારની રકમની ઉદાર દાનવૃત્તિ માટે અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રમાણક મંડળ તરફથી તેમને ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે. દાહના ઉઝમણા પ્રસંગે આચાર્ય શ્રી બુદ્ધિસાગરજી મહારાજના ઉપદેશથી બોર્ડીંગને ઉપર પ્રમાણે ત્રણહજાર રૂપીઆના વ્યાજની વાર્ષિક મદદ તથા વિજયપુરના તથા તેમની દસાશ્રીમાળાની ચાંતના જૈન વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરવામાં રૂપીઆ એક હજારના વ્યાજની વાર્ષિક મદદ આપવા કબજી છે; અને શેડે તે વાતને જાહેર કરી છે.

વિજયપુરનાં આગેવાનો તરફથી શેડે ઉઝમણા પ્રસંગે માનપત્ર આપવામાં આવ્યું છે.

શેડે મગનલાલ કંકુચંદનું ઉઝમણું:—જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર-મુરિના ઉપદેશથી અને પોતાના ભાવથી શેડે મગનલાલ કંકુચંદના મનમાં ઉદ્ધાપન (ઉઝમણું) કરવાનો વિચાર થયો. દોશીવાડામાં બાદર કંકુચંદના નામની બંધારેલી બાદરવાડીમાં ઉઝમણું બાંધવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે અને સર્વ જનની સગવડ કરવામાં આવી છે. શેડે મગનલાલના મનમાં એવા પ્રકારનો વિચાર થયો કે મારા ઉઝમણા પ્રસંગે મારી સત્તાવીશ (દસાશ્રીમાળાની ન્યાત-પંચ) ના જૈનો મારે ઘેર પધારે તો તેમની સારી રીતે ભક્તિ કરી શકાય. ત્રણ ચાર વરસથી તેમની સત્તાવીશમાં બે તડ પજાં હતાં તેથી કાંઈ રીતે બેગી થઈ શકે તેમ નહોતી તો પછી તેમના મનમાં સત્તાવીશ બેગી કરવાનો વિચાર થયો. જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર મુરિ પાસે તે વાત તેમણે કહી અને તેમની સલાહથી સત્તાવીશના આગેવાનોને તેમના ઘેર બોલાવ્યા અને ગુરુ મહારાજ પાસે તેમની સત્તાવીશના આગેવાનોને ઉપદેશ અપાવ્યો તેથી તે ભેદિા વિજયપુરના દોશી મોહનલાલ જેઠાભાઈને પંચાવતનામું લખી આપવાનું કહ્યું હતું. સં. ૧૯૭૨ ના આસો વદિ ૧ ને દિવસે સત્તાવીશના જૈનો વિજયપુરમાં એકઠા થયા અને આસો વદિ ૪ ને દિવસે સત્તાવીશના શેડીઆઓ આચાર્યશ્રી બુદ્ધિસાગરજી પાસે આવ્યા. તેમને બેગા થવા-સંપ કરવા અને કલેશ દાળવા ધણી સરસ રીતે ઉપદેશ આપ્યો. તેથી મોહનલાલ જેઠાભાઈએ બન્ને પક્ષની તકરારોને લખાવી લઈ તેનો ફેસલો કરી આપ્યો. આથી શેડે મગનલાલ કંકુચંદને ત્યાં ઉઝમણાની શોભામાં ઝોર જતનનો વધારો થયો છે. સત્તાવીશ ગામના જૈનોને ઉતારો કરવા સર્વે જનની સુચક્તા કરવામાં આવી છે. સંવત ૧૯૭૩ ના દાતિક વદિ ૫ થી ઉઝમણાની ચરખાત કરવામાં આવી છે. સત્તાવીશ ગામના જૈનો તથા આસપાસના ગામના જૈનો તથા મુંબાઈ વિગેરેથી પોતાના સંબંધી મિત્રો અને આડનીયાઓ વગેરેએ ઉઝમણામાં સારી રીતે ભાગ લીધો છે. ઉઝમણામાં આશરે હોસે સાતસે રૂપિયાનાં (જૈન) પુસ્તકો મહત્વામાં

આખ્યાં છે. એકંદર રીતે બેતાં શેઠ મગનલાલ કુંકુચદે જ્ઞાનખાતામાં ને વિદ્યા-
ખાતામાં આશરે પાંચ હજાર રૂપીઆ ખરચ્યા છે. તેથી ઉત્તમણામાં જ્ઞાનની
મદદતામાં સારો વધારો થયો છે. આવી રીતે હાલના જમાનામાં ઉત્તમણું
કરવામાં શેઠે ખાતાને મળેલા ગુરૂના ઉપદેશનો સારો ઉપયોગ કર્યો છે તેથી
તેમને ધન્યવાદ થયે છે. શેઠની સંઘસક્તિની ઉદાર ભાવનાથી ઉદ્ઘાપનની
શ્રાવ્યમાં વૃદ્ધિ થઈ છે. આ પ્રમાણે શેઠ મગનલાલ કુંકુચદેના હસ્તે અનેક
શુભકાર્યો અને એવું કન્યામાં આવે છે.

યાત્રાઓ:—શેઠ મગનલાલે શત્રુંજયની નવાણું યાત્રા શહદુર્ગ
સં. ૧૯૧૭ માં કરી છે. ત્યાં બાર ગાઉનો અને છ ગાઉનો સંઘ કલાણો
હતો. તેમ વડામાં વેદાખ વર્દિ ૬ ને દિવસે તીર્થની વર્ષગાંઠ હોવાથી
તેમણે નવે દુકમાં બારે આંગી રચાવી હતી તથા નવકારશી કરી હતી.
જેમાં આશરે ૨૫ હજાર સાધમિદ અંધુજોએ લાભ લીધો હતો. ગિરનાર,
સંતેશ્વર, સંતેશ્વર, આશુ, તારંગા, બોંયણી, કેશરીયા વગેરે અનેક તીર્થોની
સંપત્તિ વગેરે પરિવાર સંપત્તિ યાત્રાઓ કરી છે અને તીર્થોમાં દેવલક્ષિ,
શુભલક્ષિ વગેરે ખાતાના આત્માની ઉત્તત્તવતા કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

ગુરુભક્તિ:—શેઠ ગુરુભક્તિમાં આગ્રહ છે. શ્રી શુદ્ધિસાગરસૂરિજી
સં. ૧૯૧૭ ની સાલમાં મુંબઈ એમાં ક્યું ત્યારે ગુરુભક્તિ કરવામાં ખામી
રાખી નહોતી. વિજયપુરના આમાસમાં પણ તેમણે આગેવાની ભર્યો ભાગ
લીધો છે. શ્રીમદ્ મોહનલાલ મહારાજ, પન્યાસ કમલવિજયજી, મુનિરાજ
શ્રી વલ્લભ વિજયજી, મુનિરાજ શ્રી લલિત વિજયજી, મુનિ શ્રી પન્યાસ શ્રી
હરમુનિજી વગેરે અનેક મુનિરાજોની તેમણે યથાશક્તિ સેવા ભક્તિ કરી છે.

ધર્મશ્રદ્ધા:—શેઠ મગનલાલના હૃદયમાં જૈનધર્મની પૂર્ણશ્રદ્ધા છે.
જૈનધર્મનો ઉચિત કરવામાં ખાતાની શક્તિ પ્રમાણે જૈન શાસન કાર્યોમાં
આગેવાણે ભાગ લે છે. શ્રાવિતો વગર મળતાં તેઓ વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવામાં
તરબર રહે છે. વિજયપુરમાં મુનિરાજોના આમાસ કરાવવામાં તેઓ આગ્રગણ્ય
ભાગ લે છે. વિજયપુરમાં ચિત્તામારુના દેરાજરની પેઠામાં તેઓ મેળવરનો
રોજી કરાવે છે.

મદદરસ:—જોમાં અનેક શુભકાર્યો વાત કર્યો છે. શેઠના ભવામાં
વધારાના કારણે તેમને સુદતા નહીં આપવી નહીંજો ખાતાની પેઠાના
ભવામાં આજ સુધી તેમણે પ્રમાણિત નહીં કર્યો છે. એક દિવસ તેમણે
તેમણે દેવદાસ કુંકુચ મદદરસ વગેરેમાં ખર્ચવા મટે મેળવર દતા તે દેવદાસ
મેળવરમાં તેમણે મદદરસ મદદરસમાં દેરાજર કરાવવામાં તથા

ખોડીયાર માતાનું સ્થાન સુધરાવવામાં તે ધર્મના લોકોની મારફત ખર્ચાવ્યા છે અને પોતાની પ્રમાણિક્તાને સારી રીતે બજારી છે. શેઠ મગનલાલ કંકુચંદમાં પરસ્પરી-સંહોદરતાનો ગુણ ખીલ્યો છે તથા દક્ષિણતાનો ગુણ ખીલ્યો છે. સાર્વજનિક ગુણ કાર્યો કરવામાં તેઓ યથાશક્તિ આત્મભોગ આપે છે.— સર્વગુણી પરમાત્મા હોય છે. મનુષ્યમાં સર્વ પ્રકારના ગુણો હોય એવો પ્રાપ્તિનિયમ નથી. શેઠ મગનલાલ એક ઉત્તમ ગૃહસ્થ છે. તેથી તેમનામાં જે જે ધાત્રી બાલુ તરીકે ગુણો ખીલ્યા હોય તેના ગુણાનુરાગદષ્ટિએ ઉતારો કરવામાં આવ્યો છે. હાલ તેઓની ૫૪ ચોપત્ર વર્ષ આશરેના ઉંમર છે. તેમના કુટુંબને તેઓ સારી રીતે ચલાવે છે, તેમણે દુઃખ સુખના અનેક અનુભવ લીધા છે તેથી ગરીબોને સાહાય્ય કરવામાં સાફ લક્ષ્ય રાખે છે. તેમના નિરાંતરના સહવાસથી શા. લક્ષુભાઈ કરમચંદમા નૈનોખતિમાં ભાગ લેવાનો ગુણ ખીલ્યો છે, તેથી તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળના સંપૂર્ણ કાર્યમાં તથા અન્ય અનેક ધાર્મિક કાર્યોમાં યથાશક્તિ ભાગ લે છે.

અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળના વ્યવસ્થાપક લક્ષુભાઈના સુવદિત ઉચ્ચ વિચારોની શેઠ મગનલાલ પર અસર થઈ છે. શેઠ મગનલાલની સાથે લક્ષુભાઈના પુત્રવત્ સંબંધ છે. તેમની પ્રીતિથી લક્ષુભાઈના વ્યાવહારિક બાબતમાં ઉચ્ચ રિયલિટી થઈ છે. વિગતપૂર્વક આવનાર અમલદાર વર્ગના સાથે શેઠ મગનલાલનો માયાગુપચ્છાનો સંબંધ વધતો જાય છે. વિગતપૂર્વક ચાલતાં ધાર્મિક કેળવણીખાતાઓને યથાશક્તિ સાહાય્ય કરે છે. કેળવણીના મુશ્કેલીથી જે હલવતું ઉચ્ચ ચારિત્ર ખીલતું જોઈએ તે જોડમાં કેળવણી પામેલાના સંસર્ગથી ખીલે છે. મુંબાઈમાં વસનાર વલ્લ્લભીરાજા શેઠ દેવ-કરજી મૂળજીના મિત્ર તરીકે મગનલાલભાઈ પ્રસિદ્ધ છે. અને શેઠ દેવકરજી-ભાઈ પોતાના લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરે છે, નેમ મગનલાલભાઈ પણ કુલ નદી તો કુલની પાંખડીના પેડે લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરે છે. નામ રહતાં હકરો, નાણાં નહોં રહતાં; કીર્તિ કેરોં કોહણ, પાડણો નહોં પડત. એ કહેવતના અનુસારે શેઠની ધન્યતાથી તેમની કીર્તિ સદા અવિચલ રહેશે.

લક્ષ્મી પામીને લક્ષ્મીપતિ વા દેવેન્દ્રિયપતિ મળ્યાવા માવથી કંઈ સ્વ-પરતું દેખાણ થતુ નથી પણ લક્ષ્મીનો ધાર્મિક કાર્યોમાં સદુપયોગ કરવાથી લક્ષ્મીની સાલવા થાય છે. દરારીયાલીની કેમમાં ધણા ગૃહસ્થો છે-પરંતુ જે લક્ષ્મીનો જ્ઞાન અને ઉદ્ધાપન વગેરેમાં સદુપયોગ કરે છે, તેનું નામ મહંત્ર પ્રસિદ્ધ થાય છે. માટ્ટ, માધ્વી, જાવડ, જાવિસ, છોટોદાર જ્ઞાન અને ચૈત્ય એ આત્મ હેતુમાં લક્ષ્મી ખચવાથી સ્વચ્છ નિર્દિના. પ્રાપ્તિ થાય છે. પાપના પ્રવૃત્તિમાં લક્ષ્મી ખર્ચનારા મનુષ્યો અનેક છે. પરંતુ ગુણ

પુણ્ય ધર્મમાર્ગમાં લક્ષ્મી ખર્ચનારા મનુષ્યો વિરલા છે. કીર્તિની પાછળ કરોડો રૂપૈયા ખર્ચનારાઓનો પાર નથી, પરંતુ ધાર્મિક પારમાર્થિક કાર્યોમાં લક્ષ્મી ખર્ચનારા નિષ્કામી મનુષ્યો થોડા હોય છે. ભવિષ્યમાં શેકના હસ્તે અનેક શુભ ધાર્મિક ખાતાઓમાં લક્ષ્મી ખર્ચાઓ અને તેમના આત્માની ઉત્તતિ થાઓ એમ ઇચ્છવામાં આવે છે. ॐ શાન્તિ:

સં. ૧૯૭૩ કાર્તિક

વિજયપુર.

અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

મુંબાઇ.

(૨)

આ પુરૂષ પોતાની શરીર સંપત્તિ નરમ પડતાં સ્વદ્રવ્યને શુભ કામમાં વાપરવા ઉદ્યમી હતા અને ઉપર જણાવેલ ઉજ્જમણાનો શુભ પ્રસંગ તે લગભગ છેલ્લોજ પ્રસંગ છે તેમ ગુરૂશ્રી જાણી ગયા હતા અને ભાઈ લક્ષ્મીલાલના કંઈ વિચારભેદથી વિલંબ થતો હતો. તેથી તેમને જાગૃત કરીને ત્વરાએ તે કામ થવા દેવા પ્રેર્યો હતો. ખરેખર તે કાર્યને ૨ મહીનાજ પૂરા ન થયા તેજ દિવસે એટલે કારતક વદ ૧૩ સે ઉજ્જમણું પુરૂ થયું ને પોપ વદી ૩ ના દીવસે પ્રભુદર્શન કરી આવ્યા બાદ અનેક જનોથી વાતો કરતાં, બોલતા ચાલતા હૃદયના બંધ થવાથી શેકશ્રી સદ્ગત થયા.

તેઓની પાછળ તેમના સ્મરણર્થે વીજયપુરમાં સ્ટેશનની નજીક એક વિશાળ ખેતર ધાર્મિક અને શુભ કાર્યો થવા માટે ખરીદ કરવામાં આવ્યું છે અને તેમાં મકાનો બંધાવ્યાં છે તથા કુવો હવાડો કર્યાં છે. કાર્તિક પૂર્ણિમાએ ત્યાં સિદ્ધાચળજીના પદો બંધાય છે, મુનિરાજને અને ગૃહસ્થો ત્યાં વિશ્રામ લઈ શકે છે. મનુષ્યો અને પશુઓ પાણી પી શકે છે. તેઓશ્રીની વિધવા પત્ની બેન મંગુ બેને શેક ઉમેદલાઈની સમ્મતીથી તે માટે રૂ. ૧૮ થી ૨૦ હજાર ખર્ચ્યા છે. ઉપરાંત તેઓશ્રીએ ઉજ્જમણા પ્રસંગે બોર્ડિંગ હાઉસને માટે રૂ. ૨૩૦૦૦ આપેલ તેમાં રૂ. ૩૦૦૦) ત્રણ હજારનો વધારો કરવામાં આવ્યો છે અને ૬૦૦૦) ના વ્યાજમાં બોર્ડિંગ હાઉસ ચાલે છે. તેઓ હયાત હોત તો ગુજરાતમાં ગુરૂકુળ કરવાની ગુરૂશ્રીની ભાવના અમલ મુકાવા સંભવ હતો.

મહુમ શેકનું દ્રવ્ય જાત મહેનતનું તથા ન્યાયોપાર્જિત વિશેષ હોવાથી તેમના શુભ કામમાં વધારો થતો રહ્યો છે અને તેઓનું નામ વિજયપુરની સાથે અમર થતું જાય છે.

મનુરૂ ખેતરવાળી જગ્યાનો વપરાસ જ્યેન કામ વિના સંકાયે કરી શકે

છે. ઉપરાંત કોઈ પણ શુભ કામ નિમિત્તે કોઈ પણ જોન પ્રદરથને અથવા શ્રી મંથને કંઈપણ બાંધકામ કરવા જરૂર નજાય તો જોઈતી જમીન કંઈપણ લીધા વિના બાંધકામ માટે આપવામાં આવે છે.

એક પ્રદરથે તે જગ્યામાં દેવ-ગુરૂના પગલાંના નિશાનીત દર્શને લેકો આવી શકે તે માટે એક દેરી બાંધાવી છે. એક સાધ્વી અને એક સાધુ (શ્રી જીવિસાગરજી) નો ત્યાં અમિ સંસ્કાર થયો છે, અને પરમ પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીમદ્ જીવિસાગરજી : સુરીશ્વરજી-ગુરૂ મહારાજનો અંતિમ સંસ્કાર-નિર્વાણ મહોત્સવ પણ ત્યાં થયો છે. અને તેથી અમિ સંસ્કારના રથજે એક સુંદર ગુરૂ મંદિર થાય છે. સંભવ છે કે ત્યાં જોઈ વદ ૩ નો દિવસ એક વાર્ષિક ઉત્સવ રૂપ થઈ પડશે. પ્રકૃષ્ઠાત મનવાસા તે દાનેશ્વરીની હયાતી જાદ તેઓની સદમી વડે લેવાયકી જમીનનો આવો સદુપયોગ થશે તે કોણ જાણતું હતું ?) માત્ર ગુરૂશ્રી જ જાણતા હતા) મરુમના સદગત થવાથી મંડળને મોટી ખોટ પડી છે. તેઓના આત્માને શાંતિ હજી વીરમીએ છીએ.

મુ'બાઈ અ'પાગહલી.
મંવત ૧૯૮૨ પોશ વદ ૧૩
(મરુમ શેઠની નવમી સમજરી) }

શી૦

અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

અનુક્રમણિકા.

૧ જન્મભૂમિ (કાવ્ય)...	૧
૨ વિજ્ઞપુર	૨
૩ વિજ્ઞપુરની પ્રાચીનતા માટે તામ્રપત્ર લેખ...	૩
૪ વિજ્ઞપુરની આસપાસના ગામો અને જાણવાજ્ઞેગ હકીકત	૮
૫ પ્રાંતિજ, ખડાયત, મહુડી સંબંધી જાણવાજ્ઞેગ હકીકત	૧૭
૬ વિજ્ઞપુરની હાલની અને આગલી સ્થિતિ...	૩૨
૭ વિજ્ઞપુરની વસ્તી ૧૯૧૧-૨૧...	૩૬
૮ વિજ્ઞપુરના જૈનો	૩૬
૯ વિજ્ઞપુરના જૈનમંદિરો અને તેમાંના લેખો	૪૧
૧૦ વિજ્ઞપુરની જૈન સંસ્થાઓ અને ઉપયોગી માહિતી-લેખો	૭૦
૧૧ વિજ્ઞપુર મધ્યે જૈનેતર મંદિરો તથા સાર્વજનિક સંસ્થાઓ	૧૦૬
૧૨ વિજ્ઞપુરમાં થયેલા બારોટ કવિઓ	૧૨૦
૧૩ જુના નવા વિજ્ઞપુરની મિશ્રતા અને પ્રાચીનતાના ઐતિહાસિક પુરાવા-પટ્ટાવલિ અને જૈન પ્રશસ્તિઓ	૧૨૪
૧૪ વિજ્ઞપુરમાં થયેલા આચાર્યો તથા રચાયેલા ગ્રન્થો	૧૩૩
૧૫ વિજ્ઞપુરના પ્રાચીન જૈન દેરાસર વગેરેની માહિતી આપનારી અભયકુમાર ચરિત્રની પ્રશસ્તિ...	૧૩૬
૧૬ વિજ્ઞપુરીય આચાર્ય અને દેરાસર વગેરેને જાણવાનારી અભયકુમાર ચરિત્રના મુળ પ્રશસ્તિ અને તેનો સાર	૧૪૧
૧૭ તપાગચ્છીય સાગરશાખાના પટ્ટાવલિ	૧૫૧
૧૮ મુસલમાન પ્રકરણ	૧૫૫
૧૯ મુસલમાન કોમ અને મુસલમાન ધર્મ	૧૬૧
૨૦ વૈદિક પૌરાણિક હિંદુઓ અને વૈદિક પૌરાણિક હિંદુ ધર્મ	૧૬૪
૨૧ જૈનો અને જૈન કોમ...	૧૭૨
૨૨ જૈનધર્મ-વિશ્વધર્મ	૧૭૫
૨૩ જમીનનો દસ્તાવેજ	૨૧૭
૨૪ ગાયકવાડ સરકારના હાકેમો	૨૧૯
૨૫ ઔરંગજેબના સમયનું વિજ્ઞપુર...	૨૨૧
૨૬ ગાયકવાડી રાજ્યના રાજ્યકર્તાઓ	૨૧૭
૨૭ ગુજરાતનો અર્વાચીન ઇતિહાસ...	૨૧૯
૨૮ ભારત ઐતિહાસિક ઉપયોગી પ્રકીર્ણક	૨૩૨

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી
શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજીવ્રન્થમાળામાં
પ્રગટ થયેલા ગ્રન્થો.

અધ્યાંક	પૃષ્ઠ	કિંમત.
x ૧ અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાનમાળા.	૨૦૬	૦-૪-૦
x ૨ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૨ ભો.	૩૩૬	૦-૮-૦
x ૩ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૩ ભો.	૨૧૫	૦-૮-૦
x ૪ સમાધિશતકમ્.	૬૧૨	૦-૮-૦
x ૫ અનુભવપદ્ધિશી.	૨૪૮	૦-૮-૦
x ૬ આત્મપ્રદીપ.	૩૧૫	૦-૮-૦
x ૭ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૪ થો.	૩૦૪	૦-૮-૦.
૮ પરમાત્મદર્શન.	૪૦૦	૦-૧૨-૦
x ૯ પરમાત્મજ્યોતિ.	૫૦૦	૦-૧૨-૦
x ૧૦ તત્ત્વખિંદુ.	૨૩૦	૦-૪-૦.
x ૧૧ શુદ્ધાનુરાગ. (આવૃત્તિ બીજી)	૨૪	૦-૧-૦
x ૧૨-૧૩ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૫ થો તથા જ્ઞાનદીપિકા.	૧૬૦	૦-૬-૦
૧૪ તીર્થયાત્રાનું વિમાન (આ. બીજી)	૬૪	૦-૨-૦
x ૧૫ અધ્યાત્મભજનસંગ્રહ.	૧૮૦	૦-૬-૦
x ૧૬ શુદ્ધબોધ.	૧૭૪	૦-૪-૦
x ૧૭ તત્ત્વજ્ઞાનદીપિકા.	૧૨૪	૦-૬-૦
x ૧૮ ગદ્યલીસંગ્રહ ભા. ૧	૧૧૨	૦-૩-૦.
x ૧૯-૨૦ શાવકધર્મસ્વરૂપ ભાગ ૧-૨ (આવૃત્તિ બીજી)	૪૦	૦-૧-૦
x ૨૧ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૬ થો.	૨૦૮	૦-૧૨-૦
x ૨૨ વચનામૃત.	૮૩૦	૦-૧૪-૦
૨૩ ચોગદીપક.	૩૦૮	૦-૧૪-૦

૨૪ જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા.	૪૦૮	૧-૦-૦
x ૨૫ આનન્દધનપદ (૧૦૮) ભાવાર્થ સંગ્રહ.	૮૦૮	૨-૦-૦
x ૨૬ અધ્યાત્મશાન્તિ (આવૃત્તિ બીજી)	૧૩૨	૦-૩-૦
૨૭ કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો.	૧૫૬	૦-૮-૦
x-૨૮ જૈનધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ.	૬૬	૦-૨-૦
x ૨૯ કુમારપાલ (હિંદી)	૨૮૭	૦-૬-૦
૩૦ થી ૩૪ સુખસાગર શુરૂગીતા.	૩૦૦	૦-૪-૦
x ૩૫ ધડ્ડવ્યવિચાર.	૨૪૦	૦-૪-૦
x-૩૬ વિજયપુરવૃત્તાંત.	૬૦	૦-૪-૦
૩૭ સાળરમતીકાવ્ય.	૧૬૬	૦-૬-૦
૩૮ પ્રતિજ્ઞાપાલન.	૧૧૦	૦-૫-૦
x ૩૯-૪૦-૪૧ જૈનગચ્છમતપ્રબંધ, સંધપ્રગતિ, જૈનગીતા.	૩૦૪	૧-૦-૦
૪૨ જૈનધાતુપ્રતિમા લેખસંગ્રહ ભા. ૧	૩૨૫	૧-૦-૦
x ૪૩ મિત્રમૈત્રી.	૧૭૦	૦-૮-૦
x ૪૪ શિષ્યોપનિષદ.	૪૮	૦-૨-૦
૪૫ જૈનોપનિષદ.	૪૮	૦-૨-૦
૪૬-૪૭ ધાર્મિક ગદ્યસંગ્રહ તથા સદુપદેશ ભાગ ૧ લો.	૬૭૬	૩-૦-૦
૪૮ ભજનસંગ્રહ ભા. ૮	૬૭૬	૩-૦-૦
x ૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૧	૧૦૨૮	૨-૦-૦
૫૦ કર્મયોગ.	૧૦૧૨	૩-૦-૦
x ૫૧ આત્મતત્ત્વદર્શન.	૧૧૨	૦-૧૦-૦
૫૨ ભારતસહકારશિશ્યુ કાવ્ય.	૧૬૮	૦-૧૦-૦
x ૫૩ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૨	૧૨૦૦	૩-૮-૦
૫૪ ગદ્યુલ્લી સંગ્રહ ભા. ૨	૧૩૦	૦-૪-૦
x ૫૫ કર્મપ્રકૃતિત્રીકા-ભાષાંતર.	૮૦૦	૩-૦-૦
૫૬ શુરૂગીત ગદ્યુલ્લીસંગ્રહ.	૧૬૦	૦-૧૨-૦

૫૭-૫૮ આગમસાર અને અધ્યાત્મગીતા.	૪૭૦	૦-૬-૦
x ૫૯ દેવવંદન સ્તુતિ સ્તવન સંગ્રહ.	૧૭૫	૦-૪-૦
૬૦ પૂજાસંગ્રહ ભા. ૧ લો.	૪૧૬	૧-૦-૦
૬૧ ભજનપદસંગ્રહ ભા. ૬	૫૮૦	૧-૮-૦
૬૨ ભજનપદસંગ્રહ ભા. ૧૦	૨૦૦	૧-૦-૦
૬૩ પત્રસદુપદેશ ભા. ૨	૫૭૫	૧-૮-૦
૬૪ ધાતુપ્રતિભાવેષ સંગ્રહ ભાગ ૨	૨૪૭	૧-૦-૦
૬૫ જૈનદ્રષ્ટિએ ઇશાવાસ્યોપનિષદ.	૩૬૦	૧-૦-૦
૬૬ પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧-૨	૪૧૫	૨-૦-૦
૬૭ જ્ઞાનપૂજા.	૨૪	૦-૨-૦
૬૮ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રણ અને તેમનું જીવનચરિત્ર.	૩૬	૦-૪-૦
૬૯ થી ૭૨ શુદ્ધોપયોગ વિગેરે સંસ્કૃત ગ્રંથ. ૪	૧૮૦	૦-૧૨-૦
૭૩ થી ૭૭ સંઘર્તવ્યાદિ સંસ્કૃત ગ્રંથ. ૫	૧૬૮	૦-૧૨-૦
૭૮ લાલા લાજપતરાય અને જૈનધર્મ.	૧૦૦	૦-૪-૦
૭૯ ચિન્તામણિ.	૧૨૦	૦-૪-૦
૮૦-૮૧ જૈનધર્મ અને ખ્રીસ્તીધર્મનો		
મુકાબલો અને જૈન ખ્રીસ્તિ સંવાદ.	૨૨૦	૧-૦-૦
૮૨ સત્યસ્વરૂપ.	૨૦૦	૦-૬-૦
૮૩ ધ્યાનવિચાર.	૭૪	૮-૮-૦
૮૪ આત્મશક્તિપ્રકાશ.	૧૪૦	૦-૪-૦
૮૫ સાંવત્સરિક ક્ષમાપના.	૮૦	૦-૩-૦
૮૬ આત્મદર્શન [મણિચંદ્રજૂત (૨૧)		
સત્ત્વયોનો ભાવાર્થ]	૧૫૦	૦-૪-૦
૮૭ જૈન ધાર્મિક શંકા સમાધાન.	૫૫	૦-૨-૦
૮૮ કન્યાવિક્રયનિષેધ.	૨૨૦	૦-૮-૦
૮૯ આત્મશિક્ષા ભાવના પ્રકાશ.	૧૧૫	૦-૭-૦
૯૦ આત્મપ્રકાશ.	૫૬૫	૧-૮-૦
૯૧ શોક વિનાશક ગ્રંથ.	૮૦	૦-૧-૦
૯૨ તત્ત્વવિચાર.	૧૨૫	૦-૬-૦

૯૩ થી ૯૭ અધ્યાત્મ ગીતા વગેરે સંસ્કૃત ગ્રંથો પ.	૨૦૫	૧-૦-૦
૯૮ જૈન સૂત્રમાં મૂર્તિપૂજા.	૫૬	૦-૩-૦
૯૯ શ્રીમદ્ યશોવિજયજી જીવનચરિત્ર.	૨૧૦	૦-૮-૦
૧૦૦ ભજન સંગ્રહ ભાગ ૧૧	૨૧૫	૦-૧૨-૦
×૧૦૧ ભજન સંગ્રહ ભાગ ૧ (આ. ૪)	૨૧૦	૦-૮-૦
૧૦૨ ગુજરાત બૃહદ્ વિજ્ઞાપૂર વૃત્તાંત.	૩૪૪	૧-૪-૦
૧૦૩-૧૦૪ શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી વિસ્તૃત જીવન- ચરિત્ર તથા દેવવિલાસ		૧-૦-૦
૧૦૫ સુદ્રિત જૈન શ્વેતાંબર ગ્રંથ ગાઇડ.		
૧૦૬ કક્ષાવલિ સુબોધ		૧-૪-૦
૧૦૭ સ્તવન સંગ્રહ (દેવવંદનસહિત)		
૧૦૮ પત્રસંપ્રદેશ. ભા. ૩.		
× આ નિશાનીવાળા ગ્રંથો સિલીકમાં નથી.		

આ ગ્રંથો મળવાનું ઠેકાણું.

- ૧ વડોદરા મોહનલાલ હીમચંદ પાદરા. ગુજરાત.
- ૨ શા. આત્મારામ ખેમચંદ. સાણંદ.
- ૩ શા. મોહનલાલ નગીનદાસ ભાંખરીઆ.
૧૯૨-૯૪ બજારગેટ-કોટ મુંબઈ.
- ૪ શા. નગીનદાસ રાયચંદ ભાંખરીઆ. મહેસાણા.
- ૫ શા. ચંદુલાલ ગોકળદાસ જ્ઞાનમન્દિર વિજ્ઞાપુર.
- ૬ બુક્સેલર મેઘજી હીરજી પાયધુની, મુંબઈ.
- ૭ શ્રી બુદ્ધિસાગર સૂરિસમાજ પેથાપુર.
- ૮ શા. લીમશી માણેક ધનજી સ્ટ્રીટ મુંબઈ.

ગુજરાત વિજાપુર (વિદ્યાપુર)

વૃહદ્ વૃત્તાંત.

(આવૃત્તિ બીજી)

[જન્મભૂમિ અને સ્વદેશના ઉત્કર્ષ માટે
ઉત્સાહ પ્રેરતો અપૂર્વ ગ્રંથ]

ॐ नमः

भारत

ગુજરાત વિજયપુર (વિઘાપુર) વૃત્તાંત.

[ગુજરાતમાં વિજયપુરનું સ્થાન !]

—૦૦૦૦૦૦—

જન્મભૂમિ.

જનની જન્મભૂમિ, સ્વર્ગાદપિ મરીયસી
તયોદ્ધારણાર્થાય, પ્રાણાનપિ પરિત્યજેત્ (૧)
જન્મભૂમિનું વ્હાલ-ધરે છે જગમાંલી નરનાર
આસી સામે જયકાર-સ્વર્ગથી મોટી રસીચીધાર.....
ફરી ફરી જગ સદુ ફરે-આપે નહીં જગપાર
ધરની છેડા આવતો-જન્મભૂમિ ઘડે પાર.....
સ્વર્ગવાડી મુખકાર-ગમે તેની જન્મભૂમિ ફરિકાર. જન્મ-૧
તાનસેનના તાનમાં-તાનો સર્વ સમાય;
દેવલગ્ધાનમાં યાન સદુ-સહેજે સમાઈ જાય.
સર્વભૂમિયો સમાય-સ્વાભાવિક પ્રેમ ધણો પ્રગટાય. જન્મ-૨
જનની જન્મની ભૂમિને-જન્મભાષાની ભક્તિ;
ફરવી શૈલી ફરજ છે-વચામતિ નિર્ગસક્તિ.
પ્રાણ સકલ કુરબાન, તેનાપર સર્વથા જીભાન. જન્મ-૩
જન્મભૂમિ સેવાયજી-ફરજ અદા સદુ થાય;
જન્મભૂમિના દ્રોહ સમ-પાપ ન અન્ય ગણાય.
જન્મભૂમિતણું બાળ-હૃદયમાંદિ ફરશે તેનો ખ્યાલ. જન્મ-૪
જન્મભૂમિની કુંપડી-નંદનવનથી બેસા
સ્વાર્થણ દો સઘળું મળ્યું-ટાળે સઘળા ફલેશ
શક્તિ ખીલવવા માર-અમારો જન્મ થયો નિર્ધાર. જન્મ-૫

જન્મભૂમિના માનવો, સંખી વર્તો સાર
 અરસ્પરસમાં આત્મતા-દેખો બની ઉદાર
 નયને હસી ધરી પ્યાર-પરસ્પર સાહાય્ય કરો નિર્ધાર. જન્મ-૬
 જન્મભૂમિનાં વારણાં, લેવાં અસંખ્યવાર
 વારી બહિં સર્વને, તુજપર વાર હજાર
 ખુદ્દિસાગર ઉપકાર-વદો સહુ જન્મભૂમિ જયકાર. જન્મ-૭

વિજયપુર.

ભારત વર્ષના ગુજરાતપ્રાંતમાં. સાબરમતીથી ઉગમણી દિશાએ દોઢ-બે ગાઉ ઉપર વિજયપુર નગર આવ્યું છે. પૂર્વે સૂર્યવંશી ક્ષત્રિય રાજાઓના તાબામાં વિજયપુર તથા વડનગર હતું. પશ્ચાત્ હુણ, ગુર્જર, ચાલુક્ય રાજાઓના તાબામાં આવ્યું. પશ્ચાત્ ચાવડા રાજાઓના તાબામાં આવ્યું. પશ્ચાત્ સોલંકી રાજાઓના, અને તે પછી વાઘેલા રાજાઓના તાબામાં આવ્યું. કરણવેલા વાઘેલારાજાને હરાવીને દિલ્હીના સુલ્તાનના સેનાધિપતિ અલકખાને અદ્વાદિની બાદશાહના તાબે કર્યું. પશ્ચાત્ ગુજરાત અમદાવાદના પ્રથમ સુલ્તાન અહમદશાના હાથમાં આવ્યું, પશ્ચાત્ દિલ્હીના બાદશાહ અકબરની સત્તા નીચે આવ્યું. પશ્ચાત્ દિલ્હીના મોગલ બાદશાહના હાથમાંથી સરી પડ્યું અને વિક્રમ સં. ૧૮૨૧માં મરાઠા-ગાયકવાડ રાજ્યની સત્તા નીચે આવ્યું. હાલમાં શ્રીમાન્ સયાજીરાવ ગાયકવાડની રાજ્યસત્તામાં છે. વિજયપુરમાં બે વખત પ્રાયઃ જૈન અને હિંદુ દેવળોને મુસલમાનોએ ભાંગ્યા. મરાઠા ગાયકવાડના રાજ્યકાળથી હાલનાં વિજયપુરનાં જૈન હિંદુ દેવળો બંધાવવા લાગ્યાં છે, અને કેટલીક મસ્જિદો તથા ઈદગા મુસલમાની રાજ્યકાળ વખતની છે, સરકારી કચેરીઓ, જૈન ઉપાશ્રયો, જૈન દેવળો, હિંદુ દેવળો, બોડીંગ, ગુજરાતી શાળા, ઈંગ્લીશ શાળા, જ્ઞાનમંદિર, અંત્યજ્ઞશાળા, સાર્વજનિક લાયબ્રેરી, હિંદુ તથા જૈન પાઠશાળા, દવાખાનું, વણાટશાળા, ધર્મશાળાઓ, અને સ્વાતિવાડીઓથી વિજયપુર પ્રગતિશીલ છે. વિજયપુર પોતાની આબુખાબુના સુંદર આસ્રાદિ વૃક્ષોના બાગમાં મહેલ જેવું શોભી રહ્યું છે. વિજયપુરમાં કવિયો, પંડિતો અને શૂરાઓ વખતોવખત પ્રગટે છે. ગુજરાતમાં ચરોત્તર,

વિજયપુર, દેહગામ અને પ્રાંતિજનો પ્રદેશ આખા ભારતખંડમાં દયા, ધર્મ, વૃદ્ધશોભા અને રસાલ પ્રદેશથી પ્રથમ નંબરે આવે છે. આવા પ્રદેશમાં ગુરુકુલ વગેરે વિદ્યાશ્રમો સારાં ચોલી શકે તેમ છે. વિજયપુરમાં હિંદુ મુસલમાન બંને કોમ સંપીને રહે છે.

વિજયપુરની પ્રાચીનતા માટે તામ્રપત્ર લેખ.

[દક્ષિણનો પૂર્વ સમયનો ઇતિહાસ. દાક્ટર ભાંડારકરકૃત-પત્ર ૯૩]

વિક્રમાદિત્ય પહેલાના રાજ્યમાં ચાલુક્યવંશની એક શાખ દક્ષિણ ગુજરાત-લાટ દેશપર સ્થપાઈ. વિક્રમાદિત્યે તે દેશ પોતાના નાના ભાઈ પુલકેશીના પુત્ર જયસિંહવર્માને આપ્યો. ખેડમાં મળી આવેલું ગુજરાતના ચાલુક્યોનું તામ્રલેખનું દાનપત્ર કે જેનું ભાષાંતર પ્રો. ડાઉસને કર્યું છે તેમાં ત્રણ રાજાઓના નામ આવે છે. જયસિંહરાજ, ભુદવર્મારાજ અને વિજયરાજ. વિદ્વાનો તથા પ્રાચીન તત્ત્વવેત્તાઓ એમ સમજે છે કે આમાંનો પહેલો જયસિંહરાજ તે તથા દક્ષિણમાંના ચાલુક્યવંશનો સ્થાપન કરનાર જયસિંહ તે એકજ છે. બીજા ધારે છે કે તે ગુજરાત વંશની ગાદી સ્થાપનાર જયસિંહવર્મા છે.

ર. શ. ગોવિંદજીભાઈ હાથીભાઈકૃત ગુજરાતના પ્રાચીન ઇતિહાસ પત્ર ૬૮ માં નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે:—ખેડમાંથી ભુદવર્માના પુત્ર વિજયરાજનું તામ્રપત્ર મળી આવ્યું છે, તેમાં વિજયપુરથી જંભુસરના પ્રાદેશોને દાન આપ્યાની હકીકત છે અને તે વિજયપુરમાં (વિજયપુરમાં) તામ્રપત્ર લખી આપ્યું છે. (ગુપ્ત સં. ૩૬૪) ચાલુક્ય જયસિંહવર્માનો પુત્ર ભુદવર્મા અને ભુદવર્માનો પુત્ર વિજયરાજ એ પ્રમાણે વંશાવલિ છે. જયસિંહવર્મા પછી તેનો બીજો પુત્ર ગાદીએ બેઠો. (ઈ. સ. ૭૩૧) વિજયરાજનો સમય ઈ. સ. ૭૧૩ લગભગ આવે છે.

દૉ. ભાંડારકર વિજયપુર તેજ વિજયપુર છે એમ માને છે. તેમાટે વાદવિવાદ કરતા નથી. ફક્ત તે ચાલુક્ય રાજ્યવંશને છેડે રાજ શબ્દ માટે વાંધો લેવાય છે. દક્ષિણની પદ્ધતિથી લાટ દેશની પદ્ધતિમાં

રાજ શબ્દ ઉમેરવાની પ્રથા હોય તથા દાનપત્ર ખાસ લેખકો લખે છે તે કંઈ એક સરખી ધર્મદેવની રીતિવાળા હોતા નથી તેથી, તેમાં દેવાદિનામ ન હોવાથી તથા તેટલા સમયનાં પૂર્વ તામ્રપત્રને માટે શંકા લેવાનું સ્થાન ન હોવાથી તે તામ્રપત્રમાં દર્શાવેલા રાજાઓ લાટ દેશના રીવાજને અનુસરી તામ્રપત્ર લખવાવાળા હતા, એવો મારો મત છે. રા. રા. ગોવિંદજીભાઈ કહે છે કે, જેડા પાસે વિજયપુર હોયું નેઈએ, પણ જેડાની પાસે કરતાં ત્યાંથી ત્રીસ ગાઉ દૂર વિજયપુરને વિજાપુર માનતાં કંઈ ક્ષતિ આવતી નથી. (હાલના વિજયપુરને મૂકી જેડા પાસે વિજાપુરની મિથ્યા કલ્પના કરવી તે અયોગ્ય છે) કાર્ણસ સાહેબ વગેરે સાહેબો પણ આજ વિજાપુરને વિજયપુર જણાવે છે, તેથી વિજાપુર વિક્રમ સં. આઠમા સૈકા પૂર્વનું તો આ લેખથી સિદ્ધ થાય છે. કારણકે આ લેખની પૂર્વે તે હોયું નેઈએ એટલે તે વિક્રમની સાલ પહેલાંનું હોય એમ લાગે છે.

[કાર્ણસ રાસમાળામાં વિજયપુર ગ્રાચીન છે એવો નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે.]

કર્નલ ટોડના લખવા પ્રમાણે અયોધ્યામાં પહેલા રાજા મનુનો શ્રીકૃષ્ણદેવનો પુત્ર ભરત ઇક્ષ્વાકુ વંશનો પહેલો રાજા થયો તેની પછી સત્તાવનમી પેઢીયે રામચંદ્ર થયા. (જૈન શાસ્ત્ર પ્રમાણે અનેક પેઢી પછી) રામચંદ્ર થયા. તેની પાટે ત્રેસઠમો કનકસેન રાજા થયો તે કોશલનું રાજ્ય છોડી વિરાટ જઈ વસ્યો. કનકસેને પરમાર વંશના રાજા પાસેથી રાજ્ય ખુંચાવી લીધું અને વડનગરની સ્થાપના કરી. કનકસેનનો મહા મદનસેન પુત્ર થયો, તેનો પુત્ર સુદંત રાજા થયો, તેનો પુત્ર વિજયસેન થયો. તેણે વિજયપુર (વિજાપુર), વિદર્ભ અને વલ્લભીપુર વસાવ્યાં. વિજયપુરનું વિજલદેવના પછી તેરમા સૈકામાં સંસ્કૃતમાં વિદ્યાપુર એવું નામ પડ્યું. ભાષામાં વિજાપુર નામ થયું. તેરમા સૈકાના મધ્યકાલ પછી જૈનાચાર્યે વિજયપુરને વિદ્યાપુર એવું નામ સંસ્કૃત ભાષામાં આપ્યું. કવિ દીપવિજય બહાદુરે મુદ્ધર્મગચ્છ પટ્ટાવલીગ્રન્થમાં વિ. ૯૨૭ માં વિજાપુર વસ્યું એમ જ લખ્યું છે તે આવડા રત્નાદિત્ય રાજાના લગભગના વખતમાં વિજાપુરનો જીર્ણો-

દ્વાર કર્યો તેથી તે વસ્તુ એમ સમજવું. રત્નાદિત્ય રાજાએ વિજયપુરનો કુંડ કરાવ્યો એવો અમે કુંડમાં લેખ, વિ. ૧૯૬૭ માં ખાસ વાંચ્યો છે.

મુધર્મગચ્છપટ્ટાવલીરાસમાં વિ. સં. ૯૨૭ નવસે સત્તાવીસમાં વિજયપુર વસ્તુ એમ લખ્યું છે. સંઘપુરના શિલાલેખમાંના અન્યાએંશી અને એંશીમા શ્લોકથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે પરમાર કુલેન્દ્ર બાહડદેવે પોતાના પિતા વિજયદેવના યશ ફેલાવવાની ઇચ્છાથી વિજયપુર કર્યું, અર્થાત્ વિજયપુરનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો કેટલાક વૃદ્ધોની કિંવદન્તી પ્રમાણે વિ. સં. ૧૨૫૬ વેશાખ સુદિ ત્રીજે વિજયદેવે વિજયપુર વસાવ્યું. સંઘપુરના શિલાલેખમાં બાહડદેવે પોતાના પિતા વિજયદેવના યશમાટે વિજયપુર કર્યું તેને તે કિંવદન્તી મદદ કરે છે. બાહડદેવે વિ. સં. ૧૨૫૬ માં વિજયપુરનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો તે બાહડદેવ ૧૩૦૧ લગભગ વા તે પછીની સાલ મુખી જીવતો હોવો જોઈએ. કારણ કે તેના સમયમાં વા તે પછી ખરતર ગચ્છના સૂરિશ્રી જિનેશ્વરસૂરિએ વિજયપુરમાં પ્રવેશ કર્યો, તેવો ઇતિહાસ શિલાલેખમાંથી નીકળે છે. (વિજયદેવ વા વિજયદેવના પુત્ર બાહડદેવે વિજયપુરનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો.) વસતિથી છિન્ન ભિન્ન થવા આવેલી નગરીને પુનઃ કોટ વગેરે કરાવી રક્ષણ આપીને સ્થાપવી તે, -જીર્ણોદ્ધાર કર્યો એવો તેના અર્થ નીકળે છે.

મુસલમાનોના ગાઝ્યકાળમાં જૂના વિજયપુરની ઠેઠ પાસે કોટને કાંગરે આથમણી દિશાએ પાસેજ નવું વિજયપુર વસ્તુ, તેવી રીતે પૂર્વના ત્રીજી વખતના વિજયપુરના જીર્ણોદ્ધારમાં સમજી લેવું. વડનગર પણ તેવી રીતે ત્યાંનું ત્યાં વારંવાર જીર્ણોદ્ધારના સંસ્કારને પામી ત્રણવાર વસેલું છે. પણ જીર્ણોદ્ધાર કરાવનારનાં નામ નથી. કુમારપાલના વખતમાં ત્યાં કોટ કરાવવામાં આવ્યો છે. સ્વદેશી પરદેશી રાજાઓના આક્રમણથી નગરોનાં મનુષ્યો નાસી જતાં અને પાછાં ત્યાં રાજા વગેરેનો ચારો આશ્રય પામી પાછાં ત્યાં વસતાં, કોટ સમરાવે અને પ્રજાને બોલાવી બીજી વખત ત્યાં વસાવે તે રાજા તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરનાર વા નગરપુરનો કરનાર ગણાતો, એવા અર્થમાં બાહડદેવે વિજયપુર કરાવ્યું એમ સમજાય છે. કારણ

કે તેની પૂર્વેના લેખોથી તેવો અર્થ કરવાની જરૂર પડે છે. વિ. સં. ૮૦૨ થી વિજયપુરમાં પાટણમાંના આવડા રાજાઓની સત્તા પ્રવર્તતી હતી. આવડાઓના રાજ્ય પછી મૂળરાજ, દુર્લભરાજ, લીમ, કર્ણરાજ, સિદ્ધરાજ, કુમારપાળ વગેરે રાજાઓની સત્તા વર્તતી હતી. વિ. સ. ૧૨૭૦ લગલગથી વિજયપુરમાં વાઘેલા વંશના વીરધવલ રાજાની સત્તા પ્રવર્તતી હતી. મુંબઈમાંથી પ્રગટ થતા જૈન કોન્કરન્સ હેરેલ્ડ માસિકના વિ. ૧૯૭૦ ના દિવાળીના ખાસ અંકમાં એક જૈનાચાર્યકૃત ગ્રાંથીન જૈન પટ્ટાવલી રા. મો. ૬. દેસાઈ મારફત છપાવવામાં આવી છે તેમાં લખ્યું છે કે—વસ્તુપાલે અને તેજપાલે વિજયપુરમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના દેરાસરનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો છે. (વિ. ૧૨૮૦ માં) એ લેખ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે જૂના વિજયપુરમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું દેરાસર હતું તે લગલગ પાંચસે સાતસે અથવા હજારવર્ષ પૂર્વનું હોય ત્યારે તે જીર્ણ થાય, તે લેખ પરથી પણ વિજલદેવના પૂર્વકાલનું અને વિજયરાજે વિજયપુરમાં ખેડાવાળું તામ્રપત્ર કરી આપ્યું તે પૂર્વનું વિજયપુર છે એમ સિદ્ધ થાય છે. વસ્તુપાલ અને તેજપાલના લગલગ સમકાલીન પરમાર વિજલદેવ અને બાહડદેવ હોય એમ કલ્પના થાય છે. વિજલદેવપરમારના લગલગ સમયમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના દેરાને જીર્ણોદ્ધાર કર્યો, તેથી વિજયપુરની તેમજ ચિંતામણિ દેરાસરની ઘણી ગ્રાંથીનતા સિદ્ધ થાય છે.

બ્રહ્મર્ષિ નામના આચાર્યરચિત સૌધર્મગચ્છ વ્યાખ્યાનમાં લખે છે કે—વિજ્ઞાતર નયરંમિ ચ, તવામયં દેવમદ્વાઓ, ॥ વિદ્યાપુરનગરે ચ તપામતં દેવમદ્રાત્ દેવલદ્રસૂરિથી વિજયપુરમાં તપાગચ્છ થયો. ગુજરાતના પ્રધાન વસ્તુપાલ અને તેજપાલના ગુરૂ શ્રી ભુવનચંદ્રસૂરિ વિજયપુરમાં પધાર્યા હતા. ચૈત્ર વાલગચ્છના આચાર્ય શ્રી ભુવનચંદ્રસૂરિ હતા, તથા દેવલદ્રસૂરિ હતા. ભુવનચંદ્રસૂરિની સાહાય્યથી શ્રી દેવચંદ્રસૂરિ પાસે શ્રી જગચ્છંદ્રસૂરિએ વિજયપુરમાં કિયોદ્ધાર કર્યો. (વિ. સં. ૧૨૮૫ માં) જગચ્છંદ્રસૂરિએ વિજયપુરમાં કિયોદ્ધાર કરી જૈન કોમમાં તથા ઇતિહાસના પાને વિજયપુરનું અમર નામ કર્યું છે, શ્રી જગચ્છંદ્રસૂરિએ ઘોર

તપશ્ચર્યા અનેક અભિષેકપૂર્વક કરી, તેથી તેમને ચિત્તોડના રાજાએ તપા એવું બિરુદ આપ્યું. જગત્ચંદ્રસૂરિએ વિજયપુરમાં ક્રિયોદ્ધાર કર્યો અને ચિત્તોડમાં તેમને તપાબિરુદ મળ્યું અને મેવાડના આઘાટપુરમાં દિગંબર બત્રીશ આચાર્યોને વાઢમાં છૂટ્યા અને હીરાની પેઠે અલેદ રહ્યા તેથી ત્યાંના રાજાએ હીરલા એવું બિરુદ આપ્યું. આવા મહાન્ આચાર્યે વિજયપુરમાં ક્રિયોદ્ધાર કર્યો તેથી વિજયપુરના જૈન સંઘને સ્વનગર માટે ઘણો હર્ષ થાય, તેમજ સમગ્ર વિજયપુરના લોકોને પોતાના નગર માટે હર્ષ થાય એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. શ્રી વીરપ્રભુની ૪૪ ચૌમાલીશમી પાઠે જગત્ચંદ્રસૂરિ થયા.

વિ. સં. ૧૨૯૫ માં વિજયપુરમાં અનિતપ્રભ ગણિ વિદ્યમાન હતા, તેમણે ' ધર્મરત્ન શાવકાચાર ' નામનો ગ્રન્થ રચ્યો છે એમ જૈન ધર્મના પ્રાચીન ઇતિહાસમાં પં. હીરાલાલ હંસરાજે લખ્યું છે.

વિજયપુર તાલુકામાં લગભગ દરેક ગામે ગાયકવાડ સરકારની નિશાળો છે. લાટોલ, ખરોડ, વસાર્પ, પીલવાણ, ચરાડા તથા ગોઝારીઆ વિગેરે ગામડાઓમાં સરકારી લાઇબ્રેરીઓ છે. વિજયપુરની ઉગમણી દિશાએ આશરે બે ગાઉ ઉપર સાબરમતી નદી વહે છે. આ નદીની પાસે પહેલાં જૂનું ગામ પહાડા હતું. હાલ ત્યાં નદી વહે છે. (હાલ તે ગામ ઉત્તર છે અને ત્યાંના વતની વાણીયાઓ કે જે પાટણીઆ કહેવાય છે તેઓ હાલ અત્ર વિજયપુરમાં રહે છે) પહાડાથી દક્ષિણ દિશાએ એક ગાઉ પર સાબરમતીના કાંઠા ઉપર ઘાંટું ગામ હતું. તે વિક્રમ સંવત ૧૯૨૫ માં ભાંગ્યું. એની પાસે તેનાથી દક્ષિણ દિશાએ જૂનું સંઘપુર ગામ હતું તે સંવત ૧૯૨૫ ની રેલમાં તણાવાથી ભાંગી ગયું છે. ત્યાં હાલ એક ચંદ્રપ્રભુજીનું જૈન દેરાસર છે. તેની પાસે નવું સંઘપુર વસ્યું છે. સંઘપુરની પાસે જૂનું ઘસાપતા ગામ છે. તે પાંચથો છથો વર્ષનું જૂનું છે. વિજયપુરની આસપાસના પ્રદેશને દંડાલ્ય કહેવામાં આવે છે. તેનું કારણ એ છે કે ત્યાં સાબરમતી આસપાસના પ્રદેશમાં બિલ્લ અને રજપૂતની ઘણી વસ્તી છે, તેઓ ગુજરાતના રાજાઓને અને બાદશાહો વગેરેને અસુક વાર્ષિક દંડ આપતા હતા પણ તે પ્રદેશનું માલિકી પણ પાત ધરાવતા હતા. કદા તેઓની સત્તા સ્વીકારતા

હતા, અને દંડ આપતા હતા, તે પ્રદેશના ખરેખરા ઉપરી પોતે રહેતા તેથી તે પ્રદેશ દંડાવ્યપ્રદેશ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

વિજયપુરની આસપાસના ગામો અને જાણવા ભેગ હકીકત.

વિજયપુરથી અગ્નિ ખુણમાં સાબરમતી ઉપર ખડાયતા ગામ એક હજાર વરસ લગભગનું વા તે પૂર્વનું જૂનું ગણાય છે. મુસલમાનોના હુમલાથી તે ગામ લાંગી ગયું હતું. ખડાયતમાં હાલ કોઈ ઘર નથી પણ તેની પાસે નવું ખડાયત, ઠાકરડાઓએ વસાવ્યું છે. ખડાયત ગામ સંસ્કૃતમાં ખડાયતન નગર કહેવાતું હતું. જૂના ખડાયતમાંથી હાલમાં જોવાતાં પાંચ વરસ ઉપર એક અજીતનાથની ચાર હાથની મોટી મૂર્તિ નીકળી છે, ત્યાં પ્રાચીન જૈન દેરાસર હતું. જેનાં અવશેષો ત્યાં પડેલાં દેખાય છે. ખડાયતના વણિકોએ જૈન તીર્થંકરોની પ્રતિમા ભરાવી હતી; એવું ધાતુ પ્રતિમાલેખસંગ્રહ ભાગ ૧ માં લેખો લીધેલા છે તે પરથી જણાય છે. ખડાયત પાસે કોલ્યર્કનું મંદિર છે, તે ખડાયત ગામ જેટલું પ્રાચીન છે. ત્યાં ખડાયતના વણિકો કોટેશ્વરનાં દર્શન કરવા આવે છે. ખડાયતના કેટલાક ઠાકરડાઓએ ખડાયતની પાસે એક મહુડીના ઝાડ તળે પડે વસાવ્યું તેથી તે મહુડી ગામ ગણાય છે. મહુડીને વસે પાંચસો સાતસો વરસ થયાં લાગે છે. ખડાયત અને મહુડીથી સાતસો વરસ ઉપર એક ગાઉ છેટે સાબરમતી નદી વહેતી હતી. એમ નદીના વહેણ ઉપરથી તેમજ લોકશ્રુતિથી જણાય છે. કોટેશ્વર અને ખડાયતના આરે નદીમાં એક જૂની વાવનો છેલ્લો કોઠો છે, તે વિ. સં. ૧૯૬૩ માં રેલ આવી હતી ત્યારે દેખાયો હતો તે ઉપરથી કહી શકાય છે કે તેથી પૂર્વે સૂરજકુંડની પેલી તરફ નદી વહેતી હોવી જોઈએ. મહુડીના આરે નદીના પ્રવાહમાં એક કુવો છે તેથી પણ ત્યાંથી પડેલાં સાબરમતી એક ગાઉ દૂર વહેતી હતી એમ સિદ્ધ થાય છે. હાલના વઝોડાંની ઝાડીમાં તે પડેલાં વહેતી હતી. કોલ્યર્કની પાસે એક જૂનું મહાદેવનું દહેરું છે. જૂના મહુડી ગામમાં એક જૈન દેરાસર હતું.

વિ. સં. ૧૯૭૧ માં જૂની મહુડીમાં ઠેઠ, નદી પાસે આવવાથી તથા કોતરાં પડી જવાથી જૂની મહુડીથી આથમણી દિશાએ જે ચાર ખેતર દૂર નવું મહુડી ગામ વસ્યું. નવી મહુડીને મધુપુરી નામ અમોએ આપ્યું છે. અમોએ ત્યાં ઉપદેશ આપીને શ્રીપદપ્રભુનું નવું દેરાસર બંધાવ્યું છે. તેમાં જૂની મહુડીના દેરાસરમાંથી શ્રી પદપ્રભુની પ્રતિમા લાવી પધરાવી છે વિ. સં. ૧૯૭૫ માં દેરાસરની પાસે શ્રી ઘંટાકર્ણુવીરની દેરી બંધાવીને તેમાં ઘંટાકર્ણુવીરની પ્રતિષ્ઠા વિ. સં. ૧૯૮૦ માં અમોએ કરી છે. પદપ્રભુના દેરાસરમાં શ્રીમદ્ રવિસાગર શુરની અને શ્રી સુખસાગર શુરની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા અમોએ કરી છે, અને ત્યાં સ્થાપી છે. શ્રી પદપ્રભુના દેરાસરની ત્રણ ખેતર પાછળ વૈદિક હિંદુઓના કોટેશ્વરનું નવું દેરાસર તૈયાર થયું છે. વિજયપુરથી અડી ગાઉપર અગ્નિપ્રભુમાં નવું સંઘપુર વિ. સં. ૧૯૩૫ હગભગમાં વસ્યું છે, તેમાં અમારા ઉપદેશથી જૈન દેરાસર તૈયાર થયું છે. વિ. સં. ૧૯૭૫ માં તેની પ્રતિષ્ઠા અમોએ કરી છે. વિ. સં. ૧૯૭૫ માં મહુડીમાં શ્રીપદપ્રભુની અમોએ પ્રતિષ્ઠા કરી છે. વિજયપુરથી દક્ષિણ દિશાએ રણાસણ અને પુંધરા ગામ છે તે બેમાં એકેક જૈન દેરાસર છે. લોદરા ગામ પાંચસે વર્ષનું જૂનું ગામ છે, તેમાં એક જૈન દેરાસર છે. લોદરાથી બે ગાઉ ઉપર વરસોડા ગામ છે, તે છસે સાતસે વર્ષનું જૂનું ગામ છે. (મેસાણાને મહેસાણા ચાવડાએ વિ. સં. બારમા તેરમા સૈકામાં વસાવ્યું છે. ત્યાંથી એક ભાઇ અંબોડ ગયા, એક ભાઇ વરસોડા આવ્યા તથા એક ભાઇ અંબાસણ આવ્યા.) વરસોડામાં ચાવડાનું શાસ્ત્ર છે. અંબોડભાયા-તેમાં વહેંચાઇ ગયું તેથી તેનું શાસ્ત્ર નથી. અંબાસણના ચાવડા ભાયાત ત્યાંથી નીકળીને માણસામાં આવ્યા. માણસા ગામ વસ્યું તે પહેલાં ત્યાં વાવ હતી. ત્યાં પહેલા વાવરીયો વસ્યા હતા. વિ. સં. તેરમા સૈકામાં માણસા વસ્યું. તેમાં એક જૂનું જૈન દેરાસર હતું, તે મુસલમાન બાદશાહ મહમદજંગલએ તોડ્યું. વિ. ૧૭૬૮ માં માણસાને અમદાવાદના બાદશાહે ફરી બાળ્યું હતું. પત્તર અને સોગમ સૈકાના મધ્યમાં ત્યાં અંબાસણની ગાદીવાગા ચાવડા કાકોર આવ્યા

અને તે ત્યાં રાજ્ય કરવા લાગ્યા. હાલમાં માણસામાં રાઝોળશ્રી તખ્ત-
 સિંહ દરબાર રાજ્ય કરે છે. વરસોડાના ચાવડા ઠાકોર શ્રી સૂર્યમહો
 સં. ૧૯૭૫માં મરણ પામ્યા; હાલ તેમના કુંવર છે. ગુજરાતમાં વનરાજ
 ચાવડાના વંશમાં રાજ ઠાકોર તરીકે વરસોડા અને માણસા સ્ટેટના
 રાઝોળ છે. ગુજરાતમાં વાઘેલાના વંશમાં જેથાપુર લીંબોદરા
 તેમજ ઇંડર રાજ્યનું અઢાદપોશીના અને દેરોલ તથા સાણંદના
 ઠાકોરો છે. વિજયપુરથી આથમણી દિશાએ આંલેલ ગામ છે, તેમાં
 પહેલાં ચાવડા રજપુતોનું જોર હતું. ત્યાં પ્રાચીન જૈન મંદિર હતું તે
 તૂટી ગયું છે. હાલમાં આ સૈકામાં નવું જૈન દેરાસર થયું છે આંલેલ
 તથા દેલવાડામાંથી ચોમાસામાં ગદહીયાં નામનું નાણું નીકળે છે.
 પહેલાં ખડાયતમાં પ્રાચીન ક્ષાત્રવંશી રાજાઓનું રાજ્ય થયું હતું.
 વેડા તથા પીલવાઈ વગેરે ગામો પ્રાચીન છે, રીંદોલ ગામ ત્રણસે-
 વર્ષ પહેલાં વસ્યું છે. કુકરવાડા ગામ જૂનું છે. હેમચંદ્રાચાર્ય
 પાટણમાં અને કુકરવાડામાં પર્યુષણમાં એકીવખતે વ્યાખ્યાન કર્યું
 હતું એવી કિંવદન્તી છે. ચરાડા ગામ જૂનું છે. વિજયપુરથી આથ-
 મણી દિશાએ પીલવાઈ, ગવાડા, કોલવડા, ગેરીતા, સમૌ, પામોલ,
 મેઉ, ડાલલા, વસાઈ, ગોઝારીયા, લાંઘણજ, બીલોદરા વગેરે
 ગામો છે. તે દરેક ગામમાં જૈન મંદિર તથા ઉપાશ્રયો છે. સમૌ,
 વસાઈ અને ડાલલા એ ત્રણ ગામ હજાર વર્ષ જેટલાં પ્રાચીન છે.
 કુકરવાડા પણ હજાર વર્ષ પૂર્વનું છે. વસાઈ તથા ડાલલા ગામમાં
 પ્રાચીન જૈન દેરાસર હતું. મુસલમાન બાદશાહોએ તોડ્યું હતું.
 તેના ખંડેરમાંથી એક મૂર્તિ નીકળી હતી. તે કાઉસગીયાની મૂર્તિ,
 વિજયપુરની કચેરીમાં મૂકી હતી. તેને વિજયપુરના સંઘે વિ. સં.
 ૧૯૭૬માં અમારા ઉપદેશથી અરજી કરી કળતમાં લીધી છે. ડાલલા
 માંથી વિ. સં. ૧૯૫૪ની સાલમાં શ્રીમહાવીરપ્રભુની સંપ્રતિ રાજના
 વખતની જૂની પ્રતિમા નીકળી હતી, તેને ત્યાં દેરાસરમાં અમારા
 ઉપદેશથી પ્રતિષ્ઠા કરી પધરાવી છે. વિજયપુરથી ચારગાઉ ઉપર
 બિલોદરા ગામ છે તે રજપુતોએ વસાવ્યું હતું. સાબરનદીના
 બન્ને કાંઠા પર પૂર્વે બિહ ઠાકોરોનું રાજ્ય હતું, તેઓને રજ-
 પુતોએ દબાવીને ત્યાં તેઓએ રાજ્ય કરવા માંડ્યું. વિજયપુરની
 આથમણી દિશાએ મેસાણા તાલુકો છે. ત્યાં જૈન મહાજનનું ઘણું

તોર છે. ત્યાં નવ જૈન દેરાસર છે. ઠડી પ્રાંતને હાલ મેસાણામાં હાવવવામાં આવ્યો છે. મેસાણામાં કટ્યાણા પાર્શ્વનાથનું દેરાસર પૂર્વે હતું. મેસાણાના ઉપાશ્રય આગળના કુવા પાસે જૈન દેરાસર હતું. ચૌદમા તથા પત્તરમા સૈકામાં જાદશાહે ભાંગી નાખ્યું, અને મૂલનાયકની કટ્યાણા પાર્શ્વનાથની મૂર્તિને વીસનગરમાં લઈ જવામાં આવી અને ત્યાં કટ્યાણા પાર્શ્વનાથનું દેરાસર બંધાવ્યું છે. મેસાણામાં ચૌદમા સૈકાના પહેલાં-વર્ષોમુધી ત્યાં મસાણ ચાવડાના વંશની ગાદી હતી, પછીથી ગાદીના ભાયાતોની વચ્ચે ભાગલા પડ્યા તેથી ચાવડાનું રાજ્ય બેંચાઈને નાનું થયું. મેસાણાનાં હાલનાં જૈન તથા હિંદુઓનાં સંઘર્ષો દેરાસરો ગાયકવાડી રાજ્યની સ્થાપના થયા પછીનાં છે. વિસનગરમાં પણ હિંદુનાં તથા જૈનનાં મંદિરો ગાયકવાડી રાજ્યની સ્થાપના થયા પછીનાં પ્રાયઃ છે. વિજાપુરની વાયવ્યદિશાએ વિસનગર તાલુકો છે. વિજાપુર, મેસાણા, વિસનગર વગેરેમાં તેરમાસૈકાથી મરહુદો બાંધવાની પ્રવૃત્તિ શરૂ થઈ હતી. વિજાપુરથી ઉત્તર દિશાએ વડનગર તથા ખેરાળુ તાલુકો છે. ગુજરાતમાં વડનગર પ્રાચીનમાં પ્રાચીન નગર છે. વડનગર, દ્વારિકા, સિદ્ધપુર, ખેડબ્રહ્મા, વલ્લભી, ખંભાત, ભરૂચ, ડુનગઢ, રંદેર વગેરે ધણાં પ્રાચીન નગરો છે. વડનગરમાં પ્રથમ જૈનાગમે પૈકી કદપસૂત્ર કે જે અતિપવિત્ર ગણાય છે તેની ધ્રુવસેન રાજના પુત્રના મૃત્યુથી ધ્રુવસેનની સભા સમક્ષ પ્રથમ વાચના, વીર સં. ૯૯૩ માં શરૂ થઈ. એટલે વિ. સં. ૫૨૩ માં કદપસૂત્રની વાંચના શરૂ થઈ. તે વખતમાં વિ. સં. ૫૧૦ માં વલ્લભીની ગાદીએ શિલાદિત્ય રાજ રાજ્ય કરતો હતો. શત્રુજય માહાત્મ્ય વગેરે ગ્રંથોમાં લખ્યું છે કે શ્રી દેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણે વિ. સં. ૫૧૦ માં વલ્લભીપુરનગરમાં જૈનાચાર્યોને ભેગા કરી આગમ વગેરે શાસ્ત્રોને પુસ્તકારૂઢ કર્યાં. ત્યારબાદ બારવર્ષે વડનગરમાં ધ્રુવસેનરાજની સમક્ષ, સભામાં કદપસૂત્રની વાંચના શરૂ થઈ એમ કદપસૂત્રની ટીકા વગેરે ગ્રંથોમાં હકીકત છે. કુમારપાળ

* વગા પાસે પ્રાચીન વડનગર હતું એમ એપીગ્રાફીકા ઈન્ડીકામાં જણેલ છે.

રાજ્યએ વડનગરની દુરસ્તી કરી હતી. વડનગરમાં પૂર્વે અનેક જૈન મંદિરો તથા હિંદુ દેવળો હતાં, તેમાંનાં ઘણાં ખરાં તેરમા ચૌદમા સૈકામાં મુસલમાનબાદશાહોએ તોડી પાડ્યાં. હાલ નેમ-રાજુલની ચારીના દેરાસરનો કંઈક બાકીનો ભાગ રહ્યો છે. વડનગરથી પાંચ ગાઉ રેલ્વેના રસ્તે ખેરાળુ છે. તેમાં જૈન મંદિરો છે. વડનગરમાં અને ખેરાળુમાં જૈન વસતિમાં ઘટાડો થયો છે. ખેરાળુથી દશ ગાઉ તારંગાનો પહાડ છે. તારંગા પર્વતપર શ્રી કુમારપાલરાજ્યએ બંધાવેલું શ્રી અણ્ણતનાથનું મોટું મંદિર છે. રાણકપુરની બાંધણી, આબુજીના દેરાસરોની કોરણી અને તારંગાના દેરાસરની ઉંચાઈ, જૈન વગેરે કોમોમાં સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે. વિજયપુરથી ઉત્તર દિશાએ અઢાર ગાઉ ઉપર તારંગા પર્વત છે. ત્યાં બૌદ્ધોની તારણુ માતા છે.* વિજયપુરથી ઇશાનકુળમાં વીશ ગાઉ ઉપર ઇડરનો ડુંગર છે. ઇડરગઢને ઇલાદુર્ગ કહેવામાં આવે છે. ઇડરગઢ ઉપર સાસુ વંદુનાં સાંબેલાં પાસે શામળીયાની ચોકી પાસે ખાવન જિનાલયનું દેરાસર હતું તેનાં હાલ અવશેષ છે. તથા એક દ્વિગંબરી દેરાસર છે. ઇડરના ડુંગર પર ચાર પાંચ ગુફાઓ છે. પહેલાં ચોગીઓ ત્યાં રહેતા હતા. તારંગા ગઢપર ભેગીડાની બૌદ્ધ ગુફા ભેવા લાયક છે. ઇડરપર્વતપર અને તારંગાપર વાઘ-મિંહુની વસતિ છે. ઇડર ગામમાં જૈનસ્ત્રેતાંબરનાં તથા દ્વિગંબરનાં દેરાસરો છે. તથા હિંદુ મંદિરો છે. ઇડરગઢપર નવગળ કથ છે. ઇડરમાં ડુંગરપર એક મોટી ધર્મશાળા છે અને નીચે છ દેરાસરો તથા ચાર ધર્મશાળાઓ છે. એક જૈન પાઠશાળા છે, ચાર ઉપાશ્રય છે. દ્વિગંબરનાં ચાર દેરાસરો છે, અને એક ધર્મશાળા છે. ઇડરમાં રાઠોડ રજપુતોનું રાજ્ય છે. આગલોડથી ઇડર તરફ જતાં જૂનું ગામ દાવડ છે. કુમારપાળ રાજ્યએ દાવડમાં જૈનમંદિર બંધાવ્યું છે. વિજયપુરથી આગલોડ

* આ બૌદ્ધની તારાદેવીની મૂર્તિ નથી પણ તેનું સ્થાન તરીકે ઓળખાય છે અને તેમાં જે મૂર્તિઓ છે તે તારંગાજીના મોટા દેરાસરને ખંડીત કથું તે વખતે તેમાંની બચત મૂર્તિઓ છે ! તેવી બીજી તે દેરાસરના આલુઆલુ અને ખુલા ચોકમાં છે-તેનાં માપ અને શિલ્પ પણ એકસરખાંજ છે.

પાંચ ગાઉ થાય છે. આગલોડથી એક ગાઉ ઉપર સોળ ગામ છે. હાલ સોળ ગામની વસતી ઘટી ગઈ છે અને ઘણાખરા લોકો સોળ ગામથી બીજા ગામોમાં રહેવા ગયા છે. વિજાપુરથી સોળ સાત ગાઉ ઉપર આવેલ છે. સોળ ગામમાં શ્રાવકોની વસતી ઘટી તેથી ત્યાં બિરાજતી કૃત્યાણુપાર્શ્વનાથની પ્રતિમાને આગલોડમાં બીજું દેરાસર વિ. ૧૮૬૫ માં બંધાવી ત્યાં મૂલનાથક તરીકે સ્થાપવામાં આવી છે. કૃત્યાણુપાર્શ્વનાથના દેરાસરમાં મેડાપર અરોડા ગામમાંથી પ્રતિમાઓ લાવીને પંધરાવી છે તેમાં ગોડીપાર્શ્વનાથની પ્રતિમા મુખ્ય છે, જેમાં સુમતિનાથની મૂર્તિ મૂલનાથક તરીકે છે. તે દેરૂં વિ. ૧૬૭૦ માં બંધાવેલ છે. તે દેરાસરમાં રાયણુના વૃક્ષ તળે શ્રી સુમતિનાથની તથા શ્રી પાર્શ્વનાથની પાંદડાની દેરી શા સુનીલાલ બાદરે વિ. સં. ૧૯૭૬ માં બંધાવી છે. અમો ત્રણ ચાર વખત આગલોડમાં વિહાર કરીને ગયા છીએ. આગલોડ ગામની બહાર નૈઋત્ય પુણાપરથી માણિભદ્રવીરનું મોટું દેરાસર છે. વિ. ૧૭૩૩ માં આગલોડના રામસિંહ કાકોરના સમયમાં શ્રી શાંતિસોમસૂરિ આચાર્ય થયા. તેમણે ગામની બહાર દેરૂં બંધાવીને ત્યાં માણિભદ્રવીરના અંગની સ્થાપના કરી છે. ત્યાં ઓશવાળ જૈનો ખાસ પુત્ર અને પુત્રીને પરણાવતાં પહેલાં માહેત (નેવેઘ) કરવા આવે છે. માણિભદ્રવીરનું ચરિત્ર નીચે પ્રમાણે છે. [શ્રી ચોવીસમા તીર્થંકર વીરભગવાનની પદ્મપરમ્પરા વડગચ્છમાંથી જગન્નથંદ્રસૂરિએ ક્રિયોદ્ધાર કરી તપાગચ્છ સ્થાપન કર્યો. તપાગચ્છમાં ચૌદમાસેકામાં શ્રી આનંદવિમલસૂરિ થયા. તેમણે યતિયોમાં શિથિલાચાર દેખીને પાંચ હજાર યતિયોની સાથે ક્રિયોદ્ધાર કર્યો. તે વિહાર કરતા કરતા માળવામાં ગયા. ઉત્તરથીનીમાં તે ક્ષિપ્રા નદીના કાંઠે ગંધર્વમસાણુમાં કાઉસગ્ગ ધ્યાને રહ્યા. ત્યાં માણેકચંદ ઓશવાળ જૈન બારનતધારી આવક વસતા હતા. તેમની માતાએ વર્ધમાન આંબીલ તપ આદર્યો હતો, યતિઓ શિથિલ થવાથી માણેકચંદ્રની શ્રદ્ધા યતિયોપરથી ઉઠી ગઈ હતી. ગંધર્વ મસાણુમાં આનંદવિમલસૂરિ કાયોત્સર્ગ ધ્યાને રહ્યા હતા. ત્યાં તેમણે એક માસોપવાસનો તપ કર્યો હતો. લોકોએ તેમની તારીફ કરી. માણેકચંદ્રની માતાએ મુત્રને કહ્યું કે તું આનંદવિમલસૂરિને વહોરવા

તેડવા બા. માણેકચંદ્રને શ્રદ્ધા નહોતી પણ માતાના કહેવાથી રાત્રે ત્યાં મસાણુમાં પરીક્ષા કરવા ગયા. તેમણે અંધારામાં મશાલ સળગાવી અને આનંદવિમલસૂરિની દાઢીપર ધરી તેથી તેમની દાઢીના વાળ બળી ગયા અને તેમનું મુખ દાઝ્યું, તોપણ મૌન-શાંત રહ્યા, તેથી માણેકચંદ્ર શેઠને તેમના સાધુત્વની શ્રદ્ધા થઇ અને ગુરૂના પગે પડ્યો. આનંદવિમલસૂરિએ તેને બોધ આપ્યો. તેથી તે ગુરૂભક્ત બન્યો. માણેકચંદ્ર શેઠની પાલીમાં હુકાન હતી. ત્યાં આનંદવિમલસૂરિ ચોમાસું રહ્યા. ત્યાં આનંદવિમલસૂરિએ શત્રુજયમાહાત્મ્ય વાંચ્યું. તેથી સિદ્ધાચલની યાત્રા કરવા માણેકચંદ્રને ઘણો ભાવ થયો અને સિદ્ધાચલનાં દર્શન કર્યા વિના લોજન નહીં લેવાની પ્રતિજ્ઞા કરી તપ આદર્યું. અને યાત્રા કરવા ચાલ્યા. સાતમાદિવસના ઉપવાસે તે પાલણુપુર અને સિદ્ધપુરની વચ્ચેના મગરવાડામાં આવ્યા, ત્યાં તે વખતે ગામ નહોતું, ત્યાં રાત્રીએ તેમને લિહોએ હુંટી લીધા અને મારી નાંખ્યા. મરતી વખતે તે સિદ્ધાચલના ધ્યાનમાં તથા પંચપરમેષ્ઠિમંત્રના ધ્યાનમાં આરૂઢ થયા હતા, તેથી મરીને વ્યંતર નિકાયમાં માણિભદ્ર વીર તરીકે ઘણા દેવોના ઉપરી થયા. તે સમયમાં ખંભાતમાં ખરતરગચ્છ અને તપાગચ્છના યતિયોમાં મતલેદે ઝઘડો થયો હતો અને ખરતરગચ્છના યતિયોએ તપાગચ્છના યતિયોને ભૈરવની આરાધના કરી મારી નાંખાવ્યા. પાંચસે યતિ મરી ગયા તેથી આનંદવિમલસૂરિએ પાલણુપુર તરફ વિહાર કર્યો. તે મગરવાડાની ઝાડીમાં આવી ઉતર્યા. ત્યાં રાત્રે આનંદવિમલસૂરિ ધ્યાન ધરતા હતા, તેમની પાસે માણિકચંદ્ર શેઠ આવી દર્શન દીધાં. સૂરિએ તેમને ઓળખ્યા. માણેકચંદ્રે પોતાનું મરણુ વૃત્તાંત વગેરે સર્વ હકીકત કહી. માણિભદ્ર વીર તરીકે પોતાની ઉત્પત્તિ કહી, તથા સેવાચાકરી માટે યાચના કરી. આનંદવિમલસૂરિએ કહ્યું કે ખરતરગચ્છના યતિયોએ ભૈરવ આરાધી અમારા ગચ્છના સાધુઓપર મૂક્યો છે, તેનું નિવારણ કરો અને તપગચ્છના આચાર્ય સાધુઓ, યતિઓ વગેરેની સહાય કરો. માણિભદ્રવીરે કહ્યું કે હું આપની સેવામાં હાજર રહીશ અને ભૈરવનો ઉપદ્રવ ટાળીશ, પણ મારી માગણી છે કે, તપાગચ્છના ઉપાશ્રયોમાં તથા

દેરાસરોમાં મારી મૂર્તિની સ્થાપના કરવામાં આવે. સુરિએ કહ્યું
 કે તમીને તપાગચ્છના અધિષ્ઠાયક તરીકે સ્થાપવામાં આવે છે.
 તેજ જગ્યાએ માણિભદ્રવીરની સ્થાપના કરવામાં આવે. મગરવાડા
 તરીકે તે સ્થાન પ્રસિદ્ધ થયું. માણિભદ્રવીરે ભૈરવને વારી ઉપદ્રવ
 દૂર કર્યો. માણિભદ્રના કુદ્દા પ્રમાણે ભૈરવ પ્રવર્તીને શાંત થયો. તપા-
 ગચ્છના આચાર્યો જે નવા પાટપર બેસતા તે ત્યાં પ્રથમ જતા અને
 મગરવાડામાં રહી માણિભદ્ર વીરને અક્રમ કરી પ્રત્યક્ષ કરતા
 હતા. તે પ્રમાણે શાંતિસોમે મગરવાડામાં રહી માણિભદ્રનું
 આરાધન કર્યું અને તેમના પગનો વા દીયણનો કંઈક અંશ
 આગલોઠ લઈ ગયા અને ત્યાં માણિભદ્રવીરના કથન પ્રમાણે દેહ
 બાંધી ત્યાં સ્થાપના કરી. તપાગચ્છના ઉપાધ્યેયોમાં તથા દેરાસરોમાં
 પુર નગર ગામોગામમાં માણિભદ્રવીરની સ્થાપનાઓ જ્યાં ત્યાં
 હેળવામાં આવે છે.] જૈનશાસનમાં અધિષ્ઠાયકદેવતરીકે
 માણિભદ્રવીર, જૈનસમ્યગ્દષ્ટિ દેવ છે. વિ. સં. ૧૭૩૩ માં
 માણિભદ્રવીરનું દેહ સંધે બનાવ્યું. વિ. સં. ૧૮૬૦ માં આગલો-
 ઠના ઠાકોર હરિસિંહના વખતમાં પન્થાસ મુક્તિવિજયજીના ઉપ-
 દેશથી આગલોઠના જૈન સંધે માણિભદ્રવીરના દેરાનો છર્જોદ્ધાર
 કર્યો. તે દેરાસરની પાસે આદીત્યર ભગવાનની પાડકાની દેરી છે.
 બીજી દેરીએ પણ જૈનોની છે. તે પાસે જૈન ધાવક સંઘની બંધા-
 વેલી ધર્મશાળા છે, તથા જૈન સંધે બંધાયેલો કુવો છે. ધર્મશા-
 લાની ઉત્તર બાજુએ હિંદુઓએ હનુમાનની દેરી તથા મહાદેવની
 દેરી બંધાવી છે, તેમાં જૈનોએ પણ મદદ કરી છે. આગલોઠના
 જૈન સંઘની માલીકી તથા વહીવટ તળે માણિભદ્રવીરનું દેહ દેરીએ
 તથા ધર્મશાળા, બાગ, કુવો છે (તેમાં જાદુજીવો વગેરેના હક્ક
 નથી.) આગલોઠમાં ધાવકોનાં ૧૦૦ સો ઘર છે. જે શિખરબંધ
 દેરાસર છે. માણિભદ્ર, પૂર્વે માણેકચંદ શેઠ વીશા ચોશવાળ હતા
 તેથી અમદાવાદ, મુમ્બઈ, પુના, વિજાપુર વગેરેના ચોશ-
 વાળો ત્યાં માહીત કરવા આવે છે. માણિભદ્રવીરના દેવજના પ્રસાદના
 ગંભારામાં આગળ કોઈ ખરતરગચ્છના કનિષ્ઠ (હાલથી પચ્ચીસ
 ત્રીસ વર્ષ પૂર્વે) જૈનવની સ્થાપના કરી છે, પણ અમારો એવો

મત છે કે ભૈરવની સ્થાપના ત્યાં ન રાખતાં પાસે દેરી કરી તેમાં કરવી જોઈએ. આગલોડ, ઇલોડ વગેરે ભિલ્લ ઠાકોરે વસાવેલાં ગામો છે. ઇ. સ. ૧૯૨૧ માં માણિભદ્ર તીર્થનું વર્ણન નામનું પુસ્તક બહાર પડ્યું છે, તેમાં આગલોડને પહેલાં અગસ્થિપુર કહેતા હતા તથા અગસ્થિઋષિએ માણિભદ્રવીરને આરાધી પ્રગટ કર્યા. ઇત્યાદિ કેટલીક બાબતો જૂઠી અને ઇતિહાસપ્રમાણ વિનાની છે. અગસ્થિપુરનું અપભ્રંશ નામ આગલોડ થઈ શકતું જ નથી. તેમજ અગસ્થિ મુનિએ તે ગામ વસાવ્યું નથી, પણ જેના અંતે ડ-લ આવે છે એવાં આગલોડ, ઇલોડ, આલોલ વિગેરે ભિલ્લ ઠાકોરોનાં વસાવેલાં ગામો છે. અગસ્થિઋષિએ માણિભદ્રને આરાધ્યા એવું કોઈ પ્રમાણ પુરાણમાં તથા કોઈ સંસ્કૃત ગ્રાંથીન અન્યમાં નથી તેથી એવી પુરાવા વિનાની જોડી કાઢેલી વાતોને ઐતિહાસિક સાક્ષરો માની શકતા નથી. આગલોડમાં શ્રી દોલતરૂચિ યતિ છે તે દેરાસરોની તથા માણિભદ્રના દેરાની સારી સંભાળ રાખે છે અને તેમણે શ્રાવકોને દેવદ્રવ્યમાંથી મુક્ત કર્યા છે, તેથી શ્રાવકો સુખી થયા છે. વિજયપુરીય યતિ શ્રી અમૃતવિજયજી વૃદ્ધ થયા ત્યાં સુધી આગલોડ માણિભદ્રવીરના દર્શનાર્થે વિજયપુરથી દર રવિવારે જતા હતા. વિજયપુરથી ઉત્તરદિશાએ ત્રણ ગાઉ ઉપર લાડોલ ગામ છે, તેને સંસ્કૃતઅન્યમાં લાટાપલ્લી કહેવામાં આવે છે. લાટા ભિલ્લે વસાવેલી પલ્લી હતી તેથી લાટાપલ્લી નામ પડ્યું છે.

વિ. સં. ૧૯૫૭ માં લાડોલમાં એક ઘર પાસે ખોદતાં અઢાર જૈન પ્રતિમાઓ નીકળી હતી, તેમાં એક શ્રી ભદ્રબાહુની મૂર્તિ હતી. લાડોલ એક હજાર વર્ષ ઉપરનું જૂનું ગણાય છે. ત્યાં એક મોટું જૈન દેરાસર છે, લાડોલમાં લાયબેરી છે, જૈનોના ચાલીશ ઘર છે, તેની ઉત્તરદિશાએ ત્રણ ગાઉ ઉપર સરદારપુર ગામ છે. સરદારપુર, ખરોડ, જંત્રાલ, પેઢામલી વગેરેમાં જૈન દેરાસર તથા ઉપાશ્રય છે. બામણવા ગામ જૂનું ગણાય છે. આગલોડથી પૂર્વ દિશાએ ત્રણ ગાઉપર ઇલોડ છે. ત્યાં જ જૈન દેરાસર છે ત્યાંથી ત્રણ ગાઉપર ઉગમલી દિશાએ અહમદનગર છે તે અમદાવાદ વસાવનાર અહમદશાહ બાદશાહે વસાવ્યું હતું. ત્યાં હાલ ઈંડરના રાઠોડ રાજાની રાજધાની

છે. પ્રતાપસિંહ પછી હાલ ત્યાં દોલતસિંહ શઠોડ રાજા રાજ્ય કરે છે. ત્યાં એક મોટું જોન દેરાસર છે બીલું નાનું છે. એક ઉપાશ્રય છે. વિજયપુરની અગ્નિ પ્રભુમાં છ ગાઉપર પ્રાંતિજ ગામ છે તે અંગ્રેજ સરકારના તાબે છે. ત્યાં એક ધર્મનાથનું નેન દેરાસર છે. સંઘપુર પાસે સાબરમતી અને હાથમતીને સંગમ થાય છે. સાબરમતી નદીના કાંઠે દ્રાવ ગામ પાસે સામંજગબડીનું એક કારખાનું નીકળ્યું હતું. સાબરમતીમાં બારેમાસ પાણી વહે છે. વિજયપુર પાસે પિલવાધ ગામ છે, ત્યાંના રજપુતોએ વિ. સં. ૧૯૫૪ માં ગાયકવાડ સરકાર સામે બંડ કર્યું હતું, તેમની સામે લડવા માટે ગાયકવાડ સરકારે ફોજ મોકલી હતી અને પિલવાધ ગામ કુટી બાળ્યું હતું. પાછું તે ત્યાંજ નવું વસ્યું છે.

પ્રાંતિજ, ખડાયત અને મહુડી સંબંધી વિશેષ હકીકત.

પ્રાંતિજપર પૂર્વે ગુજરાતના આવડા રાજાઓએ રાજ્ય કર્યું હતું. પશ્ચાત્ત્ સોલંકી રાજાઓએ પ્રાંતિજપર તથા દેહગામપર રાજ્ય કર્યું હતું. સોલંકી રાજાઓ પછીથી વાઘેલા રાજાઓએ પ્રાંતિજપર રાજ્ય કર્યું હતું. વાઘેલા રાજા હરણ્યેલાને દિલ્લીના સુલ્તાન અલ્લાઉદ્દીનના સેનાપતિએ હરાવ્યો અને ગુજરાતનું રાજ્ય વિ. સં. ૧૩૫૬-૫૭ ની લગભગમાં દિલ્લીના બાદશાહ અલ્લાઉદ્દીનના તાબામાં ગયું. પાછળથી અમદાવાદના પ્રથમ સુલ્તાન અહમદશાહના તાબામાં ગયું એટલે અમદાવાદના તાબે પ્રાંતિજ ગયું, પેશ્વાએ પશ્ચાત્ત્ પ્રાંતિજપર પોતાની થોડી સત્તા બેસાડી, પશ્ચાત્ત્ ઇ. સ. એંગ્લોશીખી સદીમાં બ્રિટીશ સરકારના તાબામાં અમદાવાદની સાથે પ્રાંતિજ ગયું. હાલ બ્રિટીશ સરકારના તાબામાં છે. પ્રાંતિજમાં છ હજાર મનુષ્યોની સંખ્યા છે. વિજયપુર જેવડું પ્રાંતિજ છે. પ્રાંતિજથી આયમણીદિશાએ પહેલાં હાથમતી નદી વહેતી હતી. અમદાવાદના સુલ્તાન અહમદશાહે હાથમતીને સંઘપુર પાસે સાબરમતીમાં વાગી દીધી, ત્યારથી હાથમતી તે તરફ વહેવા લાગી છે. હાલમાં પચીસવર્ષ પૂર્વે અહમદનગરથી હાથમતીની

કેનાલને કાઢી અસલ હાથમતીના પ્રવાહ માર્ગમાં વાળી છે. પ્રાંતિજમાં દશ મસ્જીદો છે. હિંદુઓનાં અને જૈનોનાં જે મંદિરો છે તે અત્રે મરાઠા, પેશ્વા તથા અંગ્રેજ રાજ્યસત્તા આવ્યા પછીથી બંધાયેલાં છે. હિંદુ અને જૈન મંદિરો પૂર્વે વિ. સં. ચૌદમાસૈકામાં તૂટ્યાં. પાંછળથી દેરાં બંધાયાં અને તે પછીથી પણ તૂટ્યાં છે. હાલનાં હિંદુ જૈન મંદિરો ત્રીજી વારનાં થયેલ છે. ગુજરાતી શાળા, અંગ્રેજી શાળા, કન્યાશાળા, ધર્મશાળાઓ, નાતવાડીઓ, દવાખાનું, અને કચેરી આદિથી પ્રાંતિજ શોભાયમાન છે. ખોડાં ઢોરાંની ધર્મશાળા છે. રેલ્વેપર પ્રીસ્તિ મીશન છે. લાયબ્રેરીઓ અને દિગંબર જૈન ખોડીંગથી પ્રાંતિજ પ્રગતિમાં આગળ વધ્યું છે.

પ્રાંતિજમાં સ્વામીનારાયણના બાગ પાસે વાઘરીના વાડાની પાસે દક્ષિણદિશાએ નાળાની પાસે ઉચ્ચ મેદાન છે. ત્યાં આરસ-પહાણુ નીકળે છે અને પથરો નીકળે છે. ત્યાં અસલ જૈનોની વસ્તી હતી અને ત્યાં જૈન દેરાસર હતું.

પ્રાંતિજમાં જુમ્મામસીદ છે તે અસલ જૈન દેરાસર હતું તેને અલ્લાઉદ્દીન આદશાહના ગુજરાતના સેનાપતિ જફરખાને તોડ્યું. તે શ્વેતાંબરી દેરાસરને તોડી તેની જુમ્મામસીદ બંધાવી. હાલ પણ દેરાસરનો આકાર અમોએ જાતે દેખ્યો છે.

હાલના દિગંબરી દેરાસરની પાસે દક્ષિણ દિશાએ ટેકરો છે, તે અસલ જૈન દેરાસર હતું, તેને તોડી મસ્જીદ બંધાવી હતી. તે મસ્જીદની જગ્યા વેચી નાખી ત્યારે ત્યાંથી હોજના નીચેથી જૈન પ્રતિમા નીકળી હતી.

વિ. સં. બારમા સૈકામાં પ્રાંતિજ સારી સ્થિતિમાં હતું. ચૌદમા સૈકામાં મુસલમાનોના આક્રમણથી મુસલમાનોના તાબામાં પ્રાંતિજ ગયું. ગુજરાતના સેનાપતિ જફરખાન તથા અમદાવાદના સુલતાન અહમદશાહ તથા મહમદ બેગડાના હાથે જૈન દેરાસરો ચૌદમા સૈકામાં તથા અનુક્રમે સોળમા સૈકામાં તૂટ્યાં લાગે છે. ભાંખરિયા તળાવ પાસે હનુમાન ગણપતિનાં હિંદુ મંદિરો હતાં તે પણ તોડવામાં આવ્યાં અને ત્યાં મસ્જીદો થઈ. વિ. સં. ૧૮૨૧ લગ-

લગમાં ચેશ્વાનું રાજ્ય હતું પશ્ચાત્ અંગ્રેજ સરકારનું રાજ્ય થયું. ત્યારપછીથી વિ. ૧૯૧૨ માં હાલનું શ્રી ધર્મનાથનું શ્વેતાંબર મંદિર થયું અને દિગંબર મંદિર પણ વીશમા સૈકાના પ્રારંભમાં થયું છે, તે પહેલાં એક સૈકા પહેલાં ઉપાશ્રય લેવામાં લેન મૂર્તિયો રાખવામાં આવી હતી. સોળમાં સૈકામાં બીજીવાર દેરાસરો બાંધ્યા હતાં તે પાછાં તુટ્યાં. હાલનું દેરાસર ત્રીજીવારનું બંધાવેલું છે. હાલનાં હિંદુ દેરાસરો પણ વીશમા સૈકાના પ્રારંભથી બંધાયાં લાગે છે. પ્રાંતિજ અસલ મામરોલી ગામ સુધી હતું. પ્રાંતિજમાં સુમરા જાતના સુસલમાનોની નવસે નવાણું ઠહેલીઓ હતી, તેઓ સ્વામિનારાયણના મંદિરથી દક્ષિણ દિશાએ તથા ઠળગરોના ઘરોની દક્ષિણ દિશાએ વસતા હતા.

પ્રાંતિજમાં જુમામસીદ પાસે તથા હાલ ઢેઝાના જ્યાં ઘર ૬૬ ત્યાં હુંબડ નરસિંહપરાંનાં સાતસે ઘર હતાં. દક્ષિણ કણ્ઠિ તેલાંગ-માંથી હુંબડ જૈનો, ગુજરાત મેવાડમાં દશમા અગિયારમા સૈકામાં આવ્યા ૬૬ એમ કિં વદન્તી છે.

પ્રાંતિજથી મામરોલી સુધી જુનું પ્રાંતીજ હતું, તેમાંથી પોંણા મણીની જૂની છટો નીકળે છે અને તેમાંની એક છટ રાવ-બહાદુર શિવલાલ બાઈએ અમને દેખાડી હતી. વિ. સં. ૧૯૩૬ માં સ્વામીનારાયણનું મંદિર બાંધવામાં આવ્યું છે. ગણપતિનું મંદિર પણ વિક્રમના વીશમા સૈકા લગભગનું છે. બાંકના ઉપર મહાદેવનું દેવળ છે, તે વીશમા સૈકાના પ્રારંભથી બનવા લાગ્યું છે અને હાલ સારી સ્થિતિ પર છે. બાંકેશ્વર મહાદેવની પાસે રામાનુજ રામાનંદીની જગ્યા છે ત્યાં અખારો મંદિર છે. પ્રાંતિજમાં છસે વર્ષથી અર્થાત્ વિ. સં. ૧૩૬૦ લગભગથી જુમામસીદ અને સિકંદરી મસ્જિદ બાંધવામાં આવી છે, અને તે જૈન હિંદુદેવોને મસ્જિદોનો આકાર આપી તેમાં સુધારો વધારો કર્યો છે. કેટલીક મસ્જિદો ચોદમા સૈકા પછીથી બાંધવામાં આવેલી છે. પ્રાંતિજમાં સુસલમાનોનું નેર ઘણું છે. હિંદુઓની સંખ્યા જોકે વિશેષ છે. વણિકો પૈકી સો ઘર શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજકનાં છે, અને સ્થાનકવાસી જૈનોનાં સો ઘર છે. સ્વામીનારાયણ, મહાદેવિયા વગેરે વૈષ્ણવ વણિકોનાં બસેના આશરે ઘર છે.

પત્તરમા સૈકામાં તે સર્વે દશાશ્રીમાળી વણિકો જૈનધર્મી હતા અને તે વખતે પ્રાંતિજમાં જૈન યોશવાળ વણિકોનાં પણ ઘર હતાં. સત્તરમા અને અઠારમા સૈકામાં જૈન વણિકોમાંથી કેટલાક સ્થાનકવાસી જૈનો થવા લાગ્યા, અને કેટલાક વૈષ્ણવ થવા લાગ્યા. હાલ ત્રણેમાં નાત જમણુ અને કન્યા વ્યવહાર લેગો છે પણ ભવિષ્યમાં શંકા છે.

પ્રાંતિજમાં હુંખડોનાં પાંચસેં ઘર હતાં, પાછળથી સૈકે સૈકે તેઓની વસતી ઘટવા લાગી છે, હાલ હુંખડ જૈનોનાં ત્રણ ઘર છે. હુંખડ જૈનોનું દેરાસર છે તે ભોંયરા સહિત છે. તે ભોંયરામાં નગ્નમૂર્તિઓ છે. દેરાસરની પાસે દિગંબરનો ઉપાશ્રય છે. તેમાં હાલ હુંખડ જૈનખોડીંગની સ્થાપના કરેલી છે તેમાં વિદ્યાર્થીઓ રહે છે. સ્થાનકવાસી જૈનોના બે ઉપાશ્રય છે. સ્થાનકવાસી સાધ્વીના ઉપાશ્રય કરતાં સ્થાનકવાસી સાધુનો ઉપાશ્રય મોટો છે, અને દરિયાપરી સંઘાડાના શ્રાવકો તે ગણાય છે. શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજકોનું પહેલાં મહાજન તરીકે ઘણું જોર હતું, અને હાલ પણ મહાજનમાં તેમની મુખ્યતા છે. હાલ શ્વેતાંબર જૈનોનું એક શ્રી ધર્મનાથ તીર્થ કરનું દેરાસર છે. શ્વેતાંબર જૈનોના પાંચ ઉપાશ્રય છે. બે શ્રાવિકાઓના ઉપાશ્રય છે, એક મોટો ઉપાશ્રય છે તેમાં સાધુઓ ઉતરે છે, તેની પાસે વિદ્યાશાળા છે. તેમાં જૈન પાઠશાળાના વિદ્યાર્થીઓ લણે છે અને તે સાધુઓના તથા સાધ્વીઓના ઉતરવાના ખપમાં આવે છે, પ્રાંતિજના શ્રાવકો શ્રી નેમિસાગરજીના સંઘાડાના ગણાય છે. શ્રી નેમિસાગરજી મહારાજે તથા શ્રી રવિસાગરજી મહારાજે, શ્રી કલ્યાણસાગરજી તથા શ્રી હીરસાગરજી વગેરે સાગર સંઘાડાના સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ પ્રાંતિજના શ્રાવકોને શ્રાવક તરીકે ધર્મબોધ આપીને સંરક્ષ્યા છે. પ્રાંતિજના તપગચ્છ શ્રી પૂજ્યના વખતનો એક ઉપાશ્રય હતો તે હાલ પડી ગયો છે. તેમાં માણિભદ્રવીરની સ્થાપના હતી. શેઠ પોચાલાલ ડુંગરશીએ જૈનોનો મોટો ઉપાશ્રય કરવામાં સારી સહાય આપી છે. પન્થાસ શ્રી અનિતસાગર ગણિએ પ્રાંતિજમાં સ્વસ્થાનભંડારની સ્થાપના કરી છે. પ્રાંતિજમાં વીસમા સૈકાના આઘલાગમાં સ્થાપન કરેલી પાંજરાપોળ છે. એક સરકારી સાર્વજનિક ઈંગ્લીશ શાળા છે, અને ખ્રીસ્તીઓની મહ-

દથી ચાલતી ઇંગ્લીશ શાળા તથા એક ધર્મશાળા છે. એક કન્યાશાળા છે. ખ્રીસ્તીયોનું મીશન સ્ટેશનપર છે. એક સાર્વજનિક લાયબ્રેરી છે, અને એક સ્થાનકવાસી જૈનોની લાયબ્રેરી છે, તથા મુસલમાનોની એક લાયબ્રેરી છે. પ્રાંતિજની ઉગમણી દિશાએ એક શાંખરિયા તલાવ છે. પ્રાંતિજની આયમણી દિશાએ પહેલાં હાયમતી નદી હતી, હાલ ત્યાં બોક્ક છે, અને અહમદનગર પાસેથી તેમાં હાયમતીની કેનાલ વાળી છે, તેનું પાણી અમદાવાદના ઝડોળા તળાવમાં જાય છે. પ્રાંતિજ પાસે મામરોલ ગામ જૂનું છે તે અસલ પ્રાચીન ગામ હોવું જોઈએ. એમ મનાય છે. પ્રાંતિજપર આક્રમણ કરનારા મુસલમાનોએ પહેલ વહેલો મામરોલમાં આવીને વાસ કર્યો હતો. પ્રાંતિજપર વહીવટ કરનારા મુસલમાન હાકેમો પૂર્વે ત્યાં રહેતા હતા. પ્રાંતિજની બોક્કમાં કમલો પાકે છે, અને અહીંથી પરદેશખાતે જાય છે. હાલમાં, પ્રાંતિજમાં મામલતદાર ન્યાયાધીશ વગેરેની કચેરીઓ છે અને મ્યુનિસિપાલટી છે. પ્રાંતિજમાં હાલ વ્યાપાર મંડ છે. સાબુનું કારખાનું છે, એરડીયું પીલવાનું પ્રેસ છે. પ્રાંતિજના બ્રાહ્મણોમાં અહીં સારા મોટા પંડિતો નથી. અહીં મોટા વિદ્વાન મોલવીઓ પણ નથી. સર્વ લોકો પોતપોતાનો ધર્મ પાળે છે.

પ્રાંતિજ શ્રી ધર્મનાથના દેરાસરના લેખો.

શ્રી આદિનાથભગવાનની પાપાળની પ્રતિમાનો લેખ.
 વિ. મં. ૧૮૮૮ વર્ષે માય મુદિ પંચમી ચન્દ્રે શ્રી પ્રાંતિજનગર
 ચાસ્તવ્ય શ્રીમાલી જ્ઞાતીય લઘુ શાસ્ત્રીયો દ્વા. ચાલચંદ મલાલચંદ
 પિતામદ જીવગજ ભાર્યા-માંવડીચાદ (દોસ્સાલ !) જવાનદામ
 લાલચંદ નેન શ્રી આદિનાથચિંત્રં કાગપિતં, મતિષ્ટિતં મટાગ્ક.
 વિજયદેવેન્દ્રમૂરિભિઃ શ્રી તપાગન્દે મતિષ્ટાપિતમ્ લઘુગન્ધીય.

પાપાળની પ્રતિમા વિ. મં. ૧૮૭૨ માય મુદિ ૭ શુક્ર
 શ્રી મૂર્તિ મુગ્ધન વિનવિંચં..... ધર્માર્થ મયો છે.

धातु प्रतिशान्ता देणो.

वि. सं. १५५४ वर्षे माघ सुदि ३ मुखारे श्री श्रीमाली
ज्ञातीय श्रेष्ठी बागातरा मांडळा हाथाभ्यां आत्मश्रेयोऽर्थे श्री वासु-
पूज्यं विवं कारापितं प्रतिष्ठितं ब्रह्माणगच्छे श्री शीलगुणमूरि
तत्पट्टे भट्टारक श्री जज्जगमूरिभिः पादरा दुर्गे, (?)

वि. १५७२ वर्षे फाल्गुन सुदि द्वाष्टमी सोमवासारे श्री मल्हाद-
पुर वास्तव्य डॉ. शालीक भार्या गंगागुत राकेन भार्या—दे प्रमुख
कुटुंबयुतेन श्रेयोर्थे शांतलनायविवं कारापितं प्रतिष्ठितं श्री ब्रह्मा-
णगच्छे श्री मूरिभिः.....

धातु प्रतिमा.

वि. सं. १५२२ व. माघ सु. ६ शनौ श्री हुंवडज्ञातीय
सवलजगोत्रे दोशी धम्माभार्या कपूरादे सुत दोशी राखाकेन
भार्या जीवीनी भ्राति? दोशी शालिंगभार्या लखी कुटुंब सहितेन
आत्मश्रेयोऽर्थे श्रीसुमतिनाथविवं कारापितं प्र० श्री बृहद्दत्ता-
गच्छे श्री जिनरत्नमूरिभिः प्रांतिज ॥

वि. सं० १५०३ वर्षे माघ वदि बीज शुक्रे उकेशज्ञातीय
शिवा भार्या संसारदे सुत व्य० हीराकेन भार्या लींवासुत आस-
धरादि स्ववन्धु विराधीरावद प्रमुख कुटुम्बयुतेन स्वपितृश्रेयसे
श्री चन्द्रप्रभविवं कारापितं प्रतिष्ठितं श्री जयचन्द्रमूरिभिः श्री पूर्णि-
मापक्षे.

वि. सं. १४७२ वर्षे फाल्गुन वदि १ शुक्रे हुंवड ज्ञातीय का-
श्यप गोत्रे ठक्कुर राणाभार्या रक्षणदे सुत जगपाल भार्या बागणीसुत
देपालभार्या. सरस्वती गच्छे श्री पद्मानन्द ? पट्टे श्री अनन्तनाथ
विवं प्रतिष्ठितम्

વિ. સં. ૧૫૦૭ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૪ સોમે શ્રી શ્રીપાલી
પિતૃ આંવા માતૃ આલ્હાદનદેવ મુત મુંબા માર્યા દરણુ પિતૃશ્રેયસે
આત્મનીય શ્રી વાસુપૂજ્યર્ચિવં કારાપિતં પિષ્પલગચ્છે પ્રતિષ્ઠિતં
શ્રી ગુણસ્તનમૂરિભિઃ શ્રી શ્રી સોષઢા ॥

ગોખલામાંનો લેખ.

ગુરુશ્રી રવિસાગરજી ચરણપાદુકા, ગુરુશ્રી સુલસાગરજી
ચરણપાદુકા વિ. સં. ૧૬૭૩ માર્ગશીર્ષ ગુરુસપ્તમ્યાં મૃગુદિને
પ્રાંતિજનગરે ધર્મનાથજિનાલયે एतदुभयपादुकामतिष्ठापिता तपा-
गच्छीय सागरसंघाटकाधिपति श्रीमद् बुद्धिसागरसूरीश्वरेण ॥

ઘાતુ૦ પ્ર૦ લે૦ સં૦ માગ ૧ રૂડર નં. ૧૪૩૫ પત્ર ૨૪૬

સં. ૧૫૫૬ ફાલ્ગુન વદિ ૨ પુવે ૨ શ્રી માવડારગચ્છે ઉપકેશ
દ્વાતીય ત્વાટક ગોત્રે મંત્રી ધર્મા મા૦ સેતુપુત્ર મં૦ વચ્છા મા૦
પિતૃ પુ૦ મીના રામા માકાકેન મા૦ મલ્હણદેયુતેન સ્વ
પુણ્યાર્થ શ્રી વાસુપૂજ્યર્ચિવં ફા૦ શ્રીકાલકાચાર્યસંતાને મં૦
વિજયસિંદ્રમૂરિભિઃ પ્ર૦ પ્રાંતિજ વાસ્તવ્યઃ ॥

ખડાયતા અને મહુડી. (મધુપુરી)

વિભાપુરથી અગ્નિ કોણે સાહત્રણ ચાર ગાઉપર ખડાયતા
અને મહુડી ગામ બન્ને બગે જેતર પ્રમાણે પાસે પાસે આવેલાં
છે. ખડાયતા અને મહુડી ગામ બે જુનાં હતાં, તે હાલ નવાં વસેલાં છે.
હાલથી ત્રીય માંત્રીય વર્ષ પહેલાં હાલનું નવું ખડાયતા ગામ વસેલ
છે અને તેનાથી ઉત્તર દિશાએ પાંચ જેતર ઉપર કણ્ણીઓએ હાલથી
ખડાયતાપર પત્તરવર્ષ પહેલાં વસાવ્યું છે. જૂનું પ્રાચીન ખડાયતા,
હજાર બે હજાર બઠે તેથી પણ પ્રાચીન હોવાનો સંભવ છે. જૈના-
ચાર્ય કાલિકાચાર્યના સમયમાં થયેલ ગર્દભસિદ્ધ (ગર્દભસેન)
અને કાલિકાચાર્ય બન્નેનો ઈતિહાસ, જૈન ઐતિહાસિક ગ્રન્થોમાંથી

નીકળે છે. ગર્દભસેનનું રાજ્ય માળવામાં હતું, પરંતુ ખડાયતા (ખડાયતન) સુધી તેની છેલ્લી રાજ્યની હદ હતી, એમ ખડાયતા (ત્રાંખાવતી) નગરી અને ગર્દભસેનની જૂની કિંવદન્તી વાતોના આધારે કદ્ધી શકાય છે. ગર્દભસેનને માંત્રિક ગર્દભી વિદ્યા સાધ્ય હતી. તેનો સંબંધ ખડાયતા નગરીની સાથે આવે છે. તે બે હજાર વર્ષ પૂર્વનું અર્થાત્ વિક્રમ રાજના કાકા ગર્દભસેનના વખતનું નગર છે, એમ કંઈક અનુમાન ઉપરથી લાગે છે. ખડાયતમાંથી પ્રાચીન મોટી ઇંટો, હાથ હાથ પ્રમાણવાળી નીકળે છે. અમોએ તે ઇંટો હાલમાં પણ જોઈ છે. દોઢ હજાર બે હજાર વર્ષનાં નગરોનાં ખંડેરની એવી પ્રાચીન ઇંટો નીકળે છે. વિક્રમાદિત્યના રાજ્યકાળનો હજી ઇતિહાસજ્ઞોએ એક નિશ્ચય કર્યો નથી પણ તે વખતમાં આ નગરી વિદ્યમાન હતી. ખડાયતને (ખડાયતન) નગર કહેવામાં આવતું હતું. સાબરમતીના કાંઠે આવડારાજ્યોના પૂર્વ સમયથી સિદ્ધ ઠાકોરોની વસ્તી વિશેષ પ્રમાણમાં છે અને હાલ પણ સાબરકાંઠે ઠાકોરોની મુખ્યતા છે. ખડાયતથી પૂર્વે નદી એક ગાઉ દૂર વહેતી હતી. હજાર બારસે વર્ષ પર અડધો ગાઉ દૂર વહેતી હોવી જોઈએ. કારણકે હાલનું જૂનું ખડાયત છે તેની ઉગમણી દિશાએ જ્યાં નદીનો પ્રવાહ વહે છે તે નદીમાં એક જૂની વાવ (વાપિકા) છે અને તે વિ. સં. ૧૯૬૩ માં સાબરમતીમાં પૂર આવ્યું હતું ત્યારે તે વાવને કોટાર્કના બળદેવ મુખીયા વગેરેએ તથા મહાજનના આગેવાનોએ દીકી હતી. તે વાવનો છેલ્લો કોઠો છે, અને તે પથરનો બનેલો છે. હાલ તે નદીમાં છે, તે ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે નદીની પાસે વા નદીમાં તો કોઈ વાવ કરાવે નહીં પણ નદી ત્યાંથી માઈલ દૂર હોયતો વાવ કરાવવાની જરૂર પડે. તેમજ મહુડીના આરે કોટાર્ક મંદિરના ચઢવાના માર્ગે નદીમાં એક કુવો છે તે પણ એમ જણાવે છે કે સાબરમતી પોણા માઈલ દૂર પહેલાં વહેતી હોવી જોઈએ. કોટાર્કના સામે કાંઠે વઝોડાની ઝાડી છે અને ત્યાં સૂર્યકુંડ છે, તે વાઘપુરના ઠાકોરના કબજામાં છે. તે વઝોડાની ઝાડીની પેલી તરફ નદી વહેતી હતી એમ વૃદ્ધોની કિંવદન્તી છે. નદીઓ વારંવાર સ્થાન બદલ્યા કરે છે. સંઘપુર, ઘસાયતા પાસેનાં નદીનાં વહેણ જોતાં અસલ વઝોડાની પાસે અને

તેથી પૂર્વે તેની ઉગમંણી દિશાએ સાબરમતી વહેતી હોવી જોઈએ. ખડાયતા જૂની નગરી હતી પણ તે સંબંધી તેની પ્રાચીનતાના ઘણા પ્રાચીન લેખો મળી આવ્યા નથી, પણ અવિધ્યમાં લેખો મળે તેવો સંભવ છે. ક્ષેત્ર સ રાસમાળામાં ખડાયતનું નામ આવે છે. વિજયદેવ પરમારે જ્યારે વિજયપુર પાસેનું તથા મસીયા મહાદેવ પાસેનું કોટડા ગામ માર્યું ત્યારે તેણે ખડાયતાના સિદ્ધ ઠાકોરોની મંદિર લીધી હતી. વિ. સં. તેરમા સૈદ્ધમાં વિજયદેવ પરમારે વિજયપુરનો છોટો દાર કર્યો હતો. તે વખતે ખડાયત જૂનું હયાત હતું પણ ત્યાં સિદ્ધ ઠાકોરોની રાજ્યસત્તા હોવાનું સિદ્ધ થાય છે.

વિ. સં. ૧૩૫૬-૫૭ માં દિલ્હીના અણહિલ નાહશાહના શુજરાતના સેનાપતિ જફરખાને પાટણ છત્યું અને તેણે સિદ્ધપુર, વડનગર, વિજયપુર, વીસનગર અને ખડાયતનાં મંદિરો તોડ્યાં, વિ. સં. ૧૩૩૩ લગભગમાં તો ખડાયતમાં ખડાયતા વાણિયાઓએ જૈન પ્રતિમા ભરાવી (કરાવી) હતી, તેવો ધાતુ પ્રતિમાનો લેખ છે. જે આ ગ્રંથમાં છે. ખડાયતમાં જે વાણિયાઓ વસતા હતા તે વિ. સં. ૧૩૫૬ માં જફરખાનની ચડાઈથી અને પત્તરમા સોળમા સૈદ્ધમાં અમદાવાદના મુસ્તાન અહમદશાહ તથા અહમદ બેગડાની દેરાસર તોડવા વગેરેની ચડાઈથી કંટાળીને અહીંથી તેઓ નડિયાદ, મોઢાસા, હલદરવાસ, ઉમરેઠ વગેરે તરફ રહેવા ગયા. ખડાયતા વાણિયાઓ પહેલાં જૈન શ્રાવકો હતા ને પાછળથી તેઓ વૈષ્ણવો થયા એમ જૈન ધાતુ પ્રતિમાઓના લેખો ઉપરથી માલુમ પડે છે. શુજરાતના સેનાપતિ જફરખાન તથા શુજરાતના મુસ્તાન અહમદશાહ વગેરેના વખતમાં ખડાયત ભાંગ્યું અને મંદિરો તૂટ્યાં. કોટાર્કનું મંદિર પણ તે વખતે તૂટેલું અને પાછળથી પત્તરમા-સોળમા સૈદ્ધમાં નવું બંધાયેલું લાગે છે. તેનું ઠાવણું એ છે કે-હાલના કોટાર્ક મંદિરમાં પત્તરમા સોળમા સૈદ્ધની છંટા, ભંતિ વગેરેમાં અણાએલી છે. જો હાલ છે તે કોટાર્ક મંદિર પ્રાચીન મંદિર હોત તો તેના પાયામાં ભંતિમાં એકેક હાથની છંટા હોત પણ તે નથી-તેથી તે પત્તરમા સોળમા સૈદ્ધનું નાના ધાતુ બંધાયેલું લાગે છે અને મૂર્તિ તે પૂર્વની વાને

પછીની તેમાં બેસાડેલી હોય એમ સંભાવે છે. દેરાને ભાંગતી વખતે મૂર્તિને પહેલાંથી સંતાડી દીધી હોય તો પાછળથી નવું દેરું કરી તેમાં બેસાડી શકાય છે. ખડાયત ગામના જૂના આરા પાસે નદીનાં કાંઠે પહેલાં મહાદેવનું દેરું હતું.

હાલનું જે જૂનું ખડાયતા ગામ છે તેમાં એક બે જૈન દેરા-સરો હતાં એમ અનુમાન થાય છે અને તે જૈન ખડાયતાવાણિયાઓએ કરાવેલાં હતાં. હાલમાં નવા ખડાયતા ગામ પાસેથી એક કોતર ઓળંગીને ટેકરાપર ચઢીને ઉપર જતાં જૂનાં ખડાયતનાં ખંડેરો ઇંટો તથા પત્થરવાળાં દેખાય છે. ટેકરાપર એક આરસ પહાણની જૈન અંબિકા દેવીની મૂર્તિ છે તે પર પૈસો ખખડાવતાં ધાતુના જેવો અવાજ થાય છે. તે મૂર્તિની પાસે એક જૈન મૂર્તિનું એક મસ્તક છે તેની પાસે પાષાણની દેવીની મૂર્તિયો છે. ત્યાં આગળ ઠાકરડાઓ હોમ-હવન કરે છે. ત્યાંથી આગળ જતાં શ્રી અનિતનાથ તીર્થંકરની કાઉસગિયાની પરિકરવાળી ઉભી ત્રણ ચારહાથ પ્રમાણવાળી મોટી મૂર્તિ છે. તેના પગ નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

વિ. ૧૫૪૩ શ્રી મહિકાંટે ? મહિકાવતી ? નગરે શ્રીમદ્ સિંહસૂરિણા ?

ઝણડ ! અજિતવિવં કારાપિતં મોક્ષહેતવે ॥

એવો શિલાલેખ છે. આ કથું નગર છે તે બરાબર વંચાતું નથી. બીજું નગર ભાંગ્યું હોય ત્યારે ત્યાંની મૂર્તિયો અહીં લાવ્યા હોય અને અહીં નવું દેરાસર બંધાવી તેમાં વા જૂના દેરાસરમાં પ્રતિષ્ઠિત કરી હોવી જોઈએ. સાંકળેશ્વર મહાદેવના દેરાની ઉત્તર દિશાએ પચ્ચાશ હાથ દૂર અમે એક જૈન પ્રતિમાની અડધી પલાઠીવાળી મૂર્તિ, પત્થરની દીઠી છે તે ઉપરથી એમ જણાય છે કે પહેલાં શેરીસાની પેઠે અહીં પણ આરા પત્થરની મૂર્તિયો હશે અને તે બાદશાહોએ ભાંગી નાખી હશે. સત્તરમા સૈફા પછીથી તો અહીંથી ખડાયતાવાણિકોએ સાવ ઉઠાં-ગીરી કરી બીજે ઠેકાણે કાયમનો વસવાટ કરેલો જણાય છે. ખડાયત જૂના ગામમાં બે ત્રણ કોતરાં પડ્યાં છે. તેમાંથી પાણીનાં ઝરણાં નીકળે છે તે અમે ખાસ દેખ્યાં છે.

ખડાયતના વાણિયાઓને ખડાયતાવણિકો કહે છે અને
 અને બ્રાહ્મણોને ખડાયતા બ્રાહ્મણો કહે છે, અને ઠાકોરો શિલ્લોને
 ખડાયતા ઠાકોરો કહેવામાં આવે છે, અને તે ખડાયતા અટકથી
 ઓળખાય છે. ખડાયતા વાણિયાના જે ભેદ છે. વીશા ખડાયતા
 (વૃદ્ધ ખડાયતા) અને દશા (લઘુ) ખડાયતા. દરેક વણિક
 જાતિની વસ્તુપાળ અને તેજપાળે પાટણમાં ચોરારશી નાતો
 જમાડી ત્યારથી વીશા અને દશા એ જે ભેદ પડ્યા છે. વસ્તુપાલ
 રાસમાં તે સંબંધી હકીકત જણાવી છે, કોઈએ જ્ઞાતિ વિરુદ્ધ
 કાર્ય કર્યું હોય અને તેના પક્ષમાં જે વણિકો હોય તે
 દશાની સંજ્ઞાને પામ્યા હોય છે અને એમાં પણ પુનર્લગ્નાદિક
 દોષેભેદ પડવાથી પાંચા વાણિયાની અટક પડી હોય એમ સંભવે
 છે. તે અત્ર પ્રસંગોપાત્ત જણાવવામાં આવ્યું છે. ખડાયતના ઠાક-
 રડાઓ પૈકી કેટલાક ઠાકરડાઓએ ખડાયતની દક્ષિણે ચાર પાંચ
 ખેતર પર મહુડીના વૃક્ષ તળે ગામ વસાવ્યું તેનું મહુડી નામ
 પડ્યું. ચારસે પાંચસે વર્ષ ઉપર મહુડી ગામ વસેલું હોય એમ
 અનુમાન થાય છે. ક્ષત્રપો, ચાવડા, સોલંકી, વાઘેલા અને ગુજરા-
 તના મુસ્તાનોના વખતમાં સાબરમતીના કાંકાપર આવેલા ઠાકોરોને
 તાજે કરી તેમની પાસેથી વાર્ષિક આંકડો દંડતરીકે લેવામાં આવતો
 હતો, પણ તેમની જમીન અને ગામ ખુંચવી લેવામાં આવતાં
 નહોતાં. ગાયકવાડી રાજ્યના સ્થાપન કાળમાં પણ સાબરકાંકાના
 ખડાયત, ઘસાયતા, મહુડી, વાઘપુર, અનોડિયા, ધાંદુ, આગલોડ,
 રણચીંગપુર વિગેરે શિલ્લ ઠાકોરો આંકડિયા તરીકે કાયમ રહ્યા
 છે. મહુડીના ઠાકોરો પણ ગાયકવાડ સરકારને અમુક આંકડો
 ભરે છે પણ તે આંકડાને ગાયકવાડે વધારી દીધો છે, તેથી
 ઠાકોરો સાંકડી દશામાં આવી પડ્યા છે. જૂના મહુડી ગામમાં
 વીશ જૈનશ્રાવકવણિકનાં ઘર અને એક જૈનદેરાસર હતું.
 ત્યાં મોટાં કોતર પડવાથી અમારા ઉપદેશથી વિ. સં. ૧૯૭૧ ની
 સાલમાં મહાજને નવું મહુડી ગામ વસાવવાનો ઠરાવ કર્યો
 અને અમારા ઉપદેશથી નવા મહુડી (મધુપુરી) માં શ્રી

પદ્મપ્રભુનું જૈન દેરાસર તથા એક ઉપાશ્રય તથા શ્રી ઘંટાકર્ણ મહાવીરનું મંદિર બાંધાવ્યું છે.

દેરાસર, ઉપાશ્રય તથા શ્રીઘંટાકર્ણમહાવીરના પ્રશસ્તિ લેખને અત્ર દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. વિ. સં. ૧૯૧૪ ની સાલમાં મહુડી પાસેના અનોડિયાના સાતવાસના ઠાકોરોએ અંગ્રેજ સરકારને હથિયાર નહીં આપવા સંબંધે લડાઈ કરી હતી. અંગ્રેજ સરકારે વાઘપુરના કાંઠે આવી તોપોથી અનોડિયાના સાતવાસ બાળી મૂક્યા હતા, પણ ઠાકોરોએ કોતરોમાં ઉતરીને પોતાનો બચાવ કર્યો હતો, પણ હથિયારો આપ્યાં નહોતાં. ખડાયત મહુડીમાં કોટારકનું વૈશ્ણવદેવનું મંદિર છે, અને ત્યાં વિશ્ણુની મૂર્તિ છે. ત્યાં કારતક સુદિ ૧૧ થી પુનમ સુધી મેળો ભરાય છે. જૂનું કોટારકનું મંદિર છે તે સાબરમતીના ઠેઠ કાંઠા પર પડી જાય તેવી હાલ તમાં આવેલું છે. તેનાથી પશ્ચિમ દિશાએ સાંકળેશ્વર મહાદેવનું દેવળ છે. હવે કોટારકનું મંદિર, કાંઠાના તુટવાથી જોખમમાં આવે એવું લાગવાથી ખડાયતા વણિકોએ શ્રીઘંટાકર્ણ મહાવીરના મંદિરની પાછળ ત્રણ ચાર જેતર પર ટેકરાપર વિ. સં. ૧૯૭૭ થી નવું કોટારકનું મંદિર બાંધવા માંડ્યું છે, તે હવે તૈયાર થઈ ગયું છે. ખડાયતા અને મહુડીની હવા સારી છે. આંખાઓ અને મહુડાઓનાં ઘણાં વૃક્ષો છે. તે ઋષિ ભૂમિ કહેવાય છે. જૂના કોટારકના મંદિર પાસે નદીના કાંઠાં પર ખેતીને નદી, ઝાડી અને કોતરોનું નિરીક્ષણ કરનારને આનંદ મળે છે. આવી જગ્યાએ ગુરૂકુલોની આવશ્યકતા સિદ્ધ થાય છે. મહુડી અને અનોડિયા વગેરેના ઠાકરોઓ ખેતીનો ધંધો કરે છે. મહુડીના ઠાકરોઓની રખવાળ તરીકે પ્રતિષ્ઠા સારી છે. મહુડીના મહાજનનું જોર સાડું છે, અને તેથી મહુડીની તથા ખડાયતાની જમીનમાં શિકાર થતો નથી. કોટારકમાં બળદેવ સુખિયાજી પૂજારી સારા હતા તે મૃત્યુ પામ્યા છે, સાબરકાંઠામાં ખડાયત મહુડીનો કાંઠો ખાસ રમણીય-દર્શનીય ને આનંદદાયક છે. જૂના સંઘપુરમાં શ્રીચંદ્રપ્રભુનું દેરાસર હાલ જીર્ણ દશામાં કાયમ છે.

ॐ अहं जिनेभर श्रीमहावीरदेवाय नमः श्री गीतमगुरुभ्यो नमः

मंत्रनिश्रीभारतादिदेवविश्वतर्पणमहिममाधुवाद जैन
जैनतरसर्वलोकपान्य अनेकनिनमंदिरजिनविवादिप्रतिष्ठाकारक,
जैनधर्मप्रभाषक, अनेकमंस्कृतभाषामन्यप्रणेता, माधिनमूरिमंत्र
चारिप्रादियोगनिष्ठ धाराविचारदफविराज श्री परातीरदेवपट्ट-
परंपरागत श्र्वेतांवरीयतपोगच्छ श्री सागरशाखीयमंत्र मृनिहृन्मान्य
परमगुरु महायोगीश्रीमुखसागरशिष्य जेनाचार्य श्री पृदि-
सागरमूरिगुरुसदृपदेशतः श्री बिजापुर निवासी देरोलवाळा, देव-
गुरुभक्तिकारक दानी जैन दशार्थीमाली वणिग सुदस्य थायक
सव्हेरी, शा. मोतिलाल नानचंदे स्वमातृ श्रीसमरतभाविफाना
नामपुत्रयस्मरणार्थी मार्चीन जैनतर्पण नवीनमाम महुडी (मधुपुरी)
मध्ये मूरिजीना सदृपदेशार्थी वंधापेल श्रीप्रधमभुनवीनप्रागाद पासे
नवीन उपाश्रय वंधाववामां रुपया ३००१, ग्रण हजार एक
आप्या छे ॥ श्रीरस्तु ॥

श्री महुडी महाजनसंघ. वीर सं. २४४८. वि. सं १६७८. चैत्र
शुक्र पूर्णिमा. प्रशान्तिकारक मुनि कीर्तिसागर. खंभातनिवासी
मूलचंद्र उमेदराम सोमपुरा तेन इयं प्रशस्ति उत्कीर्णा. शान्तिः ३

ॐ अहं महावीर जिनेश्वराय नमः

ॐ गीतमगुरुभ्यो नमः ॐ रविसागरगुरुभ्योनमः ॐ
मुखसागरगुरुभ्योनमः परब्रह्म परमेश्वरविश्वममृश्रीमहावीर
तीर्थंकरजिनेश्वरपट्टपरंपरागत श्रीश्र्वेतांवरीयतपोगच्छ पट्टालंकार-
जगद्गुरु श्रीदीरविजयमूरिवरतपागच्छसागरशाखीय चारित्र-

ચૂડામણિ મહાગુરુશ્રીનેમિસાગરમુનિવર તચ્છિષ્ય મુનીશ્વર
 ગુરુશ્રી રવિસાગરજી તચ્છિષ્ય મહાગુરુ શ્રી સુખસાગરજી
 તચ્છિષ્ય પટ્ટધર ॥ સર્વજૈન સંઘગચ્છેષુ પ્રતિષ્ઠિત ભારતાદિદેશ
 પ્રખ્યાત યોગનિષ્ઠ શાસ્ત્રવિશારદ ભટ્ટારકજૈનાચાર્ય શ્રી બુદ્ધિ-
 સાગરસૂરિમહારાજસદુપદેશતઃ કારાપિત તથા સ્વપ્રતિષ્ઠિત
 મહુડી (મધુપુરી) નવીન પદ્મપ્રભુ જિનેશ્વર પ્રાસાદાસન્નવીનો
 પાશ્ર્વય વંધાવવામાં મહુડી વાસ્તવ્ય દશાશ્રીમાલી વહોરાશાખીય
 શા માનચંદ મુલચંદ તરફથી તેમના પુત્ર વણિક કાલીદાસ
 તથા મગનલાલ તથા વર્ધમાન તથા ઈશ્વરની માતા શ્રાવિકા કા-
 શીના નામપુણ્યસ્મરણાર્થે રૂ. ૧૦૦૧ એકહજાર ને એક
 આપવામાં આવ્યા છે. તથા શ્રી પદ્મપ્રભુના મંદિરનીભૂમિ તથા
 ઉપાશ્રયભૂમિ, સવા વિધાના આશરે આપવામાં આવી છે. લેખક
 વાડીલાલ તથા મણીલાલ. વિશેષ. વહોરા શા માનચંદ મૂલચંદની
 તરફથી વિ. સં. ૧૬૭૮ ચૈત્ર વદિ તૃતીયાથી એકાદશી પર્યંતનું
 અષ્ટાન્હિકા મહોત્સવપૂર્વક ઉદ્યાપન (ઉજમણું) કરવામાં આવ્યું
 છે, તથા ચૈત્રવદિઆઠમથી અગિયારસસુધીનું વિજાપુર તથા
 કાંઠાની વે જૈન વણિક મહાજન સત્તાવીશનું ચોખલું કરવામાં
 આવ્યું છે. તત્પ્રસંગે આલેખ કર્યો છે. વિ. સં. ૧૬૭૮ ચૈત્ર વદિ
 ૧૦ શુક્રવાસરે. લેખક મહુડી જૈનસંઘ. સંભાતવાસી સોમપરા
 સલાટ મૂલચંદ ઉમેદેન ઇયં પ્રશસ્તિઃ ઉત્કીર્ણા. શુભં ભવતુ.
 ૐ અર્હં મહાવીર. શાન્તિઃ ૩

[મહુડીના દહેરાસરમાં શ્રીમદ્ રવિસાગરજી
 મહારાજની મૂર્તિનો લેખ.]

ૐ અર્હં મહાવીર પ્રભુ જૈનશાસન શ્વેતાંવર તપાગચ્છ સાગર
 સંઘાટક (સાગર ગચ્છ) ક્રિયાદ્ધારક શ્રી નેમિસાગરજી તચ્છિષ્ય

मुनिराज श्री रविसागरस्य मूर्तिः प्रतिष्ठापिता श्री सागरसंघाटक
जैनाचार्यबुद्धिसागरमूरिणा विद्यापुरासन्न मधुरी (मधुपुरी)
जैनसंघेन भक्त्या कारापिता. वि. सं १६७५ वर्षे मागसरमासे
सुदि ५ तिथौ.

[श्री सुखसागरजी महाराजनी मूर्तिनो लेख,]

ॐ अहं श्री जैनधर्मतीर्थेश श्री वीरप्रभुजैनशासन
प्रवर्तक भेतावर तपागच्छ पट्टालंकार सागर गच्छीय क्रियोद्धारक
श्री नेमिसागरमुनिवरस्तच्छिष्य भारतप्रसिद्ध श्री रविसागर
मुनिवरस्तच्छिष्य शान्तमूर्तिः क्रियापात्र श्री सुखसागरमुनिवर
मूर्तिः श्री मधुदी (महुडी) (मधुपुरी) ग्रामे मधुदीजैनसंघेन
कारापिता च प्रतिष्ठिता सागरगच्छ पट्टालंकृत जैनाचार्य बुद्धि-
सागरमूरिणा लि. पं. अजितसागर गणिना. वि. सं. १६७४
वर्षे मागसर मासे ५ तिथौ.

[महुडी मध्ये श्री घंटाकर्ण महावीरनी
मूर्तिनो लेख.]

ॐ अहं महावीरजिनेश्वराय नमः

भारते गुर्जरे देशे, शुभे विद्यापुराऽन्तिके । मधुपुर्यां (महुडी)
दयाभूम्यां, घंटाकर्णस्थ मन्दिरम् ॥ १ ॥ कृतं श्रीजैनसंघेन,
संघायत्तं शुभंकरम् । घंटाकर्ण महावीरो, जैनधर्मप्रभावकः ॥२॥
जैनशासनदेवोऽस्ति, सम्पद्गदष्टिः सुरक्षकः । पूर्वाचार्यैर्हि संग्रस्य ।
जैनधर्मस्य वृद्धये ॥ ३ ॥ स्थापितोऽस्ति महावीरो, घंटाकर्णो
महावली । चतुर्विधमहासंघ-वृद्धयेऽस्तु स सर्वदा ॥४॥ खसिद्धि-
ग्रहचंद्रार्द्धमिते वैक्रमवत्सरे । मार्गशुक्लद्वितीयायां जैनसंघस्यर-
क्षिणः ॥ ५ ॥ घंटाकर्णस्य वीरस्य, प्रतिमा सुप्रतिष्ठा । भारतादि

સુવિખ્યાત-વુદ્ધિસાગરમૂરિણા ॥૬॥ સાનંદવાસ્તવ્ય જૈન શ્રાવક
 ચમનલાલ છગનલાલેન રૂપ્યક સહસ્રં તથા સાનંદ વાસ્તવ્ય જૈન
 શ્રાવક મોહનલાલ શકરચન્દ્રેણ રૂપ્યકસહસ્રં શ્રી ઘંટાકર્ણ મહા-
 વીરમન્દિરવિધાપનાર્થદત્તમ્ ॥ ૐ અર્હં મહાવીર જ્ઞાન્તિઃ ૩

વિજાપુરની આથમણી દિશાએ ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ દિશાએ
 ચારે તરફ આંખાની પુષ્કળ ઝાડી છે. તેમજ મહુડા, રાયણ, લીંબડા
 આંખલી, જાંબવા, વડ, પીંપળા, વગેરે વૃક્ષોની પુષ્કળ ઝાડી છે.
 તેથી સ્વર્ગમાંનાં નંદનવન-ખાગનો એક ટુકડો પડીને હેઠળ આવી
 વિજાપુરની ભૂમિમાં જાણે પડ્યો હોય એવું લાદરવા માસની કુદરતની
 શોભા જોતાં, કવિયોને-કુદરતભક્તોને લાગે છે. વિજાપુરમાં આંખા
 મહુડાનાં હજારો વૃક્ષો છે. વિ. સં. ૧૯૫૬ ના મહાદુષ્કાળમાં
 આંખા વગેરેનાં હજારો વૃક્ષો નાબુદ થયાં, તેમજ પન્નર વીશ વર્ષથી
 દર વર્ષે હજારો વૃક્ષો કપાય છે અને પરદેશ ખાતે ચડે છે, તેથી ખાગની
 શોભામાં દિનપ્રતિદિન ઘટાડો થતો જાય છે તેથી વિજાપુર તાલુકામાં
 વરસાદ ઓછો (ન્યૂન) પડે છે. વિજાપુરના ખેતરોમાં વૃક્ષોપર-વડ
 આંખલીયોપર, પહેલાં હજારો મોરો સાંજે આરતી ઝાલર નગારા-
 ના શબ્દો સાથે ટહુકાર કરી મૂકતાં હતાં તેમાંનાં ઘણા ખરાંને હિંસક
 લોકોએ મારી ખાધાં છે. હરણાંના ટોળાં પણ ઘણાં ઘટી ગયાં છે. તેથી
 વિજાપુરના નંદનખાગની શોભામાં ઘટાડો થતોથાય છે. દહેગામ કરતાં
 વિજાપુરમાં આંખાનાં ઘણાં વૃક્ષો છે. ગરીબ લોકોને આંખા, મહુડી
 રાયણ, આંખલી તથા ખોર ઉપર ઘણા ગુજારો થાય છે. મહુડાં ઉપર
 કાયદો કરવાથી ગરીબ લોકોને ઘણી અડચણ પડે છે અને તેથી
 લોકો મહુડાના વૃક્ષોને કાપીને વેચી નાખે છે અને મહુડાનાં વૃક્ષોને
 લોકો ઉછેરતા પણ નથી, તેથી સરકારે તે સંબંધી ધ્યાન દેવું
 જોઈએ. વિજાપુરની આસપાસ સેંકડો કુવા છે પણ પૂર્વના જેવી
 ખેતીનો પાક હાલ થતો નથી. કણ્ણી લોકોને ખેતીમાં લાલ ન
 થવાથી અને દેવું વધી જવાથી વિજાપુરના કણ્ણીઓ પૈકી તથા
 આબુખાબુના ગામડાના કણ્ણીઓ અમદાવાદની મીલોમાં નોકરી
 કરવા ગયા છે. વિજાપુરથી માલ પરદેશ ખાતે ચડે છે. વિજાપુરમાં

પચ્ચીશ ત્રીશ વર્ષ પર જેટલી ગાયો, ભેંસો, બળદ, બકરીઓ વગેરે હતી તેમાંથી અડધા ભાગની પણ હાલ નથી.

વિજયપુરમાં પહેલાં અગ્રીણનો સારો વ્યાપાર ચાલતો હતો; હાલમાં વ્યાપાર મંદ પડી ગયો છે. બ્રાહ્મણો અને વહોરાઓ વ્યાપારમાં સુખી થવા લાગ્યા છે અને વાણિયા, ભાટ, અને મુસલમાનો હાલ જરા નરમ સ્થિતિમાં આવી પડ્યા છે. સુતાર, કડિયા, સથવારા અને દરજી લોકો સારો પગાર મેળવે છે. એક વણિકનો પુત્ર દર માસે પચ્ચર રૂપીયાનો પગાર લાવે છે તો એક કડિયાને દર માસે પિસ્તાલીશ રૂપીયા મળે છે ! એક સુતાર એક માસમાં પચ્ચેતેર રૂપીયા મેળવી શકે છે તો એક એન્જીન્યર દર માસે સાઠ રૂપીયા મેળવી શકે છે. વહોરા દરેક જાતના વ્યાપાર કરવામાં સાહસ રાખે છે. વાણિયાને તેમ કરતાં શરમ તથા પાપ-દોષ નડે છે. પચ્ચીશ ત્રીશ વર્ષ પહેલાં વિજયપુરમાં ચાલુ હોટલની એક પણ દુકાન નહોતી, તેમજ પાનબીડી વેચવાની એકજ દુકાન હતી. તેના ઠેકાણે હાલ દશબાર દુકાનો નીકળી છે. બીડીયોની પણ દુકાનો ઘણી વધી છે. અરકારી કાચદો છતાં દશબાર વર્ષની ઉપરનાં બાગડો બીડીઓ પીવે છે. ગામમાં કુલ્યાદક્ષાલોની દુકાનો વધી પડી છે. વિજયપુરમાં વ્યાપારમાં હાલ નહીં મળવાથી વિજયપુરના જૈનો અમદાવાદ, મુંબઈ, પુના, વડોદરા, સુરત, અને દક્ષિણનાં ગામો વગેરેમાં ગયા છે. વિજયપુર અને વિજયપુર તાલુકાના જૈનોની વીશાથીમાલીની નાતનો સત્તાવીશનો વિ. સં. ૧૯૦૭ લગભગમાં બાગ બંધાયો છે. વિજયપુરમાં કંસારાનાં ઘણાં ઘર હતાં. તેમાંથી ઘણાંખણં વિસનગર વગેરે સ્થળે જતાં રહ્યાં છે, દશાપોરવાડ દેશાઈઓની પણ નબળી સ્થિતિ થઈ છે. ભાટ-બાદાટોની હવેલીઓ જેતાં તેઓ દાકોરો જેવી દશાવાળા દેખાય છે. પણ હાલમાં તેઓ ધનની સ્થિતિમાં નબળા છે તેથી કેટલાક બાદાટો વ્યાપાર કરવા લાગ્યા છે, કેટલાક પરદેશ ગયા છે. પહેલાંના જેવા મનુષ્યો હવે શકેલ (બજવાન) થતા નથી. કદમાં નીચા થાય છે. ગાય ભેંસો બજારોનાં કદ અને તેઓની શક્તિ ઘટવા લાગી છે. ગાય ભેંસોની સંખ્યા ઘટવાથી તથા બજારોની

સંખ્યા ઘટવાથી લોકોને દુધ દહીં છાશ જેટલા પ્રમાણમાં ભેઈએ તેટલા પ્રમાણમાં મળતાં નથી. હિંદમાં ચૌદ કરોડ ગાયો અને પત્તર કરોડ ભેંસો છે, તથા ઘેટાં બકરાં વીશ વીશ કરોડ પ્રમાણ છે. શત વર્ષ પૂર્વે હિંદમાં સાઠ સિત્તર કોડ ગાયો હતી. હજારો કતલખાનાં થવાથી અને સૈન્ય વગેરેમાં દર વર્ષે ખાવન લાખ ગાયોનું માંસ ખાવાનો વહીવટ હોવાથી ભવિષ્યમાં ગાયો, ભેંસો બકરાં વગેરેની સંખ્યા (જો આ પ્રમાણે ચાલશે તો) ઘણી ઘટી જવાની. મુસલમાની રાજ્યના સમય કરતાં પણ હાલ ગાયો વગેરેની સંખ્યા ઘણી ઘટે છે, પરંતુ ૨૫ વર્ષ પૂર્વનાં મનુષ્યોનાં શરીરનું જેટલું કદ હતું તે પ્રમાણમાં હાલમાં તેનાં સંતાનોનું થતું નથી અને તેટલું બળ પણ નથી ! હાલમાં પૂર્વના જેવા ચોદ્દાઓ, કવિઓ, વ્યાપારીઓ, હજી અહીં પ્રગટ્યા નથી. આજીવિકાદિકારણોથી મનુષ્યોની ચિંતા વધતીજ જાય છે. ગરીબ લિલ્લ વગેરે લોકોમાં દારૂનો પ્રચાર વધતો જાય છે. ઉચ્ચ કોમમાં પુરૂષો કરતાં સ્ત્રીઓ ભાર ખોળે ઉપાડવાના કાર્ય કરવામાં હાલમાં શક્તિમંત છે. પુરૂષના સ્વેત વાળ વહેલા થાય છે અને સ્ત્રીના તેઓના કરતાં ઘણા વર્ષ પશ્ચાત્ થાય છે. પાશ્ચાત્ય કેળવણીથી સર્વ ખાબતોમાં લાલ કરતાં હાનિ વિશેષ દેખાય છે. વણિગવર્ગની અને ખારોટ વર્ગની સ્ત્રીઓ છે તે અન્ય વર્ણની સ્ત્રીઓ માફક ધન પ્રાપ્ત કરવાના ધંધા (વણવા સ્ત્રીવવા વગેરે કાર્યો) કરી શકતી નથી. મુસલમાનો ચેતી ગયા છે. વિજ્ઞપુરમાં પરચીશ વર્ષ પહેલાં મુસલમાનો, ખારોટો અને બ્રાહ્મણો દુકાનો કરવામાં નહીં સરખી પ્રવૃત્તિવાળા હતા, હવે તેઓ દુકાનો કરવા લાગ્યા છે, વણિગવર્ગ, તેઓની હરિકાઈમાં પાછો હડી પરદેશ ખાતે જવા લાગ્યો છે. વિજ્ઞપુરમાં બી. એ. સુધી અભ્યાસી દેશાઈ. છોટાલાલ ધોળા તથા ચુનીલાલ દુર્લાલ બે છે. પત્તર વર્ષથી બાળકોને આજીવિકાની ચિંતાથી ધંધા વગેરેમાં લગવાનું થાય છે. વિજ્ઞપુરમાં થોડાક જૈન ગૃહસ્થો કે જે આંગળીના ટેરવે ગણાય તેઓને બાદ કરીએ તો બાકીના ભાગને આવક કરતાં ખર્ચ વધારે છે. મુસલમાન વર્ગમાં બે ત્રણ ઘર ધનાઢ્ય છે. વહોરામાં પાંચ છ આસામી ધનવડે સારી નિયતિમાં છે. ખારોટ વર્ગમાં ત્રિકમલાલ વાઘજીનું ઘર પ્રખ્યાત છે.

બ્રાહ્મણવર્ગમાં શેઠ લલ્લુભાઈ ગિરધર દવે, તથા બિઠ્ઠલભાઈ તથા પુત્રોત્તમ લક્ષ્મણરામ વગેરે મુખી સ્થિતિમાં છે. દેશાઈ વર્ગ હાલ મધ્યમ સ્થિતિમાં છે. માજુસાના નેટલો વિજાપુરમાં વ્યાપાર નથી. ખેતરોથી અને વૃક્ષોથી વિજાપુરના લોકોની આજીવિકા નાંભે છે. કારીગરવર્ગ પહેલાં કરતાં હવે ધન સારી રીતે કમાય છે. પરદેશમાં વ્યાપારાર્થે ગયેલા લોકોમાંથી જવેરી મોતિલાલ નાનચંદ, શેઠ લલ્લુભાઈ કરમચંદ, શેઠ ઉમેદ કંકુચંદ, શેઠ લલ્લુભાઈ ગીરધર તથા બિઠ્ઠલભાઈ વગેરે મુખી સ્થિતિમાં છે. સારી સ્થિતિમાં છે. કણ્વીઓની સારી સ્થિતિ નથી, કારણ કે તેઓના ખેતરમાં વર્ષા-દના અભાવે તથા પોતાના ખેતરના અભાવે સારી ખેતી થતી નથી. કોઈવાર પાકે છે અને કોઈવાર પાકતી નથી, તેથી દેવા વગેરેના બોળથી દુઃખી-અલગુસ્થિતિમાં છે. તે લોકોને ઉત્સાહી બનાવી સારી સ્થિતિમાં લાવનાર રાજનેતાઓની જરૂર છે. વ્યાપાર હુમ્મર-કળામાં વિજાપુર પછાત છે. નાકના પર આડું હોવાથી જેમ મુખ ચોલતું નથી તેમ વિજાપુરમાં સ્ટેશનથી પ્રવેશ કરતાં પહેલી દારૂના પીઠાની હવેલી આવે છે તેથી વિજાપુરની ચોલા ઘટી જાય છે.

વિજાપુરની આબોહવા એકંદર સારી છે. શહેરો કરતાં તાલુકામાં અને તાલુકા કરતાં ગામડાઓના લોકોમાં અસહનું આર્થિક વિશેષ પ્રમાણમાં છે. આ તાલુકામાં ત્રણ ઋતુઓમાં પાક થાય છે. (ખરોડ, જંત્રાલ વગેરે ગામોમાં પહેલાં ઉંઢાળામાં પૃથ્વીથી બે હાથ ખોદતાં પાણી નીકળતું હતું. પહેલાં જંત્રાલ વગેરેમાં શેલડી પાકતી હતી અને અખાત્રીજના દિવસે કુવા માંથી બહાર ખેતરોમાં પાણી ઉભરાઈ જતું હતું તેમાંનું હાલ કશું નથી !)

વિજાપુરમાં સરાણીયા, લખવારા વગેરેની જે વસતિ હતી તેમાંથી હાલ ઘણી ઘટી ગઈ છે. ઘાંચીઓની વસતિ ઘટી ગઈ છે. વિજાપુરમાં જૂનો દિલ્લો હતો તેનો કંઈક ભાગ હજી કાયમ છે. સને ૧૮૮૭ના અકટોમ્બરની તા. ૧૮ મીએ રાતના નવ અને દસ વચ્ચે વિજાપુર અને ખેરાળુમાં ધરતીકંપનો આંચકો લાગ્યો હતો. તથા સને ૧૮૮૯ના મે માસની ૨૩ મી તારીએ સાંજના ચાર વાગતાં વિજાપુરમાં ભેસભેર

પવન સાથે સખત વાવાઝોડું એક કલાક સુધી રહ્યું હતું, તેથી કેટલાંક ઝાડ પડી ગયાં હતાં. સને ૧૮૯૦માં એપ્રિલની ૧૬ મી તારીખે સાંજના પાંચ વાગતાં વિળપુર, પાટણ અને સિદ્ધપુરમાં પવનના તોફાન સાથે એકદમ આંધી ચડી આવી હતી અને આકાશ ધુળથી છવાઈ ગયું હતું. એક કલાક સુધી ધુળ, કાંકરા ને રેતી ઉડવાનું તોફાન થયું હતું—વિળપુરમાં વિ. સં. ૧૯૨૫માં રેલ આવી હતી. તથા ૧૯૩૨ખત્રીસમાં રેલ આવી હતી. વિ. ૧૮૬૮માં મોટો ડુંકાળ પડ્યો હતો. સને ૧૮૯૦ માં તીડ આવ્યાં હતાં. વિળપુર તાલુકાની કુલ વસ્તી સને ૧૯૧૧ માં ૧૧૦૯૧૩ ની હતી, જ્યારે વિળપુર ગામની વસ્તી ૬૪૦૮ ની હતી. તેમાં ૩૧૯૬ પુરુષ અને ૩૨૧૨ સ્ત્રીઓ. તે પછી થોડો વધારો થવા પામ્યો છે. એટલે સને ૧૯૨૧ માં તાલુકાની કુલ વસ્તી ૧૧૭૪૮૨ ની નોંધાઈ છે જ્યારે વિ. ગામની ૭૩૧૯ ની છે. વિ. તાલુકાની જૈન વસ્તી ૪૪૦૨ ની છે ને વિળપુર ગામની જૈન વસ્તી ૮૩૬ ની છે, (પુ. ૩૮૧ અને સ્ત્રી ૪૫૫) આ તાલુકાની ઉપજ કુલ રૂ. ૪૪૭૦૦૦ ની છે. વિ. તા. નાં એકંદર ગામ ૮૭ છે, તે પૈકી ૮૨ સરકારી અને ૫ પરભાર્યા વહીવટનાં છે. (પેટા પરાં સાથે ૧૧૦ થાય છે.)

વિળપુરના જૈનો—વિળપુરમાં વીશાશ્રીમાળી જૈનોનાં એંશી વર્ષ પૂર્વે અહીંસે ઘર હતાં, હાલ આછાં થયાં છે. આબુ-ખાબુના સત્તાવીશ ગામના જૈનવીશાશ્રીમાળીઓનો વિ. સં. ૧૯૦૭ લગભગમાં ગોળ ખંધાયો હતો, તેમાં વિળપુરના શેઠ આધવજી ગણેશના ઘેર શેઠાઈ છે. તેમની તરફથી હાલ શેઠ કચરાભાઈ ઘેલાભાઈ શેઠાઈ કરે છે તથા ખીજ શેઠ મન:સુખભાઈ લલ્લુભાઈ સ્વરૂપચંદ છે. આશવાળ જૈનોમાં પોણાસો વર્ષ પહેલાં ગોળ નહોતો. પચાસ વર્ષ ઉપર ગોળ થયો છે. આશવાળી નાતમાં પાંચ શેઠ છે. દશાશ્રીમાળી નાતની શેઠાઈ અહીંના દશાશ્રીમાળીઓને ત્યાં નથી. તેમજ દશા પોરવાડ જૈનો વગેરેમાં પણ અહીંની શેઠાઈ નથી. વિળપુરમાં જૈનમહાજનની મહત્તા છે. વિળપુરમાં ગાયકવાડ સરકાર વગેરે આવે છે તો પહેલાં મહાજનનો થાળ તથા પાનસોપારી લે છે. પશ્ચાત્ આબુખાબુના ગામોના

ઠાકેરોનો પાનસોપારી લે છે, વિજયપુરમાં શેઠ બહેચર સ્ત્રીરચંદ તથા કુખા દોશી વગેરે મોટા શેઠા થયા છે. શેઠ સુરચંદ સરૂપચંદ તથા શા. દલમુખ સરૂપચંદ જૈન વીશાચીમાળી ધાવક હતા, તેમણે શ્રીમદ્ હુકમ મુનિજી પાસે અભ્યાસ કર્યો હતો, પાછળથી અમારી પાસે તત્વ જ્ઞાનનો અભ્યાસ કર્યો હતો. વિ. સં. ૧૬૭૪ માં સુરચંદભાઈ મરણ પામ્યા. તેમણે 'જ્ઞાનશીતલ વિલાસ' વગેરે સારા આધ્યાત્મિક ગ્રંથોની ભાષામાં રચના કરી છે. વિજયપુરમાં દોશી નથુભાઈ મંછાચંદ જૈન ખારમતધારી ધાવક હતા. તે અમારા ઉપકારી સહાયક-ધર્મ-પતા-તરફિ હતા. તેમણે જૈન દેરાસરોના વહીવટના સુધારા માટે ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના નામની પેઢી સ્થાપી. તેમણે પિસ્તાલીશ વર્ષ સુધી વિદ્યાશાળાનો વહીવટ કર્યો. ઠચેરીમાં પણ સાક્ષીતરીકે તેમને મુન્સફ વગેરે સોગમ ખાવા દેતા નહોતા. એ તેમના સાચપણની સાક્ષીરૂપે બગાડેલા છે. વિજયપુરમાં શુભાનચંદ કપૂરચંદ તથા બેચર કપૂરચંદ તથા ભાણુભાઈ મૂલચંદ, પિતાંબર દેશાઈ, દયાલજી દેવકરજી-જીવરાજ વખતચંદ તથા કંકુચંદ બહેચર, હાથીભાઈ ઠાકરિયા, ડુંગરશી ધગજી, ડુંગરશી નગરચેઠ, કુલા બાદર, જનાશા પિતાંબર, શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ, શેઠ છગનલાલ બેચર, સ્ત્રીરચંદ વખારિયા, છગનલાલ વખારિયા, પાનાચંદ મોતીચંદ-કેવલ જોગા વગેરે ખાનદાન ગૃહસ્થો હાલમાં પચ્ચીસ પચ્ચાસ વર્ષ લગભગમાં થઈ ગયા. હાલમાં આર્થિકસ્થિતિએ ગૃહસ્થપદોંકે શેઠ બીખાભાઈ લાલુભાઈ. શેઠ લાલુભાઈ કરમચંદ, શેઠ મોહનલાલ નંદા, વહીલ નગીનદાસ નંદા, શેઠ નાનચંદ નગીનદાસ તથા લોગીલાલ નગીનદાસ, અવેતી મેનીલાલ નાનચંદ, શેઠ રીખવદાસ ચુનીલાલ, શેઠ વાઘીલાલ દરિયંદ, શેઠ લાલુભાઈ છગનલાલ પાટેચિયા. શેઠ બેચરદાસ પુરૂષે.તમ, શેઠ કેવલ નંદા, દેશાઈ હાલભાઈ નથુભાઈ, શેઠ મોહનલાલ જયીગ વગેરે છે. વિદ્યાશાળાનો વહીવટ દોશી લાલુભાઈ સગોદાસ કરે છે. દોશીવાલાના મુવેગી ઉપાધ્યયનો વહીવટ શેઠ મોહનલાલ નંદાભાઈ કરે છે. શ્રી ગોપીપાર્શ્વનાથજીના દેરાસરનો વહીવટ પહેલાં શેઠ મેડીભાઈ જન.જી કરતા હતા. હાલ શેઠ ગોપાલભાઈ મણુકચંદ કરે છે. કુખા દોશીના દેરાસરનો વહીવટ

પરિવેશ કુદા આદરવાળા કરતા હતા. હાલ શા મહિલાલ ઠાક્યાભાઈ
 કરે છે. મહિલાલ તાલમાડને ચમારી સમઢા વિ. સં. ૧૬૭૬ માં વડી
 વટ શેડ પેલાભાઈ આપેલા આદે તેમણે દેરાસરનાં દેવું ગુજવા પોતાનાં
 પેલા કુદાનાં વડે દેરાસરને આપ્યાં છે તે સંખેખીનો લેખ તે દેરા
 સરનાં દેરાસરમાં કય આર કોરીયાની સહી સહિત થયો છે. દેરાસરમાં
 આપેલ પેલા કુદાનાં વડે તે વડીવટ કરે છે, ને તે તેમના નામ
 તથા તે વડે તે દેરાસર નરકશી વડીવટ કરનારા છે એમ
 સહી નહીં કરી છે એ પમાણે માન્ય કરીને તેમને તથા શેડ
 પેલાભાઈ પેલા કુદાનાં વડે તે વડીવટ ચમારી સમઢા
 તે પેલા કુદાનાં વડે તે દેરાસરનાં વડીવટ શા અગલા હીયવંદ
 કરે છે તે વડે કુદાનાં વડે તે વડીવટ પેલા શેડ પેલાભાઈ
 આપેલાં વડે તે દેરાસરનાં વડીવટ શા વિનામજુની પેટી ખાને વડીવટ
 કરે છે આપેલાં વડે તે વડીવટ શા વિનામજુની પેટીના વડીવટ
 કરે છે તે પેલાભાઈ પેલા કુદાનાં વડે તે વડીવટ શા ચારીસાત દનીવંદ કરે છે.
 તેમનાં વડે તે વડે તે વડીવટ શા પેલાભાઈ પેલા કુદાનાં વડે તે વડીવટ શા.
 તેમનાં વડે તે વડે તે વડીવટ શા પેલાભાઈ પેલા કુદાનાં વડે તે વડીવટ શા.
 તેમનાં વડે તે વડે તે વડીવટ શા પેલાભાઈ પેલા કુદાનાં વડે તે વડીવટ શા.
 તેમનાં વડે તે વડે તે વડીવટ શા પેલાભાઈ પેલા કુદાનાં વડે તે વડીવટ શા.

હુડીશંગીની ધર્મશાળાનો વહીવટ દોરી પોપટલાલ દલસુખભાઈ કરે છે. પાંજરાપોળના વહીવટની દોરીવાડાની કમિટી નીમાઈ છે, તે તરફથી પાંજરાપોળનો વહીવટ થાય છે. શેઠ લલ્લુભાઈ કરમચંદ દ્વારા ચાલતી જૈન શેઠ મગનલાલ કંકુચંદની બોર્ડીંગ તથા પટ્ટની જગ્યાનો વહીવટ કરે છે. તથા પાલીતાણા ગુરૂકુલના સેક્રેટરી થઈને તેનો વહીવટ કરે છે અને અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળતરફના વહીવટમાં ભાગ લે છે, તથા મુંબાઈ વગેરેમાં અન્યધાર્મિક કાર્યોમાં આગેવાનીભર્યો ભાગ લે છે. શેઠ બીખાભાઈ લલ્લુભાઈ યુનિસીપાલીટી વગેરે સરકારી-પ્રમુખ કાર્યોમાં ભાગ લે છે, તથા જન સંઘમાં આગેવાનીભર્યો ભાગ લે છે. ઝવેરી શા મોતિલાલ નાનચંદ એક ગૃહસ્થ જૈન છે, તેમના મનમાં ધાર્મિક કેળવણી વગેરે સત્કાર્યોમાં સહાય કરવાનો ઘણી હોંશ છે, તથા ટીપોમાં મહદ કરે છે. ચિંતામણીની પેદી સ્થાપવામાં વકીલ ગીળવદાસ અમુલખે તથા શેઠ હરિચંદ દીપચંદ સારો ભાગ લીધો હતો. જ્ઞાનમંદિરની દેખરેખ શા. મોહનલાલ જેથીંગભાઈ કરતા હતા.

વિજયપુરમાં બારમતધારી તથા જૈનધર્મતત્ત્વજ્ઞ સુશ્રાવક શેઠ મોહનલાલ જેથીંગભાઈ વિજયપુરના સર્વવિધમાન શ્રાવકોમાં તે પ્રથમ નંબરે મતશુલ્કધારી શ્રાવક છે. તેમનામાં ભક્તિ, સેવા, વૈરાગ્ય, નીતિ, પ્રમાણિકતા, ગંભીરતા, પરાપકાર, સાધુભક્તિ, દેવશુરની સેવાભક્તિ, શાંતિ, સરલતા વગેરે અનેક સફળ જોવામાં આવે છે. અમારી પાસે તેમણે ધાર્મિક શાસ્ત્રોનો સારો અભ્યાસ કરીને શ્રાવકનાં બારમત અંગીકાર કર્યા છે. દશ વર્ષથી જૈન મિત્ર મંડળના સેક્રેટરી તરીકે તમણે સેવા બજાવી છે. અમારી સેવાભક્તિમાં વિજયપુરમાં તે પ્રથમ નંબરે છે. તેમણે તેમની જીંદગીમાં આજસુધી કોઈની સાથે ઉચ્ચ સ્વરે તકરાર પણ કરી નથી. કોમના ગુરામાં તેમણે કદી પ્રવૃત્તિ કરી નથી. તે દરરોજ સામાયિક પૂજા વગેરે ધાર્મિક કરણી કરે છે. તે પ્રમાણિકપણે પારેખની દુકાન ચલાવે છે. વિજયપુરના સર્વવર્ણના લોકો, તેમની શાંત ગૃહસ્થધર્મી તરીકે એકી અવાજે પ્રશંસા કરે છે. મારા પરિચયમાં આવનારા શ્રાવકોમાં સફળણી સદાચારોતરીકે તે પ્રથમ નંબરે છે, *તેમની તરફથી

* મોહનલાલ ૧૯૮૦ માં શુદ્ધ ૪ મુલ પામ્યા છે. તેમણે જનચરિત્ર ક્ષત્રાવાસ્થોપનિકા આપ્યું છે.

[illegible]

વિજાપુરનાં જૈન મંદિરો.

[વિજાપુરમાં શ્વેતાંબર જૈનોનાં ૯ મંદિરો છે અને

૧ હુબડ-દિગમ્બર મંદિર છે]

૧ શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું દેરાસર—જૈન કોન્કર-સ
હૃદયમાં દેશાર્ધ મોહનલાલ દલીચંદ દિવાળીના અંકમાં એક જૂની
પદ્મવલિ છપાવી હતી, તેમાં લખ્યું છે કે—શુજરાતના વાઘેલા વીર-
ધવલરાજના મંત્રી વસ્તુપાદ, તેજપાલે વિ. સં. ૧૨૮૫માં વિજાપુરમાં
ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના મંદિરનો છુર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો. વિજા-
પુરમાં વિ. સં. ૧૨૮૫ પહેલાં પાંચસે સાતસે વર્ષ ઉપર બંધાવેલું
વા તે પૂર્વેનું ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું દેરાસર હોય એમ તે ઉપરથી
અનુમાન થઈ શકે છે. જુના વિજાપુરમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું
દેરાસર હતું. દિલ્હીના બાદશાહ અલ્લાઉદ્દીનના સમયમાં વા અમ-
દાવાદના સુલ્તાન અહમદશાહ તથા મહમદ બેગડાના વખતમાં
જૈનોનાં અને હિંદુઓનાં દેરાસરો તોડવામાં આવ્યાં અને તેનીજ તથા
તેના પર્યટોની મસીદો બાંધવામાં આવી, તે વખતે શ્રી ચિંતામણિ
પાર્શ્વનાથનું દેરાસર તોડવામાં આવેલું અને ચિંતામણિ પાર્શ્વના-
થની પ્રતિમાને ભાટવાડામાં એક બ્રહ્મભટ્ટના ત્યાં બે ત્રણ સૈફા સુધી
શુભરીતે જાળવવામાં આવી અને ત્યાંજ પૂજવામાં આવી. તે કાલે
બારોટ ભાવિક પ્રભુભક્ત અને ઘણી વગસગવાળા તથા પ્રતિષ્ઠિત
હતા. વિ. સં. ૧૮૩૧ સુધી મંગલજી જશકરજીના વહીવટ-દેખરેખ
નીચે શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા હતી. તેમના ત્યાં જૂદી
—અલગ ઓરડીમાં પ્રતિમાજી રાખવામાં આવ્યાં હતાં, બારોટ
છોટાલાલ કાલીદાસ કહે છે કે અમારા વડવાએ જ્યારે ગાયકવાડી-
હિંદુરાજ્યની સ્થાપના થઈ અને જૈનસંઘે ભાટવાડામાં પાર્શ્વ-
નાથનું દેરાસર બાંધવા માંડ્યું ત્યારે બારોટ મંગલજી જશકરજી
શ્રી સંઘને પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા વિ. સં. ૧૮૩૧ માં સોંપી. વિ. સં.

૧૮૫૮માં દોશી કોટ હરિજનનાનાઆપણે ગિંતામણિપાંર્વનાથન
અનિમિત્તે ભારતીય વિદ્યાકો. તે પાપે ૨૫માર્ગ વર્ષ પશ્ચાત શેઠ દ્વારે
બાપ સમયે દેરાસરનો વહીવટ કર્યો. બાદ તમેજાપણે, પશ્ચાત
સગવડ ઉમેદ રહે પશ્ચાત દોશી નથુભાઈ મંછારામે વહીવટ
કર્યો. આમ ગિંતામણની પરીના વહીવટના દેરાસરનો વહીવટ કરે છે.

દેરાસરમાં જાણનાં સમયવાતાં લગભગ લાખ રૂપીયા ખ-
ર્ચાય છે. વિજયપુરનાં સર્વ જૈન મંદિરોમાં સર્વથી મોટું જૈનમંદિરદોશી
ગિંતામણિ પાંર્વનાથનું છે. મંડપ વિશાલ છે. કુંભીઓ મોટી છે.
મંડપની ગતારનો ચાક મોટો છે, બાદવાડના નાકે તપોધનના માક
તરફ જતાં સુભુટી પોશાળ પાસે ગિંતામણિપાંર્વનાથનું મંદિર
છે. ગિંતામણિપાંર્વનાથના મંદિર પાસે પૂજાર્યે સ્નાન કરવા માટે
એક ઓરડીમાં કુવા કરવામાં આવ્યો છે, તથા ત્યાં નોકર ઉપયુજક
કરે છે અને પૂજા કરવામાટે આવેલા જૈનો ત્યાં સ્નાન કરી પવિત્ર
થઈ પ્રભુની પૂજા કરવામાટે જાય છે. દોશી નથુભાઈ મંછારામે
ઓરડી અને કુવા વગેરેની (પૂજા કરવા માટે) શ્રાવકોને સગવડ
કરી આપી છે. દોશી નથુભાઈની ઘણા વર્ષસુધી યાદી રહેશે.
દેરાસરમાં પાપાણુની પ્રતિમાઓ પર લેજો છે પણ તે ધરાધર વાંચ-
વાની સગવડના અભાવે વંચાઈ શકતા નથી. કેટલાક ઘસાઈ
ગયા છે.

એક પાપાણુની પ્રતિમાપર વિ. સં. ૧૭૦૬ વ—જ્યેં વ. ૩
ગુરૌવિદ્યાપુરીયસંઘેન શ્રી કુન્થુનાથ.....વગેરે શબ્દો છે,

એક પ્રતિમાપર—વિ. સં. ૧૭૦૬ વ. જ્યેષ્ઠ વદિ ૩ ગુરૌ-
વિદ્યાપુરીયસંઘેન શ્રી અરનાથવિવં પ્રતિષ્ઠાપિતં તપાગચ્છે
શ્રીવિજયાનન્દસૂરિભિઃ ॥

એક પાપાણુ પ્રતિમાપર વિ. સં. ૧૫૨૭ નો લેખ છે.

એક ચોવીશીના પટ્ટપર વિ. સં. ૧૩૨૪ નો લેખ છે.

આ દેરાસરમાં વિ. સ. ૧૮૭૪
માં સૂરિમંત્રનો ધાતુપટ્ટ એક,
શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરિ પ્રતિષ્ઠિત
છે.

એક ધાતુની ચોવીશીના પદ્ધતિ વિ. સં. ૧૬૫૬ મૃગશીર્ષ
શુક્રપંચમી વૃષે તથા ૦ હીરવિજયમૂરિષ્ટે શ્રીવિજયસેનમૂરિ તત્પદે
વિજયદેવમૂરિણામુપદેશેન વિજાપુરવાસ્તવ્ય દોરી મેઘમી, દોરી
મહુર્તે: પદ્ધતિ: એવો લેખ છે.

દેશસરના બીજે માળે પાદુકાપર વિ. સં. ૧૮૩૩ વૈશાખ
મુદિ ૧૦ શુક્રવાસરે પં. શ્રી અમરવિજયમીપાંદુકા પ્રતિષ્ઠિતં
તથાગચ્છે.....

ઇત્યાદિ શબ્દો છે. એક પાદુકાપર વિ. સં. ૧૮૨૧ વિજયરત્ન-
ગણિપાદુકા નો લેખ છે. ત્રીજા માલપર એક નાની પ્રતિમાપર વિ.
૧૮૭૩ નો લેખ છે.

ચિંતામણિના દેશસરમાં લોંબકે છે. દેશસરમાં પહેલાં પાસેના
બ્રહ્મભટ્ટની ખડકીમાં થર્મ જવાણું હતું. હાલ દેશસરનું મુખ રાજ-
માર્ગ તરફ પડે છે અને શ્રી પાર્શ્વનાથનું મુખ પણ ઉગમણી
દિશાએ રાજમાર્ગ તરફ પડે છે,

દેશસરમાં બે આરસપાષાણના પ્રતિમા પડે છે, તેમાં એક પદ્ધતિ
વિ. સં. ૧૬૪૩ વર્ષે માયમુદિ નો લેખ છે, તે જૂના વિજાપુરમાં
બનાયેલો પદ્ધ જણાય છે. બીજા પદ્ધતિ વિ. સં. ૧૩૧૪ વર્ષે વૈશાખ
મુદિ ૪.....પ્રતિષ્ઠિતં મહુર્તમૂરિસંતાને.....તુમરિમુત
વિશેષ શબ્દો છે, પણ ઘસાઈ ગયેલા હોવાથી જરાબર-એ પદ્ધના
અક્ષર વંચાતા નથી. જૂના વિજાપુરમાં તે પદ્ધ બનેલા હોવા એમ છે.

શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના દેવાના લેખો.

સં. ૧૪૬૪ વર્ષે માય મુ. ૩ રુનો શ્રી શ્રીનાથ શા.
સંપ. મેલા મુનેન સં. ગમાવેન શ્રી શાન્તિનાથ સ્તુતિવિહિત પદ્ધ:
વા. ૦ માર્ગમિક શ્રી અમરવિજયમૂરિણામુપદેશેન ૨૦ વિંધના.

સં. ૧૪૮૪ વર્ષે જેટ માને સદતપુરે શ્રી શ્રીનાથ શા.

श्रे० वरदे भा० रूपी सु० डुंगर भ्रा० हीरा वीसा भा० जसमादे
आत्मश्रेयसे श्री सुविधिनाथचतुर्विंशति पट्टः का० श्री आगम
गच्छेश श्री अमरसिंहसूरिपट्टे श्री हेमरत्नसूरिणामुपदेशेन का०
प्रति० विधिना ॥

सं. १४८८ वर्षे ज्येष्ठ व. ९ प्राग्वाट ज्ञा० श्रे० नोडा
भा० रूदी पुत्र शिवाकेन भा० तेज्ज भ्रा० अर्जनादि कुटुंब युतेन
स्व पितृश्रेयोर्य श्रीसुपार्श्वविं का० प्र० श्री सूरिभिः ॥
नानी पंचतीर्था.

सं. १५०७ वर्षे ज्येष्ठ शु. ६ गुरौ श्री श्रीमाल ज्ञा० श्रे०
पापा सु० सिंघा भा० सुहवदे सु० श्रे० कीता भा० सुह-
ली सु० श्रे० देवाकेन वृद्ध पितृ श्रे० अर्जनश्रेयोर्य श्री संभ-
वनाथादि चतुर्विंशति पट्टः पूर्णिमापक्षे श्री गुणसमुद्रसुरीणामुप-
देशेन का० प्र० विधिना ॥

श्रीपीथी.

सं. १५११ वर्षे पोष शु. १३ दिने श्री श्रीमाल ज्ञा०
श्रे० जसा भा० जसमादे सु० डुंगरकेन पितृमातृश्रेयोर्य आत्म
श्रेयसे श्री सुविधिनाथविं का० प्र० ब्रह्माणगच्छे श्री मुनि
चंद्रसूरिभिः महिसाणवास्तव्य ॥

पंचतीर्था.

सं. १५४१ वर्षे प्राग्वाट ज्ञा० व्य० राजा भा० नीणू सु.
कला भा० वाई रज्जिमिणि सु० वलाप्रमुख युतेन श्री आदिनाथ
विं का० प्र० तपागच्छे श्री हेमविमलसूरिभिः ॥

नानी पंचतीर्था नो देअ.

सं. १५४७ वर्षे माघ व० १३ रवौ श्री मंडपे श्रीमाल
 हा० सं. गोलदा भा० सामा पु० सं. मेघा पु० सं० राजा भा०
 भांगु पु० सं० तावकेन भा० ४ वाई जीवादे सुहागदे सक्रादे
 धनाई सु० सं० हीरा भा० रमाई सं. भोलादि कुटुंब युतेन १०४
 बिंब कारयित्रा निज श्रेयसे श्री शान्तिनाथ बिंब का० प्रति०
 तपागच्छे श्री सुमति साधुमूरिभिः ॥

पंचतीर्था.

सं. १५७२ वर्षे वैशाख शु. ५ सोमे वृद्ध उपवेश हा० श्रे०
 भोजा भा० लपभाई सु० लपरभा कुनिगदे सु० लढुआ स्वपितृ
 मातृश्रेयसे श्रीश्रेयांसनाथबिंब का० प्र० श्री साधुपूणिमा
 पक्षे श्री उदयचंद्रमूरिभिः तत्पट्टे श्री मुनिराजमूरिभिः विधिना
 कटीवास्तव्यः शुभंभवतु.

पंचतीर्था.

सं. १५७६ वर्षे वैशाख सुदिई सोमे विद्यापुरवाम्नाव्य
 श्री धीमाली हा० मं० देवा भा० अमरी सु० माकाकेन भा०
 रूपाई सु० चांगा आनन्द धर्मसी रत्नमी कमलमी प्रमुख कुटुंब यू-
 तेन स्वधेयसे श्री आदिनाथ बिंब० का० प्रति० पियलगच्छे
 म० श्री विनयमागरमूरिभिः कल्याणमस्तु. श्रीरस्तु.

पंचतीर्था.

संवत् १६०३ वर्षे ज्येष्ठ शुदि ४ गुरौ श्री मूल मंत्रे म०
 श्री शुभचन्द्रोपदेशान् हा० यरगोत्रे सा० लढुआ भा० मेरी सु०
 सं. भाया सं. गणा भा० गन्धी सु० मं० गदाभा० गदादे प्रा०
 जुटा रघुपा र्दानां एते श्री मुक्तिविनाय दिवं प्रददांत.

शेखीशा.

(૨) શ્રી પદ્માવતીજીનું જૈન દેરાસર.

જૈન દેરાસરોમાંથી સર્વથી જૂનું વિજયપુરમાં પદ્માવતીના નામે પ્રસિદ્ધ જૈન દેરાસર છે. જૂના વિજયપુરમાં પદ્માવતીનું દેરાસર હતું, એમ વૃદ્ધો કહે છે. જૂના પદ્માવતીના દેરાસરની પૂર્વદિશાએ ટેકરાપર તથા તેની આબુખાબુની જગ્યામાં જૈન ઝવેરીઓની વસ્તી હતી અને તે જગ્યાની પાસે પેથડશાહ શેઠની માતાનું ઘર હતું, ત્યાં પેથડકુમાર જન્મ્યા હતા; અને વિજયપુરમાં પેથડકુમાર પરણ્યા બાદ માંડવગઢ ગયા હતા. પદ્માવતી દેરાસર અને તેની પૂર્વ દિશાનો ટેકરો તથા તે પાસેનાં દક્ષિણ દિશાનાં ઘરો છે તે જૂના વિજયપુરનાં અંસલની જગ્યાનાં છે. પૂર્વે પદ્માવતી માતાની અને શ્રી સરસ્વતી દેવીની મૂર્તિયો લોંઘરામાં હતી તેમ વૃદ્ધો કહે છે, હાલમાં દેરાસરમાં મૂલનાયકની પ્રતિમા તરીકે શ્રી આદીશ્વર ભગવાનની પ્રતિમા છે. ભગવાનની જમણી બાજુએ શ્રી પદ્માવતીની મૂર્તિ, રંગ મંડપમાં છે. અને ભગવાનની ડાબી બાજુએ શ્રી સરસ્વતીમાતાની મૂર્તિ છે. માર્ગ અનુમાન એવું છે કે—આ દેરાસરમાં પૂર્વે શ્રી પાર્શ્વનાથ મૂલનાયક તરીકે હોય અથવા જૂના વિજયપુરની જગ્યામાં શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું મંદિર કે જેનો વસ્તુપાત્ર તેજપાલે ઉદ્ધાર કર્યો હતો તે દેરાસરની અધિષ્ઠાત્રી તરીકે શ્રી પદ્માવતીની મૂર્તિ હોય અને મુસલમાન બાદશાહોના સમયમાં તે પાર્શ્વનાથનું દેરાસર તુટ્યા બાદ પદ્માવતીની મૂર્તિને આ દેરાસરમાં લાવવામાં આવી હોય. જૂના વિજયપુરમાં વસ્તુપાલે તથા તેજપાલે ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના દેરાસરનો છોટો દ્વાર કર્યો તે નષ્ટ થયું અને બીજું મહાવીર સ્વામીનું દેરાસર, રતનાકરગચ્છના આચાર્યશ્રી દેવમયદ્રના શિષ્ય શ્રી જિનનિલકણએ ગુજરાતી ભાષામાં ચૈત્ય પરિપાટી લખી છે તેના આધારે સિદ્ધ થાય છે. રચ્યાની સાદ આપી નથી, પણ તે લખેલી પ્રતિની ભાષાથી જણાયું છે કે, અમદાવાદ વત્યા પૂર્વે તે ચૈત્યપરિપાટી રચાવેલી છે, તેમાં સર્વ મગીને સાડત્રીશ પદ્ધો છે. તેમાં પ્રારંભનાં સત્તાવીશ પદ્ધોમાં જે તીર્થો વિદ્યમાન હતાં તેમાંથી તેમજ જે તીર્થની

યાત્રા કરી તેનાં નામો આવે છે. જીન આત્માનંદ પ્રદાશ માસિકના
સં. ૧૯૭૨ ના આવણ માસના અંકમાં સાદર મુનિશ્રી જિનવિજ-
યજીએ એત્ય પરિપાટી છપાવી છે. તેમાંથી કેટલાંક પદો નીચે
પ્રમાણે લખવામાં આવે છે—

દહદહ સંતિ ધવલકે પાસરંમ-વીણે આદીશ્વર દાયીદ્રમ,
સ્વેસરંદો અસાજલી રિસુદ્ધતાય, સેરીસે પાસ છે હટ્ટકાય. ૧૪

પંચાસરિ ફલોલિ ચીર, નેમિ સંસ્વેસરિ પાસ પાદલેનેમિ,
કડી કપદવણજે નમું પાસ, સલસ્વણપુરિ વંદુ સંતિ પાસ. ૧૫

વણરાય નિપેસિય વહુમતિ-પંચાસરં પાટણ નમુંય ક્ષતિ,
ચઝર્વાસત્રિ સિદેવાલેનિતુવિદ્યાણ, વાંદુ જિણમત્તિદિ ચિત્તઠાણ. ૧૬

સિદ્ધપુર ચઝવારં સિદ્ધવિહાર-ચીર નેમિસર તારિ,
વાયવદહવરં મિયવંતસામી, મલદીય પાલણપુર પાસસામિ. ૧૭

વિજાપુર વિસલપુર વ્રહ્માણિ-થિરોઢ વ્હેસિતુ રહિયઠાણિ,
સાચડર મોઢેરા પ્રમુખ ઠામિ, લીણો છું તાણરે ચીરનામિ. ૧૮

શ્રી જિનતિલકજીએ વિજાપુર, વિસલપુર, આદ્ય (આદ્ય
જુવાડા) થિરોઢ, સાચાર, મોઢેરા પ્રમુખ ઠામે વીરપ્રભુની પ્રતિ-
માનાં દર્શન કર્યાં છે. તેથી જૂના વિજાપુરમાં વીરપ્રભુનું મોટું
દેરાસર સિદ્ધ થાય છે. શ્રી ચિંતામણિપ્રભુનું દેરાસર જૂના
વિજાપુરમાં હતું. જુદાં કોડે કહે છે કે શેણુપીરની કબ્ર અને
મેણુવાડની વચ્ચેમાં ઉંચા ટેકરાપર મહાવીરપ્રભુનું આવન
જનાલયનું દેરાસર હતું. તે દેરાસર ભાંગ્યા બાદ તે પડી રહ્યું,
તેના પત્થરનો કાલિકા માતાનું મંદિર બાંધવામાં તથા શ્રી રૂપ-
બદેવનું મંદિર બાંધવામાં ઉપયોગ થયો. જૂની મસજિદોમાં
પણ તેના ભાંગેલા-તૂટેલા અવશેષો જ્યાં ત્યાં હાલ જોવામાં
આવે છે. પદ્માવતીના દેરાસરની મૂલનાયકની પ્રતિમાઓ જે
ત્રણ વખત બદલાઈ હોય એમ લાગે છે. શેઠ બહેચર શીરચંદ
પદ્માવતીના દેરાસરના મૂલનાયકની વિ. સં. ૧૮૬૫ લગભગમાં
પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. તે પહેલાં પણ પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી. વિ. સં.

સત્તરસેં છની સાલમાં તે દેરાસરમાં મૂલ નાયકની પ્રતિષ્ઠા થએલી હોય એમ જણાય છે. વિ. સં. ૧૯૫૧ માં શા નથુભાઈ કુખેરે પુનઃ મૂલનાયકની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. પૂર્વે પદ્માવતીના દેરાસરમાં ભોંયરું હતું. દોશી નથુભાઈ મંછાચંદે ૧૯૪૫ ની સાલમાં પૂરી નંખાવ્યું. પૂર્વે દેરાસરનું બારણું ઉગમણી દિશાએ પણ હતું. એમ વૃદ્ધો કહે છે. દેરાસરમાં રંગમંડપનાં ગોખલામાં દેવીઓની મૂર્તિઓ છે. દેરાસરમાં પ્રવેશતાં જમણી બાજુના પહેલા ગોખલામાં એક દેવીની મૂર્તિ છે તેના પર પૈસો ખખડાવતાં ધાતુના જેવો રણુકાર થાય છે (એવી એક દેવીની મુર્તિ વરાહ સ્વરૂપના મંદિરમાં પણ છે. અને એક ખડાયત ગામના જૂના ટેકરાપર શ્રીઅજિતનાથની કાઉસગીયાની મૂર્તિની પાસે દેવી છે ત્યાં પણ તેવો રણુકાર થાય છે.

દેરાસરમાં મૂલનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની પ્રતિમા છે તેના પર નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

વિ. સં. ૧૭૦૬ વર્ષે જ્યેષ્ઠવદિતૃતીયાયાં ગુરુવાસરે વિદ્યાપુરીય સંઘેન શ્રીઆદિનાથવિંવં કારાપિતમ્-પ્રતિષ્ઠિતં તપાગચ્છે વિજયાનન્દસૂરિભિઃ શ્રીવિજયરાજસૂરિરાજ્યે.

વિ. સં. ૧૭૦૬ જ્યેષ્ઠ વદિ ૩ ગુરુવારે વિદ્યાપુરીય સંઘેન શ્રી સુવિધિનાથવિંવં કારાપિતમ્ પ્રતિષ્ઠિતં તપાગચ્છે શ્રીવિજયાનન્દસૂરિભિઃ એવો સુવિધિનાથની પ્રતિમાનો લેખ છે.

શ્રી અનંતનાથની પાષાણની પ્રતિમાપર નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

વિ. સં. ૧૭૦૬ જ્યે. વ. ૩ ગુરુવારે વિદ્યાપુરીયસંઘેન શ્રીઅનંતનાથવિંવં કારાપિતમ્ પ્ર. ચ. તપાગચ્છે શ્રીવિજયાનન્દસૂરિભિઃ

વિ. સં. ૧૭૦૬ જ્યે. વ. ૩ ગુ. વિદ્યાપુરીયસંઘેન શ્રી અજિતનાથ વિંવં કારાપિતમ્ પ્ર. ચ તપાગચ્છે. શ્રીવિજયાનન્દસૂરિભિઃ શ્રીવિજયરાજસૂરિરાજ્યે.

મૂલનાયકની ડાબી બાજુએ પરધરવાળી, પાંખાણ, મૂર્તિ પર
વિ. ૧૭૮૬ તપાગચ્છનો લેખ છે.

શ્રી વિજાપુરે પદ્માવતી મંદિરે જૈનાચાર્ય પાદુકા લેખ.

પદ્માવતીના દેરાસરમાં બહાર ચોકમાં સાધુ સૂરિ વગેરેની
પાદુકાવાળી દેરી છે, તેમાં નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

વિ. સં. ૧૮૭૨ માઘવદિ ૩ તૃતીયાયાં ગુરુવાસરે શ્રીવિ-
જયાનન્દસૂરિગચ્છે સકલમટ્ટારક શ્રીવિજયમહેન્દ્રસૂરિ. પા-
દુકા શ્રીસમસ્ત સંઘેન કારાપિતા. શિષ્ય પં. ધર્મવિજયગણિના
પૂજિતાઽસ્તિ વિજાપુરં સકલ મટ્ટારક પુરંદર મં. શ્રીવિજયસૂ-
રિન્દ્રસૂરિશ્વરરાજ્યે ॥ ૧ ॥ વિ. સં. ૧૮૫૬ શાકે ૧૭૨૮ પ્રવે-
ર્તમાને ઉત્તરાયન ગત સૂર્યે જ્યેષ્ઠમાસે શુક્રપક્ષે એકાદશી તિથૌ ॥

કલ્યાણવિજયગણિ અન્યથે પં. શ્રી ૫ દર્શનવિજયગણિ
તત્ શિષ્ય શ્રી ૧૦૩ પં. શ્રીપ્રેમવિજયગણિ તત્ શિષ્ય પં. શ્રી સર્વ-
વિજયગણિ જિત્સત્કસ્ય પાદુકેયં શ્રીવિજાપુરે નગરે ॥ ૧ ॥

મટ્ટારક પુરંદર મટ્ટારક શ્રી ૧૦૮ શ્રીદીરવિજયસૂરિ...
રેણસેવીમાં એક પાદુકાપર વિ. સં. ૧૮૬૦ શાકે ૧૭૨૬
જ્યેષ્ઠ મૃત્યાદિ છે.

વિ. સં. ૧૭૯૧ ચૈત્ર વદિ સપ્તમી શુક્ર વાસરે શ્રીવિજા-
પુરે શ્રીરત્નસાગરગણિ પાદુકા શ્રીવિજાપુરસંઘેન કારાપિતા ચ
મ. શ્રીજિનસાગરસૂરિભિઃ

વિ. સં. ૧૮૮૬ વર્ષે વૈશાખ શુદિ સપ્તમી ગુરુવાસરે શ્રીદ્વં-
તપાપક્ષે શ્રી પં. પદ્મેશ્વરમુન્દર પાદુકા કારાપિતા

વિ. સં. ૧૮૮૬ વૈશાખ શુદિ સપ્તમી ગુરુવાસરે શ્રીદ્વંતપાપક્ષે
પં. શ્રીદિનમુન્દરપાદુકા.

ત્રિ. નં. ૧૮૬૦ ને ધીરપવિજયગણિપાદુકા એવો લેખ છે પણ તે દેવ સામગ્રીના અભાવે ઘરાબર વંચાતો નથી. હરદેવીના દેવો લેવા એકલે તેવા સ્પષ્ટ વંચાતા નથી. કેટલાક એકલે મતાડ મતા છે. તથા કેટલાક પર ગીમટ લાગેલી છે, એવું કીર્તિનામણિ આર્યનામના દેરાજમાં પણ પાદુકા વગેરેનાં દેવોનાં મતા છે.

અત્રિ નં. ૬૫૬૬૭૭ દેરાજનાં ગાજમાં શુદ્ધ પાદુકાની ઓરડી મળી હતી. મુજબમદ્દ તેને હાજાર૬૨૭૭૦ દેખ્યા હતા. શ્રીનયનુદ-મણિએ તે પાદુકાને જાન લખા લી નવા દેખાવંતીનો શસ બનાવ્યો છે.

સુ. ૧૧૬૧૦ ને ૧૧૬૧૧ ને શુદ્ધ શ્રી નિગમુદે શ્રીચંદ્ર સમસ્ત વિદિને પાદુકાનો અધ્યક્ષતા કરાવી, શ્રીજીનવાગરમુદિપ્રતિગિતમ.

પાદુકા મળતું પાદુકા અધિકાર૬૨૭૭૦ની પાદુકા મદાવીર સ્થાપી
 ધીરપવિજયગણિપાદુકા

સંવત્ ૧૮૧૬ વર્ષ આવળ મુદિ પ્રાપ્ત્યો

म० परवत श्रेयसे सुत पांचाकेन पितृव्य-पितृ-मातृ-भ्रातृ
निमित्तं श्री संभवनाथ विवं का० म० श्री ब्रह्माणगच्छे श्री मुनि-
चंद्रमूरिपट्टे श्री वीरमूरिभिः ॥

श्रीपीथी.

ॐ ॐ ॐ ॐ

सं. १५१३ वर्षे माघ शु. ६ रवौ इलदुर्गे वास्तव्य श्री-
माल झा. श्रे. विरु सुत-चांपाकेन भा. चांपूमृतनाथा नारदादि
कुटुंब युतेन श्री नमिनाथ विवं का० म० आसापुरे....मूरिभिः ॥

पंचतीर्था.

ॐ ॐ ॐ ॐ

सं. १५२७ वर्षे माघ शु. १३ ओसवाल झा० मं० पता
पण भा० पामू सु० मणोर भा० अमरादे० शालिंग भा० अहिबदे०
फामा भा० कमलादे फोकाभा० समाइ० कामापु० देवदास कुटुंब
युतेन कामाकेन पितृश्रेयोर्थे स्वश्रेयसे श्री नमिनाथविवं का०
म० श्रीमूरिभिः ॥

पंचतीर्था.

ॐ ॐ ॐ ॐ

सं. १६७६ वर्षे माघ वदि ५ गुरौ श्री श्रीमाल झा० श्रे०
बीसल भा० मेघू सुत सा० भाभा सेतू सु० मना गणपति महिपति
लट्ट्या माणिक टाटाया रदीया श्रे० लट्ट्या भा० लखभादे मा०
राजलदे सुत मांगा युतेन श्री पद्मप्रभस्वामि चतुर्विंशति पट्टः का०
श्री आगम गच्छे श्री मुनिरत्नमूरिपट्टे श्री आनन्दरत्नमूरिभिः
म० श्री पटायत अघुना बीजापुर वास्तव्य.

श्रीपीथी.

ॐ ॐ ॐ ॐ

(૩) શ્રી મહાવીરસ્વામી પ્રભુનું દેરાસર—ચોથી આના કોટમાં શ્રી મહાવીરપ્રભુનું દેરાસર છે અને તે બે માળનું છે. ઉપર નીચે બંને ઠેકાણે પ્રતિમા છે. દક્ષિણ દિશાએ રાજમાર્ગ છે અને આધમણી દિશાએ દોશી નયુભાઈ મંછારામનું ઘર છે. ઉત્તર દિશાએ ગ્રાવકોનાં ઘર છે. ઉગમણી દિશાએ રાજમાર્ગ છે અને શેઠ બેચર શીરચંદનું ડહેલું છે (તે ડહેલું અમદાવાદવાળા જવેરી વાડીલાલ વળતચંદ વેચાતું લઈને ચોશવાળ જાતિના લેનેને ધર્મશાળા વિગેરે ધર્મકાર્યમાંજ ખપમાં આવે તે માટે સોંપ્યું છે.) તેના આગેવાન તરીકે શાહ લંહુભાઈ કાળીદાસ તથા શેઠ બેચરદાસ પરસોતમ તથા દયાળજી દેવકરજીવાળા છે. અમદાવાદના જવેરી વળતચંદ દોલતચંદ વિગેરે શ્રી મહાવીરસ્વામીનું દેરાસર વિ. સં ૧૯૦૮ ની સાતમાં બંધાવ્યું છે. તેમના વડવા મૂળ રહેવાસી વિન્દપુરના હતા એમ કહેવાય છે. દેરાસર ભવ્ય છે તથા દર્શનીય છે. દેરાસર આગળ ચોક છે. પૂર્વ ભણાવવામાં અનુકુળતા વાળું અને સ્વચ્છ છે. અમદાવાદના શેઠ વાડીલાલ વળતચંદ તરફથી ચાલીસ પચાસ વરસ લગભગથી શેઠ દયાળજી દેવકરજીવાળા વહીવટ કરે છે. દેરાસરની પાયાણીની પ્રતિમા ઉપર નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

શ્રી મૂળ નાયક મહાવીર સ્વામીની પ્રતિમા ઉપર

વિક્રમ સંવત ૧૭૦૬ વિદ્યાપુરીયસંવતેન શ્રી મહાવીરજિન વિમ્બં કાગપિતં પ્રતિષ્ઠિતં ચ શ્રી વિજયાનંદમૂર્તિયઃ

એ પ્રમાણે લેખ છે.

વિક્રમ સંવત ૧૭૦૬ ચંદ્ર વદિ ૩ ગુરુવારે વિદ્યાપુર સંવતેન મુદ્ધર્ષ વિમ્બં કાગપિતં પ્રતિષ્ઠિતં ચ વિજયાનંદમૂર્તિયઃ ॥

વિક્રમ સંવત ૧૭૦૬ ચંદ્ર વદિ ૩ ગુરુવારે વિદ્યાપુર સંવતેન શ્રી શાન્તિનાથવિમ્બં કાગપિતં પ્રતિષ્ઠિતં તદાગચ્છ મહા-
સ્વ શ્રી વિજયાનંદ મૂર્તિયઃ ॥

વિક્રમ સંવત ૧૮૨૧ મહિનાથ વિમ્બં કાગપિતં

... વિક્રમ સંવત ૧૬૦૩ માઘ વદિ ૫ શુક્રવાસરે સંભવનાથ વિમ્બં કારાપિતં ઓશવાલ જ્ઞાતિ દુદ્ધશાસ્ત્રાયામ્ આગળનો લેખ ઘસાઇ ગયો છે. અને તે અમદાવાદમાં હઠીસીધ શેઠે ૧૯૦૩ માં અંગ્રજ શલાકા કરાવી તે પ્રતિષ્ઠા વખતનો છે.

એક પ્રતિમા ઉપર સંવત ૧૬૦૩ શાકે ૧૭૬૮નો લેખ છે અને તેનો મોટો ભાગ સીમેન્ટથી દબાઇ ગયો છે એટલે વંચાતો નથી. હઠીભાઇની પ્રતિષ્ઠાકાલનો લેખ છે.

... વિક્રમ સંવત ૧૭૦૬ જ્યેષ્ઠ વદિ ૩ વિદ્યાપુરીય સંઘેન શ્રી વ્રાસુપૂજ્ય વિમ્બં કારાપિતં પ્રતિષ્ઠિતં ચ તપાગચ્છે શ્રી વિજયાનંદ મૂરિભિઃ

શ્રી મહાવીર સ્વામીના દેરાસરના બીજા ભાગની પાષાણની પ્રતિમા ઉપરનો લેખ.

વિક્રમ સંવત ૧૬૨૧ શાકે ૧૭૮૬ પ્રવર્તમાને શુભકારિ માઘમાસે શુક્રપક્ષે સપ્તમી તિથી ગુરુવાસરે શ્રી રાજનગરે વાસ્તવ્ય ઓશવાલ જ્ઞાતીય દુદ્ધ શાસ્ત્રાયામ્ ક્ષવેરી દેવીદાસ તત્ પુત્ર તલકચંદ સુત ક્ષવેરચંદ તત્ ભાર્યા ધનકોરવાડ તત્ પુત્ર વલ્લભચંદ્રેણ શ્રી પદ્મમ્ભૂ જિન વિમ્બં કારાપિતં શ્રી તપાગચ્છ મહારક્ષ શ્રી શાન્તિસાગરમૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતમ્ કલ્યાણમસ્તુ શુભમસ્તુ ॥

વિક્રમ સંવત ૧૬૨૧ શાકે ૧૭૮૬ પ્રવર્તમાને શુભકારિ માઘમાસે શુક્રપક્ષે સપ્તમી તિથી શ્રી ગુરુવાસરે શ્રી રાજનગરે ઓશવાલ જ્ઞાતીય દુદ્ધ શાસ્ત્રાયામ્ ક્ષવેરી દેવીદાસ સુત તલકચંદ તત્સુત ક્ષવેરચંદ ભાર્યા ધનકોરવાડ તત્ પુત્ર દોલતચંદ શ્રી મહાવીરસ્વામિ જિનવિમ્બં કારાપિતં શ્રી શાન્તિસાગર મૂરિભિઃ

વિ. સંવત ૧૬૨૧ શાકે ૧૭૮૬ પ્રવર્તમાને શુભકારિ માઘ માસે શુક્રપક્ષે ૭ ગુરુવાસરે ઓશવાલ દુદ્ધ શાસ્ત્રાયામ્ ક્ષવેરી દેવીદાસ તત્પુત્ર તલકચંદ તત્પુત્ર ક્ષવેરચંદ

આગળનો લેખ સીમેન્ટથી પુરાઈ ગયેલો છે. પણ ઉપરનો મોટો લેખ છે.

ધાતુની મૂર્તિ—ભાવઢાર ગચ્છે ભાવદેવમૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતં
શીતલનાથ પ્રતિમા શ્રી વઢલીગ્રામવાસી....
શ્રીમહાવીરસ્વામીના દેરાસરની ધાતુપ્રતિમાઓના લેખો.

વિ. સંવત્ ૧૬૫૩ વર્ષે જ્યેષ્ઠ સુદિ ૨ દિને ઓસવાલ જ્ઞાં
સાં જિણદે માં રાણી પું ધના માં કુઝારિ પહિરાજ માં
પ્રેમલદે આત્વનાનિમિત્તં સ્વશ્રેયસે શ્રી આદિનાથ વિંવં કારાપિતં
પ્રતિષ્ઠિતં શ્રી વૃં વોકડીયાવ ટંકે મં મુનિચંદ્રસૂરિભિઃ ઇંદ્રીગ્રામે ॥
પંચતીર્થી.

વિ. સંવત્ ૧૫૭૩ વર્ષે ફાગણસુદિ ૨ રવૌ શ્રી શ્રીમાલ-
જ્ઞાતિય સંં આસા સુત્ત સંં રંગા માં રંગાદે સુત ડુંગર સંં ઠાકર
પ્રમુખ કુડુંવ યુતેન આત્મશ્રેયસે શ્રી શ્રેયાંસનાથ ચતુર્વિંશતિપટ્ટઃ
શ્રી આગમગચ્છે શ્રી અમરરત્નસૂરિ તત્પટ્ટે શ્રી સોમરત્નસૂરિગુરુપ-
દેશેન કારાપિતં પ્રતિષ્ઠિતમ્ ચ વિધિના. વિજાપુરવાસ્તવ્ય.
એવીશી.

સં. ૧૫૮૪ વર્ષે ચેત્ર વં દ ગુરૌ શ્રી હર્ષપુરવાસ્તવ્ય.
શ્રી શ્રીમાલ જ્ઞાતિય સંં હાંસા માહાંસા સુત સંં અર્જુન માં
અમરાદે નાડપા સ્વશ્રેયસે શ્રી આદિનાથવિંવં કારાપિતં પ્રતિષ્ઠિતં
શ્રી વૃદ્ધતપાપક્ષે શ્રીધનરત્નમૂરિ શ્રી સૌભાગ્યસાગર સૂરિમીઃ ॥
એવીશી.

સં. ૧....વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૧૦ દિને શ્રી શ્રીમાલી વ્યં
 વવાં ભાં સારુ સુતેન.....પિદિરાજ દેવા ગોપીયુતેન વ્યં
 પ્રયમાકેન ભાં હે....ત્ર નર્વદ પ્રમુલ્લ કુદુંબ સહિતેન શ્રી શીતલ-
 નાય વિંત્રં કાં પ્રં શ્રી માવદાર ગન્હે શ્રી માવદેવસૂરિભિઃ
 વહલી વાસ્તવ્યઃ ॥

ઉપરની ખંડિત પંચતીર્થી.

(૪) શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીનું દેરાસર.

વખારીયાં શેઠ શીરચંદ્ર રૂપચંદ્ર વિ. સંવત ૧૯૩૦-૩૨ માં
 બંધાવ્યું છે. અને તે વખતે પ્રતિષ્ઠા કરી છે. શેઠ બેચર શીર-
 ચંદ્રના ગુમાસ્તા તરીકે વખારીયા શીરચંદ્ર હતા. દેરાસર નાનું છે,
 તેનો વહીવટ વિ. સં. ૧૯૫૨ ની સાલમાં પ્રેમચંદ્ર સ્વરૂપચંદ્ર કરતા
 હતા. પશ્ચાત્ દોશી નથુભાઈ મંછારામના કબજામાં આવ્યું.
 તેમણે આગળ ઓટલો કરાવી સુધરાવ્યું. પશ્ચાત્ સંવત ૧૯૭૨
 માં દોશી નથુભાઈ મંછારામ મરણ પામ્યા પછી તે દેરાસર
 ચિન્તામણિ દેરાસરના દ્રુટીઓના કબજામાં આવ્યું છે. હાલ
 તેની દેખરેખ સારી રીતે ચાલે છે. વાસુપૂજ્ય પ્રભુનું મુખ ઉત્તર
 દિશા વરદ છે, અને સામે રાજમાર્ગ છે, આથમણી દિશાએ
 માળીનાં ઘર છે, દક્ષિણ દિશાએ દોશી બાદરચંદ્ર માણેકચંદ્રનું
 ઘર છે, અને ઉગમણી દિશાએ લગોલગ શ્રી શાન્તિનાથનું
 દેરાસર છે.

(૫) શ્રી શાન્તિનાથનું દેરાસર.

વિજાપુરમાં પ્રખ્યાત વીંધાગ્રીમાળી શેઠ બેચરદાસ શીર-
 ચંદ્ર વિક્રમ સંવત ૧૮૧૫ લગભગમાં જન્મ્યા હતા, અને વિક્રમ
 સંવત ૧૮૬૯ માં મરણ પામ્યા, તેમને બે પત્નિઓ હતી. ગાય-
 કવાડના ઠાકીયાવાડના દિવાનજીના તે મોઢી હતા. સાચવણાત

તેઓ અઢાર લાખ રૂપીયાના આસામી થયા હતા. તેમણે વિક્રમ સંવત્ ૧૮૭૨ ની સાલમાં ચોથીયાના કોટમાં શ્રી શાન્તિનાથજીનું શીખરગંધી દેરાસર બાંધાવ્યું. તેમાં એક ભોંયડું છે. મૂળનાથક શ્રી શાન્તિનાથનું મુળ ઉત્તર દિશાએ છે. દેરાસરની પાંચમે તેમના ગુમાસ્તા શીરચંદ વળારીઆએ બાંધાવેલું શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામીનું ચૌમુખજીનું દેરાસર છે. ઉત્તર દિશાએ રાજમાર્ગ છે. ઉગમણી દિશાએ આણંદસૂરિ ગચ્છનો ઉપાધ્યય છે, તથા ઉપાધ્યયનો ચાક છે, તથા લીંબડો છે, દક્ષિણ દિશાએ ધાવકનાં ઘર છે, શ્રી શાન્તિનાથના દેરાસરમાં થઇને શ્રી વાસુપૂજ્યના દેરાસરમાં જવાય છે. શેઠ જ્યેષ્ઠ શીરચંદના મરણ પછી નહાલ

૭ શેઠ જ્યેષ્ઠ શીરચંદ—વિઘ્નપુરમાં વીશાશ્રીમાળા જૈન વશિક્ક શેઠ જ્યેષ્ઠરામ શીરચંદ ગાયકવાડી રાજ્યમાં પ્રસિદ્ધ માન્ય શેઠ થયા. શેઠ જ્યેષ્ઠ શીરચંદ પ્રથમ જાહેર પરણ્યા હતા, બીજવાર શેઠ ગણાળચંદ કપુરચંદની જૈન તલાકોર સાથે પરણ્યા હતા, તેમનો જન્મ આશરે સં. ૧૮૧૫ લગભગમાં થયો હતો. અને વિ. સં. ૧૮૬૬ માં મરણ પામ્યા હતા. વિ. સં. ૧૮૭૧-૭૨ માં શાંતિનાથના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા થઇ છે. તેમની સ્ત્રી શ્રાવિષ્ઠ નહાલોર આદે, વિ. સં. ૧૮૨૮ આશોવદિ પાંચમે મરણ પામ્યાં—શેઠ જ્યેષ્ઠરામ શીરચંદને લાદરાવાળી પત્નીથી વાડીલાલ નામનો પાંચ વર્ષનો પુત્ર થયો હતો, અને તે પાંચ વર્ષનો થઈ મરણ પામ્યો. જ્યેષ્ઠ શીરચંદની પુત્રી હુરજીયા હતી. હુરજીનો પુત્ર મોતિલાલ અને પુત્રી વીજી હતી. જ્યેષ્ઠ શેઠના મોટાએ મોતિલાલ આવ્યા. વિ. સં. ૧૮૧૦ જેઠ માસમાં જ્યેષ્ઠશ્રી મોતિલાલ શેઠ મરણ પામ્યા. પછી વીજીયા ગાદીએ આવ્યાં. વિ. સં. ૧૮૨૨ માં વીજીયા મરણ પામ્યા. તલાકોર આદે સં. ૧૮૨૫ માં પુત્ર જુનમ જન્મે અને શેઠ હમનલાલ વખતએ હતે ગાદીએ લાધા. તલાકોરની પિતૃતા પુત્ર હુરજીયામલક હતો. તલાકોરની જ્યેષ્ઠતા પુત્ર હમનલાલ વખતએ હતો. શેઠ જ્યેષ્ઠ શીરચંદના દુકાને કોટીનાર, અમરેલી, વોડવાર, અમરેલી અને વિઘ્નપુર એ પાંચ દેરાસરો હતા. ગાયકવાડ તરફથી નિમણેલા હાકિમશાહ દિવાન વચન.ય સુદે રાજ્યવાસન. માર્દા તરફે ગયા હતા. પછાર તે આગરે લાખ રાખના અગતના થયા. શેઠ શાંતિનાથજીનું મોટું દેરાસર વિઘ્નપુરમાં હુરજી જે વિઘ્નપુર વિઘ્નપુર નામ ની હતી હતી. વડો વડો, દેરાસરની હાલે પાંચ દેરાસરો હતા. તલાકોર માં મુજબ ના. ૧૮૧૬

દેસ શેઠાણી દેસસરનો વહીવટ કરતા હતાં. પશ્ચાત્ પરચોતમ
 ઝવેર અને ણીબ્લ શેઠ છગનલાલ બેચર વહીવટ કરતા હતા. વિક્રમ
 સંવત્ ૧૯૭૮ ની સાલમાં જામે પદ્મ તરફનો વહીવટ શ્રી ચિન્તા-
 મણીની પેટ્રીને સોંપવામાં આવ્યો છે. શેઠ પરચોતમદાસ ઝવેરના
 વહીવટમાં રૂ. ૧૬૦૦ દેસસરના દેવા દતા, તે પેટે તેમણે પટવા
 પોળનું બેચર શીરચંદની હવેલીની સામેનું રેહલું તથા દેસાંઈ
 મગનલાલના માદમાં ઉર્દુ નિશાળનું મકાન છે તે બે મકાન પરસો-
 તમદાસના વહીવટના ચોપડામાં સંવત્ ૧૯૬૧ માં વહીવટ કરના-
 રાઓ તરફથી સાનમાં લખી આપ્યાં છે. પાટેચીયા વાડીલાલ હર્શ-
 ચંદ તથા શાહ નાથાલાલ કાળીદાસ હાલ શ્રી શાન્તિનાથના દેસા-
 સરનો વહીવટ કરે છે. દેસસરમાં કેટલીક મશામત કરવામાં આવી
 છે. દેસસર દેખાવમાં બબ્બ શેભાયમાન છે, દેસસરમાં પાપાણુની
 પ્રતિમા ઉપર જે લેખો છે તે નીચે પ્રમાણે ઉતારવામાં આવ્યા છે.

મૂળનાયક શ્રી શાન્તિનાથની પ્રતિમા છે અને તે વિજયપુરના

માં વિજયપુરથી પાલીતાણુનો સંધ કાઢ્યો હતો. તથા સં. ૧૬૨૬ માં વિદ્યા-
 શાળામાં ઉજ્જવલું કથું હતું. વિદ્યાશાળામાં શેઠ સરપચંદ દ્વારથી પ્રથમ ઉજ્જ-
 મણું સં. ૧૬૨૫ માં કથું—શેઠાણી નદામકોરખાધએ વિદ્યાશાળા બંધાવવામાં હશે
 હનર રૂપીયા આપ્યા હતા. બે હનર પીપધખાતામાં આપ્યા હતા. સં ૧૬૨૬
 માં સંમેશ્વરનો તથા સં ૧૬૩૧ માં ભોંવણીનો સંધ શેઠાણીના નામનો વિદ્યા-
 શાળા તરફથી સંધ શેઠ રવચંદ ગુલાબચંદ તથા પુરોચતમ ઝવેર વગેરેએ
 કાઢ્યો હતો. શેઠાણી નદામકોરખાધએ ગોરાદેવીનો કુલો કરાવ્યો. તથા હનુમાન-
 વાળો ચોટલો તેમજે કરાવ્યો અને તે કુવાનાશું બેતર કુવારાં ખાતે મૂક્યું
 વગેરે ધણાં ધર્મદાન કર્યાં છે.

શેઠ બહેચર શીરચંદે અણસુરમઝનો શ્રી શાન્તિનાથ દેસાસર પાસેનો
 ઉપાશ્રય કરાવ્યો હતો. તેમાં શ્રાવકો ધર્મક્રિયા કરતા હતા તથા ડોહલીનો ઉપા-
 શ્રય પણ બેચર શીરચંદે કરાવ્યો હતો. ગાયકવાડ સરદાર તરફથી શેઠ બહેચર
 શીરચંદ નથા શેઠ છગનલાલ બહેચર સુધી છત્રીમજાલ મળતાં હતાં. શ્રી
 શાન્તિનાથના દેસાસરમાં રમમંડપના ગોખલામાં શેઠ બહેચર શીરચંદ તથા
 તેમની બે પત્નીની મૂર્તિ ચિતરવામાં આવી છે. તેમાં વિ. સં ૧૮૯૬-૧૮૯૮
 ની સાલનો લેખ છે.

સંઘે કરાવી છે. શ્રી વિજયાનંદસૂરિએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરી છે, બીજી એક મોટી પ્રતિમા છે તેના ઉપર નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

વિક્રમ સંવત્ ૧૮૬૩ વર્ષે શાકે ૧૭૫૮ પ્રવર્તમાને માઘ શુક્લ દશમી વૃથે રાજનગરે ઓશવાલ જ્ઞાતીય વૃદ્ધ શાસ્ત્રાચાર્ય શાહ નિહાલચંદ્ર તત્પુત્ર સુશાલચંદ્ર તત્પુત્ર કેશરીસીંઘ તત્ ભાર્યા મૂરજવાહ તયા સ્વશ્રેયોઽયં અરનાથ વિમ્બં નિજ મર્ત્ય મત્તયર્થે શાહ દૃઢીસીંઘેન કારાપિતં પ્રતિષ્ઠિતં ચ સાગરગચ્છે શ્રી શાન્તિસાગર મૂરિભિઃ

મૂળ નાયકની જમણી બાજુએ મોટી પ્રતિમા છે, તેના ઉપર પણ વિક્રમ સંવત ૧૮૬૩ ની સાલનો ઉપર પ્રમાણે લેખ છે. લમતીમાં શ્રી પાર્વનાથની ખંડિત પ્રતિમા છે તેના ઉપર વિક્રમ સંવત ૧૭૦૬ વિજાપુર સંઘેન કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં ચ વિજયાનંદ મૂરિભિઃ એ પ્રમાણે લેખ છે. રંગમંડપના ગોખલામાં શેઠ બેચર શીરચંદ તથા તેમની બે સ્ત્રીઓની છબી ચિત્રેલી છે, પણ હાલ ઘસારા ગઈ છે. તેના ઉપર સંવત ૧૮૬૬-૬૮ નો લેખ છે. તે વખતે છબી ચિતરાયેલી હોય અને તે વખતે શેઠશ્રી જીવતા હોય એમ જણાય છે. દેરાસરની લમતીમાં પ્રભુની જમણી તરફ પેસતાં લોંચરાતુ બારણું છે અને તે વિક્રમ સંવત ૧૮૭૮ માં પૂરી દીધું છે પણ ઉઘાડવું હોય તો ઉઘડે તેમ છે.

શ્રી શાન્તિનાથના દેરાની ધાતુ પ્રતિમાના લેખો.

વિં સંવત્ ૧૪૮૭ માઘ વદિ ૮ સોમે શ્રી શ્રીમાલજ્ઞાં વિજાપુર વેડા વાસ્તવ્ય શ્રેં ગોવાલ માં ગુરુદે સું સહદે લઘુ ભ્રાતૃકનાકેન ભ્રાતૃજ મેલા-માંડ્યા મોલાદિ-સદિતેન સ્વ-ભ્રાતૃશ્રેયમે શ્રી ધર્મનાથચતુર્વિદ્યાતિપદઃ કાં પ્રં શ્રી વૃદ્ધના-ગચ્છે શ્રી રત્નમિદમૂરિભિઃ ॥

ચેતીશી.

વિ० સંવત્ ૧૬૧૭ વર્ષે માઘ સુદિ પ્રા० શ્રે० પથા મા० શાળાઃ
 મુ० માલા શ્રેયોર્થે શ્રાવ્ ભીલાકેન શ્રાવ્તેજપાલ—મિલાદિ
 કુટુંબ યુતેન શ્રી પદ્મપ્રભવિં વાં ૦ પ્ર० તપાગચ્છે શ્રી રત્નશેખર
 મૂરિ પદે શ્રી લક્ષ્મીસાગરમૂરિભિઃ ॥

પંચતીર્થી.

વિ० સંવત્ ૧૬૩૧ વર્ષે પાઘ વ૦ ૮ ચક્રે સા० સપ્તર મા०
 વાદુ પુ० દરદાસેન શ્રાવ્ જૂઝા શાળા મા० ધની જસમાદે રમાઈ
 પુત્ર દીરા ધીરાદિ કુટુંબ યુતેન શ્રી આદિવિં વાં ૦ પ્ર० તપા શ્રી
 સોમસુંદરમૂરિ સંતાને શ્રીમદ્ લક્ષ્મીસાગર મૂરિભિઃ ॥

પંચતીર્થી.

વિ० સંવત્ ૧૬૬૪ વર્ષે ફાગણ વદિ ૫ રવો શ્રી શ્રીમાલે
 જ્ઞા० શ્રે० ઘણાસી મા० ગોમતી મુ० લાલા પદમા ચાંપાકેન
 સ્વપિત્રશ્રાવ્ સામલ શ્રેયોર્થે શ્રી શાન્તિનાય વિં વાં ૦ પ્ર० શ્રી
 આગમગચ્છે શ્રી આણંદમૂરિભિઃ ॥

પંચતીર્થી.

(૬)—શ્રી કુંચુનાથનું દેરાસર

સુરતી વિદ્યાશ્રીમાલો શા. મૂલચંદ હોરાચંદનો વિધવા શ્રા-
 વિષા તેજકોર ઉદે નવી કાકીએ શ્રી કુંચુનાથનું દેરાસર વિ. સં.
 ૧૯૨૭ માં બંધાવ્યું છે. મૂલચંદ હોરાચંદ મૂલ સુરતના રહેવાશી
 હતા, પશ્ચાત્ તેમનું કુટુંબ બહોં આબુનું હતું. મુંબઈમાં તેમની
 દુકાન હતી. લક્ષાધિપતિ જેન જીવસ્ય હતા, તેમના મરણ પછી
 તેજકોર શ્રાવિષાએ વિદ્યાશાળાપાસે દેરાસર બંધાવવાનો નિશ્ચય
 કર્યો. વિદ્યાશાળાનું મકાન અને દેરાસર બન્ને સાથે તૈયાર થવા
 લાગ્યાં. શ્રાવિષા તેજકોર નવી કાકીએ દશદબર રૂપેયા ખર્ચાને

દેરાસર બાંધાવ્યું. દેરાસર ઉપર એક માળ કર્યો. બાંભાતથી શ્રી કુંથુનાથની પ્રતિમાને તેજકોર કાકી લાવ્યાં અને તેમની મૂલનાયક તરીકે પ્રતિષ્ઠા કરી. શ્રી કુંથુનાથની બે બાબુની બે મોટી પ્રતિમાઓને તથા માલ ઉપરની મૂલનાયકની શ્રી સંભવનાથની પ્રતિમાને ઘાંટુથી મંગાવી હતી. (ઘાંટુ પૂર્વે ધનપરાના ઠાકોરની રાજધાનીનું ગામ હતું. તેમાં શ્રાવકોનાં ચાલીશ પચાસ ઘર હતાં. કાર્તિક પૂનમ પછી વિજયપુરનો સંઘ શ્રી ઘાંટુમાં સંઘ કાઢીને યાત્રાર્થે—દર્શનાર્થે જતો હતો. ઘાંટુનું દેરાસર જીર્ણ થવાથી અમદાવાદવાળા શેઠ હડીશંગ કેશરીસંઘે વિ. સં. ૧૮૯૦ માં ઘાંટુમાં ભોંયરા સહિત દેરાસર કરાવ્યું હતું. પાછળથી ઘાંટુ ગામની પડતી થઈ. લડાઈમાં ઘાંટુ ગામ ભાંગ્યું તેથી ઘાંટુના ઠાકોરે ધનપર ગામ વસાવી ત્યાં વાસ કર્યો. તેથી શ્રાવકોની વસતિ ઘટી ગઈ. તેથી ઘાંટુમાંથી શ્રી સંભવનાથ વગેરેની પ્રતિમાઓને વિ. સં. ૧૯૨૪ માં શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં પરોણા તરીકે લાવીને મૂકી. પશ્ચાત્ વિ. સં. ૧૯૨૭ શ્રાવણ સુદ દશમે કુંથુનાથના દેરાસરમાં કુંથુનાથ ભગવાનની પ્રતિમા સાથે પ્રતિષ્ઠા કરીને પધરાવી) તેમનો વહીવટ નવી કાકી તેજકોર બેન કરતાં હતાં. વિ. સં. ૧૯૫૧ માં તેમના મરણ પછી શેઠ ઘડેલાભાઈ નહાલચંદે દેરાસરનો વહીવટ કર્યો. વિ. સં. ૧૯૫૭ માં ઘડેલાભાઈ મરણ પામ્યા, પછીથી ચિંતામણિ પારસનાથ પેઢી ખાતે દેરાસરનો વહીવટ નાખ્યો. સુરતી ચુનીલાલ તેની દેખરેખ રાખે છે અને ચિં. પા. પેઢીના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી વહીવટ ચાલે છે. ઘડેલાભાઈના વહીવટમાં બીજા દશ પંદર હજાર રૂપૈયા આ દેરાસરમાં ખર્ચાયા છે. તેજકોરકાકીએ પોતાના મરણ પછી તેમની હવેલી ધર્મક્રિયા કરવા માટે સંઘને સોંપી હતી. કુલ ત્રીશ ચાલીશ હજાર રૂપૈયાના ખર્ચથી દેરાસર તૈયાર થયેલું જણાય છે. દેરાસરની આગળ ચોક છે અને તે વિજયપુરની મધ્યમાં છે. પાસે કાપડ બજાર છે. પાસે શ્રાવકોનાં ઘર છે. દેરાસર ભવ્ય દર્શનીય છે. દેરાસર શિખરબાંધી નથી. કુંથુનાથના રંગ મંડપમાં પ્રવેશતાં ડાબી બાબુએ ગોખલામાં શ્રી રવિસાગરજી ગુરરાજની તથા શ્રી સુખસાગરજી ગુરૂની પાહકા વિ. સં. ૧૯૭૧ માં સ્થાપવામાં આવી છે. શ્રી સંભવનાથની પ્રતિમા

પર વિ. સં. ૧૧૬૩ નો લેખ છે તેની આગળ નાની પ્રતિમા શ્રી શાંતિનાથની છે. તે ઉપર વિ. સં. ૧૬૭૮ ની ગ્રાલ નો લેખ છે. તે પર શ્રી વિજયદેવસુરિનું નામ છે. શ્રી કુંડુનાથની ડાબી બાજુએ પ્રતિમા છે તે પર વિ. સં. ૧૯૨૧ મામ માસ શુક્લ પક્ષ સાતમે સુદવારે રાજનગર અમદાવાદમાં વીશા ઝોશવાળ ફત્તેદર્યદત્ત નામ છે. મૂલનાથકની પ્રતિમાની પાછળ લેખ છે, પણ તે બરાબર વંચાતો નથી. તે પર વિ. સં. ૧૬૬૧ નો લેખ છે. પહેલાં પાપાણની પ્રતિમાએને વેંત વેંત ઉંચા ત્રણ ગઢ ઉપર બેસાડવામાં આવતી હતી પણ દાહ તે દેશએને દાદી નાખી મૂલ પાપાણ ઉપર બેસાડવામાં આવે છે તેથી તથા પાછળની બાજુએને ચૂના વગેરેથી સજ્જા કરવામાં આવે છે તેથી પાછળનો લેખ વંચાતો નથી. હાલ તે પ્રમાણે શુજ્જતમાં પ્રાયઃ સર્વ ગ્રામ નગરોમાં પ્રવૃત્તિ થવાથી પાપાણની પ્રતિમાએના ઘણાખરા લેખો લેવાતા નથી અને લેતાં ઘણી અડચણ પડે છે. જે લેખો પ્રતિમાની પલાંડી પર હોય છે અને બરાબર દેખાડે છે તે ઉંતારી શકાય છે. દેરાસરમાં ધાતુની પ્રતિમાએના લેખ નીચે પ્રમાણે છે.

શ્રી કુંડુનાથના દેરાસરની ધાતુ પ્રતિમાના લેખો.

વિ. સં. ૧૪૮૯ વર્ષે પાચવદિ ૨ શુક્રે પંચૂકા વાસ્તવ્ય શ્રી શ્રીમાલ જ્ઞાતીય શ્રે૦ મુઠા મા૦ સીલૂ સુત આસાકેનાગમિક ગન્ઠે શ્રી અમરસિંદમૂરિ પદે શ્રી હંમરત્નમૂરિ ગુરુપદેશેન શ્રી પાર્શ્વનાથાદિ ચતુર્વિંશતિપદ્મઃ તયોઃ શ્રેયસે કારિત્વો વિધિના પ્રતિષ્ઠિતઃ ॥

ચોવીશી.

વિ. સંવત્ ૧૪૪૩ વર્ષે આષાઢ શુદ્ધિ ૨ રવિ શ્રી શ્રીમાલી જ્ઞાતીય સા૦ સીધર માર્યા સોદી સુ૦ સા૦ જૂઠા મા૦ જસમાદે સુ૦ સા૦ મદિપત્તિ યા૦ પદમાઈ સુ૦ સા૦ ઢાઢીઆ-ભાઈઆ-વલા નામકેઃ શ્રી અર્જિતનાથ વિંવ કારિતં પ્ર૦ મલ્લધાર ગચ્છે શ્રી મૂરિભિઃ સા૦ ઢાઢીઆ પૂજનાર્થ ॥

પંચતીર્થી.

(૭)-શ્રી રૂપભદ્રેવજી કેશરીયાજીનું દેરાસર

વિજયપુરમાં ભવ્ય શિખરખંદી મોટું દેરાસર શ્રી રૂપભદ્રેવજીનું છે. તેની પ્રતિષ્ઠા વિ. સં. ૧૮૬૬ માં થઈ છે. દેરાસરનો રંગમંડપ મોટો છે. એક લાખ રૂપૈયા લગભગ ખર્ચ હાલ સુધી દેરાસરમાં થયું હોય એમ જણાય છે.-(દોશી તેજપાલના પુત્ર વસ્તુપાલ અને વસ્તુપાલના પુત્ર હરખજી અને હરખજીના પુત્ર રાજસી અને રાજસીના પુત્રનું નામ નીલાચંદ અને નીલાચંદના પુત્રનું નામ દોશી ખુમચંદ. ખુમચંદના ગાદીધર ભાણેજ દોશી ખાદર અને ખાદરના પુત્ર પહેલા રવચંદ, બીજા બેચર. દોશી રવચંદના મહાસુખ અને મગન બે પુત્ર હતા. તેમજ દોશી બહેચરના પુત્ર દલસુખ તેમના પુત્ર ડાહ્યાભાઈ અને ડાહ્યાભાઈના પુત્ર ભગુભાઈ તથા મણિલાલ એ બે છે.) હાલ દોશી મણિલાલ ડાહ્યાભાઈ શ્રી કેશરીયાજીના દેરાસરનો વહીવટ કરે છે. વિજયપુર સંઘ તરફથી તેમને દસ્તાવેજપૂર્વક વહીવટ સોંપાયો છે. શ્રી કેશરીયાના દેરાસરનાં ખેતશં વગેરેનો વહીવટ કરવો તે પણ શ્રી કેશરીયાજીના દેરાસરના વહીવટ કરનાર તરીકે કરવો એ પ્રમાણે અમારા પ્રમુખ-પણા નીચે સંઘે ઠરાવ કર્યો છે.

કેશરીયાજીની પાષાણની પ્રતિમાઓ પરના નીચે પ્રમાણે લેખો છે.

૧ મૂલનાયક શ્રી કેશરીયાજી ઋષભદેવની પ્રતિમા પર લેખ છે પણ તે ઘણું ઘસાઈ ગયો છે.

વિ. સં. ૧૮૮૧ વર્ષે શાકે ૧૭૪૭ વૈશાખ શુદિ ૬ રવો ઓશવાલ જ્ઞાતીય વૃદ્ધશાખાયાં.....શેઠનું નામ વંચાતું નથી. પ્રતિષ્ઠિત મં શ્રી આણંદસોમમૂરિભિઃ

વિ. સં. ૧૮૨૧ વર્ષે શાકે ૧૭૮૬ રાજનગરે ઓશવાલ જ્ઞાતીય વૃદ્ધ શાખાયાં જેઠ ભગુભાઈ તત્પુત્ર દલપત. આગળ અક્ષર રાખથી દટાઈ ગયા છે તેમની તરફથી વા તેમની માતાએ મૂર્તિ કરાવી એમ લખ્યું છે.

વિ. સં. ૧૮૮૧ શાકે ૧૭૪૭ વૈશાખ સુદિ ૬ રવો
ઓશવાલ જ્ઞાતિ વૃદ્ધશાસ્ત્રાયાં દોશી નીલચંદ્ર રાજધીકેન શ્રી
મહાવીર વિંવં કારાપિતં પ્રતિષ્ઠિતં ચ આશંદસોમસૂરિભિઃ :

વિ. સં. ૧૮૮૧ શાકે ૧૭૮૬ માઘ સુદિ ૭ દિને ગુરુ-
વારે રાજનગર વાસ્તવ્ય ઓશવાલ જ્ઞાતીય વૃદ્ધ શાસ્ત્રાયાં શ્રી મગુ-
ભાઈ તત્પુત્ર દલપતભાઈ.....
.....રાજથી અક્ષર દબાઈ ગયા છે, 'દલપતભાઈ'
અગર તેમની માતાજીની ઠરાવેલી પ્રતિભા છે. શ્રી અજિતનાથ
વિંવં કારાપિતં મ૦.....

વિ. સં. ૧૮૮૧ શાકે ૧૭૪૭ વૈશાખ સુદિ ૬ રવિવારે
ઓશવાલ જ્ઞાતીય વૃદ્ધ શાસ્ત્રાયાં દોશી નીલચંદ્ર માર્યા શ્રાવિકા
કુશલવાઈ શ્રી શાન્તિનાથ વિંવં કારાપિતમ્ પ્રતિષ્ઠિતં ચ આશંદ-
સોમસૂરિભિઃ ।

વિ. સં. ૧૮૮૮ માઘ સુદિ ૫ દોશી રવચંદ્ર ચાદર તજ્જાર્યા
ઝમવાઈ તયા શ્રી પાર્શ્વનાથ વિંવં કારાપિતમ્ । મ૦ શ્રી આશંદ-
સોમસૂરિભિઃ :

દોશી ખુબચંદલાઈ વિ સં. ૧૮૮૬ મુધી વિષમાન હતા.
વિ સં. ૧૮૯૦ માં તે મરણ પામ્યા. તે એંશી વર્ષના થયા હતા. વિ
સં. ૧૮૯૬ના વૈશાખ વદિ છઠે શ્રી ઋષભદેવજીનું દેરાસર બંધાવ્યું
તેમાં ઉત્તર દિશાના ગોંખલામાં નીચે પ્રમાણે પ્રથસ્તિ લેખ છે.—
સ્વસ્તિ શ્રી ઋષ વિક્રમાર્ક સમયાતીત વિ. સં. ૧૮૬૬ ના વર્ષે
શાકે ૧૭૩૧ પ્રવર્તમાને વૈશાખ માસે કૃષ્ણપક્ષે પઠ્ઠી દિને ગુરુ-
વાસરે શ્રી વિજાપુર નગરે વાસ્તવ્ય ઓશવંશ જ્ઞાતીય વૃદ્ધ શાસ્ત્રાયાં
દોશી રાજસી માર્યા દેવવાઈ તત્પુત્ર દોસી નીલાચંદ્ર માર્યા કુસલ-
વાઈ તત્પુત્ર કુલોચોતકારક દોશી સુવચંદ્ર માર્યા માંકલી તસ્ય
ધર્માત્મજ માં ચાદર સ્તેન માં નવીન પ્રાસાદ કારાપિતઃ શ્રી

ઋષભદેવ વિવં સ્થાપિતં વૃદ્ધ તપાગચ્છે લઘુ પૌષધશાલાયાં મટારક
શ્રી શ્રી મુનીન્દ્ર સોમસૂરીશ્વર તત્પદે મટારક શ્રી રાજવિમલસોમ-
સૂરીશ્વર તત્પદે મટારક શ્રી આનન્દસોમસૂરીશ્વરજી પ્રતિષ્ઠિતં
ચિરં ભૂયાત્ કલ્યામસ્તુ શુભમ્ ॥

શેઠ ખૂબચંદલાઈ છ લાખ રૂપૈયાના આસામી હતા. તેમણે દેરાસર
ખંધાવ્યા પછી વિ. સં. ૧૮૭૦ માં આખુજની યાત્રાનો સંઘ કાઢ્યો
હતો. તેમાં દશ હજાર જૈનો હતા. તેમણે ચોમાસાના ચાર માસમાં
ધાંચીઓની ઘાણીની પાખી પળાવી તથા હુવારની ચોમાસાની રાત્રીની
પાખી પળાવી, તથા વિજયપુરની ચારે તરફ લોઈયો, જળ ન નાખે
તથા લોઈયનું કામ ચોમાસાનું પાંચ તિથિ ન કરે એવી લોઈઓ પાસે
પાખી પળાવી. તથા વિજયપુર તાલુકાનાં ૧૦૮ એકસો આઠ ગામનાં
કુતરાંને એકી દિવસે જમાડ્યાં. કુંભારની ચોમાસાના ચાર માસની
અને ચાલુ પંચતિથિઓની પાખી પળાવી. વિજયપુર ગામ સરણી
તેમણે કરી. તેમણે આખા અમદાવાદ શહેરના શ્રાવકોની નવકારશી
જમાડી અને દરેકને એકેક નવકારવાળી આપી. શ્રી ઋષભદેવજીના
દેરાસરખાતે હાલ બે ખાતરવાડા અને એક અડધું નખતર ખેતર
છે. અને દેરાસરખાતે ત્રણ હુકાનો છે.

શ્રી ઋષભદેવના દેરાની ધાતુ પ્રતિમાના લેખ

વિ. સંવત્ ૧૫૧૪ વર્ષે મહા સુદિ ૬ વૃદ્ધે ઉપકેશ જ્ઞાતીય
લઘુસંતાનીય મં० સામલ ભા० લાડી પુ० કલ્હાકેન ભા० કલ્હ-
ણદે પુત્ર ધીર સહિતેન આત્મશ્રેયસે શ્રી નમિનાથ વિંવ કારિતં
પ્રતિષ્ઠિતં શ્રી ઉપકેશ ગચ્છે શ્રી દ્વિવંદનીક વૃદ્ધ શાસ્ત્રાયામ્ શ્રી
સિદ્ધસૂરિભિઃ ॥ ઢામી ગ્રામે । શ્રી.

પંચતીર્થ

સંવત્ ૧૫૬૬ વર્ષે પોષ વદિ ૫ સોમે શ્રી શ્રીમાલ જ્ઞાતીય
શ્રે० દેવા ભા० દેવલદે સુ० હાંસા ભા० હાંસલદે સુત કામા કોકા
વીરા વરદે હાંસાકેન સ્વ પુણ્યાર્થ કુંથુનાથ ચતુર્વિંશતિ વિંવં

કારિતમ્ પિપ્પલ ગચ્છે શ્રી પદ્માચંદમૂરિ પદે શ્રી વિનયસાગરમૂરિ
પ્રતિષ્ઠિતમ્ વીજાપુર વાસ્તવ્ય. ॥

ચોવીશી.

સંવત્ ૧૫૧૦ વર્ષે આશ્વાદ શુદ્ધિ ૨ વીસલનગરે ઝકેશ
ક૦ વીરુઆ ખા૦ વિલ્હણદે પુ૦ ઇંભવેણ મા૦ ધરમાદે પુ૦ હેમા
મા૦ હેમાદે પુ૦ રૂસરાદિ કુટુંબયુતેન શ્રી શીતલ ત્રિવં કા૦ મ૦
તપાગચ્છેરા શ્રી સોમસુંદરમૂરિ શિષ્ય શ્રી રત્નશેખરસૂરિભિઃ ॥

પંચતીર્થી.

ઉપરની પંચતીર્થી પ્રાચીન છે; પરન્તુ લેખ ઘસાઈ ગયેલું
હોવાથી બરાબર વંચાતો નથી.

સં ૧૨૬૦ વર્ષે.....

(૮) શ્રી અરનાથનું દેરાસર—દોશી હઠીશંગ નાનાએ તથા
હેમચંદ નાનાએ શ્રી ખૂળચંદ દોશીના રૂપલદેવજીના દેરાસર
પાસે નાનું શિખર વિનાનું શ્રી અરનાથનું દેરાસર વિ૦ સં૦
૧૮૭૭ માં કસ૦યું છે. દેરાસરમાં મૂલનાયક શ્રી અરનાથજી છે
અને તેમની હાથે ઉત્તર દિશામાં રાજભાગ તરફ છે.

શ્રી અરનાથની પ્રતિમા પર નીચે પ્રમાણે લેખ છે.—

વિ૦ સં૦ ૧૮૭૩ માય સુદિ ૭ શ્રી અરનાથત્રિવં વિજા-
પુરે દોશી હઠીસંઘેન તથા હેમચન્દ્રેણ કારાપિતં મ૦ આચંદ-
સોમસૂરિભિઃ

વિ૦ સં૦ ૧૮૮૮ માય સુદિ ૫ ચન્દ્રે દોશી હઠીભાઈ
નાનાભાઈ.....કારાપિતં.....

વિં સં ૧૮૬૨ ના શાકે ૧૭૫૮ માઘ સુદિ ૭ ગુરુ-
વારે રાજનગરે વાસ્તવ્ય રાયચંદ તત્પુત્ર દોલાભાઈ.....
ધસાઈ ગયો છે. ડાળી બાબુની મોટી પ્રતિમા પર લેખ નથી.

અરનાથના દેરાની ધાતુ પ્રતિમાના લેખો—

સંવત્ ૧૫૭૮ વર્ષે માઘ વદિ ૮ રવૌ શ્રીમાલી જ્ઞા. વ્ય.
ઓચરેણ ભા. મહુપુત્ર્યા પત્તન વાસ્તવ્ય૦ ભૂવા ભા૦ પોર્મીપુત્ર
હુંગર ભા૦ ભરમી નામ્ન્યા સ્વશ્રેયસે શ્રી પાર્શ્વનાથ વિંવં કા૦ પ્ર૦
તપાગચ્છેશ શ્રી હેમવિમલસૂરિભિઃ ॥ શ્રીરસ્તુ.

પંચતીર્થી.

સંવત્ ૧૫૮૩ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદિ ૧૩ ઝકેશવંશે કૂકડા
ચોપડા ગોત્રે મં૦ ગણીઆ ભાર્તા તારુ પુત્ર મં૦ પંચાયણેન પત્તન
વાસ્તવ્યેન ભા૦ કૂઆરિ પુત્ર મં૦ મંગલાદિસદ્ધિતેન પુણ્યાર્થ શ્રી
વિમલનાથ વિંવં કા૦ પ્ર૦ શ્રી સ્વરતરગચ્છે શ્રી જિનહંસમૂરિપદે
શ્રી શ્રી જિન માણિક્યમૂરિભિઃ સ્વશ્રેયોર્થે ॥

સંવત્ ૧૬૩૬ વર્ષે ફાગણ શુદિ ૧૦ ગુરૌ વૃદ્ધનગર
વાસ્તવ્ય ઓશવંશીય વુ૦ ધના ભા૦ મજાઈ પુત્ર દેવિદાસ ભા૦
દેવદલે પ્રમૃતિકુટુંબેઃ શ્રી શીતલનાથ વિંવં કા૦ પ્ર૦ તપાગચ્છા-
ધિરાજ શ્રી હીરવિજયમૂરિભિઃ ॥

પંચતીર્થી.

(૯) શ્રી ગોડીપાર્શ્વનાથનું દેરાસર—વિંતપુર દોશીવા-
ડામાં જૂમખા વેલણના માદમાં—શ્રી ગોડીપાર્શ્વનાથનું દેરાસર
દોશીવાડાના શ્રાવડોએ બંધાયું છે. તેમાં અગ્રગણ્ય ભાગ લેનાર શેઠ
જનાશા પિતાબરદાસ શેઠ જૂમખા વેલણ તથા શેઠ મોહનલાલ
જેઠા, શેઠ લક્ષ્મણાઈ ઇવરાજ, શેઠ દલસુખ નથુ વગેરે છે. શેઠ
જૂમખા વેલણ, મૂળથી દેરાસરનો વહીવટ કરતા હતા. શેઠ ગોકુળ-
ભાઈના મરણ પછી શેઠ ચંદુલાલ ગોકુળભાઈએ વહીવટ કર્યો, પછીથી

તેમજે ચેઠ ગોઠજવાઈ મતુકચંદને દેશસરનેા વિગ ૧૬૭૦ માં વડીવટ મોખો. શ્રી પદ્માવતીના દેશસરમાંથી ગોડીખાઈ નાથની મૂર્તિને લોખને ત્યાં વિગ સં ૧૬૪૫ ના માયમુદિ. ત્રયોદશીના મેજ પ્રતિષ્ઠા કરી પપરાયી. ગોડીખાઈનાથજીના દેશસરની મૂળ જમ્યાએ પહેલાં દોઢમેા વર્ષથી એક વર દેશસર હતું. તે દોઢી ચેઠ દેમા દાથીની કૂર્મએ કરાવ્યું હતું. પપરા કુંગરચીની દયેલી છે ત્યાં પહેલાં વર દેશસર હતું. પહેલાં ચેઠ દલમુખવાઈ નથુવાઈના મેઠા પપ વર દેશસર હતું એમ સુરજમાલ ચેઠ કહે છે.

મૂળ નાયક શ્રી ગોડીખાઈનાથની પ્રતિમા ૫૨ લોખ નથી. મૂળ નાયકની ટાળી બાબુએ-આદિનાથની પાપાબુની પ્રતિમા ૫૨ નીધે પ્રમાણે લોખ છે—

વિક્રમ સં ૧૬૪૫ ના માય મુદિ ૧૦, શુક્રવાસરે શ્રી આદિનાથ વિષે કારાવિતે બનવતગિદ્દ મહાદેવેશ શ્રી વિગંપરામ-મૂરિરાગે તપામજે.

વિક્રમ સં ૧૬૦૨ ના વર્ષે શ્રાવે ૧૭૬૮ માય વદિ ૪, અમદાવાદ વાસવ્ય આંગરાજ કાર્તિ વિગંદિયા વંશે વચતચેદ મુદાવચેદ માયાં.....

મૂળ નાયકની જમ્યા બાબુની પાપાબુની

પ્રતિમા લોખ.

અમમબુની પ્રતિમાનો લોખ.

સંવત્ ૧૬૦૩ વર્ષે શ્રાવે ૧૭૫૮ વચવમ ત્રિવિંચ મતિ-પ્રિતમ્ અમદાવાદ વાસવ્ય આંગરાજ કાર્તિ શુદ્ધ શામ્વાણામ્ રત્નાંગિય વેગાંગંગ... .. તપાવસે મતિપ્રિતમ્ આ લોખમાં દેટલાક અક્ષરે મીમિટમા દખાઈ મયા છે તથા દેટલાક અક્ષરે વંચાતા નથી.

વિ. સંવત્ ૧૬૦૧ ના વર્ષે શ્રાવે ૧૭૮૬ મવર્તમાને મુદાવાસે... .. શ્રી વામનાવધિજી મતિપ્રિતમ્ શ્રીરાત

નગરે વાસ્તવ્ય ઓસવાળ જ્ઞાતિ કુમલોલગોત્રે સિસોદિયાવંશે વૃદ્ધ
શાસ્ત્રાચાર્ય બાકીના અક્ષરો ચીમેટથી દબાઈ ગયા છે.

દેરાસરની ઉપરના મૂળનાયક શ્રી ઋષભદેવજીની
પ્રતિમાજીનો લેખ—

વિ સંવત ૧૬૦૩ માઘ વદિ ૫ તિથૌ મૃગુવાસરે ગામ ગેટી
વાસ્તવ્ય શ્રીમાલી વૃદ્ધશાસ્ત્રા સમસ્તસંઘેન સ્વશ્રેયોર્થે શ્રીઋષભનાય-
વિંવં કારાપિતમ્.

પીત્તળની પંચતીર્થીનો એક હાથ જોડેલો પટ્ટ છે તેના
ઉપર નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

વિ. સં. ૧૬૮૭ વર્ષે શાકે ૧૫૫૨ પ્રવર્તમાને તપાગચ્છે લઘુ-
શાલાયાં પૂજ્ય શ્રીહેમસોમસૂરિ તત્પટ્ટે પૂજ્ય શ્રી વિમલસોમસૂરિભિઃ
પ્રતિષ્ઠિતઃ શ્રી વિદ્યાપુરવાસ્તવ્ય દોશી વિમલશી લક્ષ્મણશી દોશી
દેવજી વાસિયા દોશી નાથા દોશી વસ્તુપાલ દોશી રતનશી
દોશી વજિયા દોશી લહુજી દોશી શિવજી જયચંદ દોશી માણકા
રાજપાલ શા. વર્ધમાનમણિ વીરજીના માણકા વારદાસ શા. કુબ્ર-
રીયા રામદાસ ફ૦ કુબરીયા શા. વાસિયા કીકા પ્રમુખ શ્રી
સંઘેન રી રીમયપટ્ટઃ કારિતઃ ત્રયોદશ સેવમાનઃ આચંદ્રાર્ક
યાવત્.

શ્રી ગોડીપાર્શ્વનાથના દેરાની ધાતુ પ્રતિમાના લેખો.

સંવત ૧૫૦૩ વર્ષે માહ વદિ ૩ શુક્રે શ્રી શ્રીમાલ જ્ઞાતીય
મં० રતનસૂત મં० રાઝક ભાર્યા રમાદેત્તયોઃ સુ० મં० હરિદાસેન
મં० લુંદાં પાતાયુતેન સ્વશ્રેયસે શ્રી શાંતિનાથવિંવંકારિતં પ્રતિ०
આગમગચ્છે શ્રી સિંહરત્નસૂરિભિઃ ॥

પંચતીર્થી.

સંવત્ ૧૫૧૦ વર્ષે માગશર શુ. ૧૫ દિને પ્રાગ્વાટ શા. ૦ વ્ય. ૦
 દેવરાજ મા. ૦ રત્નસુત હાલાકેન મા. ૦ કમિણિસુ.....
કાદિકુડુંવયુતેન સ્વમાતૃશ્રેયોર્થે શ્રી
 આદિનાય ચતુર્વિંશતિષ્ટઃ કા. ૦ પ્રતિ. ૦ તપાશ્રીરત્નશેખરમૂરિભિઃ
 સાંબોસણવાસિ ॥

ચોવીશી.

સંવત્ ૧૫૧૬ વર્ષે આષાઢ શુદ્ધિ ૬ શુક્રે વેદાવાસ્તવ્ય શ્રી
 શ્રીમાલ જ્ઞાતીય શ્રે. ૦ પાતા મા. ૦ પાલ્હણદે સુત સાલિગનામ્ના
 મા. ૦ ધની સુત નરપાલ રામા પ્રમુલ્હ કુડુંવયુતેન શ્રી આદિનાયર્થિયં
 કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં વૃદ્ધ તપાપદ્મે શ્રી રત્નસિંહ સૂરિભિઃ ॥

પંચતીર્થી.

સંવત્ ૧૫૩૦ વર્ષે માહ સુદિ ૧૩ રવિ પ્રાગ્વાટજ્ઞાતીય
 દોસી તુલા મા. ૦ નામલ્લદે સુત દો. ૦ સાલિગેન માર્યા રમી તથા
 માર્યા જસો શ્રાવણસાધારણ સહિતેન શ્રાવણસિંહશ્રેયોર્થે શ્રી કુંબુ-
 નાર્યર્થિયં કા. ૦ વૃદ્ધ તપાપદ્મે મ. ૦ શ્રીજિનરત્નસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતં ॥

ઉપરની પંચતીર્થી.

હું બાંડ જીનનું ઘર દેરાસર.

સુતારવાડામાં અરનાથના દેરાસરની અગ્નિપ્રસ્થમાં નજીકમાંજ
 હું બાંડ જીનનું ઘર દેરાસર છે. તેમાં પાપાણની જે પ્રતિમાઓ છે
 અને ધાતુની પાંચ-છ પ્રતિમાઓ છે. એક શ્વેતાંબર નીન ધાતુ
 પ્રતિમા છે તે પર નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

વિ. સં. ૧૩૩૪ જ્યેષ્ઠ સુદિ ૩ વૃષે સ્વદાયતા જ્ઞાતીય ઠ. ૦
 સૂત માર્યા પદ્મિની.....ક શ્રી આદિનાયર્થિયં કારિતં
 પ્રતિષ્ઠિતં ચ સુમતિપ્રમમૂરિણા.

વિજાપુરમાં વિ. સં. ૧૭૯૦ થી ૧૮૭૦ લગભગમાં સુતાર-
 વાડા તથા માલીવાડામાં હું બાંડ જીન વાણિયાનાં પચાસ સાઠ ઘર
 હતાં. જૂના વિજાપુરમાંથી વિ. ૧૬૯૦ લગભગમાં તેઓએ નવા

વિજાપુરમાં કે જ્યાં પહેલાં સુસદ્માનોએજ વાસ કર્યો હતો ત્યાં વસતિ કરી અને જૈન દેરાસર તથા ઉપાશ્રય બંધાવ્યો. પણ તે પાછળથી સત્તરસેની સાલમાં સુસદ્માન સુખાઓના વખતમાં દેરાસર ભાંગવામાં આવ્યું. પીવરી ચાને પૂરી નામની જૈન હુંબડ શ્રાવિકાને સુસદ્માન ધર્મમાં ગમે તે રીતે લીધી અને ત્યાં મસ્જિદ બનાવી. તેના ભોંયરામાં પ્રતિમાઓ હતી એમ વૃદ્ધો કહેતા હતા. હાલ નવી વિશાલમસ્જિદ બનાવવામાં આવી છે. પીવરીની કબ્ર મસ્જિદમાં પેસતાં ડાબા હાથે છે. વિજાપુરમાં વીશ વર્ષ પૂર્વે એક બે હુંબડનાં ઘર હતાં. હવે હુંબડ જૈનનું ઘર નથી. આબુખાબુના ગામડાના હુંબડ જૈનો દર્શનાર્થે આવે છે. હુંબડના દેરાસર ખાતે હુકાન છે. શ્વેતાંબર જૈનોની સંભાળ નીચે ઘર દેરાસર છે. પાસે હુંબડ જૈનોને ઉતરવાની જગ્યા છે.

વિજાપુરની જૈન સંસ્થાઓ.

જૈન સંસ્થાઓ ૧૮ છે તેની વિગત—

(૧) સંવેગીનો ઉપાશ્રય.—દેશીવાડામાં સંવેગી જૈન ઉપાશ્રય વિ. સં. ૧૭૬૦ લગભગમાં બનેલો છે એમ વૃદ્ધો કહે છે. ત્યારે ચતિઓમાં શિથિલતા આવી ત્યારે પંન્યાસ શ્રી સત્યવિજયજીએ ક્રિયાદાર કર્યો. શ્રી સત્યવિજયજી પંન્યાસ, અઢારમાં સેકાના મધ્યકાલ સુધી વિદ્યમાન હતા. શ્રી સત્યવિજયજી વગેરેને સંવેગી સાધુઓ કહેવામાં આવતા હતા. વિજાપુરમાં સંવેગી ઉપાશ્રય પૂર્વે ચતિઓના ગરજ સંબંધી ઉપાશ્રય હતા, વડીપોશાળ, લહુડીપોશાળ, અણમુરિ અને દેવમુરિ એ ચાર ગરજવાળાની ચાર પેશાઓ-પૌષ્ઠશાળાઓ હતી. શ્રી સત્યવિજયજીના સાધુઓને એ ચાર પેશાઓમાં પ્રાયઃ ઉતારે મળતા ન હોવાથી સંવેગીનો ઉપાશ્રય થયો. તપાગચ્છીય વિજય, વિમલ, સાગર, સંજક સાધુઓ ત્યાં ઉતરતા હતા. વિ. સં. ૧૮૧૦ લગભગમાં સંવેગી ઉપાશ્રયનો આગળનો ભાગ બનાવવામાં આવ્યો. તેનો વડીવટ દેશીવાડાના એક વાળ જૈનો દ્વારા છે. હાલ દેશી મોહનદાસ ગેડાજી વગેરે સંવેગી

ઉપાશ્રયના વહીવટ કરનારા આગેવાનો છે. ઉપાશ્રયની આગળ યાગાન છે. ઉપાશ્રયની દક્ષિણ બાજુએ ખેતર છે. પૂર્વ બાજુએ શેઠ બાદરભાઈ કંકુચંદની વાડી છે. પશ્ચિમે શ્રાવકનાં ઘર છે. ત્રણસે ચારસે મનુષ્યો બેસી શકે એટલો મોટો છે. હાલ છૂર્ણ થવા લાગ્યો છે. દોશીવાડાનો સંવેગીનો મૂલ નાનો ઉપાશ્રય છે તે હાલમાં હયાત મુરજમલ શેઠના વઠવાએ કરાવ્યો હતો.

(૨) બાદરવાડી—સંવેગીના ઉપાશ્રયની પૂર્વે બાદરવાડી કરવામાં આવી છે. લેન શેઠ કંકુચંદ બેચરના પુત્રો રવચંદભાઈ, ઘે. લાભાઈ, મગનલાલ, બાદરભાઈ અને ઉમેદભાઈ એ પાંચ પુત્ર પૈકી બાદરભાઈ વ્યવહારમાં ઘણા કુશળ, દાની અને પ્રયુક્ત હતા. તેમના મૃત્યુ પછી તેમના સ્મરણાર્થે બાદરવાડી બંધાવવામાં આવી છે, તે જગ્યામાં પૂર્વે નિશાળ હતી. વિ. સં. ૧૯૫૭ માં બાદરવાડી બંધાઈ છે તેમાં લેન સાધુઓ અને યાત્રાળુ લેનો ઉતરે છે, તથા શ્રાવિકાઓને ત્યાં ધાર્મિકશાસ્ત્ર બજાવવામાં આવે છે. નવકારશી, પાખી, નાત વગેરે જમણે કરવા માટે તે ખપમાં આવે છે. શેઠ ઉમેદભાઈ કંકુચંદ વગેરે બાદરવાડીનો વહીવટ કરે છે, વિ. સં. ૧૯૭૨ માં બાદરવાડીમાં શેઠ મગનલાલ કંકુચંદે ઉજમણું માંડ્યું હતું અને કાંદાની સત્તાવીશનું ચોખડું કપું હતું.

(૩) હડીભાઈની ધર્મશાળા—દોશીવાડામાં છે. તે બંધાવનાર અમદાવાદમાં સં. ૧૯૦૪ લગભગમાં શેઠ હડીચંદ કેશરીભાઈ વિદ્યમાન હતા. જાતે એકાદવાળ હતા. વ્યાપારમાં કરોડો રૂપેયા તેમણે મેળવ્યા હતા. અમદાવાદમાં હિંદી દરવાજા પાસે હડીભાઈની વાડી છે અને તેમાં તેમણે બાવન જિનાલવનું મોડું લેન મંદિર બંધાવ્યું છે. તેમાં મૂલનાયક તરીકે શ્રી ધર્મન્દ્રાય તીર્થ કરની પ્રતિમા છે. અનેક મુરોખીયનો ગવર્નરો વગેરે તેને જોવા આવે છે. હડીચંદ એક પોતાના સગા બહાદા વગેરેને ખાનગી મદત તરીકે બે શી લાખ રૂપેયા આપ્યા હતા. પાલીતાણાના મઝે ન્યાં ન્યાં સંઘ બંધ છે તેવા જાણે. તેમણે ધર્મશાળાએ બંધાવી છે, તેમની પત્ની હરોર દેશવતીએ મુરનેશ્વરજીનો સંઘ દેહાવ્યો હતો. તેમને સ્વયંની પદવી આપવામાં આવી હતી ને શેઠ હડી.

શંગ તરફથી દોશીવાડામાં જૈન ધર્મશાળા બાંધવામાં આવી છે. સં. ૧૯૦૫ લગભગમાં ધર્મશાળા બાંધવાનું કામ પૂર્ણ થયું હતું. શેઠાણી રૂખમણી તથા મોતિકુંવરના શુરશ્રી નેમિસાગરજી મહારાજ હતા. તે ઉપાશ્રયમાં ઉતરતા નહોતા પણ ધર્મશાળામાં ઉતરતા હતા; તેથી ધર્મશાળા બાંધાવવાની લાગણી શેઠાણીના મનમાં પ્રગટી હતી. શ્રી નેમિસાગરજી મહારાજ જ્યારે વિજાપુરમાં પધારતા હતા ત્યારે ઘણી વખત તેમાં ઉતરતા હતા, તેમાં તેમનાં ધર્મશાસ્ત્રો મૂકવામાં આવ્યાં હતાં અને ત્યાં કુલા ગાદર વગેરે તે પુસ્તકોની જાળવણી કરતા હતા. વિ. સં. ૧૯૬૨ ની સાલમાં મોહનભાઈ તાનાય દે શ્રી નેમિસાગરજીનો ભંડાર અમને સોંપ્યો હતો. દોશી દલસુખભાઈ નથુભાઈ પહેલાં અમદાવાદવાળા તરફથી દેખરેખ રાખતા હતા. સાલમાં દોશી પોપટલાલ દલસુખભાઈ દેખરેખ રાખે છે તથા વહીવટ કરે છે. જૈન યાત્રાળુઓને તેમાં ઉતરવા દેવામાં આવે છે. જૈન સાધુઓ અને સાધ્વીઓ પણ ત્યાં ઉતરે છે. જૈનો નવકારશી નાત વિગેરે તેમાં કરીને જમે છે. તેની પાસે એક કુટું છે તેથી જલની સગવડ છે. શેઠ હડીશંગભાઈએ અમદાવાદ મધ્યે બહારની વાડીના દેરાસરમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી તે વખતે શ્રી નેમિસાગરજી ત્યાં ભાવનગરથી એકદમ વિહાર કરીને પાંચ દિવસમાં આવ્યા હતા અને મુદ્દર્ત બદલવા જણાવ્યું હતું; પણ મુદ્દર્ત ન બદલ્યું અને પ્રતિષ્ઠા કરી તે વખતે વીશ હજાર જેનો લેગા થયા હતા અને એકદમ કોલેરા ફાટી નીકળ્યો તેથી એક હજાર જેનો કોલેરાનો લેગા થઈ પડ્યા હતા, તેમાંથી ઘણા મરી ગયા કેટલાક બચ્યા. જ્યાં ઘણા મનુષ્યો લેગા થાય છે અને કુલા વગેરેનાં પાણી બગડેલાં, દૂષિત, કોલેરાના જંતુવાળા હોય છે તો તેના પાનથી કોલેરા ફાટી નીકળે છે. હડીશંગ શેઠે આપુજી વગેરેનો સંઘ કાઢીને પંચતીર્થીની યાત્રા કરી હતી. તેમણે તારંગગાદીની યાત્રા કરવા તથા કુલારીવાની યાત્રા કરવા સંઘ કાઢ્યો હતો. વડનગરના એક વાચક વદનમ આદ્યજી હડીશંગ સંઘની પાસે ઘણા રૂપિયાની દામ દક્ષિણા માગી તેથી હડીશંગ સંઘનીએ ત્યાં પાણી નથી તેને સંઘવંશર ગુરૂને આવ્યા, દેવચેત્ર તારંગાથી કુલા

શેયાછ જતાં કોલેરા ફાટી નીકળ્યો, તેનું કારણ દૂષિત જલ અને ખરાબ હવા હતી, કોલેરા ફાટી નીકળતાં સંઘમાંથી કેટલાંક મનુષ્યો મરણ પામ્યાં તેથી તેઓ અમદાવાદ તરફ પાછા ફર્યા, ત્યારે પેલા કોપી થએલા બ્રાહ્મણે ગમ્મ મારી કે અંગાણ માતાએ સંઘમાં કોલેરા મૂક્યો અને તે જતિયોને ખાઈ ગઈ. “સ્ત્રિયિંતામણિ અથવા દેવી મહાત્મ્ય ” નામનું પુસ્તક સિદ્ધપુર જ્ઞાન વર્ધક સમાજે સને ૧૮૦૮ વિ. ૧૯૬૪ માં છપાવ્યું છે. કિ. ૦-૮-૦ છે. તેમાં ચક્રરામ બ્રાહ્મણે દેવથી જૈનોને હલકા પાડવા માટે પૃષ્ઠ ૬૬ થી બહુચરાણની ગરબી જોડી છે. તેમાં તેણે પોતાને સંઘથી તરફથી દક્ષિણ ન મળી તેથી પેટનો ભૂખ્યો ગામ બાળે તે ન્યાયે તેમાં નીચે પ્રમાણે ઠકવાશની લાગણી પ્રગટાવે એવા શબ્દો જોડ્યા છે.

ગુણકાશ્રો માંહે નાચતી હો વહુચરી ॥ જતિણ મતિ મતિ ફેરવી
હો વહુચરી ॥ એક મતિનાં શ્રાવક હો વહુચરી, શક્તિ જતીઓને
સ્વાદ ગદ્ હો વહુચરી ॥ શ્રાવકનું સંગી જે થશે હો વહુચરી ॥
તૈના કરમના ભોગ ॥ પૃષ્ઠ ૭૨ બીજી ગરબી વચ્ચે હુંદીયા તારો
દંગ, દેવી સૈંતો રાણ્યો રંગ “ હેમો કહે છે દર્દીને હવે, કદી ન
કાઠું સંપ ” હેમે શ્રોતી તુંદર્દીને; દર્દીએ પહેરી ચૂદી, એમ કરીને
પેર ગદ્ છે હેમા દર્દીની જોડી ॥ ઇત્યાદિ વાક્યોથી જૈનોમાં ઠક-
વાશની-શુસ્સાની લાગણી ફેલાય છે. વિજ્ઞાપુરમાં જે ઠેકાણે માંડવી
વગેરેમાં ગરબા ગવાય છે. જગત્માં માતા દેવી તે માતા છે, તે પો-
તાના પુત્રોને મારી નાખતી નથી. જૈનો અંગિકાને રક્ષિકા માને છે,
તે જૈનધર્મની રખવાળી કરે છે તે જતિયોને મારી નાંખેજ નહિ.
સંઘમાં સાધુ અગર જતિને કોલેરા થયો નહતો. અંગિકાની મૂર્તિ
તથા દેરી વિમળશા જૈને ઠરાવી છે ત્યાંથી મૂર્તિ શુભ થઈ છે.
અંગિકા માતાની આગળ બકરા પાડાઓનો વધ થતો હતો. જૈનો
વગેરે હિંદુઓના પ્રવાસથી દાંતાના રાણાએ પાડાનો તથા બકરા
ઓનો વધ થતો અટકાવ્યો છે. (વિ. ૧૬૭૬ માં) શ્રી બાવીશમા તીર્થ-
કર નેગિનાથના શાસનની અધિષ્ઠાયિકા દેવી અંગિકા છે. જૈનો જૈન
શાસનની વિધિ પ્રમાણે અંગિકાને માને-પૂજે છે; છતાં જૈન સંઘની

વગેરે ચઢાવે છે; જે દેવી આગળ બકરાં પાડા કાંપવામાં આવે છે, ત્યાં જોનો જતા નથી, અને તેને માનતા નથી. જૈન શાસ્ત્રમાં જૈનાચાર્યોએ અંબિકા વગેરે શાસનદેવીઓને સાત્ત્વક દેવી તરીકે માનેલી છે, અંબિકા દેવીની સ્તુતિ જૈનાચાર્યે નીચે પ્રમાણે કરી છે—

સ્વર્ણાલંકારવલ્ગનમણિકિરણગણ, —ધ્વસ્તનિત્યાંધકારા,
 દુન્કારારાવદ્રીકૃતસુકૃતજન, —ત્રાતવિગ્રમચારા, દેવી શ્રી અંબિકા
 કાલ્યા જિનવરચરણાંબોજમૃંગીસમાના, પદ્મમ્પદ્મસ્તપોર્ધ્વ ચિતરતુ
 કુન્દલં ધામતાં સાવધાના ॥ ૧ ॥ જ્ઞાનપદ્મી સ્તુતિ ॥૪॥

એ પ્રમાણે જોનો રૂપલાદિ તીર્થંકરોની ચોવીસ શાસન દેવીઓ, સોળ મહાદેવીઓ વગેરેને માને છે, પણ તે વામભાગીઓની-શાક્તોની દેવીઓની પૂજા રીતિને મિથ્યાત્વ કર્મમાં ગણે છે. જ્યારે, વિ. સં. ૧૦૭૦ની સાલમાં થનાર આબુના હંડનાયક સેનાપતિ વિમળશાહે આબુજી ઉપર દેરાં કરાવ્યાં, ત્યારે તેમના પર અંબાજી પ્રસન્ન થયાં હતાં અને તેમણે આરાસણુ નગરી કે જે આરામુરી પહાડપર હતી ત્યાં અંબિકાના આદેશથી શ્રી નેમિનાથ વિગેરેનાં પાંચ મંદિર કરાવ્યાં, અને જૈનશાસન દેવી તરીકે અંબિકાનાં કાનું દેડું કરાવ્યું. તેમાં અંબિકાનો મૂર્તિ બેસાડી, પણ મુસલમાન બાદશાહોની ચઢાઇના વખતમાં તે મૂર્તિને ભાંગી નાંખવામાં આવી, અથવા ગુપ્ત સ્થાનમાં સંતાડી દેવામાં આવી. તે સંબંધી બન્ને કિંવદન્તીઓથી એકનો પણ નિશ્ચય થતો નથી. કેટલાકોના કહેવા પ્રમાણે મૂર્તિ ગુપ્ત લોચરામાં સંતાડી છે. જ્યારે સારો વખત આવશે ત્યારે પ્રગટ કરવામાં આવશે. વિમળશાહે દુન્કારીયામાં પાંચ દેરાસર કરાવ્યાં હતાં. કેટલાક જોનોના દ્રેપી લોકો કહે છે કે અંબિકાએ વિમળશાહને કહ્યું કે તહે ભારા પ્રતાપથી દેરાં બંધાવ્યાં કે શુરૂ પ્રતાપે ? ત્યારે વિમળશાહે શુરૂ પ્રતાપે કહ્યું તેથી દેવીએ ગુસ્સો કર્યો અને એકસો પાંચ દેરાં બાગી નાંખ્યાં, અને પાંચ બાકી રાખ્યાં, અને બાકી ગએલા દેરાંના કાટપડા હાલ

પડેલા છે એમ જોનોના દ્રેષી અસલોકો જૂઠા પોકાર કરે છે. અમો (વિ. સં. ૧૯૭૧ માં) ઇડર, વડાલી, ગેડબ્રહ્મા, હડાદ થઈને કુંભારીયાંગયા હતા, ત્યાંના દેરાસરોનાં દર્શન કર્યાં, જે કાટયડા પડ્યા છે તેતો ધમ-જીગરાલોકોએ ધાતુઓ ગાળવા ભઠ્ઠીઓ કરી લોહું વગેરે ધાતુઓને ગાળી છે, તેમાંના લોહા આદિનાથ મિશ્ર કાટયડા છે તે મારી નજરે જોયા છે; એવા કાટયડા ઉદેપુર રાજ્યમાં સહુંબરના પહાડમાં જ્યાં ધમજી ગરા લોકોએ લોહું ગાળ્યું છે તેના ત્યાં પણ પડ્યા છે. દેરાસરમાં પથર ઈંટ હોય છે તેવા કુંભારીયામાં કાટયડા નથી, સર્વ વિદ્વાનોનો તેવો મત છે. પરસ્પર ધર્મના દ્રેષથી જૂઠી કહેવતો જોડીને અન્યના ધર્મને હલકો પાડવામાં કલ્પિત જૂઠી વાતો બનાવનારાની જોટ નથી. પાટણમાં હેમાખાડની વાત જોડીને લોકોની આગળ જૈનધર્મના નિંદા કરવામાં આવી છે. એવી વાતોને વિદ્વાનો તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જુવે છે. અંબાજીના મંદિરમાં ગોંખલો છે, તેને દેવીના આકારતરીકે શણગારેથી શણગારવામાં આવે છે, પણ મૂર્તિ નથી. હાલમાં હજી નવરાત્રી વિગેરે દિવસોમાં અંબિકાની આગળ પાડા બકરાંઓને મારી નાંખવામાં આવે છે. તેથી સભ્યજ્ઞાની હિંદુઓને શરમાવું પડે છે. ઉચ્ચ દયાવંત પંડિત હિંદુઓ તરફથી દેવીની આગળ પાડા બકરાં નહીં મારવાની હીલચાલ ચાલે છે. વિ. ૧૯૭૬ માં ત્યાં થતા પશુહિંસા હોમને દાંતાના રાણાએ અટકાવ્યો છે. પ્રસંગોપાત્ત હઠીશંગની ધર્મશાળા પ્રસંગે એટલું પ્રસંગ પડતું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. તેનું કારણ એ છે કે વામમાર્ગીઓની પેઠે દેવીભક્તોની જૂઠી પૂર્વોક્ત ગરબીથી આપણો આર્ય હિંદુ વર્ગ ન છેતરાય. અંબિકા વગેરે દેવીઓના સ્થાને પણ કોલેરા, પ્લેગ, ઇન્ફ્લ્યુએન્સા વગેરે રોગો ફાટી નીકળે છે માટે વહેમમાં ફસાઈને વહેમી-જૂઠી વાતો ન માનવી.

શેઠ હઠીસંગે, ગરીબ અનાથ લૂલાં અંધ મનુષ્યોને અન્ન, દાન વગેરેની સહાય કરી છે. પેથાપુર, પાલીતાણા, જૂનાગઢ વગેરે સ્થાનોમાં હઠીસંગના નામની ધર્મશાળાઓ હાલ ચાલે છે. શેઠ ઉમાલાઈ હઠીસંગ તથા જ્ઞેશંગલાઈ વગેરે તેમના વારસોની વસ્તી હાલ વિદ્યમાન છે; મોતિકુંવરે તથા રૂખમણી શેઠાણીએ

અમદાવાદમાં પાંજરાપોજના નામે જોગજાતો એક બન્ધ ઉપા-
શ્રય બંધાવ્યો છે. શ્રી નેમિસાગરજી શુદ્ધની બકિનથી એ બંધવામાં
આવ્યો છે. એક હરીશંગ જેન તથા દિંદુ વગેરે મૂર્તિ મસોજ હોયને
સદાય દરી દતી. " નામ રદતાં રક્ષણનાણું નહીં રદત " એ કહે-
વત પ્રમાણે તેમનો દીર્ઘિમય અક્ષરદેહ હાલ જગતો રહ્યો છે, હરીભા-
ઇની ધર્મશાળામાં નેમિસાગરજી વગેરે મુનિયોએ ધ્યાનામાં કર્યાં છે,
હરીશંગ એકે ગાયકવાડની ખામેયી વિજયપુર તાલુકાને કેટલાંક વર્ષ
મુખી મંજારા રાખ્યો હતો. હરકોર ચેરાળીને વિજયપુરના ગોચંદનોના
કુવાનું પાળી આફક આવતું હતું. તેથી તે અમદાવાદથી મંગાવતા
હતાં. એક હરીભાઈની પેઠે દેખાભાઈ એકે પણ ધર્મશાળાએ બંધાવી
હતી, અમદાવાદમાં દેખાભાઈ હોલિ બહેર છે. બન્ને દયાળુ હાતાર
જેન ચેરીઆઓ થયા.

(૪) આવિકાનો ઉપાશ્રય—ખાદરવાડી અને હરીશંગ
ભાઇની ધર્મશાળા પાસે એક સાધ્વી અને આવિકાઓને ધર્મક્રિયા
કરવા માટે ઉપાશ્રય બંધવામાં આવ્યો છે. વિ. સં. ૧૯૦૫ લગ-
ભગમાં તે બંધાવેલો છે. હાલ પણ સાધ્વીઓ અને આવિકાઓ
તેમાં પ્રતિક્રમણાદિ ધર્મક્રિયાઓ કરે છે. હરીશંગની ધર્મશાળા
હાલ ૨૨ ત્યાં પૂર્વે ઉકરડાના ખાડા હતા. કારણકે ત્યાં સુરખા કણ
ખીઓનાં ધર હતાં. હાલમાં ત્યાંથી કણખીઓ નીકળીને સંમપુર
જતાં વચમાં એક ગોવિંદપર્ડ વસાવીને ત્યાં રહ્યા છે. તેથી દોશી-
વાડામાં કણખીઓની વસતિ નથી. અમારી બાજ્યાવસ્થામાં ત્યાં
કણખીઓનાં ધર હતાં તે નજરે દેખ્યાં હતાં. વિ. ૧૯૬૦ લગભગમાં
ગોવિંદપર્ડ વસ્યું. દોશીવાડામાં પહેલાં સંવેગી સાધુઓ ઉતરતા
હતા તેથી ત્યાં સાધ્વીનો ઉપાશ્રય પણ બનાવેલો છે.

(૫) સાધ્વીનો ઉપાશ્રય—સુતારવાડામાં શ્રી અરનાથ
ના દેરાસરની સામે સાધ્વીનો ઉપાશ્રય છે. વિ. સં. ૧૯૦૫ લગભગ
નો અગર તે પૂર્વનો પણ હોય એમ જણાય છે. ત્યાં જેન સાધ્વીઓ
ઉતરે છે અને ચોમાસું કરે છે. ત્યાં આવિકાઓ પ્રતિક્રમણાદિ ધર્મ-
ક્રિયાઓ કરે છે તેનો વડીવટ સુતારવાડાના આવકો કરે છે.

(૬) જૈનવિદ્યાશાળા—વિ. સં. ૧૯૨૫ માં જૈનસંઘે કુંડ કરી વિદ્યાશાળા બંધાવી. પ્રથમ શેઠ મંછારામ લવણ તથા શા. રવચંદ ગુલાબચંદ વહીવટ કરતા હતા પછીથી વિ. સં. ૧૯૩૫ લગભગથી દોશી નચુભાઈ મંછાચંદે વહીવટ શરૂ કર્યો અને વિ. સં. ૧૯૭૧ સુધી વહીવટ કર્યો. વિ. સં. ૧૯૭૧ માં દોશી નચુભાઈ મંછાચંદે દેહત્યાગ કર્યો અને સ્વર્ગસ્થ થયા. ગુરૂ શ્રી રવિસાગરજી, શ્રી ધર્મસાગરજી, મણિસાગરજી, કન્યાણુસાગરજી, ગુરૂ શ્રી સુખસાગરજી વગેરેએ વિદ્યાશાળામાં ચોમાસાં કર્યા છે. વિ. સં. ૧૯૩૬ ની સાલમાં વિદ્યાશાળામાં સ્ત્રીમત્સરણીની રચના થઈ અને શ્રી રવિસાગરજી મહારાજે ઉપધાન કરાવ્યાં. વિ. ૧૯૪૫ ની સાલમાં ગુરૂ મહારાજ શ્રી રવિસાગરજીએ ચોમાસું કર્યું હતું, ત્યારે વિદ્યાશાળામાં પંડિત રાખી જૈન બાળકોને ધાર્મિક અભ્યાસ કરાવવા જૈન પાઠશાળાની સ્થાપના થઈ હતી અને વિ. ૧૯૪૬ ની સાલમાં અમારું તે પાઠશાળામાં પ્રતિકમણુભણવાનું પ્રારંભિક અધ્યયન શરૂ થયું હતું. ૧૯૪૫ ના ચોમાસામાં વસંતમાના શ્રાવક ગગલભાઈએ જે માસના ઉપવાસ કર્યા હતા. જવેરી જેથીંગભાઈ કંકુચંદે વિદ્યાશાળામાં ઉજમણું કર્યું. તથા શેઠ છનાલાલ પુંછગમે ઉજમણું કર્યું. દોશી નચુભાઈ મંછાચંદ બાર વ્રતધારી શ્રાવક હતા. શ્રી રવિસાગરજીના ભક્ત શ્રાવક હતા. તેમનામાં નીતિમય ધાર્મિક જીવન હતું. અમારી ધાર્મિક જીંદગીમાં આશ્રિયાસમાં સહાયક હતા. સાધુઓની ભક્તિ કરવામાં તથા સંઘનાં ધાર્મિક કાર્યો કરવામાં હાલમાં તેમની ખોટ પડી છે, હજી સુધી તેમની ખોટ પૂરાઈ નથી, વિ. સં. ૧૯૫૬ માં તેમણે સ્વેચ્છા પ્રજ્ઞચર્ચત્ર ધારણ કર્યું હતું, તે વ્રજો વખત વિદ્યાશાળામાં ગાળતા હતા. વડીલ રીખવદાસ અમુદેખ તથા શેઠ ઘટેલાભાઈ નહાલચંદ તથા મુલચંદ સરૂપચંદ, કુલાબાદરવાળા, તથા સીરચંદ-ભાઈ વગેરે તેમના સાથી હતા. તેમણે અમદાવાદ વિદ્યાશાળાના સ્થાપક રવચંદ સુભાઈ પાને બાળ્યાવસ્થામાં ધાર્મિક શિશુઓ ગણ્યાં હતાં. તેથી અમદાવાદની વિદ્યાશાળા સાથે તે સારો સંબંધ ધરાવતા હતા. વિદ્યાશાળામાં નચુભાઈ મુરૂ રહેતા હતા અને પરગામથી આવનાર શ્રાવકોની સારી સેવા બજાવતા હતા. લગભગ ચાલીશ વર્ષ સુધી તેમણે વિદ્યાશાળાને વહીવટ કર્યો. હાલમાં વિદ્યાશાળામાં પ્રાચ

ધણાખરા સાધુઓ ઉતરે છે. વિદ્યાશાળાની જગ્યામાં પૂર્વે વંખારો હતી તથા તેમાં દક્ષિણ બાજુએ વહોરાનાં ઘર હતાં, તેથી હાલ વિદ્યાશાળામાં ટાંકાં છે, ત્યાં ચોમાસામાં લેજ આવે છે. વિદ્યાશાળાની ઉત્તરે શ્રી કુંચુનાથનું દેરાસર છે. આયમણી દિશાએ શ્રાવકોનાં ઘરો છે. તથા વિ. સં. ૧૯૭૬ માં જૈન જ્ઞાનમંદિર બાંધવામાં આવ્યું છે. દક્ષિણ દિશાએ રંગરેજનું ઘર છે. દક્ષિણ દિશાએ વિદ્યાશાળા અને રંગરેજના ઘર વચ્ચે ખાલી સરકારી જગ્યાનો ચોક્ક છે. વિદ્યાશાળામાં લગભગ હજાર મનુષ્યો ખેતી શકે છે. જૈન ધર્મનાં મોટા બ્રાહ્મણો વિદ્યાશાળામાં યાય છે તથા શ્રીમાન સયાણરાય ગાયકવાડ અને તેમના દિવાન, સુબાઓ, વગેરેની સભાઓ વિદ્યાશાળામાં યાય છે, ગામ વચ્ચેવચ્ચ વિદ્યાશાળાનું સ્થાન છે તેથી દોરીવાડા અને માંળીવાડાના મધ્યમાં આવવાથી બન્ને તેનો લાભ લે છે, હાલમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પેઢીના વહીવટ કરનારાઓ તથા દોરી લલ્લુભાઈ કાળીદાસ, લીખાભાઈ કાલીદાસ તથા વાડીલાલ હરિભાઈ વિગેરે વિદ્યાશાળાનો વહીવટ કરે છે. ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પેઢીના ચોપડા લેગો વિદ્યાશાળાનો વહીવટ લખાય છે. ચૌદસ્વર્ન, સિંહાસન, નાંદ, ચંદરવા પૂંઢીયાં, પૂંખણાં, વગેરે સામાન વિદ્યાશાળાના અંગે છે. સર્વે મિસ્ત્રક પેઢીની કુટુંબમાં રહે છે. વિ. સં. ૧૯૪૫ માં વેરાવાસજીમાં રહેનાર દેસાઈજી દિવાળી શ્રાવિકાએ વિદ્યાશાળામાં જૈન પાઠશાળા સ્થાપી. તે વિ. સં. ૧૯૬૬ સુધી ચાલી, પછીથી જૈન મિત્ર મંડળ તરફથી જૈન પાઠશાળા ભણાવવાની વ્યવસ્થા થઈ તે ૧૯૭૫ સુધી ચાલી. હાલ પણ ફરી ફંડ કરી શરૂ કરી છે. પંડિત રવિદત્ત તથા પંડિત સદારામ જોશી તથા યતિ શ્રી અમૃત-વિજયજી વગેરે પંડિતોએ પાઠશાળામાં અધ્યયન કરાવ્યું છે. વિદ્યાશાળામાં શા. વાડીલાલ હરિચંદ તથા શેઠ મહાસુખ માનચંદ તથા શેઠ ધર્મેશ નહાલચંદે ઉચ્ચમણાં માંડ્યાં હતાં.

(૭) જૈન પાઠશાળા—દોરી નયુભાઈ મંછાચંદે વિદ્યાશાળા નજીક ચૌટામાં શ્રી કુંચુનાથના દેરાસર નજીક પાઠશાળાનું મકાન બંધાવ્યું છે. પાઠશાળામાં ઉપર નીચે આશરે હજાર મનુષ્યો ભાઈ શકે તેમ છે. પાઠશાળામાં દેસાઈજી દિવાળી બાઈએ પોતાના

નામનો પાઠશાળાનો ઓરડો માળવાળો બંધાવ્યો છે. તેમાં જૈન બાળકોને જૈનધર્મશાસ્ત્ર લણાવવાનો ઉદ્દેશ છે તથા તેમાં તેમના ગચ્છની શ્રાવિકાઓ પર્યુષણમાં પ્રતિક્રમણ કરે છે. પાઠશાળામાં એક બરકતી અટકવાલા શ્રાવકનો માળવાળો હોલ છે, તેમાં પરગામથી આવેલાં જૈન શ્રાવક શ્રાવિકાઓ ઉતરે છે. નેમચંદ બરકતી વીશાધ્રીમાળી શ્રાવક હતા. તે મૂળ વિજયપુરના અને હક્ષિણમાં કોલાપુર જીલ્લામાં ખેનાડી ગામમાં વ્યાપારાર્થે ગયા હતા, તેમના રૂપેયાથી દેશી નયુભાઈ મંછાચંદે બરકતી હોલ બાંધ્યો. નેમચંદ બરકતીએ સં. ૧૯૪૪ માં વિજયપુરથી કેશરીયાજીનો સ્થંધ કહાડ્યો હતો. વીશા શ્રીં ગા. હુંગરજી ધનજીના પત્નરસે રૂપેયા પાઠશાલામાં સ્થાપના ઉપરના દાનમાં ખર્ચાયા છે. વિ. સં. ૧૯૬૩ લગભગમાં પાઠશાળાનું મકાન બાંધવામાં આવ્યું છે. તેની જે આગલી દુકાનો પાઠશાલાની છે. શ્રી ચિંતામણિ દેરાસરના ત્રસ્ટીઓ તથા વિદ્યાશાળાના વહીવટ કરનારાઓ તેના વહીવટ કરે છે.

(૮) જૈન મિત્રમંડળ—પાઠશાળામાં વિ. સં. ૧૯૭૦ માં પન્થાસ અનિવસાગરમણિના ઉપદેશથી જૈનમિત્રમંડળની સ્થાપના થઈ છે. મિત્રમંડળમાં પંજોમો લગભગ મેળવે છે. મિત્રમંડળના પ્રભુએ એક પાપટલાલ કચરાભાઈ છે અને બારતત ધારક એક મે.હનલાલ જેથીગભાઈ મેકેટરી છે. મંડળ તરફથી વિ. સં. ૧૯૬૬-૬૭ સુધી જૈન બાળકોને મિત્રમંડળના હોલમાં ધાર્મિક શિક્ષણ આપવામાં આવતું હતું. મંડળના મેળવે નવકારણી જમા રહ્યાં તથા ધાર્મિક પારમર્થિક કાર્યોમાં સેવાધર્મી તરીકે કાર્ય કરે છે. મંડળના અગ્રે એક લાયકેરી છે તથા મંડળની ગામે રૂ. ૧૪૦૦-૧૫૦૦ ચોરસે ખતરસે રૂપેયાનું કુંડ છે. મંડળના મેકેટરી શ્રી મે.હનલાલ જેથીગભાઈ કિતમ શ્રાવક હતા તે વિ. સં. ૧૯૬૦ માં મૃત્યુ પામે તેવો દેવદેવે પામ્યો. હાલ મંડળના મેકેટરી ભાગીદાર અમરદેવ છે.

૯ જૈનજ્ઞાનમંદિર—જૈન વિદ્યાશાળાની પશ્ચિમ દિશાએ વિદ્યાશાળામાં હોલમાં જૈનજ્ઞાનમંદિર વિ. સં. ૧૯૭૦ માં સ્થાપન થયું છે. વિ. ૧૯૭૦ ના વેલે ન મૃત્યુ પામે તેવો દેવદેવે પામ્યો.

હતું. હાલ તેમાં વીશ કબાટ મૂકવામાં આવ્યાં છે. જ્ઞાનમંદિરમાં પ્રવેશતાં સહામે દક્ષિણ બાજીપર મધ્યમાં આરસના પાટિયાપર નીચે પ્રમાણે લેખ કોતરવામાં આવ્યો છે.

તદ્યથા—

ૐ અર્હનમઃ નમોઽર્હત્સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાયસર્વસાધુભ્યઃ

શ્રી પરમેશ્વર મહાવીર જિનેશ્વરાય નમઃ

ૐ જ્ઞાનાયનમઃ

શાસ્ત્રવિશારદયોગનિષ્ઠજૈનાચાર્યશ્રીબુદ્ધિસાગરસુરિમહારા-

જોપદેશતઃ સ્થાપિતમ્

વિજાપુરજૈનજ્ઞાનમન્દિરમ્.

વિક્રમસંવત્ ૧૬૭૪ આશ્વિનસુદિ ૫ પંચમીદિવસે જ્ઞાન-
મંદિરનું સ્વાતમુહૂર્ત થયું સં. ૧૬૭૬ ના વૈશાખસુદિ ૫ પંચમીના
દિને વાસમુહૂર્ત થયું. સં. ૧૬૭૬ આશ્વિનસુદિપંચમીદિને
પૂર્ણ થયું. જ્ઞાનમન્દિર બંધાવતાં રૂપૈયા વીશ હજાર થયા. જ્ઞાન-
મંદિરમાં પ્રાચીન અર્વાચીન લેખિત મુદ્રાક્ષિત જૈનધર્મ સંવંધી સર્વ
પુસ્તકોનો તથા જૈનેતરપુરતકોનો સંગ્રહ કરવાનો હેતુ છે.
જ્ઞાનમંદિર બંધાવવા જે મુદ્દસ્થાન રૂપૈયા આપ્યા, કબાટ, પુસ્તકો
બગેરેમાં રૂપૈયા આપ્યા અને આપણે તેઓને ધન્યવાદ પુણ્યલાભ ઘટે
છે અને ધન્યજે. અત્ર જૈનમુદ્દ પાંચસે છે. નવ જૈન દેરાસર, નવ
ઉપાશ્રય, બે જૈન ધર્મશાળા, બે પાંજરાપોળ આદિ ધર્મસ્થાન છે.

કાવ્ય.

અર્હનમઃ—વિજાપુરે પ્રજાપ્રેમી, સંપ્રતિ સર્વગત્તિમાન્ ॥

મયાર્જારાવભૂષોઽસ્મિ, ગુર્જગ્રાપ્તશાસકઃ ॥૧॥

યત્ર ચતુર્વિપેસંધે, મયંજાર્વાયગિન્નગમ્ ॥

એસયં શ્રદ્ધા ચ મદ્બોધઃ, સેવા તથોપતિ ધૃત્વા ॥૨॥

નામનો પાઠશાળાનો ઓરડો માળવાળો ખંધાવ્યો છે. તેમાં જૈન બાળકોને જૈનધર્મશાસ્ત્ર લખાવવાનો ઉદ્દેશ છે તથા તેમાં તેમના ગચ્છની શ્રાવિકાઓ પર્યુષણમાં પ્રતિક્રમણ કરે છે. પાઠશાળામાં એક ખરકતી અટકવાલા શ્રાવકનો માળવાળો હોલ છે, તેમાં પરગામથી આવેલાં જૈન શ્રાવક શ્રાવિકાઓ ઉતરે છે. નેમચંદ ખરકતી વીશાશ્રીમાળી શ્રાવક હતા. તે મૂળ વિજયપુરના અને દક્ષિણમાં કોલાપુર જીલ્લામાં ખેનાડી ગામમાં વ્યાપારાર્થે ગયા હતા, તેમના રૂપૈયાથી દોશી નથુભાઈ મંછાચંદે ખરકતી હોલ બાંધ્યો. નેમચંદ ખરકતીએ સં. ૧૯૪૪ માં વિજયપુરથી કેશરીયાજીનો સંઘ કહાણ્યો હતો. વીશાશ્રીના ડુંગરજી ધનજીના પત્નરસે રૂપૈયા પાઠશાળામાં આગળના ઉપરના હોલમાં ખર્ચાયા છે. વિ. સં. ૧૯૬૩ લગભગમાં પાઠશાળાનું મકાન બાંધવામાં આવ્યું છે. તેની બે આગલી દુકાનો પાઠશાળાની છે. શ્રી ચિંતામણિ દેરાસરના ત્રસ્ટીઓ તથા વિદ્યાશાળાના વહીવટ કરનારાઓ તેનો વહીવટ કરે છે.

(૮) જૈન મિત્રમંડળ—પાઠશાળામાં વિ. સં. ૧૯૭૦ માં પન્થાસ અજિતસાગરગણિના ઉપદેશથી જૈનમિત્રમંડળની સ્થાપના થઈ છે. મિત્રમંડળમાં પોણાસો લગભગ મેંબરો છે. મિત્રમંડળના પ્રમુખ શેઠ પોપટલાલ કચરાભાઈ છે અને ખારત્રત ધારક શેઠ મોહનલાલ જોશીગભાઈ સેક્રેટરી છે. મંડળ તરફથી વિ. સં. ૧૯૭૪-૭૫ સુધી જૈન બાળકોને મિત્રમંડળના હોલમાં ધાર્મિક શિક્ષણ આપવામાં આવતું હતું. મંડળના મેંબરો નવકારશી જમાવામાં તથા ધાર્મિક પારમાર્થિક કાર્યોમાં સેવાધર્મી તરીકે કાર્ય કરે છે. મંડળના અંગે એક લાયબ્રેરી છે તથા મંડળની પાસે રૂ. ૧૪૦૦-૧૫૦૦ ચૌદશે પત્તરસે રૂપૈયાનું ફંડ છે. મંડળના સેક્રેટરી શા. મોહનલાલ જોશીગભાઈ ઉત્તમ શ્રાવક હતા તે વિ. સં. ૧૯૮૦ માં મૃત્યુ થયે છે. હાલ મંડળના સેક્રેટરી લોગીલાલ અમથાલાલ છે.

(૯) જૈનજ્ઞાનમંદિર—જૈન વિદ્યાશાળાની પશ્ચિમ દિશાએ વિદ્યાશાળાની લગભગ જૈનજ્ઞાનમંદિર વિ. સં. ૧૯૭૬ માં તૈયાર થયું છે. વિ. ૧૯૭૬ ના વૈશાખ શુદ્ધ ત્રીજે વાસ્તુ કરવામાં આવ્યું

હતું. હાલ તેમાં વીશ કબાટ મૂકવામાં આવ્યાં છે. જ્ઞાનમંદિરમાં પ્રવેશતાં રહામે દક્ષિણ ભીતપર મધ્યમાં આરસના પાટિયાપર નીચે પ્રમાણે લેખ કોતરવામાં આવ્યો છે.

તથા—

ૐ અર્હનમઃ નમોઽર્હત્સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાયસર્વસાધુભ્યઃ

શ્રી પરમેશ્વર મહાવીર જિનેશ્વરાય નમઃ

ૐ જ્ઞાનાયનમઃ

શાસ્ત્રવિશારદયોગનિષ્ઠજૈનાચાર્યશ્રીચુદ્ધિસાગરસુરિમહારા-

જોપદેશતઃ સ્થાપિતમ્

વિજાપુરજૈનજ્ઞાનમન્દિરમ્.

વિક્રમસંવત્ ૧૬૭૪ આશ્વિનસુદિ ૫ પંચમીદિવસે જ્ઞાન-
મંદિરનું સ્થાપનમુહૂર્ત કર્યું સં. ૧૬૭૬ ના વૈશાખસુદિ ૫ પંચમીના
દિને સ્થાપનમુહૂર્ત થયું. સં. ૧૬૭૬ આશ્વિનસુદિપંચમીદિને
પૂર્ણ થયું. જ્ઞાનમન્દિર બંધાવતાં રૂપયા વીશ હજાર થયા. જ્ઞાન-
મંદિરમાં માર્ચાન અર્વાર્ચાન લેખિત મુદ્રાક્ષિત જૈનધર્મ સંબંધી સર્વ
પુસ્તકોનો તથા જૈનેતરપુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવાનો હેતુ છે.
જ્ઞાનમંદિર બંધાવવા જે મુદ્દસ્થોળ રૂપયા આપ્યા, કવાટ, પુસ્તકો
વગેરેમાં રૂપયા આપ્યા અને આપણે તેઓને ધન્યવાદ પુણ્યલાભ ઘટે
છે અને ઘટશે. અથ જૈનમુદ્દ પાંચસે છે. નવ જૈન દેરાસર, નવ
સ્પાથ્રય, એ જૈન ધર્મશાસ્ત્ર, એક પાંજરાપોલ આદિ ધર્મસ્થાન છે.

વાચ્ય.

અર્હનમઃ—વિજાપુરે પ્રજાપેર્ષા, સંપ્રતિ સર્વશક્તિમાન્ ॥

મયાર્જારાવભૂષોર્જસ્તિ, શુભગ્રામનામકઃ ॥૧॥

યત્ર ચતુર્વિધેમંથે, સર્વજાર્નાયશિન્નણમ્ ॥

એવમ્ શ્રદ્ધા ચ સદ્બોધઃ, સેરા તપોમતિ ધ્રુવા ॥૨॥

परस्परसहायेन, जैनानां यत्र वर्तनम् ॥
 जैनानां देववद् भक्ति-स्तत्र संघोन्नतिर्भवेत् ॥३॥
 विद्यापुरीयसंघस्य, -लक्ष्मीविद्याप्रकाशकम् ॥
 सर्वशक्तिप्रदं श्रेष्ठं, जयतु ज्ञानमन्दिरम् ॥४॥
 ज्ञानानन्दप्रदं नृणां, धर्मशास्त्रनिकेतनम् ॥
 शान्तिमुष्टिकरं भव्यं, जयतु ज्ञानमन्दिरम् ॥५॥
 विश्वखण्डेषु देशेषु, महीचन्द्रार्कवत् सदा ॥
 महावीरप्रभोः पूर्णं, जयताज्जैनशासनम् ॥६॥

लेखकः—विजापुरजैनमहाजनसंघ.

विक्रम सं. १९७७ मृगशीर्षशुक्लद्वितीया

ॐ अर्हं शान्तिः ३

ॐ अर्हं ज्ञानमन्दिरनाद्वारपरलखेललेख.

श्रीजैनज्ञानमन्दिरम्

ज्ञानक्रियाभ्यां मोक्षः ॥

पढमं नाणं तत्रो दया ॥

जयतु श्रीमहावीरः, परब्रह्मजिनेश्वरः ॥

अनंतशक्तिसंपूर्णो, ज्ञानानन्दमयः प्रभुः ॥ १ ॥

अनाद्यनन्तकालीनः, सर्वविश्वस्यशासकः ॥

ज्ञानानन्दमयः सत्यो, जैनधर्मः सनातनः ॥ २ ॥

नास्ति ज्ञानसमाशक्ति-र्नास्ति ज्ञानसमं धनम् ॥

नास्ति ज्ञानसमं मित्रं, नास्ति ज्ञानसमं सुखम् ॥ ३ ॥

पूर्णानन्दकरं श्रेष्ठं, ज्ञानं विश्वप्रकाशकम् ॥

नास्ति ज्ञानसमं सत्यं, पवित्रमिह भूतले ॥ ४ ॥

शिवमस्तु सर्व जगतः परहितनिरता भवन्तु भूतगणाः ॥

दोषाः प्रयान्तु नाशं—सर्वत्र सुखी भवन्तु लोकाः ॥ ५ ॥

જ્ઞાનમંદિરમાં બાકીનું કામ કરતાં હાલમાં છત્રીય હજાર રૂપિયાનો ખર્ચ થયો છે. જ્ઞાનમંદિરના બારણા પર માણસાવાળા ચેઠ વીરચંદ્રભાઈ દુષ્પાણએ રૂપિયા પાંચ હજાર જ્ઞાનમંદિર બાંધવામાં આપ્યા છે, એમ મોટા લાલ અક્ષરથી લખવામાં આવ્યું છે. જ્ઞાનમંદિર કરાવવામાં જેઓએ ટીપમાં રૂપિયા ભર્યા છે તેઓનાં મુબારક નામો જ્ઞાનમંદિરમાં ટાંગેલા બે નકશાઓમાં લખવામાં આવ્યાં છે. તથા જે શ્રાવકોએ પોતાના નામથી કબાટોના માટે રૂપિયા જસે જસે આપ્યા છે, તેઓનાં નામો કબાટો પર લખવામાં આવ્યાં છે. જ્ઞાનમંદિરમાં વીશ કબાટ છે અને લખેલા તથા છાપેલા ગ્રંથાકાર તથા ચોપડી આકારે ૪૭૦૦ લગભગ હાલ નાનાં મોટાં પુસ્તકો છે. અમારી તરફથી વિ. ૧૯૮૦ કાર્તિક પૂર્ણિમા સુધીમાં શ્રી બુદ્ધિસાગરપુસ્તકાલયમાં ૪૭૦૦ મુકતાલીસો પુસ્તકો મૂક્યાં છે, તથા મુનિ વૃદ્ધિસાગરજી તથા દીર્ઘિસાગરજીએ પોતાનાં સ્વાયત્ત પુસ્તક મૂક્યાં છે. વિદ્યાશાળામાં સંઘનો જ્ઞાનસંહાર છે તેમાં લખેલાં તથા છાપેલાં પુસ્તકો સત્તરસે ૧૭૦૦ આશરે છે. જ્ઞાનમંદિરમાં બે ભોંયરાં છે. એક ભોંયરામાં દશ માણસો બેસી શકે છે અને બીજા મોટા ભોંયરામાં પચ્ચર માણસો બેસી શકે તેમ છે. બીજા ભાગમાં કબાટો હજી ગોઠવવામાં આવ્યાં નથી, બીજા ભાગપર દશ બાર કબાટો રહી શકે તેમ છે. ત્રીજા ભાગે અગાશી છે તે પર ચઢીને દેખતાં આખું ગામ તથા વનનાં ખેતરોનો દેખાવ નજરે પડે છે. જ્ઞાનમંદિરની ત્રણ બાજુએ કોટ છે અને વચમાં લાદી પાયરેલી છે. પડાળીઓ અને ચોરડીઓ ભવિષ્યમાં ઉતરી શકે તેમ છે. જ્ઞાનમંદિરમાં મોટું મેજ છે અને મેજની ચારે તરફ બાંકડા છે તેથી ભવિષ્યમાં વાચકોને સારી સગવડ મળી શકે તેવી વ્યવસ્થા થશે. જ્ઞાનમંદિરની દક્ષિણ તથા પશ્ચિમ દિશાએ મુસલમાનોનાં ઘરો છે. ઉત્તર દિશાએ શ્રાવકોની ખડકી છે અને ઉગમણી દિશાએ વિદ્યાશાળા છે. અમોએ મેસાણાથી સં. ૧૯૭૪ ના જૂન મુદ્દિ એકમે મેસાણામાં શ્રી મુખસાગરદાયમિરીની સ્થાપના કરીને ખેરવા તરફ વિહાર કર્યો. ત્યાંથી વિ. સં. ૧૯૭૪ નું ચોમાસું વિભવપુરમાં ઠરવા માટે વિહાર કર્યો સંઘની આગળ જ્ઞાનમંદિરનો ઉપદેશ દીધો. ફેબ્રુઆરીમાં આવ્યું. ચેઠ લાલુભાઈ હરમચંદ તથા માણસાવાળા શા વીરચંદ દુષ્પાણ, પાંદરાવાળા વડીલ

શા મોહનલાલ હિમચંદ તથા શા વાડીલાલ હરિચંદ, શેઠ ભીખા-
ભાઈ લલુભાઈ, શેઠ કાલીદાસ મંછારામ, શેઠ મોહનલાલ જોશીજી,
શેઠ કચરાભાઈ ઘડેલાભાઈ, શેઠ જયરદાસ પુરષોત્તમ, શેઠ ભીખાભાઈ
કાલીદાસ, શેઠ મોહનલાલ જોશીભાઈ વગેરે મળી સંઘ ભેગો કરી
શેઠ જોશીભાઈ અવચળની જગ્યામાં જ્ઞાનમંદિર ખાંધવાનો ઠરાવ
કર્યો. શા વાડીલાલ હરિચંદ પાડેચિયા તથા શેઠ મોહનલાલ જો-
શીજી એ બેને આગેવાન નીમ્યા. બે વર્ષમાં જ્ઞાનમંદિર પૂર્ણ થયું.
જ્ઞાનમંદિરની અનેક જૈન શેઠીયાઓએ મુલાકાત લીધી છે. શેઠ
મણિભાઈ દલપતભાઈ, શેઠ જગાભાઈ દલપતભાઈ, શેઠ જીવણચંદ
ધરમચંદ વગેરે તથા વડોદરા રાજ્યના દિવાન શ્રીયુત મનુભાઈ તથા
મુળા નિંખાલકર તથા સરમુળા ગોવિંદજીભાઈ હાથીભાઈ તથા
મુળા રામલાલભાઈ તથા નાયક મુળા ગોળખલે વગેરે અનેક રાજ્ય
સત્તાધિકારીઓએ મુલાકાત લેઈને જ્ઞાનમંદિરની ઓહોજલાલી થવા
માટે સદીચ્છા દર્શાવી છે.

જ્ઞાનમંદિરમાં દશ પંદર હજાર ઉપયોગી પુસ્તકો ભેગાં થાય
અને તેનો સંગ્રહ વિજયપુર વગેરે આબુખાબુના ગામો વગેરેને ઉપ-
યોગી થઈ પડે અને જૈનેતરો પણ તેનો લાભ પામી શકે તે માટે
રૂપૈયા પચીસપચાસહજારનું ફંડ એકઠું થાય તો તેમાંથી પુસ્તકો
વગેરે ખરીદાય અને નોકરો રાખી અન્યોને વાંચનનો લાભ આપી
શકાય અને યોગ્ય વ્યવસ્થા માટે કમિટી નીમી કાયદાપૂર્વક સર્વ
લોકોને લાભ મળે એવી રીતે જ્ઞાનમંદિર ખુલ્લું મૂકી શકાય.
જૈનોનાં છપાતાં સર્વ પુસ્તકોની એકેક નકલ જ્ઞાનમંદિરમાં
રાખવામાં આવે છે તે લવિધ્યની પ્રજાને ઘણી ઉપયોગી થઈ પડશે.
હાલમાં છપાતાં કેટલાંક પુસ્તકો દશબાર-પચીસ વર્ષ પછી મળી
શકતાં નથી તો પછીથી તો ક્યાંથી મળી શકે, માટે જ્ઞાનમંદિરમાં
સર્વ ઉપયોગી પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવાનો ઉદ્દેશ રાખેલો છે. જોના
ચતુર્વિધ જૈન સંઘ લાલ મેળવી શકે અને જૈનેતરોનાં પુસ્તકોનો
પણ વાંચન લાભ મેળવી શકે એજ મુખ્ય ઉદ્દેશ લવિધ્યનો જૈનસંઘ
સંસ્કૃતી પ્રવર્તે એમ શાસનદેવોને પ્રાર્થીએ છીએ.

જ્ઞાનમંદિરના સ્થાને પૂર્વે શા જોડાભાઈ અવચળનું મોટું ડહેલું હતું. જોડાભાઈ અવચળ લાખો રૂપીયાના માલિક હતા. તે મોટા અપ્રીણના વેપારી તથા ચરાફ હતા. તેમના ડહેલામાં દરરોજ સેંકડો વેપારીઓની જામ ભરતી હતી. તેમને ત્યાં હાથી બંધાતા હતા એમ કહેવાય છે. તે દાતાર તથા દયાળુ નૈનધર્મી વીંધાશ્રી-માલી ધાવક હતા. અઢાર લાખ રૂપીયાની આસામી અને ગાયક-વાદી શબ્દમાં માન્ય એવા ચોંઠબહેચર સીરચંદ એક વખત તેમના ગુમાસ્તા હતા, જોડાભાઈ અવચળે, હજારો ગરીબોને સહાય કરી હતી. હજારો ગરીબજનોની, પશુપંખીઓની રક્ષા કરી હતી. નિરાશ્રિતોને સહાય કરનારા હતા. તેમના કુટુંબમાં મગનલાલ બહેચર તથા લીલાચંદ વિગેરે છે. હાલ તેમના સ્થાનમાં જ્ઞાનમંદિર ચોલી રહ્યું છે.

(૧૦) ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ-દેરાસરની પેદી-વિ. સં. ૧૯૫૦ માં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ દેરાસરની પેદીની સ્થાપના થઈ. પેદીના સ્થાપક મુખ્ય આગેવાન દોશી નયુભાઈ મંછાચંદ હતા. વિ. ૧૮૬૦-૭૦ લગભગથી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ દેરાસરના વહીવટ કરનાર વિશાશ્રીમાલી ચોંઠ હાથીભાઈ રામચંદ હતા. તે અપ્રીણના વેપારી લક્ષાધિપતિ હતા. સર્વત્ર તેમની આબરૂ પ્રતિષ્ઠા સારી હતી. તેમનું મરણ વિ ૧૮૯૫ લગભગમાં થયું. તેમની પાછળ તત્પુત્ર ચોંઠ ઉમેદ હાથીએ દેરાસરનો વહીવટ કર્યો. ચોંઠ ઉમેદ હાથી વિ. ૧૯૩૦ લગભગમાં મરણ પામ્યા. તેમની પાછળ તેમના પુત્ર મૂલચંદભાઈએ દેરાસરનો વહીવટ કરવા માંડ્યો. અપ્રીણનો વ્યાપાર બંધ પડવાથી તે નિર્ધનદશામાં આવી પડ્યા અને તેમણે ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની આંગી સુકુટ ગળાવવા માંડ્યો અને તે પકડાયો. તેથી તુર્ત દોશી નયુભાઈ મંછારામે સંઘ લેગો કરી દેરાસરનો વહીવટ સંભાળ્યો. ત્રણ આના મૂલચંદના વહીવટમાં બાદી રહેલા નીકળ્યા. નયુભાઈએ સંઘની સલાહ પૂર્વક દેરાસરની માલીવાડાના ચેટામાં કાપડ બજારમાં પેદી સ્થાપી અને ત્રસ્ટીઓ-મેંબરો નીમ્યા બારીશ વર્ષના વહીવટમાં તે દેરાસરની પેદી સારી સ્થિતિમાં આવી. ચિંતામણિ દેરાસરની પેદીમાં પદ્મા-

વતી દેરાસરનો વહીવટ તથા શ્રી વાસુપૂજ્યના દેરાસરનો વહીવટ તથા શ્રી કુંથુનાથના દેરાસરનો વહીવટ લેળવ્યો અને વિ. સં. ૧૯૭૮ માં શ્રી શાંતિનાથના દેરાસરનો વહીવટ લેળવવામાં આવ્યો. શ્રી શાંતિનાથના દેરાસરનો વહીવટ શેઠ છગનલાલ ખેચર અને શેઠ પુરૂષોત્તમ ઝવેર બે તરફથી કરવામાં આવતો હતો, તે વહીવટને પણ શેઠ છગનલાલના મરણ પછી પેઢીમાં સોંપવામાં આવ્યો. શેઠ નથુભાઈ મંછારામના મરણ પછી હાલ પેઢીનો વહીવટ કરનાર શેઠ ખેચરદાસ પુરૂષોત્તમ, શેઠ વાડીલાલ હરિચંદ, શેઠ ભીખાભાઈ લલ્લુભાઈ, શેઠ દલસુખ મોતીચંદ, શેઠ કેવલભાઈ જેઠાભાઈ મુંડા, શેઠ વાડીલાલ વનમાલી, શેઠ કાલીદાસ ભગુભાઈ, વકીલ હીરાલાલ લલ્લુભાઈ વિગેરે છે. શેઠ નથુભાઈ મંછાચંદ શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ શેઠ દલસુખભાઈ દયાલ તથા કાલીદાસ મંછારામના ઠેકાણે અન્ય ટ્રસ્ટીઓ નીમવાની જરૂર છે.

(૧૧) અણસુર ગરુડનો ઉપાશ્રય—શેઠ ખેચરદાસ શીરચંદ વિ. સં. ૧૮૬૦-૭૦ લગભગમાં શ્રી અણસુરગરુડનો ઉપાશ્રય પોતાની લક્ષ્મીના વ્યયથી કરાવ્યો (વિ. સં. ૧૬૭૨માં તપાગરુડની ગાદીપર શ્રી વિજયદેવસૂરિ હતા. તેમની સાથે શ્રી વિજયસેનસૂરિનો વિચાર-મત થવાથી શ્રી વિજયસેનસૂરિએ ખંભાતમાં દેહોત્સર્ગ સમય પૂર્વે આઠ ઉપાધ્યાયોને ખીજા આચાર્ય સ્થાપવા આજ્ઞા કરી. તેથી આઠ ઉપાધ્યાય વગેરે ચતુર્વિધ સંઘે શ્રી વિજયઆનંદસૂરિ નામના આચાર્ય સ્થાપ્યા. તેથી તપાગરુડના સંઘમાં બે આચાર્યો થવાથી તપાગરુડીય જૈનસંઘ, બે ભાગમાં બેંડે ચાઈ ગયો. શ્રીવિજયદેવસૂરિના પક્ષમાં જે સંઘ-ગરુડ આવ્યો તે શ્રીવિજયદેવસૂરિ (દેવસૂર) ગરુડના નામે પ્રસિદ્ધ થયો અને જે સંઘ, ગરુડ, શ્રીઆનંદસૂરિના પક્ષમાં આવ્યો તે વિજયઆનંદસૂરિ (અણસુર) નામથી ગરુડ પ્રસિદ્ધ થયો. અમદાવાદ, પાટણ, મેસાણા, સુરત, વડોદરા વગેરે ગામોમાં દેવસૂરિ ગરુડ અને આનંદસૂરિ ગરુડ નામના ઉપાશ્રયો બંધાયા. દેવસૂરિગરુડના સાધુઓ દેવસૂરિ ગરુડ ના ઉપાશ્રયમાં ઉતરવા લાગ્યા અને દેવસૂરિ ગરુડના શ્રાવકો પોતાના ગરુડના ઉપાશ્રયમાં ધર્મક્રિયા કરવા લાગ્યા. તથા પોતાના ગરુડ

ના નામથી પાખી કરી જમવા લાગ્યા. જાને પક્ષમાં પોત પોતાના પક્ષમાં આવકોને લેવાની જેમતાણ થઈ. દેવસૂરિગચ્છ અને આનંદસૂરિ ગચ્છના આવકો જૂદી પાખી કરી જમવા લાગ્યા. હાલ પર્યુષણમાં વિભાગમાં વડીપોચાલ, લહુડીપોચાલ, દેવસૂરિ અને આણંદસૂરિ ગચ્છના આવકો પર્યુષણમાં જૂદી જૂદી પાખીઓ કરી જમે છે, પણ તે ચારે ગચ્છની જેમતાણ હાલ નથી, પણ ગચ્છના નામે જેમતાણ કરી ગાડરિયા પ્રવાહે આવકો વર્તે છે.

અણસુર ગચ્છના ઉપાધ્યયમાં શ્રી ચંદ્રપ્રભુની નાની દેરી હતી. ચંદ્રપ્રભુની પ્રતિમાને સં. ૧૯૪૦ લગભગમાં શ્રી શાંતિનાથના દેરાસરમાં પધરાવી છે અણસુરગચ્છમાં હાલ કોઈ યતિ તથા શ્રીપૂજ્ય નથી. વિ. સં. ૧૯૨૫ લગભગથી શ્રીઆનંદસૂરિના ઉપાધ્યયમાં શ્રાવિકાઓ પ્રતિક્રમણ વગેરે ધર્મક્રિયાઓને કરે છે. વિ. સં. ૧૯૫૭ માં શેઠ વાડીલાલ હરિચંદ્રે અણસૂરગચ્છના ઉપાધ્યયને દ્વંડના પાંચ હજાર રૂપિયા ખર્ચાને સુધરાવ્યો, તેમાં હાલ સાધ્વીઓ ઉતરે છે. અણસુર ગચ્છના આવક અને શ્રાવિકા નામના બે ઉપાધ્યય છે. તેની પાસે માલીવાટો છે. બારે માસ સાધ્વીઓ ત્યાં ઉતરે છે. આનંદસૂરિ ગચ્છના ઉપાધ્યયમાં વિ. સં. ૧૯૧૦ સુધી શ્રી તીર્થવિજયનામના ચમત્કારી પંડિત યતિ રહેતા હતા. તેમના ચમત્કારની અનેક વાર્તાઓ ચાલે છે. તેમના ઉપાધ્યયનું કેટલુંક પુસ્તક પાછળથી વિદ્યાશાળામાં આવ્યું છે. ત્રણસેં ચારસેં મનુષ્યો માથ એટલો મોટો ઉપાધ્યય છે. તેના આગળના ભાગમાં મેડી છે; તેમજ ઉપાધ્યયની આગળ ચાક અને લીંબડાનું વૃક્ષ છે. પાછળ વહોરાઓની વસતિ છે. અણસૂરગચ્છના બન્ને ઉપાધ્યય, એક લાઈનમાં પાસે છે. તેમાં શ્રાવિકાઓ પૌવધ વગેરે કરાવી જાને ઉપાધ્યયમાં કરે છે.

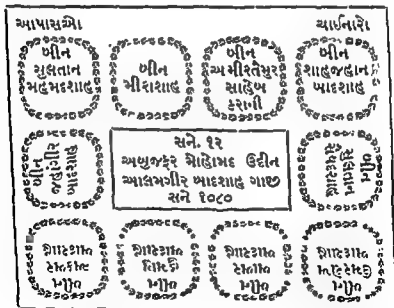
(૧૨) શ્રીદેવસૂરિગચ્છનો ઉપાધ્યય—શ્રી મહાવીર પ્રભુના દેરાસરની પાસે આવક અને શ્રાવિકાના બે ઉપાધ્યય લગભગ આવેલ છે, દેવસૂરિ ગચ્છના બે ઉપાધ્યયનું બારણું આયમલ્લી દિશાએ છે, (શ્રી દેવસૂરિ ગચ્છના ઉપાધ્યયની ઉગમલ્લી દિશાએ પૂર્વે અણસૂર ગચ્છના ઉપાધ્યય હોતો એમ દેવસૂર ગચ્છના ઉપાધ્યયના ખતથી જણાય છે) દિશાઈ વગેરે (વિજયસિંહ)

વીરચંદની પત્ની એક વખત લહુડી પોશાળના ઉપાશ્રયમાં પ્રતિક-
મણ કરવા ગયાં હતાં અને મે.ડાં આવ્યાં હતાં; છતાં આગળ બેસવા
ગયાં. તેથી એક શ્રાવિકાએ પરસ્પર બોલતાં મહેણું માર્યું કે એવાં
મોટાં છે તો પોતાનો ઉપાશ્રય કરાવો. તેથી દેશાઈ વજેસિંગે વિ. સં.
૧૭૨૦ માં દેવસૂરિગચ્છના પુરૂષ તથા સ્ત્રી વર્ગ એમ બેના બે
ઉપાશ્રય કરાવ્યા અને વિજયદેવસૂરિનામનો વિજ્ઞપુરમાં ગચ્છ
સ્થાપન કરવામાં આગેવાનીસર્યો લાગ લીધો. તે પૂર્વે ત્યાંજ
આણસૂરગચ્છનો ઉપાશ્રય બંધાઈ ગયો હતો. વિજયદેવસૂરિ ગચ્છના
ઉપાશ્રયમાં વિજયદેવસૂરિ ગચ્છના આચાર્યો તથા યતિયો ઉતરવા
લાગ્યા. શ્રી વિજયદેવસૂરિની પાટે શ્રી વિજયસેનસૂરિ થયા. તેમની
પાટે શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ થયા. પરંપરાએ તેમની પાટે શ્રી મુનિ-
ચંદ્રસૂરિ હતા તેઓ બે ત્રણ વર્ષ પૂર્વે સ્વર્ગગત થવાથી
હાલ તેમની પાટે કમળચંદ્રસૂરિ છે, પણ તેમના છતાં આચાર્યને
પાટે લેવા હાલ તપાગચ્છના યતિયો પ્રવૃત્તિ કરે છે અને એક
બાળકને લેવા નક્કી વિચાર કર્યો છે.

દેશાઈ વજેસિંગની વંશાવલી નીચે મુજબ છે.—

વિજ્ઞપુરનો છણ્ણીદ્વારકારક રાજા વિજલદેવ પરમારની
સાથે ઈડરથી દેશાઈ કોકાશા આવ્યા. વિજલદેવ પરમારના મંત્રી
કોકાશા દેશાઈ હતા, તેમના વંશમાં દેશાઈ રાયમલ્લ થયા. રાય-
મલ્લ દેશાઈના પુત્ર ટોકર થયા, ટોકર દેશાઈના પુત્ર સોમજી
થયા, સોમજીના પુત્ર દેશાઈ વીરચંદ થયા, દેશાઈ વીરચંદના પુત્ર
વજેસિંગ (વિજયસિંહ) થયા, દેશાઈ વજેસિંગના પુત્ર દેશાઈ
વાછડા થયા, દેશાઈ વાછડાના પુત્ર અમરચંદ થયા, દેશાઈ અમ-
રચંદના પુત્ર દેશાઈ રંગજી થયા. દેશાઈ રંગજીના પુત્ર જોષ્ઠતા-
રામ થયા, દેશાઈ જોષ્ઠતારામના પુત્ર દેશાઈ પિત્તાંબર થયા,
દેશાઈ પિત્તાંબરના પુત્ર નથુસાઈ તથા કાલીદાસ થયા, નથુ-
સાઈના પુત્ર કાદ્યાસાઈ અને તત્પુત્ર અમૃતલાલ તથા ચંદ્રકાંત છે.
દેશાઈ કાલીદાસના આપાલાલ, પોપટ વગેરે પુત્ર છે. દેવસૂરિગચ્છ
ઉપાશ્રય પૂર્વે દેશાઈ કાલી જોષ્ઠતારામ જન્મવતા હતા. પછીથી
દેશાઈ મગનલાલ પુરશોતમ જન્મવતા હતા-વડીવટ કરતા હતા.

પંજીથી દેશાઈ નયુભાઈ પિતાંબર વહીવટ કરવા લાગ્યા. પત્રાત વિ. સં. ૧૯૭૦ માં તેમને અને દેવસૂરિ ગમ્મના શ્રાવકોને માલિ- ક્ષીપણા માટે તકરાર ચાલી અને સરકારમાં કેશ ચાલ્યો. છેવટે વિ. સં. ૧૯૭૭ માં અમારા ઉપદેશથી દેશાઈ અને ગમ્મના શ્રા- વકો વચ્ચે સમાધાન થયું અને ગમ્મના શ્રાવકોને વહીવટ કરવા ઉપાશ્રય સોંપવામાં આવ્યો. વિજયદેવસૂરિ ગમ્મ તરફથી હાલ શેઠ લડલુભાઈ કાલીદાસ, શેઠ ખડેચરદાસ પુરૂષોત્તમ, શેઠ વાહીલાલ ભેઈતારામ તથા શેઠ મણિલાલ ચુનીલાલ વગેરેની કમિટી તરફથી વહીવટ થાય છે. હાલ ઉપાશ્રયને સુધારવામાં આવ્યો છે. તેમાં આંબીલની ઓળી જમે છે, તથા દેવસૂરિગમ્મની પાખી તથા નવકારશી નાતો વગેરે જમણ થાય છે. દેશાઈના કુટુંબને બાદશાહ તરફથી નીચે પ્રમાણે સનંદ મળી હતી.

વિજયપુરના દેશાઈ પિતાંબરદાસ ભેઈતાના ઘરડાઓને ઔરંગઝેબ બાદશાહે આપેલી સનંદ જે ફારસી ભાષામાં લખા-

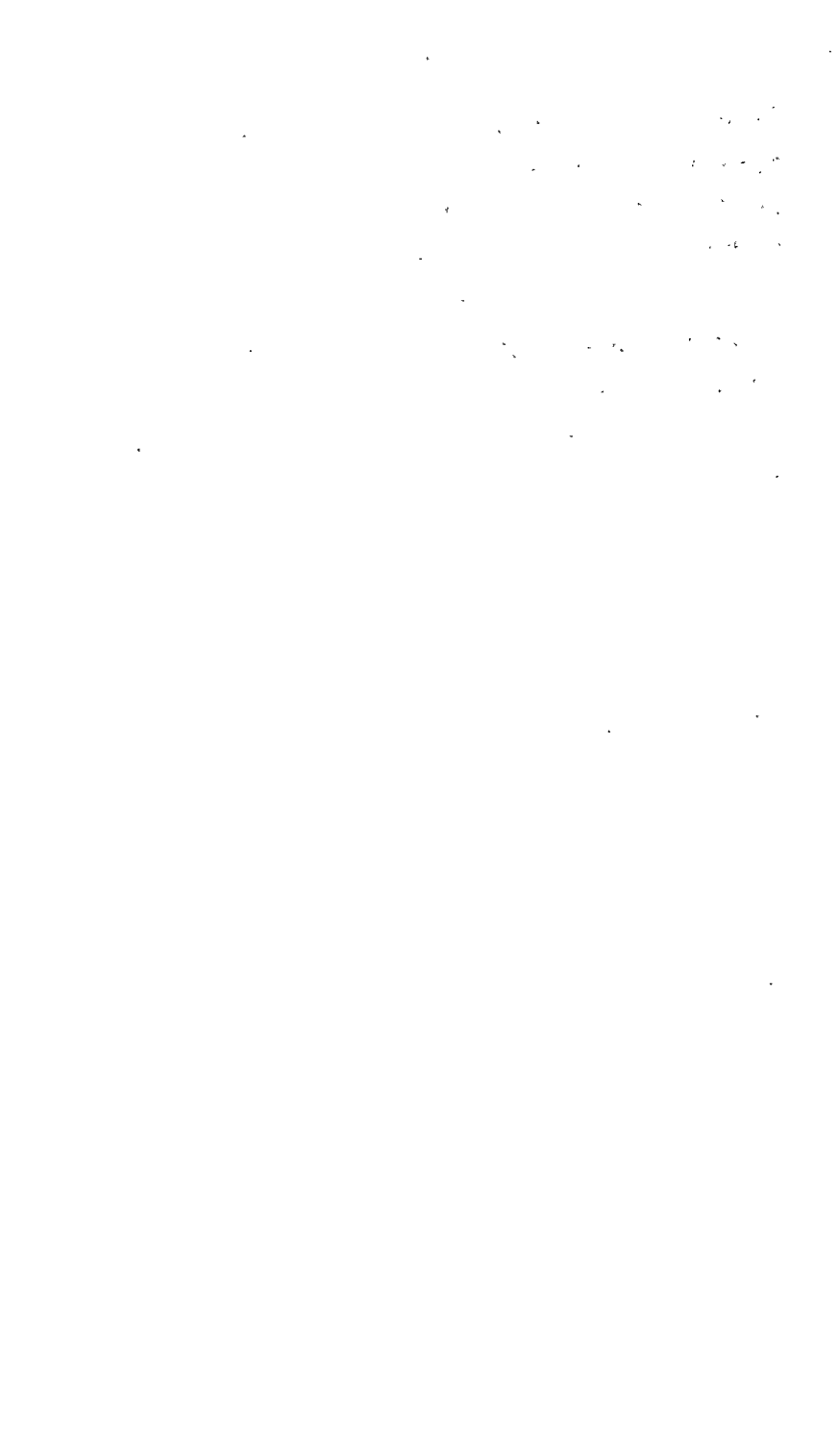
ચેલી છે તેનો તરબુતો નીચે પ્રમાણે ગુજરાતી ભાષામાં આપવામાં આવે છે.

“ જ્યારે મોટી પાક અરજમાં પહોંચ્યું કે-મોટા ફરમાનથી શીર જૂકાવા જેવું તે મુજબ દેશાઈગીરીની ખીજમત મહાલ વિજાપુર કદીમ મળેલો એકસો બેગામ. તેમાંથી હાલ ગામ દશ મજકુર પરગણાથી રસુલ નગર ઉર્ફે વીસલનગરના પરગણામાં દાખલ, બાકી માહાલ મજકુરના તાબામાં ૯૨ ગામ, તમામ દામ, ૧૩૧, ૩૬, ૫૬૫, દામ પરગણા સુદ્ધાંત હજુર ખીલાફલ વ જહાંગીનીનાં રૂબરૂથી વહાલચંદ તથા વીરચંદ જ્ઞાતે ઓશવાળ નામથી લખ્યા પ્રમાણે મુકરર થાય કે ખીજમત મજકુરની રસમો તથા લવાજમોથી સારી રીતે બળવે કે હાકેમો તથા જાગીરદાર તથા દિવાની કામના મુતસદ્દીઓ તથા બાદશાહી મામલા ચલાવનાર વગેરે આમ તથા ખાસથી મહાલ મજકુરના રહેનારા તથા પરગણા મજકુરના રહેવા શીઓ હાલના તથા આવનારાઓએ તેમને તે જગાના દેશાઈ ખીજના સર્ધઆરા વિના મંજબુત મુકરર જાણી સમજીતો હાથ પાછો રાખવો તથા દેશાઈગીરીની દસ્તુર.....ના વખતમાં પાક હુકમ પ્રમાણે રાજ ટોડરમલે પ્રત સોએ માલવા જખ રૂ. ૨-૮-૦ અઢી રૈયત ઉપર મુકરર.....આજમ મીરજા અઝીજ કેકલ તોરાના સુબેદારીના દિવસોમાં અડધો દસ્તુર જમ કયું ને અડધો બહાલ રાખ્યો તે મધ્યેથી ખીજે અડધો દસ્તુર જમ કયું ને રૂ. ૦-૧૦-૯ પેશ કશીને રીતે સરકારી બળનામાં દાખલ કરવું ને બાકીના દશ આના દેશાઈઓને માફ ને દસ્તુર ઉપજ મહાલથી ને પ્રગણા મજકુરથી તેમના ખર્ચમાં ફરજદો તથા કુટુંબ સુદ્ધાંત વંશપરંપરા છોડવું ને અસલ તથા મુતલબ ફેરબદલીનો રસ્તો નહીં આપવો તથા તમામ રીતો તથા હરકતો બાદશાહી કુલ માગણું તથા દિવાની ઈજ્જતો માફ તથા બંધ જાણવી તથા હરવરસ નવી સનંદ ન માગવી અગર ખીજને ત્યાં રાખ્યો હોય તો તેનો ઈતબાર ન કરવો. તા. ૧૧ રખીઉલ આખર વરસ ચોથો જહુસવાલાએ લખ્યું. ”

આ સનંદથી દેશાઈના પૂર્વજોની ચડતીનો ખ્યાલ આવે છે.

વિ. સં. ૧૮૫૫ માં દેશાર્ધ રંગજી અમરચંદ સિદ્ધાચલ યાત્રાને
 મુંધ કહાડ્યો હતો અને સિદ્ધાચલમાં આત્મ જાવનામાં સ્થિર રહી
 તેમણે દેહનો ત્યાગ કર્યો હતો. દેશાર્ધ પુરુષોત્તમ જોષ્ઠતાદાસે ધા-
 મિક પ્રકરણોનો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો. સ્વહસ્તે ધર્મગ્રન્થોને
 લખ્યા છે તે અમે દેખ્યા છે. વિજયદેવ પરમાર રાણાથી આરંભી
 શુજરાતના તથા દિલ્લીના બાદશાહો અને મરાઠા રાજ્યમાં પણ
 વિજયપુર તાલુકાની દેશાર્ધગીરી તેમના વંશજો કરતા હતા. વિ. સં.
 ૧૮૫૫ માં રંગજી અમરચંદ શુજરી ગયા પછી જોષ્ઠતારામ છ
 વર્ષના હતા, ત્યારથી સનંદ પ્રમાણેનું તેમનું વતન બંધ પડ્યું.
 પશ્ચાત્ હજવે હજવે વર્ષોવર્ષ હક્કો નાબુદ થતા ગયા. તેવી રીતે
 દેશાર્ધ અમુલ્ય જમનાદાસને સંવત્ ૧૯૧૯ માં શ્રીમંત ખડેરાવ
 મહારાજાએ છત્રી મસાલના માન માટે અને વતન માટે રકમ
 રૂ. ૨૩૬ આપવા દરસાવ હુકમ કર્યો હતો અને તે પ્રમાણે તેમના
 સંવત ૧૯૨૨ ની સાલમાં મરણ થયા પછી દેશાર્ધ દુર્લભરામ જમ-
 નાદાસ તથા મોહનલાલ જમનાદાસને સંવત્ ૧૯૨૪ મુધી તે વતન
 મળ્યું. પશ્ચાત્ વતન આશરે સંવત્ ૧૯૩૭ મુધી જમીમાં રહ્યું
 અને તે પછી કુટુંબના માણસોએ દરકાર નહીં કરવાથી બંધ થયું.
 દેશાર્ધ અમુલ્યદાસ સરકારના કામકાજમાં ઉપયોગી હતા. ઉપરાંત
 દેશાર્ધ વસ્તાદાસ પરમજીના વખતનું ઉત્તરી આવેલું વતન હાલના
 તેમના વંશજો દેશાર્ધ છગનલાલ મોહનલાલ તથા દેશાર્ધ ચક્રમાર્ધ
 દુર્લભદાસ વિગેરેને મળે છે.

(૧૩) શ્રીક છગનલાલ બહેચરનું રહેલું-હાલમાં અમ-
 દાવાદવાળા લસણિયા અટકવાળા શ્રી વાડીલાલ વખતચંદની
 લેનધર્મશાળા—શ્રી દેવનરિગ્ચની લગેલજ ઉત્તરશિયાએ
 રહેલું હતું તેને અમદાવાદવાળા શ્રી વાડીલાલ વખતચંદ વેચાનું
 લીધું છે અને લેન ધર્મશાળાને ઉત્તરો કરવા વગેરે ધર્મકાર્યમાં
 ખર્ચમાં આવે તે માટે ગ્રાજ્ય છે. નો માણસે માણ સહે નેટલું મોટું
 છે. પહેલાં તેમાં શ્રી છગનલાલ બહેચર તથા શ્રી મોહનલાલ વખ-
 તચંદ ખેલતા હતા શ્રી છગનલાલના મરણ પછી હાલમાં તે વેચી
 દેવામાં આવ્યું છે શ્રી મહાવીર પ્રજ્ઞા દેરાસરની ઉચ્ચત્તે લગેલજ

ગચ્છની ઉત્પત્તિ યર્ષ. વિ. સં. ૧૨૫૦ માં ગ્રામમિયા ગચ્છની ઉત્પત્તિ યર્ષ.—શ્રી વીરચક્રી-૧૬૬૨ માં વર્ષે ખાહડે શત્રુજયનો ઉદ્ધાર કર્યો. એંતાલીસમી પાટે શ્રી વિજયસિંહસૂરિ થયા. જેમના પ્રથમ શિષ્ય એમપ્રભસૂરિ કે જે એક મ્લોકના શત અર્થ કરવામાં પ્રસિદ્ધ થયા હતા. બીજા મહિરજસૂરિ હતા. શ્રી વિજયસિંહસૂરિની પાટે તેંતાલીસમા પદ્મપર: સોમપ્રભસૂરિ અને મણિરત્નસૂરિ થયા. દેવામાલીસમી પાટે શ્રી જગચંદ્રસૂરિ થયા. જેમણે શિથિલ મુનિ-યોનો સમુદાય દેખીને જેણે ચૈત્રગચ્છીય દેવભદ્રસૂરિ ઉપાધ્યાયની સહાય મહીને શ્રી ગુજરાત વિજયપુરમાં ક્રિયોદ્ધાર કર્યો અને ચિત્તોડના રાણાએ જેને હીરલાજગચંદ્રસૂરિ એવું ખિરૂદ આપ્યું. તેમણે ઉદેપુરની પાસે આવેલા આઘાટપુરમાં બત્રીશ દિગંબરી આચાર્યોની વાદમાં છતા, તેમણે બાવણવ આંગિલ તપ કર્યો, અને બારમા વર્ષે તપા એવું ચિત્તોડના રાણાએ ખિરૂદ આપ્યું—(વિ. સં. ૧૨૮૫ માં) તેથી ત્યાંથી તપાગચ્છ પ્રસિદ્ધ થયો. ૧ નિર્ગન્ય, ૨ કોટિ, ૩ ચંદ્ર ૪ વનવાસી, ૫ વડગચ્છ અથવા બૃહદ્ગચ્છ અને ૬ તપા એ છ નામ પ્રસિદ્ધ થયાં. તે ક્રમ વડે ૧ શ્રીમુખમોરવામી, ૨ મુસ્થિત, ૩ ચંદ્ર ૪ શ્રી સામંતભદ્ર ૫ શ્રી સર્વદેવ ૬ શ્રી જગચંદ્ર એ છથી છ ખિરૂદો પ્રસિદ્ધ થયાં. શ્રી જગચંદ્રસૂરિ પછી પિસ્તાલીશમી પાટે શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ થયા. માલવાદેશમાં ઉલ્લાચિની નગરીમાં શ્રી જિનચંદ્ર શેઠના પુત્ર વીરધવલ હતા. વીરધવલનો લગ્ન મહોત્સવ હતો. તેમને આચાર્યે ઉપદેશ દીધો અને વિ. સં. ૧૩૦૨ માં દીક્ષા આપી. તેમના ભાઈને પણ પ્રતિભાધી દીક્ષા આપી. શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ ગુજરાતમાં આવ્યા. પ્રથમ ખંભાતમાં શ્રી વિજયચંદ્રસૂરિ રહેતા હતા, તે પૂર્વે શ્રી વસ્તુપાલ મંત્રીના ખાનગી કારભારી હતા. તેમણે દીક્ષા અંગીકાર કરી અને તે બહુ શ્રુતપાંડિત થયા. શ્રી જગચંદ્રસૂરિએ દેવભદ્ર ઉપાધ્યાયના અનુરોધથી દેવેન્દ્રસૂરિના સહાયક થયે એમ જાણી સૂરિ પદવી આપી. બહુ કાલ પર્વત શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ પર વિનયી રહ્યા. માલવ દેશથી શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ ખંભાતમાં આવ્યા પણ તેમને વાંદવા પણ

ન આવ્યા. શ્રી વિજયચંદ્રસૂરિએ અગિયાર આચાર બાબતમાં મતભેદ જાહેર કર્યો. તે વિસ્તાર લયથી અત્રે લખવામાં આવ્યો નથી. બાર વર્ષ સુધી તે ખંભાતમાં રહ્યા. તેથી દેવેન્દ્રસૂરિ જૂદા ઉતર્યા.

પટ્ટાવલ્યાં—

શ્રી દેવેન્દ્રસૂરયસ્તુ પૂર્વમનેકસંવિગ્નસાધુપરિકરિતા ઉપાશ્રય એવસ્થિતવંતઃ લોકૈસ્તુ વૃદ્ધશાલાયાં સ્થિતત્વાત્ શ્રી વિજય-ચંદ્રસમુદાયસ્ય વૃદ્ધશાલિક વૃદ્ધપૌષ્ઠશાલિક इत्युक्तं તદ્વશાત્ શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિનિશ્ચિત સમુદાયસ્ય લઘુપૌષ્ઠશાલિક इतिख्याતિઃ

શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ ઉપાશ્રયમાં રહ્યા હતા. શ્રી વિજયચંદ્રસૂરિ વૃદ્ધ પૌષ્ઠશાળામાં રહેતા હતા, તેથી તેમના સમુદાયનું લોકોએ વૃદ્ધ પૌષ્ઠશાલિક—(વડી પોશાળ) અને શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિના સમુદાયને લઘુપૌષ્ઠશાલિક (લઢુડી પોશાળ) ના નામથી પ્રસિદ્ધ કર્યા. શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિએ વીરધવળનું વિદ્યાનન્દ નામ પાડ્યું હતું. તેમને આચાર્ય પદ શ્રી પાલણપુરમાં પાલણપુરના સંઘના આગ્રહ લક્ષિતથી આપીને શ્રીવિદ્યાનન્દસૂરિ નામ પાડ્યું. વિદ્યાનન્દસૂરિ ના ભાઈ સિંહને ધર્મકીર્તિ નામથી ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું. શ્રી આલવામાં સં. ૧૩૨૭ માં શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ સ્વર્ગમાં ગયા. દેવ-યોગે શ્રી વિજયપુરમાં શ્રી વિદ્યાનન્દસૂરિ પણ તેર દિવસના અંતરે સ્વર્ગમાં ગયા. તેથી સગોત્રીસૂરિએ વિદ્યાનન્દસૂરિના ભાઈ ધર્મકીર્તિ ઉપાધ્યાયને આચાર્યપદ આપી ધર્મઘોષસૂરિ નામ આપ્યું. શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિની પાટે છેંતાલીશમી પાટપર શ્રીધર્મઘોષસૂરિ થયા. શ્રી વિદ્યાનન્દસૂરિએ વિજયપુરમાં પદ્માવતી જિનમંદિરના ભોંયરામાં સરસ્વતીદેવીની મૂર્તિ ની સ્થાપના કરી. તથા તેમણે વિજયપુરમાં વિદ્યાનન્દ નામના સંસ્કૃત વ્યાકરણની રચના કરી. શ્રી હેમચંદ્રે પંચાંગી પૂર્વક શ્રી સિદ્ધરાજ રાજાના સમયમાં સિદ્ધહેમ વ્યાકરણની રચના કરી હતી. તે પૂર્વે અગિયારમાં સૈકામાં શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરિએ બુદ્ધિસાગરસંસ્કૃતવ્યાકરણ ની રચના કરી હતી, તે ત્રણે વ્યાકરણ હાલ વિદ્યમાન છે.

શ્રી વિદ્યાનંદસૂરિએ વિદ્યાનંદ વ્યાકરણ રચ્યું, તે માટે તત્સંબંધી પૂર્વાચાર્યે પદ્માવલિમાં નીચે પ્રમાણે સ્તુતિ કરી છે.

વિદ્યાનન્દાભિષં ચેન, કૃતં વ્યાકરણં નવમ્,
ખાતિ સર્વોત્તમં સ્વલ્પ, — સૂત્રં વદ્યર્થસંગ્રહમ્ ॥

હવે મૂળ વિષય ઉપર આવીને જણાવવાનું કે શ્રી વિજય-ચંદ્રસૂરિના પરિવારની વડીપોશાળના નામથી પ્રસિદ્ધિ થઈ અને તેમના સમુદાયના ઉપાધ્યયો, જ્યાં ત્યાં જાંધાયા, તે વડીપોશાળના નામથી પ્રસિદ્ધ થયા અને શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિના મુનિયો જે ઉપા-ધ્યયમાં ઉતરતા હતા, તે નગરપુરગામોમાં લહુડી પોશાળના નામે પ્રસિદ્ધ થયા. વિજયપુરમાં વડીપોશાળ અને લહુડી પોશાળ એમ બે ઉપાધ્યય છે. શ્રી ધર્મઘોષસૂરિએ માળવા ગુજરાત વગેરે અનેક દેશોમાં વિહાર કર્યો. તે વિહાર કરતા કરતા વિજયપુરમાં આવ્યા. વિજયપુરમાં એક હુદ સાકિની રહેતી હતી. તે લોકોને ઉપદ્રવ કરતી હતી. શ્રી ધર્મઘોષસૂરિએ તે હુદ સાકિનીને દૂર કરી લોકો પર થતો ઉપદ્રવ દાખ્યો.

ધર્મઘોષસૂરિ અને પેથડશાહ—દેદાશાહ નામના એક વણિક શેઠ ગામ નાંદુરીમાં વસતા હતા. ત્યાંથી તે દેવગિરિ ગયા. તે વિજયપુર ગામમાં પરદયા હતા, અને પોતાનો પત્ની વિમલશ્રી સાથે વિજયપુરમાં વસ્યા હતા. તેમને એક પુત્ર થયો તેનું પેથડકુમાર નામ પાડ્યું. તેમના પિતાના મરણ પછી પેથડકુમારની નિર્ધનાવસ્થા થઈ. અત્યંત ગરીબી દશામાં આવી પડ્યા. દેદાશાહે પેથડકુમારનાં વિજયપુરમાં કોઈ શેઠની પત્નીની પુત્રી સાથે લગ્ન કરાવ્યાં હતાં. વિજય-પુરમાં પધારેલા શ્રી ધર્મઘોષસૂરિનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા પેથડકુમાર (પૃથ્વીધર) ગયા હતા. ગુરૂનું વ્યાખ્યાન સાંભળીને તેમણે પાંચમું પરિચ્છેદ ત્રત લીધું અને તેમાં પાંચલાખનું પરિમાણ કર્યું, તેમની દરિદ્રાવસ્થા દેખી બીજા શેઠીઆઓએ મશ્કરી કરી, પણ તેઓને ધર્મઘોષસૂરિએ વાર્યા અને કહ્યું કે પેથડકુમાર મોટો લક્ષાધિપતિ થશે એમ હસ્તનાં રેખાઓ જોઈને કહ્યું. પેથડકુમાર વિજયપુરથી સાગ્યની પરીક્ષા જોવા માળવામાં મહાપાયલમાં (માંડવગઢમાં) ગયા. ત્યાં સારા શુદ્ધ થયા. અનુક્રમે વ્યાપાર કરતાં લક્ષાધિપતિ થયા અને છેવટે ત્યાંના રાજા જયસિંહદેવના

પ્રધાન થયા. ચેથડકુમાર યાને પૃથ્વીધરમંત્રી કુબેરભંડારી જેવા
 ધનપતિ થયા. તેમણે ચોરાશી મોટાં જિનદેરાસરો કરાવ્યાં અને
 સાત મોટા જ્ઞાન ભંડાર કરાવ્યા. શ્રી શત્રુજય પર્વતપર એકવીશ
 ધડી પ્રમાણ સુવર્ણનો વ્યય કરીને શ્રી મંકબદેવતું સુવર્ણમય
 દેરાસર કરાવ્યું. તથા છપ્પન સુવર્ણ ધડીનો વ્યય કરીને ઈન્દ્રમાળા
 પહેરી, તેમના પુત્ર અંગણ થયા. તેમણે શત્રુજય અને ગિરનાર
 એ બે પર્વતના શિખરપર સુવર્ણ રૂપ્યમય દેવજા આરોપી, ચેથડ-
 કુમારે એક લાખ ટંક ખર્ચીને શ્રી ધર્મઘોષસૂરિનો મંડપાચલમાં
 (માંડવગઢમાં) પ્રવેશ કરાવ્યો. શ્રી વિજયપુરમાં શ્રી ધર્મઘોષસૂરિનું
 વ્યાખ્યાન અટકાવવા માટે પક્ષાંતરીય સ્ત્રીઓએ સૂરિના ગળામાં
 મંત્ર પ્રયોગ કરી કંઠ દેશમાં કેશગુચ્છ મૂક્યો, તે વાત તેમણે જાણી
 અને વ્યાખ્યાનસભામાં મંત્ર પ્રયોગથી તે સ્ત્રીઓને સ્તંભિત કરી
 દીધી, પણ સ્ત્રીઓએ માત્રી માગી અને અન્યાચાર્યોને ઉપદ્રવ નહીં
 કરીએ એવી તેઓને પ્રતિજ્ઞા કરાવી છોડી મૂકી. તેમની પાટે ૪૭
 સોમપ્રભસૂરિ. ૪૮ સોમતિલકસૂરિ. ૪૯ દેવસુંદરસૂરિ. ૫૦ સોમ-
 સુંદરસૂરિ. ૫૧ મુનિસુંદરસૂરિ. ૫૨ રત્નશેખરસૂરિ. ૫૩ શ્રી લક્ષ્મી-
 સાગરસૂરિ. ૫૪ મુમતિસાધુસૂરિ. ૫૫ શ્રી હેમવિમલસૂરિ. ૫૬
 આનંદવિમલસૂરિ. ૫૭ વિજયદાનસૂરિ. ૫૮ શ્રી હીરવિજયસૂરિ.
 ૫૯ શ્રી વિજયસેનસૂરિ. ૬૦ વિજયદેવસૂરિ. ૬૧ વિજયસિંહસૂરિ.
 ૬૨ વિજયપ્રભસૂરિ. વિ. સં. ૧૭૪૯ માં ૬૩ મી પાટે વિજયરત્ન-
 સૂરિ. ૬૪ વિજયક્ષમાસૂરિ. ૬૫ વિજયદયાસૂરિ. ૬૬ વિજયધર્મસૂરિ.
 ૬૭ વિજયજિનેન્દ્રસૂરિ. ૬૮ વિજયદેવેન્દ્રસૂરિ. ૬૯ વિજયધરજેન્દ્રસૂરિ
 ૭૦..... ૭૧ મુનિચંદ્રસૂરિ. પાટે આચાર્ય તરીકે બેઠા. શ્રી વિજ-
 યપ્રભસૂરિ પછી ક્રિયા શિથિલતા વધી તેથી ક્રિયાદ્ધારક શ્રી સત્યવિ-
 જય પંચાસથી સંવેગીઓ ઉપર સંઘની શ્રદ્ધાભક્તિ વધવા લાગી. ગયા-
 રદી વડી પોશાળ અને લહુડી પોશાળ એવા બે પક્ષ થયા. ત્યારપછીયો
 શ્રી આનંદવિમલસૂરિએ ક્રિયાદ્ધારક્યો. પશ્ચાત્ શ્રી વિજયદેવસૂરિ અને
 શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસૂરિના સમયમાં વિ. ૧૬૭૨ માં દેવસૂરિ ગચ્છ અને
 આનંદસૂરિ ગચ્છ એવા બે પક્ષ પડ્યા, અને બેના નામના ગચ્છના
 ઉપાસ્ય જૂદા થયા. અઢારમા સૈકાના પ્રારંભમાં શ્રી સત્યવિજયજી
 પંચાસે ક્રિયાદ્ધાર કર્યો; તે ક્રિયાદ્ધાર થયાં હાલ લગભગ અઢીસે
 વર્ષ થયાં છે. લહુડી પોશાળમાં અનેક પાંડિત યતિયો રહ્યા હતા.

વિ. સં. ૧૬૨૫ મુખીમાં પંડિત શ્રી રત્નવિજયજી નામના પ્રખ્યાત યતિ થયા તેઓ તેમાં રહેતા હતા. તે લેખકે હતા અને ગ્રન્થભાષાના પણ કવિ હતા. બ્રહ્મભટ્ટ કવિ જેઠાસામ અને ગિરધર બંને ગ્રન્થભાષાના ઉત્તમ કવિવિજ્ઞાનપુરમાં થયા હતા, ત બંનેએ શ્રી રત્નવિજયજી પાસે અભ્યાસ કર્યો હતો. તેમની પાછળ શ્રી અમૃતવિજય પંડિત યતિ થયા. તે સંસ્કૃત ભાષામાં, પ્રાકૃત ભાષામાં, ગ્રન્થભાષામાં અને ગુજરાતી ભાષામાં કવિતાઓ-કાવ્યો-સ્તુતિયો લખતા હતા. શ્રી અમૃતવિજયજી સારા શીઘ્ર કવિ હતા. તેમની પાસેથી અનેક બ્રહ્મભટ્ટ વિદ્યાર્થીઓએ કવિતા-કાવ્ય શિક્ષણનો લાભ લીધો હતો. તેમણે એક જાંબુનાં રાતની પ્રાકૃત વગેરે ભાષામાં સારી સ્તુતિ બનાવી હતી. જૈનધર્મની પૂર્ણ શ્રદ્ધાવાળા હતા. વૈદ્યતરીકે અમૃતવિજયજી પ્રસિદ્ધ હતા. આંખના કુલાનો દવા કરવામાં તે ઘણા કુશળ હતા. તેમણે આંખના કુલાનો એક ગોળી બનાવી હતી. તેઓ વૃદ્ધાવસ્થા પૂર્વે દર રવિવારે આગવોડમાં શ્રી માણિભદ્રવીરનાં દર્શન કરવા જતા હતા. તેમણે વૃદ્ધાવસ્થામાં મસેશ્વર મહાદેવના માર્ગે એક ખેતર વેચાતું જઈ માણિભદ્રવીરની દેરી બનાવરાવી, તેમાં તેમણે માણિભદ્રવીરની સ્થાપના કરી છે. જૈનોના શાસ્ત્રન રક્ષક વીર તરીકે માણિભદ્રવીર, જૈનોના તપાગચ્છીય ઉપાશ્રયોમાં ગામોગામમાં તથા શહેરોમાં સર્વત્ર પૂજય છે. તેમણે માણિભદ્રવીરની પૂજાદિ માટે એક પૂજારી બ્રાહ્મણને રાખ્યો છે. તે જૈન મહાજન તરફથી રહે છે. તે દેરી જૈન મહાજનનાં તાબે છે. યતિ અમૃતાવજયજીએ લહુડીપોચાળ ઉપાધ્યય નજીક તપોધન બ્રાહ્મણના માઠ પાસે એક સરસ્વતી માતાની દેરી બંધાવી છે. તેમાં સરસ્વતીની મૂર્તિ કરાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરી છે. વૃદ્ધાવસ્થા થવાથી અમૃતવિજયજી વહોરવા જતા નહોતા, તેથી તે એક દિવાળી નામની તપોધની બ્રાહ્મણી પાસે રસોણ કરાવી જમતા હતા. પર્યુપણના આઠ દિવસમાં તે લહુડીપોચાળના આવકોની આગળ બેસાડે વિજ્ઞાનપુરમાં સાધુઓ ચોમાસું કરતા નહોતા ત્યારે વ્યાખ્યાન વાંચતા હતા. તેમની કવિતાઓ-કૃતિયો વગેરેને લેગી. દરી છપાવવાની જરૂર છે. વિ. સં. ૧૬૫૬ માં તેમણે શરીરનો ત્યાગ કર્યો. જૈનસંઘે તેમના શરીરનો અંતિમ સંસ્કાર કર્યો. તેમના મરણ

પછી દીવાળી બ્રાહ્મણી ઉપાશ્રયનો ઉપલોગ કરવા લાગી અને લાંકડાં, વળીયો, પત્થર, કુંભીઓ, વગેરેને કાઢી વેચી ખાઈ ગઈ. વિ. સં. ૧૯૭૮ માં તે મરણ પામી. ઉપાશ્રયનો વહીવટ, શેઠ ડાહ્યા-ભાઈ દલસુખ, શેઠ મોહનલાલ જેઠાભાઈ, શેઠ પોપટલાલ દલસુખ વગેરે કરે છે. ઉપરના વહીવટદારોની મરજીથી હાલમાં શાહ વાડી-લાલ હરિચંદ પાડેચિયા ઉપાશ્રયની કુંચી જાળવે છે. આ ઉપાશ્રયમાં ત્રણસે ચારસે વર્ષ સુધી અનેક આચાર્ય મુનિયો વિગેરે રહ્યા છે. તેથી તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરી ઉપાશ્રય કાયમ રાખી શુભ કાર્યમાં વાપરવો એમ મારી સલાહ છે. ગરુડવાળાની સલાહ પૂર્વક સકલ સંઘે આ ઉપાશ્રયને સુધારવો જોઈએ.

(૧૬) વડી પોશાળનો ઉપાશ્રય-શ્રી પદ્માવતીના દેરાસરની લગોલગ ભાદાણી ભાટવાડાના છેડે તળાવ તરફ જતાં વડી પોશાળનો ઉપાશ્રય છે. તેમાં પૂર્વે વડગરુચના આચાર્યો મુનિયો ઉતરતા હતા તથા વડી પોશાળના નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલ શ્રી વિજયચંદ્ર-સૂરિનો પરિવાર ઉતરતો હતો. પ્રાચીન વિજયપુરનો ભગ્નાવશેષ આ ઉપાશ્રય તથા પદ્માવતીનું દેરાસર હોય એમ કેટલાંક અનુમાનથી જણાય છે. સંઘપુર ગામમાં દેરાસરમાં બે પાટિયામાં-શિલાલેખ-છે તેના આધારે ખરતરગરુચનો ઉપાશ્રય પણ જૂના વિજયપુરમાં હતો, પાછળથી સોની વાડામાં ખરતરગરુચનો નાનો ઉપાશ્રય હતો, પણ તે હવે નથી અને ખરતરગરુચના શ્રાવકો પણ અહીં નથી. પૂર્વે દેરાસર અને ઉપાશ્રય બન્ને સાથે બંધાવવામાં આવતા હતા. વિજયપુરમાં વહેરાવાસણમાં રહેનારા જેટલા દશા પોરવાડ દેશાઈઓ છે તે પહેલાં શ્રાવકો હતા. હાલ તેમાં કેટલાક વૈષ્ણવ ધર્મ પાળવા લાગ્યા છે. તે દેશાઈઓ મૂળ વડીપોશાળગરુચના શ્રાવકો હતા અને હાલ તેઓ વડી પોશાળ ગરુચની પાખીમાં જમે છે. વડગરુચના શ્રીપૂજ્ય ચંદ્રસિંહસૂરિ અને યુદ્ધિસિંહસૂરિના ગરુચના તે શ્રાવકો છે. વડી પોશાળમાં પહેલાં એક નયસુંદર કવિ નામના એક પ્રખ્યાત યતિ થયા હતા. તેમણે નળ દમયંતીનો રાસ રચ્યો છે. તે રાસ, સર્વ રાસાઓમાં પદલાલિત્ય વગેરેમાં શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. શ્રી નયસુંદરજી પછી શ્રી રૂપસુંદરજી તથા શ્રી યુદ્ધિસુંદરજી વગેરે થયા. શ્રી રૂપસુંદરજી ચમત્કારી મહાપ્રસિદ્ધ મહાત્મા

મ છે. સાધુઓ વગેરેને શુદ્ધ હવામાટે, શારીરિક આરોગ્ય
 ટે તેમાં રહેવું ઉપયોગી થઈ પડ્યું છે. ત્યાં ભવિષ્યમાં જૈન બોડી-
 થશે તો જૈન વિદ્યાર્થીઓને તે સ્થાન આરોગ્યકારક થઈ પડશે.
 ત્યાં જે સાધુના શરીરનો અગ્નિસંસ્કાર થાય તેમની ત્યાં દેરી
 ધાવવી હોય તો અનુકુલ જગ્યા હોવાથી તેનો ઉપયોગ થશે.
 વિવારે તથા સાંજે દેરીનાં દર્શન કરવા જૈનો જાય છે. ઉનાળામાં
 ઝાંઝની વખતે તથા રાત્રીએ ત્યાં રહેનારાઓને તે ઉપયોગી થઈ
 પડ્યું છે. ત્યાં દેરીનાં દર્શન કરવા જૈનો જાય છે. ઈત્યાદિ કારણો-
 થી પટ્ટનું સ્થાન ઘણું ઉપયોગમાં આવશે. શા. મહિલાલ યુનીલાલે
 પટ્ટની જગ્યા કરાવવામાં ઘણી દેખરેખ રાખી સારી પ્રવૃત્તિ કરી છે.
 તેમના પુત્ર લાલભાઈ વગેરે જૈન તેમને પણ સાધુ સંગસેવાની રૂચિ
 છે. પટ્ટના જુદાસ્થાનની નીચે પ્રમાણે પ્રશસ્તિ છે. તત્તથા.

શેઠ મગનલાલ કંકુચંદની વાડીમાં પટ્ટગૃહ પ્રશસ્તિઃ ।

સ્વાદ્વાદી પરમેશ્વરસ્ત્રિજગતાં કલ્યાણકર્તા જિનઃ ।

સમ્યગ્જ્ઞાનચરિત્રદર્શન, —મહદત્તનત્રયીભૂષિતઃ ॥

દિસા યેન નિરાકૃતાઞ્ચ કરુણાસંસ્થાપિતા ભારતે ।

દેવોઽસૌ ચરમઃ સદા વિજયતે શ્રી વીરતીર્થઙ્કરઃ ॥ ૧ ॥

શ્રીમદ્ધારતતર્પવર્તિનિ, —દયાદેશે શુભે ગુર્જરે ।

શ્રીમદ્વાયકવાદભૂષિતિ સયા-જીરાવસંરક્ષિતમ્ ॥

જૈનાનાં શતપદ્મકે મૃદિમૃદૈ રુદ્યોતિતં સર્વતઃ ।

વ્યાપ્તં શ્રીજિનમન્દિરંજ્વ નવભિર્વિદ્યાપુરં વર્તતે ॥ ૨ ॥

નૈઋત્યે ચ તતોઽસ્તિ જૈનવણિજઃ શ્રીમાલસંજ્ઞાવતઃ ।

કંકુચંદ્રતનૂજનુર્મગનલા, —લસ્યાસ્તિ સદ્વાટિકા ॥

તત્ર શ્રેષ્ઠમનમગનલા, —લસ્ય સ્મૃતિપ્રાપ્તયે ।

—કાર્તિકમવદ્રાકીયયાત્રાકૃતે ॥ ૩ ॥

સ્વપત્ન્યાઝનયા ।

રૂપવૈસ્યુન્દરમ્ ॥

શેઠાણીની મરણ પ્રમાણે શા, લલ્લુલાઇ કરમચંદે તથા શેઠ ઉમે-
દલાઇએ તેર હજાર રૂપીયા ખર્ચીને જે ઓરડીઓ સહિત પટ્ટનો
હોલ ત્રણસે મનુષ્યો બેસી શકે એવો કરાવ્યો. વિ. સં. ૧૯૭૬ થી
ત્યાં બંને પટ્ટ બંધાય છે. શેઠાણી તરફથી કાર્તિકી પુનમના દિવસે
પટ્ટનાં દર્શન કરનારાઓને ખાંડ સાકરનું પાણી પાવામાં આવે
છે. વિ. સં. ૧૯૭૬ ના ચોમાસામાં દોઢ હજાર રૂપીયા ખર્ચીને
પટ્ટની પાસે મંશુ શેઠાણીએ જે ઓરડીઓ સહિત જૈન ધર્મશાળા
બંધાવી છે, તથા કુવાની પાસે પોતાના ખેતરની જગ્યામાં કણબીઓ
વગેરેના કહેવાથી પશુઓ વગેરેને પાણી પીવા માટે શેઠાણી મંશુ-
બેને એક હવાટો બંધાવ્યો છે. શેઠ મગનલાલ કંકુચંદની પાછળ
તેમની પત્ની શ્રાવિદ્રા મંશુબેને એવી રીતે ધર્મમાર્ગમાં લક્ષ્મીને વા-
પરી છે તેથી તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે. લવિષ્યમાં પટ્ટના જે ઓરડામાં
સાધુઓ તથા સાધ્વીઓ ઉતરશે. યાત્રાળુ પરગામના જૈનો વગેરે
જૈન ધર્મશાળાનો સદુપયોગ કરશે. કોઈ સાધુ અગર સાધ્વી ત્યાં
મરણ પામશે તો ત્યાં તેમના શરીરનો અગ્નિ સંસ્કાર કરવામાં
આવશે. પ્રવચનસારોદ્ધાર વગેરે ધર્મશાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે—

“ મરણ પામેલા સાધુઓના અને સાધ્વીઓનાં શરીરનો
અગ્નિસંસ્કાર જો ગામ-પુરના નૈરત્યકુળામાં કરવામાં આવે છે
તો ગામ-પુરની ચઢતી થાય છે અને સંઘની ચડતી થાય છે.” તેથી
હવે વિજયપુરની નૈરત્યકુળે શેઠ મગનલાલની વાડી છે, તેથી ત્યાં
સાધુઓ વગેરેના શરીરનો અગ્નિસંસ્કાર કરવો તે શાસ્ત્રસમ્મત
હોવાથી સંઘ તે પ્રમાણે કરશે. જલયાત્રાના વરઘોડા વગેરે માટે
પટ્ટનું ખેતર ઘણું ઉપયોગી થશે, તથા ગામમાં પ્લેગ ચાલતો
હોય ત્યારે પટ્ટની જગ્યાનો હોલ છે, તે સાધુઓ આદિ માટે ઉપ-
યોગી થઈ પડશે. સાધુ સાધ્વીને દીક્ષા આપવામાં તે સ્થાન ઉપ-
યોગી થઈ પડશે. શરણ કે ત્યાં જે આશોપાલવનાં ઝાડ વાવ્યાં છે.
પરગામથી વિદાર કરીને સાધુઓને ગામમાં આવતાં પૂર્વે વાડીમાં
જે ત્રણ દિવસ રહેવ. માટે તથા આવકેને ઉત્તરની માટે તથા ત્યાં
આદિત્યજી જગવાનની દેવી થવાથી પૂજા વગેરે લગાવવા માટે તથા
આનંદ જન્મણ કરવા માટે તે જગ્યા અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડે

તેમ છે. સાધુઓ વગેરેને શુદ્ધ હવામાટે, શારીરિક આરોગ્ય માટે તેમાં રહેવું ઉપયોગી થઈ પડ્યું છે. ત્યાં લવિષ્યમાં જૈન બોડી-જ થશે તો જૈન વિદ્યાર્થીઓને તે સ્થાન આરોગ્યકારક થઈ પડશે. ત્યાં જે સાધુના શરીરનો અગ્નિસંસ્કાર થાય તેમની ત્યાં દેરી અંધાવવી હોય તો અનુકુલ જગ્યા હોવાથી તેનો ઉપયોગ થશે. રવિવારે તથા સ્નાંજરે દેરીનાં દર્શન કરવા જૈનો જાય છે. ઉનાળામાં સ્નાંજની વખતે તથા રાત્રીએ ત્યાં રહેનારાઓને તે ઉપયોગી થઈ પડ્યું છે. ત્યાં દેરીનાં દર્શન કરવા જૈનો જાય છે. ઇત્યાદિ કારણો-થી પટ્ટનું સ્થાન ઘણું ઉપયોગમાં આવશે. શા. મલિલાલ શુનીલાલે પટ્ટની જગ્યા કરાવવામાં ઘણી દેખરેખ રાખી સારી પ્રવૃત્તિ કરી છે. તેમના પુત્ર લાલભાઈ વગેરે છે તેમને પણ સાધુ સંગસેવાની રૂચિ છે. પટ્ટના જૂઠ્ઠાસ્થાનની નીચે પ્રમાણે પ્રચલિત છે. તથા.

શેઠ મગનલાલ કંકુચંદની વાડીમાં પટ્ટનું પ્રશસ્તિઃ ।

સ્વાદ્વાદી પરમેશ્વરસ્ત્રિજગતાં ફલ્યાણકર્તા જિનઃ ।

સમ્યગ્જ્ઞાનચરિત્રદર્શન, -મદદત્તત્રર્પાભૂષિતઃ ॥

દિસા યેન નિરાકૃતાગ્ર્ય કલ્યાણસંસ્થાપિતા ભારતે ।

દેવોઽસૌ ધરમઃ સદા વિનયતે શ્રી વીરતીર્થહરઃ ॥ ૧ ॥

શ્રીમદ્ધારતત્રર્પચર્તિનિ, -દયાદેજે શુભે ગુર્જરે ।

શ્રીમદ્દાયકવાદભૂષિતિ સયા-જીગત્સંરસિતમ્ ॥

જૈનાનાં શતપથકં શૃષ્ટિર્દૃષ્ટં રુષોતિતં મર્વનઃ ।

ઘ્યાપ્તં શ્રીજિનમન્દિરંચ નવભિર્વિશાપુરં વર્તેતે ॥ ૨ ॥

નૈઋત્યે ચ તનોઽસ્તિ જૈનવશિજઃ શ્રીમાલસંપ્રાવનઃ ।

કંકુચન્દનનૃજનુર્મગનલા, -લક્ષ્યાસ્તિ મદ્દાટિકા ॥

તત્ર શ્રેષ્ઠિત્રસ્ય મન્મગનલા, -લસ્ય સ્મૃતિપ્રાપ્તયે ।

શ્રીસિદ્ધાચલર્નાર્થકાર્તિકમવટાકીયપાત્રાકૃતે ॥ ૩ ॥

શ્રીમન્દેશ્વરસ્ય મન્મગનલાલમ્ય સ્વચલ્યાગ્નયા ।

મહુથાવિકયા ત્રયોદશમર્થઃ કમ્યર્કમ્નુન્દમ્ ॥

श्रीसिद्धाचलपट्टवन्धनगृहस्थानं प्रनिर्मापितं ।
 तत्पार्श्वे च सुखप्रदा स्थितिमतां सद्गर्भशाला कृता ॥ ४ ॥
 सम्प्रेरकाविह च धर्मविधावभूतां ।
 श्री कंकुचन्द्रशुभसूनुर्मेदचन्द्रः ॥
 श्रीमान्तथा च रवचन्द्रसुतोदयालुः ।
 श्री श्रेष्ठिवर्यहितकृज्जयसिंहभाई ॥ ५ ॥
 अस्मिन् श्रेष्ठे धर्मसम्बन्धिकार्ये ।
 नानाकार्यैश्शुद्धसाहाय्यकर्ता ॥
 जैनश्रेष्ठी वर्तते सद्गृहस्थः ।
 लल्लूभाई कर्मचन्द्राभिधेयः ॥ ६ ॥
 पशूनां जलपानार्थं, कूपपाश्वेप्रपाणकः (हवाडिका) ।
 कारापिता च पुण्यार्थं, मङ्गुश्राविकया शुभा ॥ ७ ॥
 नवर्पिनवचन्द्राङ्कै, र्गतवैक्रमवत्सरे ।
 मार्गशीर्षस्य राकायां, समाप्तिमगमद्वयम् ॥ ८ ॥
 सर्वदेवाधिदेवस्य—महावीरजिनेशितुः ।
 सङ्घश्चतुर्विधो जीया—जैनधर्मश्च भूतले ॥ ९ ॥
 अर्हद्भिः स्थापितः श्रेष्ठः पूजितश्च ह्यनादितः ।
 संघश्चतुर्विधो जीया—जैनधर्मप्रवाहकः ॥ १० ॥
 संघस्य स्वस्तितायां स्या,—जैनधर्मस्य चाऽस्तिता ।
 सर्वोपायैरतः सेव्यः पूज्यः स्वर्पणभक्तितः ॥ ११ ॥
 स्थाननिर्माणे बोधो, दत्तो विश्वहितैषिणा ।
 सर्वशास्त्रार्थदत्तेन—बुद्धिसागरसूरिणा ॥ १२ ॥

१८ श्री आटीश्वरदादानी देरी—विज्जपुरनी नैऋत्यकोणे
 शेठ भगनलाल कंकुचन्द्रनी वाडीमां तेमना पट्टस्थान गृहनी दक्षिण
 दिशाये आटीश्वरदादानी देरी विज्जपुरना जैन वीशाओशवाण शेठ
 शा नानयन्द नगीनदासे पोताना सङ्गत पुत्र शांतिलालना स्मरणार्थ

સ્વપત્ની મંડુભાઈની સલાહથી, તથા દોશી લાલુભાઈ ઠાલીદાસની સલાહથી અને અમારા ઉપદેશથી વિ. સં, ૧૯૮૦ માં દાદાની દેરી બંધાવી. વિ. સં. ૧૯૮૦ ના માગશર સુદ પાંચમે સુમુહૂર્તે શ્રી આદીશ્વરપ્રભુની પાદુકા, તથા શ્રી મહાવીર તીર્થંકર પ્રભુની પાદુકા તથા તપાગચ્છ પુરંધર જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિની પાદુકા તથા સંવિગ્ન સાધુ શિરોમણિ દાદા ગુરુ શ્રી રવિસાગરજી મહારાજની પાદુકા તથા પરમશાંત ક્રિયાદિ ગુણગણભૂતિ શ્રી સુખ-સાગરગુરુ મહારાજની પાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરી છે. અને તે દિવસે શેઠ નાનચંદ નગીનદાસે નવકારશીતું જમણુ કર્યું હતું અને પાદુકા આગળ સત્તરલેદી પૂજા ભણાવીને મહોત્સવ કર્યો હતો. પેથાપુરવાલા જૈન વૈદ્ય શા. ચંદુલાલ મગનલાલે મૃદુસ્થ યોગ્ય પ્રતિષ્ઠાનાં ધાર્મિક કાર્યો કરાવ્યાં હતાં. પાંચ પાદુકાના વચ્ચેલા ગોખલામાં શ્રી અકેશ્વરીદેવીની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી સ્થાપના કરી છે. શા. જયંતીલાલ લાલુભાઈ કરમચંદે અકેશ્વરીદેવીની સ્થાપના કરી છે. શેઠ નાનચંદભાઈ નગીનદાસે તથા શેઠ લોગીલાલ નગીનદાસ એ બે ભાઈઓએ તથા તેઓની પત્નીઓએ પાદુકાઓની સ્થાપના કરી છે. માગશર વડિ છઠ્ઠા દિવસે પાલીતાણા જૈનગુરુકુલના સેક્રેટરી શા. લાલુભાઈ કરમચંદે દેરી આગળ નવપદની પૂજા ભણાવી ઉત્સવ કર્યો હતો. દેરી બંધાવવા વગેરેનું અઢી હજાર રૂપૈયા લગભગ ખર્ચ થયું છે. આ જગ્યાએ જૈન ઘોડીંગ જેવી સંસ્થા બે થાય તો દેરીમાં દાદાનાં પગલાંની પૂજા વગેરે થાય તથા વિજ્ઞપુર જૈનોની મહત્તા વધે. પદ્મના સ્થાનની પાસે ઇદગાના ચરામાં સો લગભગ લીંબડા છે. તેની હવાનો લાભ ખરેખર અહીં રહેનારાઓને મળી શકે તેમ છે. વિજ્ઞ-પુરના જૈનોને આ સ્થાન હવા માટે અનુકુલ છે. વિજ્ઞપુરમાં ધાર્મિક કાર્યો કરનાર કર્મયોગી પ્રખ્યાત દોશી નયુભાઈ મંછાચંદના ભત્રીજા દોશી લાલુભાઈ ઠાલીદાસે પોતે જાતે આત્મલોગ આપીને દેરી બંધાવવામાં ભાગ લીધો છે. શેઠ મગનલાલ કંકુચંદના પદ્મના બે ભોરડાઓ તે સાધુઓ વગેરેને રહેવા માટે ધણી ઉપયોગી છે. તથા મગનલાલ કંકુચંદનો બે ભોરડાવાળી જૈન ધર્મશાળા પણ જૈનોમાટે ધણી ઉપયોગી છે.

श्री देरीनी प्रशस्तिः

यस्मात् प्राग्ऋषभादयो जिनवरा जातास्त्रयोविंशतिः
वेदा ब्रह्मवदन्ति यं हरिमथो गायन्ति यं वैष्णवाः
शैवा यं शिव मुच्चरन्ति हृदि यं बौद्धाश्च बुद्धं विदुः
तीर्थेश श्वरमः स मे प्रभु महा-वीरो विधत्तां शिवम् ॥ १ ॥

जैनेरेव दयानिधानमतुलः सारश्रयो भारते
देशो गुर्जरसंज्ञको विजयते धर्मैः परंपूरितः
श्रीमद् गायकवाडभूपतिसयाजीरावसंशासितम्
तत्तश्चापि दयैकधर्मभवनं विद्यापुरं वर्तते ॥ २ ॥
तत्रैऋत्येकोणो, श्रेष्ठि मगनलाल कंकुचन्द्रस्य ।
क्षेत्रस्यवाटिकायां, पट्टस्थानालयोपकण्ठे च ॥ ३ ॥

विद्यापुरश्रेष्ठिगृहस्थजैनो
नगीनदासाऽऽत्मजनानचन्द्रः ।
भीशान्तिलालाख्यनिजात्मजस्य,
स्मृत्यै स्वमङ्गुदयितेर्यमाणः ॥ ४ ॥

स बन्धयामास शुभैरुपायै
जिनादिनाथायतनं च जैनः
श्री कालिदासात्मजलल्लुभाई
श्रेष्ठी बभूवैहिककार्यकर्त्ता ॥ ५ ॥

खाष्टग्रहेन्दुसम्प्राप्ते वैक्रमे सहस्रः सिते
पञ्चम्यां वासरे सौम्ये, शुभे प्रहर आदिमे ॥ ६ ॥

बुद्धिसागरसूरीन्द्रजैनाचार्यशिरोमणोः
सद्धार्मिकोपदेशेन चाभवज्जैनमन्दिरम् ॥ ७ ॥

देवः श्रीऋषभेश्वरः प्रभु महावीरो जगद्बोधको
जैनाचार्यवरः स हीरविजयः स्तम्भस्तपागच्छिनाम्

पूज्यः श्रीरविसागराभिधगुरुः शान्तमूर्तिर्महान्

पूज्यः श्रीमुखसागराभिधगुरुः कल्याणमूर्तिर्महान् ॥ ८ ॥

एतेषां नाम पञ्चानां, पादुकायुग्मपञ्चकम्

सम्प्रतिष्ठापितं प्रेम्णा, बुद्धिसागरमूरिणा ॥ ९ ॥

देशीनी अहंरना लेभो.

वि. सं. १६८० मार्गशीर्ष शुक्लपञ्चम्यां बुधवासरे श्री
ऋषभदेवतीर्थकरपादुकायुग्मम्-जैनाचार्य बुद्धिसागरमूरिणा प्रति-
ष्ठापितं विद्यापुरे.

वि. सं. १६८० मार्गशीर्ष शुक्लपञ्चम्यां बुधवासरे
श्री महावीरदेवतीर्थकरपादुकायुग्मम्-जैनाचार्य बुद्धिसागरमूरिणा
प्रतिष्ठापितं विद्यापुरे.

वि. सं. १६८० मार्गशीर्ष शुक्लपञ्चम्यां बुधवासरे तथा-
गच्छाय जगद्गुरुहीरविजयमूरिपादुका युग्मम् प्रतिष्ठापितं
जैनाचार्य बुद्धिसागरमूरिणा विद्यापुरे.

वि. सं. १६८० मार्गशीर्ष शुक्लपञ्चम्यां बुधवासरे तथा-
गच्छे श्रीरविसागरगुरुपादुकायुग्मम् प्रतिष्ठापितं-जैनाचार्य बुद्धि-
सागरमूरिणा विद्यापुरे.

वि. सं. १६८० मार्गशीर्ष शुक्ल पञ्चम्यां बुधवासरे तथा-
गच्छे श्रीमुखसागरगुरुपादुकायुग्मम् प्रतिष्ठापितं-जैनाचार्य बुद्धि-
सागरमूरिणा विद्यापुरे.

વિજયપુર મધ્યે-જૈનેતર મંદિરો.

તથા

સાંવર્જનિક સંસ્થાઓ.

(મંદિરો-ધર્મશાળાઓ-ચતુતરા-પાંજરાપોળ-બાગ-તળાવ-કુંડ-
દવાખાનું-સ્કુલો-બોર્ડીંગ-લાઈબ્રેરી-ઈત્યાદિ.)

વિંધ્યવાસિની માતાનું દેરું—લોકોની કિંવદન્તી પ્રમાણે કહેવાય છે કે પરમાર વિજલદેવ રાણો જ્યારે વિજયપુરમાં આવ્યો ત્યારે પોતાની કુલદેવી વિન્ધ્યવાસિની દેવીની મૂર્તિ સાથે લાવ્યો હતો. તેણે વિજયપુરમાં દેવીની મૂર્તિ સ્થાપી દેરું બાંધ્યું હતું; પણ પાછળથી મુસલમાન બાદશાહોએ બાંધ્યું હતું તે પછી ત્યાં નાની દેરી મસ્તકપ્રમાણવાળી લોકોએ કરેલી હતી. વિ. સં. ૧૯૪૩ માં તે દેરીને ઠેકાણે મોટું મંદિર કરવામાં આવ્યું છે. તેમાં નીચે મુજબ લેખ છે.

વિ. સં. ૧૬૪૩ વૈશાખ વદિ ૧૧ એકાદશી બુધવારે શ્રી માતાજી વિન્ધ્યવાસિનીનું દેવલ રાજા વિજલદેવ પરમારનું હતું તે જીર્ણ થઈ જવાથી ફરીને દેવલ માતાજીનું તથા ધર્મશાળા વાગ કુવા વંગલો તથા ફરતો વંડો સર્વે નવીન કરાવી શ્રી માતાજી વિજવાસિણી પ્રતિષ્ઠા કરીને વાવાજી રામદાસજી ભગવાનદાસજીએ વંધાવ્યાં છે, તે સર્વે મકાનોના માલીક વાવા રામદાસજી છે.

વિંજવાસિણી દેવીના દેવલ પાસે વિજયપુરના સોની માણે કલાલે અંબાણીની એક નાની દેરી કરાવી તેમાં અંબિકાની મૂર્તિ સ્થાપન કરી છે. એક બહાર હનુમાનની મૂર્તિ વગેરે છે. દેવળમાં એક મોટો વડ છે તે ઉપર મથુરો રાત્રે બેસી ટહુકા કરી લોકોને આનંદ આપે છે. દેવળ ખાતે, ખેતર વગેરેની ઉપજ છે.

વિંજવાસિણીના મંદિર પાસે મિયાણા લોકોનાં પચાસ સાડ ઘર છે, અને તે વિ. સં. ૧૮૯૦ માં ત્યાં દોશીવાડાના મહાજને વસાવ્યા છે, તેની પાસે આથમણી દિશાએ સથવારાઓનું નવું પંડ

વિ. સં. ૧૯૩૦ માં વસ્યું છે. મેંજાવાડ અને મથવારાના પરાની જગ્યામાં પહેલાં જોનો વગેરે ચાટુકારોની વસતિ હતી.

નીલકંઠ મહાદેવનું દેવળ—મકરાણી દરવાજા પાસે ઠાકર-ડાવાસમાં નીલકંઠ મહાદેવનું ઉગમણી દિશાનું મંદિર છે. મંદિરની આથમણી દિશાએ નાનકડાકના પંથનો તકિયો છે. આ દેવળ વિ. સં. ૧૯૦૪ માં બનેલું જણાય છે. મહાદેવના પોઠિયા ઉપર નીચે પ્રમાણે લેખ છે. જમદાવાદના શેઠ સોમનાથભાઈ રુપર્જીભાઈ તરફથી સં. ૧૯૭૪ ચૈત્ર સુદિ ૮ સ્થાપના કરી છે. પોઠિયા પાછળથી ૧૯૭૪ માં બનેલો છે. મહાદેવના મંદિરમાં પહેલાં કલણની સ્થાપના રાજ્યના સત્તાધિકારી વહીવટદાર વગેરેએ કરી હતી. તે પડાલી વગેરે જગ્યામાં હાલ શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ તરફથી ચાલતી બોર્ડીંગના વિદ્યાર્થીઓ રહે છે અને ત્યાંજ તેઓનું રસોડું છે.

કાલિકામાતાનું મંદિર—ગાયકવાડ તરફથી નિમાયલા કાલિકાવાડ (૧૮૮૫) ના વિઠોળા દિવાનજીએ વિ. સં. ૧૮૮૫ માં કાશીપરાની દક્ષિણ દિશાએ તથા હાલની પાંજરાપોળની ઉત્તર દિશાએ કાલિકામાતાનું મંદિર બંધાવ્યું છે. દેવળમાં કાલિકાની મૂર્તિ છે. તેની દક્ષિણી પ્રાણલ પૂજા કરે છે. નવરાત્રમાં હિંદુ સ્ત્રીઓ ત્યાં ગરબા ગાય છે. મહુડીના રસ્તે જતાં પહેલું ખારા કુવાનું ખેતર છે તેના કુવામાંથી અગર ખેતરમાંથી કાલિકાની મૂર્તિ તથા વરાહસ્વરૂપની મૂર્તિ વિ. સં. ૧૮૫૦ લગભગમાં નીકળી હતી. દિવાનજીએ દેવળ બંધાવી તેમાં માતાજીની મૂર્તિ સ્થાપી. મેંજાવાડની પાસે એક શ્રી મહાવીર ભગવાનનું મોટું દેરાસર હતું. તે ખંડીએર થવાથી તે દેવળના ઘણાખરા પત્થરોનો માતાનું દેવળ બાંધવામાં ઉપયોગ કર્યો. શ્રી કેશરીચાણના દેવળમાં પણ તે ખંડીએર મંદિરના પત્થરો ખપમાં આવ્યા. દેવળમાં રંગ મંડપ અને આગળ છુટી જગ્યા છે. વીરાહજીર ઉપર રૂપેયા ખર્ચીને દેવળ બંધાવવામાં આવ્યું હોય એમ જણાય છે. સરકાર તરફથી વાર્ષિક વર્ષાસન રૂ. ૧૭૫ આશરે મળે છે. આ દેવળ પહેલાં સયાજીરાવ ગાયકવાડના દિવાન વિઠુળા હતા તેમણે ૧૮૮૫ માં બંધાવ્યું હતું.

દોલતરામ કવિના દાદા લગવાનદાસજીએ વિઠ્ઠલા દિવાનની તથા કાલીકાની કવિતા રચી છે તે અમને તેમણે ખતાવી હતી.

વરાહસ્વરૂપનું મંદિર—શેઠ લલ્લુભાઈ કરમચંદના ખાંગલા પાસે, લાલ દરવાજાની લગોલગ વરાહ સ્વરૂપની મૂર્તિનું મંદિર છે. એક મૂર્તિમાં વિષ્ણુના દશ અવતારોનું આલેખન છે. આરમ્ભપાધાણુની મૂર્તિ છે અને તે પૈસા વગેરેથી ખખડાવતાં ધાતુની પેઠે ખખડે છે. વિ. સં. ૧૮૬૦ લગભગમાં તે દેવળ નાનું ખાંધવામાં આવ્યું હતું. પાછળથી જીર્ણ થવાથી વિ. સં. ૧૯૭૬ માં વડોદરા ગાયકવાડના દિવાન શ્રીચુત મનુભાઈ તેમની માતાજી સાથે વિજ-પુરમાં આવ્યા હતા, ત્યારે તેમણે સરકારના ખર્ચે નવું દેડું ખાંધવા હુકમ આપ્યો હતો, તે પ્રમાણે હાલ ખંધાય છે. આ સાલમાં પ્રાયઃ પ્રતિષ્ઠા થશે. વરાહ સ્વરૂપના મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં કંસારા સાકરચંદ નથુભાઈ, આગેવાનોભર્યો લાગ લે છે.

મહાલક્ષ્મીનું દેવળ—લાલ દરવાજા પાસે શ્રીમાલીવાડામાં પ્રવેશતાં પ્રથમ જમણા હાથે પહેલાં મહાલક્ષ્મીમાતાની નાની દેરી હતી. વિ. સં. ૧૮૬૦ લગભગમાં તે નાની દેરી ખાંધી હતી. વિ. સં. ૧૯૭૪ માં કંસારા શેઠ સાકરચંદ નથુભાઈ વગેરેએ ટીપ કરીને મધ્યમ ઘાટનું દેવળ ખંધાવ્યું છે. માતાના મંદિરના ફરતી પહા-ળીઓ છે તે ધર્મશાળા તરીકે ખપમાં આવે છે. પહેલાં અંગ્રેજ-શાળા ત્યાં બેસતી હતી. હાલ ત્યાં હુકાનેની ગોડવણ કરી છે. મંદિર ખાતે બે ખેતર તથા એક દુકાન અને સરકાર તરફથી વાર્ષિક રૂ. ૩૨-૬-૦ વર્ષાસન મળે છે.

ખોડીયાર માતા—શ્રીમાલીવાડામાં—ખોડીયાર દેવીની મૂર્તિ છે. હિંદુઓએ ઓટલાપર તે મૂર્તિ બેસાડી છે.

સ્વામીનારાયણનું મંદિર—નવા કાચીપુરામાં સ્વામીનારાયણનું મંદિર છે. વિ. સં. ૧૯૨૫ લગભગમાં તે બનેલું છે. ત્યાં સ્વામીનારાયણ પંથના સાધુઓ ઉતરે છે. ત્યાં સ્વામીનારાયણની ચિતરેલી મૂર્તિ છે. તેની આગળ તેમના બેસતો સાંજરે આવતી ઉતરે છે. મુનર વર્મના ઘણા હોડો તથા બીજી જાતના હોડો સ્વામીનારાયણના પંથમાં છે.

રાધાકૃષ્ણનું મંદિર (રામજી મંદિર)—વિ. સં. ૧૯૦૬ લગભગનું દોરીવાડામાં રાધાકૃષ્ણનું મંદિર બંધાવેલું છે. તેમાં કૃષ્ણ અને રાધાજીની મૂર્તિ છે. ઝીલણા એકાદશી આવે છે ત્યારે ઠાકોરજીને ઉત્સવપૂર્વક ઝીલાવવા માટે વૈષ્ણવો લઈ જાય છે. સોનીઓ તે મંદિરના મુખ્ય આગેવાનો છે.

રાણછોડજીનું મંદિર—બારોટ દામોદરદાસ મહોબતસિંહ જીજીએ વિક્રમ સંવત્ ૧૮૫૬ લગભગમાં ભાટવાડામાં હવેલીના આકારે બંધાવ્યું છે. તેમાં ચાર લુન્નવાળી કૃષ્ણની મૂર્તિ છે. મંદિર બંધાવવામાં આશરે રૂ. ૫૦૦૦) ખર્ચ થયા છે. તેની સારવારને માટે દશ બાર જેતર તથા દશ બાર આંબા વગેરે શામળદાસના વંશવાળાઓએ મૂક્યા છે.

[બારોટ દામોદરદાસ મહોબતસિંહ—નો જન્મ ૧૮૧૦ લગભગમાં થયો હતો. તેઓ વિદ્વાન હતા. તેઓ વૃજલાપામાં કવિતા સારી રીતે કરતા હતા. એમણે ઇંડર રાજ્યમાં દીવાનગી રીતું કામ કર્યું હતું અને ઇંડર રાજ્ય તરફથી તેમને સુરપૂર નામનું ગામ બક્ષિસ મળ્યું હતું. તેમજ પાલખી તથા હાથી તેમને આપવામાં આવ્યો હતો. દામોદરદાસના પુત્ર મોહનલાલ વ્રજલાપાના સારા કવિ હતા અને તેઓ અપુત્ર હોવાથી વિક્રમ સંવત્ ૧૮૨૭ ની સાલમાં ઇંડર નરેશે તે ગામ ખાલસા કર્યું હતું. તે ગાયકવાડ સરદાર તરફથી ત્રિભુવન તાલુકાનો ઇબરો પોતાને ઘેર લાવ્યા હતા. દામોદરદાસની હયાતીમાં ઇંડરના રાજા તેમને ત્યાં આવતા હતા અને દશ પંદર દિવસ તેમને ત્યાં રહેતા હતા. તેવી તેમની જાહેરાત હતી. દામોદર મહોબતસિંહે માલોસજીના રસ્તે એક ગાઉ પર એક કુવો બંધાવ્યો છે તે મુસાફરોને પાણી પીવા માટે બંધાવ્યો છે તેના નિભાવમાટે ગોર રામચંકર વડલને ત્યાં બે જેતર ધર્માદા મૂક્યા છે તેની ઉપજમાંથી ઉંદાળામાં પાણીની પરબ બેસાડવામાં આવે છે.]

બાદાણી ભાટવાળાનું મંદિર:—શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજીના દેરાસરની પાસે બાદાણીવાળાનું મંદિર છે. તેમાં રામ

શ્રાવિકા દિવાળી બહેનનો ચખુતરો—જેન શ્રાવિકા દેશ-
યણુ દિવાળીબાઈએ વેરાવાસણમાં ચખુતરો કરાવ્યો છે તે પર નીચે
પ્રમાણ લેખ છે. “દેશાઈ અમથાલાલ સાંકળચંદની વિધવા ચોરત
દિવાળી બાઈએ એક ચખુતરો બંધાવી, કાયમ રકમ કચુતરોને
અનાજ માટે આપી છે તે પાસે એક ચોરડો ચોપાડવાળો બંધાવી
સાર્વજનિક ધર્માદા મૂક્યો છે.” દિવાળી બાઈએ જૈન વિદ્યાશાળામાં
જૈન વિદ્યાર્થીઓને બણાવવા મદદ કરી હતી. પાઠશાળામાં એક
ચોરડો માલ સહિત બંધાવ્યો છે. ઇત્યાદિ અનેક ધર્મકાર્યમાં
સહાય કરી છે.

વેરાવાસણમાં પહેલાં દેશાઈઓનું જોર હતું અને તેઓ ઘણા
સુખી હતા—વતનદાર હતા. હાલતો કેટલાક બ્રાહ્મણો વ્યાપારમાં વળ-
ગવાથી શેઠ લલ્લુભાઈ ગિરધર તથા વિકૃલભાઈ તથા પુરુષોત્તમ લ-
લ્લરામ વગેરે ધનવંત થયા છે. શેઠ, લલ્લુભાઈ ગિરધરભાઈ હાલ
સરકારી જાહેર શુભ ખાતામાં ધનની મદત આપી સ્વનામની યાદી
ચિરંજીવ કરે છે.

ચોટાનો ચખુતરો—ચોટા વચ્ચોવચ્ચ ચખુતરો છે તે પર
વિ. સં. ૧૮૯૮નો લેખ છે. તે મહાજને બંધાવ્યો છે. તેનો મહા-
જન વહીવટ કરે છે. કચુતરોને દાણા નાખવા માટે તે બંધાવેલ છે.
તેને દોઈ નુકશાન કરે તેને ગથેટ ગાળ પાળીયાપર લખી છે, હાલમાં
તે પર દાણા નાખવાને માટે ચડવાની એક લોઢાની નિસરણી
કરાવી છે. દોશી નથુભાઈ મંછાચંદ, મંછારામ લવજી વગેરે તેનો
વહીવટ કરતા હતા, તથા મંછારામ મૂલચંદ તેનો વહીવટ
કરતા હતા. હાલ માલીવાડના આગેવાન જૈનો તેનો વહીવટ
કરે છે. ચખુતરાખાતે ચોટા ઘણા રૂપીયા છે, હાલમાં અમારા ઉપ-
દેશથી તેની મરામત કરાવવામાં આવી છે, વેરાવાસણમાં દિવાળી-
બાઈએ ચખુતરો કરાવ્યો છે સાથમાં પણ કચુતરોને દાણા નંચાવ-
શે, એ જૈન દોશીવાડના લીમટે, પાંચરાપોળમાં, અને લાટવાડમાં
અનાજ નખાવે છે તથા પાંચરાપોળમાં અને લાટવાડમાં કુતરામટે
ફેટલા નખાવે છે.

ચોટા દોરોની પાંચરાપોળ—વિ. સં. ૧૯૪૦ માં દો

હાથીભાઈ મલુકચંદ, દોશી ભવાન મૂલચંદ, મલુકચંદ વીરચંદ વગેરેએ આગેવાનીભર્યો ભાગ લેઈ જોડાંદોરોની પાંજરાપોળ બંધાવી હતી. શેઠ ઉમેદચંદ અંબેર કાંટાવાળાએ વિ. ૧૬૦૫ થી ૧૬૨૫ સુધી પાંજરાપોળનો કારભાર કર્યો હતો. વિ. સં. ૧૬૨૫થી વિ. ૧૬૭૧ સુધી કોટડિયા શેઠ હાથીભાઈ વખતચંદે પાંજરાપોળનો કારભાર કર્યો હતો. વિ. સં. ૧૬૬૭માં દુબ્બાળ પડવાથી શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ તથા કોટડિયા મંગલભાઈએ આ લેખકની પાસે આવી મુંબઈ ટીપ કરવા સદુપદેશની પ્રાર્થના કરી હતી, તેથી ત્યાં લાલભાગમાં તથા અવેરીબજારમાં ફેંક એકકું કચું ફણું. તેમાંથી પાંજરાપોળમાં મકાન વિગેરેમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો છે. સંવત્ ૧૬૭૧ થી તે સં. ૧૬૭૪ સુધી કોટડિયા મંગલભાઈ મગનલાલે પાંજરાપોળનો વહીવટ કર્યો. પાંજરાપોળની જમ્યા અસલ એક દોશી જૈનની હતી. તેણે જમ્યા તથા રૂપેયા આપ્યા. અને શેઠ હાથીભાઈ મલુકચંદ વગેરેએ બંધાવવા માંડી.

લાલ દરવાજાની પાસે સંગપુર મહુડીના રસ્તાપર પાંજરાપોળનું સવ્ય મકાન છે. અંદર એક કુવો છે તથા મોટું ચોગાન છે. ચારે તરફ ફરતી પડાલીઓ છે. મંગલભાઈના મૃત્યુ પછી સં. ૧૬૭૪ ની સાલથી જૈનમહાજન કમિટી નીમવામાં આવી છે તેના પ્રમુખ શા. કેશવલાલ ખુશાલદાસ છે. મહેતાજી તરીકે એક બ્રાહ્મણ પગારદાર છે. જોડાં પશુઓ ગાયો, પંખીઓ, હરણીયાં, સસલાં વગેરેને સારી સહાય મળે છે દોશીવાડાના જૈનો મુખ્યત્વે કમિટી દ્વારા તેનો વહીવટ કરે છે. નોકરોથી કામ લેવામાં આવે છે. પાંજરાપોળના અંગે ખેતરો તથા દુકાનો જૈનો તરફથી આપવામાં આવી છે. વહીવટ એકંદરે સારીરીતે ચાલે છે.

જૂની જોડાં દોરાંની ધર્મશાળા—દેવરામ કાશીરામની હવેલીના સામી અદારમા સૈકાની જોડાં દોરાંની ધર્મશાળા હતી. દયા પોરવાડ શ્રાવિકા ઉગરી બાંડારેણુ અદારમા સૈકામાં જોડાં દોરાંની ધર્મશાળા બંધાવી હતી. સંવત્ ૧૮૫૦ લગભગમાં વેરાવાસણમાં પેસતાં ડાબી તરફ જમ્યા પડેલી છે તે જમ્યામાં ઉગરી બાંડારેણુ શ્રાવિકાએ ધર્મશાળા બંધાવી હતી. હાલ તે

જગ્યાએ ધર્મશાળા પડી ગઈ છે તે લઢુડી પોશાળ ગચ્છના ભેનોના તાળે છે. ધાંચી કુંભાર ધોળી વગેરેમાં ઉગરી શ્રાવિકાએ પાળીઓ પળાવી હતી તે ઘણીખરી હાલ સુધી પળે છે. જૂની ખોડાંદોરોની ધર્મશાળાની જગ્યાએ હાલતો લોકોએ ઘરો બાંધાવ્યાં છે.

રામળાગ-વિભવપુરથી ગામ ગવાડાના માર્ગે રામળાગ પ્રસિદ્ધ છે. કેટલાક દશા પોરવાડ વૈષ્ણવો અને ખારોટોની મદદથી રામળાગનું મંદિર કરવામાં આવ્યું છે. વિ. સં. ૧૯૨૦-૨૫ લગભગમાં તૈયાર થયું છે. જૂનું મંદિર પાડીને વૈષ્ણવોએ નવું મંદિર રાધાકૃષ્ણનું બાંધાવ્યું. વિ. ૧૯૬૮માં અને વિ. ૧૯૭૮માં ખીલું મંદિર કર્યું છે અને વૈષ્ણવ દેશાર્મઓએ ત્યાં રાધાકૃષ્ણની મૂર્તિ જુના મંદિરમાંથી લાવીને પધરાવી છે. રામળાગના મંદિરખાતે આઠ દશ ખેતરો છે. ત્યાં પહેલાં વૈષ્ણવ સાધુ રહેતા હતા. વૈષ્ણવ સાધુ કૃષ્ણદાસજીએ તે મંદિર બાંધાવવાનો ઉપદેશ દીધો હતો. તેની પાસેનું ખેતર અમદાવાદના શેઠ હઠીસંગ કેશરીસંગે વેચાતું લઈ મહાજન ખાતે મૂક્યું છે. મહાજન તરફથી માળી વાવતો હતો પાછળથી તેણે માલીક બની અન્યને વેચી દીધું.

શંકરાચાર્યનો મઠ—રામળાગની પાસે શંકરાચાર્યનો વિશાળ મઠ છે. હાલ તેનો વહીવટ બ્રાહ્મણ મગનલાલ ખુશાલ કરે છે.

ધર્મશાળાઓ.

જ્ઞાતિની ધર્મશાળાઓ—મકરાણી દરવાજા પાસે ભટ્ટ મેવાડા બ્રાહ્મણોની ધર્મશાળા વિ. સં. ૧૯૨૦ લગભગમાં બાંધાવામાં આવી છે. પંડ્યા રૂઢેવે તે બાંધાવી છે. તે મધ્યે એકલિંગજી મહાદેવનું દેવળ છે. તેમણે મેવાડા જ્ઞાતિને અર્પણ કર્યું છે.

ગોરાદેવીના કુવા પાસે શુક્લ બ્રાહ્મણ વર્ગની ધર્મશાળા વિ. સં. ૧૯૪૦ લગભગમાં બાંધાવેલી હતી પણ તે પડી ગઈ છે. શ્રીમાળીવાડામાં સુતારોની વાડી છે. વેરાવાસણના નાકે હનુમત વર્ગની નાતવાડી છે. તળાવથી આગળ જતાં દેવપરાના માર્ગમાં ખારોટાણી સતીની છત્રી છે. ત્યાં ખારોટ હાથી ગિરધરની પાછળ તમની સ્ત્રી સતી થયાં હતાં.

સુસાફરો માટે ધર્મશાળા—વિ. સં. ૧૯૬૦ માં શેઠ

ચુનીલાલ નરશીંહ મણિયારે પોતાના પિતાના સ્મરણાર્થે મુસાફરોને ઉતરવા માટે ધર્મશાળા બંધાવી છે. સ્ટેશનની નજીક હોવાથી આસપાસના ગામોના મુસાફરોને રાતવાસો રહેવા માટે તેનો સારો ઉપયોગ થાય છે,

મહે(મસે)શ્વર મહાદેવ—વિજયપુરથી એક ગાઉપર આગ-લોહ જતાં મસિયા મહાદેવનું દેવળ છે. ત્રણસેં વર્ષનું ગૃહનું છે. દેવળ પાસે બારેટ વાલા મહોકમે બંધાવેલી વાવ છે. પાસે ફરતી ધર્મશાળા છે. ગાયકવાડ સરકાર તરફથી દેવળ આતે વર્ષાસન અપાય છે. પહેલાં ત્યાં સારો બગીચો હતો. કૃષ્ણ જન્માષ્ટમીના દિવસે ત્યાં આલુબાલુના ગામોના લોકોનો મેળો ભરાય છે. ત્યાં બાવાઓ રહે છે. હાલમાં ત્યાં ગિરનારી નામનો અતીત-બાવો રહે છે.

વાવ, વાવડી:—અમદાવાદની બાગેળે વાવડી નામનું ક્ષેત્ર છે તેમાં વાવડી છે. હાલ જે ખુલ્લો જણાય છે તે વાવનો સાતમો કોઠો છે, એમ લોકો કહે છે. બાકીના કોઠા ઉત્તર દિશા તરફ છે; તે પૂરી દેવામાં આવ્યા છે, તે,—તે તરફના માર્ગને દેખતાં જણાય છે. ચુનીલાલ મણિયારની ધર્મશાળા પાસે એક આંબલી હતી ત્યાં મુખી વાવ લંબાતી હતી ત્યાં તે પૂરી દીધેલી છે. ત્યાં હાલ પર્યટની આવ પડેલી છે. એલંકી રાજાઓ અગર વાયેલાનાં વખતની તે વાવ હતી એમ વૃદ્ધ સંપ્રદાયથી સંભળાય છે.

બીજી એક વિજયદેવ પરમારના વખતની વાવ હતી, જે વિજય-દેવ પરમારે કરાવી હતી. પહાડાના રસ્તે શેષુશા પીરના કષ્ટસ્થાનથી દક્ષિણ દિશાનું ખેતર છે તે ખેતરમાં વાવ છે. અહીંના વૃદ્ધ જીવતા થોડા સૂરજમણ કહે છે કે મારી પક્ષર વર્ષની ઉંમરે તે જગો ખોદી હતી ત્યારે ત્યાં વાવ હતી, એમ નજરે જોઈું હતું પણ પાછી તે પૂરી દેવામાં આવી હતી. વિજયદેવ પરમાર રાજાની રાણીઓ, તે વાવમાં સ્નાન કરતી હતી એમ વૃદ્ધ લોકો કહે છે; તેના પશ્ચ સાત કોઠા હતા.

કુંડ તળાવ—વિજયપુરની ઉમમલી દિશાએ એક મોટું તળાવ છે અને તેની વચ્ચેવચ્ચ એક પ્રાચીન કુંડ છે. તે રતનાદિત્ય રાજા કે જે ચાવડા વંશનો રાયો તેણે બંધાવ્યો હતો એવો કુંડપર

સચવારાઓના ઘરોથી આઘમણી દિશાએ નવેસર ૪૦' સન. ૧૯૦૭-૮ની સાલમાં બાંધવામાં આવી છે. તેનું ખર્ચ આશરે રૂ ૧૫૦૦૦) થયું છે. પહેલાં ઊકરાઓની શાળા પટવાવાડમાં પાડેથીઆના મકાનમાં હતી. તે પૂર્વે મકરાણી દરવાજે કૃષ્ણરામના ડહેલામાં હતી અને તે પૂર્વે સદ્દ મેવાડાપ્રાદ્યોની ધર્મશાળામાં હતી, અને તે પહેલાં હાલમાં જ્યાં બાદરવાડી છે ત્યાં હતી. આશરે સંવત્ ૧૯૩૦-૩૫માં ગુજરાતી સરકારે શાળા સ્થાપવામાં આવી હતી. તે પહેલાં જૂની પદ્ધતિની યા ગામડી ધનેશ્વર પંડ્યા અને ચકલ પંડ્યાની નિયાળો હતી. હાલમાં અમદારામ પ્રાદ્ય એક નાના ઊકરાઓની ગામડી નિયાળ ચલાવે છે.

કન્યાશાળા—વિજાપુરમાં કન્યાશાળા વિક્રમ સંવત્ ૧૯૪૦ લગભગમાં સ્થાપવામાં આવી છે. હાલ તે પટવાપોળમાં છે.

ઉદ્દુ'શાળા—સદરહુ શાળા ગુજરાતી ઊકરાઓની શાળાની સાથેજ સ્થાપવામાં આવી હતી, હાલ તે મગન દેસાઈના માઢમાં છે. પહેલાં સુસલમાન બાળકોને કાજ લોકો જૂનીપદ્ધતિ પ્રમાણે ફેળવણી આપતા.

ઉદ્દુ' કન્યાશાળા—સદરહુ શાળા વડોરાવાડમાં છે.

અંત્યજશાળા—દેડાઓની નિયાળ સ્ટેશન જતાં મુમન-વાડામાં છે. સંવત્ ૧૯૬૮ની સાલમાં તે શાળા સ્થાપી હતી. ત્યાં દેડ ભંગી વિગેરેનાં બાળકો ભણે છે.

બોર્ડીંગ—શેઠ મગનલાલ કંકુચંદની બોર્ડીંગ સં. ૧૯૭૨ ની સાલમાં સ્થાપવામાં આવી છે. સરકારની સત્તા વિના શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ તરફથી સદરહુ સંસ્થા સ્વતંત્ર ચાલે છે. તેમાં આશરે વીસથી પચીસ વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરવા રહે છે. તે બોર્ડીંગ અંગ્રેજ શાળાના અંગે છે.

ચોટ ઓશીસ—દોથીવાડામાં એક ચોટ ઓશીસ છે. તે સંવત્ ૧૯૨૫ માં શરૂ કરવામાં આવી છે. તેનું મકાન જૈનદેરાસરનું છે.

સ્ટેશન—અત્ર વિં ૦ સંવત્ ૧૯૫૭ માં આગગાડીનું સાધન

કર્ણસં સાહેબે, રાસમાળા લખી તેમાં ભગવાનદાસે સારી મદદ કરી હતી. દલપત કાવ્યના બીજા ભાગનાં પત્ર ૬૭-૬૮-૬૯ સુધી પ્રશ્નોત્તર ગુજરી કાવ્ય છે તેમાં ભગવાનદાસનું નામ છે. ગવરમેન્દ્ર ઓશીસોમાં તથા રાજરજવાડાઓમાં ભગવાનદાસને ખુરશીની બેઠકનું માન હતું. દલપત કાવ્ય અ. ૮ પત્ર ૬૬ માં આ હકીકત જણાવી છે; તે ઇંદર રાજ્યના કવિ હતા. તેમને ઇંદર નરેશ કેસરીસિંહ તરફથી ખુરશીનું માન તા. ૫-૧૦-૧૮૬૫ માં એનાથત કરવામાં આપ્યું હતું. વિજયપુરમાં કાલિકાનું દેવળ બંધાયું હતું તેમાં તેમણે દિવાનજી તથા કાલિકા વગેરેની સ્તુતિ કરી છે. એમના ચિરંજીવી મંગલજી ઇંદર રાજ્યમાં રાજકવિ તરીકે હતા. મહારાજા જીવાનસિંહજી, કેસરીસિંહજી તથા પ્રતાપસિંહજી સુધી હયાત હતા—તેમણે મજબાપામાં કેસરીસિંહની કવિતાઓ કરી છે. તેમના પુત્ર કવિરાજ દોલતરામ છે. તે ગુજરાતી ભાષામાં તથા મજબાપામાં કવિતા કરે છે. શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડે કવિઓની યાદીમાં તેમની યાદી કરી છે. કેરોનેશન બાદશાહી દરબાર નામના પુસ્તકમાં તથા રત્નમંથી વગેરેમાં તેમની કવિતાઓ છપાઈ છે.

ખારોટ કવિ જેઠાભાઈ ખુશાલભાઈ—એ સારા પ્રભાવશાળી કવિ ગણાય છે. વિ. સં. ૧૯૪૧ માં તે ૪૧ વર્ષની ઉંમરે મરણ પામ્યા હતા. ગિરધરભાઈ સને ૧૮૭૬ માં જન્મ્યા હતા, અને વિ. સં. ૧૯૪૧ માં મરણ પામ્યા. બંને સારા મજબાપાના કવિ હતા અને તે બંનેની રાજ રજવાડા વિગેરેમાં સારી પ્રતિષ્ઠા હતી. મુયરામપુરના રાણા પ્રતાપસિંહ તરફથી તે બંનેને ગામ તલાદરૂં વિ. સં. ૧૯૩૬ માં મનામમાં મળ્યું હતું અને હાથીના સિરપાવ સાથે સોનાનું ઠકું મળ્યું હતું. પહેલાં કોઈપણ માણસે રાજા રજવાડાઓમાં રાજાની પરવાનગી સિવાય ઠકું પહેરી શકતા નહોતા—ગિરધર કવિને તથા જેઠા કવિને માલપુરના રાવળ તરફથી ગણેશખાંડનું સુવાડું ઉર્દૂ ખુવાણપુરા સંવત ૧૯૨૩ માં બક્ષિસ કર્યું હતું. તેના વંશજો હજી સુધી

તે ખાયા કરે છે; જેઠા કવિના ભાઈ પ્રહલાદજી પણ હાલ હયાત છે. અને તઓ પણ કવિતા બનાવી શક્યા છે.

જેઠા કવિ અને ગિરધર કવિ બંને ભેગા મળીને કાવ્યેન્દુચંદ્રિકા તથા પ્રતાપજિન્દુચંદ્રિકા વિષ્ણુ પુસ્તકો તથા ખીજી છટક કવિતાઓ રચી છે. કવિ દામોદર મહોબતસિંગે સંકટવિમોચન નામે ગ્રંથ લખ્યો છે. યતિશ્રી રત્નવિજયજી પાસે તેમણે તથા જેઠા અને ગિરધર કવિએ અભ્યાસ કર્યો હતો, મજલાપામાં તેમણે કાવ્યો લખ્યાં છે. રત્નવિજય શિષ્ય યતિશ્રી અમૃતવિજયજીએ મજલાપા તથા સંસ્કૃત અને ગુર્જર ભાષામાં કાવ્યો લખ્યાં છે.

બ્રહ્મભટ્ટ મજલાલ કવિ—આ કવિએ ૧ અન્યોક્તિ ઉલ્લાસ તથા ૨ બોધવિલાસ, ૩ ભજનાવલિ, ૪ રસિકાનંદ, ૫ મજલાપામાં નામ માલા છે તેની ટીકા, તથા મજલાપામાં ૬ અનેકાર્થ કોષ છે તેની ટીકા તથા રૂપદીપક પિંગલ ગ્રંથ કે જેનો ભુજમાં મજલાપાના કવિએ અભ્યાસ કરે છે તેની ટીકા કરી છે. તથા ૭ ચમત્કારચંદ્રિકા કે જે મજલાપામાં સાહિત્ય ગ્રંથ છે તેની ટીકા કરી છે. તથા વજાંગબાવની ઇત્યાદિ ગ્રંથો રચ્યા છે. મજલાલ કવિની ૭૨ બહોંતેર વર્ષની ઉંમર છે. હાલ હયાત છે. તેમણે વિજયપુરના કવિરાજ યતિ શ્રી અમૃતવિજયજી પાસે તથા બારોટ કવિ જેઠાભાઈ ખુશાલભાઈ પાસે તથા કચ્છભુજના પ્રાણલાલ કવિ પાસે અભ્યાસ કર્યો હતો. જેઠાલાલ કવિએ મણિરત્નમાલા તથા પ્રતાપ ચશર્મન્દુ ચંદ્રિકા તથા ગોપાલસાગર તથા શિવ વિનોદ આદિ ગ્રંથ રચ્યા છે. દામોદર કવિએ સંકટ વિમોચન તથા રામચંદ્રિકા ગ્રંથ મજલાપામાં લખ્યા છે.

[બારોટ કવિએ પૂર્વે વિજયપુરની ઉન્નતિ વધારી હતી. હાલમાં બારોટોની આજીવિકાનું સાધન એકલી કવિતા રહી નથી. પૂર્વની પેઠે રાજાઓ ઠાકોરો હવે કવિઓનું સન્માન કરતા નથી, તેથી કાવ્યની કિંમત ઘટી છે અને તે ઉપર આજીવિકા નહીં ચાલવાથી ઘણાખરા બારોટોએ વ્યાપાર વગેરે પ્રવૃત્તિઓને આદરી છે. કેટલાકોએ હોટલો ઉઘાડી છે. કેટલાક મુંબઈ, કલકત્તા તરફ નોકરી વ્યાપારાર્થે જવા લાગ્યા છે.]

બાદાણીવાડાવાસી અથા બારોટ તળાવની આશમળી દિશાએ
અથા કુવો નામે મોટો કુવો બંધાવ્યો છે.

ઈંડર રાજ તરફથી વિજયપુરના બારોટ હાથી ગિરધરને સં.
૧૮૫૬ માં અહમદનગરના રાજા કૃષ્ણસિંહ તરફથી ગામ આતોળ
ઈનામમાં મળ્યું હતું. વિ. ૧૮૫૧ માં બારોટ કૃતેહસિંહ તારાચંદને
ઈંડરના રાજા ગંભીરસિંહ તરફથી [ચત્રોડી ગામ ઈનામમાં
મળ્યું હતું. કૃતેહસિંહે લાટાલના રસ્તે ધર્માદી કિયાળી બંધાવી
છે. બારોટ જયકરણ મંગલજીને ઈંડરના રાજાએ છાપી ગામ
બક્ષીસ કર્યું હતું. આયડના રાજા અમરસિંહ તરફથી વિ. ૧૮૬૫
માં બારોટ અમુલેખ મહોકમને બોરડીમાં ગામ બક્ષીસ મળ્યું હતું.
ઈંડરના રાજા ગંભીરસિંહ તરફથી બારોટ વાસજી ગગલને કંબોઈ
ગામ બક્ષીસમાં મળ્યું હતું. અહમદનગરના રાજા તરફથી બારોટ
લડાલા ગગલને સેવોલી ગામ બક્ષીસમાં મળ્યું હતું. ઈંડર અને
મોડાસા તરફથી બારોટ જેઠા કુલજીને વાસજી અને ગલસુંદર
એ જે ગામ બક્ષીસમાં મળ્યાં હતાં. બારોટ અનુભાઈ જેઠાભાઈને
મુનપર રાજ્ય તરફથી માલીગામ અને માલપુર સચોળ તરફથી
રાસાપુર ગામ બક્ષીસમાં મળ્યાં હતાં જે હજી કાયમ છે. બારોટ
અનુભાઈ જેઠાભાઈએ દેહ ત્યાગ્યો ત્યારે તેમની સ્ત્રી રતિબા તળાવ-
પર સતી થયાં હતાં. ઓગણીમા સૈકામાં તળાવપર બે છત્રીયો છે તે
પૈકી એક અનુભારોટની છત્રી છે અને એક રતિબાની છે. બારોટ
જગુભાઈ ગિરધરભાઈને પોળોના રાવજી તરફથી અર્ધ અળસાંમડા
ગામ બક્ષીસમાં મળ્યું છે તે હાલ કાયમ છે. ઈંડર-અહમદનગર
મોડાસા અને બાયડ તરફથી બારોટોને મળેલાં ઈનામી ગામોને
સં. ૧૮૫૬ માં ઈંડરના રાજા પ્રતાપસિંહે ખાલસા કર્યાં છે.

ચિંતામણીના દહેશ પાસે પડી ગયેલ હવેલી છે તે બારોટ
માધુસિંહજીની હવેલી કહેવાય છે. તેઓ લક્ષાધિપતિ હતા.

વિજયપુરમાં બારોટ દંવિયોમાં હાલ વિદ્યમાન કવિ તરીકે
બારોટ દોલતરામ મંગલજી છે. કવિ વ્રજલાલભાઈ રણુછેડાભાઈ,
મંગલદાસ ચતુર્ભુજ, કવિ ઈશ્વરલાલ ગોવર્ધન, કવિ રૂગનાથભાઈ

અંતિમ સંસ્કાર કરવામાં આવ્યો ત્યાં સંઘ તરફથી આ દેવી બંધાવવામાં આવી છે.

ગોરાદે કુવાનો લેખ.

વિજાપુરથી હગમણી દિશાએ ગોરાદે કુવો છે.

શ્રી ગણેશાય નમઃ । નૃપવિક્રમાર્ક રાજ્ય સમયાતીત સં. ૧૬૧૭ સાલમધ્યે શ્રી વિજાપુરના પૂર્વદિશાના દરવાજે તલાવે જાતા માર્ગ પર ગ્રેટ વહેંચર સીરચંદની ખાર્યા શેઠાણી નાલાલ કુંબર જ્ઞાતે વીસાશ્રીમાલી તેમણે કુવો નવો બંધાવ્યો છે. પ્રથમ તે ટેકાળે ગોરાદેકુડ હતી તે પહીં ગણી હતો, પહીં ગણી કૂડ તથા સેતર નં. ૧ એક કૂડ ચકી પૂર્વ દિશાનું મોરાનું તથા સેતર નં. ૧ તથા ઉત્તર દિશાનું મોરાને જમણે સેતર નં. ૨ કૂડ મુઢાં અમરામ નંદાવે યેનાજી લઈને કૂડ તે ટેકાળે નવો કુવો શાહુકાર લોકોને જલ પીવા સારું બંધાવ્યો છે તથા હવાડો ગાયો વિગેરે ઘોરને જલ પીવા સારું બંધાવ્યો છે. વિ. સંવત્ ૧૬૧૭ ના અષાઢ સુદિ ૨ વાર વૃષ.

શ્રી ગણેશાય નમઃ અથ શ્રી મન્નુશાધિક વિક્રમાર્ક રાજ્ય સમયાતીત વિ. સં. ૧૬૨૪ વર્ષે શાલિવાહન શકે ૧૭૬૦ પ્રવર્તમાને આશ્વિન માસ મધ્યે શ્રી વિજાપુરના પૂર્વ દિશાના દરવાજે તલાવ ઉપર જાતાં શેઠશ્રી વેચરખાડ સીરચંદની ખાર્યા શેઠાણી ઘાડ નાલકુંબર જ્ઞાતે વિઞ્ઞાશ્રીમાલી વિશ્રામ સ્યાન પરપર વન્ય બંધાવ્યો છે. પ્રથમ અમોષ વિ. સંવત્ ૧૬૧૭ ની માલ મધ્યે શાહુકાર મહાજન લોકોને જલ પીવા સારું ગોરા દેવીનો કુવો હવાડા મુઢાં બંધાવ્યો છે. તે પાસે પશ્ચિમદિશાની મોરા વિધાનસ્થાન બંધાવ્યો છે તે ઉપર શ્રી માગની વિગણ્યા છે. સં. ૧૬૨૪ આમો વટિ ૬ ને ગુરુ.

સૂતારવાદાનો ખાદ—સૂતારવાદામાં પેસતાં સરદારપુત્ર ખીયાની દવેહોની જગ્યા કહેવાય છે. તેનો કુસાઈ ચોસની અસુદ.

માંથી એક શિલાલેખ મળી આવ્યો છે. તે મહેલ્લો (માઠ) બનાવ્યો તેની તેમાં તારીખ છે. તેથી સત્તરમા સૈકામાં તે મહેલ્લો બનાવ્યો લાગે છે. સૂતારવાડામાં અને પટવાપોળમાં થઈ હુંબડવાણીયાનાં દોઢસો બસો ઘર હતાં. સૂરજમલ્લ શેઠ કહે છે કે મેં બાળપણમાં હુંબડનાં પત્તર ઘર તો દેખેલાં હતાં. તેમની ઉંમર હાલ સીત્તેર વર્ષ ઉપરની છે. સૂતારવાડામાં હુંબડ જૈનોનું એક ઘર દેરાસર છે, તે કુળા દોશીના કેશરીયાજીના દેરાસર પાસે અને અરનાથના દેરાસરની વચ્ચે દક્ષિણ દિશામાં ઠેઠ નજીક આવ્યું છે. હુંબડ દેરાસર ખાતે હુકાનો પણ છે. પીંજરાની સસ્ત્રદ જે જૂની હતી તે પહેલાં હુંબડ વાણીયાનું દેરાસર તથા પૌષધશાળા હતી. એમ વૃદ્ધ લોકો કહે છે. વહોરા ફફીર મહમદ વગેરે તેને પીંજરી શ્રાવિકાની પૌષધશાળા જણાવે છે. હુંબડોનું જૈન દેરાસર ત્યાં કઈ સાલથી હતું અને કયા સુલ્તાનના સમયમાં તુટ્યું તેનો ચોક્કસ પુરાવો મળતો નથી, પણ ઔરંગઝેબના વખતમાં મુસલમાનોએ તોડ્યું (ભાંગ્યું) હોય એમ અનુમાન ઉપર આવવું પડે છે. સત્તરમા સૈકામાં સૂતારવાડો વસ્યો તે પૂર્વે ત્યાં વસતિ નહોતી તેમજ ત્યાં સરદારપુરા વસાવ્યું તેથી ત્યાં પૂર્વે ઘર નહોતાં એમ સિદ્ધ થાય છે. મરાઠાનું રાજ્ય સ્થિર થતાં ત્યાં કુળા દોશીએ સંવત્ ૧૮૬૬માં દેરાસર કરાવ્યું તે પહેલાં ત્યાં દેરાસર નહોતું. સૂરજમલ્લ શેઠ રહે છે તે હવેલી કહેવાય છે અને તેની પાછળ પોષ્ટ ઑપ્રીસની ઉત્તરની જગ્યા હાલ છે તે પણ સરદારપુરના મીંયાની છે. એમ લોકો કહે છે. સરદારપુરાના માઠના શિલાલેખથી સિદ્ધ થાય છે કે ગામની પાસે પુરાં વસાવવાનો પહેલાં રિવાજ હતો. હાલ માણસાના ઠાકોર રા. એલ શ્રી તખ્તસિંહજીએ પોતાના મહેલની નજીક પચ્યાસ સાક ઘરનું તખ્તપર વસાવ્યું છે તેમ, તે વખતનું આ પર-માઠ વસાવ્યો લાગે છે.

મેંણાવાડો—શેખુશા પીરની કબ્ર પાસે પહાડાના રસ્તા ઉપર વિંજવાસણ માતા પાસે મેંણાવાડ છે તે મેંણાઓને સં. ૧૮૯૦ ની સાલ લગભગમાં ચોટી કરવા માટે મહાજને વસાવ્યા હતા. મેંણા-

વાડ પાસે અને શેખુશા પીરની ઉત્તર દિશાએ લીમડા પાસે શ્રી મહાવીર ભગવાનનું આવન જિનાલયનું દેરાસર હતું તથા ગંભીરા જેતર ભગભગમાં બીજું એક ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું મંદિર હતું. અલ્લાહદીનના સમયમાં બે દહેરાં તોડવામાં આવ્યાં. એમ કિંવદંતી છે. કેટલાક એમ કહે છે કે બાદશાહ અહમદશાહ તથા મહમદ બેગડાના વખતમાં તોડવામાં આવ્યાં. હિન્દુ મંદિરો પણ તેજ વખતમાં તુટેલાં હોય એમ જણાય છે. હિન્દુ તથા જૈન મંદિરોના થાંભલા તથા કુંભીઓનાં કેટલાંક અવશેષો જૂની કુંથેરીના કોટમાં જણાય છે. તથા શેખુશા પીરની કબ્રની આસપાસની દિવાલમાં તથા કસાઇ ચોરાના ખાદણના આગળ તથા મકરાણી દરવાજાના ખાણની પાસે તથા જસમાળીબીના રોજા પાસે તથા પીંજરાની મસ્જિદમાં વિગેરે ઠેકાણે કંઈ કંઈ માલુમ પડે છે. હાલનાં જૈન તથા હિન્દુ મંદિરો વિક્રમ સંવત્ ૧૮૫૦ ની સાલ પહેલાનાં નથી. જૂનું વિજાપુર જેમ જેમ તૂટવા લાગ્યું અને નવું વિજાપુર આબાદ થવા લાગ્યું તેમ તેમ હિન્દુઓ, જૈનો વગેરે નવા વિજાપુરમાં વસવા લાગ્યા. નવું વિજાપુર ભગભગ વિક્રમ સંવત્ ૧૪૮૦ માં મુસલમાનો થી વસાવા લાગ્યું અને તે પછી હિન્દુઓ વિક્રમ સંવત્ ૧૬૧૦ ભગભગમાં ત્યાં આવવા લાગ્યા. વિક્રમસંવત્ ૧૬૩૫ ભગભગમાં ટોડરમલે નવાવિજાપુરનું બજાર કાઢ્યું. વિક્રમસંવત્ ૧૭૧૦ ભગભગના અરસામાં બાટવાટો વસ્યો તેથી વીસ વરસ પહેલાં બાટાણીવાટો વસ્યો હતો. જૈનો વિક્રમસંવત્ ૧૭૧૦ માં નવાવિજાપુરમાં વસવા આવ્યા. કેટલાક જૈનો વિક્રમસંવત્ ૧૭૫૦-૬૦ માં પણ આવ્યા; અને તેઓ મુસલમાનોનાં ઘરો વેચાતાં હર્ષ સાંધ વિગેરેમાં વસ્યા, અને સંવત્ ૧૭૧૦-૨૦ ભગભગમાં નવા ઉપાધ્યય (નવા વિજાપુરમાં) બધાવા લાગ્યા.

દેરાવાસાણુ સંવત ૧૭૮૪ ભગભગથી વસવા માંડ્યું તે પરા તરીકે વસ્યું હતું. વખત જતાં વસતી વધી. દોરીવાટો તથા શ્રીમાળીવાટો પણ તેજ અરસામાં વસ્યાં. જૂના વિજાપુરમાં દોરી લોટો પાંજરાપોજ પાસે રહેતા હતા તે પણ છેવટે અહીં આવી વસ્યા. નવી પાંજરાપોજની જગ્યાએ નાગદોનાં ઘર હતાં અને તે

જૂના વિજયપુરમાં ગણાતું હતું, તથા કાળકા માતાનું મંદિર તથા નીલકંઠ મહાદેવનું મંદિર તથા મકરાણી દરવાજાની પાસેની જગા તથા પદ્માવતીના દહેરાની પાસેની જગા જૂના વિજયપુરમાં ગણાતી હતી. જૂના વિજયપુરનો આથમણી દિશાનો દરવાજો પાંજરાપોળના નાકા પાસે હતો અને હાલ પણ કેટલાંક તેનાં ગિન્હ જણાય છે. તથા મકરાણી દરવાજા પાસે જૂના વિજયપુરનો દરવાજો હતો. કાળકા માતા પાસે સથવારાનું પડું સંવત ૧૯૩૦ માં વસ્યું છે તે જૂના વિજયપુરની જગામાં વસેલું છે. મેંણાવાડ પણ જૂનાવિજયપુરની જગામાં વસેલી છે. પાંજરાપોળ સામે કણુખીલોકોનો માઠ સંવત ૧૮૮૦ લગલગમાં વસેલો છે. અસલ દોશીવાડામાં સુરખાના કણુખીલોકો રહેતા હતા. સુરખાના કણુખીલોકો ગોવિંદપુરા નામનું ગામ ૧૬૬૨ માં સ્થાપીને સંઘપુરના રસ્તે રહેલા છે. અમદાવાદની ભાગોળના કણુખીના માઠને પહેલાં દલપડ કહેવામાં આવતું હતું. દોશી નથુભાઈ રવચંદના પિતા દલીચંદે તે સંવત ૧૮૮૦ ની સાલ લગલગમાં વસાવ્યું હતું. ત્યાં જુદા જુદા ગામના કણુખીલોકો આવી વસ્યા છે. ખાત્રી કુવા પાસેનું સથવારાનું પડું સંવત ૧૯૩૦ માં વસ્યું છે. ભાટવાડામાં પરમારરજપૂતો રહેતા હતા, તે હાલ મહાદેવપુરા નામનું પડું વસાવી રહ્યા છે. તે પડું વિક્રમસંવત ૧૯૪૦ માં વસ્યું. આ પરમાર રજપૂતો વિજયદેવ રાજાના વંશના છે અને વિજયદેવ રાજાના વખતના છે. અમદાવાદની ભાગોળે એ કણુખી લોકોના માઠ છે તેમાંથી કેટલાક કણુખીઓએ સં. ૧૯૪૨ ની સાલમાં મોતીપુરા નામનું ગામ ગવાડાના રસ્તે વસાવ્યું, તેમજ નવધરીના કણુખીઓએ તથા અમદાવાદની ભાગોળના કણુખીઓએ કોલવડાના રસ્તે મણીપરા નામનું પડું વિક્રમસંવત ૧૯૭૦ની સાલમાં વસાવ્યું, તથા રણાસણને રસ્તે આણંદપડું ગામ વસાવીને ત્યાંના કેટલાક કણુખીઓ ત્યાં વસ્યા. તે પડું સંવત ૧૯૭૪ માં વસ્યું. વેરાવાડ, માળીવાડાનો કેટલોક ભાગ તથા કાંઠવાડા, નૈયદવાડો, કેરખાતી વાડો, જાગનવાડો તથા કચેરી તરફનો કેટલોક ભાગ નવા વિજયપુર વસવામાં સૌથી પહેલાંનો ગણાય છે. ભાટવાડો, વેરાવાસણ, દોશીવાડો, સૂતાનવાડો, શ્રીમાળીવાડો, નડું

કુશીપટ્ટ તથા પટવાપોળ એટલે લાગ તો હિન્દુઓથીજ વસેલો છે. સાંચની અંદર જે જૈન છે તે જૂના વિજયપુરમાંથી તથા ખીજા ગામોમાંથી ભીલ તથા ચોરના બચકડી મુસલમાનો લેગા આવીને વસ્યા, તેથી હિન્દુ તથા મુસલમાનોનાં ઘર સેજસેજ થયાં છે. વિક્રમ સંવત ૧૮૨૧ની સાલમાં શ્રી દામાજીરાવ ગાયકવાડે ત્યારથી વિજયપુર સર કચું ત્યારથી વિજયપુરની વસ્તીની આગાહી થવા લાગી અને હિન્દુદેવજો ત્યારપછી પંદરવરસે બંધાવા લાગ્યા—(હાલ જેટલાં જૈન હિન્દુ દેવજો છે તે મરાઠી રાજ્યની સ્થાપના પછીનાં છે.) કચેરી પાસે સોમનો ટકીયો છે તેને સરકાર તરફથી મદદ મળે છે અને નીલકંઠ મહાદેવ પાસે નાનકસામનો ટકીયો છે તેને પહેલાં સરકાર તરફથી મદદ મળતી હતી.

જૂના વિજયપુરમાં કંસારાઓના પાંચસો ઘર હતાં, પાંચસો બ્રાહ્મણોનાં ઘર હતાં, પંદરસો જૈનોનાં ઘર હતાં. પહેલાં વિજયપુરમાં તોપોનું તથા અંદુકોનું બહીની જગા પાસે કારખાનું હતું. તેથી તે સ્થળે લોહના કાટકા હાલ પણ નીકળે છે. તેનો વૈધ-લોકો મંદુર અને લોહકાટ બનાવવામાં ઉપયોગ કરે છે.

વિજયપુરના ઇતિહાસને પ્રકાશિત કરનાર સંઘપુરના ચંદ્ર-પ્રભુના દેરાસરમાં એક શિલાલેખનું પાટીયું છે. તેમાં સહસ્રતથી એકસો પંદર મુખીના શ્લોક છે. બીજું એની સાથેનું પાટીયું વિજય-પુરના કોઈ દેરાસરના ભોંયરામાં અગર કોઈ ગામડામાં ચઢી ગયેલું લાગે છે. જે આરસપાણના પાટીયા ઉપર મૂળ આ શ્લોકો હતા. જૂનું વિજયપુર ભાંગ્યું ત્યારે તે પાટીયું ઘાંટુંના દેરાસરમાં ગયું, ત્યાંથી જૂના સંઘપુરમાં ગયું. તેમાંથી એક પાટીયું પહેલાં સહસ્રત શ્લોકનું જુદું પદ્યું તથા ત્રીજું પાટીયું પણ ગેરવહે પદ્યું હાલ તો એકલું વચ્ચે પાટીયું છે; તેમાં શ્રી ખરતર ગચ્છના આચાર્ય થી જીનેશ્વરચૂરિ જૂના વિજયપુરમાં પધાર્યા હતા તેનું વર્ણન છે. તે કમ્ર સાલમાં પધાર્યા હતા અને કમ્ર સાલમાં દવાત

હતા તે જાણવાને માટે ખરતરગચ્છની પદ્માવલીમાંથી કેટલોક
લાગ સાલવાર નીચે પ્રમાણે આપવામાં આવે છે કે જેથી શિલાલેખમાં
દર્શાવેલા આચાર્યો કઇ કઇ સાલમાં થયા તે ચોકખી રીતે જાણાય
તથા જીનેશ્વરસૂરિ કઇ સાલમાં વિજાપુરમાં આવ્યા તે પણ જાણાય.

ખરતરગચ્છ પદ્માવલીમાંથી:—

	આચાર્યપદ.	સ્વર્ગગમન.
૧ શ્રી જીનવલ્લભસૂરિ.	વિ. ૧૧૬૭	૧૧૬૮
	સૂરિપદ	
૨ શ્રી જીનદત્તસૂરિ.	વિ. ૧૧૬૯	૧૨૧૧
૩ શ્રી જીનચંદ્રસૂરિ.	વિ. ૧૨૧૧	૧૨૨૩
૪ શ્રી જિનપતિસૂરિ	વિ. ૧૨૩૩	૧૨૭૭ (પાલણપુરમાં)
૫ શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ	વિ. ૧૨૭૮	

(જલોરમાં સૂરિપદ) ૧૩૩૧

આગલ જૈન મંદિરોમાં રહેલી પ્રતિમાઓના લેખો આપ્યા
છે, તેમાં સર્વેથી પ્રાચીન પદ્માવલીના દેરાસરમાં શ્રી આદિનાથની
મૂર્તિપરનો સં. ૧૩૩૦ ની સાલનો લેખ છે. તેની પ્રતિષ્ઠા શ્રી
પાસડસૂરિએ કરી છે.

પાસડસૂરિ મહાન આચાર્ય હતા—મજ્જુર લેખો ઉપરથી તે
સમયે જે જે ગચ્છો પ્રવર્તતા હતા, તેની યાદી.

- ૧ સં. ૧૪૭૧ વ્રજાણગચ્છે મુનિચંદ્રસૂરિપદે વીરસૂરિ
- ૨ સં. ૧૪૭૧ આગમગચ્છે મુનિરત્નસૂરિપદે આનંદરત્નસૂરિ
- ૩ સં. ૧૪૬૧ આગમિકગચ્છે અમરસિંહસૂરિ-સં. ૧૪૮૫ આ-
ગમગચ્છે અમરસિંહસૂરિ પદે હેમરત્નસૂરિ
- ૪ સં. ૧૪૦૭ પૂર્ણિમાપન્ને ગુણરત્નસૂરિ
- ૫ સં. ૧૫૪૧ તપાગચ્છે હેમવિમલસૂરિ સં. ૧૫૪૭ તપાગચ્છે
સુમતિમાયુસૂરિ
- ૬ સાયુર્ણિમાપન્ને સં. ૧૪૭૨ માં હ્રદયચન્દ્રસૂરિપદે મુનિ ગજન્દ્ર

- ७ पिप्पलगच्छे सं. १५७६ विनयसागरसूरि
 ८ वोकडीआगच्छे सं. १५५३ मुनिचंद्रसूरि
 ९ वृद्धतपापक्षे सं. १५८४ धनरत्नसूरि सौभाग्यसागर
 १० भावडारगच्छे भावदेवसूरि
 ११ मलधारगच्छे सं. १५५३ श्री सूरि
 १२ उपकेशगच्छे—द्विचन्द्रनिक वृद्धशाखायां सं. १५५४ सिद्धसूरि
 १३ खरतरगच्छे सं. १५८१ जिनहंससूरिपट्टे जिनपाणिक्कयसूरि

पंदरमा सैकायां विजापुरमध्ये प्रतिष्ठित धयेल प्रतिमाओ
 जे हाल अमदावाद ने इहरमां छे. ते नीचे मुजव.

धातुप्रतिमालेखसंग्रहपत्र.भाग ११२४ नं. ७८२

सोदागरनी पोलना देरासरनी प्रतिमाना लेखमांथी सं.
 १५७२ वर्षे फा. शुदि ६ सोमे श्री विद्यापुर वा. श्रीमाल झा.
 मं. हर्पा भा. सांक् सु. मं दार्धीया भा. हीरादे सु. म. भार्या. मं.
 भारवा मं. कपा मसुखेन—मं. हर्पा रचनेन स्व. श्रीपद्मप्रभविंका०
 म० पूर्णिमापक्षे रालद्रागच्छे ॥

पंचतीर्थी—नं. ७८७.

सं. १५१५ वर्षे मा. शुदि. ७ सु. विजापुर निवासी श्री.
 झा. दो. जेमा. मा. जसमादे सु. दी. भावटेन मा. मग्मादे सु.
 रायवपुनेन श्री पद्मप्रभ विंका. म. वृ. न. रत्नसिद्धसूरिणा ॥

देवसानो पाडो नं. १०५४. पत्र. १८८

सं. १५७३ वर्षे फागुण सुदि. ८ सोमे श्री. श्रीमाल झा.
 थे. देवाभा. देवलदे सु. नगवद सु. भा. लोन्नादे. सु.
 रंगामागा चांदा श्रीवासुपृथ्वी विंका. म. पिप्पलगच्छे श्रीविनय-
 सागरसूरिभिः म. विजापुरवास्तव्य ॥

विजापुर लेख—नं २

निशापोलमां नं १२१६ पत्र २१५

सं. १५८७ वर्षे माघवदि ८ गुरौ श्री वीजापुर वास्तव्य
श्रीश्रीमाल ज्ञा. मं. तीपा भा. जसाई सु. मं. रीडाकेन भा.
सहजलदे प्रमुख स्वयुतेन श्रीविमलनाथ विवंका. प्र. श्रीआगमगच्छे
श्रीउदयरत्नसूरिभिः ॥

इडर नं. १४७० पत्र २५६

सं. १५६३ वर्षे वैशाखसुदि. ११ गुरौ दिने श्री श्री-
माल ज्ञातीय नाणुटी अमरसिंह भार्या वाल्ही सुत नाणुसोमाकेन
भार्या सुवद पुत्र पौत्राणां श्रेयर्थं श्रीआदिनाथविवं तपागच्छ
नायक श्री श्रीहेमविमलसूरिभिः प्रतिष्ठितं चतुर्विंशतिपट्टः कारा-
पितः विजापुर वास्तव्यः श्रीरस्तु ॥

नं. १४७७ पत्र २५७

सं. १५८७ वर्षे माघवदि ०)) गुरौ श्रीविजापुर वास्तव्य
श्री श्रीमाल ज्ञातीय मं. वस्ता. भा. विजलदे सुत जीवाकेन श्री
विमलनाथ विवं का. श्री आगमगच्छे श्री उदयरत्नसूरिभिः

प्र. श्रीरस्तु ॥

વિજયપુરમાં થયેલા આચાર્યો તથા વિજયપુરમાં રચાયેલા
ગ્રંથો.

અંચલગચ્છે ૫૧ એકાવનમી પાટપર સિંહપ્રભસૂરિ થયા.
તે વિજયપુરમાં અરસિંહ એછીની પ્રીતિમતિ ભાર્યાની કુંજે સંવત
૧૨૮૩માં જન્મ્યા. સં. ૧૨૯૧માં દીક્ષા લીધી. તેઓએ શિષ્યા-
વસ્થા છતાં શુદ્ધ સાથે વાદ કરવા આવનારાઓને બુદ્ધિથી હરાવ્યા.
સં. ૧૩૦૬ માં આચાર્યપદ અને ગચ્છનાયક પદ સં. ૧૩૧૩ માં
નિર્વાણ પામ્યા.

સં. ૧૭૦૮ માં વિજયપુરમાં વિજયાદયમીએ ઉપાધ્યાય ભાવ-
વિજયજીએ અંધકમાલા ચરિત્ર રચ્યું.

ચંપકમાલા ચરિત પ્રશસ્તિ:

તપગણગગનરવીણાં, શ્રી વિજયાનેંદુરશિક્ષણામ્ ।

રાગ્યે કથાનક મિદં, ભાવવિજયવાચક સ્તેને ॥ ૧ ॥

સિદ્ધિગગન મુનિચન્દ્ર પ્રમિતેષ્વરે ૧૭૦૮ વિજયદશમિકામ્ ।

વિજયપુરે ચિતેને કથામમ્ સંપ્રદયિતઃ પ્રાણેઃ ॥ ૨ ॥

મહાસર્ત્તો દુષ્કમિદં વિતન્વતાઽપ્યુત્તં યદુક્તં મયકાલ્પબુદ્ધિના ।

મિધ્યાઽસ્તુ તત્પાપમપા મરસ્યમે સન્નિશ્ચતચ્છોધ્યમુદારવુદ્ધિભિઃ ॥૩॥

ઈતિતપાગચ્છાધિરાણ્ણશ્રીવિજયદાનમૂર્તિશ્વરગિષ્ય મહોપા-
ધ્યાય શ્રી વિમલદર્પણગિષ્યમહોપાધ્યાય શ્રી મુનિ
વિમલગોણ ગિષ્યોપાધ્યાય શ્રી ભાવવિજયગણિવિગચિતં ચંપ-
કમાલાચરિતમ્.

વિજયપુરે વાસત્ય પં. દેવરત્ન ગદ્યેએ વિ. સં. ૧૮૧૫માં
શીલ સંજયે ગજસિંહ કુમારનો રાસ બનાવેલ છે તેની પ્રશસ્તિ
નીચે પ્રમાણે છે.

- श्रीहवि श्री वीरजिण्द तस राजे, सोहम गणहर छाजे हे; स.
तस परिपाटीइं तपगण इंद्र, लक्ष्मीसागर सूरिंद्र हे. स. ४
- तेहनि तपतें पाट चौपन्नमि, सुमति साधु सूरि प्रणमि हे; स.
तस पाटि पणपन्नमें सोहिं, हेमविमलसूरि मोहि हे. स. ५
- एहथी आगिं पटावलीमांही, जोयो संबंध ए त्यांदि हे; स.
इहा तो लघु पोसालमां आपुं, माहरी क्रमागत दाणु हे. स. ६
- हवे श्री लक्ष्मीसागरसूरि तास, शिष्य वाचक पदि खासहे; स.
चंद्ररत्न पाठक तस सीस, अभयभूषण, बुध इश हे; स. ७
- तास विवेकी लावण्य भूषण, टाल्युं कुमतिनुं दूषण हे; स.
तस तखते हूआ दोय गुरुभ्राता, सतार्थी वीरुद विख्याता हे. स. ८
- हर्षकनक हर्षलावण्य ए वेय, सर्वांगमे पटुतेह थहे; स.
तस सीस विजयभूषण अभिरुप, तस पाटि अनुरुप हे. स. ९
- विवेकरत्न पंडित तस सीस, श्रीरत्न विबुध जगीस हे; स.
तस विनयी कोविद जयरत्न , शपि शुभमति यत्न हे. स. १०
- तस पाटि सर्व शास्त्रप्रमाणी, राजरत्न वाचक नाणी हे; स.
तस सीस वाग्मीजनमां राजि, हेमरत्न बुध छाजि हे. स. ११
- तस पाटि विजयरत्न विद्यमान, संप्रति सुरगुरु समान हे; स.
तास शिष्य भुविख्यात कहाया, तिणें ऐ सुगुरु पसाया हे. स. १२
- भवि जीवने ए संबंध देखायो, चतुरजन मन भाव्यो हे;
संवत तिथि अष्टभू अद्द जेह, नभ वसु नृप शाक एह हे. स. १३
- मास बहूल जोष्णी सित पक्ष, वाह्यी सुत घस प्रत्यक्ष हे. स.
ते दिवसे पूर्यो उल्लास, सहनि लील विलास हे. स. १४
- विद्यापुर वास्तव्य ए कीथो, साद्विथी जस लीथो हे. स.
हाल एकावन्न उल्लासे च्यार. दहा त्रीसत इग्यार हे. स. १५

ગાયા તિથિ સત્ત વિદુત્તર યોક, સાર્થ વિશતિ શત શ્લોક હે;
 શ્રમણસંઘને સુપ લાદો યો સદર્દ, દિન બે અધિક વધાઈ હે. સ. ૧૬
 ઘટ સાલાપરે એ વિસ્તર્યો, કોવિદ બુધ ચિત્ત ઘર્યો હે, સ.
 અવ્યક્ત પગે જે રહ્યો ઓછો અધિકારી, સૂસક્ષર કર્યો તિનકોહે. સ. ૧૭
 હમ જાણી જે વ્રત આરાધે, અતિ ઝજ્જલ પદ એ સાધે હે. સ.
 દેવ કહે હૃદ મંગલમાળા, લલિત મુખ લલિત રસાલા હે. સ. ૧૮.

इति श्री शीलसंबंधे गर्जसिंघनृपप्रबंधे गणितदेवरत्नेन
 विरचिते गर्जसिंघकुमाररास समाप्तः ॥

વિભાપુરમાં ધર્મપરીક્ષા રાસ શ્રી નેમિવિજયશબ્દે વિ. સં.
 ૧૮૨૧ માં રચ્યો છે તેની પ્રશસ્તિ નીચે મુજબ છે.

- સંવત્ અઢાર એકવીશમાં—માસ વૈશાખ સુદ પગ
 તિથિ પાંચમ શુક્રવાસરે—ગાયા ગુણ મેં રાખ. ક. ૮
- વિભાપુરમાં વિરાજતા, વૃદ્ધ તપા પદે સનૂર;
 ચંદ્ર ગણમાં દીપતા, શ્રી જિનસાગર સૂરિ. ક. ૯
- તેની સાનિધ્ય મેં સદી, ગાયો રાસ ઉદ્દાસ;
 ઓહો અધિકો અક્ષર હોયે, શુદ્ધ કરતો પંડિત તાસ. ક. ૧૦
- રાસ કર્યા દવિયે ધણા, પણ ધર્મપરીક્ષાનો રાસ;
 એ સમોવડ કો નહીં, જેમાં અધિકાર છે ખાસ. ક. ૧૧
- સર્વ સંખ્યાએ મન્ય દહો, પાંચ હબાર ઉપર પાંચ;
 હાળો દહી નવ ખંડની, એકરો ને દશ વાચ. ક. ૧૨
- શ્રી હીરવિજયસૂરિ તણે, મુખવિજય તમ શિષ્ય;
 જાવવિજય દવિ દીપતા, સિદ્ધિ નમું નિશ્ચિય. ક. ૧૩
- રૂપવિજય રંગે કરી, કુપ્લ નમું કરએડ;
 રંગવિજય ગુરૂ માદરા, મુજ પ્રણમ્યાનો કોદ. ક. ૧૪
- નવમો ખડ પૂરો કરો, સારને દાવે કરી સત્ય;
 મુખવિજય કહે નિત્ય પ્રતિ, રાખરો ધર્મમુ શિવ. ક. ૧૫

વિ. સં. ૧૮૨૧ વૈશાખ સુદિ પાંચમ ગુરુવારે ધર્મપરીક્ષા રાસ
અન્ય પૂર્ણ નેમવિજયજીએ રચ્યો. વિજયપુરમાં વૃદ્ધ તપાગચ્છ
પક્ષમાં અંદ્રગચ્છમાં શ્રીજિનસાગર સૂરિ થયા તેમની સહાયથી મેં
રાસ રચ્યો. નવખંડ, એકસોને દશ ઢાળ અને પાંચ હજાર ઉપર
પાંચ ગાથાઓ વડે રાસ પૂર્ણ કર્યો—અકળર બાદશાહ પ્રતિ-
બોધક જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજય સૂરિના શુભવિજય શિષ્ય હતા,
તેમના શિષ્ય ભાવવિજય તથા તેમના શિષ્ય સિદ્ધિવિજયને નમું છું.
તેમના શિષ્ય રૂપવિજય તથા રૂપવિજયના શિષ્ય કૃષ્ણવિજય અને
કૃષ્ણવિજયના શિષ્ય રંગવિજય તે મારા ગુરુ થાય એમ ધર્મ
પરીક્ષા રાસના કર્તાશ્રી નેમિવિજયજી જણાવે છે.

વિજયપુરને અંગે વિજયપુર જૈન દેરાસર વગેરેની
માહિતી આપનારી.

અમયકુમારચરિત્રપ્રશસ્તિ.

અસ્તિ ચાંદ્રં કુલં શીત-લેશ્યં તારકસંયુતમ્ । અમૃતસ્રા-
વિગોસ્તોમં, સુમનોમાર્ગસંસ્થિતમ્ ॥ ૧ ॥ સૂરિઃ શ્રી વર્દમા-
નોઽત્ર । જજ્ઞે વુધ ઇલાપ્રિયઃ ॥ કામજિત્વરૂપશ્રીઃ, સૌરમંડલ
મધ્યગઃ ॥ ૨ ॥ વિજ્ઞાતવાન્ યઃ કિલ સૂરિમંત્રં । માહાત્મ્યવંતં
ધરણેંદ્રતંત્રમ્ ॥ વિચાર્ય સંત્યજ્ય ચ ચૈત્યવાસં । ચક્રેતરાં યો વસતો
નિવાસમ્ ॥ ૩ ॥ અજનિ જિનેશ્વરસૂરિ-સ્તચ્છિપ્યો યેન દુર્લભ
નૃપસ્ય ॥ પ્રરિપદ્યણહિલનગરે । પ્રકટીચક્રે વસતિમાર્ગઃ ॥ ૪ ॥
નિર્વાણાધ્વરવિં કથાં નવરસાં નિર્વાણલીલાવતીં । સૂત્રં દૃષ્ટિયુતં
કથાનકમહાકોશસ્ય સંવેગકૃત્ ॥ તર્કન્યાયવિલાસનૈકચતુરં
સન્નીતિરત્નાકરં । તર્ક યો વિદ્યે ધિયાં જલનિધિઃ સંવિન
ચૂડામણિઃ ॥ ૫ ॥ તસ્યાભૂતાં શિષ્યૌ । તત્પથમઃ સૂરિરાજ જિન-
ચંદ્રઃ ॥ સંવેગરંગશાલાં । વ્યધિત કથાં યો રસવિશાલાં ॥ ૬ ॥

[illegible]

वादीन्द्रद्विपभेदपंचवदनः काव्यं महार्थं वरं । यस्मिन् कुर्वति
 भंगिभिर्जडतया माघोऽपि माघायते ॥ १७ ॥ यश्चाद्यसंहननकाय
 इवाधिसेहे । गाढोपसर्गभरमस्पृह एव देहे ॥ आदाय शोधिमधि-
 पोऽपि च योऽत्र षट्पण्मासान् परं च विकृतीर्वहुशो मुमोच ॥
 १८ ॥ छंदोलक्षणातर्कशास्त्रविविधालंकारवित्कोविदे । पृथ्वी-
 राजसभे कुतूहलगृहे श्रीगुर्जरत्रावनौ ॥ तर्कन्यायवरोपपत्ति
 सहितैः सिद्धांतवाक्यैस्तथा । तत्त्वं प्रोच्य महीतले विधिपथं
 प्रोत्सर्पयामास यः ॥ १९ ॥ तत्पट्टपूर्वगिरिशृंगसहस्ररश्मिर्दो-
 पांशकारहरणोऽपिमृदुः प्रकृत्या ॥ श्रीमान् जिनेश्वरगुरुगुणवा-
 नुदीतो । धत्तेतरां जगति संप्रति तीर्थभारं ॥ २० ॥ यस्यप्रा-
 तिभसज्जरज्जुमुपरिभ्राम्यन्मनोमंदर—नुभ्यद्वाङ्मयसागरोत्थमनयं
 तात्कालिकं हेलया ॥ नानालंकृतिवृत्तचारुरसवत्स्तोत्रादिकाव्या-
 मृतं । धन्याः कर्णपुटैः पिवन्ति विबुधाश्चित्रीयमाणाश्चिरम्
 ॥ २१ ॥ शिष्यव्याख्यानलब्धिर्जगति निरूपमा भग्यमेकातपत्रं
 । रूपं कामानुरूपं वचसि मधुरता कुर्वती तित्कमिच्छुम् ॥ अज्ञाया
 क्षांतिरुच्चै रथरितजलधिः कापि गांभीर्यलक्ष्मी—धैर्यसौंदर्यमंदः सु-
 सरित इव स्वच्छता चास्ति यस्य ॥ २२ ॥ स्थाने स्थाने विहर्गति
 सति प्राणिवोधाय यस्मि—स्तुंगैश्चंगैर्विविधजिनगृहैर्भडिताभूद-
 रित्री ॥ येनारब्धं विद्यद्विपपिकापि किञ्चित्कदाचि—ज्वायः
 पुण्यामृतनिधिनया संयतेताचिराच्च ॥ २३ ॥ तद्विनेयै रूपाध्यायैः
 । श्री चंद्रतिलकाभिर्यैः ॥ अकारि चरितं रम्य—मिदं, श्रोतुमुत्था-
 वद्म् ॥ २४ ॥ तपोमहानिर्शाथं यः । साधुवर्गेरवाहयन् ॥ अपि-
 त्थानकं नाद्यो । उपवासदिनेषु यः ॥ २५ ॥ तेनोद्य ज्ञेययोगेन ।
 द्व्यद्योतरोपवामिना ॥ महाक्रिया कृता बाल—वैयाचन्यविधायिना
 ॥ २६ ॥ गणिना नेमिचंद्रण । सदा स्वाध्यायकारिणा ॥
 पालितः पाटिनोऽस्मि प्राक् । सामायिकश्रुतादिकम् ॥ २७ ॥

पाठितानेकशिष्येण । सुधिया स्फुटभाषिणा ॥ साधुना सिद्ध-
 सेनेन । वृद्धिमास्मि प्रभाणितः ॥ २८ ॥ युगवरजिनचंद्राचार्य
 शिष्यो वरिष्ठो । विरुजमुचिरजीवी प्रांजलधाराचर्यः ॥ सकल-
 गुणनिधानं वाचनाचार्यवर्यो । गणिवरगुणभद्रोऽभाणयत्यं-
 चिकां माम् ॥ २९ ॥ सूरिं जिनेश्वरगुरुं जिनतीर्थयात्रा-भ्यायात
 संघसहितं समरंजयद्यः ॥ श्रीस्तंभतीर्थनगरे वरजल्पकेलौ ।
 निजित्य वादियमदंडदिगंबरेशम् ॥ ३० ॥ स श्री सूरमभसमभिधो
 बुद्धिधामाभिषेको । ज्ञाता नाम स्वमित्र निखिला लक्षणाद्याश्च-
 चिदाः ॥ स्फायज्जयायस्त्वरितकवितानिर्मितौ ब्रह्मकल्पो । विद्या-
 नंदं शिशुमित्रभृशं हेलयाभाणयन्माम् ॥ ३१ ॥ येन मेधाविना प्राप्ता
 । स्तोत्रकैरेव वत्सरैः ॥ तर्कलक्षणसाहित्य-सिद्धांतोदन्वतां तटाः
 ॥ ३२ ॥ सम्यक् शब्दज्ञवैयाकरणगणमहावादिसिद्धांतवेदि-ज्यायः
 साहित्यविद्याप्रवणवरसुधीपूरितायां सभायाम् ॥ यस्मिन् सज-
 ल्पकेर्लां कलयति सकलन्यायतर्काभिरामां । सद्यो वादीश्वराणामपि
 भृशमुदरे हस्तपादं विवेश ॥ ३३ ॥ स्वगच्छगच्छांतरवासिसाधु-
 वर्गश्च शास्त्रार्थसुबोधमिच्छन् ॥ यस्यातुलज्ञाननिधेः समीप-मागत्य-
 संदेहभरं धर्मज ॥ ३४ ॥ ग्रंथाननीक्षितचरानपि तर्कमुख्यान्
 सौवांगशक्तिधिरहेऽपिगणोपकृत्य ॥ व्याख्यातवान् सुभणि
 तानिव लीलयैव । यः क्षोदकारकविनेयपुरोऽति चित्रम् ॥ ३५ ॥
 सोऽयं श्री विजयदेव-सूरिगुणमशीश्वरः ॥ यत्नं प्रमाणसाहित्य-
 कमलां विपुलां ददौ ॥ ३६ ॥ भूयो भूमिभुजंगसंसदि मनोनानंद
 त्रिषं घना, -हंकारोद्धरकंधरं सुविदुरं पत्रावलंबप्रदम् ॥ जित्वावाद
 महोत्सवे पुरिवृद्धद्वारे प्रदशयौर्ध्व-धुक्तीः संघयुतं गुरुं जिनपतिं
 यस्तोपयामासिवान् ॥ ३७ ॥ सम्यगध्याप्यनिष्पाद्य । यथांति
 वासिनो बहून् ॥ चक्रेकुंभध्वजारोपं । गच्छप्रासादमूर्द्धनि ॥ ३८ ॥
 श्री जिनपालोपाध्याय-मौलेस्तस्यास्य संनिधौ ॥ मयोपादायि

नद्यादि-मूलागमांगवाचना ॥ ३६ ॥ अन्येषामप्युपकृति, ज्ञान-
 दानकृतामहम् ॥ स्मरामि सततं यस्मा-दुपकारी सुदुर्लभः ॥ ४० ॥
 श्री जिनपालोपाध्याय-कृतां त्रिःप्रेरणामहम् ॥ चरित्रकरणे प्रापं ।
 सरस्वत्युपदेशवत् ॥ ४१ ॥ सुशकुनमिवास्मि त-न्मन्वानो द्रष्टि-
 मान्वितः ॥ काव्याभ्यासविहीनोऽपि । व्यधां काव्यमिदं ततः
 ॥ ४२ ॥ वाग्मी तर्कज्ञवैयाकरणगणमणिः पीतसिद्धांतसिंधुः ।
 साहित्याध्वाध्वनीनोनिरूपमकवितानर्त्तकीरंगभूमिः ॥ व्याख्याता-
 त्राश्रुतद्वयाश्रयविषममहाकाव्ययुग्मस्य नाना-ग्रंथस्रष्टा च लक्ष्मी
 तिलकगणिमुनिर्वाचनाचार्यवर्यः ॥ ४३ ॥ द्वयाश्रयटीकाकारी ।
 द्विव्याकरणः सुदृष्टसाहित्यः ॥ सुकविरभयतिलकगणि-श्चाशो-
 धयतामिदं शास्त्रम् ॥ ४४ ॥ युग्मं ॥ परोपकृतिशीलेन । सुधिया
 धर्मबंधुना ॥ गणिनाऽशोकचंद्रेण । लिखिता प्रथमा प्रतिः ॥ ४५ ॥
 श्रीनाभेयजिनेन्द्रादि-तुंगप्रासादभूषिते ॥ श्रीवाग्भट्टमेरुपुरे ।
 प्रारंभि चरितं मया ॥ ४६ ॥ श्रीमद्वीशलदेवगुर्जरधराधीशेऽधिपे
 भूभुजां । पृथ्वीं पालयति प्रतापतपने श्रीस्तंभतीर्थे पुरे ॥ चक्षुः
 शीतकर त्रयोदशमिते (१३१२) संवत्सरे वैक्रमे । काव्यं भव्य-
 तमं समर्थितमिमं दीपोत्सवे वासरे ॥ ४७ ॥ पृथ्वीप्रस्थान
 संस्थः शिखरिमुखगिरि श्रेष्ठचक्रः प्रतीची-प्राचीपाथोधिग्नो-
 द्वितकरतनिकाकैन्दुसन्नंगरश्च ॥ वज्रप्राकारसारोच्छ्रितफलक-
 कृतस्तुंगहेमक्षमामृ-त्कूपस्तंभो द्युगंगाप्रवरसितपटोऽधिष्ठितो देव-
 ताभिः ॥ ४८ ॥ सद्वाः कूपोष्ट्रिकाभृत्कनकधरणिभृच्चूलिकापं-
 जराढ्यः । सिध्वंतर्निर्गतोच्चैः सशिखरिहिमवदंतसत्कोटिपात्रः ॥
 विक्रेय क्रेयवस्तु व्रजयुतजनतापूरितो द्वीप आद्यो । यावद्यानस्य
 लीलां कलयति जयता चावदेतच्चरित्रम् ॥ ४९ ॥ प्रत्यक्षरगणनया
 । चरितेऽस्मिन्ननुष्टुभाम् ॥ संति पट् त्रिंशदूनानि । सहस्राणि नव
 ध्रुवम् ॥ ५० ॥

विलपुशीय आचार्य देशसर वगेरेने ज्ञावनारी

अभयकुमारचरितप्रशस्तिः मूल.

॥ श्रीचंदनाशोकसुबंधुजीव-पुनागसंतानकंदंबकश्रीः ॥
 माकंदकुंदार्जुनजातिराम । ज्वेक्षनामा वत भाति वंशः ॥ १ ॥
 वीरदेवराभक्ति-वीरदेव इहाभवत् ॥ मुक्ताफलमिवश्राद्धः । शुचिः
 साधुमनोहरः ॥ २ ॥ पार्थाभिधः साधुरभूत्तदंगजो । जिष्णुः
 पदुः सद्गुणधर्मकर्मणि ॥ प्रद्युम्नलक्ष्मीगुरुरामरागभूः । समुद्र
 मध्यस्थारोपकारकृत् ॥ ३ ॥ तत्पुत्रोमानदेवः समजनि धुरि-
 यस्याख्ययाथापिमोत्रं । सर्वं प्राप्नोति सिद्धिं कुलधरबहुदेवौ यशो
 वर्द्धनश्च ॥ जज्जुस्तस्यानुजास्ते जगति वरदृशां पूर्णचंद्रप्रकाराः ।
 कीर्त्तिज्योत्स्नाछटाभिर्दिशिदिशि परमं ये प्रकाशं प्रचक्रुः ॥ ४ ॥
 याशोवर्द्धनिरुद्धशीलमुधवाभूस्वस्तरुनदने । स्वेपदेजिनचंद्रसूरि
 हरिभिर्वाल्यान्मुदारोपितः ॥ साधुस्कंधविशालपात्रसुमनःश्रेयः
 फलच्छायको । लोकैर्मर्त्यगणैर्नर्कजिनपतिः सूरिः सदोपास्यत
 ॥ ५ ॥ मानदेवस्य साधोस्त्रयःस्मांगजाः संति धनदेवसाधुस्तदादिः
 परः ॥ राजदेवस्तदनु साधुनिवाभिधः । स्वकुलकुमुदाकरानंदपर्व-
 दवः ॥ ६ ॥ धनदेवस्य धनश्री-जिनपालादीन् सुतानमृताष्टौ ॥
 जायाध्यागुर्नरिति । परावरायत्सुतानाहुः ॥ ७ ॥

एषु स्मास्ति यशोधरो जिनपतेः सौवात्पितृव्याहुरोः । साधु
 श्रेणिपतेः सुसाधुकमलाभागंसमादाय यः ॥ सद्धर्मव्यवहारकोटिम-
 कृत श्री सिद्धिदेवोस्तथा । संलेभे नितरामयं मुनिजने साधूत्तमत्वं
 यया ॥ ८ ॥ अत्रान्यः सरणश्चसाधुरिदभीयः सादृश्यात्मभू-
 र्वीरीजानिन्द्रोंगजो गुरुलचिः सोमः कलाभूरभूत् ॥ यात्रां तीर्थगणे
 विधाय निजसद्धर्मद्विष्टं नु यः । प्रीत्या शीतलनायदेवगृहिकां
 धीजापुरेऽर्च्यकरत् ॥ ९ ॥ नीस्वदेवस्यगेहिन्या-वासा तं प्रथमा-
 तयोः ॥ पञ्चश्रीः सद्गुणावासा । शीलहंसकृतादरा ॥ १० ॥

तद्भार्यान्याजसहिणि—र्या नमस्कारकोटिकाम् ॥ गुणयित्वो-
 द्यापनकं चक्रे कोट्यक्षतादिभिः ॥ ११ ॥ पूर्वा जेहडसाधुमंगजवरं
 तेजःपतिं प्रासव—त्पद्मश्रीः श्रितहर्षमात्रसुमनोमार्गा निशावस्थितिम्
 ॥ एकामात्मभुवं च संपदभिधां नक्षत्रमालाश्रियं । नित्यैकक्रमचारि-
 णीं कुलनभोलंकारशीलेंदुगाम् ॥ १२ ॥ साधु लालणाखीवडौ-
 स्मभवतः श्रेयः कलासंगतौ । सोमौ गोऽमृतवर्षिणौ कृतगुरुपास्ती
 परस्याः सुतौ ॥ बालहीत्यस्ति सुता कृतानणुतपाः साध्वी सके-
 शेव या । नित्यैकांतरभुक्तिकांतरमहो पक्षोपवासादिकृत् ॥ १३ ॥
 स्थानेऽस्ति साध्वी वरपुण्यभाजनं । लक्ष्म्यंगभूः खीवडसाधु
 पुत्रिका ॥ जिनेश्वरैः सूरिभिरर्पितव्रत—श्रीका गुणैर्नामतः ऋद्धि-
 सुंदरी ॥ १४ ॥ आम्नश्रीप्रियसाधुसा (ला?) लणतनूजन्मासको विद्यते ।
 नाम्ना साधु कुमारपाल इति यः पित्रोः सुपुण्यश्रिये ॥ श्रीपद्मप्रभ-
 नाथदेवगृहिकां बीजापुरेऽकारय—त्सौवीं पुण्यतरंगिणीं त्रिपथगी-
 कर्तुं वयं मन्महे ॥ १५ ॥ जिनप्रबोधसूरीणां । पार्श्वे चाग्राह्यद्वव्रतम्
 ॥ स्वं सुपुत्रं स्थिरकीर्तिं । सत्पुत्रीं केवलप्रभाम् ॥ १६ ॥ युग्मं ॥

जेहडसाधोर्धुतवहुमाये । शीलतपोजलगतमलकाये ॥
 पडुपधानमालाप्तिशुभाये । लक्ष्मश्री देवश्रीर्जाये ॥ १७ ॥
 मोहिणिराद्यायास्तनया—आस्तेप्रत्यतिष्ठिपद्या निजगुरुभिः ॥
 सपरिकरौ जिनपार्श्वौ । सुतपः शीलहारिणिर्न्या ॥ १८ ॥
 देवश्री रात्मभूरत्न—चतुष्कं कांतिवंधुरम् ॥ संपूरितवती लक्ष्म्या ।
 मंगलं स्वगृहागमे ॥ १९ ॥ तत्राभूद्धुरि नागपाल उरुधीः पुण्योऽय-
 योऽचीकरत् । सार्द्धं लालणासाधुना, स्वजननी पुण्याय वीरप्रभोः ॥
 चैत्यं द्वादशदेवदेवगृहिकं सौवर्णकुंभध्वजं । श्री जावालिपुरे
 तथा द्विरकरो चार्थेषु यात्रां मुदा ॥ २० ॥ बीजापुरे वासुपूज्य-
 विधिचैत्ये शशिप्रभोः ॥ श्रीदेवगृहिकां यश्च । स्वपुण्याय
 व्यधापयत् ॥ २१ ॥ जिनेश्वरगुरोः पार्श्वे । महद्भार्या यो व्रतं ललौ ॥

समाहः सुतपःशक्ति-विद्याचंद्रमुनिः परः ॥ २२ ॥ तार्त्तार्यीकः
सचतुरमतिर्वालचंदोऽथ्यवक्रो (भक्तो ?) । यः श्री शत्रुंजयप्रमुख
महा, -तीर्थयात्रामकार्षीत् ॥ श्री मदीजापुरमधिविभोर्वासुपूज्यस्य
चैत्ये । प्रीत्याचाकारयदजितनाथांकितं खत्तकोऽयम् ॥ २३ ॥

अजितसंभवयोरभिनंदन-सुमतितीर्थकृतोर्जिनगेहिकाः ॥
विनिरमापयदत्र च यश्चतु-विधसुधर्मरमानिलयानिव ॥ २४ ॥
यश्चैत्येऽत्र च दंडनालममलोद्यदुष्यपत्रोद्भटं । सन्मुक्ताल्लिगुणं
सहस्रकनकश्रीकुंभचक्राश्रितम् ॥ तच्छत्रं वरपद्मात्मदयिता
पुण्याय चाप्रापय-छोलंती चपरं च ये शुशुभतुर्दसाविवास्याग्रतः
॥ २५ ॥ यात्रां रैवतकादिषु प्रकृतवांस्तीर्थेषु संधान्वित-श्चैत्या-
चादिककार्यचितनमुनीसद्भक्तिवृत्ता(न्या?)मलः ॥ श्रेयः श्रीवर-
कीर्त्ति कांतिललितैः सत्यां स्यकीयाभिधां । तन्वानः कुलचंद्रसाधु
ऋजुर्वास्तुर्यः समास्तेऽसकौ ॥ २६ ॥ आदेशाच्च जिनेश्वरस्य सुगुरोः
श्रीवासुपूज्यप्रभु-प्रासादे वृषभादिदेवगृहिकाप्रारंभ प्रारंभयत्
यस्तामादिजिनस्य देवगृहिकामाधापयद्वैक्रमे । वर्षेऽष्टद्विशिर्त्ती-
दुमानविदिते (१३२८) माघे नवम्यां सिते ॥ २७ ॥ एषां सहो-
दरा भर्मा । कुमारीत्यस्ति या व्यधात् ॥ श्रेयोमालां द्विधा लातुं ।
तपः पट्टपधानकम् ॥ २८ ॥ पद्मलानागपालस्य । नागश्रीश्रमिये
प्रिये ॥ पुत्रवच्छीलतपसां ॥ पालने नित्यमादृते ॥ २९ ॥
स्वांश्च श्रुंत्वनुकर्तुमत्र चतुरः पुत्रानसूतादिमा । साधुर्मोहन
आद्य एषु जनुषा श्रेयो मुखैश्चापरः ॥ पाताख्यः शुभमूर्तिकोऽथ
लखमोऽन्यो देवसिंहोलघु-यै धर्मेस्वपराभवे कुलगतं गच्छन्ति
तेजोनिजम् ॥ ३० ॥ पद्मलांवाकृते साधु-र्मोहनः सुविधीशितुः ॥
कारयन् देवगृहिका-मुत्पताकं यशो व्यधात् ॥ ३१ ॥ पाताख्यः
श्रीमुपार्धस्य स्वाव्यया देवगेहिकाम् ॥ कारयामास यत्सूनुः ।

સ્તાભ્યાં દર્શિતમાર્ગતઃ સ્વલતિ ન શ્રીભવ્યસાંધેઃ સમમ્ ॥ ૪૨ ॥
 શ્રીતીર્થેશજયાશ્રુવોઽમયકુમારપેશ્વરિત્રોત્તમે । સત્પુસ્ત્રિતયેવ્યલી
 લિલ્લદિયં સ્વેતુઃ સુવર્ણપ્રિયં ॥ જ્ઞાનશ્રીનિધિવીજકંત્રિપદગં સાધ્વ-
 ધ્વસાત્ પ્રાકરો-ત્તયેનાસ્ય વલાત્ક્ષણાદપિ લમે શ્રેયોવરાં સ્વશ્રિયમ્
 ॥ ૪૩ ॥

શ્રીવાસુપૂજ્યચૈત્યે । શ્રીપાર્શ્વસુસ્ત્રકંકવલ્યંતઃ ॥ વ્યધાપ-
 યત્કુલચંદ્રઃ । શ્રેયોઽર્થ મહાણદેવીપદ્મલયોઃ ॥ ૪૪ ॥ આસ્તેઽન્યા
 કુલચંદ્રસ્ય । પ્રિયા કાંચલદેવિકા ॥ ભાવેન યાત્મજં ધર્મ । વર્દ્ય-
 ત્યાત્મપાલકમ્ ॥ ૪૫ ॥ શ્રીમન્મહાવીરજિનેન્દ્રવિંચં । કર્પૂરત્વંઢસ્ય
 ચમાનપિંદમ્ ॥ સ્વથેયસેઝ્કારિ યયાસ્વર્કાયં । કિંપુણ્યપુંજં હિ ભવાં-
 તરીયમ્ ॥ ૪૬ ॥ ધોઃ શ્લાઘ્યો ન કયં સતાં વૃપવરોઽસૌ માનદેવા-
 ન્વયો । યેનાનુત્તરભાગદેવગૃહિકાભારઃ સ્મ નિર્વાચતે ॥ શ્રીવીજા-
 પુર વાસુપૂજ્યભવને સાર્દ્ધં વૃપજ્યાયસા । સંચેનોત્તરપક્ષદેવગૃહિકા-
 માગ્ભાર માચિન્નતા ॥ ૪૭ ॥

યાવદ્ધૌર્વરવર્ણિનીવત્રિમલગ્યાયંચર્યાર્થાર્લસ-તારાતારવિ-
 શ્રૂણા સુરસરિદ્ધિરોત્તરીયં દધિ ॥ ઉચૈઃ સ્વેલતિ ચંદ્રનાયક
 શ્રુમન્નક્ષત્રમાલાન્વિતા । તાવત્પંચમુપુસ્તકી ગૃહમણીવોદ્યોત્તિકા-
 સ્તાદસૌ ॥ ૪૮ ॥ શ્રીજિનેશ્વરમૂરીણાં । વિનેયોલબ્ધિશાલિનાં ॥
 અસ્યાંપ્રશસ્તૌ શસ્તાયાં । શ્રીકુમારગણિઃ કવિઃ ॥ ૪૯ ॥

મૂળ પ્રશસ્તિ સાર—

અમયકુમાર ચરિત્ર ગ્રન્થ કર્તાની પ્રશસ્તિનો સાર—
 (જેમાં શ્રી પ્રાચીન વિજાપુર નેનદેરાસર અને યાવકોનો ઇતિહાસ
 સમાયો છે). ઉકેશવંશમાં વીરદેવ નામે યાવક હતા તેનો પુત્ર પાર્શ્વ
 નામે બુદ્ધિમાન પરાક્રમી હતા તત્પુત્ર માનદેવ થયા, તેના બન્ધુઓ
 કુલધર, બહુદેવ, યશોવર્ધન હતા, શ્રી જીનચન્દ્રસૂરિશ્રીએ યશોવ

ધર્મના પુત્રને દીક્ષા આપીને કુમારાવસ્થામાં સ્વપદે સ્થાપી સૂરિ પદવી આપી. જનપતિ સૂરિ તેઓશ્રીનું નામ હતું.

માનદેવ શ્રાવકને પણ ધનદેવ, રાજદેવ અને સાધુનિમ્ન એ ત્રણ પુત્રો હતા. તથા ધનદેવની પત્ની ધનશ્રીના પુત્રો જનપાલાદિ આઠ હતા. તેઓ પૈકી યશોધર પુત્ર દેવશુરધર્મની સેવા કરવાથી સારી પ્રતિષ્ઠા મેળવી તેમજ અન્ય સરણુ નામે પુત્ર હતા. તેની સ્ત્રી વીરિ નામે હતી. તેણીને સાહણ નામે પુત્ર થયો. આ પુત્ર ધાર્મિક હોવાથી અનેક તીર્થોની યાત્રા કરી અને તેણે આનંદપૂર્વક વિજયપુરમાં શીતલનાથ સ્વામિની દેરી ખંધાવી, તેમજ અન્યપુત્ર નીલ્લ દેવની પદ્મશ્રી તથા જસહિષ્ણિ નામે બે ભાર્યાઓ હતી. જસહિષ્ણિએ કોટીવાર નવકાર મંત્ર ગણી કોટીઅક્ષતોથી ઉદ્યાપન કર્યું.

પહેલી પદ્મશ્રીને જેહડસાધુ પુત્ર હતો તથા તેણીને સંપત નામની પુત્રી થઈ. તથા જસહિષ્ણિને લાલનસાધુ-ખંખડ સાધુ તથા વાલ્હીનામે અનુક્રમે પુત્રો પુત્રી હતી. વાલ્હી દરરોજ એકવાર ભોજન લેતી અને પક્ષમાસાદિ તપ કરવામાં તત્પર હતી. ખંખડ સાધુની પુત્રીને જીનેશ્વરસૂરિએ દીક્ષા આપી ઋદ્ધિસુંદરી નામ સ્થાપન કર્યું. આમ્રશ્રી પ્રિયસાધુનો પુત્ર કુમારપાલ નામે પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યો. આ કુમારપાલે માતપિતાના પુણ્યાર્થે વિજયપુરમાં પદ્મનાથ પ્રભુની દેરી કરાવી, તથા કુમારપાલે સ્વપુત્ર સ્થિરકીર્તિ તથા સ્વપુત્રી કેવલપ્રભા સાથે જનપ્રબોધસૂરિપાસે દીક્ષા લીધી. જેહડ સાધુને લક્ષ્મી તથા દેવશ્રી એ બે પત્નીઓ હતી. પ્રથમ સ્ત્રીની પુત્રી મોહિણીએ પોતાના શુર પાસે પરિકર સહિત બે પાર્શ્વ-પ્રભુની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. દેવશ્રીને ચાર પુત્ર હતા, તેમાં નાગપાલે લાલન સાધુની સાથે સ્વજનની પુણ્યાર્થે શ્રી જાવાલિપુરમાં વીર પ્રભુનું ચૈત્ય બારદેરી ચુકત કરાવ્યું, તથા બે વાર તીર્થની યાત્રા કરી, તથા વિજયપુરમાં સ્વપુણ્યાર્થે વાસુપૂજ્ય દેરાસરમાં ચન્દ્રપ્રભુની દેરી ખંધાવી “અને જેણે જીનેશ્વર સૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી તે વિદ્યા-ચન્દ્ર મુનિબીજ પુત્ર હતા” તથા જેણે શ્રી શત્રુજ્ય પ્રમુખ યાત્રાઓ કરી તથા વિજયપુરમાં વાસુપૂજ્યસ્વામીના ચૈત્યમાં અજીતનાથાંકિત બત્ત કોટયં કરાવ્યું તે બાલચન્દ્ર ત્રીજે પુત્ર હતો. ચોથા પુત્ર કુંડલચન્દ્ર

વાસુપૂજ્ય દેરાસરમાં અજીતનાથ, સંભવનાથ, અભિનંદન-મુમતિ-
નાથની દેરીઓ બંધાવી તથા દંડછત્રાદિ ધારણ કર્યાં તથા દેવતાચલ
પ્રમુખ તીર્થોની સંઘચુકત યાત્રા કરી, તથા જીનેશ્વરસૂરિના આદેશથી
વિક્રમ સંવત્ ૨૫૬ દિગ્વિજી ઇન્દુ માન વર્ષે (૧૩૨૮) આઘ મુહિ
નવમીના દિવસે વાસુપૂજ્ય સ્વામીના ગ્રાસાદમાં નકષત્રાદિ પ્રભુની
દેરીઓ કરાવી હતી, રૂપાવાળો ધબ્બગણે, મોતિનું સૂત્ર, સૂવર્ણનો
કળશ ચઢાવ્યો તથા સૂવર્ણનું કમલ ચઢાવ્યું, તથા સ્ત્રીપુણ્યાર્થે
જે ચામર મૂક્યાં. આ ચાર ભાઈઓની જોત કુમારી નામે હતી. તેણે
૫૬ ઉપધાન કરી માલા પહેરી હતી. નાગપાલને પદ્મલા નાગશ્રી
નામે જે સ્ત્રીઓ હતી. તેમાં પદ્મલાને ચાર પુત્રો હતા. સાધુ મોહણ
૧, સાધુ પાત ૨, સાધુ લખમો ૩, દેવસિંહ ૪.

સાધુ મોહણે સ્વં પદ્મલા માતાના પુણ્યાર્થે સુવિધિનાથની
દેરી બંધાવી, તથા સાધુપતિએ મુખાર્થ સ્વામીની દેરી બંધાવી.
સાધુ પતિને પુત્ર પદ્મ નામે પાદલણ દેવીનો સૂત હતો. નાગશ્રીને
મૂલદેવ તથા ધનસિંહ જે પુત્રો હતા, તથા જોક નાટી પુત્રી હતી.
નાગશ્રીએ સ્વ પુણ્યાર્થે શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામીની પૂજા માટે સારી
મોટી પિત્તલમય દીવીઓ અપર્ણ કરી હતી, તથા જંજુસ્વામી પ્રમુખ
યુગ પ્રધાનોનું ચરિત્ર સ્વપુત્ર પાસે રચાવ્યું, લખાવ્યું, તથા બાલ-
ચન્દ્રની ઘેલી સ્ત્રીએ ૫૬ ઉપધાન તપ કર્યું હતું. તેનું નામ ઘેલા
હતું તેને હેમ તથા જોતલ જે પુત્રો હતા, તથા કુલચન્દ્રની સ્ત્રી જોતુએ
વિજયપુરમાં જીનેશ્વર સૂરિ પાસે શ્રી વીર પ્રતિભાંક ખત્તકવર તથા
ચોવીશ તીર્થંકરોની માતાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. વિક્રમ વર્ષે ૨૬૬
કરંચેક મિતે (૧૩૨૬) ચેત્ર માસમાં જીનેશ્વરગુરુ પાસે પ્રતિષ્ઠા
કરાવી તથા શત્રુંજયની યાત્રા કરી તથા લાખપુષ્પોથી ચેત્યોની પૂજા
કરી હતી. તથા કુલચન્દ્રે ધનસિંહ લઘુભાઈના સ્મરણાર્થે શ્રેયાં-
સનાથની દેરી કરાવી, તથા સ્વપ્રિયા જોતના પુણ્યાર્થે પૃથ્વીચન્દ્રનું
ચરિત્ર જે વેળા વેચાતું લેઈ પોતાના ગુરૂને અર્પણ કર્યું. તથા
જોતુ સ્ત્રીએ અભયકુમાર રાજર્ષિના ચરિત્રની ત્રણે પ્રતો સુવર્ણ
અક્ષરોએ લખાવી હતી. તથા કુલચન્દ્રે મહાશ્વ દેવી તથા પદ્મલાના
ઘેયો નિમિત્તે શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામીના ચેત્યમાં શ્રી પાર્શ્વનાથનું

મુખત્તકં કરાવ્યું. તેને અન્યા સ્ત્રી કાંબલ દેવી નામે હતી તેણે શ્રેયોર્થ મહાવીર સ્વામીની પ્રતિમા કરાવી જેણે વિજયપુરમાં સંઘની સાથે દેરીઓ ખંધાવાદિક કાર્યો કર્યા તે માનદેવનો વંશ સાધુ પુરૂષોને માન્ય છે.

પ્રશસ્તિને અંગે વડોદરાથી પંડિત લાલચંદ ભગવાને લખેલ પત્ર.

વડોદરા. } વીર સં. ૨૪૫૦
કાર્તિક વ. ૨ રાવ.

અનેક શુશ્રાલંકૃત યોગનિષ્ઠ કવિરાજ જૈનાચાર્ય શ્રી બુદ્ધિસાગર સૂરિજી મહારાજશ્રીની પવિત્ર સેવામાં.
[વિજયપુર.

વિ. વિ. આપનો કૃપાપત્ર પહોંચ્યો, વાંચી સમાચાર જાણ્યાં. આપે નામસ્મરણ માટે સૂચના કરી, તે આપની ઉત્તમતા સૂચવે છે. મારાથી જનશે તેટલી માહિતી મેળવી આપને સૂચના કરીશ.

અભયકુમાર ચરિત (ચન્દ્રતિલકોપાધ્યાયકૃત) હીરા-લાલ હંસરાજ તરફથી છપાઈ બહાર પડેલ છે, પ્રાયઃ આપના સંગ્રહમાં પણ હશે. તેમાં ગ્રંથકારની પ્રશસ્તિ પછી પ્રાંતે ૪૮ વિવિધ છન્દોમાં ગ્રંથ લખાવનારની પ્રશસ્તિ કુમારકવિએ કરેલી છે, કે જે વિ. સં. ૧૩૨૮ પછી બનાવી હોય તેમ તેમાં આપેલી હકિકત ઉપરથી સમજાય છે. એ ચરિત રચાયોનો સં. ૧૩૧૨ છે. ચરિત રચનાર અને ગ્રંથ લેખનની પ્રશસ્તિ રચનાર એ બન્ને જિનેશ્વર સૂરિના શિષ્યો હતા. આ તેજ જિનેશ્વર સૂરિ જણાય છે કે—જેઓનું વીજયપુર પધારવું થયું હતું, એવું સંઘપુરના શિલાલેખથી સાબિત થાય છે, અને જેમના ગુણોનું વર્ણન ૧૦૯, ૧૧૦ અને ૧૨૧ એ શ્લોકોમાં એ શિલાલેખમાં જોવામાં આવે છે. (આ શિલાલેખ વિજયપુર વૃત્તાંતમાં આપે છપાવ્યો છે.)

પૂર્વોક્ત જિનેશ્વર સૂરિના ગુરુ જિનપતિસૂરિ કે જેમનો સ્વર્ગવાસ સં. ૧૨૭૭ માં થયેલ હતો, એવું ખરતર ગમ્ધ પદ્માવલિ વિગેરે સાધનોથી આપણને માલૂમ પડે છે. તે સૂરિનો જન્મ

વીળપુરમાં હોવાનું પ્રશસ્તિ ઉપરથી અનુમાન થાય છે. પ્રશસ્તિકારે ઉકેશવંશીય માનદેવ શેઠના અન્વય (કુટુંબ) ને ધન્યવાદ આપ્યો છે અને તેના વંશજોના કાર્યોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે કે જે વીળપુરની સાથે બહુ સંબંધ રાખે છે. વાસુપૂજ્ય સ્વામિનું વિશાલ મંદિર વીળપુરમાં હોવાનું જણાઈ આવે છે, કે જેના દક્ષિણ ભાગની દેવજીહ્વિકા (દેરીઓ)નો ભારનિર્વાહ (અર્થ, સમારકામ વિ.) ઉપરતું કુટુંબ કરતું હતું અને ઉત્તર ભાગની દેરીઓનો નિર્વાહ વીળપુરનો સંબંધ કરતો હતો; એમ તે પ્રશસ્તિ પરથી જણાય છે. એ સિવાય સંઘપુરના શિલાલેખમાં વીળપુર વર્ણનના ૮૮મા શ્લોક પછી ૮૯મા શ્લોકમાં જે પાંચ શ્રાવકોના નામો આપીને તેઓને ત્યાંના નિવાસી દર્શાવ્યા છે. તેમાંના જેહક શેઠ પૂર્વોક્ત માનદેવ શેઠના પૈત્ર હોવાનું પ્રશસ્તિથી જણાય છે. એ વિગેરે બીના વિચારતાં પૂર્વોક્ત કુટુંબ વીળપુરમાં વસતું હશે એમ સમજાય છે. જિનપતિસૂરિના પિતા યશોવર્ધન શેઠ પૂર્વોક્ત માનદેવ શેઠના લઘુ સહોદર થતા હોવાનું એ પ્રશસ્તિ ઉપરથી જણાય છે. એટલે જિનપતિસૂરિની જન્મભૂમિ વીળપુર હોવાનું અનુમાન થઈ આવે છે. એટલુંજ નહિ, પરંતુ યશોધર (જિનપતિ સૂરિના સાંસારિક ભત્રિજ) એમણે જિનપતિસૂરિ પાસે વિદ્યાચંદ્રમુનિ તથા મહાસુદરીએ જિનેશ્વરસૂરિ પાસે તથા સ્થિરદીર્ઘિ અને કેવલપ્રભાએ જિનપ્રબોધ સૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી, તે પણ વીળપુરનાં અને પૂર્વોક્ત માનદેવ શેઠના કુટુંબ હોવાનું પ્રશસ્તિ પરથી સમજાય છે.

સંઘપુરના શિલાલેખ પરથી માત્ર એટલુંજ સમજાય છે કે-જિનેશ્વરસૂરિ વીળપુરમાં પધાર્યા હતા, ત્યારે આ પ્રશસ્તિ પરથી તેઓ વિ. સં. ૧૩૨૬ માં પધાર્યા હોવાનું (અને વિ. સં. ૧૩૨૮ માં પણ ?) સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે, કેમકે તેજ વરસમાં વે. શુ. ૧૧ ના દિવસે વાસુપૂજ્ય જિનાલયમાં વીરપ્રભુની પ્રતિમાવાળી દેહરી વિ. ની પ્રતિષ્ઠા તેમના હાથથી થઈ હતી. વીળપુરના વાસુપૂજ્ય જિનમંદિરમાં શીતલનાથ, પાર્શ્વનાથ, પદ્મપ્રભ, અ-

જિતનાથ, મુંલવ, અભિનંદન, સુમતિ, ચન્દ્ર પ્રભુ, આદીશ્વર, વીર જિન એ વિગેરે જિનેશ્વરોની દેરીઓ કરાવનાર અને વાસુપૂજ્ય જિનાલય માટે અનેક વસ્તુઓ ભેટ કરનાર, તીર્થયાત્રા, ઉપધાન, તપસ્યાઓ વિ. અનેક ધાર્મિક કૃત્યો કરનાર અને પુસ્તકો લખાવનાર એજ માનદેવ શેઠના વંશજો (સ્ત્રી-પુરુષો) વીજપુરનાં વતની જણાય છે.

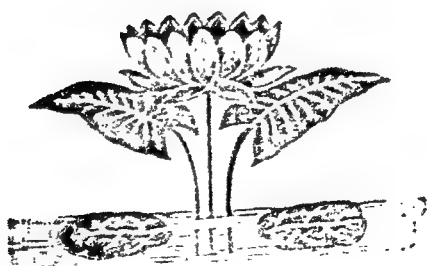
ખરતર ગરુડ, કે જેને પહેલાં વિધિપથથી ઓળખવામાં આવતો હતો, તેના શ્રાવકોની વસતિ વીજપુરમાં પ્રથમ સારી રીતે હશે, એવું પણ આ ઉપરથી સૂચિત થાય છે.

પ્રશસ્તિવાળું અભયકુમાર ચરિત્ર છપાઈ ગયેલ હોવાથી અને એ આપના સંગ્રહમાં પણ હશે. એમ માની લઈ મોકલ્યું નથી, પરંતુ તેની કાંઈક રૂપરેખા આપને આ લખી મોકલી છે. આશા છે કે-આ ઐતિહાસિક ખીના જાણવાથી આપને ઘણો આનંદ થશે.

ભવદીય—

લા. ભ. ગાંધીના

સવિનય ૧૦૦૮ વાર વન્દના સ્વીકારશોભ.

ટિપ્પણ—જિતનાથના ખરતર વિધિપથનાં કેમકે વાસુપૂજ્યનાં જે
તેમનાં જો વિનિયમો પાલનમાં અને મહાવિજયનાં કેમકે કે જે
તેમનાં જો વાસુપૂજ્યનાં કેમકે વાસુપૂજ્યનાં કેમકે

- ૧૮ ,, પ્રદ્યોતનસૂરિજી.
 ૧૯ ,, માનદેવસૂરિજી.
 ૨૦ ,, માનતુંગસૂરિજી.
 ૨૧ ,, શ્રી વીરસૂરિજી.
 ૨૨ ,, જયદેવસૂરિજી.
 ૨૩ ,, દેવાનન્દસૂરિજી.
 ૨૪ ,, શ્રી વિક્રમસૂરિજી.
 ૨૫ ,, શ્રી નરસિંહસૂરિજી.
 ૨૬ ,, શ્રી સમુદ્રસૂરિજી.
 ૨૭ ,, શ્રી માનદેવસૂરિજી.
 ૨૮ ,, શ્રી વિદ્યુધપ્રભસૂરિજી.
 ૨૯ ,, શ્રી જયાનન્દસૂરિજી.
 ૩૦ ,, શ્રી રવિપ્રભસૂરિજી.
 ૩૧ ,, શ્રી યશોદેવસૂરિજી.
 ૩૨ ,, શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિજી.
 ૩૩ ,, શ્રી માનદેવસૂરિજી.
 ૩૪ ,, શ્રી વિમલચન્દ્રસૂરિજી.
 ૩૫ ,, શ્રી ઉદ્યોતન સૂરિજી.
 ૩૬ ,, શ્રી સર્વદેવસૂરિજી.
 ૩૭ ,, શ્રી દેવસૂરિજી.
 ૩૮ ,, શ્રી સર્વદેવસૂરિજી.
 ૩૯ ,, શ્રી યશોભદ્રસૂરિજી.
 ૪૦ ,, શ્રી મુનિચન્દ્રસૂરિજી.
 ૪૧ ,, શ્રી અજિતદેવસૂરિજી.

૧ આ આચાર્યના સમયમાં વિ. સંવત ૯૯૫ માં વડગચ્છ આદિ ચોરાશી
 ગચ્છ નીકળ્યા. તેમણે ચોરાશી શિષ્યોને એક કાલે વડ નીચે આચાર્ય પદ આપું
 તેથી ગચ્છનું વડગચ્છ નામ પડ્યું છે.

૪૨ „ શ્રી વિજયસિંહસૂરિજી.

૪૩ „ શ્રી સોમપ્રભસૂરિજી.

૪૪ „ શ્રી જગચન્દ્રસૂરિજી.

(વિ. સંવત્ ૧૨૮૫ માં વિજયપુરમાં શ્રી જગન્નથંદ્રસૂરિએ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો અને તેમનો મેવાડમાં આઘાટમાં મેવાડના રાણાએ તપા એવું બિરુદ આપ્યું તેથી ત્યાંથી તપાગચ્છ પ્રસિદ્ધ થયો.

૪૫ „ શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિજી.

૪૬ „ „ ધર્મચોપસૂરિજી.

૪૭ „ „ સોમપ્રભસૂરિજી.

૪૮ „ „ સોમતિલકસૂરિજી.

૪૯ „ „ દેવસુંદરસૂરિજી.

૫૦ „ „ સોમસુંદરસૂરિજી.

૫૧ „ „ મુનિસુંદરસૂરિજી.

૫૨ „ „ રત્નશેખરસૂરિ.

૫૩ „ „ લક્ષ્મીસાગરસૂરિજી.

૫૪ „ „ સુમતિસાધુસૂરિજી.

૫૫ „ „ હેમવિમલસૂરિજી.

૫૬ „ „ જ્ઞાનન્દવિમલસૂરિ.

[ક્રિયોદ્ધાર કર્તા]

૫૭ તત્પદ્મે શ્રી વિજયનન્દસૂરિજી.

૫૮ „ „ હીરવિજયસૂરિજી.

[અક્ષર પ્રતિજોધક જગદ્ગુરુ]

૫૯ તત્પદ્મે શ્રી સહજસાગરોપાધ્યાય.

[તપાગચ્છ સાગર શાખા]

૬૦ „ „ જયસાગરજી રૂપાધ્યાય.

૬૧ „ „ જિતસાગરગણિ મહારાજ.

૬૨ „ „ માનસાગરજીગણિ મહારાજ.

૬૩ „ „ મયગલસાગરજી મહારાજ.

૬૪ „ „ પદ્મસાગરજી મહારાજ.

[વિ० સંવત્ ૧૮૨૫ અષાઢ સુદિ ૧૧ મેડતામાં સ્વર્ગગમન.]

૬૫ તત્પદ્મે શ્રી સુજ્ઞાનસાગરજી મહારાજ.

[વિ० સંવત્ ૧૮૩૮ શ્રાવણ સુદિ ૫ સ્વર્ગગમન ઉદેપુરમાં]

૬૬ તત્પદ્મે શ્રી સરૂપસાગરજી મહારાજ.

[વિ० સંવત્ ૧૮૬૬ પોષ સુદિ બીજે પાલીમાં સ્વર્ગગમન.]

૬૭ તત્પદ્મે શ્રી નાણસાગરજી (જ્ઞાનસાગરજી) મહારાજ.

[વિ० સંવત્ ૧૮૮૭ ભાદરવા વદિ ૧૪ પાક્ષિક પ્રતિક્રમણમાં
અજીત શાંતિ કહેતાં સ્વર્ગગમન. ઉદેપુરમાં]

૬૮ તત્પદ્મે શ્રી મયાસાગરજી મહારાજ.

[સંવત ૧૮૮૭ થી ૧૯૦૭ સુધી પદ્મધર, અમદાવાદમાં
સ્વર્ગગમન.]

૬૯ તત્પદ્મે શ્રી નેમિસાગરજી મહારાજ.

[સંવત ૧૯૦૭ થી ૧૯૧૩ સુધી પદ્મધર સ્વ૦ સુજપરમાં]

૭૦ તત્પદ્મે શ્રીમાન્ રવિસાગરજી મહારાજ.

[સંવત્ ૧૯૧૩ થી ૧૯૫૪ સુધી પદ્મધર સ્વ૦ મહેસાણા.]

૭૧ તત્પદ્મે શ્રીમાન્ સુખસાગરજી મહારાજ.

[વિ० સંવત્ ૧૯૫૪ થી ૧૯૬૯ સુધી પદ્મધર સ્વ૦ અમદાવાદમાં]

૭૨ તત્પદ્મે શ્રીશાસ્ત્રવિશારદયોગનિષ્ઠજૈનાચાર્ય શ્રીમદ્

બુદ્ધિસાગર સૂરિ.

[વિ० સંવત્ ૧૯૬૯ થી પદ્મધર.]

મુસલમાન પ્રકરણ.

કસાઇવાડાના ચોરાની ભરણદમાં એક લેખ છે તેનો શુજરાતીમાં તરલુમે નીચે પ્રમાણે છે—

૧ ઈશ્વરના નામ સાથે ચરૂ કરૂં છું.

૨ ઐરંગશાહ બાદશાહના વખતમાં સરદારપુર

મહેલો વસેલો સદરહુ બાદશાહના વખતમાં.

૩ સૈયદ હાસમ કોતવાલે ઈશ્વર ઇચ્છાથી વસાવેલું.

૪ ખુદાના હુકમથી તૈયાર કરી વસાવ્યું છે.

તારીખ ૧ માહે જમાદી ઉલ્લ અબલ સને ૧૦૧૦ હીજરી.

કસાઇવાડાની ભરણદમાં પત્થર ઉપર લેખ છે તે શુજરાતીમાં—
તખત બાદશાહ ઐરંગશા.

બીલપુર જાંગીરખાનં શ્રીમદર.

મયાન પરસર દર પરવાસxxxx

સૈદ દીયમ કોતવાલ કામદારે.

કર્યું છે સંવત ૧૭૪૦ વરજે વૈશાખ માસે.

ગામની આથમણી દિશાએ સ્ટેશન પાસે ઇંદગા છે ત્યાં વચ્ચોવચ્ચ બેઠકની જગાએ અરણીમાં લેખ છે તેનું શુજરાતી બાબાંતર નીચે પ્રમાણે છે.—

૧ આથી પહેલાં અહીં જફરખાં બાબીએ ઇંદગાંહની પ્રતિષ્ઠા કરેલી.

૨ તે પુરાણી અને ખંડીત થવાથી ઘણી મુદત થઇ ગઇ હતી.

૩ તેથી પછી નવીન પ્રતિષ્ઠા ઈશ્વર ઇચ્છાથી કરવામાં આવી.

૪ મુજબ હીંદખાં આલીનેક આદતવાલાએ પ્રતિષ્ઠા બીજી વાર નવીન કરી.

૫ જ્યારે આ ઈમારત તૈયાર થઇ તે બીનાનો લેખ લખવામાં આવ્યો.

૬ આકાશી દેવોએ કહ્યું કે આ ઇંદગાહ એટલે ઉત્તમ તૈયાર થઇ છે સને ૧૦૬૩ હીજરી.

પાટણ ગુજરાતની સુભાગીરી ઉપર હીજરી સન ૭૯૪ માં જફરખાન આવ્યા. હીજરી સન ૮૧૦ માં જફરખાન શેરપુરમાં ગુજરાતના સુલતાન થયા અને મુજફ્ફરશાહ નામ ધારણ કર્યું. દિલ્હીના બાદશાહ અલ્લાઉદ્દીનના ગુજરાત પાટણના સેનાધિપતિ જફરખાને વિજયપુરની ઇલ્દગા બનાવી. હીજરી સન ૮૦૧ માં જફરખાને બંધાવેલો ઇલ્દગા જીત્યું થઈ ગયો ત્યારે પાલણપુરના દિવાન મુન્નહખાન કે જે અમદાવાદના મુખા થયા હતા, તે વિજયપુરમાં બંદોબસ્ત કરવા સાડ વીસ વર્ષ રહ્યા હતા. તેમણે ઇલ્દગા સુધરાવ્યો, હીજરી સન ૧૦૬૩ માં દરસ્ત કરાવ્યો. વિક્રમ સંવત્ ૧૬૬૨ માં કાગદી વહોરા-ઊસમાન ભાઈએ તથા મીરાં સૈયદ-મીયાં બાબુમીયાં વિગેરેએ મુસલમાનોના ઇલ્દગાના ફંડમાંથી ઇલ્દગા ત્રીજીવાર સુધરાવ્યો. જફરખાન પછી આશરે ૨૬૨ વરસે ઇલ્દગાનો જીર્ણોદ્ધાર થયો તે પછી હાલનો જીર્ણોદ્ધાર આજથી સત્તર વરસ ઉપર થયો છે.

પીંજરાની મસ્જીદ—પીંજરાની મસજીદની જગ્યાએ પહેલાં હુંબડ જૈનોનું મંદિર અને પૌષધશાળા હતી. ઔરંગઝેબ બાદશાહના આબુબાબુના કાળમાં તે તોડી પાડવામાં આવ્યું અને ત્યાં મસ્જીદ બંધાવવામાં આવી. પુરીબાઈ નામની શ્રાવિકાને મુસલમાન બનાવવામાં આવી; તેની હાલ ત્યાં કબર છે, તે કબર દરવાજામાં પેસતાં ડાબી તરફ છે, અને ઉત્તર દિશાના દરવાજામાં પેસતાં જમણી બાજુએ ભોંયડું હતું અને તેમાં પ્રતિમાઓ હતી. હાલ ભોંયડું પૂરી નાબવામાં આવ્યું છે. સદરહુ જગા અમે જાતે જોએલી છે.

મસ્જીદ જૂની થવાથી હાલ દસ વર્ષ ઉપર એટલે લગભગ વિં સંવત્ ૧૯૭૧ ની સાલમાં નવી બંધાવી છે; તેમ છતાં હાલ પૂર્વના દેરાસરોનો આરસપહાણુ અવશેષ રહેલો જોવામાં આવે છે. મસ્જીદનો હોલ સારો રમણીય છે.

કબરસ્તાનમાં મસ્જીદ—મીયાં સૈયદભાઈ રહીમભાઈ કાગદીએ વિક્રમ સંવત્ ૧૬૬૨ માં આ મસ્જીદ બંધાવી છે. ખંલીફા રહેમાનશાહ કાદરીની કબ્રમસ્જીદ પાસે લીંબડીની નીચે છે, તે હા-

ફીજ ફકીર હતા. તેમણે વિં સંવત ૧૯૫૪ ના ફાગણ શુદ્ધિ પુનમના રોજ દેહ ત્યાગ કર્યો હતો.

ફેબ્રુદીન મીયાનું રોજું—કમ્પુતાનની પાસે આંગલી પાસે કાજુ ફેબ્રુદીન વહીવટીનનો રોજો છે. વિક્રમ સંવત ૧૯૭૬ માં તે રોજો એક વરસમાં પૂરો કરવામાં આવ્યો છે. ફેબ્રુદીન મીયાં ગરીબોને દાન કરતા અને તેમણે મુસાનનો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો. હિન્દુઓની સાથે સારી રીતે હળી-મળી રહેતા હતા. હિંદ

* વિજયપુર મુસલમાન કોમમાં ફેબ્રુદીનમીયાં પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થ અને ગરીબોને આશ્રય આપનાર હતા. વિ. સં. ૧૯૭૩ માં તેમણે દેહ ત્યાગ કર્યો. તેમના મૃતક શરીરને માન આપવા સારું હિંદુઓએ પણ મુસલમાનોની સાથે ભાગ લીધો હતો. તેમણે ખાનગીમાં મુસલમાન ગરીબ વર્ગને તથા કેટલાક ગરીબ હિંદુઓને એકંદરે દશ પત્તર સળ્લર રૂપિયાનું દાન કર્યું હતું. હિંદુ કોમમાં અને મુસલમાન કોમમાં સંપૂર્ણજવામાં તે એકાદ હતા. સૈયદ કાબુમિયાંની પેઠે તે સંત સાધુ ફકીરના ભક્ત હતા. અમારી પાસે તે ઘણી વખત આવતા અને સદુપદેશ શ્રવણ કરીને આશ્વાસમાં મૂકતા હતા. જ્યેન કોમમાં શેઠ મગનલાલ હંકુચંદ દાનાર અને જીવોના પ્રતિપાલ હતા; તેમજ હિંદુ કોમમાં બારોટ ત્રિકમલાલ વાધજી હતા. બારોટ ત્રિકમલાલ વાધજીએ પણ અનેક ગરીબ પાત્રાણુ વગેરેને મદદ કરી દરી હતી. શેઠ મગનલાલ હંકુચંદ વિ. સં. ૧૯૫૬ આદિથી પડતાં દુષ્કાલોમાં ગરીબ લોકોને ઘણી મદદ કરી હતી તથા પાંજરાપોળોને હાનરો રૂપિયાની મદદ કરી હતી તથા કરાવી હતી. ફેબ્રુદીનમીયાંએ દેહત્યાગ કર્યો ત્યારે મુસલમાનો પંકી કેટલાક આગેવાનો અમારી પાસે તેમની પાછળ પાખી પગાવવા આવ્યા હતા; તેમણે પાખી પગાવવા માટે રૂપિયા મહાજનને આપવા માંડ્યા હતા, પણ અમેએ સદુપદેશ આપીને રૂપિયા વિના પાખી પગાવી હતી. ત્યારથી મુસલમાન અને જ્યેન હિંદુ કોમમાં સંપૂર્ણ વધતો જાય છે. મુસલમાનોની કોમમાં કાબુમિયાં સાધુ ફકીરોના ભક્ત છે, વહોરા કોમમાં વંદ તરીકે પ્રસિદ્ધ પામેલા ફકીર મહમદ વહોરા છે. તે ગરીબોની દવા પર્સિસ લીધા વિના કરે છે. અમારી પાસે ઘણી વખત તે આવે છે. તેમની નીતિ સારી છે. હિંદુઓની સાથે મિત્રભાવ રાખે છે. ગરીબ લોકોને દવા વગેરેથી સદાય કરે છે. જ્યેન કોમમાં જ્યેન સુવર જોગીલાલ મગનલાલ હતા તે દાનાર હતા. તેણે દુષ્કાળના વખતમાં ગરીબોને મારી મદદ કરી હતી. સાક્રજી કોમમાં શેઠ લખુલાલ ગિરધર વિ. સં. ૧૯૭૪માં દુષ્કાળ પડવાનો સંભવ હતો ને વંખને સારી મદદ કરી હતી. હિંદુ અને મુસલમાન કોમમાં ગરીબોના સદાયક દયાવંત સોદા પ્રમોદ.

પાટણ ગુજરાતની સુખાગીરી ઉપર હીજરી સન ૭૬૪ માં જફરખાન આવ્યા. હીજરી સન ૮૧૦ માં જફરખાન શેરપુરમાં ગુજરાતના સુલતાન થયા અને સુજફરશાહ નામ ધારણ કર્યું. દિલ્હીના બાદશાહ અલ્લાઉદ્દીનના ગુજરાત પાટણના સેનાધિપતિ જફરખાને વિજયપુરની ઇદગા બનાવી. હીજરી સન ૮૦૧ માં જફરખાને બંધાવેલો ઇદગા જીર્ણ થઈ ગયો ત્યારે પાટણ પુરના દિવાન સુલ્તનખાન કે જે અમદાવાદના સુખા થયા હતા, તે વિજયપુરમાં બંદોબસ્ત કરવા સારૂ વીસ વર્ષ રહ્યા હતા. તેમણે ઇદગા સુધરાવ્યો, હીજરી સન ૧૦૬૩ માં દરસ્ત કરાવ્યો. વિક્રમ સંવત્ ૧૯૬૨ માં કાગદી વહોરા-બિસમાન ભાઈએ તથા મીરાં સૈયદ-મીયાં બાબુમીયાં વિગેરેએ સુસલમાનોના ઇદગાના ફંડમાંથી ઇદગા ત્રીજીવાર સુધરાવ્યો. જફરખાન પછી આશરે ૨૬૨ વરસે ઇદગાનો જીર્ણોદ્ધાર થયો તે પછી હાલનો જીર્ણોદ્ધાર આજથી સત્તર વરસ ઉપર થયો છે.

પીંજરાની મસ્જીદ—પીંજરાની મસજીદની જગ્યાએ પહેલાં હુંબડ જૈનોનું મંદિર અને પૌષધશાળા હતી. ઔરંગઝેબ બાદશાહના આબુબાલુના કાળમાં તે તોડી પાડવામાં આવ્યું અને ત્યાં મસ્જીદ બંધાવવામાં આવી. પુરીબાઈ નામની શ્રાવિકાને સુસલમાન બનાવવામાં આવી; તેની હાલ ત્યાં કબર છે, તે કબર દરવાજામાં પેસતાં ડાબી તરફ છે, અને ઉત્તર દિશાના દરવાજામાં પેસતાં જમણી બાજુએ ભોંયડું હતું અને તેમાં પ્રતિમાઓ હતી. હાલ ભોંયડું પૂરી નાખવામાં આવ્યું છે. સદરહુ જગા અમે જાતે જોએલી છે.

મસ્જીદ જૂની થવાથી હાલ દસ વર્ષ ઉપર એટલે લગભગ વિગ સંવત્ ૧૯૭૧ ની સાલમાં નવી બંધાવી છે; તેમ છતાં હાલ પૂર્વના દેરાસરનો આરસપહાણ અવશેષ રહેલો જોવામાં આવે છે. મસ્જીદનો હાલ સારો રમણીય છે.

કબરસ્તાનમાં મસ્જીદ—મીયાં સૈયદશાહ રહીમખાં કાગદીએ વિક્રમ સંવત ૧૯૬૨ માં આ મસ્જીદ બંધાવી છે. ખર્ચકાર રહેમાનશાહ કાગદીની કબ્રમસ્જીદ પાસે લીંબડીની નીચે છે, તે હાલ

ફીજ ફીર હતા. તેમણે વિ. સંવત ૧૯૫૪ ના ફાગણ શુદ્ધ પુનમના રોજ દેહ ત્યાગ કર્યો હતો.

ફેલુદીન મીયાનું રોઝું—કબ્રસ્તાનની પાસે આંગલી પાસે ફેલુદીન વહીડીનનો રોઝો છે. વિક્રમ સંવત ૧૯૭૬ માં તે રોઝો એક વરસમાં પૂરા કરવામાં આવ્યો છે. ફેલુદીન મીયાં ગરીબોને દાન કરતા અને તેમણે કુરાનનો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો. હિન્દુઓની સાથે સારી રીતે હળી મળી રહેતા હતા. હિન્દુ

* વિનપુર મુસલમાન કોમમાં ફેલુદીનમીયાં પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થ અને ગરીબોને આશ્રય આપનાર હતા. વિ. સં. ૧૯૭૩ માં તેમણે દેહ ત્યાગ કર્યો. તેમના મૃતક શરીરને માન આપવા સારૂ દિંદુઓએ પણ મુસલમાનોની સાથે ભાગ લીધો હતો. તેમણે ખાનગીમાં મુસલમાન ગરીબ વર્ગને તથા કેટલાક ગરીબ દિંદુઓને એકંદરે દસ પચ્ચર દાનરૂપીયાનું દાન કર્યું હતું. દિંદુ કોમમાં અને મુસલમાન કોમમાં સંપર્કબળવચામાં તે એકાદના સંપર્ક દાનમિયાંની પેઠે તે સંતસાધુ ફીરના ભક્ત હતા. બહારી પાસે તે ઘણી વખત આવતા અને મદુપોરા ધવળુ ફીરને આચારમાં મૂકતા હતા. જેન કોમમાં શેઠ મયનસાહ કંકુચદે દાનાર અને જીવોના પ્રતિપાલ હતા; તેમજ દિંદુ કોમમાં બારોડા ત્રિકમસાહ વાપજ હતા. બારોડા ત્રિકમસાહ વાપજએ પણ અનેક ગરીબ બ્રાહ્મણ વર્ગોને મદન કરી કરી હતી. શેઠ મયનસાહ કંકુચદે વિ. સં. ૧૯૫૬ આદિથી પડના ફુખાસોમાં ગરીબ બોધોને ધણી મદદ કરી હતી તથા પાંગળાપોળોને દાનને રૂપવાની મદન કરી હતી તથા કરાવી હતી. ફેલુદીનમીયાંએ દેહત્યાગ કર્યો ત્યારે મુસલમાનો પૈકી કેટલાક આંગેવનો બહારી પાસે તેમની પછળ પાખી પગાવવા આવ્યા હતા; તેમણે પાખી પગાવવા માટે રૂપિયા મનાજનને આપવા માંગ્યા હતા, પણ અંગેએ મદુપોરા આપીને રૂપિયા વિના પાખી પગારી હતી. ત્યારથી જુદામતના વર્ગો દેન દિંદુ કોમમાં સંપર્ક વધતો જાય છે. મુસલમાનોની કોમમાં કાજુમિયા સાથે કચીંગેના બંધન છે, વટોરા કોમમાં દેવ તરીકે પ્રતિષ્ઠા પામેલા ફીર મદમદ વટોરા છે. તે ગરીબોની દવા પાસે લીધા વિના કરે છે. બહારી પાસે ધણી વખત તે આવે છે. તેમની નીતિ સાચી છે. દિંદુઓની અંધ મિત્રતા રાખે છે. ગરીબ જોઈને દવા વહેરેલા સ્વપ્ન કરે છે. જેન કોમમાં જેન મુલક બોનીસાહ મયનસાહ જન્મ ને દાનાર હતા. તેને ફુખાસો વખતે મરોળોને આવી મદ કરી હતી. બહારી કોમમાં જેન કાજુમિયા દિગ્ધર્મે વિ. સં. ૧૯૭૩માં ફુખાસ, પડવાના નાશ કરતા તે વખતે મરોળી મદદ કરી હતી. દિંદુ અને મુસલમાન કોમમાં ગરીબોના સ્વપ્નને સ્વપ્ન લોકો પ્રચરે.

પાટણ ગુજરાતની સુબાગીરી ઉપર હીજરી સન ૭૯૪ માં જફરખાન આવ્યા. હીજરી સન ૮૧૦ માં જફરખાન શેરપુરમાં ગુજરાતના સુલતાન થયા અને મુજફ્ફરશાહ નામ ધારણ કર્યું. દિલ્હીના બાદશાહ અલ્લાઉદ્દીનના ગુજરાત પાટણના સેનાધિપતિ જફરખાને વિજયપુરની ઇલ્દગા બનાવી. હીજરી સન ૮૦૧ માં જફરખાને બંધાવેલો ઇલ્દગા જીત્યું થઈ ગયો ત્યારે પાટણ પુરના દિવાન મુજ્જદખાન કે જે અમદાવાદના સુબા થયા હતા, તે વિજયપુરમાં બંદોબસ્ત કરવા સાડ વીસ વર્ષ રહ્યા હતા. તેમણે ઇલ્દગા સુધરાવ્યો, હીજરી સન ૧૦૬૩ માં દરસ્ત કરાવ્યો. વિક્રમ સંવત્ ૧૯૬૨ માં કાગદી વહોરા-જિસમાન ભાઈએ તથા મીરાં સૈયદ-મીયાં બાલુમીયાં વિગેરેએ મુસલમાનોના ઇલ્દગાના ફંડમાંથી ઇલ્દગા ત્રીજીવાર સુધરાવ્યો. જફરખાન પછી આશરે ૨૬૨ વરસે ઇલ્દગાનો જીર્ણોદ્ધાર થયો તે પછી હાલનો જીર્ણોદ્ધાર આજથી સત્તર વરસ ઉપર થયો છે.

પીંજરાની મસ્જીદ—પીંજરાની મસ્જીદની જગ્યાએ પહેલાં હુંબલ જૈનોનું મંદિર અને પૌષધશાળા હતી. ઔરંગઝેબ બાદશાહના આબુબાલુના કાળમાં તે તોડી પાડવામાં આવ્યું અને ત્યાં મસ્જીદ બંધાવવામાં આવી. પુરીબાઈ નામની શ્રાવિકાને મુસલમાન બનાવવામાં આવી; તેની હાલ ત્યાં કબર છે, તે કબર દરવાજાના પેસતાં ડાબી તરફ છે, અને ઉત્તર દિશાના દરવાજામાં પેસતાં જમણી બાજુએ ભોંયડું હતું અને તેમાં પ્રતિમાઓ હતી. હાલ ભોંયડું પૂરી નાબવામાં આવ્યું છે. સદરહુ જગા અમે જાતે જોએલી છે.

મસ્જીદ જૂની થવાથી હાલ દસ વર્ષ ઉપર એટલે લગભગ વિગ્ર સંવત્ ૧૯૭૧ ની સાલમાં નવી બંધાવી છે; તેમ છતાં હાલ પૂર્વના દેરાસરનો આરસપહાણ અવશેષ રહેલો જોવામાં આવે છે. મસ્જીદનો હાલ સારો રમણીય છે.

કબરસ્તાનમાં મસ્જીદ—મીયાં સૈયદભાઈ નદીમખાઈ કાગદીએ વિક્રમ સંવત્ ૧૯૬૨ માં આ મસ્જીદ બંધાવી છે. ખડીશ રહેમાનશાહ કાગદીની કબરમસ્જીદ પાસે હીજરીની નીચે છે, તે કા

ફીજ ફીર હતા. તેમણે વિં સંવત ૧૯૫૪ ના ફાગણ શુદ્ધિ પુનમના રોજ દેહ ત્યાગ કર્યો હતો.

ફેબ્રુઆરી મીયાનું રોઝું—ફેબ્રુઆરીની પાસે આંખતી પાસે કાજ ફેબ્રુઆરી વહીવટીની રોઝો છે. વિક્રમ સંવત ૧૯૭૬ માં તે રોઝો એક વરસમાં પૂરો કરવામાં આવ્યો છે. ફેબ્રુઆરી મીયાં ગરીબોને દાન કરતા અને તેમણે મુશ્કેલીનાં સારા અભ્યાસ કર્યો હતો. હિંદુઓની સાથે સારી રીતે હળી-મળી રહેતા હતા. હિંદુ

* વિજયપુર મુસલમાન કોમમાં ફેબ્રુઆરીમીયાં પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થ અને ગરીબોને આશ્રય આપનાર હતા. વિ. સં. ૧૯૭૩ માં તેમણે દેહ ત્યાગ કર્યો. તેમના મૃતક શરીરને માન આપવા સારું હિંદુઓએ પણ મુસલમાનોની સાથે ભાગ લીધો હતો. તેમણે ખાનગીમાં મુસલમાન ગરીબ વર્ગને તથા કેટલાક ગરીબ હિંદુઓને એકંદરે દસ પત્તર દળર રૂપિયાનું દાન કર્યું હતું. હિંદુ કોમમાં અને મુસલમાન કોમમાં સંપર્ક જળવવામાં તે એકાદ હતા. એવડ કાલુમિયાંની પેઠે તે સંત સાધુ ફીરના ભક્ત હતા. અમારી પાસે તે ઘણી વખત આવતા અને સદુપદેશ શ્રવણ કરીને આચારમાં મૂકતા હતા. જોન કોમમાં શેઠ મગનલાલ કંકુચદ દાતાર અને જીવના પ્રતિપાલ હતા; તેમજ હિંદુ કોમમાં બારોડા ત્રિકમલાલ વાધજી હતા. બારોડા ત્રિકમલાલ વાધજીએ પણ અનેક ગરીબ બ્રાહ્મણ વગેરેને મદદ કરી કરી હતી. શેઠ મગનલાલ કંકુચદે વિ. સં. ૧૯૫૬ આદિથી પડતા દુષ્કાલોમાં ગરીબ લોકોને ઘણી મદદ કરી હતી તથા પાંજરાપોળને લગ્નરો રૂપિયાની મદદ કરી હતી તથા કરાવી હતી. ફેબ્રુઆરીમીયાં દેહત્યાગ કર્યો ત્યારે મુસલમાનો પૈકી કેટલાક આગેવાનો અમારી પાસે તેમની પાછળ પાખી પગાવવા આવ્યા હતા, તેમજ પાખી પગાવવા માટે રૂપિયા મહાજનને આપવા માંગ્યા હતા, પણ અમેએ સદુપદેશ આપીને રૂપિયા વિના પાખી પગારી હતી. ત્યારથી મુસલમાન અને જોન હિંદુ કોમમાં સંપર્ક વધતો જાય છે. મુસલમાનોની કોમમાં કાલુમિયાં સાધુ ફીરના ભક્ત છે, વહોરા કોમમાં વૈષ્ણવ તરીકે પ્રસિદ્ધ પામેલા ફીર મદમદ વહોરા છે. તે ગરીબોની દવા પરસા લીધા વિના કરે છે. અમારી પાસે ઘણી વખત તે આવે છે. તેમની નીનિ સારી છે. હિંદુઓની સાથે મિત્રભાવ રાખે છે. ગરીબ લોકોને દવા વગેરેથી સદાય કરે છે. જોન કોમમાં જોન યુવક બોળીલાલ મગનલાલ હતા તે દાતાર હતા. તેણે દુષ્કાળના વખતમાં ગરીબોને સારી મદદ કરી હતી. બ્રાહ્મણ કોમમાં શેઠ લલુલાલ ગિરધર વિ. સ. ૧૯૭૪માં દુષ્કાળ પડવાનો સંભવ હતો તે વખતે સારી મદદ કરી હતી. હિંદુ અને મુસલમાન કોમમાં ગરીબોના સદાયક દવાવંત લોકો પ્રગટે.

મુસલમાનના સંપ માટે સારો લાગ લેતા, તે મરણ પામ્યા ત્યારે મહાજને પાખી પાળી હતી. મુસલમાનોએ પાંજરાંગોળમાં રૂપીયા આપવા મંડયા હતા, પણ મહાજને તેમની મોટાઈની ખાતર લીધા નહોતા, અમોએ તેમના ગુણથી આકર્ષાઈને પાખી પાળવા ખાસ ઉપદેશ કર્યો હતો.

વિજયપુરમાં આવનાર મુસલમાનો—પાટણથી ખાવા હુઝ ફકીરના શિષ્ય દાદા ફકીર મહમદ સાહેબ પ્રથમ આવ્યા. વિજયપુર રાજા તે વખતે વિજયપુરમાં રાજ્ય કરતો હતો. તે મુસલમાનોને સતાવતો હતો તેને ઉપદેશ આપવાના નિમિત્તે આવ્યા હતા. તે વખતે પાટણની ગાદીએ કરણ દેવે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. પાટણ જીત્યું તે વખતે અલફખાન સુરદારે વિજયપુર જીત્યું. વિક્રમ સંવત્ ૧૩૫૬ માં અલાઉદ્દીનના સેનાપતિ અલફખાન હતા. અફખર બાદશાહના વજીર ટોડરમલે જૂના વિજયપુરની પાસે વસેલા નવા વિજયપુર કે જેમાં મુસલમાનોએજ વાસ કર્યો હતો તેના બળરને સુધાર્યું. મુસલમાનની હુકાનો કરતાં વાણીયાની હુકાનો તે વખતે થોડી હતી. જૂના વિજયપુરની અડોઅડ નવું વિજયપુર વસ્યું હતું. જૂનું વિજયપુરના જેમ જેમ લાંગતું ગયું તેમ તેમ જૂના વિજયપુર વાસીઓથી નવું વિજયપુર વધવા લાગ્યું.

જાનીયા મસ્જીદ—ફકીર મહમદ સાહેબના લાભેજ મગ્દુમ અને જહાનીયા એ બે પીર સાહેબ હતા. મક્કામાં હજ કરવા માટે તે બન્ને ફકીર મહમદ સાહેબની સાથે ગયા હતા. જહાનીયા પીર સાહેબ જ્યાં વસતા હતા ત્યાં તેમના નામથી જહાનીયા મસ્જીદ બાંધવામાં આવી. તે મસ્જીદ જૂની થવાથી હાલમાં સંવત્ ૧૯૭૧ માં જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં આવ્યો છે. મસ્જીદની જગા વિશાળ છે. તે મસ્જીદની પાસે પહેલાં હાશીજોની વસ્તી આશરે સવાસો ઘરની હતી. જાનીયા પીરનાં ચેલાને કોઈએ લોટની ચપટી ન આપી અને તેથી તેમણે શ્રાપ આપ્યો. તેથી ત્યાં ઢેઢવાડો થયો; એમ દંતકથા ચાલે છે. માદન ખેતરમાં ચાન સેચદની કૃષ્ણ છે. વિજયપુરમાં પહેલી માદનવાળી કૃષ્ણ થઈ હતી. માદનમાં પહેલાં મસ્જીદ હતી.

સૈયદ અતાઉલ્લાની ત્યાં કુદ્ર હતી તેની પાસે મસ્જીદ હતી. માઠ-
જનું એતર મુસ્તાને સૈયદને આપ્યું હતું. સર્વના પહેલાં વિજા-
પુરના મુસલમાનોમાં સૈયદ આવ્યા હતા. પહેલાં વીજાપુરમાં પીંજા-
રાનાં હજાર ઘર હતાં અને વહોરાનાં સાતસો ઘર હતાં.

બીબી જસમાનો રોઝો—તે રોઝાની જમ્યાએ પહેલાં
હિન્દુ મંદિર હતું એમ કહેવાય છે, પણ તે વાત સત્ય હોય એમ
અમને પુરાવાથી લાગતું નથી. (મુસલમાનો તરફથી એ વાત કહે-
વામાં આવે છે પણ હિન્દુઓ તરફથી તેવું કહેવામાં આવતું નથી)
જસમા બીબીને જ્યાં દાટવામાં આવી ત્યાં રોઝો બનાવવામાં
આવ્યો. પાટણના સેનાપતિ જફરખાને હિન્દુ મંદિરો તોડીને તેના
પત્થરો, મસ્જીદો બાંધવાના ઉપયોગમાં લીધા અને બીબી જસ-
માના રોઝામાં કીમતી પત્થરો દાટવામાં આવ્યા હોય એમ કહેવામાં
આવે છે. ત્યાં પહેલાં ધનનો ખજાનો દાટવામાં આવ્યો હતો એમ
કહેવાય છે. રોઝાની આસપાસ ઈંટોનો કોટ છે તે પડી ગયો છે.
રોઝાની કુદ્ર પાસે જૈન દેરાસરનો આરસનો એક શંખવટ્ટો છે.

કરખાતી, યાને સૈયદની મસ્જીદ—વિક્રમ સંવત્ ૧૫૩૦
લગભગની અગર તે પછીની આ મસ્જીદ હોય એમ લાગે છે.
મસ્જીદ સાથે કરખાતીનો ચારો છે. કરખાતીનું બેર પહેલાં વિજા-
પુરમાં ધણું હતું. આ મસ્જીદ સૈયદની અગર કરખાતી કહેવાય છે.
બનીયા મસ્જીદ પછી આ મસ્જીદ બાંધાવી હોય એમ લાગે છે.
હાલમાં આ મસ્જીદ શુધ્ધ થઈ ગઈ છે.

કાજની મસ્જીદ—ચોટામાં વિદ્યાથાળા પાસે દક્ષિણે કાજની
મસ્જીદ છે તે પહેલાં શુધ્ધ હતી, હાલ મુધાસ્વામાં આવી છે. તેમાં
મુસલમાન અને વોરાઓ નિમાજ પઢે છે. તેની પાસે કાજવાટો
છે ત્યાં પહેલાં ગામન્ય કાજ રહેતો હતા.

વોરાવાડમાં જુમ્મામસ્જીદ—વોરાવાડમાં જુમ્મા મ-
સ્જીદ અને ત્યાં કુદ્રવારે ગામના તથા આજુબાજુના મુસલ-
માનો નિમાજ પઢવા આવે છે. મસ્જીદ સ્વચ્છ અને નિરાગ છે.
ચોટાની વચ્ચેવચ્ચ આ મસ્જીદ છે. તે ચોટામાં મોટી મસ્જીદ છે.

કસાર્ધના ચોરાની મસ્જીદ—દોશીવાડાથી સ્ટેશન તરફ જતાં કસાર્ધવાડાના ચોરાની મસ્જીદ આવે છે. મકાન મોટું છે. પાસે એક લીંબડો છે. મસ્જીદનું મકાન જૂનું છે. વિજાપુરમાં કસાર્ધના ચોરે એક તાળયો થાય છે, તથા એક સુમનવાડામાં તાળયો થાય છે. સુમનવાડામાં પાંત્રીસ વરસથી તાળયો થાય છે. કસ્બાતી ચોરે તાળયો થાય છે. પહેલાં એક તાળયો સરકારના ખર્ચથી કરવામાં આવતો હતો તે હવે બંધ થયો છે. પીંજરાની મસ્જીદ પાસે ઘાંચીના ઘર પાસે એક કળરસ્તાન છે. શાહર મંડીના મકાન પાસે ચોરડીમાં એક અહમદ સૈયદ અને એક ઇંદુમુદીન સૈયદની કળર છે. મકરાણી દરવાજા પાસે ત્રણ કળર છે. તેમાં એક ગંજીપીરની છે અને બીજી ગેબનશાહની છે. દેવરામ કાશીની હવેલીમાં ગુલમહમદમીયાં અને બીજા બનમહમદમીયાંની કળર છે. મેણાવાડ પાસે શેખુ સૈયદ પીરની કળર છે અને આગળ જતાં રામપરને રસ્તે અબુવલ શાહ પીરની કળર છે. લાડોલના માર્ગે હવાડા પાસે પાંચ પીરની કળર છે. ગવાડાના માર્ગે જતાં ટેકરાપર બાલાપીરની કળર છે અને બીજી મીરાં દાતારની કળર છે. ખલુસા ગામ જતાં વચમાં બાવા દરાજની કળર છે. રણાસણના માર્ગે વચમાં મોટી મહતુ સાહેબની કળર છે. મોટા કળરસ્તાનમાં દાદા ફકીર મહમદ સાહેબની કળર છે તે પ્રાચીન કળર છે. માદનાના જોતરથી દક્ષિણે ને કળર છે તે અંગારશાહની કળર છે. વોરાવાડના નાકે મોટી પરખડી પાસે કળર છે તે ગેબનશાહની કળર છે. નાની વોરાવાડમાં મસ્તાનની કળર છે તે ઉપર રોઝો સંવત ૧૬૬૮ ની સાલમાં બંધાવવામાં આવ્યો છે. મસ્તાન પણ ૧૬૬૮ની સાલમાં ખર્ચ પામ્યા હતા. સૈયદની મસ્જીદમાં મારફત મીયાંની કળર છે. જાનવાડામાં કળર છે. છાપરીવામાં મીરજાન સૈયદની કળર છે. સુમનવાડામાં ઉલલસર પીરની કળર છે. કાલની મસ્જીદ મોજામોની સાલમાં બની હતી. દાદા ફકીરમહમદના ગુરૂ સૈયદ હુદ સાહેબ હતા તેમણે પાંચથી દાદા ફકીર મહમદ સાહેબને અહીં મોકલ્યા. તેનું વિજાપુરમાં વિજલદેવ રાજાએ સુસલમાનેને વચ્ચે દોષ નોંધાવ્યો તેથી તેઓ વિજાપુરના કોટની પાસે આવ્યાં ત્યાં

એ વાસ કર્યો દાદાં કુકીર મહમદ સાહેબના પહેલાં વિજાપુરમાં એક સૈકા લગભગમાં મુસલમાનની વસ્તિ થઈ હોય એમ અનુમાન થાય છે. ઈ. સ. ૧૨૬૭ માં અલાઉદ્દીન ખાદશાહે કર્ણાટકને હરાવી ગુજરાત લીધું તે પહેલાં સિદ્ધરાજના અને કુમારપાળના વંશ-તમાં મુસલમાનો પાટણ અને ખંભાત વિગેરે સ્થળે વસવા લાગ્યા હતા. એથી તે પછી કુમારપાળ પછી બીજારાજાઓના વખતમાં વિજાપુરમાં તેઓ વસ્યા હોય એમ અનુમાન થાય છે.

મુસલમાન કોમ અને મુસલમાન ધર્મ—અરબસ્તાનમાં મહમદ પેગંબર સાહેબે મુસલમાન ધર્મનો—દીનધર્મનો પ્રચાર કરવા માંડ્યો. આતમા સૈકા પછી ચાર પાંચ સૈકામાં તેાં એશિયાના મોટા ભાગમાં તે ધર્મ ફેલાયો અને આફ્રિકામાં ફેલાઈ ગયો, તથા યુરોપમાં કેપેન સુધી મુસલમાની ધર્મ વ્યાપ્ત થવા લાગ્યો. મુસલમાની ધર્મમાં અનેક પેગંબરો થઈ ગયા છે, તેમાં છેલ્લા પયગંબર મહમદ પયગંબર સાહેબ છે, તેમના વખતમાં તેમની મારફત અહ્મ તરફથી કુરાન શરીફ ઉતર્યું એમ માનવામાં આવે છે. કુરાનની ટીકાના અનેક ગ્રંથો થયા છે. અરબસ્તાનમાં મહમદ પેગંબર સાહેબ જન્મ્યા તે વખતે ત્યાં આર્યોનો મૂર્તિપૂજક ધર્મ હતો. જેનોની તેમ વૈદિક આર્યોની ત્યાં દેવમૂર્તિયો હતી, “અહ્મ—ખુદા, પરમેશ્વર—નિરંજન નિરાકાર અનંત નૂરમય એક છે અને તેણે જગત્ બનાવ્યું છે. તે પોતાની ભક્તિ કરનારાઓને જહન્નત (સ્વર્ગ) આપે છે અને એક દિવસ કયામતનો દિવસ આવશે ત્યારે દુનિયા જગત્ બગી ભસ્મ થઈ જશે અને તે દિવસે ખુદા અહ્મ, સર્વ મનુષ્યોને પાછા ઉભા કરશે અને દરેક મનુષ્ય વગેરેનો ન્યાય કરી તે કરણીના અનુસારે તેઓને જહન્નતમાં અને દોઝખમાં નાંખશે. માટે અલ્લાખુદાની ભક્તિ કરવી અને શયતાનના વશમાં ન આવવું. નમાઝ પઢવી. રોઝાં રાખવાં, કુકીરો વગેરેને ખાવા પીવા આપવું, ઈત્યાદિ તેમની માન્યતા છે. “પરમેશ્વર—અલ્લાનો આકાર નથી માટે અલ્લાની મૂર્તિ બનાવવી નહીં.” મૂર્તિમાં પરમેશ્વર પેસતો નથી એવી તે ધર્મની માન્યતા છે તેથી તેઓ મૂર્તિને માનતા નથી.

કસાઈના ચોરાની મસ્જીદ—દોશીવાડાથી સ્ટેશન તરફ જતાં કસાઈવાડાના ચોરાની મસ્જીદ આવે છે. મકાન મોટું છે. પાસે એક લીંબડો છે. મસ્જીદનું મકાન જૂનું છે. વિજાપુરમાં કસાઈના ચોરે એક તાળયો થાય છે, તથા એક મુમનવાડામાં તાળયો થાય છે. મુમનવાડામાં પાંત્રીસ વરસથી તાળયો થાય છે. કસ્બાતી ચોરે તાળયો થાય છે. પહેલાં એક તાળયો સરકારના ખરચથી કરવામાં આવતો હતો તે હવે બંધ થયો છે. પીંજરાની મસ્જીદ પાસે ઘાંચીના ઘર પાસે એક કુખરસ્તાન છે. શાહેર મંડીના મકાન પાસે ચોરડીમાં એક અહમદ સૈયદ અને એક ઇંદમુદીન સૈયદની કુખર છે. મકરાણી દરવાજા પાસે ત્રણ કુખર છે. તેમાં એક ગંઝપીરની છે અને બીજી ગેબનશાહની છે. દેવરામ કાશીની હવેલીમાં ગુલમહમદમીયાં અને બીજા જાનમહમદમીયાંની કુખર છે. મેણાવાડ પાસે શેખુ સૈયદ પીરની કુખર છે અને આગળ જતાં રામપરાને રસ્તે અબુવલ શાહ પીરની કુખર છે. લાડોલના માર્ગે હવાડા પાસે પાંચ પીરની કુખર છે. ગવાડાના માર્ગે જતાં ટેકરાપર બાલાપીરની કુખર છે અને બીજી મીરાં દાતારની કુખર છે. ખંલુસા ગામ જતાં વચમાં બાવા દરાજની કુખર છે. રણાસણના માર્ગે વચમાં મોટી મહમુ સાહેબની કુખર છે. મોટા કુખરસ્તાનમાં દાદા ફકીર મહમદ સાહેબની કુખર છે તે ગ્રામીન કુખર છે. માદનાના ગેતરથી દક્ષિણે જ કુખર છે તે અંગારશાહની કુખર છે. વોરાવાડના નાકે મોટી પરબડી પાસે કુખર છે તે ગેબનશાહની કુખર છે. નાની વોરાવાડમાં મસ્તાનની કુખર છે તે ઉપર રોડો સંવત ૧૯૬૮ ની સાલમાં બંધાવવામાં આવ્યો છે. મસ્તાન પણ ૧૯૬૮ની સાલમાં મરણ પામ્યા હતા. સૈયદની મસ્જીદમાં મારફ મીયાંની કુખર છે. જાનવાડામાં કુખર છે. છાપરીયામાં મીરજાન સૈયદની કુખર છે. મુમનવાડામાં ઉલલસર પીરની કુખર છે. કાળની મસ્જીદ સોળસોની સાલમાં બની હતી. દાદા ફકીરમહમદના ગુરૂ સૈયદ હુદ સાહેબ હતા. તેમણે પાટણથી દાદા ફકીર મહમદ સાહેબને અહીં મોકલ્યા. જુના વિજાપુરમાં વિજલદેવ રાજાએ મુસલમાનોને વસવાટી ધા નહોતા. તેથી તેઓ વિજાપુરના કોટની પાસે આથમણી દિશા

એ વાસ કર્યો. હાહા ફકીર મહમદ સાહેબના પહેલાં વિજયપુરમાં એક સૈકા લગભગમાં મુસલમાનની વસ્તિ થઈ હોય એમ અનુમાન થાય છે. ઈ. સ. ૧૨૯૭ માં અલાઉદ્દીન ખાદશાહે કરજીધેલાંને હરાવી ગુજરાત લીધું તે પહેલાં સિદ્દરાજના અને કુમારપાળના વંખતમાં મુસલમાનો પાટણ અને ખંભાત વિગેરે સ્થળે વસવા લાગ્યા હતા. એથી તે પછી કુમારપાળ પછી ખીજરાજાઓના વખતમાં વિજયપુરમાં તેઓ વસ્યા હોય એમ અનુમાન થાય છે.

મુસલમાન કોમ અને મુસલમાન ધર્મ—અરબસ્તાનમાં મહમદ પેગંબર સાહેબે મુસલમાન ધર્મનો—દીનધર્મનો પ્રચાર કરવા માંડ્યો. આતમા સૈકા પછી ચાર પાંચ સૈકામાં તેા એશિયાના મોટા ભાગમાં તે ધર્મ ફેલાયો અને આફ્રિકામાં ફેલાઈ ગયો, તથા યુરોપમાં સ્પેન સુધી મુસલમાનીધર્મ વ્યાપ્ત થવા લાગ્યો. મુસલમાની ધર્મમાં અનેક પેગંબરો થઈ ગયા છે, તેમાં છેલ્લા પયગંબર મહમદ પયગંબર સાહેબ છે, તેમના વખતમાં તેમની મોરક્કત અહા તરફથી કુરાન શરીફ ઉતર્યું એમ માનવામાં આવે છે. કુરાનની ટીકાના અનેક ગ્રન્થો થયા છે. અરબસ્તાનમાં મહમદ પેગંબર સાહેબ જન્મ્યા તે વખતે ત્યાં આર્યોના મૂર્તિપૂજક ધર્મ હતો. જેનો તેમ વૈદિક આર્યોની ત્યાં દેવમૂર્તિયો હતી, “અહા—બ્રહ્મા, પરમેશ્વર—નિરંજન નિરાકાર અનંત નૂરમય એક છે અને તેણે જગત્ બનાવ્યું છે. તે પોતાની ભક્તિ કરનારાઓને જહન્નત (સ્વર્ગ) આપે છે અને એક દિવસ કયામતનો દિવસ આવશે ત્યારે દુનિયા જગત્ બગી ભસ્મ થઈ જશે અને તે દિવસે બ્રહ્મા અહા, સર્વ મનુષ્યોને પાછા ઉભા કરશે અને દરેક મનુષ્ય વગેરેનો ન્યાય કરી તે કરણીના અનુસારે તેઓને જહન્નતમાં અને દોઝખમાં નાંખશે. માટે અલ્લાખુદાની ભક્તિ કરવી અને શયતાનના વશમાં ન આવવું. નમાઝ પઢવી. રોઝા રાખવાં, ફકીરો વગેરેને ખાવા પીવા આપવું, ઇત્યાદિ તેમની માન્યતા છે. “પરમેશ્વર—અલ્લાનો આકાર નથી માટે અલ્લાની મૂર્તિ બનાવવી નહીં.” મૂર્તિમાં પરમેશ્વર પેસતો નથી એવી તે ધર્મની માન્યતા છે તેથી તેઓ મૂર્તિને માનતા નથી.

મનુષ્ય વગેરેનો પુનર્જન્મ નથી. ચોરાશી લક્ષણવયોનિની માન્યતાને તેઓ સ્વીકારતા નથી. મહાને કાશી જેવું પવિત્ર તીર્થ ગણે છે. તેઓ ગમે તે ધર્મના ફકીરોને માને છે અને તેઓને અન્ન વસ્ત્ર આપે છે. એક અલ્લાને તેઓ ઇશ્વર માને છે, વૈદિક હિંદુઓની પેઠે વર્ણના ચાર વિભાગ અને સ્પર્શસ્પર્શની માન્યતાને તેઓ સ્વીકારતા નથી. કુરાનને ન માનનારાને તેઓ કાફર માને છે અને મૂર્તિયોને લાંગી નાંખવામાં પાપ દોષ માનતા નથી, તેથી અરબસ્તાન મહા વગેરેમાંથી મૂર્તિયોનો તેમણે નાશ કરી દીધો. તેમનામાં ધર્મનું ઝનૂન તથા આક્રીન વિશેષ હોય છે તેથી હિંદુઓ વગેરેની સાથે યુદ્ધ કરવામાં તેઓની કોમ એકદમ એક થઈ જાય છે. “ધર્મને માટે જે મરે તે શહીદ થાય છે અને તેને અવશ્ય જ હમ્મત-સ્વર્ગ મળે છે.” એમ તેઓ માને છે. ભૂંડ વિના તેઓ બકરી, ગાય, ઉંટ વગેરેની કુરબાની કરે છે. શ્રાદ્ધની ક્રિયાને તેઓ માનતા નથી. તેઓ પોતાનાં સગાં બહાલાંની કબ્રો પાસે બેસીને કુરાનનો કેટલોક ભાગ વાંચીને મરેલાઓ માટે ખુદાની પાસે હુવા માગે છે અને મરેલાંઓના ગુન્હાઓ માફ કરાવવા ખુદાને પ્રાર્થના કરે છે. અરબસ્તાનમાંથી મુસલમાનો હિંદમાં ધીમે ધીમે વ્યાપાર વગેરે નિમિત્તે આવવા લાગ્યા. ઇરાનને જીતી તેઓએ પારસી લોકોને મુસલમાની ધર્મમાં લીધા અને જે પારસીઓએ મુસલમાની ધર્મ ન સ્વીકાર્યો, તેઓ હિંદમાં મુરત જીલ્લામાં સંજાણમાં આવી વસ્યા. સર્વવર્ણના મનુષ્યો લેદલાવ વિના મુસલમાન બની શકે છે, અને એક ગરીબ પણ બાદશાહની કન્યા પરણી શકે છે, એટલા સુધી તેમાં એકાત્મબંધુભાવ સ્વીકાર્યો છે, તેથી મુસલમાનોમાં એકસંપી છે, અને એક લોહીનો ધર્મપ્રેમ રહે છે. ધર્માન્ધ જુસ્સાથી તેઓમાં કોમીસંપ જે વર્તે છે તેમાં હવે કંઈક વિચાર પરિવર્તન થવા લાગ્યું છે. હિંદુસ્થાન પર મુસલમાનોનું પહેલું આક્રમણ ઇ. સ. ૬૬૪ માં થયું. તે વખતે મુસલમાનો મુલતાનથી પાછા ફર્યા. ખીલ્જી આક્રમણ ઇ. સ. ૭૧૧ માં થયું તે વખતે તેમણે સિંધુ દેશ પર પોતાની સત્તા સ્થાપી; પરંતુ થોડા વખત પછીથી રજપુતોએ તેઓને

પાછા હાંટી કાઢ્યા. ત્યારબાદ એક હજારની સાલમાં મહમદગિઝનીએ આક્રમણ (ચઢાઈ) કર્યું, તેણે સૈરાયૂઝમાંનું પ્રભાસપાટણનું સોમનાથ મહાદેવનું મંદિર લૂટ્યું તે પાછો ગયો. ઇ. સ. ૧૧૬૩ માં હિંદીના પ્રદેશમાં મુસલમાનોની સત્તા સ્થાપિત થઈ. તથા ઇ. સ. ૧૨૯૭ માં ગુજરાતમાં-પાટણમાં અલ્લાઉદ્દીનની સત્તા સ્થાપિત થઈ. ઇ. સ. ૧૩૧૫ લગભગમાં દક્ષિણમાં અને ચૌદમા સૈકામાં બંગાલા વગેરે પર મુસલમાન બાદશાહોની સત્તા સ્થાપિત થઈ. ઇ. સ. ૧૮૫૭ માં હિંદની બાદશાહત તેઓના હાથમાંથી ગઈ અને નિઝામ, પાલણપુર, ભોપાલ, રાધનપુર, જુનાગઢ વગેરે કેટલાંક સંસ્થાનો તેઓની સત્તામાં રહ્યાં. ઇ. સ. ૧૮૫૭ માં હિંદમાં ખ્રિસ્તીય શહેનશાહતની સ્થાપના થઈ અને મુસલમાનોની બાદશાહી નષ્ટ થઈ. મુસલમાનોમાં શીયા અને સુન્ની બે પંથ છે. તેમાં પેટા પંથો સેંકડો છે પણ સર્વે કુરાન શરીફને પાઠ માને છે. અરબસ્તાન વગેરેમાંથી મુસલમાનો પચાસ સાઠ લાખ આવ્યા હતા. તેઓએ આર્થ હિંદુઓને સત્તા વગેરેનાં બળે કરી વટલાવ્યા અને હાલ તેઓ સાત કરોડની સંખ્યાવાળા થયા. તેઓ મસ્જિદો, રૌબ બનાવે છે, મહોરમના ઠાણ્યાઓને બનાવે છે. તેઓમાં બંધુલાવ, સંપ, આદીન વગેરે શુભો મુખ્યપણે વર્તે છે. વિજાપુરમાં મુસલમાનો તેરમા સૈકામાં આવ્યા મુસલમાનો મોટા ભાગે સિપાઈનો ધંધો કરે છે. બ્હોરાઓ વ્યાપાર કરે છે. મુસલમાનો પણ વ્યાપાર કરવા લાખ્યા છે તેઓ બને છે ત્યાં મુધી હિંદુઓની સાથે સલાહ શાંતિથી વર્તે છે. વિજાપુરમાં વિ. સં. ૧૮૨૧ માં દામાજીરાવ ગાયકવાડે હિંદુમરાઠી રાજ્યની સ્થાપના કરી. હિંદુઓ પણ મુસલમાનોની સાથે સલાહ સંપથી વર્તે છે. વિ. સં. ૧૮૨૦ માં દામાજીરાવ ગાયકવાડે વીસનગરના બાળી પર ચઢાઈ કરી તેને ઠાઠી મૂક્યો, તેની પાસે સમી, રાધનપુર અને પાટણ નજીકનાં સાડા ત્રણ ગામ રહેવા દીધાં. ઇ. સ. ૧૭૬૦ માં મરાઠી રાજ્ય-સત્તા પૂર્ણ કલાએ પહોંચી, તેથી મુસલમાનોનું જોર કમી થયું. તે ખ્રિસ્તી રાજ્યની પ્રજા તરીકે થયા.

મુસલમાનોમાં એક બીજાનું ખાવામાં કોઈ અલગઈ જતું

નથી. સુન્નતની ક્રિયા પછી પકકો મુસલમાન થાય છે અને તેની સાથે મુસલમાન ધર્મ પ્રમાણે મુસલમાનો કન્યા પરણાવી શકે છે. મુસલમાનોમાં ધાર્મિક, વ્યાવહારિક કાવ્યના અનેક ગ્રન્થો છે. તેઓમાં સૈયદની જાતિ પ્રાદ્ધાન્ય જેવી ઉચી ગણાય છે. વૈદિક પૌરાણિક હિંદુઓ અને વૈદિક પૌરાણિક હિંદુ ધર્મ.

હિંદુસ્થાન અર્થાત્ આર્ય ભારત દેશમાં જે ધર્મોને જે મહાત્માઓએ તીર્થંકરોએ અને ઋષિઓએ સ્થાપન કર્યા તે હિંદુ ધર્મો ગણાય છે. ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, અને અથર્વ વેદ એ ચાર વેદો છે, તે પર શતપથ, પ્રાદ્ધાન્યભાગ, કલ્પ વગેરેની ઋષિઓએ-પ્રાદ્ધાન્યોએ રચના કરી. ભરત, અંગિરા, વાયુ પ્રદ્ધા વગેરે ઋષિઓએ ચાર વેદની રચના કરી. શતપથ આરણ્યક, આશ્વાલયન વગેરેને પ્રાદ્ધાન્યોએ રચ્યા. કેટલાકો વેદોને પૌરુષેય અર્થાત્ ઋષિઓએ બનાવેલા માને છે અને જૈમિની ભટ્ટ વગેરે કહે છે કે વેદોનો કોઈ રચનાર ઈશ્વર નથી. વેદો અનાદિ કાલના છે. જૈમિની વગેરે વેદના કર્મ કાંડ ભાગને માને છે તે કર્મકાંડ ભાગ યજ્ઞાદિ કર્મવાળો હોવાથી તેને પૂર્વમિમાંસા કહે છે, ઉત્તર મિમાંસામાં જ્ઞાનકાંડની મુખ્ય માન્યતા છે ઉપનિષદો વેદાંત ગ્રન્થોને ઉત્તર મિમાંસામાં ગણવામાં આવે છે. વેદ પછી શતપથ કલ્પસ્મૃતિ નિધંતુની રચના થઈ, ત્યારબાદ ઉપનિષદોની રચના થઈ. સ્મૃતિયો, પુરાણો પાછળથી રચાયાં. સનાતન હિંદુઓ પ્રદ્ધા, વિષ્ણુ મહેશ્વર, નવગ્રહ, દશદિક્ષપાલ, દેવીઓ, દેવો, સ્વર્ગ, નરક, શ્રાદ્ધ પુનર્જન્મ, વૈકુંઠ, મૂર્તિપૂજા-કર્મવાદ, અવતારવાદ, ચાર વળુ વિભાગ, સ્પર્શસ્પર્શી, પુણ્ય, પાપ, બંધ, મોક્ષ, ગૃહસ્થધર્મ, ત્યાગ, ધર્મ, ચાર આશ્રમ વગેરેને સ્વીકારે છે, ચાર વેદો, દશ અઠ્ઠાવીશ એકસો આઠ ઉપનિષદો, સ્મૃતિયો, પુરાણો મૂર્તિપૂજા, શ્રાદ્ધ વગેરેને માને છે તે સનાતન વૈદિકશ્રૌતસ્માર્ત હિંદુઓ ગણાય છે.

સનાતન હિંદુધર્મના ત્રણ ભેદ છે. વૈદિક પૌરાણિક હિંદુધર્મ ૨ જૈનધર્મ ૩ બૌદ્ધધર્મ એ ત્રણની ઉત્પત્તિ હિંદુમાં

થએલી છે અને જો ત્રણ ધર્મના પ્રકાશક તથા પાલક આર્ય સનાતન હિંદુઓ છે. વેદો, દશ ઉપનિષદો, બ્રહ્મસૂત્ર અને ભગવદ્ગીતાપર જે પોતાના મતની ટીકા કરી તેને સિદ્ધ કરે તેને સમ્પ્રદાય કહે છે, શંકરાચાર્યે બ્રહ્મસૂત્ર, દશ ઉપનિષદો અને બ્રહ્મસૂત્રપર ટીકા કરી કેવલાદ્વૈતસિદ્ધાન્તની સ્થાપના વિક્રમના આઠમાં સૈકામાં કરી છે. શંકરાચાર્યનાં સિદ્ધાન્તમાં કેવલ એક બ્રહ્મજ સત્ય છે, એમ સ્વીકાર્યું છે. વિશ્વાદિરૂપ માયા અસત્ છે. જગત્નો કર્તા કોઈ ઈશ્વર નથી, તે વિવર્તવાદને માને છે. બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ્વર વગેરે દેવો જગત્ના કર્તા ઔપચારિકવિવર્તવાદદૃષ્ટિએ છે, અર્થાત્ વસ્તુતઃ જગત્ નથી અને જગત્નો કર્તા ઈશ્વર નથી. તે છતાં ઔપચારિક વિવર્તવાદદૃષ્ટિએ બ્યવહારમાં સર્વે સત્ય છે એમ માની સર્વ શાસ્ત્રો સ્વર્ગ નરકાદિને બ્યવહારે સત્ય જણાવ્યાં છે. શંકરાચાર્ય પછી રામાનુજ આચાર્ય બારમા સૈકામાં થયા. તેમણે બ્રહ્મસૂત્ર ગીતાપર અને ઉપનિષદોપર ટીકા કરી. રામાનુજસંપ્રદાય વિશિષ્ટાદ્વૈત તરીકે પ્રવર્તાવ્યો. શંકરાચાર્યે જગત્, જીવો, માયાને અસત્ માની હતી, તેનો રામાનુજે સત્ તરીકે સ્વીકાર કર્યો. રામાનુજનો વૈષ્ણવસંપ્રદાય ધર્મ કહેવાય છે, તે જગત્કર્તા ઈશ્વરને માને છે, અનંત જીવોને સત્ માને છે. માયા સત્ છે. કર્મ સત્ છે. સ્વર્ગ નરક પૃથ્વી સર્વે સત્ છે. જીવોનો અને માયાનો ઉપરી ઈશ્વર છે. ઈશ્વરમાંથી સત્ અશો જે પ્રગટે છે તે જીવો છે અને ઈશ્વરમાંથી જે અસત્ અશો નીકળે છે તે પંચભૂત, માયા, કર્મ વગેરે અસત્ છે. ઈશ્વરમાંથી સર્વકાલે જગત્, માયા, જીવો નીકળે છે અને મહાપ્રલયમાં તે પાછા ઈશ્વરમાં લીન થઈ જાય છે. પુનઃ તે પ્રગટે છે ને પુનઃ તે ઈશ્વરમાં લીન થઈ જાય છે. ઈશ્વરની શક્તિ દરે છે તેને સ્વર્ગ મળે છે અને પાપ-અધર્મ કરે છે તેને નરક મળે છે. મૃત્યાદિ માન્યતાઓને તેઓ સિદ્ધાન્તતરીકે સ્વીકારે છે તેઓ મુખ્ય દેવો તરીકે વિષ્ણુ-હરિ-રામને માને છે. રામાનુજમાંથી રામાનંદ

સંપ્રદાય નીકળ્યો છે. વિ. સં. પત્તરમા સૈકા લગભગમાં ત્રીજો વલ્લભાચાર્યનો શુદ્ધાદૈત માન્યતાવાળો સંપ્રદાય નીકળ્યો છે. તેમાં જગત્, જીવો, જડ પદાર્થો આદિ સર્વ છે, તે શુદ્ધ બ્રહ્મરૂપ છે. ઇશ્વર તેજ જગત્ છે. ઇશ્વર તેજ જીવો છે, ઇશ્વર તેજ કર્મ માયા છે અને જગત્ જીવો જડ પદાર્થો સર્વે હરિ અર્થાત્ ઇશ્વર રૂપ છે એમ સ્વીકારે છે. હરિસેવ જગજ્જગદેવ હરિર્હરિતો જગતો નહિ મિન્નતનુ રિતિયસ્ય મતિઃ પરમાર્થગતિઃસનરો ભવસાગર મુદ્ધરતિ ॥ એ પ્રમાણે માન્યતા છે. વલ્લભાચાર્યના આચાર્યો ગોસાંઈ ગોસ્વામી ગણાય છે, તે ઘર માંડી રહે છે. કૃષ્ણ-વાસુદેવ-હરિ તેજ જગતના કર્તા હર્તા અને વારંવાર અવતાર લેનાર છે એમ તે માને છે. શંકરાચાર્ય, રામાનુજ, વલ્લભાચાર્ય, નિંબાર્ક વગેરે ઇશ્વર વારંવાર ભક્તોના રક્ષણાર્થે અવતાર ધારણ કરે છે એમ માને છે. વૈષ્ણવ સંપ્રદાયવાળા વિષ્ણુનેજ માને છે શંકરાચાર્ય સંપ્રદાયવાળા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ મહેશ્વર દેવીઓ વગેરે સર્વને બ્રહ્માના રૂપક તરીકે માને છે. નૈયાયિક દર્શન, સાંખ્ય દર્શન, વૈશેષિક દર્શન, ઉત્તર મિમાંસા અર્થાત્ વેદાંતદર્શન, પાતંજલદર્શન, ઐશ્વર્ય દર્શન અને જ્ઞાનદર્શન એ પ્રમાણે પદ્ દર્શન અને આઠદર્શન છે. તેમાંથી વૈદિક હિંદુઓ, ઐશ્વર્ય અને જ્ઞાન દર્શન વિનાનાં પદ્ દર્શનને માને છે. સનાતન હિંદુઓ સાંખ્ય દર્શનને માને છે. સાંખ્યો જગત્કર્તાતરીકે પ્રકૃતિને માને છે, અને ઇશ્વરને જગત્કર્તા તરીકે માનતા નથી, એમ કપિલઋષિ પ્રતિપાદન કરે છે. પૂર્વમિંમાસા અર્થાત્ પૂર્વકાલીન વૈદિક દર્શન મત્ વાળાઓ જગતનો કર્તા ઇશ્વર છે એમ માનતા નથી, તેમજ ઇશ્વર છે એમ પણ માનતા નથી. અનાદિ કાળથી સનાતન વેદો છે. વેદોનો રચનાર ઇશ્વર નથી. વેદોના મંત્ર પ્રમાણે યજ્ઞાદિક કર્મો કરવાં જોઈએ અને તેથી સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ તે દર્શન સ્વીકારે છે. નૈયાયિક અને વૈશેષિક દર્શનમાં જગતનો કર્તા ઇશ્વર છે એમ પ્રતિપાદન કર્યું છે. વેદાન્તદર્શનમાં દશ ઉપનિષદો વગેરે ઉપનિષદોનું તત્ત્વ-

જ્ઞાન છે. શંકરાચાર્ય, રામાનુજ આચાર્ય, વલ્લભાચાર્ય, નિંબા-
 કર્કીચાર્ય અને દયાનંદી આર્યસમાજીઓ, વગેરે આચાર્યો પરસ્પર
 લિપ્ત લિપ્ત તત્ત્વ માન્યતાઓને માને છે અને દશ ઉપનિષદ્
 વગેરેની શ્રુતિયોના તથા બ્રહ્મસૂત્રના તેમજ ગીતાના શ્લોકોના
 પોતાની માન્યતા પ્રમાણે પરસ્પર વિરુદ્ધ લિપ્ત લિપ્ત અર્થ
 કરે છે, તેથી કયો અર્થ તત્ત્વ સત્ય છે અને કયા આચાર્ય
 સત્ય અર્થ કર્યો ? તેના નિશ્ચય માટે પરસ્પર આચાર્યો વિદ્વાનો
 વિવાદો કરી થાકી જાય છે અને એક નિશ્ચય પર આવી શક-
 તા નથી અને પોતપોતાની માન્યતાને પુષ્ટ કરે છે. એ પ્રમાણે
 અનેક શતકોથી વ્યાખ્યા કરે છે. પૌરાણિક દેવદેવીઓને
 સનાતની સર્વસંપ્રદાયવાળાઓ માને છે, પૂજે છે. વલ્લભાચાર્યના
 સંપ્રદાયીઓ ભાગવત પુરાણને મુખ્ય માને છે, રામાનુજસંપ્ર-
 દાયમાંથી ઓગણીસમા સૈકામાં ગુજરાત અમદાવાદમાં સ્વામી-
 નારાયણ પંથ નીકળેલ છે તે રામાનુજ સંપ્રદાયની માન્યતા
 તથા તેઓના આચાર તથા તેઓનાં માનેલા પુરાણો વગેરે-
 ને કબૂલ કરે છે, બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય તથા ગૌડાઓ
 યજ્ઞોપવીતને (જનોઈને) પહેરે છે. ગંગા વગેરે નદીઓને
 તીર્થ માને છે, ખીંખળાને પૂજે છે, યજ્ઞને કરે છે. હાલના યજ્ઞોમાં
 બકરા વગેરેનો હોમ પ્રાયઃ ઘણાખરા દેશોમાં થતો નથી.
 બંગાલમાં ચૈતન્યસ્વામી પંથ, લીંગાયતમ, રાધાસંપ્રદાય,
 શાકતપંથ, વામભાર્ગ તથા હિંદુ કબીર વગેરેનો હિંદુ
 ધર્મમાં સમાવેશ થાય છે. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શુદ્ર
 એ ચાર પ્રકારે હિંદુઓ છે. શીખોનો પણ હિંદુઓમાં
 સમાવેશ થાય છે. હિંદુઓમાં મુખ્ય ચાર વર્ણ છે, પણ હાલ
 હિંદુસ્થાનમાં ચારે વર્ણમાં સેંકડો ઉપભોદો પડેલા છે, શંકરા-
 ચાર્ય, રામાનુજ, રામાનંદ, ઉદાસીન વગેરે સંપ્રદાયના સર્વે આવન
 લાખ સાધુ બાવા સંન્યાસીઓ છે. ગુરખા વગેરે જાતિયોનો હિંદુ-
 ધર્મમાં સમાવેશ થાય છે. બ્રાહ્મણોમાં ઘણી જાતિયો છે. ગુજરાત,
 ભાગવા, સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ અને મારવાડના બ્રાહ્મણો માંસ દારૂને વાપ-
 રતા નથી. બંગાલમાં વિહાર, મિથિલા, દક્ષિણ, તેલંગ, સિંધ વગે.

ખનાવી શકેલ પ્રજા ખનાવવામાં તેઓની કાળજી ભરી પ્રવૃત્તિ વિશેષ છે. તેઓના પ્રયાસથી હિંદુઓ મુસલમાન તથા ખ્રીસ્તિયો તથા અટક્યા છે. પચ્ચીસ વર્ષ પૂર્વે આર્યસમાજમાં ધર્મનો જે ભુસ્સો હતો તેટલો હાલમાં નથી તોપણ તેઓ પુરુષાર્થ કરે છે. સનાતનીઓની સાથે મૂર્તિપૂજા, શ્રાદ્ધ, વિધવાવિવાહ વગેરે બાબતો માટે તેઓ શાસ્ત્રાર્થ કરવા સદા તત્પર રહે છે. હાલ ગાંધીજીની પ્રવૃત્તિ બાદ તેઓએ હિંદુઓનું સંગઠન કરવા સનાતનીઓની સાથે રહી પ્રવૃત્તિ કરવા માંડી છે. અનેક ધર્મવાળા હિંદુઓ, મુખ્યત્વે વેદશ્રુતિ, ઉપનિષદોને સ્વીકારે છે, જૈન ધર્મશાસ્ત્રોની દૃષ્ટિએ તે અગણિત વર્ષ ઉપરાંતના બનેલા છે. નવમા સુવિધિનાથ અને શીતલનાથ તીર્થ કરના કાળ વચ્ચે તે વેદોની ઉત્પત્તિ થઈ છે એમ જૈનો માને છે. સનાતની વૈદિકો દશ હજાર વર્ષ અથવા દશ હજાર વર્ષ પૂર્વે વેદો રચાયા, એમ માને છે. યુરોપીયન પંડિતો છેવટમાં છેવટ પાંચ હજાર વર્ષની પૂર્વે વેદો થયા એમ માનતા નથી. જૈનો પૂર્વે ભરતના રચેલા વેદોને માનતા હતા, અને પાછળથી તેમાં અસત્યનું મિશ્રણ થયું એમ માને છે. પશુ આદિની હિંસા કરવાનું જેમાં લખ્યું છે તેવા યજ્ઞોને પરમેશ્વર કહેતાજ નથી એમ જૈનો માને છે. હિંદુઓ આશરે ત્રેવીશ કરોડ છે. તેઓમાં હવે કંઈ ધર્મ ભુસ્સાની ચળવળ વધી છે છતાં તેઓ મુસલમાન અને ખ્રીસ્તિયોની પેઠે પૂજા ચળવળ કરવામાં હજી પાછળ છે. ચારે વર્ષે વિભાગથી તેઓએ સ્વરાજ્ય આજ સુધી કર્યું છે અને કરવાને લાયક છે.

ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર, માળવા, મારવાડ, મેવાડ વગેરે દેશોના વૈદિક હિંદુઓ પર જૈન ધર્મની ઘણી અસર થઈ છે.

વિજયપુરમાં અદારે વર્ષના હિંદુઓ છે. બ્રાહ્મણોમાં પંડિત ગિરિજાશંકર હાલ વિદ્વાન છે શાસ્ત્રી રવિદત્ત તથા મગનલાલ પુરાણી તથા શાસ્ત્રી સદારામ વગેરે ચાર પાંચ વિદ્વાનો છે. મેવાડી બ્રાહ્મણોના વસ્તી વિશેષ છે. વિજયપુરમાં શુક્લ બ્રાહ્મણોનાં ઘર થોડાં છે. બ્રાહ્મણોનાં બસે ત્રણસેના આશરે ઘર છે. બારોટોનાં ત્રણસેના આશરે ઘર છે. વૈષ્ણવ નાગર વણિકોનાં પાંચ ઘર છે. સોનીઓનાં ઘર પંદર

ચાલીશ વર્ષ પર ખચાસ હતાં, હાલ પક્ષર વીથ ધર છે. કંસારાનાં ધર ધણાં ઘટી ગયાં છે. કલ્પીઓ ઘણા ખરા પરાં વસાવીને પરાં ઝોમાં ગયા છે. ભાવસોર, મણિપુર, ગોવિંદપર, આનંદપર ઇત્યાદિ પરાં વિજાપુરમાં ગણાય છે. વિજાપુરમાં દિંડુઓની સંખ્યા વિશેષ છે અને તેઓની અપેક્ષાએ મુસલમાનોની વસતી ત્રીજા ભાગ કરતાં કંઈક ન્યૂન છે. છતાં થકિત બળ તોફાન વગેરેમાં બન્ને કોમનું સમ તોલપણું છે. દિંડુઓ અને મુસલમાનો કલચિત્ કટલાક અપવાદો સિવાય સંપીને રહે છે અને એક દેશની પ્રજાની માફક, પરસ્પર વર્તી શકે છે.

વિજાપુર તાલુકાના પ્રદેશને બારમા તેરમા એકાદી હંડાબ્ય કહેવામાં આવે છે. તેનું કારણ એ છે કે પાટળુના સોલંકી રાજાઓ, વાઘેલાનૃપ વગેરેને વિજાપુર પ્રદેશના બિહ કોકોરો અમુક ઉચ્ચક હંડ ભરતા હતા અને પોતે સ્વતંત્ર રહેતા હતા. મહુડી વગેરે કોકોરી ગામે હાલ પણ હંડ તરીકે સરકારને આંકડો ભરે છે. ચાર પાંચ વર્ષે રાજાનું સૈન્ય કર ઉધરાવવા આવતું હતું ત્યારે લઠાઈ થતી. ઉપરે કર તરીકેનો હંડ આ પ્રદેશના કોકોરો તરફથી રાજાઓ લેતા હતા, તેથી હંડાબ્ય પ્રદેશ તરીકે દેશ પ્રસિદ્ધ થયે હતો અને તે પોતાની સ્વતંત્રતા મોટા ભાગે ભળવી રહ્યો હતો. બાક-ચાહોના વખતમાં પણ કર-હંડ વસુલ કરતાં ઘણી લઠાઈઓ થતી હતી. વિ. સં. ૧૬૫૩ માં પણ પિલવાઈમાં સામાન્ય બાબતમાં ગાય-કવાઈની સાથે રજપુતોએ રણસંજામનો આરંભ કર્યો હતો. મેવાડ પ્રાણલો મેવાડમાંથી આવ્યા છે. ઐદિબ્ય જાહલો, ગંગા જમનાના કાંઠાથી ઉત્તર દિશામાંથી આવ્યા છે. વિજાપુરમાં પૂર્વે નાગર જાહલોનાં બસે ધર હતાં તે અહીંથી અન્ય ગામેમાં ગયા. નાગર જાહલો અત્યંત જાહલોમાં સર્વથી પ્રાચીન કાલના સુજ્ઞાતના રહેવાસી છે. વાઘેલાના રાજ્ય કાલથી તેઓ રાજ્યદારી કાર્યમાં આગેવાનીઓ ભાગ લે છે અને પ્રસંગે કલમ, કડાઈ અને બરછંનો ઉપયોગ કરે છે. તેઓ બને છે ત્યાંમુખી બીજા મામતા નથી. હાલમાં નાગર કોમમા ગાયકવાડી રાજ્યમાં રા. ૧૮ દિવાન મહુડાઈ છે. તે નાગરોના દિવમાં ઘણું લક્ષ્ય રાખે છે. પ્રાચીન વિજાપુરના દિંડુઓની વંશપરંપરાના સંતાનો

જા વિજયપુરમાં હાલ વસે છે એવો નિયમ નથી. કેટલાક ગયા અને કેટલાક નવા પણ આવ્યા છે. હિંદુઓની અને તેમાં પણ વૈષ્ણવોની ભક્તિ વખણાય છે.

જૈનો અને જૈનધર્મ.

વિજયપુરમાં જૈન મહાજન વણિકોનાં ચારસે પાંચસે ઘર છે. વિજયપુરમાં જૈન મહાજનનું જોર છે. વિજયપુર વસ્યું ત્યારથી જૈનોની વસતિ છે. જૈનો વ્યાપારી સાહુકાર છે. ગાયકવાડ સરકાર તથા દિવાન આવે છે, ત્યારે મહાજનની પેઢી છાબડી તે લે છે અને પશ્ચાત ઠાકોરોની લે છે. વૈદિક હિંદુઓ અને જૈનો, બ્રાહ્મણો, બારોટો વગેરે મહાજનમાં ગણાય છે અને તે ગામના સાર્વજનિક શુભકાર્યોમાં આગેવાનીભર્યો ભાગ લે છે. વિજયપુરમાં વીશાઓસવાળ, વીશા-શ્રીમાલી, દશાશ્રીમાલી અને દશાપોરવાડ એ ચાર જાતના વણિકો જૈનધર્મી છે. વીશાઓસવાળ અને વીશાશ્રીમાલીની વસતિ તથા બળ સમાન છે, છતાં કેટલીક જાખતોમાં ઓશવાળો જાહેરમાં વિશેષ ભાગ લે છે. વિજયપુરના ઓશવાળોનું હાલના ગોળ બંધાયા પહેલાં ઘણું જોર હતું. તે રાજ્યાદિક પ્રકરણોમાં આગેવાની ભર્યો ભાગ લેતા હતા, અને રજપુતોની પેઠે યુદ્ધ કરવામાં પણ અડગ હતા. દોશી સંજાવાળા ઓશવાળો ઘણા જખરા છે. તેઓ ઈંડર જીલ્લાના મુઝેરીના ઠાકોરોની ખેતાલીશમી પેઢીએ એક બાપના પુત્ર તરીકે છે, તેથી તેઓમાં ક્ષત્રિય જુસ્સો વિશેષ રહે છે. શતવર્ષ પૂર્વના ઓશવાળ જૈનો ક્ષત્રિયોની પેઠે યુદ્ધ કરતા હતા અને રાજાઓનું પ્રધાનપણ્ણ ખાસ કરતા હતા. હાલમાં પણ ઉદેપુર, જોધપુર વગેરે મેવાડ મારવાડના જૈનો ક્ષત્રિયોની પેઠે શસ્ત્રો ધારણ કરે છે, અને રાજ્ય કારોબારમાં ભાગ લે છે. વડનગર, ખેરાળુ તથા આબુખા-જુના ગામોના ઓશવાળોમાં તે ઓશવાળના શેઠ તરીકે ગણાતા હતા, પણ ગામડાના ઓશવાળો પર તેમણે શેઠાઈનો જુઝમ કર્યો તેથી કેટલાક ગામડાના ઓશવાળો જૂઠા પડી ગયા. વિજયપુરના ઓશવાળો અમદાવાદના નગરશેઠીયાઓને ત્યાં કન્યાઓ આપતા હતા તેથી અમદાવાદના ઘણાખરા ઓશવાળ જૈનો, વિજયપુરના ભાણેજોજ હતા. શેઠ દલપતભાઈ ભચુભાઈનું કુટુંબ અમદાવાદના

પ્રસિદ્ધ પ્રતિષ્ઠિત નગરચોકનું કુટુંબ ગણાય છે, તેમની સાથે વિજયપુરના ચોક. જનાંશા પિતાંજરની બેન ગંગા બેનનું લગ્ન કરવામાં આવ્યું છે. ચોક દલપતભાઈના પુત્ર લાલભાઈ દલપતભાઈ, મણીભાઈ તથા જગાભાઈચોક છે. વિજયપુરમાં પહેલાં અગ્રીજનો વ્યાપાર ધમધોકાર ચાલતો હતો. ઝોસવાળોમાં દરેક કાર્યમાં આગેવાની લેવાનો હિસાબ, ખીરજ, સાદસ અને અળીકણ વૃત્તિ મુખ્ય છે. જ્યાં ત્યાં તે પોતાનો માર્ગ કરી પેશી ચકે છે. નૈન ધર્મમાં તેઓ ચુસ્ત છે.

ઝોશવાળ જૈન ક્ષત્રિયતાનું દૃષ્ટાંત.

ઇડર જિલ્લામાં લિંખી ગામના ઠાકરડાના દીકરાએ વિજયપુરના દોશી થોભણ દોશી કે જે થોડાપર બેસીને જતા હતા તેને ભાડોડું માર્યું, અને તે થોભણ દોશીની આંખમાં વાગ્યું. તેથી વિજયપુરના દોશીઓ શસ્ત્ર સજ્જ થોડાપર ચઢ્યા અને વિજયપુરના મુસદ્દાને મેલે હુડી વિગેરેના ઠાકરડાઓને લેઈ લિંખી ગામની સાથે યુદ્ધ કર્યું અને લિંખી ગામ ફટી બાળી ગધેડે હળ ફેરવ્યું. આ ઉપરથી તેઓ ક્ષત્રિય વંશીનાં ક્ષાત્રકર્મોને પ્રસંગે કરવાની શકિતવાળા છે એમ જણાઈ આવે છે. અમદાવાદના નગર ચોકીયાના કુટુંબીઓ શિસોદીયા વંશના છે. તે પ્રમાણે વિજયપુરના ઝોશવાળો પણ ક્ષત્રિય વંશી છે. ઝોસવાળોની વસતિ ઘટલી ભય છે, તેથી તેઓએ ચેતવું નોંધ્યું. વીશા શ્રીમાલિ વણિકો પણ મૂલ જાતિએ પરમાર આવડા ચોદાણ વગેરે ક્ષત્રિય જાતના છે. તેઓ દીર્ઘદૃષ્ટિવાળા હોય છે અને વિચાર કરીને દરેક કાર્ય કરે છે. તેમના રીવાજોને તે ચુસ્તપણે વળગી રહે છે. ધર્મમાં ઘણા ચુસ્ત હોય છે. ચાહુકારીમાં તે પ્રસિદ્ધ છે. વ્યાપાર વગેરેમાં પ્રમાણિકતાને વળગી રહી પ્રવૃત્તિ કરે છે. ઝોશવાળ વણિકોમાં અહીં નાતના પાંચ ચોક છે અને વીશા શ્રીમાલિની જાતિમાં તથા વિજયપુર શ્રીમાલિની સત્તાવીશના ગોળ તરીકે ચોક કચરાભાઈ ઘહેલાભાઈ તથા ચોક મનમુખ લલ્લુભાઈ એ બે ચોક છે. ઝોશવાળના ગોળમાં વિજયપુર, વેડા, પીલવાઈ તથા રીદરાલ એ ચાર ગામ છે. વિ સં. ૧૯૦૭ લગભગમાં વીશા શ્રીમાલિનો ગોળ બંધાયો છે અને ઝોશવાળોનો ગોળ પાછળથી બંધાયો છે. વિજયપુર વિશા શ્રીમાલિના સત્તાવીશ ગામોના ગોળના ઘણા વણિક આવડે પુના વગેરે જિલ્લામાં ગયા છે અને ત્યાં તેઓએ બીજા સત્તાવીશનો ગોળ બાંધ્યો.

છે. દશા શ્રીમાલી વણિકો છે તે વીશા શ્રીમાલીવણિકો જે હતા. તથા દશા પોરવાડો છે તે અસલ વીશાપોરવાડો હતા. વસ્તુપાલ રાસ ગ્રન્થમાં લખ્યા પ્રમાણે તેઓ પાટણમાં દશા તરીકે થયા. તેની હકીકત નીચે પ્રમાણે છે. વસ્તુપાલ પ્રધાને તથા તેજપાલે પોતાનાં મા-બાપની પાછળ પાટણમાં જ્ઞાતિ જમાડવા માંડી તેમાં ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર વગેરેમાં રહેનારી સર્વચોરાશી વણિક જાતિને નોતરી. તે વખતે પાટણની નગરશેઠાઈ વીશા શ્રીમાલીને ત્યાં હતી, નગરશેઠની રજા વિના નાત થતી નહોતી. નગરશેઠ મરી ગયા હતા અને તેનો પુત્ર ન્હાનો હતો, તેથી નાત જમાડવાની રજા દેવામાં તેને બોલાવ્યો નહીં તેથી નગરશેઠાણીને બોલું લાગ્યું. તેણે પોતાના પુત્રને કહ્યું કે તું નાત લેગી કર અને મારા પુનર્લગ્નની રજા માગ !! નાત જ્યારે એમ કહે કે વિધવાનું લગ્ન નહીં થાય ત્યારે તું કહેજે કે વસ્તુપાળ અને તેજપાળ વિધવાના પુનર્વિવાહિતના છોકરા છે, તો તેઓને તમો નાત જમાડવાની કેમ રજા આપો છો ? એ પ્રમાણે નાતને લેગી કરી નગરશેઠના પુત્રે કહ્યું તેથી નાતમાં બે પક્ષ પડ્યા. જે વીશાશ્રીમાળીઓ તથા વીશાપોરવાડો, વસ્તુપાળના પક્ષમાં રહ્યા તે દશાશ્રીમાળી તથા દશાપોરવાડ તથા દશાઓશવાળ ગણાયા. વસ્તુપાળ અને તેજપાળનાં વંશજ નાતિલાઓ દશાપોરવાડો છે. વેરાવાસણમાં રહેનારા દશાધઓ દશાપોરવાડ છે, તેમાંથી કેટલાક વૈષ્ણવધર્મ પાળે છે અને કેટલાક જૈનધર્મ પાળે છે. દશાશ્રીમાળી કોટડિયા તથા શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ વગેરે છે તે પક્ષા જૈનો છે. દશા વિશા શ્રીમાલી વણિકો છે તે સંઘપુર, આગલોડ વગેરે કાંઠાની સત્તાવીશના ગોળમાં છે. દશાપોરવાડો જોટાણા, સોઝા, ઉવારસદ, લીંબોદરા, જોરણજ, ઉનાવા વગેરે ગામોના ગોળમાં છે. દશાપોરવાડોના ગોળમાં જૈનધર્મી અને વૈષ્ણવધર્મી પોરવાડો છે. ઓશવાળોની તથા વિશાશ્રીમાલીઓની ઉત્પત્તિ મારવાડ પ્રદેશમાં છે. ભિન્નમાલ વગેરેમાંથી વિશાશ્રીમાળીઓ થયા અને ઓશિયા નગરી વગેરેમાંથી ઓસવાળો થયા. લાડ, દશાઓશવાળ, નિમા વણિયા, કપોલ, પહીવાલ, વીશા શ્રીશ્રીમાલ, કણબી, ભાવસાર વગેરે જૈનધર્મ પાળે છે.

જૈનધર્મ—વિશ્વધર્મ.

જૈનધર્મ આ જગતમાં અનાદિકાલથી છે. જૈનો જગતને અનાદિકાગતું માને છે. પરમેશ્વર પરમાત્માઓને અનાદિકાગથી માને છે. એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુર્વિન્દ્રિય અને પચ્ચેન્દ્રિય જીવોને કર્મ સહિત સંસારીજીવો માને છે. અનાદિકાગથી જીવો છે. અને તેઓની સાથે અષ્ટકર્મ લાગ્યાં છે એમ માને છે. જીવોને પુણ્યપોષે મુખ ધાય છે અને પાપપોષે દુઃખ ધાય છે, પુણ્ય એ શુભ કર્મ છે અને પાપ એ અશુભકર્મ છે. અત્યંત અશુભકર્મથી નરકમાં જવાય છે અને અત્યંત શુભ કર્મથી સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ ધાય છે; પુણ્ય સહિત અદ્યપાપથી મનુષ્યની ગતિ પ્રાપ્ત ધાય છે. કપટ વગેરેથી તિર્થંચની ગતિ પ્રાપ્ત ધાય છે. મનુષ્યની ગતિમાં આત્માની પૂર્ણ શુદ્ધિ થવાથી મોક્ષ મળે છે એમ માને છે, ગૃહસ્થધર્મ અને ત્યાગી સાધુધર્મ એમ ધર્મના બે લોક છે. જેઓ દેવગૃહ ધર્મની ધડા ધારણ કરે છે તેણે વિરતિપણું અંગીકાર કરી શક્તા નથી; સર્વજીવીયંકર પરમાત્માઓનાં તરવોની ધડા કરે છે, પણ મત પ્રત્યાખ્યાન કરી શક્તા નથી તે યોગી ગુણસ્થાનકવાળા અવિરતિસમ્યગ્દર્શિ ગુણસ્થાનક વર્તિ ગૃહસ્થ જૈનો છે. યોગી ગુણસ્થાનકમાં સમ્યગ્દર્શિ એવા પ્રાણલુ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ ચારે વર્ણના મનુષ્યો વર્તે છે. જેઓ સત્યદેવ ગૃહધર્મની ધડા ધારણ કરે છે તથા મિશ્રત્વદર્શિને ત્યાગ કરે છે, સર્વજીવીયંકરોના ઉપદેશેલ આગમોને સત્ય માની તેની ધડા ધારણ કરી ગૃહસ્થધારકધર્મના ભારમત વા ભારમત પૈડી ગમે તેટલાં મતને ધારણ કરે છે એવા બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિયો, વૈશ્યો અને શૂદ્રો વગેરે દેશવિરતિપંચમ ગુણસ્થાનકવર્તિ ગૃહસ્થ જૈનો કહેવાય છે. યોગી ગુણસ્થાનકવાળા અને પાંચમા ગુણસ્થાનકને ધારણ કરનારા એટકસબ અંગતિરાબ, ખારવેલ-રાબ, કુમારપાગ રાબ, વસ્ત્રપાગ, તેજપાગ વગેરેને ધર્મશુદ્ધ, કર્મવાં પડવાં હતાં. દેશભૂમિ, રાજ્ય, કુટુંબ, ધન, જૈનમંથ તીર્થદિની રક્ષા માટે ધર્મશુદ્ધો કરવાને ચારે વર્ણને અધિકાર છે. બિજિસાર માને એણે સિલ્લ, ઉત્તરવન રાબ, દેવિક રાબે અજીત યતુરાતિએ

તથા અન્ય ગૃહસ્થોએ જૈનધર્મ અંગીકાર કરીને ગૃહસ્થાવાસમાં ધર્મચુદ્ધો કર્યા હતાં. ગૃહસ્થજેનો, દેશ અર્થાત્ અંશથકી બાર વ્રતોને અંગીકાર કરે છે. જેઓ ત્યાગીનાં પાંચમહાવ્રત ગ્રહીને કેવળ કામિની વગેરેનો ત્યાગ કરે છે તેઓને ત્યાગી મુનિઓ સાધુઓ કહેવામાં આવે છે. તેઓ સર્વ વિરતિ મુનિ કહેવાય છે. મુનિઓના ઉપરીને આચાર્ય કહે છે. ત્યાગીધર્મ ગ્રહણ કરનારી સ્ત્રીને સાધ્વી, શ્રમણી-આર્યા કહેવામાં આવે છે અને તેની ઉપરી સાધ્વીને પ્રવર્તિની કહેવામાં આવે છે. જે સાધુઓને અને સાધ્વીઓને આગમો વગેરે ભણાવે છે તે ઉપાધ્યાય કહેવાય છે. પંડિત સાધુઓને પન્ન્યાસ કહે છે. જૈનધર્મ માનનારી ગૃહસ્થ સ્ત્રીવર્ગને શ્રાવિકા સંઘ તરીકે કહેવામાં આવે છે. જૈન ગૃહસ્થો શ્રાવકસંઘ તરીકે કહેવાય છે, સાધુઓને સાધુસંઘ અને સાધ્વીવર્ગને સાધ્વીસંઘ એમ ચતુર્વિધસંઘ કહેવાય છે. ચતુર્વિધસંઘને તીર્થ કહે છે અને એવા તીર્થનો ઉચ્છેદ થવાનો સમય આવતાં જે કેવલજ્ઞાની અર્હુતો, સંઘરૂપ તીર્થને સ્થાપે છે તે તીર્થંકરો કહેવાય છે. અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણીના છ છ આરા હોય છે. જે આરાઓમાં આયુષ્ય, બળ, બુદ્ધિ, વર્ણગંધાદિ શરીરાદિકની વૃદ્ધિ થાય છે તેને ઉત્સર્પિણી કહે છે. ઉત્સર્પિણીના છ આરા હોય છે અને તેનો કાળ દશ કોડાકોડિ સાગરોપમનો છે. અવસર્પિણી કાલમાં વર્ણ, ગંધ, રસ વગેરેની પડતી, તથા ધર્મ, બુદ્ધિ, જ્ઞાન, શરીર, આયુષ્ય, બળ, શક્તિ અનુક્રમે ઘટતી જાય છે. દરેક અવસર્પિણીના ત્રીજા આરાના છેડે અને ચોથા આરામાં ચોવીશ તીર્થંકરો થાય છે, પાંચમા આરા અને છઠ્ઠા આરામાં તીર્થંકર થતા નથી. અવસર્પિણીનો દશ કોડાકોડી સાગરોપમ કાળ અને ઉત્સર્પિણીનો દસ કોડાકોડિ સાગરોપમ કાળ એમ બીશકોડાકોડી સાગરોપમે એક કાલચક્ર થાય છે, એવાં અનંત કાલચક્રોથી એક પુદ્ગલપરાવર્ત થાય છે. ભૂતકાલમાં એવા અનંત પુદ્ગલ પરાવર્ત થયા અને ભવિષ્યમાં અનંત પુદ્ગલ પરાવર્ત થશે. હાલનો કાલ તે અવસર્પિણીકાલ છે. તેમાં ચોવીશ તીર્થંકરો થઈ ગયા. તે પૂર્વે ઉત્સર્પિણીના છ આરાના ચક્રમાં ચોવીશ તીર્થંકરો થયા. આ અવસર્પિણી કાલમાં સાત હુલકર અર્થાત્ સાત

મનુ થયા. ત્રીજા આરાના છેડે શ્રી નાભિરાજના પુત્ર શ્રી ઋષભ-
 દેવ કાશ્યપવંશી પ્રથમતીર્થંકર થયા. તેમણે જૂઠ્ઠાવાસમાં પ્રજાને
 બહોંતેર કળા તથા એસઠકળાનું શિક્ષણ આપ્યું. તેમના પુત્ર થત થયા.
 તેમના પુત્ર ભરત ચક્રી થયા, તેમણે આર્યાવર્તનું રાજ્ય કર્યું માટે
 તે ભારતદેશ કહેવાય છે. તેમના પુત્ર બાહુબલીએ અક્ષગાનીસ્તાન,
 'ધરાન, તુર્કસ્તાન વગેરે દેશોનું રાજ્ય કર્યું. તેમણે તેમની પુત્રી
 બ્રાહ્મીને બ્રાહ્મી લીપી વગેરે અઢાર લિપિયોનું જ્ઞાન આપ્યું.
 તેમણે દીક્ષા લીધા પૂર્વે પોતાના પુત્રાને લિખ લિખ દેશોનાં રાજ્ય
 આપ્યાં, તેમના ભાગ આનર્તે ગુજરાતપર રાજ્ય કર્યું તેથી તે
 આનર્ત દેશ કહેવાય છે. શ્રી ઋષભદેવે ત્યાગધર્મની દીક્ષા અંગી-
 કાર કરી, અને વનમાં જ્યાં ત્યાં ધ્યાનસ્થ રહી અયોધ્યા પાસે કેવલ-
 જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. દેવોએ અને દેવીઓએ સમવસરણી રચના કરી.
 ઋષભદેવે સમવસરણમાં એસી ઉપદેશ દીધા અને ચતુર્વિધ સંધ-
 ની સ્થાપના કરી વિવેકદાર કર્યો, તેમના પુત્ર ભરતરાજાએ ચાર
 વેદોની રચના કરી. તેણે છ ખંડપર રાજ્ય કર્યું. ભરતના નામથી
 આર્યદેશ છે તે ભારત દેશ કહેવાય છે. શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન
 પછી બીજા તીર્થંકર શ્રી અજિતનાથ થયા. તેમના વખતમાં બીજા
 સગરચક્રવર્તી થયા. સગરચક્રવર્તીના પુત્ર જહ્નુએ ગંગાને દરિયા
 તરફવાળી તે માટે ગંગા બન્ધવીના નામે પ્રસિદ્ધ થાં. ત્રીજા તીર્થં-
 કર સંભવનાથ પશ્ચાત્ અનુક્રમે ૪ અલિનંદન, ૫ સુમતિનાથ ૬ પદ્મ-
 પ્રભુ ૭ સુપાર્શ્વનાથ, ૮ ચંદ્રપ્રભુ ૯ સુવિધિનાથ, ૧૦ શ્રીતલનાથ,
 ૧૧ શ્રેયાંસનાથ, ૧૨ વાસુપૂજ્ય ૧૩ વિમલનાથ ૧૪ અનંતનાથ,
 ૧૫ ધર્મનાથ, ૧૬ શાંતિનાથ, ૧૭ કુન્ડુનાથ ૧૮ અરનાથ, ૧૯
 મહિનાથ ૨૦ સુનિ સુવત, ૨૧ નમિનાથ, ૨૨ નેમિનાથ ૨૩ પા-
 ર્શ્વનાથ અને ૨૪ બોધીશમા તીર્થંકર વર્ધમાન શ્રી મહાવીરદેવ,
 થયા શાંતિનાથ, કુન્ડુનાથ, અને અરનાથ એ ત્રણ તીર્થંકરોએ ૫૮
 ખંડના ચક્રવર્તી થયા બાદ દીક્ષા અંગીકાર કરી કેવળ જ્ઞાન પામી
 તીર્થંકર થયા. વોશમા તીર્થંકર શ્રી સુનિસુવતના કાલમાં શ્રી રામ-
 ચંદ્ર અને રાવણ થયા. બોધીશમા તીર્થંકર ચંદ્રકુવદિનકર શ્રી

નેમિનાથ તીર્થંકરના કાલમાં પાંચ પાઠવો અને કૌરવો તથા મથુરા તથા દ્વારિકામાં શ્રીકૃષ્ણ થયા. શ્રી નેમિનાથ પશ્ચાત્ ચોરાશી હજાર વર્ષે શ્રી ચોવીશમા તીર્થંકર મહાવીર થયા. ભાગવતમાં કહેલા શ્રી કૃષ્ણ કે જે ગોપીઓના સ્વામી હતા તે તો પાંચ હજાર વર્ષ ઉપર થયા, તેથી જૈનોના કૃષ્ણ અને ભાગવતવૈષ્ણવ કૃષ્ણ ભિન્ન હોય એમ સમજાય છે. ચોવીશ તીર્થંકરોના કાલમાં બાર ચકવર્તિયો થયા. ૧૧ અગિયાર રૂદ્ર, નવ નારદ, નવ વાસુદેવ અને નવ પ્રતિવાસુદેવ અને નવ બળદેવ થયા. (ચોવીશ તીર્થંકર, બાર ચકવર્તિ, નવ વાસુદેવ, નવ બળદેવ, નવ પ્રતિવાસુદેવ એ ત્રેસઠ શલાકાપુરૂષો કહેવાય છે) આજ સુધી અનેક તીર્થંકરો થઈ ગયા. ત્રેવીશ તીર્થંકરો બિહાર કાશી વગેરેમાં થયા. બાવીશમા શ્રી નેમિનાથ સૌરાષ્ટ્ર દેશ દ્વારિકાપુરીમાં થયા. તે શૌરીપુરીમાં (મથુરામાં) જન્મ્યા હતા. તે ચંદ્રવંશી હતા. તેમણે ભારત દેશમાં જૈનધર્મ પ્રસારાવ્યો, તેમની અને શ્રીપાર્શ્વનાથની વચ્ચે અનેક ધાર્મિકપરિવર્તનો થયાં અને જબ પ્રલયો થયા તેથી પૃથ્વી અને દરિયાઓમાં ફેરફાર થઈ ગયો. ત્રેવીશમા તીર્થંકર શ્રીપાર્શ્વનાથ થયા, તે કાશીના રાજા અશ્વસેન અને રાણી વામાદેવીના પુત્ર હતા. તેમનું શતવર્ષનું આયુષ્ય હતું. રાજાની પુત્રી પ્રભાવતી સાથે તે પરણ્યા. પશ્ચાત્ ત્યાગી થયા અને ધ્યાનસ્થ રહ્યા, તેમણે કેવલજ્ઞાન પામ્યા બાદ જૈન ધર્મ પ્રકાશ્યો અને ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરી. પાર્શ્વનાથ અને શ્રીમહાવીરપ્રભુ વચ્ચે અઢીસેં વર્ષનું આંતર છે. ચોવીશમા તીર્થંકર શ્રી ક્ષત્રિયકુંડનગરમાં થયા. વિહાર મગધદેશમાં વૈશાલીનગરી પાસે ક્ષત્રિયકુંડનગર આવેલું છે, તેમના પિતા સિદ્ધાર્થ રાજા હતા અને તેમની માતા ત્રિશલા રાણી હતી. જન્મ થકી તે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન, એ ત્રણ જ્ઞાન વાળા હતા. યુવાવસ્થામાં સિન્ધુસૈવીર દેશની સમરવીર રાજાની પુત્રી યશોદા સાથે લગ્ન કર્યું. તેમને એક પુત્રી પ્રિયદર્શના નામની થઈ તે જમાલી નામના રાજપુત્રની સાથે પરણાવી. શ્રીમહાવીર ભગવાનનાં માત પિતા (પ્રભુના જન્મથી) અઠ્ઠાવીશ વર્ષે મરણ પામી સ્વર્ગ લોકમાં ગયાં, ત્યારે તેમણે મોટાભાઈ નંદિવર્ધનને પુછી ત્યાગી દીક્ષા લેવા ઈચ્છા જણાવી પરંતુ મોટાભાઈના આગ્રહથી જે વર્ષ

મુખી ગૃહસ્થાવાસમાં રહ્યા. સાંવત્સરિકદાન દેખને તેમણે ત્રીશમાં વર્ષે દીક્ષા અંગીકાર કરી. કાર્તિક વદિ દશમે દીક્ષા લીધા પછી તેમણે બાર વર્ષ પર્વત ધ્યાન ધર્યું અને મનુષ્યો વગેરે તરફથી થતા ઉપસર્ગ પરિવહોને સમસાવે સહન કર્યા. ગેંતાલીશમાં વર્ષે ઋતુવાલિકા નદીના તીરે શ્યામાક કુટુંબીના ક્ષેત્રમાં સાલવૃક્ષ નીચે જ ઉપવાસ કરી શુક્રધ્યાન ધર્યું તેથી તેમના શુદ્ધાત્મામાં કેવલજ્ઞાન પ્રગટ્યું તેથી તે લોકલોક સર્વરૂપી તથા અરૂપી પદાર્થો-તત્ત્વોને સાક્ષાત્ દેખવા લાગ્યા.

પ્રભુ કેવલજ્ઞાન પામ્યા કે તુર્ત સમવસરજીની રચના ધર્મ. તેમના સમવસરજીમાં આર્યાવર્તમાં વેદાદિક વિદ્યામાં પારંગત મહાવાદી અગિયાર ગોત્રમ (ઈન્દ્રભૂતિ) અગ્નિભૂતિ, વાયુભૂતિ વગેરે આચાર્યબ્રાહ્મણો આવ્યા. તેઓ સંપૂર્ણ ભારતમાં પ્રસિદ્ધ હતા. તેઓની યાંકાઓને જાગવાનું શ્રીમદ્દાવીરદેવે વેદોની શ્રુતિયોને સાપેક્ષપણે સમજતી દૂર કરી અને અગિયારે એ, શ્રીમદ્દાવીરદેવ પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરી. મદ્દાવીર પ્રભુએ ગોત્રમાહિ અગિયાર બ્રાહ્મણોને ગણધર સ્થાપ્યા. ન્યાયશાસ્ત્રના રચનાર ગોત્રમ ઋષિ તથા અન્ય ગોત્રમ ઋષિથી પ્રભુના ગણધર ગોત્રમઋષિ જૂઠા હતા. પરમાત્મા મદ્દાવીર દેવે જીન ધર્મનો પ્રકાશ કર્યો અને ચતુર્વિધ સંધને સ્થાપી દુનિયામાં તીર્થ પ્રવર્તાવ્યું. તેમણે ચૈદ્દ હજાર સાધુઓ કર્યા અને છત્રીશ હજાર સ્ત્રીઓ કરા. તેમણે એક લાખને ઓગણસાઠ હજાર બાર જાતધારી ધાવડો બનાવ્યા અને અવિરતિ સમ્યક્દષ્ટિ જોને તો કરોટોની સંખ્યામાં બનાવ્યા. તેમણે ત્રણ લાખ અદાર હજાર બાર જાતધારી ધાવડાઓ બનાવી. અગિયાર ગણધરોએ તથા તે ગણધરોના સાધુઓએ કરોટોની સંખ્યામાં ધાવડો અને ધાવડાઓ બનાવી. પ્રભુ મદ્દાવીર દેવે આખા હિંદુસ્થાનનાં સર્વ નગરો, પુરો, ગામોમાં ફરી-વિદ્યાર કરી કરોડો મનુષ્યોને ધર્મી બનાવ્યા અને યજ્ઞોમાં દોઝાનાં પશુઓને બચાવ્યાં. પશુહિંસાવાગ્ગ્રાહ્યને પાપયજ્ઞ તરીકે જણાવ્યા. હિંદુસ્થાનના એલિક, ઉલ્કન, ઉલ્કા, ચંદ્રપ્રયોત, ચેટક વગેરે રાજાઓએ પ્રભુને બોધ સ્વીકાર્યો અને મદ્દાવીર દેવના બાજુ બન્યા. પ્રભુ મદ્દાવીર દેવના સમકાલીન ગોત્રમજુદ્દ દયા તે

કુપિલવસ્તુ નગરના શુદ્ધોદન રાજાના પુત્ર હતા. તેમની માતા માયાદેવી હતી. તેમની સ્ત્રી યશોધરા હતી. રાહુલ પુત્ર હતો, તેમણે વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા અંગીકાર કરી અને તેમણે જૈનધર્મની સ્થાપના કરી. જૈનધર્મ કરતાં જૈનધર્મ જુદો છે, બન્ને ધર્મમાં કેટલીક યમાદિક આબતો મળતી આવે છે તેથી જૈનધર્મ અને જૈનધર્મ એક ગણાતો નથી. ગૌતમ બુદ્ધે પણ પશુ હિંસામય યજ્ઞોનો નિષેધ કર્યો. શ્રી મહાવીરદેવે કેવલજ્ઞાનથી સત્ય તત્ત્વોનો પ્રકાશ કર્યો અને હિંદુસ્તાનમાં અહિંસા, સત્ય, અસત્ય, બ્રહ્મચર્ય વગેરેનો પ્રકાશ કર્યો. ગૃહસ્થ ધર્મથી અને ત્યાગ ધર્મથી આત્માની પૂર્ણ શુદ્ધિ કરવાના યોગોનો પ્રકાશ કર્યો. પ્રભુએ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું. આત્મજ્ઞાનનો વિશ્વમાં પ્રકાશ કર્યો. પ્રભુ મહાવીરદેવ આપાઠ સુદિ છઠ્ઠે માતાની કુંભમાં આવ્યા અને ચૈત્ર સુદિ તેરસની મધ્ય રાત્રીએ જન્મ્યા. પ્રભુ મહાવીર ભગવાને કેવલજ્ઞાન પામીને ત્રીશ વર્ષ સુધી ભારતદેશમાં સર્વ લોકોને ધર્મનો ઉપદેશ દીધો. શુદ્ર ચંડાલ જાતિને પણ ત્યાગ દશાનો અધિકાર જણાવીને ત્યાગી બનાવ્યા. ભારતદેશમાં દયા, સત્ય, સ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, અધ્યાત્મજ્ઞાન, યોગજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું અને ભારત લોકોનાં હૃદયોને દયાથી ભરી દીધાં. ત્યાગી મહાત્માઓને બનાવી હિંદુસ્તાનથી બાહ્યના દેશોમાં જૈન ધર્મનો પ્રચાર કર્યો. તેમણે કેવલજ્ઞાનથી સત્ય શ્રુતજ્ઞાનનો પ્રકાશ કર્યો કે જેથી મનુષ્યો, મિથ્યા અજ્ઞાનમય શાસ્ત્રોના શ્રુતજ્ઞાનથી બચી આત્માની પૂર્ણ શુદ્ધિ કરી મોક્ષ પામી શકે. સર્વજ્ઞ વીતરાગ મહાવીર પરમાત્માએ તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રકાશ કર્યો. ૧ ધર્માસ્તિકાય, ૨ અધર્માસ્તિકાય, ૩ આકાશાસ્તિકાય, ૪ જીવાસ્તિકાય, ૫ પુદ્ગલાસ્તિકાય, ૬ કાલ. એ પડ્ધત્ય અને તેના ગુણપર્યાયનું સ્વરૂપ પ્રકાશ્યું. ૧ જીવતત્ત્વ, ૨ અજીવતત્ત્વ, ૩ પુણ્યતત્ત્વ, ૪ પાપતત્ત્વ, ૫ આસ્રવતત્ત્વ, ૬ સંવરતત્ત્વ, ૭ નિર્જરાતત્ત્વ, ૮ બંધતત્ત્વ, ૯ મોક્ષતત્ત્વ એ નવતત્ત્વનો પ્રકાશ કર્યો. હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેયનું સ્વરૂપ બતાવ્યું. જગતમાં પડ્ધત્યમાંના દરેક પદાર્થમાં ઉત્પાદ, વ્યય અને દ્વૌવ્યનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું. શ્રાવકના બારત્રતનું તથા સાધુના પંચમહાવ્રતનું સ્વરૂપ જણાવ્યું. ૧ મિથ્યાત્વ, ૨ સાસાસ્વાદન, ૩ મિશ્ર. ૪ સમ્યગ્દષ્ટિ, ૫

દેશવિરતિ, ૬ સર્વવિરતિ, ૭ અપ્રમત્ત, ૮ અપૂર્વકરણ, ૯ અનિવૃત્તિ-
કરણ, ૧૦ સૂક્ષ્મસંપ્રસાય, ૧૧ ઉપચાંતમોહ, ૧૨ ક્ષીણમોહ, ૧૩
સંયોગીકૃત્વલી, ૧૪ અયોગીકૃત્વલી એ ચતુર્દશ શુષ્કસ્થાનકતું સ્વરૂપ
દર્શાવ્યું, તથા નંગમ, સંઘઠ, વ્યવહાર, ઋતુસૂત્ર, ચાંદ, સમભિરૂઢ
અને એવંભૂત એ સાતનય અને તેના અનેક ભેદોનું સ્વરૂપ દર્શા-
વ્યું. સોળ સંસ્કારનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું. ૧ સ્યાત્મસ્તિ, ૨ સ્યાન્ના-
સ્તિ, ૩ સ્યાત્ અસ્તિનાસ્તિ, ૪ સ્યાદ્ અવત્તત્ત્વ, ૫ સ્યાદ્ અસ્તિ
અવત્તત્ત્વ, ૬ સ્યાન્નાસ્તિ અવત્તત્ત્વ, ૭ સ્યાત્ અસ્તિનાસ્તિયુગ
પદ્ અવત્તત્ત્વ એ સમક્ષંગીના જ્ઞાનનો પ્રકાશ કર્યો. કાલ, સ્વભાવ,
નિયતિ, કર્મ, અને ઉદ્ધમ એ પાંચ કારણથી દરેક કાર્યની સિદ્ધિ
થાય છે એવા જ્ઞાનનો પ્રકાશ કર્યો. ચાંદ રાજલોકનો પ્રકાશ કર્યો,
બાર દેવલોકના જ્ઞાનનો પ્રકાશ કર્યો. પાંચ અનુસર વિમાનનું
સ્વરૂપ દર્શાવ્યું. ભુવનપતિ, વ્યંતર અને જ્યોતિષી દેવોનું અને દેવી-
ઓનું સ્વરૂપ પ્રકાશ્યું. સાતનરકોનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું. મનુષ્ય
લોકનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું. આત્માઓ અનંતા છે અને તેઓની સાથે
અનાદિ કાલથી અદ્ધ પ્રકારનાં કર્મ લાગ્યાં છે એમ દર્શાવ્યું.

૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ લેહનીય, ૪ મોહનીય,
૫ આયુષ્ય, ૬ નામકર્મ, ૭ ગોત્ર અને ૮ આંતરાય, એ આઠકર્મનું
સ્વરૂપ જણાવ્યું અને અષ્ટકર્મથી સંદિત થએલ આત્મા તેજ પદ-
માત્મા થાય છે એમ સત્યજ્ઞાન પ્રકાશ્યું. પ્રભુ મદાવીર દેવે અગિ-
યાર ગણધરોને તત્ત્વજ્ઞાનનો તથા મોક્ષમાર્ગનો જોધ કર્યો. તે અગિ-
યાર ગણધરોએ દ્વાદશાંગીની રચના કરી. અગિયાર અંગિને સ્વ્યાં.
તથા તેઓએ ચાંદ પૂર્વનો રચના કરી. પચાત્ બાર ઉપાંગો, છ
હેદગ્રાગ્ર, બે મૂલગ્રાગ્ર આગમની રચના કર્મ. ભગવાનના શિષ્યોએ
દગ્રપયત્રાની રચના કરી. ગણધરોએ દષ્ટિવાદની રચના કરી.
પચાત્ રથવિર આચાર્યોએ ઉપાંગો વગેરેની રચના કરી. ચારાશી
આગમ તથા પિસ્તાલીશ આગમો તથા અન્ય રથવિર આચાર્યો
વગેરે કૃત જે આશ્રો છે તે સર્વમાં પ્રભુ મદાવીર દેવનું જ્ઞાન બધું
છે. કાલ પિસ્તાલીશ આગમ વિદ્યમાન છે. તથા દ્વબરો ધર્મઅન્ય-
ગ્રામો વિદ્યમાન છે. પ્રભુ મદાવીરદેવે સત્ય સુતજ્ઞાનનો પ્રકાશ કરી

ચતુર્વિધ સંઘરૂપ તીર્થની સ્થાપના કરી. તેમણે છેવટનું થોડું આયુષ્ય ખાકી જાણીને છેવટે ત્રણ દિવસ સુધી (પાવાપુરીમાં અઢાર દેશના રા- જાઓનો ગણ મળ્યો હતો તેમની આગળ) અખંડ પ્રવાહિ ઉપદેશ દીધો; તેમાંના નવ રાજા લેચ્છવી જાતિના હતા ને નવ મલ્લકી જાતિ ના ક્ષત્રિય રાજા હતા. છેવટની સભામાં લાખો મનુષ્યો ભગવાનના શરીરની અંતાવસ્થા જાણીને લેગાં થયાં હતાં. ભગવાને પાપનું અને પુણ્યનું સ્વરૂપ જણાવ્યું અને આત્માની સુક્તિના ઉપાયો જણાવ્યા. આશો વદિ અમાવાસ્યાની એકપ્રહર રાત્રી અવશેષ રહી ત્યારે પ્રભુએ શરીરનો ત્યાગ કર્યો અને તે સિદ્ધસ્થાનમાં સિદ્ધ ખુદ પર- માત્મા તરીકે સાદિ અનંતમા ભાંગે વિરાજમાન થયા. પાવાપુરીમાં હસ્તિપાલ રાજાની શાળામાં પ્રભુએ તેમના ભક્ત હસ્તિપાલનૃપની ભક્તિથી છેલ્લું ચોમાસું કર્યું હતું. ભાવજ્ઞાન પ્રકાશમય પ્રભુના વિરહથી અઢાર રાજાઓએ દિવાળી પ્રકટાવીને દ્રવ્યોદ્યોત કર્યો. ભારતનો જ્ઞાનસૂર્ય અસ્ત થવાથી ભારતમાં ઘેરઘેર શોક થયો. દેવ દેવી મનુષ્યોએ તેમનો નિર્વાણ મહોત્સવ કર્યો. પાવાપુરીમાં તેમના શરીરની અંતક્રિયા થઈ. હાલ ત્યાં એક મંદિર છે અને તે તળાવ વચ્ચે છે. પ્રભુ મહાવીરના નિર્વાણથી નંદિવર્ધનને ઘણો શોક થયો. પ્રભુની ઝેન સુદર્શનાએ નંદિવર્ધનને પોતાના ઘેર તેડી શોક નિવાર્યો ત્યારથી ભાઈબીજ થઈ. પ્રભુ નિર્વાણ પામ્યા તે દિવસથી દિવાળીનું પર્વ શરૂ થયું, અને તેમના મરણના દિવસ પછીથી ઝેસતુંવર્ષ શરૂ થયું. વીરસંવત્ હાલ પણ વિક્રમસંવત્ની સાથે કાયમ રહ્યો. પ્રભુ મહા- વીર દેવે રાગદ્રેષાદિ મોહ શત્રુઓને જીત્યા, બાર વર્ષ સુધી ધ્યા- નસમાધિ ધરીને કેવલજ્ઞાન પ્રકટાવ્યું અને ચોગ્રીશ અતિશય તથા વાણીના પાંત્રીશ ગુણવડે યુક્ત થઈને વિશ્વોદ્ધાર કર્યો. જૈન ધર્મ અને મહાસંઘને પ્રગટાવીને પોતાની પાછળના વિશ્વલોકોનું કલ્યાણ કર્યું. આત્માનો પૂર્ણ શુદ્ધિ કરવાના જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર માર્ગને જણાવી મોક્ષનો માર્ગ ખુલ્લો કર્યો. સાત નયોની સાપેક્ષ કદિ જણાવીને વિશ્વમાં પ્રગટેલાં સર્વ દર્શનોનો કદાચહ-મિથ્યાત્વવાદ દૂર કર્યો. પ્રભુ મહાવીરની પશ્ચાત્ હાલ જૈન કોમ શ્વેતાંબર અને દિગંબર એવા બે પક્ષમાં વહેંચાઈ ગઈ છે. શ્વેતાંબર અને દિગં-

બર એ બે પક્ષમાં બીજા અવાંતર પક્ષોનો અંતર્ભાવ થાય છે, શ્વેતાંબરો અગિયાર અંગ, બાર ઉપાંગ, દશ પયજા, છ છેદશાસ્ત્ર અને બે મૂલ ગ્રંથ તથા પઠાવશ્યક સૂત્ર તથા સ્થવિરોનાં કરેલા પ્રકરણો વગેરેને માને છે. દિગંબરો મૂલ આગમોને માનતા નથી. તેઓ કુંદકુંદાચાર્યાદિ પૂર્વાચાર્યોના ગ્રંથોને માને છે. શ્વેતાંબરો, સ્ત્રીને સુકિત માને છે અને દિગંબરો સ્ત્રીને સુકિત મળતી નથી એમ માને છે. તથા શ્વેતાંબરો કથે છે કે આ કાળમાં સાધુઓ અને સાધ્વીઓ પ્રવર્તે છે. દિગંબરો બિલકુલ નાગા સાધુ હોય તો તેને સાધુ માને છે, તથા દેવની મૂર્તિને લિંગ સહિત માને છે. શ્વેતાંબરો લિંગ-સહિત મૂર્તિને માનતા નથી, વસ્ત્રાદિ યોગ્ય ઉપાધવાળા આ કાલમાં સાધુઓ અને સાધ્વીઓ વર્તી શકે છે. આ કાલમાં ઉપાધિસહિત સ્થવિરકદંબી સુનિયો વર્તે છે અને જિન કદંબી સુનિવર્ગ હાલ હોઈ શકે નહિ એમ જિન શ્વેતાંબર પક્ષની માન્યતા છે, તેથી શ્વેતાંબર કામમાં સાધુઓ અને સાધ્વીઓ વર્તે છે. દિગંબરોને સાધુઓની અને સાધ્વીઓની આવશ્યકતા લાગે છે પણ તેમનો એવો પક્ષ હોવાથી હુલ્લક બ્રહ્મચારી ભટ્ટારક વગેરેની વ્યવસ્થા કરીને તેમને જૈન ધર્મ પ્રચારકત્વ કાર્ય સાધવું પડે છે. દિગંબરમાં તેશપંથી અને વીશાપંથી એવા બે પક્ષ છે. શ્વેતાંબરમાં સનાતન મૂર્તિપૂજક જૈન અને વિ. સં. ૧૫૩૦-૩૨ માં હુંદીયા પંથ નીકળેલ કે જેને હાલમાં પત્તર વર્ષથી સ્થાનકવાસી પંથ કહેવામાં આવે છે તેવા બે પક્ષ છે. સ્થાનકવાસીઓ મૂર્તિને-પ્રતિમાને માનતા નથી. શ્વેતાંબર અને દિગંબર બંને કામ મૂર્તિને માને છે. સામાન્ય મતલેદ સિવાય તે બંને કામને સર્વજ્ઞ મહાવીરનાં પ્રકાશેલાં પદ્મવ્ય, નવતરવ, નય, ભંગ, નિશ્લેષ, વગેરે તત્ત્વજ્ઞાન અને આત્મજ્ઞાનનો તત્ત્વજ્ઞાન ઘેળી એક સરખી રીતે માન્ય છે. બંને કામમાં આચાર મત લેદ કંઈ કંઈ બાબતોમાં ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે છે.

શ્વેતાંબર કામની અને દિગંબર કામની વસતિ સર્વ મળીને બારલાખ પાંત્રીશ હજારના આશરે છે, શ્રી મહાવીર દેવ અને અયોધ, બારવેલ, સંપ્રતિ રાબના સમયમાં જૈનોની સંખ્યા વીશંકરેલ લગભગની હતી. હિંદુસ્થાન તથા અફગાનીસ્થાન,

અર્ખસ્થાન, આસામ વગેરે અન્ય દેશોમાં પણ જૈન ધર્મ ફેલાવાથી જૈનોની સંખ્યા વધી હતી. અશોક પહેલો ખ્રીસ્ત હોતો. પણ પાછળથી તે જૈન થયો હતો. ચંદ્રગુપ્ત રાજા જૈન હોતો, શંકરાચાર્યની પૂર્વે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શુદ્ધ એ ચાર વર્ણોમાં જૈન ધર્મ પ્રવર્તતો હતો. તેથી વિ. સં. પાંચમા, છઠ્ઠા, સાતમા સૈકા સુધી દશકરોડ લગભગ જૈનોની સંખ્યા હતી. ગુજરાતની ગાદી સ્થાપનાર વનરાજ આવડો શ્રી શીલગુણ સૂરિનો શિષ્ય હતો, તે જૈન ધર્મ માનતો હતો અને શૈવ ધર્મને પણ માન આપતો હતો. તે વખતમાં ગ્વાલીયર તરફના દેશમાં આમરાજા જૈન ધર્મી હતો. તેના વખતમાં જૈનોની સંખ્યા પાંચ સાત કરોડ સુધીની હતી. કુમારપાળ રાજા જૈનધર્મી રાજા થયો. કુમારપાલના ગુરૂ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય હતા. તેમના વખતમાં જૈનોની સંખ્યા પાંચકરોડ આશરે હતી. તે વખતે પણ થોડા ઘણા પ્રમાણમાં ચારેવર્ણો જૈન ધર્મ પાળતી હતી. કુમારપાલ રાજાએ જૈન બ્રાહ્મણોને ભોજક તરીકે વ્યવસ્થાપિત કર્યા. કુમારપાળ રાજા પછી વસ્તુપાળ અને તેજપાલ ગુજરાતના પ્રધાનો થયા. તેમના વખતમાં જૈનોની સંખ્યા ચારકરોડની હતી. તે વખતે પણ શ્વેતાંબર અને દિગંબર જૈનોનું ભેદર પુષ્કળ હતું. જૈનો ક્ષત્રિય ધર્મ પ્રમાણે યુદ્ધાદિક પ્રવૃત્તિ કરતા. વસ્તુપાલ અને તેજપાલ પછીના કાલમાં તથા રામાનુજ આચાર્ય તથા વલ્લભાચાર્ય પછી તેઓના ઉપદેશથી અને વૈષ્ણવ રાજાઓના ભેરથી જૈનોની સંખ્યા ઘટવા લાગી અને જૈન વણિકોને રામાનુજ તથા વલ્લભાચાર્યે વૈષ્ણવ બનાવવા માંડ્યા, શ્રી હીરવિજય સૂરિના વખતમાં શ્રી ચાકળરખાદશાહના સમયમાં જૈનોની સંખ્યા એકરોડના આશરે ગણાતી હતી. પશ્ચાત્ ત્રણસે વર્ષમાં ઘટતાં ઘટતાં વિ. સં. ૧૯૦૫ લગભગમાં જૈનોની સંખ્યા વીસલાખ ગણાવા લાગી. પશ્ચાત્ પંચરલાખ, પશ્ચાત્ તેરલાખ અને વિ. સં. ૧૯૮૦ સુધીમાં જૈનોની સંખ્યા બારલાખ પાંચીસહજાર ગણાય છે, જૈનોની સંખ્યા ઘટવાનાં અનેક કારણો છે. પ્રથમ તો તેઓએ સ્વધર્મમાં ઘણા ખરા વૈદિક પૌરાણિક હિંદુઓના રીવાજ દાખલ કર્યા તથા સાધુઓની સંખ્યા ઘટવા લાગી, તેમજ હિંદુ

સન્ન્યાસીઓ ધર્માચાર્યોની પેઠે જૈન સાધુઓને ધર્મ પ્રચારાર્થે ફરવાની સગવડ બંધ થઇ.

જૈનોની સંખ્યા વધવાનાં કારણોનો ઉપયોગ થતો બંધ થયો, જૈનવલ્લિક્ષેપ સિવાયની અન્ય કોમોને જૈન ન બનાવવાની વ્યવસ્થા બંધી ગઇ. મુસલમાનો જેમ ગમે તેને મુસલમાન કરી શકે છે અને પોતાની સંખ્યા વધારે છે, તેવો જૈનોનો પૂર્વે માર્ગ હતો તે જૈનોએ બંધ કર્યો, તથા જૈન કેમ વ્યાગારી હોવાથી બીકણ, નાગર્દ બનવા લાગી અને પોતાનું ધર્મજનૂન બૂલવા લાગી, તે અન્ય કોમોના આક્રમણથી પોતાની જાત ઉપર ઉભી રહી છૂવી શકે એવી સ્થિતિના જ્ઞાનથી અજ્ઞાન બનવા લાગી. બ્રાહ્મણોએ સમય સમયના લોકની પ્રકૃતિને અનુસરી અન્યો રચ્યા, તથા આચારો ગોઠવ્યા અને રાજાઓના અનુકૂલવર્તી તેઓને પોતાના ધર્મના વિચાર વાતાવરણમાં સ્થિર કર્યા, બ્રાહ્મણોએ તરવારની વખતે તરવાર ઉપાડી, રાંધવાની વખતે રસોઈયા બન્યા. અજ્ઞાન કાલમાં પુરાણો રચી પુરાણોનાં દેવદેવીઓ પ્રગટ કરી તેવડે તેમણે ધર્મ ચલાવ્યો. તેઓ સમયને માન આપીને આપકાલે આપદ ધર્મ પ્રમાણે વર્તે છે અને વર્તશે. જોકે તેઓએ પણ મુસલમાની રાજ્યમાં પોતાની બલ્લીખરી વસતિ ખોઈ છે. ભૂલેચૂકે કોઈ મુસલમાન જો હિંદુના મુખમાં યુકે તો પછી તે હિંદુ પ્રાપ્તિશિલ્પ કરે તોપણ તેને પાછા હિંદુધર્મમાં લેતા નહોતા. હવે હિંદુઓએ પોતાના બૂલ જોઈ છે અને વટલાઈ ગયેલા તથા અન્યધર્મમાં ગયેલા હિંદુઓને પાછા પ્રાપ્તિશિલ્પ કરાવી હિંદુધર્મમાં દાખલ કરવા માંડ્યા છે. મદન મોહન માળવીયા, સ્વામી શ્રદ્ધાનંદ તથા શંકરાચાર્યો તથા વૈષ્ણવાચાર્યો જાણ્યા છે. તેઓના જેટલા પણ જૈનહિંદુઓ વલ્લિક્ષ હોવાથી તે જાણી શક્યા નથી. હિંદુઓ કે જે બ્રાહ્મણ વલ્લિક્ષો વગેરે છે તેઓનું જૈનો અનુકરણ કરે છે અને જૈન સાધુઓ તો આ બાબતમાં ગિદ્મુલ અજ્ઞ જેવા છે. તેઓ તો ધર્મની ક્રિયા કરે છે પણ ક્રિયા મતલેદે પરસ્પર મનસેદવાળા સાધુઓની સાથે ઐક્યપ્રેમથી વાત કરવામાં પણ સમકિતને ઠેકાણે મિથ્યાત્વ આવી જાય એમ માને છે.

પણ હવે કેટલાક મુનિયો, આચાર્યો તથા જૈન ગૃહસ્થો વર્તમાન પરિ-
સ્થિતિને જાણી ગયા છે. જૈનશાસ્ત્રોને જૈનકોમમાં પ્રત્યેક વ્યક્તિ
જાણુશે ત્યારે જૈનોનું ગણવધશે. જૈનો વર્તમાનમાં આપકાલીન
સ્થિતિમાં છે પણ તેઓ દક્ષત ખાવું પીવું જીવવું અને કુલાચારે
ધર્મની કેટલીક પ્રવૃત્તિ કરવી એટલુંજ સમજી શકે છે, તેથી તેઓમાં
ધર્મ ઝનૂન અને ધર્મ પ્રગતિની ગળવળ ઘણી ઓછી રહે છે. કેટલાક
જૈનો ઇંગ્રેજ કેળવણી લે છે પણ ધર્મનું પૂર્ણ જ્ઞાન ન હોવાથી ધ-
ર્મની ખાખતમાં નાસ્તિક જેવા બને છે. મુસલમાનો એક હિંદુ વગેરેને
મુસલમાન કરવા મરી પડે છે તેવું જૈન કોમમાં ધર્માભિમાન નથી.
હિંદુઓના ચારે વર્ણના આચાર પાળવાના બહોળા વિચાર છે.
જૈનોમાં તો જે રાત્રે ન ખાય અને કંદમૂળ ત્યાગ કરે તેજ જૈન
બની શકે તથા ખેતી વગેરે બીજા ધંધા છોડી દે તોજ જૈન બની શકે
એવી હાલના જૈનવર્ણિકોના બહોળા ભાગની માન્યતા છે । । પણ
જૈન શાસ્ત્રોમાં તો ચારે વર્ણ પોતાના ગુણકર્મ પ્રમાણે વર્તતી જૈન
બની શકે એવી વિશાળ દૃષ્ટિ છે તેને જૈનકોમ ભૂલવા લાગી છે. જૈન
સાધુઓ જેટલા દુનિયામાં અન્યધર્મના સાધુઓ પવિત્ર નથી એમ કહી
આર્યસમાજ લાલા લજપતરાય કે જે સ્વચ્ચિત 'ભારતકા ઇતિહાસ'
માં જણાવે છે. જૈનધર્મની વિશ્વમાં ઘણી જરૂર છે. ચિત્રમય જગત
નામના ગુજરાતી માસિકમાં એક ક્લેશવિદ્વાન જણાવે છે કે વિશ્વમાં
વિદ્યમાન સર્વધર્મોમાં કોઈ ધર્મને પહેલી પુરશી આપીએ તો
પ્રથમ જૈનધર્મને પહેલી પુરશી આપવી જોઈએ. મહાત્મા ગાંધીજી
અમને અમદાવાદમાં સાબરમતીની પેલીપાર દેશાઈ વ્રજલાલ બારી-
સ્ટરના બંગલામાં મળ્યા હતા. અમારો તેમણે પગે લાગીને સત્કાર
કર્યો હતો. અમારી સાથે તેમણે કેટલીક જૈનધર્મ સંબંધી વાતચિત
કરી તેથી તેમને જૈનધર્મના વિચારો અને આચારો પર રૂચિ થઈ અને
જૈનધર્મની પ્રસંશા કરી હતી, તથા તેમણે કહ્યું હતું કે યુરોપ વગેરે
સર્વ ખંડમાં જૈન ધર્મને પ્રચાર થાય તો વિશ્વમાં દયાદિ સદ્ગુણો
ખીલે અને વિશ્વમાં શાન્તિ પ્રવર્તે. તેમણે રાજકીય ખાખતની ગળ-
વળમાં જૈનધર્મની અહિંસાની માન્યતાને આગળ કરી, તથા તેમણે
જૈનસાધુઓની ઘણી પ્રસંશા કરી હતી. લોકમાન્ય તિલકે વડો

દરાની જૈનકોન્દ્રસમં ભાષણ આપતી વખતે જણાવ્યું હતું કે “વેદ ધર્મ જેટલો જૈનધર્મ પ્રાચીન છે અને જૈનધર્મના બગથી વૈદિક હિંસાનો નાશ થયો છે” એમ મુક્તકંઠે ભાષણ કર્યું હતું. અનાદિકાળથી જૈનધર્મ જગતમાં વર્ત્યો કરે છે. જર્મન તથા ઇટાલીયન વિદ્વાનો હવે જણાવે છે કે “બુદ્ધધર્મ” થી જૈનધર્મ જુદો છે અને બુદ્ધ પૂર્વે ત્રેવીશમા તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથે પ્રસરાવ્યો હતો; તેની પૂર્વે જૈનધર્મ હતો. મૂળ ચાર વેદમાંના દેવો અને પૌરાણિકકાલના દેવો જુદા પડે છે. મૂળ ચારવેદની શ્રુતિ-યોમાં રામ કૃષ્ણ વગેરે દશ અવતારની વ્યાખ્યા નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાન દૃષ્ટિએ વેદોની શ્રુતિઓમાં આવેલો અગ્નિ તે જ્ઞાન છે. જલ તે જ્ઞાન્તિ છે, વાયુ તે ધ્યાન છે. આત્મા તે આકાશ છે. પૃથ્વી તે જ્ઞાન છે. સંયમ તે યમ છે. પાંચ ઇન્દ્રિય. મન, વાણી, કાયા, બલ, શ્વાસોસ્પૃશ, આયુષ્ય અને મન તે અગિયાર રૂદ્રો છે, વિષ્ણુ તે સૂર્ય છે અને તે આત્માના અર્ધમાં વપરાયેલ છે. ઇત્યાદિ બાળતોને અમોએ રૂઝાવાસ્યોષનિપદ્ધના વિવેચનમાં સ્પષ્ટ જણાવી છે. જૈનસ્યાદાદ દૃષ્ટિએ વેદોના સમ્યક્ અર્થ કોઈ ગીતાર્થ કરે તો તે વેદોનો અર્થ સ્યાદાદ દૃષ્ટિએ શ્રાદ્ધ-માન્ય થાય ખરો.

બ્રહ્મસૂત્રમાં નૈકસ્મિન્ એ સૂત્રવડે વ્યાસે જૈનધર્મનું ખંડન કર્યું છે એમ રામાનુજ વગેરે આચાર્યો ટીકામાં જણાવે છે પણ તે તેઓની ભૂલ છે, કારણકે રામાનુજે એક ઇશ્વરમાં સત્ અંશરૂપ જીવો અને અસત્ અંશરૂપ જડપદાર્થો-જૂતો બન્ને સાથે રહે છે એમ સ્વીકાર્યું છે તો કહો તે સૂત્રવડે તેમનાજ મતમાં વિરોધ આવે છે. તેમજ શંકરાચાર્ય પોને એક બ્રહ્મને સત્ માને છે અને તે બ્રહ્મમાંથી અસત્ માયા પ્રગટી તો બ્રહ્મમાં સત્ અસત્ બન્ને રહેવાથી નૈકસ્મિન્ સૂત્રવડે તેમની માન્યતામાં વિરોધ આવે છે. વેદાદિક મૂળ પ્રાચીન શાસ્ત્રોમાં કેઈ દેહાત્મે જૈનધર્મનું તથા જૈન તત્ત્વોનું ખંડન કરેલું જણાતું નથી. પ્રાચીન પુરાણોમાં મદાશ્વર-તમાં પણ જૈનધર્મનું તથા જૈનતત્ત્વજ્ઞાનનું ખંડન કરવામાં આવ્યું નથી. પાછળથી હદા સત્ત્વમા દેહાત્મે જૈનતત્ત્વોનું ખંડન કરવાના પ્રયાસો કરેલા એવામાં આવે છે. કેટલાક અંકરા-

આર્યની પાછળ તેમનું જીવનચરિત્ર લખનાર જણાવે છે કે શંકરાચાર્યે જૈનતત્ત્વજ્ઞાનનું ખંડન કર્યું; પણ અમોએ તેમણે ખંડન તરીકે દર્શાવેલો ભાગ વાંચ્યો તેથી તો એમ માલુમ પડ્યું કે શ્રી શંકરાચાર્યે જૈનતત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરેલો નહોતો (આત્મતત્ત્વ દર્શનનામનું પુસ્તક રચીને તેમાં અમોએ તે બાબત દર્શાવી છે) આર વેદ અને દશ ઉપનિષદોપર વિવેચન કરીને સમર્થ જૈનાચાર્યો આર વેદો અને દશ ઉપનિષદોને જૈન ધર્મના તત્ત્વજ્ઞાનવાળાં છે એમ સાત નયોની અપેક્ષાએ જણાવી શકે તેમ છે. શંકરાચાર્ય, રામાનુજાચાર્ય, વલ્લભાચાર્ય વગેરે આચાર્યોએ પરસ્પરની તત્ત્વ સંબંધીની માન્યતા ભિન્નભિન્ન હોવા છતાં તેઓએ પોતાની માન્યતા અનુકુલ શ્રુતિયોના અર્થ કરીને પોતાની કરી દીધી છે. પ્રભુ સર્વજ્ઞ મહાવીરદેવે જેમ ગૌતમહિક ગણધરને શ્રુતિયોનો સમ્યગ્ અર્થ જણાવ્યો, તેમ જૈનાચાર્યો વેદોની શ્રુતિયોનો જૈનતત્ત્વાનુકુલ અર્થ કરી વેદાદિકને જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના પોષક-પ્રરૂપક માને અને એવો અર્થ કરી પ્રવર્તે તો તેઓને તે સ્યાદાદૃષ્ટિની અપેક્ષાએ જૈનોની વૃદ્ધિમાં ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે. ઇશાવાસ્યોપનિષદપર અમોએ સ્યાદાદૃષ્ટિએ ટીકા કરી છે, તે સ્યાદાદૃષ્ટિથી ગીતાર્થ જૈનો અને સુર્ય ગ્રાહણો વાંચશે તો તેઓ જૈન હિંદુ ધર્મ અને વૈદિક હિંદુ ધર્મના પુત્ર જેવી છે એમ સ્યાદાદૃષ્ટિનો અનુભવ કરી શકશે. વૈદિક પૌરાણિક હિંદુઓના ધર્મગ્રંથોથી જૈનધર્મના ગ્રંથો-શાસ્ત્રો વિશેષ છે. જૌહ ધર્મથી બીજા નંબરે આખી દુનિયામાં જૈન ધર્મના ગ્રંથો છે. જૈન શાસ્ત્રોમાં સર્વ દર્શનોના તત્ત્વજ્ઞાનનો મુકાબલો કરવામાં આવ્યો છે. બુદ્ધિવાદમાં જૈનતત્ત્વજ્ઞાનનાં શાસ્ત્રો પ્રબળ ગંભીર અકાલ્ય અખંડ્ય છે. દિગંબરનાં અને શ્વેતાંબરનાં તત્ત્વજ્ઞાનનાં તથા ન્યાયનાં શાસ્ત્રો ખાસ વાંચવાં જોઈએ અને પશ્ચાત્ જૈન તત્ત્વજ્ઞાન સંબંધી અભિપ્રાય જાહેર કરવો જોઈએ.

“ અહિંસા પરમો ધર્મ ” એ જૈન ધર્મનો મુદ્દાલેખ છે. જૈન તત્ત્વજ્ઞાનનું કર્મનું સ્વરૂપ ખાસ જાણવું જોઈએ. જૈનશાસ્ત્રોમાં કર્મની મહત્તા જેટલી છે તેટલીજ જગત કર્તૃત્વ ઇશ્વરવાદમાં ઇશ્વરની મહત્તા વર્ણવી છે. જૈનો કહે છે કે સંસારમાં ચોરાશી

લાખ જીવોનીમાં પરિબ્રમણ કરાવનાર કર્મ છે, ત્યારે
 જગત્કર્તા ઇશ્વરવાદીઓ કહે છે કે સંસારમાં પરિબ્રમણ કરાવનાર
 ઇશ્વર છે. કર્મમાં સુખ દુઃખ આપવાની શક્તિ અને એક ભવમાંથી
 બીજા ભવમાં લેઈ જવાની શક્તિ છે. કર્મનો કર્તા તથા કર્મનો
 હર્તા આત્મા છે. જ્યાંસુધી રાગદ્વેષરૂપ ભાવકર્મ છે,
 ત્યાં સુધી જન્મ મરણ છે. જેઓ સર્વથા રાગદ્વેષનો ક્ષય કરીને
 વીતરાગ થયા છે તેઓને જન્મ-ભાવ કરવા પડતા નથી. જ્યાંસુધી
 રાગદ્વેષરૂપ ભાવ કર્મ છે ત્યાં સુધી આઠકર્મ કાયમ રહે છે. યાવત્
 રાગ દ્વેષ છે ત્યાં સુધી મોહ છે અને મોહમાં સત્વગુણ, રજોગુણ
 અને તમોગુણનો સમાવેશ થાય છે. મોહ પ્રકૃતિ જીવીને આત્મા
 તે શુદ્ધાત્મા-પરમાત્મા થાય છે. શ્રી શંકરાચાર્ય પણ કહે છે કે જીવ
 તે શિવ થાય છે, ત્યારે જોનો કહે છે કે અપ્પા સો પરમપ્પા. આત્મા
 સઃ પરમાત્મા આત્મા તેજ પરમાત્મા, અર્થાત્ જીવ તે સિદ્ધ-પર-
 માત્મા થાય છે. શંકરાચાર્ય સંસારનું મૂળ માયા કહે છે, અને માયા
 અસત્ અર્થાત્ જડ છે, તે આત્મા નથી અને સંસારચક્રનું મૂળ
 માયાથી છે, એમ પંચદશી તથા બ્રહ્મસૂત્ર તથા ભગવદ્ગીતાની
 ટીકામાં જણાવે છે. તેઓ માયા ઉપર સંસારનો ભાર મૂકે છે. જૈના-
 ચાર્યો જેને કર્મ કહે છે તેને શંકરાચાર્ય માયા કહે છે. શંકરાચાર્ય
 વસ્તુતઃ જગત્નો કર્તા ઇશ્વર છે એમ માનતા નથી. તેમજ જૈના-
 ચાર્યો પણ જગત્નો કર્તા ઇશ્વર માનતા નથી. પંચદશી વગેરેમાં
 શંકરાચાર્યે જગત્નો કર્તા ઇશ્વર નથી એમ સ્પષ્ટ દર્શાવ્યું છે. પરંતુ
 તે વિવર્તવાદની દૃષ્ટિએ ઔપચારિકપણે કર્તાને માને છે એ પ્રમાણે તો
 જોનો કર્મ સહિત આત્માને તથા સર્વ જીવોના સમૂહને વૈરાટ ઇશ્વર
 ગણીને તેને ઔપચારિક દૃષ્ટિએ દેહાદિક રૂપ જગત્ના કર્તા તરીકે સ્વી-
 કારે છે. રામાનુજ આચાર્ય જીવોને સત્ માને છે. જોનો પણ જીવોને
 સત્ તરીકે માને છે. શંકરાચાર્ય અને રામાનુજ આચાર્ય બન્ને
 ત્યાગીઓના ત્યાગધર્મને અને શુદ્ધસ્વધર્મને સ્વીકારે છે. તે પ્રમાણે
 જોનો પણ ત્યાગધર્મ તથા શુદ્ધસ્વધર્મને સ્વીકારે છે. વૈદિક પોરાણિક
 હિંદુઓ સોળ સંસ્કાર તથા ચાર વર્ણને ગુણ કર્માનુસારે સ્વીકારે છે.
 જોનો પણ જૈન વૈદિક મંત્ર પ્રમાણે ચોળ સંસ્કાર અને ચાર વર્ણને ગુણ

કર્માનુસારે સ્વીકારે છે. વૈદિકપૌરાણિક હિંદુઓ યજ્ઞોપવિતને સ્વીકારે છે. જૈનો પણ જૈન વેદમંત્ર વિધિ પ્રમાણે યજ્ઞોપવિત (જિનો-પવીત) ને સ્વીકારે છે. વૈદિક હિંદુઓ અને જૈન આચાર્ય હિંદુઓ અને આચાર્ય દેશના અને આચાર્ય ધર્મના એક માળાપના પુત્ર છે.

સનાતનવૈદિક પૌરાણિક હિંદુઓનું વૈકુંઠ અને જૈનોએ માનેલાં બાર દેવલોક બન્ને મળતાં આવે છે. આર્યસમાજીઓ કથે છે કે જીવો મુક્તિમાંથી પાછા આવે છે. જૈનો જેને દેવલોક કહે છે તેવીજ આર્યસમાજીની મુક્તિ છે, તેમાંથી જીવો પાછા આવે છે. વૈદિક આર્યસમાજીઓ શ્રાદ્ધને માનતા નથી, અર્થાત્ મરેલાંની પાછળ શ્રાદ્ધ કરવામાં આવે છે તે મરેલાઓને મળતું નથી. જૈનો પણ એમ માને છે કે મરેલાંઓને માટે શ્રાદ્ધ કરવાથી મૃતપિતૃઓને તૃપ્તિ થતી નથી. વૈદિક આર્યસમાજીઓએ વેદોમાં હિંસામય યજ્ઞ કહ્યો નથી. જેમાં પશુઓની હિંસાનો યજ્ઞ કહ્યો છે તે માંસાહારી પંડિતોએ ઉમેર્યો છે; તે ક્ષેપક-અસત્ય છે એમ માને છે. જૈનો તે માટે અહિંસામય વીતરાગ શ્રી મહાવીરદેવનાં ધર્મ શાસ્ત્રોને સ્વીકારે છે અને વીતરાગ મહાવીર કથિત દયાદિ ધર્માચારો અને દયાના વિચારો કે જે જે અન્ય શાસ્ત્રોમાં જેટલા જેટલા પ્રમાણમાં છે તેટલા જાગને સાપેક્ષ માને છે અને હિંસાદિ પાપકર્મોના આચારોત્થા વિચારોવાળા જાગને, -પુસ્તકને માનતા નથી અને તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવી તેને મિથ્યા પ્રવૃત્તિ કહે છે, જૈનશાસ્ત્રો જણાવે છે કે રાગ-દ્વેષાદિ મોહનીય કર્મ, જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય અને અંતરાય, એ ચાર ઘાતિકર્મનો જ્ઞાનધ્યાનસમાધિથી ક્ષય થતાં સર્વવિશ્વનું સંપૂર્ણ પ્રકાશક એવું કેવલજ્ઞાન પ્રગટે છે, તેથી કેવલજ્ઞાની તીર્થંકર મહાવીર આદિ સર્વજ્ઞા આ વિશ્વમાં પ્રગટે છે. તેઓ વીતરાગ હોવાથી તથા સર્વજ્ઞ હોવાથી સર્વથા સત્યધર્મનો પ્રકાશ કરે છે અને તેજ જૈનધર્મ છે. સર્વજ્ઞ કેવલીઓનો ઉપદેશ તે સત્ય જ્ઞાનમયવેદ છે. જ્યારે જ્યારે દુનિયામાંથી સત્ય ધર્મશાસ્ત્રોમાં અસત્યનું મિશ્રણ થાય છે ત્યારે એવા સર્વજ્ઞ તીર્થંકરો પ્રગટે છે તે પુનઃ સત્યધર્મનો પ્રકાશ કરે છે. તેઓનાં વચન તે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનથી ભરેલાં હોવાથી તે આગમ-સિદ્ધાંત તરીકે હોવાથી જૈનોને તે વેદ;

રૂપ થાય છે અને તેથી તેના પૂર્વ સમયની ભાષાલિપિ બન્ધો વગેરેની પણ ઉપયોગિતા રહેતી નથી. વર્તમાનમાં જે ભાષા હોય છે અને જેથી પંડિતો બાલો વગેરે સમજી શકે છે તે ભાષામાં સર્વજ્ઞ તીર્થંકર ઉપદેશ આપે છે. સર્વજ્ઞ વીતરાગ શ્રી મહાવીરપ્રભુએ કેવલજ્ઞાન પ્રગટાવ્યું, અને તેથી સર્વે જાણ્યું અને સર્વ દેખ્યું તે પ્રમાણે ઉપદેશ દીધો. તેથી તેઓનાં વચનો તે વેદો-આગમો સિદ્ધાંતરૂપ થયાં છે. જ્યારે તેઓની વાણીરૂપ શ્રુતજ્ઞાન ટળી જશે એટલે તે પછી ઉત્સર્જિણીના ત્રીજા આરાના છેટે પહેલા પદનાભ (કે જે શ્રેણિકર્મિણીસારાજા હતા તે) તીર્થંકર તરીકે થશે. જૈમિની આદિ વૈદિક ઋષિયો કહે છે કે સર્વથા રાગદ્રેષ નહીં ટળવાથી મનુષ્ય સર્વજ્ઞ થઈ શકતો નથી. માટે વેદો પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ. ભરત, અંગિરા, વાયુ વગેરેના હૃદયમાં પરમેશ્વરે સત્યજ્ઞાન પ્રકાશ્યું અને તેમણે વેદો રચ્યા. જૈનો કહે છે કે જ્યારે ભરત, વાયુ, અંગિરાના હૃદય શુદ્ધ થયાં ત્યારે સત્ય વેદો અર્થાત્ સત્યજ્ઞાનનો પ્રકાશ થયો, તો રૂપભાદિક ચાવીશ તીર્થંકરોએ જ્ઞાનધ્યાન સમાધિયોગ આદર્યો, સર્વરાગ દ્રેષાદિક દોષોનો નાશ કર્યો તેથી તેમના શુદ્ધ આત્મામાં વિશ્વનું જ્ઞાન અર્થાત્ સંપૂર્ણ કેવલજ્ઞાન પ્રગટ્યું, અને તેઓનાં વચનો તે વેદશ્રુતિયો રૂપે અર્થાત્ આગમો રૂપે થયાં તે જૈનશાસ્ત્રો છે, એમ માનવામાં મુક્તિ અનુભવની સમાનતા છે. સર્વજ્ઞ વીતરાગ વચનો તેજ આપવાકયો છે એમ જૈનો સ્વીકારે છે. જૈનશાસ્ત્રમાં જૈનતત્ત્વોને અનેકતર્કબુદ્ધિથી સંગત કરીને તેઓની સિદ્ધ કરવામાં આવી છે.

જૈન શાસ્ત્રો-અસંખ્ય સૂર્યચંદ્ર ગ્રહ નક્ષત્રોને માને છે, તેમાં નવગ્રહને મુખ્ય માને છે. સનાતનવૈદિક હિંદુઓ, નવગ્રહને જ માને છે. જૈનો અઘ્યાસી ગ્રહ માને છે. સૂર્યચંદ્ર અસંખ્ય છે એમ જૈનો માને છે તેને હાલનું અમેરિકા વગેરેનું ખગોળશાસ્ત્ર પુષ્ટિ આપે છે. સનાતન વૈદિકો, આત્માને નિત્ય માને છે ત્યારે જૈનો આત્માને અનિત્ય માને છે. જૈનો શરીરની અપેક્ષાએ આત્માને અનિત્ય માને છે અને આત્માની અપેક્ષાએ આત્માને નિત્ય માને છે. જૈનો અનંત આત્માઓ-જીવો માને છે. નૈયાયિક વૈદિકો, વૈશેષિકો તથા

સાંખ્યો, આત્માઓને અનંત માને છે. આર્યસમાજીઓ અનંત આત્માઓ છે અને પ્રતિશરીર લિન્ન લિન્ન છે એમ માને છે. રામાનુજીઓ અનંત આત્માઓને માને છે અને શંકરાચાર્ય એક આત્માને માને છે. મુસલમાનો અને ખ્રીસ્તિયો તથા ઐાદ્રો, અનંત-જીવોને માને છે. જ્યારે રામાનુજ, વલ્લભાચાર્ય, આર્યસમાજીઓ, ઐાદ્રો, ખ્રીસ્તિયો, મુસલમાનો અને જૈનો પૃથ્વી વગેરે પંચભૂત, સાગર પૃથ્વી વગેરેને સત્ માને છે ત્યારે શંકરાચાર્ય પૃથ્વી વગેરેને અસત્ માને છે. જૈનો અને વૈદિકહિંદુઓ આત્માને અરૂપી અમૂર્ત માને છે. જૈનો સિદ્ધ પરમેશ્વરને નિરાકાર માને છે. શંકરાચાર્ય તથા નૈયાયિકો આત્માને નિરાકાર માને છે. મુસલમાનો પ્રભુને નિરાકાર માને છે અને રામાનુજ તથા વલ્લભાચાર્યવાળા પરમેશ્વરને સાકાર માને છે. શંકરાચાર્ય તથા જૈનો, મુક્તિ પામેલો આત્મા પાછો આવતો નથી એમ માને છે, ત્યારે આર્યસમાજીઓ વૈષ્ણવો મુક્તિ અર્થાત્ મુક્તિ વૈકુંઠમાંથી જીવ પાછો આવે છે એમ માને છે. એ રીતે દર્શનધર્મોની લિન્નલિન્ન માન્યતા છે. “હનિ-યાના સર્વલોકોની દેવગુરુ ધર્મ સંબંધી એક માન્યતા કદિ થઈ નથી અને ભવિષ્યમાં થનાર નથી. સનાતન હિંદુઓ પ્રલયને માને છે અને મહાપ્રલયને એવો માને છે કે ચૌદ બ્રહ્માંડ ત્રણ લોક-સૂર્ય-ચંદ્ર પૃથ્વીસાગર વગેરેનો તથા જીવોનો એક વખત સર્વથા નાશ થઈ જાય છે. તેમાંનું કંઈપણ સ્થૂલ રહેતું નથી. તે સર્વે ઇશ્વરમાં સૂક્ષ્મરૂપે સમાઈ જાય છે તે મહાપ્રલય છે. પાછું ઇશ્વરમાંથી અવ્યક્ત એવું જગત્ ધીમે ધીમે સ્થૂલ પ્રગટી દેખાય છે એવા રૂપે અસંખ્ય અનંત વર્ષે પ્રગટે છે તે સર્ગ છે. ઇશ્વર પોતાની ઇચ્છાથી મહાપ્રલય તથા સર્ગ કરે છે.

જૈન શાસ્ત્રો જણાવે છે કે ચૌદ રાજલોક, ત્રણલોક આ દેખાતી પૃથ્વી, સાગરચંદ્ર સૂર્યવાળી સૃષ્ટિનો સર્વથા નાશ થતો નથી. અનાદિકાલથી અનંતકાલ પર્યંત આ જગત્ વર્તે છે, તેનો મૂલ દ્રવ્યરૂપે સર્વથા નાશ થતો નથી અને સર્વ વસ્તુઓ ઇશ્વરમાં લીન થઈ જતી નથી. જગત્ના સર્વ પદાર્થોમાં પર્યાયોનો ઉત્પાદ વ્યય થયા કરે છે તેથી સર્વ જગત્ પર્યાયદૃષ્ટિ પરિવર્તન અર્થાત્ ફેરફારને પામે છે પણ મૂલરૂપે તેનો નાશ થતો નથી, તેથી મનુષ્યની

જાતિ વગેરે પ્રાણીઓ, પૃથ્વી, સાગર, સૂર્ય, ચંદ્રનો મૂલરૂપે કદિ નાશ થયો નથી, અને થવાનો નથી. પરમાત્મા છે તે રાગદ્વેષરહિત છે. રાગદ્વેષરહિત એવા પરમેશ્વરને સર્વ દુનિયાનો સર્વથા નાશ કરવાની ઇચ્છા પૂર્વે થઈ નથી અને અનંતકાલ પર્યંત ભવિષ્યમાં થવાની નથી. મૂલચાર વેદોની શ્રુતિઓમાં જગતનો મહાપ્રલય થવાની વ્યાખ્યા નથી તથા કોઈ શ્રુતિમાંથી એવો અર્થ નીકળતો નથી. આર્થસંગ્રાહીઓ પણ મહાપ્રલયને સ્વીકારતા નથી, કારણ કે મૂલ વેદોમાં મહા પ્રલયની વ્યાખ્યા નથી. સામાન્ય જગપ્રલયો વગેરે તો થયા કરે છે અને એવા પ્રલયોને તો ઝીનશાસ્ત્રો પણ સ્વીકારે છે. ભગવદ્ગીતાના તેરમા અધ્યાયમાં તથા ઉપનિષદોમાં જગતને તથા ઈશ્વરને અનાદિ જણાવ્યું છે. જેથી કોઈ પુરૂષની અર્થાત્ ઇશ્વરની અનાદિ સિદ્ધિ થઈ તેથી મહાપ્રલય અને તેની પછી જગત્ ઉત્પત્તિ થઈ એવો અર્થ નીકળી શકે નહીં. ભગવદ્ગીતાના તેરમા અધ્યાયમાં પુરૂષ અર્થાત્ પરમેશ્વર અને પ્રકૃતિ અર્થાત્ જગતને અનાદિ- (કોઈથી ન ઉત્પન્ન થએલ) જણાવ્યું છે. પ્રીતિયો પવિત્ર બાઈબલના આધારે કહે છે કે જગતને બેઝાં સાત હજાર વર્ષ થયાં છે અને ઇશ્વરે છ દિવસમાં જગત રચ્યું. આવી તેમની વાર્તા હવે ભૂસ્તર શાસ્ત્રીઓને ઠંડા પ્રહરનો ગપ જેવો લાગે છે. ભૂસ્તર શાસ્ત્રીઓ કહે છે કે પૃથ્વીનું ઉપરનું પડ બધાં ઠંડોટા વર્ષ થયાં છે તો જગતની તો વાતજ શી કહેવી ? ! અલબત્ત જગત્ અનાદિ છે અને પૃથ્વીના પડ ઉપર પડ બંધાય છે તે ઉપર જલ ફરી વળે છે, પાણું પડ બંધાય છે. શી જપભદ્રેવલ્લના વખતમાં પૃથ્વીપર જે પડ હતું તેના ઉપર ઘણાં પટો થયાં છે એમ અનુમાનથી કહી શકાય તેમ છે. જ્યાં જલ હતું ત્યાં પૃથ્વી થઈ છે અને જ્યાં પૃથ્વી હતી ત્યાં દરિયા થયા છે. ખાદાને ઠંડાણે ટેકરા થયા છે. અનંત કિત્સર્પિણીઓનાં અને અનંતી અવ સર્પિણીઓના અનંત આરાઓમાં આ પૃથ્વીપર અસંખ્ય જલ પ્રલય આદિથી અસંખ્ય દેરદાનો થયા છે અને ઘેરો, એમ ઝીનશાસ્ત્રો જણાવે છે.

આદર્શનો કી જપભદ્રેવ ભગવાનના વખતથી આનંદમાં વસ કરના આપ્યા છે. તે અન્ય ખંડમાંથી આવેલી પ્રજા નથી.

વૈદિક સનાતન આર્યહિંદુઓ અને આર્ય જૈન હિંદુઓ ૨. સહ આર્ય માળાપોનાં સંતાનો છે અને તેઓના ધર્મો છે તે ભારતમાં પ્રગટેલા ધર્મો છે એમ જૈન શાસ્ત્રોના આધારે જણાય છે. ચોવીશમા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર દેવ સર્વજ્ઞ હતા, તેમણે ઋષભાદિક તીર્થંકરોનાં ચરિત્રો કહ્યાં છે. તેમણે જે ઇતિહાસ કહ્યો છે તેવો જ કેવલજ્ઞાનથી શ્રી પાર્શ્વનાથે કહ્યો છે અને તેવો જ શ્રી નેમિનાથે પણ કેવલજ્ઞાનથી કહ્યો છે. સર્વ તીર્થંકરો કેવલજ્ઞાનીઓ હોવાથી તેઓ એક સરખું સત્ય જાણી શકે છે. જે શ્રી ઋષભદેવે જાણ્યું તે જાકીના ત્રેવીશ તીર્થંકરોએ જાણ્યું. જે ત્રેવીશ તીર્થંકરોએ જાણ્યું તે કેવલજ્ઞાનથી શ્રી મહાવીર દેવે જાણ્યું, તેથી સર્વજ્ઞ મહાવીરને પ્રાચીન વેદાદિક શાસ્ત્રોના આધાર લેવાની જરૂર રહેજ નહી. કારણ કે જે સર્વજ્ઞ હોય છે તેને પુસ્તકોની મદદ લેવાની જરૂર પડતી નથી તેમણે જે તત્ત્વજ્ઞાન અને જૈન ધર્મ પ્રકાશ્યો છે તે તેમની પૂર્વે અનંત ઉત્સર્પિણીઓ અને અવસર્પિણીઓમાં થયેલા સર્વજ્ઞ તીર્થંકરોએ પ્રકાશ્યો હતો; તેથી તીર્થંકરોના પ્રવાહની અપેક્ષાએ જૈનધર્મ તથા તત્ત્વજ્ઞાન અનાદિ છે; અને એક તીર્થંકરના શાસનની અપેક્ષાએ તેનાથી તીર્થ પ્રગટે છે તે અપેક્ષાએ આદ છે.

હિંદના રાજકીય ચળવળના નેતા લાલા લજપતરાય સ્વકૃત “ભારતકા ઇતિહાસ” માં લખે છે કે જૈનો માને છે કે “તેમનો ધર્મ શ્રી પાર્શ્વનાથથી નીકળ્યો અને તેમની પાછળ થનાર મહાવીરે તેમાં સુધારો વધારો કર્યો” લાલા લજપતરાયને જૈનધર્મના ઇતિહાસનું જ્ઞાન નથી. જૈનો, પાર્શ્વનાથથી જૈન ધર્મ પ્રગટ્યો એમ માનતા નથી. કોઈ અજ્ઞાન જૈનની સાથે તેમને વાતચિત થઈ હશે અને તે ઉપરથી તેમણે એમ લખ્યું હશે. પણ એવું તેમનું જ્ઞાનશાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ છે. કારણ કે આ અવસર્પિણી કાલમા શ્રી ઋષભદેવથી જૈન ધર્મ પ્રગટ્યો તેને અસંખ્ય કાલ થયો. શ્રી પાર્શ્વનાથ જેવા સર્વજ્ઞ કેવલજ્ઞાની હતા તેવા ચોવીશમા તીર્થંકર મહાવીર દેવ થયા, તેથી તેમણે જૈનધર્મમાં સુધારો કર્યો નથી પણ તેમણે કેવલજ્ઞાનથી જૈન તત્ત્વજ્ઞાન-જૈનધર્મના વિશેષ પ્રકાશ કર્યો. લાલાજી કહે છે કે— જૈનોથી ભારતની પડતી થઈ, પણ લાલાજીએ જે કહ્યું મૂખ્યતઃ જૈનોને હરકા પાડવા લખ્યું છે. જૈનોથી ભારતની ઉત્થાપ થઈ છે

અને યવાનો છે. લાલાજીને શું દયા ગમતી નથી ? શું હિંસા ગમે છે ? ધર્મયુદ્ધની તો ઝીનોએ મન મ્ કરી નથી આજી બાજીનું તેમનું વાતાવરણ હિંસાના વિચારકે નું હોય તેવા એમ તેમણે અનુમાન કરી લખ્યું છે લાલાજી લખે છે કે “ જૈના મનુષ્યો પ્રતિ નિર્દય હોય છે ” લાલાજીનું આવું લખાણ પણ મિથ્યા-અસત્ છે. જૈન શેડીયા જગદુશા વગેરેએ હુકાલો વગેરે પ્રસંગોમાં ભૂખ્યાં મનુષ્યોની જેટલી દયા કરી છે તેટલી ઇતિહાસના પૃષ્ઠે અન્યોની દેખવામાં આવતી નથી. જૈનો, ગરીબ, લૂણાં, લંગડાં, અનાથ, મનુષ્યો પશુઓ પંખીઓ વગેરેની જેટલી દયા કરે છે તેટલી તેઓની સંખ્યા પ્રમાણમાં અન્યોએ કરી નથી. લાલાજીના પિના દુંદીયા હતા તેથી તેમની વૃત્તિને તે જૈનસમાજ પર ઘટાવે છે તે યોગ્ય નથી. વિ. સં. ૧૯૬૩ માં અમદાવાદમાં અમે હતા, તે વખતે સુરત કેંડ્રેસમાં જવા લાલાજીની મળ્યા હતા તે અમદાવાદમાં ઠર્યા હતા. થોડા સમયભાઈ રાયજીની સાથે તે અમાર્ગ-દર્શન કરવા ચારસે મનુષ્યો સહિત આવ્યા હતા તેમને અમેએ મનુષ્યોનું કષ્ટાણ કરવાનો સહુપદેશ આપ્યો હતો. તેમણે ભેવટે જૈનોની ઉદારતા તથા અહિંસાનાં વખાણ કર્યાં હતાં. તથા તેમણે ક્ષણે હાલું કે “ આપના જેવા સાધુઓથી હિંદનો ઉદાર થવાનો છે. ” જૈન શાસ્ત્રોમાં મનુષ્યોના દયા કરવાનું જણાયું છે. પશુ પંખી કરતાં મનુષ્યોની દયા કરવામાં અનતમણું વિશેષ ફલ છે એમ જૈનશાસ્ત્રો પોકાર કરીને કહે છે. જૈનોની ગળથુથીમાં સર્વ જીવોની દયા કરવાનું વાતાવરણ હોય છે જ. જૈનોની અહિંસા માટે સર્વ લોકો એકમત જાહેર કરે છે. લાલાજી લખપતરાય અને એક ગામડાનો જૈન બન્નેની મનુષ્યો પ્રતિની દયાની પરીક્ષા કોઈ લે તો તેમાંથી જૈનજ પ્રથમ નંબરે આવશે. કોમપણ જૈન રાજાના વખતમાં ભારતનું રાજ્ય અન્ય દેશીના હાથમાં ગયું નથી. કાન્હુ કે તે ધર્મયુદ્ધથી પણ પડતા નથી અને સદા સાવચેત રહે છે. શ્રીમાન્ સયાજીભાઈ ગાયર ૧૮૧૩ન કડી પ્રતના મુઆરા રા ગોવિંદજીભાઈ હાથોલ ઇ દૃત ગુજરાતના

જૈનધર્મ અને સાધાસજ્જપતરાય નામનું પુસ્તક અમેએ રચ્યું છે, તેમાં લાલાજીના જૈન ધર્મસંબંધી માત આણેપોને વિસ્તારથી પ્રસ્તુતર આપ્યો છે માટે વિશેષ ખુશાસી માટે જગામુઓએ તે છપાવેલો અન્ય વાંચવો (૧૯૮૧ મ્. વ. ૩

પ્રાચીન ઇતિહાસમાં તેઓ લખે છે કે, “ગુજરાતની પડતી જૈનોથી થઈ” પણ તે મિથ્યા છે. જૈનોએ ગુજરાતના ચડતીમાં જેટલો ભાગ આપ્યો છે તેટલો અન્યોએ તેઓની સંખ્યાના પ્રમાણમાં આપ્યો જ નથી. ગાંધીજી અહિંસાત્મક અસહકારવાદી છે. તેમણે અહિંસાની દૃષ્ટિએ હિંદમાં જેટલું દયાળળ પ્રગટાવ્યું છે તેટલું અન્ય હિંદીએ પ્રગટાવ્યું નથી. રા. રા. ગોવિંદજીભાઈ એમ જાણતા હશે કે જૈનો ધર્મયુદ્ધની મનાઈ કરનારા છે. પણ જાણવું કે કુમારપાલ, વસ્તુપાલ, તેજપાલ જેવા અનેક જૈનધર્મ પાળનારાઓએ ધર્મયુદ્ધ કર્યા છે અને તેઓએ ગુજરાતનું શૌર્ય દેખાડ્યું છે. શ્રી મહાવીરદેવના મામા ચેટકરાજએ બાર વર્ષ સુધી યુદ્ધ કર્યું હતું. તે આરવતધારી શ્રાવક હતા; તો જૈન શાસ્ત્રોના આધારે ચાલનારા જૈનો, કર્મ વળત યુદ્ધથી પાછા હજ્યા છે? તે ઇતિહાસથી જણાવે તો ખરા! આમદેવ ઉદયન વગેરેએ ગુજરાતનું રાજ્ય સ્થિર રાખવામાં લડાઈથી પાછું પગલું ભર્યું નહોતું. ઇતિહાસ વાંચો અને ક્ષત્રિયોનાં ચરિત્રો વાંચો અને અમારી સાથે ખુલાસો કરશો તો અમે સારી રીતે સમાધાન કરી શકીશું. હાલના વૈષ્ણવ વ્યાપારી વણિકોના જેવા જૈન વ્યાપારી વણિકોના વિચારોને દેખી. રા. રા. ગોવિંદજીભાઈ તથા લાલા લજપતરાય, જૈનોથી ભારત-ગુજરાતની પડતી થયાની કલ્પના કરે તે બિંદુલ અયોગ્ય-અસ્થાને છે. હાલના પર-દેશી સરકારના શુભામ બનેલા રજપુતોને દેખી પૂર્વના રજપુતો વિષે તેવી કલ્પના કરવી તે જેમ અયોગ્ય છે તેમ જૈન વણિકોની કલ્પનાથી પૂર્વના જૈનોપર દેશ રાજ્યની પડતીના હેતુભૂતનું આળ મૂકવું તે જૈનશાસ્ત્રોને અને જૈનોને ઉનારી પાડવા જેવું છે. ચાહે તે ધર્મનો વ્યાપારીવર્ગ, યુરોપ એશિયામાં હોય પણ તે યુદ્ધના વિચારોમાં મનદ હોય તેથી શાસ્ત્રોને દોષ લાગી શકે નહીં. અમે લાલાજી અને રા. રા. ગોવિંદજીભાઈને પુછીએ છીએ કે જર્મનીમાં ક્યાં જૈનો હતા? તુર્કિસ્તાન હિંસક હતું તે કેમ નબળું પડ્યું? રામનો કેમ નબળા પડ્યા? ચીન કેમ નબળું પડ્યું? તે તો સર્પને પણ ખાઈ જાય છે. માટે લા. લ. જી વગેરેએ વિચારવું જોઈએ કે હિંદુ રાજાઓમાં અને હિંદુઓમાં નબળાઈ વધી. તથા

દિદ્વોના બાદશહેનું રાજ્ય ગયું તે કંઈ જોનોના વિચારથી નહીં, પણ તેઓનામાં કુસંપ, કૂટ, અન્યવસ્થા, મોજશોખ, અન્યાય, જૂદમ, ધર્મીધતા વગેરે દુર્ગુણ દોષોજ કારણીભૂત હતા. ગુજરાતનું રાજ્ય કરણપેલાના વખતમાં માધવરાવ નાગરપ્રાણજીવિવાનની કૂટથી અને કરણપેલાની બ્યલિચારવૃત્તિથી તથા ગુજરાતીઓના ઐક્યના અભાવે ગયું. તેમાં કંઈ જોનોની કસૂર નહોતી.” જોનોથી ગુજરાતની પડતી ધર્મ, કારણ કે તે “દયા માનનારા હતા” એમ કહી જોનોને હલકા પાડવા પ્રયત્ન કરવો તે બ્યાજબી નથી. હિંદુઓ રાજ્યાદિક કારણે ધર્મયુદ્ધોને માને છે અને શું જોનો તેવા પ્રસંગે ધર્મ-યુદ્ધને નથી માનતા? જોન શાસ્ત્રો તો ગૃહસ્થ જોનોને હિંદુઓની પેઠે ધર્મયુદ્ધમાં ચરિતાનુવાદ દષ્ટિએ દૃષ્ટાંતરૂપ છે તો નાદક જોનોને હલકા પાડવા તે અયોગ્ય છે. ગુજરાતની રાજ્યગાદીના સ્થાપનારા જોનો છે. તત્કાલે જોન વણિકો જો રાજ્યગાદીના પ્રધાનપદે હોત તો ગુજરાતનું રાજ્ય જાત નહિ. ધોળકામાં રાજ્ય સ્થાપાવનાર તથા ધર્મયુદ્ધ કરનાર મંત્રી વસ્તુપાલ અને તેજપાલ હતા. તે ધણા બહાદુર હતા. રા. રા. ગોવિંદજીભાઈ જ્યારે કહી પ્રાંતમાં મુખા હતા, ત્યારે તે અમારાં દર્શન કરવા મહેસાણામાં આવ્યા હતા, તે વખતે તેમણે ધર્મસંબંધી અનેક પ્રશ્નો પુછ્યા હતા, તેથી તેમને સંતોષ થયો હતો, અને તેમણે ત્યાંની વર્ગની આવશ્યકતા સ્વીકારી હતી. તેમણે લાયબેરી વગેરે કેળવણીના પ્રચારકાર્યમાં કહી પ્રાંતમાં સારી સહાય આપી હતી અને નિર્ભિય ન વૃત્તિથી લોકોમાં ભેજાના હતા, તથા માતા-દેવીઓની આગળ પાદા, બકરાં આદિ મરાતાં હતાં તે હુકમ કારી બંધ કરાવ્યાં હતા. તે જાટોલમાં તથા વડોદરામાં દર્શનાર્થે આવ્યા હતા. અમારી સાથે તેમને પ્રેમવર્ને છે; તેમણે કહી પ્રાંતવગેરે ચાર પ્રાંત સર્વ સ્વ-પ્રહ પુત્તર લખ્યા છે તેમણે કહી પ્રાંત સર્વ સ્વ-પ્રહ પત્ર ૧૫૩ માં નં. ૫ પ્રમાણે જોનશાસ્ત્ર વચ્ચે વિના લખ્યું છે કે “જોનધર્મ યુદ્ધધર્મની પહેલાં મુખારે બેસેં વર્ષ પર પાંચનાથ મહાન્માએ સ્થાપન કર્યો હતો. ઈ. સ. પૂર્વે ૫૬૬ માં પટ્ટા પામે વચલી ગામમાં મહા-વીર નામનો હનિયકુમાર વચ્ચે હતા.” જોન મંદિરામના અવધાસ વિના ઈ. સ. ગોવિંદજીભાઈ, જેમ ત્યાંથી

લખી માર્યું તેમ લખ્યું છે. જૈનધર્મના આદ્ય સ્થાપક શ્રી
 ઋષભદેવ પ્રથમ તીર્થંકર હતા, અને પાર્શ્વનાથ તો ત્રેતીશમા
 તીર્થંકર હતા. પાર્શ્વનાથે જૈનધર્મની સ્થાપના કરી હતી, પણ આદ્ય
 જૈનધર્મના સ્થાપક તરીકે તે નહોતા, તથા મહાવીર વર્ધમાન પ્રભુ
 પટણા પાસે વંથલી ગામમાં જન્મ્યા નહોતા પણ તે ક્ષત્રિયકુળે
 નગરમાં જન્મ્યા હતા. ઇતિહાસ લખનારાઓએ ઐતિહાસિક જ્ઞાન
 લીધા પછાજ કોઈ ધર્મને અન્યાય ન થાય તેવી રીતે ઇતિહાસ લખવો
 જોઈએ. રા રા ગોવિંદજીભાઈ લખે છે કે “સ્ત્રીને મોક્ષ ન મળી શકે
 એમ શ્વેતાંબરી માને છે પણ દિગંબરીની માન્યતા એથી ઉલટી છે.”
 તે એ પ્રમાણે લખે છે તે શ્વેતાંબર તથા દિગંબર શાસ્ત્રોથી વિરુદ્ધ
 છે, કારણ કે શ્વેતાંબર શાસ્ત્રો, સ્ત્રીને મોક્ષ મળે છે એમ માને છે અને
 દિગંબરો સ્ત્રીની સુક્ષ્મ માનતા નથી. તેઓ લખે છે કે “હુંડીયાના
 દેરામાં મૂર્તિ ગિલકુત્ર હોતી નથી.” પણ રા. સાહેબે જરા સૂક્ષ્મ
 તપાસ કરી હોત તો હુંડીયા જૈનો, દેરાસર કરાવતા નથી અને માનતા
 નથી એમ માલુમ પડત. વળી પત્ર ૧૫૪ માં જીવદયા સંબંધી લખનાં
 સુખાજી લખે છે કે “કેટલા ધાર્મિક જૈનો માંકડ વગેરેને પોષણ મળે
 એટલા માટે અમુક રકમ આપી માંકડવાળા ખાટલામાં પાસુ ન ફેરવે
 તેવી શરતે કોઈ માણસને સુવાડે છે!!” કેટલું અસત્ય !!! સુખાજી
 આવું જે લખે છે તે જૈનશાસ્ત્રોથી અને જૈનોની માન્યતાથી તથા પ્રવૃ-
 ત્તિથી ગિલકુલ વિરુદ્ધ અને અસત્ય છે, ગમે તેવો ગૃહસ્થ જૈન તથા
 ત્યાગી જૈન એવી ગાંડી, અસત્ય કલ્પિત દયાને માન આપી શકે
 નહીં. રા રા સુખાજી સાથે તત્સંબંધી પત્રવ્યવહાર થયો હતો.
 તેમણે પોતાની ભૂલ કબૂલ કરી બીજી આવૃત્તિમાં ઉપરની બાબ-
 ત કાઢી નાખવા કહ્યું હતું. તેથી અમે ગોવિંદજીભાઈને ધન્યવાદ
 આપીએ છીએ. કડી પ્રાંતમાં તે પ્રથમ નંબરના સુખા હતા. જર્મન
 વગેરે દેશના યુરોપિયન વિદ્વાનોએ પહેલાં જૌદ્ધધર્મની શાખા
 તરીકે જૈનધર્મને જણાવ્યો હતો પણ હવે પ્રોફેસર હર્મન. જેકોબી,
 ડૉ. સ્વાલી વગેરેએ સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે કે ‘જૈન ધર્મ’ અને જૌદ્ધ ધર્મ
 બન્ને ભિન્ન તથા ભિન્નભિન્ન તરવેની માન્યતાવાળા સ્વતંત્ર ધર્મ છે.

વૈદિક ધર્મથી પણ જૈનધર્મ ભિન્ન અને સ્વતંત્રધર્મ છે. 'મારી બાધ્યાવસ્થામાં મૃદુને જૈન સાધુઓનો પરિચય થયો હતો અને તેઓપર મારી પ્રજા બેઠી હતી. અમારા પિતાશુ શિવધર્મી હતા અને માનાશુ વૈષ્ણવ હતાં, મારી વિદ્યાર્થી તરફિની બાધ્યાવસ્થામાં કેટલાકોએ કહ્યું હતું કે જૈનસાધુઓ ઝાડે જાય છે ત્યારે વિદ્યા દેવે છે તથા તે જલથી ગુદાનું પ્રક્ષાલન કરતા નથી ! અમેાએ એ બાબતની તપાસ કરી તો માલુમ પડ્યું કે સાધુઓ વિદ્યા દેવતા નથી તેમજ તરપણીમાં ભરેલા જલથી ગુદાનું પ્રક્ષાલન કરે છે. આ ઉપરથી તે વખતેજ મારી ખાત્રી થઇ કે મનુષ્યો ધર્મસિદ્ધ એકબીજાની જુદી-અસત્ય વાતો ઉડાવવામાં ખાત્રી રાખતા નથી, તથા શરમાતા નથી. મૃદુને બાધ્યાવસ્થામાં કેટલાક પ્રાણજ્ઞ માસ્તરોએ કહ્યું હતું કે, -ત્યારે બારવર્ષનો દુકાળ પડ્યો ત્યારે ગૌતમઋષિએ દરેકજા જવ વાવી, લણીને ચોરાશી હજાર ઋષિયોને લવાડ્યા. બાર દુકાળી ગયા પછી ઋષિયોએ ગૌતમઋષિને હલકો પાડવા એક ગાય બનાવી અને ગૌતમઋષિના ખેતરમાં મૂકી. ગૌતમ ઋષિએ ગાયને એક શળી મારી, તેથી ગાય મરી ગઈ ! આથી ગૌતમઋષિને ગાયની હત્યા આંટી તેથી તેમણે જૈનધર્મ સ્થાપન કરી ઋષિયોને અડાવ્યા. તેમની આ વાત કવિપત છે. મેં હિંદુધર્મનાં ઘણાં પુસ્તકો વાંચ્યાં પણ તેમાંથી આ વાત નીકળી શકી નથી. આવી બાબતોને કેટલાક પ્રાણજ્ઞ વિદ્વાનો કદાપિ પુરાણોમાં ઉમેરે તોપણ તે ગ્રંથમાં તફાકે માની શકાય. અન્ય ધર્મને હલકો અસત્ય પાડવાની આતો કલ્પના જ છે. કેટલાકો કહે છે કે-દસ્તિના તાદ્યમાનોઽપિ ન ગચ્છેત્ જૈનમન્દિરમ્. ન વદેત્ યાવનીભાષાં, પ્રાણકચ્છ-ગતૈરપિ ॥ હાથી મારમાર કરતો સ્હામે આવે અને સાચું જૈન મંદિર આવે તો મરી જવું પણ જૈન મંદિરમાં ન જવું. તથા ઉર્દુ, ઇંગ્લીશ, ફારસી વગેરે યાવની ભાષાને કંઠમાં પ્રાણ આવે છતે પણ બોલવી નહીં-તેમનો આ શ્લોક મૃદુને ઈર્ષ્યા-દ્રેષ-તિરસ્કારથી ભરેલો લાગ્યો પણ એમાં કંઈ સત્ય લાગ્યું નહોં. મારો સ્વભાવ સત્ય-શોધક હોવાથી બલતે તપાસ કરતાં અને મધ્યસ્થ બુદ્ધિથી સત્યનો વિચાર કરતાં જણાઈ આવ્યું કે એવી કાલ્પનિક બાબતોમાં કંઈપણ

સત્ય નથી અને સત્યની શોધ કરવામાં વિશેષ પ્રવૃત્તિ કરી. એક ગ્રાહણ માસતરે મહને કહ્યું હતું કે પાટણમાં હેમચંદ્રાચાર્યને અને જૈનોને શ્રી શંકરાચાર્યે જલમાં ડૂબાડી દીધા તેથી ત્યાં લાખા ખાડ થઈ, એવી તેમની વાત સાંભળી મનમાં વિચાર થયો કે આખા પાટણમાં જલનો દરિયો આવે અને તેમાં પાટણના સર્વ હિંદુઓ ન ડૂબી જાય, અને જૈનોજ ડૂબી જાય એ સસલાના સિંગડા જેવી ભૂઠી વાત છે, એવી વાતોને સત્ય બુદ્ધિથી તોળતાં મહને જરાપણ સત્ય લાગ્યું નહિ. પરસ્પર ધર્મના આચાર્યો પોતપોતાનું મહત્ત્વ વધારવા એવાં ગમ્માં માર્યા કરે છે, અને એવી અર્વ ધર્મમાં પોતપોતાની બદામની અને ગમ્માંની વાતો ભરેલી હોય છે તેથી પરીક્ષકો એવી વાતો ઉપર કંઈ લક્ષ આપતા નથી. તેથી એવી વાતોમાં સત્યતત્ત્વ ન માનીને ધર્મનાં તત્ત્વોનો ઉઠો અભ્યાસ કરવા માંડ્યો, એટલું પ્રસંગોપાત્ત અત્ર જણાવ્યું છે.

હિંદુ વગેરે દેશના ઇતિહાસ લખનારાઓએ ચારે તરફથી સત્ય હકીકત મેળવવા ખૂબ પ્રયત્ન કર્યો જોઈએ. હાલમાં વટોદરા ગાયકવાડી ગુજરાતી શાળાઓમાં પ્રાણલાલ ટી. સુન્દરીકૃત હિંદુનો ઇતિહાસ આવે છે. તેમાં પૃષ્ઠ ૨૯ માં શ્રી મહાવીરદેવ સંજીવી ઇતિહાસ લખતાં પ્રાણલાલ, જૈન તીર્થંકરના ચરિત્રને અજ્ઞાનથી વાતિરચકારથી નીચે પ્રમાણે લખે છે.

“આ સાધુ ઇ. સ. પૂર્વે સુમારે ૫૨૮ માં થઈ ગયો. તે વખતે મગધદેશમાં જિંબિસાર (શ્રેણિક) રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને સાધુ મહાવીર, જિંબિસારની રાણીનો મગો થતો હતો, મહાવીરનું મૂળ નામ વર્ધમાન હતું, અને તે વૈશાલીના એક અમીરનું બાકુ હતું. પરંતુ તેણે પોતાના અમીરપદથી ઇંટાળી પાદેનાથના પંથના સાધુઓમાં પ્રવેશ કર્યો. એ પંથના નિયમોથી પત્નિ અસંતાપ થવાથી પોતાની આત્મીય વર્તન હમરે ધર્મ સુધારક બનીને તેને તપો પંથ કર્યો. અને પછી ત્રીશ વર્ષ સુધી મગધ અને દક્ષિણ વિહારના મુકા મુકા જાગે. પોતાનો મત પ્રવર્તાવવાને માટે જૈનધર્મ સરુપ છે.”

૨૮. પ્રાણવાલ ટી. મુન્શીએ જૈનધર્મનાં શાસ્ત્રોમાંથી એક પંથુ ઐતિહાસિક પુસ્તક વાંચ્યું હોય એમ લાગતું નથી. તેમજ તીર્થંકર અને જૈન સાધુઓમાં શો તફાવત છે તે પણ જાણી શકતા નથી. તો જૈનધર્મના છેલ્લા તીર્થંકર મહાવીર પ્રભુ સંબંધી શું લખી શકે ? મહાવીર પ્રભુ માટે દુઃકારાથી ગમે તેમ લખવું તે એક સાધારણી માટે જરા યરમાવનારા ગણાય. આંધળો જેમ હાથીની પરીક્ષા કરે તેવું તેમનું પુરાવા વગરનું લખાણ છે. મહાવીર સાધુ નહોતા પણ તે તીર્થંકર દેવ હતા. તે વૈયાહીના અમીરનું બાળક નહોતું પણ ક્ષત્રિયકુલ નગરના સિદ્ધાર્થ રાજના મહાવીર પુત્ર હતા. પ્રભુ મહાવીર દેવે જ્ઞાન વૈરાગ્યથી દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી પણ કંટાળીને નહિ. તેમજ તે તીર્થંકર હોવાથી તેમણે પોતાની મેળે ચારિત્ર દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી પણ પાર્શ્વનાથના સાધુઓપાસે દીક્ષા ગ્રહી નહોતી અને તેઓમાં ભળ્યા નહોતા. જે તીર્થંકર જે કાલે થાય છે તેમાં પૂર્વે થએલ તીર્થંકરના સાધુઓ ભળે છે. તેથી મહાવીરદેવના શાસનમાં શ્રી પાર્શ્વનાથના તે વખતના સાધુઓ ભળ્યા. શ્રી મહાવીર પ્રભુ કેવળજ્ઞાની થયા હતા. તીર્થંકર કેવળજ્ઞાની સર્વજ્ઞ બની તીર્થની સ્થાપના કરે છે. એ કંઈ સાધુ નહોતા પણ તીર્થંકર હતા તેથી તેમણે ધર્મમાં સુધારો કર્યો નહોતો. (સામાન્ય સાધુ સુધારો કરી શકે છે) પણ મહાવીર પ્રભુ તો સર્વજ્ઞ હતા અને જૈનધર્મ સુત, જ્ઞાન સંબંધી સ્થાપના માટે તીર્થંકર થયા હતા તેથી તેમણે જૈન ધર્મ અને ચતુર્વિધ સંઘને સ્થાપન કર્યો. તેમણે દિલના ઘણા દેશોમાં વિહાર કર્યો હતો. કુત્પસૂત્ર વગેરે જૈનશાસ્ત્રોમાંથી તેમનું જીવન ચરિત્ર વાંચીને ઇતિહાસ લખ્યો હોત તો તેમનું લખાણ અસત્ય થાત નહિ. વટોદરા વગેરે દેશી રાજ્યોને અને ખ્રિસ્તી રાજ્યના કેંગલ્લી ખાતાને જૈનસંઘે બહુવિધ જોડાણે કે જૈનધર્મ સંબંધી હદી-કતોવામાં પુસ્તકો આગળજેમાં દાખલ કરવાં પૂર્વે જૈનવિદ્વાનોને બતાવી પરીક્ષા કરાવી દાખલ કરવાં કે જેથી કોઈના ધર્મને અન્યાય ન આપી શકાય અને કોઈ ધર્મવચ્ચની લાગણી ન દુઃખાય.

“ મારતકા ધાર્મિક શરિદાન ” અન્ય દિગ્દીપ્તિમાંથી લેવાનિરા.

શ્રી પંડિત શિવશંકર મિશ્રે લખ્યો છે. તેમાં પત્ર ૧૨૦માં જૈનધર્મ સંજ્ઞાથી વિચાર લખતાં તે સ્વધર્માભિમાન અન્ધશ્રદ્ધાથી જૈનધર્મને અન્યાય આપી શક્યો નથી—તોપણ જૈન શાસ્ત્રોનું અવલોકન કર્યા મિવાય તેણે કેટલોક ગપ્પ વાત લખી છે. તે લખે છે કે “યદ્ વર્મ મતિ પ્રાચીન વેદકાલહીમે સ્થાપિત હુના હો એવા પ્રતીત હોતા હૈ.” પંડિતજીને ખગર નથી કે હાલના જે વેદો છે તે તો જૈનશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ તીર્થંકર નવગા મુર્તિધનાથ પછીથી રચાયા છે, તે પહેલાં ભરત-ચક્રવર્તીએ ચાર વેદો રચ્યા હતા, તેનું વર્ણન શ્રી વિજયનંદસૂરિ કૃત તત્ત્વ નિર્ણય પ્રાસાદમાંથી જોઈ લેવું. પંડિત શિવશંકર લખે છે કે “પટના નગરમાં કોંકવેંક રાજાએ દીક્ષા ગ્રહી ત્યાગી બની જૈન ધર્મ ચલાવ્યો” પરંતુ આ લખાણમાં પંડિતજીની અજ્ઞાનતા છે. કારણકે શ્વેતાંબર શાસ્ત્રોમાં અગર દિગંબર શાસ્ત્રોમાં કોંકવેંક જૈનધર્મ પ્રકાશિત કર્યો એવી વાત આવતીજ નથી. શ્રી મહાવીર પ્રભુનો ભક્ત શ્રાવકકોણિકરાજા થયો તે અનતશત્રુ કહેવાય છે. તે જૈનધર્મ પાળતો હતો પણ જૈનધર્મના છેલ્લા પ્રકાશક તો શ્રી મહાવીર પ્રભુ અરિહંત દેવ હતા. તેણે લખ્યું છે કે ‘અરિહંતને જૈનધર્મ ચલાવ્યા’ પણ તે જાણતો નથી કે અરિહંત તે કંઈ તીર્થંકરનું નામ નથી, પણ અરિહંત તે તીર્થંકરનું ઉંચામાં ઉંચું વિશેષણ છે અરિહંત વિશેષણને તેણે પુરૂષ માની જૈનધર્મનો પ્રકાશ તેણે કર્યો એવું લખ્યું છે. તેથી તે જૈનધર્મના પ્રકાશક ચોવીશ તીર્થંકર તેજ અરિહંત વિશેષણવાળા છે એટલું પણ ન સમજી શક્યો. તેથી જૈનધર્મનું સત્ય સ્વરૂપ જાણી શક્યોજ નહિ એમ કહેવું યથાયોગ્ય છે. તે લખે છે કે ઈ.સ. પૂર્વે ૧૫૬૭માં અરિહંત નિર્વાણ પામ્યા અને એના બાદ એકવીસ તીર્થંકર થયા.” આ પ્રમાણે તેણે લખ્યું છે તે મિથ્યા છે. ઈ.સ. પૂર્વે ૧૫૬૭ મ.અરિહંત નામનો કોઈ થયો નથી. શ્રી પાર્શ્વનાથ તીર્થંકર ત્રેવીશમા થયા. તે તો ઈ. સ. પૂર્વે સાતસે વર્ષ પર થયા અને તે પહેલાં શ્રી નેમિનાથ તીર્થંકર થયા તે તો લગભગ ચોરાશી હજાર વર્ષ ઉપર થયા તેથી શિવશંકર પંડિતે કોઈ અન્ય જોયા વિના અને સાક્ષી આપ્યા વિના આધાર યાને પ્રમાણ વિના ગપ્પ મારી છે તે બિંદુકુલ અપ્રમાણિક-જૂઠું છે. તે લખે છે કે—“ શ્રી મહાવીર દેવે ઓંકારનો

મંત્ર કાપ્યમ શંખ્યો અને તેને મળતો નવકાર મંત્ર પ્રસિદ્ધ કર્યો. " આ તેનું લખણુ અસત્ય છે. જૈન ભરતરાજના વેદોમાં ઝોંકાર મંત્ર છે અને આ અવસર્પિણીમાં શ્રી નકપભદ્રેવથી ઝોંકારમંત્ર પ્રગટ્યો છે એમ તેણે જાણણું જોઈએ. જૈન તીર્થંકરો સર્વજ્ઞ હતા તેથી તેઓએ અન્ય દર્શનીશંખ્યોમાંથી ઝોંકારમંત્ર લીધો નથી. શિવશંકર લખે છે કે " મહાવીર અંચલવિવાદી ગોશાળાને પોતોના પક્ષમાં લીધો અને તેની મારફત જૈનધર્મનો પ્રચાર કરાવ્યો. " ઇત્યાદિ લખણુ શિવશંકરનું અસત્ય કપોલ કલ્પિત છે, કારણકે ગોશાલક તો શ્રી મહાવીર પ્રભુનો પ્રાતપક્ષી હતો. વાંચો, ભગવતી સૂત્રમાં ગોશાલક ચતકમાં ગોશાલાનો મત. પાંડિત શિવશંકર કહે છે કે " દિગંબર સાધુ બુદ્ધને માને છે અને અરિહંતને માનતા નથી " આ લખણુ બધું જૂઠું છે, શ્વેતાંબર અને દિગંબર સાધુઓ તથા બૃહસ્થ જૈનો ચોવીશ તીર્થંકરને અરિહંત માને છે અને બૌદ્ધ લોકો બુદ્ધને માને છે. સામાન્ય વિદ્વાનો પણ આ બાબત જાણે છે કે જૈને પાંડિત શિવશંકર જાણતા નથી ! અથવા જાણી જોઈ અસત્ય લખી પોતાના આત્માનો દોહ કરે છે. તે લખે છે કે " શ્વેતાંબર દિગંબરના સાતસે લેહ છે " પણ તે તેનું લખણુ અસત્ય છે. સાતનયના સાતસે લેહ થાય છે પણ જૈન ધર્મના સાતસે લેહ નથી. તે લખે છે કે " બ્રાહ્મણધર્મ પર જૈનધર્મનો સારો પ્રભાવ પડ્યો, અને તેથી તેઓએ વિપ્લુના ચોવીશ અવતાર માની મૂર્તિ પૂજા શરૂ કરી. " પાંડિત શિવશંકરે ભારતકા ધાર્મિક ઇતિહાસમાં વિચિત્રરૂપે ટુંકક વા તેરાપંથી સાધુની છબી પડાવી તેને આદિનાથ તીર્થંકરનું નામ આપ્યું છે. તેથી તે આદિનાથની સત્ય મૂર્તિથી અજ્ઞાત છે, એમ વાચકો સહેલાઈથી જાણી શકશે. આવી રીતે અન્ય ધર્મી બીજા અનેક ઇતિહાસકારોએ જૈનધર્મ સંબંધી સ્વરૂપ લખતાં અનેક ભૂલો કરી છે, તેઓની ભૂલોનો ઉત્તર પણ ઉપર મુજબ જાણવો. આર્યસમાજના નેતા સ્વામીશ્રી દયાનંદ સરસ્વતીએ જૈન તત્ત્વો વગેરેનું બરાબર સ્વરૂપ જાણ્યું નહોતું તેથી તેણે 'સત્યાર્થ પ્રકાશ' મન્યના બારમા ઉલ્લાસમાં જૈનોનાં શાસ્ત્રોનું મંતવ્ય ખંડન કરતાં અનેક ભૂલો કરી છે, અને તેમણે કરેલા ખંડનનો ઉત્તર શ્રીમદ્

આત્મારામજી વગેરે મહાવદ્ધાનોએ અજ્ઞાન ‘તિમિર ભારકર,’ ‘દયાનંદ મુખ ચપેટિકા’ વગેરે ગ્રન્થો રચીને તેમાં પ્રત્યુત્તર આપ્યો છે. વિશેષ જિજ્ઞાસુઓએ તે ગ્રન્થો વાંચી લેવા.

જૈનોએ, જૈન ગીતાર્થ અને ઐતિહાસિક સાક્ષરસૂરિયો વગેરે શ્રદ્ધાળુ જૈનોએ લખેલો ઇતિહાસ પ્રમાણિક માનવો, પણ વૈદિક આદિ અન્ય દર્શન ધર્મીઓએ લખેલો જૈન ધર્મનો ઇતિહાસ વા જૈન ધર્મ સંબંધી તેઓએ દર્શાવેલા વિચારોને માન્ય ન કરવા. કારણકે આ ઠાણમાં રાગદ્વેષથી ભરેલા દરેક ધર્મના વિદ્વાનો પ્રાયઃ અન્ય ધર્મના ઇતિહાસને ગમે તે રીતે જૂઠો કલ્પિત કરાવી પોતાના ધર્મની સર્વે ઐતિહાસિક વગેરે બાબતોને સત્ય કરાવવા પ્રયત્ન કરે છે. તેથી અન્ય ધર્મી-પક્ષ પાતી વિદ્વાનો પાસેથી પોતાનાં તત્ત્વોને તથા ઇતિહાસની ખરી હકીકત જાણવા શ્રદ્ધા રાખવી તે વ્યર્થ છે.

વૈદિક પૌરાણિક હિન્દુ ઇતિહાસકારોએ “જૈનો અને જૌદોના ક્ષીધે હિંદનું રાજ્ય ગયું તથા હિંદની પડતી થઈ” એવું લખવામાં લાલા લજપતરાય વગેરેએ ખાડી રાખ્યું નથી. તેઓ સ્વધર્માન્ધ હોવાથી જૈનોને હલકા પાડવા તથા જૈન ધર્મ પરથી જૈનોની શ્રદ્ધા ઉઠાડવા અસત્ય પ્રયત્ન કર્યો છે. જૈનોથી અને જૌદોથી હિંદની ઉન્નતિ થઈ છે. જૈનોએ ભારત આર્યદેશને આર્યદેશ તરીકે હજી સુધી રાખ્યો છે અને જૈનોના પ્રતાપે યજ્ઞાદિક હિંસાઓ ટળી છે અને વૈષ્ણવો વગેરે, જૈનોના જેવા દયાળુ બન્યા છે અને તેથી હિંદમાં શાંતિ વર્તી છે. જૈનો અને જૈન ધર્મ જો ભારતમાં અસ્તિત્વ ન ધરાવતો હોત તો આજે હિંદ, યુરોપ જેવું હિંસક તથા માંસ દારૂથી વ્યાપ્ત થઈ જતું અને જીપાન વગેરે જૌદો જેમ યુરોપી નહીં છતાં યુરોપીયન જેવા બની ગયા છે તેવું હિંદ થઈ જતું. લાલા લજપતરાય વગેરેએ વિચારવું જોઈએ કે યુરોપમાં જૈન ધર્મ અને જૈનો નહીં હોવાથી ત્યાં હિંસા યુદ્ધ ઘણું થાય છે; અને ત્યાં મહાભારતના યુદ્ધ પછીની દશા જેવી દશા થવા લાગી છે. રાષ્ટ્ર વિના ત્યાં ભય છે, એવી યુરોપીય દશા જેવી હિંદની દશા થાત. માટે શ્રીયુત્ત ગાંધીજી વગેરે અહિંસામય રાજકીય વાતાવરણ પ્રત-

દાવવા જોનોની દયાને મુખ્યસ્થાન આપી-રાજકીય ચળવળ કરે છે
 અને આખું હિંદ તે માર્ગે વહેવા લાગ્યું છે. જોનોની અને જોનધર્મની
 જગતની શાંતિ માટે ઘણી આવશ્યકતા છે. કનૈયાલાલ માણેકલાલ
 મુન્શી, (ધનસ્થામ), તથા નારાયણ વસનજી ઠક્કર વગેરે જો નોવેલો
 કલ્પનામય લખીને તેમાં તેઓ જોનોની અને જોનધર્મની હલકાઈ
 પાડવા પ્રયત્ન કરે છે, પણ તેથી કંઈ જોનોપર તેની ખરાબ અસર થવાની
 નથી, પણ ઉલટું તેઓ જોન કોમની પોતાનાપર અરૂચિ તિરસ્કાર
 વૃત્તિ વહોરી લે છે. તેથી કંઈ તેમના ધર્મનો ચઢતી થવાની નથી.
 હજારો હિન્દુઓ દરવર્ષે મુસલમાનો તથા ખ્રીસ્તિયો બને છે, તે
 તરફ ન દેખતાં જોનોપર નકામી ટીકા કરીને તેઓ કમું ઉકાળવાના
 નથી. આર્ય સનાતન જોન હિન્દુઓ અને વૈદિક પૌરાણિક સનાતન
 હિન્દુઓ કે જે બન્ને આર્યદેશી એક માખાપનાં સંતાન તથા ઘણા
 નિકટના સંબંધી તથા અન્ય ધર્મો કરતાં ધર્મમાં ઘણા નિકટ
 સંબંધી છે, તેઓએ એક બીજાની સામે સલાહસંપ, પ્રેમ, એકચ રહે
 તેવી રીતે વર્તીને બન્નેના બળને એકત્ર કરી તેનો સદુપયોગ કરવો
 જોઈએ. જોનો સંખ્યામાં હિન્દુ વૈદિકોની અપેક્ષાએ અડપ છે, પણ
 તેઓની સાથે સલાહસંપથી વર્ત્યા વિના તેઓવડે રાજકીય પ્રગતિ
 થવાની નથી. શરીરના સર્વ અંગોના એકચે જોમ દુબી શકાય છે
 તેમ જોનોની સાથે સલાહ એકચ પ્રેમથી હિંદની પ્રગતિ થશે.
 જોનોની સાહાબાર લાખની સંખ્યા છે. દિગંબર જોનો કરતાં ૨૦ લાખ
 બર જોનો સંખ્યામાં વિશેષ છે. શિલાદિત્યરાજના વખતમાં જોનોએ
 બોદોને વાદવિવાદમાં હરાવ્યા તથા કાન્યકુબ્જ દેશના હર્ષવર્ધન
 રાજાના સમયમાં જોનોએ બોદોને ગ્રામ્યાર્થમાં હરાવ્યા. જોન કોમમાં
 અનેક મહાસમર્થ આચાર્યો થઈ ગયા છે તથા અનેક જોન રાજાઓ
 તથા જોન મંત્રીઓ થઈ ગયા છે. જોનો ઈશ્વરવાદી છે, તથા સ્વર્ગ,
 નરક, આત્મા, પુણ્ય, પાપ, જ પ, મોક્ષ, પુનર્જન્મ, માનવ દોષા-
 થી આસ્તિક છે દરિદ્ર, સાંખ્ય, બૌદ્ધ, વૈદના કર્મકલ્પવાદી, કુમા-
 રિલ બદ્ધ વગેરે તથા શંકરાચાર્ય ઇશ્વરને જગત્કર્તા તરીકે માનતા
 નથી, પણ ઇશ્વરને વલ્લભ સાક્ષીભૂત તરીકે કમૂલ કરે છે, તેમ જોનો
 ઇશ્વરને માને છે, પણ તેજગત્કર્તાની રાજદ્રોષની ઉપાધિમાં ઇશ્વર

જૈન ગૃહસ્થો મોટા ભાગે જૈનશાસ્ત્રોના જ્ઞાતાઓ બનતા નથી તથા, જૈનો વ્યાપારી ખાનદાન વૈશવલોગી હોવાથી આ ખાખતથી બીલકુલ અબલ રહ્યા, તથા તેઓ કુંભાર્યારે ગાઠરીઆ પ્રવાહે જૈન-ધર્મને પાળવા લાગ્યા, તથા તેઓને જૈન સંખ્યાવૃદ્ધિનો ઉપદેશ પણ યથાયોગ્ય મળ્યો નહીં. સાધુઓ તથા આચાર્યો ત્યાગ અને ક્રિયાકાંડ કરવામાં જ પોતાનું ધ્યેય માનવા લાગ્યા, તથા તેઓએ બહિર ઉપ-દેશ દેવાના ભાગે તરફ દુર્લક્ષ કર્યું. વૈદિક પૌરાણિક હિંદુઓને રાજ્યો તરફથી સારી મદદ મળી. આર્ય સનાતનજૈન હિંદુઓને રાજ્યાશ્રય મળતો બંધ થયો. શંકરાચાર્ય તથા કુમારિલભટ્ટ વગે-રેએ રાજ્યાશ્રય ધારીને હિંદમાં વસતા જોદોને મારી નાંખાવ્યા. દક્ષિણ મદુરામાં કેટલાક જૈનોને તથા સંહસ્ર જૈનાચાર્યોને મારી નાંખાવ્યા. તરવારની ધારથી તેઓએ જૈનોને તથા જોદોને મારી હઠાવવા તથા પોતાનો ધર્મ વધારવા પ્રયત્ન કર્યો તેથી છેવટે મુસલમાનો હિંદ ઉપર ચઢી આવ્યા અને તેઓએ તરવાર-શસ્ત્રબળવડે હિંદુ-ઓને વટલાવીને મુસલમાનો કર્યા. મૂળ મુસલમાનો પચાસ સાઠ લાખ હતા, એમ મદનમોહન માળવિયા દહે છે. પાછળથી મુસલમા-નોએ છ સાત કરોડ હિંદુઓને મુસલમાન બનાવ્યા. મુસલમાનો એક હિંદને મુસલમાન બનાવવામાં સ્વર્ગના રાજ્યની પ્રાપ્તિ માને છે. જૈનોએ જોર જુલમ અન્યાય અને શાસ્ત્રોના બળથી આજસુધી એક પણ અન્યધર્મી મનુષ્યને જૈન બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો હોય એવું ઐતિહાસિક દષ્ટિએ જણાતું નથી. જૈનોએ આજ સુધી જૈન મંદિરો બંધાવવામાં વિશેષ લક્ષ દીધું છે. હિંદમાં જૈનોનાં લગભગ આશરે છત્રીહજાર મંદિરો છે. જ્યાં જૈનો વસે છે ત્યાં પરબડી, પજિરાપોળો કરે છે. ઉપાશ્રય તથા દેરાસર બંધાવે છે. ધણાખરા જૈનો, જૈન ઐતિહાસિક બાબતોથી અજ્ઞાન રહે છે. મુસલમાનોનું આદીન વખણાય છે. વૈષ્ણવોની સકિત વખણાય છે અને જૈનોની દયા વખણાય છે. હાલમાં કેચિત્ લોકોની એવી કિંવદન્તી છે કે, અમેરીકાનો નાશ થાય તો વિશ્વમાંથી સ્વતંત્રતા જાય. ઇંગ્લાંડનો નાશ થાય તો દુનિયામાંથી રાજ્ય કપટલ્લા-મુત્સદોપણ જાય. ફ્રાન્સનો નાશ થાય તો દુનિયામાંથી મોજસોખ જાય. એશિયાનો

નાશ થાય તો આર્યપણું જાય. હિંદનો નાશ થાય તો હુનિયામાંથી અધ્યાત્મજ્ઞાનનો નાશ થાય. ખ્રીસ્તિયધર્મનો નાશ થાય તો પશુ પંખી વગેરે પ્રાણીઓ જાય. કારણ કે ખ્રીસ્તિયો એમ માને છે કે પરમેશ્વરે મનુષ્યોના ખાવા માટે પશુઓ, પંખીઓ જલચરોને બનાવ્યાં છે. જો ગુરુદ્ધમાન ધર્મનો નાશ થાય તો હુનિયામાંથી આદીન જાય. જો હિંદુધર્મનો નાશ થાય તો બહુ દેવદેવીઓ તથા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો નાશ થાય. જૈનધર્મનો નાશ થાય તો બુદ્ધિવાદનો નાશ થાય. તથા જૈનધર્મ અને જૈનોનો નાશ થાય તો હુનિયામાંથી સત્ય, દયાનો અહિંસાનો નાશ થાય. હુનિયામાં હાલ છત્રીહજાર મત-પંથ છે, જૈનોમાં શ્રીભદ્રનાહુ, હરિભદ્રસૂરિ, કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્ય, મહાવાદી, સિદ્ધસેન દિવાકર, ઉપાધ્યાયજી સમંતભદ્રસૂરિ, અકલંક, નિકલંક, કુંદકુંદાચાર્ય વગેરે અનેક આચાર્યો થઈ ગયા છે. તેઓએ સર્વ વિષયના અનેક ગ્રંથો લખ્યા છે, જૈનોનાં તીર્થો સિદ્ધાચલ, ગિરનાર, તારંગા, આળુ, રાણકપુર, સમ્મેતશિખર, પાવાપુરી, શ્રવણ બેદગુલ, રાજગ્રહી વિગેરે અનેક છે. હિમાલયમાં પણ જૈન તીર્થ છે. કાબુલમાં જૈનો વસે છે. હિંદની ચારે દિશાએ જૈન તીર્થો છે. જૈનો વ્યાપારી, ધનાઢ્ય, શ્રીમંતો, ચતુર, કલાદક્ષ ગણાય છે. હાલમાં સર્વ ધર્મવાળાઓની ચળવળ દેખીને જૈનો પણ જાગૃત થયા છે. જૈન કોન્ફેરન્સો લાગે છે, પણ તેમાં જૈનોની સંખ્યા વૃદ્ધિ માટે તથા શ્વેતાંબર દિગંબરકોમના તીર્થના કળયા માંડોમાંડે પતાવવા તે સંબંધી કશું ખાસ જાણવા લાયક લક્ષ અપાતું નથી, તેથી તીર્થોના ઝગડામાં જૈનોના લાખો રૂપૈયા ખર્ચાયા થાય છે. જૈન ધાર્મિક જ્ઞાનની વૃદ્ધિમાં દિગંબરો જેટલું ધર્માભિમાન શ્વેતાંબરો લક્ષ્યપૂર્વક રાખતા નથી. દરેક જૈને એક વર્ષમાં બે ત્રણ તીર્થોની યાત્રા કરવી તથા દરરોજ એક જૈન પુસ્તકનો કેટલોક ભાગ વાંચી જવો તથા દરરોજ ગુરૂનો બોધ સાંભળવો. દરરોજ ગુરૂદર્શન તથા વ્યાખ્યાનનો લાભ ન મળે તો વર્ષમાં ચાર પાંચ વખત જ્યાં આચાર્યો સાધુઓ હોય ત્યાં ગુરૂદર્શનાર્થે જવું અને જૈનધર્મનું વ્યાખ્યાન વગેરેથી સ્વરૂપ સમજવું. જૈન ધર્મની શ્રદ્ધા ધારણ કરવી અને અન્યધર્મીઓના ધર્મની નિંદા ન કરવી. અન્ય હિંદુઓ વગેરે ધર્મની ચઢતી કરવા.

માં જે જે ઉપાયો ગ્રહણ કરે તે પ્રમાણે પોતે જોનોએ પણ ધર્મ વૃદ્ધિના ઉપાયો ગ્રહણ કરવા. જો એ પ્રમાણે જોનો સમય વિચારી કર્મયોગી થઈ વર્તશે, તો દુનિયામાં જોનોનું અસ્તિત્વ સંરક્ષી શકશે, અને અન્ય ધર્મીઓના આક્રમણ-હુમલા વગેરેથી બચી શકશે.

જોનોએ જોનોમાં પ્રાણણ ક્ષત્રિય વૈશ્યાદિક ચારે વર્ણના શુભ મેનિ પ્રગટાવો સ્વાશ્રયી બની જીવવા ખાસ લક્ષ્ય દેવું. ઉંઘતી કોમરે છે અને બગતી કોમ જીવે છે. જોનોએ દુનિયામાં સર્વ જાતની મીઠાઈ કોમો સામે ટકી જીવી રહેવાનું સર્વ પ્રકારનું બળ પ્રાપ્ત કરવું. સંગ પડશે અન્ય કોમો જો સ્વકોમનો બહિષ્કાર-અસહકાર કરે તો વળતે જોનોએ સ્વાશ્રયી રહેવાની સામગ્રીઓ પહેલાંથી પ્રાપ્ત કરવી અને અન્ય કોમોના આઘ્રય વિના પણ જીવી શકાય તથા જૈનધર્મને પાળી પ્રકાય એવી આત્મબળકળની શક્તિ પોષ્ટે સુક્ષ્મ રહેવું અને આપત્કાલે માર્પત્કાલીન ધર્મથી જીવીને જૈન તરીકે રહેવું. જોનોએ બાલલગ્ન તથા વૃદ્ધલગ્ન ન કરવાં તથા કરાવવાં નહિ. કસરત, હવા, જલ, પ્રકાશ, મસવજથી શરીરનું આરોગ્ય જાળવવું. મોટી કોમો નાની કોમોને પાળી જાય નહીં એવું જ્ઞાન ઠરી સાવધ રહેવું. દેશ રાજ્ય ધન કીર્તિ અને પ્રાણનો નાશ થાય તો પણ જૈનધર્મથી જાદ ન થવું. અર્થાત્ જૈનધર્મની આગળ સર્વ વસ્તુઓને તુલ્ય સમજવી. સર્વ પ્રકારની કલાઓનું શિક્ષણ લેવું. મહાજન મહાસંઘનું બળ વજાવી રાખવું. દોષથી દરવું નહીં. સર્વ બાળતમાં સુર રહેવું. જૈનશાસ્ત્રોમાં આવકને સવા વસાની દયા કહી છે, માટે જૈન કોમ-સંઘ ધર્મનો નાશ થાય એવી શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ અતિદયાથી દૂર રહેવું. આત્માનું અને કર્મનું સ્વરૂપ જાણવું; પણ જાણિમાં હશે તે થશે અથવા કર્મમાં લખ્યું હશે તેમ થશે. એવું એકાંત હઠવાદથી માની પુરુષાર્થને-ઉદ્યમને ન મૂકવો. એ પ્રમાણે અમારી જૈનકોમને ગુરૂની ફરજ તરોડિની હિત-શિક્ષા આપી છે, માટે સર્વ પ્રકારનું જ્ઞાન મેળવનારા જોનો મારી શિક્ષા સત્ય સમજી તે પ્રમાણે વર્તશે તો તેઓની પડતી થશે નહીં અને હવેથી તે પ્રમાણે વર્તતાં બીજના ચંદ્રની પેઠે વૃદ્ધિ પામશે. અમારી શિક્ષા પ્રમાણે વર્તો એમ ઈચ્છું છું. અંધતા, અતિદયા અને અશક્તિ.

થી જૈનોએ દૂર રહેવું. એ પ્રમાણે શિક્ષાથી વર્તતાં જૈનકોમની ઉત્પત્તિ છે.

જૈન કોમ ગાયો વગેરે પશુઓનું અને પંખીઓનું રક્ષણ કરે છે. સનાતન આર્ય જૈનકોમની પેઠે આર્યવૈદિક પૌરાણિક હિંદુ કોમ પણ ગાયને પવિત્ર માની તેનું રક્ષણ કરે છે. પૂર્વે વિજયપુર વગેરે શહેરો, નગરો, પુરો, અને ગામોમાં ઘણી ગાયો હતી. ઘણી ગોચર ભૂમિઓ હતી. હવે ગાયો ઘટવા લાગી છે, તથા ગોચર ભૂમિઓ ભાંગીને ખેતર કરવામાં આવે છે, તથા ગાયો પાળનારા રખારી લોકોને ઉત્તેજન આપવામાં આવતું નથી. પૂર્વે આર્ય રાજાઓ પોતાના રાજ્યમાં ગૌમાતાનું રક્ષણ કરતા હતા. હવે તો ઘણાખરા હિંદુરાજાના રોટ્ટોમાં કસાઇખાનામાં ગાયોની કતલ કરવામાં આવે છે. (વિજયપુરમાં મુસલમાનોના ઘરોમાં હાલ જેટલી ગાયો છે તેટલી બ્રાહ્મણ વણિક વગેરેના ઘેરે ગાયો નથી.) ગામડાઓમાં તથા શહેરોમાં ઉચ્ચ હિંદુઓ કે જે લક્ષ્મીમંતો છે, તેઓના ઘરોમાં ગાયો રાખવામાં આવતી નથી. ખ્રીસ્તિયો બાયબલમાં લખ્યા પ્રમાણે ગાયમાં આત્મા નથી એમ માનીને ગાયોને મારી ખાવામાં પાપ સમજતા નથી. તેઓ તથા ખ્રિસ્તીશ લશ્કરમાં ગાયોને કાપી નાખવાથી ગાયો કે જે ભારતનું ધન છે તે ખૂટી જાય છે. વૈદિક પૌરાણિક હિંદુઓએ તથા આર્ય જૈન હિંદુઓએ ગાયો વગેરે પશુઓના રક્ષણ-પાલન માટે ખાસ પુરુષાર્થ કર્યો જોઈએ. ગુજરાત વગેરે દેશોમાં પહેલાં દેવીઓના આગળ બકરા-પાડા વિગેરેનો લોગ ચઢાવવામાં આવતો હતો. હવે તે પ્રથા બંધ થવા લાગી છે. આરાસુરો અંબિકામાતામાં પહેલાં આસો સુદિ આઠમે પાડાઓ તથા બકરાઓનો લોગ આપવામાં આવતો હતો, પણ આસાદમાં દાંતાના રાણાએ પાડા બકરાનો વધ બંધ કરાવ્યો છે, તેથી દાંતાના રાજાને ધન્યવાદ ઘટે છે. વિજયપુર તાલુકામાં દેવીઓ આગળ પાડા-બકરાનો વધ થતો હતો, તે શેઠ મગનદાસ કંકુચંદન તથા અમારા પ્રયાસથી બંધ થયો છે. વિજયપુરના મુસલમાનો પણ પશુઓ ઉપર અને પંખીઓ પર દયાની લાગણી પૂર્વે કરતાં વિશેષ ધનાય છે. વિજયપુરમાં જૈન હિંદુઓ, વૈષ્ણવ હિંદુઓ તથા

મુસદ્દામાનો પરસ્પર મિત્રભાવથી વર્તે છે અને એકબીજાના કિતને માટે પરસ્પરના શુભમાં પ્રસંગે લાગ લે છે.

ધનવંત ઠેનો ગરીબોને મદદ કરે છે, દુષ્કાલના વખતમાં ગરીબ મનુષ્યોનું તથા પશુઓનું રક્ષણ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. બારોટોમાં જે લક્ષ્મીદાર છે એવા બારોટ ત્રિકમણ વાવણ વગેરે તથા ખાંભણ દોમમાં લાલુભાઈ ગિરધર વગેરે ગરીબોને ખાનગીમાં તથા જાહેરમાં મદદ કરે છે અને જ્યાંમુઘી દિંદુઓ તથા મુસદ્દામાનો, બને છે ત્યાં મુલેદ સંપ રાખીને વર્તે છે. વિજયપુરના લોકો વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક કેળવણીમાં અન્ય ગ્રંથેરોના કરતાં ધણા પાછગ છે. મુસદ્દામાનોની અપેક્ષાએ ઈન દિંદુઓ તથા પેશ્વ વ દિંદુઓ નમ્રતા છે. વિ. સં. ૧૯૭૮ માં વિજયપુરમાં મીરખાં-ધાડ પાટે છે, તે આવે છે એવી વાત ખરા બપોરે સાંભળતાં ઠેનોએ તથા પેશ્વોએ દુકાનો ગંધ કરી દીધી તથા કેટલાક વાણિયા ટેલવારામાં તથા ખેતરામાં નાસી ગયા, તથા કેટલાક મહોરવાડમાં પેચી ગયા દત્તા તેથી તે ઠેનોએ હવે ખીલણ-નળજાઇપણનો ત્યાગ કરી સ્વાતંત્ર્ય પારણ કરતાં ચિખવું, જે તે સ્વાતંત્ર્યકર્મ પ્રાપ્ત નહીં કર્યો તો અન્ય પ્રમદ લોકોના બગથી ચગદાઈ દુર્બલ દાસ પ્રભ બની જશે માટે તેને પોતાના પર આવગાં સર્વ આક્રમણોને છુટકાનું બગ પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ, બગથી છુટે તે ઈન છે. નિર્જાને ઈન કવાનો અધિકાર નથી. મુસદ્દામાનો પોતાનો બચાવ સારી રીતે કરી શકે છે. સરખા બળવાળાઓનું સામ્ય થાય છે, માટે દિંદુ ઠેનો તથા ઈન ઠેનો “ બગવાન બનવું જોઈએ ” વિજયપુરના મટોરા વર્ગમાં ધણા સંપ છે, તેવો સંપ દિંદુ ઠેનોએ પારણ કરવો જોઈએ પરસ્પર એક બીજા ઠેનોપર અન્યાય નહીંમ ન કરતાં પરસ્પર મુલેદ મનુષ્ય રહે એવી રીતે બને ઠેનોના અપેક્ષાએ વર્તવું જોઈએ સામન્ય મનુષ્યોના કહેણેને સહન કરવા, પણ તેથી લાગી મનુષ્ય ન જોઈએ. વિજયપુરમાં ખ્રીસ્તી ઉપદેશકોનો વિ. સં. ૧૯૭૯ થી ૧૯૮૦ થી ૬૪ લાખો છે. ખાંભણ વગેરેએ દેવોને કેડાએ વગેરે ખ્રીસ્તી ન કરવા તેવો સાંગે ઉપદેશ દેવો જોઈએ દિ. સ. ખ્રીસ્તી કરતાં એકેક દવાવંત ઈન, દિંદુ દ. ખ. ધણા પરિચ છે. માટે ગરીબ બહાનેને ખ્રીસ્તી થતાં પૂર્વે બ

આવવા જોઈએ. મુસદ્દાનોએ પણ મુસદ્દાનો ખોસ્તિ ન થાય તે માટે સાવચેત રહેવું જોઈએ. વિજ્ઞપુરના લોકોનું ધાર્મિક પ્રકરણ એ પ્રમાણે લખ્યું છે તેમાં કંઈ ભૂત્રયુંક થઈ હોય તો સજ્જનો ક્ષમા કરશે અને સુધારવા સૂચના આપશે.

(વિજ્ઞપુરપ્રાહ્મણવર્ગમાં જૈન સંસ્કૃત પાઠશાલાનાં સ્થાપન પ્રસંગે આપેલ ભાષણ.)

વિ. સં. ૧૯૮૦ ના માગશર સુદિ છઠે વિજ્ઞપુરના ગૃહસ્થ પ્રાહ્મણ મગનલાલ કૃષ્ણારામે એક વૈદિકહિંદુ સંસ્કૃત પાઠશાલાના સ્થાપન પ્રસંગે અમને આમંત્રણની વિજ્ઞપ્તિ કરી. માગશર સુદિ સાતમે વેરાવાસણમાં તેમની વિજ્ઞપ્તિથી તે સભામાં જવાનું થયું. વિજ્ઞપુર તોલુકાના વડીવટદાર-રમણલાલ વસંતરામ તથા મુન્સફ મણિલાલ દોલતરામ તથા અવલ કારકુન દેશાઈ ડહ્યાભાઈ નથુભાઈ વગેરે અમલદારો તથા મહાજનના આગેવાનો તથા સભ્ય ગૃહસ્થો તથા પાંચસે પ્રાહ્મણો વગેરે થઈ દોઢ હજાર મનુષ્યો હતા. તે પ્રસંગે નીચે પ્રમાણે ભાષણ આપ્યું હતું. પ્રાહ્મણોએ આજ સુધી સંસ્કૃતભાષા રૂપ ગંગા નદીનું રક્ષણ કર્યું છે, તેમજ જૈનોએ સંસ્કૃત ભાષામાં હજારો ગ્રંથો લખી સંસ્કૃત ભાષાના સાહિત્યની પુષ્ટિ કરી છે. વિજ્ઞપુરમાં વિદ્યાનંદ સૂરિએ વિદ્યાનંદ વ્યાકરણ રચ્યું છે. જૈનોમાં ૧ સિદ્ધહેમ. ૨ શાકટાયન, ૩ જૈનેન્દ્ર, ૪ ખુદિસાગર, ૫ વિદ્યાનંદ વગેરે વ્યાકરણો હાલ વિદ્યમાન છે. પ્રાહ્મણાદિ હિન્દુઓમાં પાણિનિ, સારસ્વત વગેરે વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ છે. પ્રાહ્મણોએ જૈનોએ અને જૈનોએ સંસ્કૃતભાષામાં અનેક ગ્રંથો લખ્યા છે. સંસ્કૃત પાઠશાલાની વિજ્ઞપુરમાં ઘણી જરૂર છે. ગુજરાતના પ્રાહ્મણોમાં સંસ્કૃતભાષાની સારી રીતે ખીલવણી થવાની જરૂર છે. વિજ્ઞપુર સંસ્કૃત પાઠશાલા જે આ સ્થાપવામાં આવી છે તેમાં વ્યાકરણ તથા ન્યાયની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થનારને અમો ઉપદેશ દ્વારા ઇનામ અપાવીશું. સેંકડો પેઢીઓથી જે ગુજરાતી પ્રાહ્મણો દારૂમાંસ વગેરે અલદપ અપેયપદાર્થોથી ભ્રષ્ટ થયા નથી અને સાત્ત્વિક ભોજનથી જીવે છે. તથા યમનિયમાદિકથી સાત્ત્વિક વૃત્તિવાળા છે એવા એકેક પ્રાહ્મણની તોલે હજારો ખ્રિસ્તીઓ પણ આવી શકે નહીં. દારૂ

માંસાદિક અશ્વત્થ પદાર્થથી મુક્ત એવો જૈન છે તે દાડુ તથા માંસ વાપરનાર હિંસક એવા ખ્રીસ્તીથી લાખ કરેડ ગણે દરમજે ઉત્તમ છે. વિભપુરના બ્રાહ્મણો ઘણાખરા વ્યાપાર વગેરેમાં જોડાયા છે. શ્રેષ્ઠ લક્ષ્મણ ગિરધર, વિકૃલમાર્થ રણછોડ તથા મગનલાલ કૃષ્ણારામ, પુરુષોત્તમ લલ્લારામ વગેરે લક્ષાધિપતિ બ્રાહ્મણો છે. શ્રી-મુત મગનલાલ કૃષ્ણારામે સંસ્કૃત પાઠશાલા સ્થાપીને અત્રીહનર રૂપેયા તેમાં આપ્યા છે પણ તેમાં દશ પત્રર હનર રૂપેયા આપવાની જરૂર છે. તેમજ અન્ય ધનવંત બ્રાહ્મણોએ પણ તેમાં હનરો રૂપેયા આપવા જોઈએ અને બ્રાહ્મણ વિદ્યાર્થિઓને સ્કોલરશીપો આપી ભણાવવા જોઈએ. વિદ્યાજ્ઞાન સાત્વિક શુભકર્મથી જો બ્રાહ્મણ ૮ તે ઉત્તમ બ્રાહ્મણ ગણાય છે. બ્રાહ્મણના શુભકર્મથી બ્રાહ્મણત્વ પ્રાપ્ત થાય છે પણ લક્ષ્મીથી તથા રાજ્યસત્તાથી બ્રાહ્મણપણું પ્રાપ્ત થતું નથી. પંડિત-જ્ઞાનીઓજ બ્રાહ્મણત્વને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. વિભપુરમાં કેટલાક બ્રાહ્મણો ઠંઠ્યાવિક્રય કરે છે તે બંધ થવો જોઈએ, તેમજ બાલભગ્ન તથા વૃદ્ધભગ્ન બંધ થવાં જોઈએ. વિભપુરમાં ત્રિવિન્દ્યશંકર, મગનલાલ જાની, રવિશંકર, સદારામ, શિવશંકર વગેરે પંડિતો છે પણ તે અદ્ય સંખ્યા પ્રમાણમાં છે. ટીન ધર્મ પ્રવર્તીવવામાં ગૌતમીદિક ગણધરો વિગેરે હિંદુ બ્રાહ્મણોએ મોટો ભોગ આપ્યો છે. વિદ્વાન બ્રાહ્મણો ભારતના ઉદ્ધારમાં આગેવાનો થશે.

હિંદુધર્મના પ્રવર્તકો બ્રાહ્મણો છે, તેથી બ્રાહ્મણોએ મન્ય હિંદુ-ધર્મને ટકાવી રાખવો જોઈએ. જ્ઞાની પંડિત બ્રાહ્મણોજ ખરા બ્રાહ્મણો છે. આત્મજ્ઞાનીઓ બ્રાહ્મણત્વને પામે છે. હિંદુધર્મના ત્રણ ભેદ છે, વૈદિક પૌરાણિક હિંદુધર્મ, જોદ્ધ હિંદુધર્મ અને ટીન હિંદુધર્મ. હિંદુસ્થાનમાં જે ધર્મો ઉપજી થયા છે તે તે ધર્મ પાળનારાઓ હિંદુધર્મીઓ કહેવાય છે. ઈસોમાં સંસ્કૃત ભાષાનો ઉપયોગ પ્રચાર થવો જોઈએ જોન હિંદુ-ધર્મ અને વૈદિક પૌરાણિક હિંદુધર્મને બ્રાહ્મણો, સત્રિયો, વૈશ્યો અને શૂદ્રો પાળે છે, જોન હિંદુધર્મ અને વૈદિક પૌરાણિક હિંદુધર્મને બ્રાહ્મણો, સંતાન-આર્યો છે. રૂપા ધર્મલોકે નેચોનો છેલ છે, પણ વર્ણભૂતિ તરીકે જોનથી જાણ્યો અને ઈસો ધર્મમાં નદા આર્ય

નીતિમાં ઠેઠ નજીકના સંબંધી છે. હિંદુ, જૈન, ખ્રીસ્તિ અને મુસલમાન ગમે તે ધર્મવાળાને મુખ્ય ઉદ્દેશ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરવાનો છે. રાગદ્વેષનો ત્યાગ કરવાથી અને સમભાવ સમકિત યોગની પ્રાપ્તિ કર્યાથી હિંદુ જૈન મુસલમાન વગેરે સર્વ ધર્મવાળાની મુક્તિ અવશ્ય થાય છે. મને જૈન હિંદુ મુસલમાન વગેરે સર્વ ધર્મવાળાઓ પર એક સરખો આત્મસમભાવ વર્તે છે. ધર્મભેદે વિચાર ભેદોમાં અને આચાર ભેદોમાં જે કંઈ સત્યહોય તે અપેક્ષાએ ગ્રહણ કરવું પણ ધર્મમતભેદે ભિન્ન ધર્મિઓ પર દ્વેષ ન ધારવો જોઈએ. વિજ્ઞપુરમાં હિંદુઓમાં મુસલમાનોમાં ધર્મસંબંધી ઝઘડા થયા નથી અને લવિષ્યમાં ન થાય એમ ઇચ્છું છું. આત્મજ્ઞાનાભિમુખ થવાનેમાટે સંસ્કૃત ભાષામાં રચાયેલાં આત્મજ્ઞાનનાં શાસ્ત્રો વાંચવાને માટે સંસ્કૃત ભાષાની ઉપયોગિતા છે અને આ પાઠશાળાના સ્થાપનમાટે ભાઈ મગનલાલ કૃષ્ણારામને ધન્યવાદ ઘટે છે. ભાષા તો વિદ્યાજ્ઞાનનું વાહન છે, તે દ્વારા તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને રત્નોગુણી અને તમોગુણી વૃત્તિઓને ટાળીને સાત્ત્વિકવૃત્તિઓથી તથા સાત્ત્વિકાચારોથી યુક્ત થઈ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરવા પુરૂષાર્થ કરવો એજ સર્વ ધર્મવાળા મનુષ્યો નું ખાસ આદર્શ-ધ્યેય છે, તે ભૂલાતાં પ્રભુ ભૂલાય છે અને ભૂલથી શુદ્ધિ થતી નથી. દુર્ગુણ-દુરાચાર ટાળીને સદ્ગુણ સદાચાર પ્રાપ્ત કરવાથી સર્વ મનુષ્યોની ગમે તે ધર્મમાં વ્યવહારે રહ્યા છતાં સમકિતયોગે આત્મોન્નતિ થાય છે. આત્માની શુદ્ધિ કર્યા વિના મુક્તિ થતી નથી માટે સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ કરીને આત્મજ્ઞાનના માર્ગે વળવું જોઈએ કે જેથી અનેક પ્રકારના મિથ્યાત્વાદિ દોષોનો નાશ થાય. પૂર્વના ઋષિમુનિઓના પગલે ચાલી આત્માની શક્તિઓને ખીલવવી જોઈએ. વિદ્યાજ્ઞાનથી બ્રાહ્મણ શોભે છે. ક્ષાત્ર ગુણકર્મથી ક્ષત્રિય શોભે છે. ત્યાગ વૈરાગ્યજ્ઞાનથી સાધુ શોભે છે. તમોગુણી રત્નોગુણી ઉન્નતિ કરતાં સાત્ત્વિક ઉન્નતિ અનંતગુણી ઉત્તમ છે અને મોક્ષ આપનારી છે. સર્વના સલામાં પોતાનું લઈ થાય છે. સર્વ લોકોના શ્રેય માટે કલ્યાણવૃત્તિ પ્રવૃત્તિ ધારવી જોઈએ. મેં અનેકવાર જાહેરભાષણો આપીને વિજ્ઞપુરના સર્વ લોકોને આત્મોન્નતિનો માર્ગ દર્શાવ્યો છે. જન્મભૂમિના

સેવા આજીવન કરી છે અને કરીશ. હિંદુમુસલમાન સર્વ લોકોનાં
સલામો મારી એક સરખી ભાવના તથા પ્રવૃત્તિ છે.

મારો જીનધર્મ છે અને જીનધર્મી સાધુ છું. જીનધર્મના તત્ત્વજ્ઞાન-
થી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. અન્યધર્મીઓ સાથે મૈત્રી-પ્રેમભાવથી
વર્તું છું. પ્રભુ મહાવીરદેવની આજ્ઞા પ્રમાણે જ્યારે સમકલિત પૂર્વક સમ-
ભાવ આવશે ત્યારે બુદ્ધ, હિંદુ, મુસલમાન, ખ્રીસ્તિ, વૈષ્ણવ અને જૈનો
વગેરે સર્વ ધર્મવાળાઓની સુકલિત થશે. સર્વ ધર્મમાંથી સાત નયોની
સાપેક્ષાએ સત્ય એવું છું. સાત નયોની સાપેક્ષાએ હુનિયાના
સર્વ ધર્મશાસ્ત્રોમાં જે જે સત્ય છે તેને સાપેક્ષાએ સત્ય માનું
છું તેથી સર્વધર્મને જીન ધર્મોગે તરીકે સાત નયોની અપેક્ષાએ
સ્વીકારીને સર્વધર્મીઓસાથે આત્મભાવથી વર્તું છું. કોઈપણ
અન્યધર્મપર તથા અન્ય ધર્મીઓપર દ્રેષ થતો નથી. સર્વ ધર્મી-
ઓના ત્યાગી સાધુઓ વગેરેના સહવાસમાં-પરિચયમાં આવું છું અને
તેઓ મારા પરિચયમાં આવે છે અને આત્મજ્ઞાનથી અને પ્રભુધ્યાન
શક્તિથી આત્માનંદરસમાં રસિક થાઉં છું. સમકલિતસહ સમ-
ભાવની પ્રાપ્તિ અર્થાત્ રાગદ્રેષનો ક્ષય થતાં જૈનો હિંદુઓ તથા
અન્ય ખ્રીસ્તિ, બૌદ્ધ વગેરે સર્વ ધર્મવાળાઓ સુકલિત પામી શકે
છે એવી મારી સાપેક્ષનયયુક્ત માન્યતા છે. ધર્મયુદ્ધથી શસ્ત્ર
વગેરેથી હિંસા કરીને કોઈપણ ધર્મવાળાઓ પોતાના ધર્મીઓની
સંખ્યામાં વૃદ્ધિ કરવા ચાહે તો તે પરમેશ્વરની આજ્ઞા વિરુદ્ધ છે એમ
માનું છું. ધર્મયુદ્ધ હિંસા કરીને અન્યોને સ્વધર્મો બનાવવા એ
પરમેશ્વરના સત્ય બહાર છે તથા તે મોહ છે. કોઈપણ ધર્મવાળાપર
પોતાનું બળ ખોટી રીતે અજમાવી તેઓની સ્વતંત્રતાનો નાશ
કરવો તે પાપ છે. શસ્ત્રની અણીએ તથા પ્રાણ લેવા વગેરેનો કાચ
બતાવી કોઈને પણ પોતાનો ધર્મ કબ્જા કરાવવો તે અધર્મ છે. દરેક
ધર્મમાં જે જે સફળતા તથા સત્ય હોય તે ગ્રહણ કરવું જોઈએ.
પરસ્પર ભિન્ન ધર્મની વિરુદ્ધ માન્યતાએ કલેશ ન કરવો તથા અન્ય
મતોના વિચારો અને આચારો કે જે પોતાના ધર્મથી વિરુદ્ધ હોય
તેથી તેઓ પર ઈર્ષ્યા, વૈર અને હિંસાબુદ્ધિ ન ધારવી અને અન્ય મત
સહિષ્ણુતા બુદ્ધિ ધારણ કરવી. મુસલમાનો અને હિંદુઓ વગેરેમાં

અનેક ગુણાનુરાગી લક્ષ્મી મેળેયા છે. તેઓમાંના પણ ઘણા મારા પર ઘણો પ્રેમ ધારણ કરે છે અને તેઓ પર હું આત્મભાવ ધારું છું. દરેક ધર્મોમાં જે જે અસત્ય જણાય છે તેને હું માનતો નથી. દરેક ધર્મવાળાઓ આત્માની શુદ્ધિ કરવી અને મન વચનને કાયાથી પાપ ન કરવું એમ ઓઘે માને છે. પરસ્પર દરેક ધર્મના જે જે વિચારો આચારો મળતા આવે તે તે અંશે તે તે ધર્મવાળાની સાથે સહકારી થઈ વર્તવું અને મોહશયતાન અર્થાત્ માયા કે જેને કર્મ પ્રકૃતિ કહેવામાં આવે છે તેની સાથે અસહકાર કરવો. અન્ય સર્વ ધર્મવાળાઓને સ્વાત્મ સમાન માનવા અને ધર્મભેદે થતાં ધર્મયુદ્ધો કે જેના ગર્ભમાં અધર્મ હોય છે તેઓને પ્રગટતાં વારવાં. પરમેશ્વરનો પ્રતિનિધિ પવિત્ર મનુષ્ય છે, માટે દરેક ધર્મવાળા હિંદુ મુસલમાનો જૈનો વગેરેને પવિત્ર કરવા અને તેઓની અપવિત્રતાઈથી તેઓનો નાશ ન કરવો પણ તેઓમાં રહેલા દુર્ગુણોનો નાશ કરવા ઓઘ દેવો, શુદ્ધાત્મા તેજ અરિહંત, રામ, હરિ, અલ્લા, પ્રભુ, મહાવીર, બુદ્ધ, આદિનામે અપેક્ષાએ છે. નામ અનેક છે પણ પરમાત્મા ઓઘે સત્તાએ એક છે એમ જાણવું. સર્વ ધર્મોમાં સત્તાએ ગુપ્ત આત્મજ્ઞાન રહેલું હોય છે તેની શોધ કરી શુદ્ધ બ્રહ્મપદ પ્રાપ્ત કરવું. નામરૂપનો મોહ છંડવો. પ્રભુમાં લયલીન થવું અને પવિત્ર થવું એજ મારું સત્ય મંતવ્ય છે. મિથ્યાત્વ મોહના નાશ પૂર્વક મનને વશ કરવાથી અને રાગદ્વેષનો ક્ષય કરવાથી હિંદુ-મુસલમાન, જૈન વગેરે ગમે તે હોય તોપણ તેનો સમભાવે મોક્ષ થાય છે એજ સત્ય છે.

પરિશિષ્ટ—

જમીનનો દસ્તાવેજ.

(૧) શ્રીમંત મહારાજ સેના ખાસ જેલ સમયે બહાદુર મગલે વીળપુર હવાલે રાજેશી બલવંતરાવ કાશી વી. સયવારા ગોવા વળદ બહેચર બને માધુ સાથે વડનગર હાલ કસ્ટે વીળપુર જત ફેટલાંએક વરસ થયાં દીવાનખાનાના દરવાજાથી દખણાદી મોરા જમીન પડતર હતી તે ઉપર શ્રી હબ્બુર બહેર થયું તે શ્રી વટોદરેથી સંવત ૧૮૫૬ની સાલ મધ્યે શ્રીમંત મહારાજનો હુકમ સાદર થયો જે જમીન પડતર છે તે મધે નવી આબાદી કરે. તે ઉપર રાજેશી બલવંતરાવ કાશી ફેટલીએક જમીન બારોટ વહાલા મોહકમ તથા બારોટ ઘેલા મોટા તથા રહેમતસા ફીર તથા બહુ-રસા ફીર એ આસામીઓને ઘેર હતી, તેની શ્રીમંતના રૂપીયા પોતાના ઘર થકી આપીને એ જમીન પડતર વેચાવી લીધી અને નવું પડું આબાદ કર્યું. તે મધેથી એક ઘર જેટલી જમીન પડતર તમોને આપી છે. તેની હદ-ખુંટનો મુમાર ભરતાં એતર દખલ પહોળી ગજ ૬ અંકે છે, ઉગમણી આથમણી લાંબી ગજ ૬ અંકે નવ ગજ મુતારીયાં જમલે ગજ ૫૪ અંકે ગજ ચોપન તેની શ્રીમંતના રૂા, ૧૨૦ અંકે સવા બાર પુરા ઘર એકના ઉધડા કરીને વેચાવી એ જમીન આપી. તે ઉપર તમો તમારી પદરના રૂપીયા ખર્ચીને હંમારત કરજો. તેની હદ ખુંટની વિગત કરે. ૧ ચોતરદિશા સયવાસા અર્માથંદ છવાનો સીદારો છે. બીજે કરે ૧ દખણાદી મોરા જમીન પડતર છે તે મધે પડે છે. પછીત આથમણી રોયે કસ્ટે વિળપુરના મહારાજની જમીન પડતર છે તે મધે પડે છે. વચ્ચે નવાલી ગજ બે મુતારીયા છે. તે આ ઘર મજકુરની તથા કરજે મજકુરના મહારાજની સીદારી છે. પછી તે બાદી છે. નેવાંનું પાણી એણી દોરા પડે છે. બારણું ઉગમણી મોટા રાજમારજ મધે પડે છે. બારણું ઉપર બારી છે. નેવાંનું પાણી રાજમારજ મધે પડે છે. તે જમીન તમો તમારી જોગવજો એ ઘરની નમે તમારે મન મને તેથી હંમારત

કરજો. તેની હદ ખુંટ સમેત ઉપર લખી પ્રમાણે, જમીન પડતર નવ-
નીધ ચૌદ રતન સમેત સાકપાણી માટે જાવો ચંદર સુર્ય કર-તપે
ત્યાં સુધી રાજપુશીથી આબાદી કરવા કાળે રૂપિયા ઉપર લખ્યા
પ્રમાણે લઈને વેચાતી આપી છે. અલરામ નંદાવે આપી છે. એ
જમીન મધે ઇમારત ઉભી કરજો, તે માલ તમારો છે તે ઘર તમો
અડાંણે મુકો કે વેચો, તે તમોને કોઈ મુંઝામણુ થાશે નહિ. એ જમીન-
ને કોઈવાર સગીર વારસ આવી વળગે તો હરકત હેલો કરે નહિ.
ઉપર લખ્યા પ્રમાણે એ જમીન આપી છે. તે તમારે ઇમારત કરજો.
વિં સંવત ૧૮૯૨ના ચૈત્ર સુદિ. ૨. રાજેશ્રી દેવરાવ કાશીએ આપ્યું
છે અને રૂપિયા રાજેશ્રી દેવરાવ કાશીએ લીધા છે.

*

*

*

વિં સંવત ૧૮૯૨ ના વરખે ચૈત્ર સુદ ૨. દને સથવારા ગોવા
વળદ ખડેચર અને માધુ સાળે વડનગરા લી. રાજેશ્રી દેવરાજ
કાશી હરનારાયણ વાંચવા. જત ઘર ૧) શ્રી નવાપરા મધેનું
જમીન ઉઘડી ઉત્તર દખ્ખણ ગજ ૬ ગજ છ. ઉગમણે આથમણે
ગજ ૬ ગજ નવ એણી રીતે ઘર ૧) જમીન હદ ખુંટ સુદાંત
નવાલી ગજ ૨ ની મહાજની સીહારી છે. હદખુંટની વિગત કરો ૧)
ઓતર દેસે સથવારા અમીચંદ જીવાનો સીહારો છે. બીજો કરો
૧) દક્ષિણ દેશે અમારી પડતર જમીન છે તે મધે પડે છે. પછીત
આથમણી દેશે છે. પછીતે ખારી છે તથા નવાલી ગજ ૨ ની તે કસે
વિજાપુરના મહાજનની જમીન છે, તેની તથા અમારી સીહારી છે.
ઉગમણી મો ખારણું રાજમારગ મધે પડે છે. ખારણા ઉપર ખારી છે
તથા ખાળના પાણીનો રસ્તો એણીકોરા છે. એણી રીતે ઘર ૧ ની
જમીન પડતર હદ ખુંટ સમેત તમોને અલરામ નંદાવે વેચાથી
આપ્યું. તેની કીંમતના રૂ. ૧૨૦ અંકે સવાખાર પુરા નાણું સક્ષાઈ
રોકડું લઈને અલરામ નંદાવે વેચાથી આપ્યું. તે તમો તમારે
મન ગમે તેવી ઇમારત કરજો. એ લખું સહી છે. નીમે રૂપિયા છો
ને આના બે થકી ખમણા લેઈને આપ્યું છે. તે તમારી નજર મધે
આવે એવી ઇમારત કરજો તે સહી.

આયકવાડ સરકારનાદારેમો-અને ઇન્સપેક્ટરો.

ચાલી પ્રજાને વિજયપુરા મહાલ ઉપર આયકવાડ સરકારની
કુમાળીદાર—દારેમ આપ્યા, તેની નપમીલ સં. ૧૮૫૫થી

૧ સંવત ૧૮૫૫ થીની વીરસંદ પૂરવડે.

૪ સંવત ૧૮૫૬ થી લગભગ સંવત ૧૮૫૮ સુધી રાજેશી
ખતવંતરાવ કાશી વરસ ૪ વાસ ૧ રૂ. ૧૨૦૦૦૦ નો
મગતો (ઇન્સપેક્ટર)

૧૩ સંવત ૧૮૬૦ થી અંગ્રેજ સરકારને પાઠ મયો તે સંવત
૧૮૭૨ ની સાલ સુધી વરસ ૧૩ તેની વીમન.

૪ સં. ૧૮૬૦ થી સં. ૧૮૬૩ સુધી વર્ષ ૪ રાજેશીખતવંતરાવ
કાશી, અંગ્રેજ સરકાર પાસેથી ઇન્સપેક્ટરો રાખ્યો મગતો વરસ
૧ રૂ. ૧૪૦૦૦૦

૪ સંવત ૧૮૬૪ થી તે સં. ૧૮૬૭ સુધી અંગ્રેજ સરકાર
ખાનગી રાખ્યું વર્ષ ૪.

૫ સંવત ૧૮૬૮ થી ૧૮૭૨ સુધી વરસ ૫ અંગ્રેજ સરકાર
પાસેથી ઇન્સપેક્ટરો દેવરાવ કાશી લાખ્યા.

સંવત ૧૮૭૩ ની સાલમાં થીમંત આયકવાડને પાછા ચુખ્યા
અને મોળદલે ખીજા માહાલ અંગ્રેજ સરકારે લીધા કપડવલુ જ વિગેરે.

૧ સંવત ૧૮૭૩ ની સાલ મધે ખાનગી માહાલ થી
આયકવાડ સરકારે રાખ્યો. જમી ઉપર રાજેશી દેવરાવ
કાશી.

૨ સંવત ૧૮૭૪ તથા સં. ૧૮૭૫ રાજેશી દેવરાવ કાશી
ઇન્સપેક્ટરો રાખ્યા વરસ ૨

૩ સંવત ૧૮૭૬ થી સંવત ૧૮૭૮ સુધી રાજેશી ખાના
દારેમ મહાલ રાખીને ઇન્સપેક્ટરો આપ્યો તેની વીમન.

૧ સંવત ૧૮૭૬ જમાદાર આરુણાઇ ઇન્સપેક્ટરો.

૧ સંવત ૧૮૭૭ રાજેશી દેવરાવ કાશી ઇન્સપેક્ટરો રાખ્યું.

૧૪૧૦૦૦ સં. ૧૮૯૧ ૧૫૧૦૦૦ સં. ૧૮૯૩

૧૪૬૦૦૦ સં. ૧૮૯૨ ૧૫૫૦૦૦ સં. ૧૮૯૪

સં. ૧૮૯૫

તેમની તરફથી કુમાસદારી ઉપર જમાદાર સોભા આવ્યા તથા આગળ કારભારી નરોત્તમ તે નરોત્તમની બદલ મેતા ગીરધર રામજી આવ્યા. ત્યારપછી જમાદાર સોભા મૃત્યુ પામ્યા એટલે સંવત ૧૮૯૪ ની સાલમાં તેમના દીકરા મીંયા આચારભાઈ આવ્યા. સં. ૧૮૯૫ ની સાલની ચુંકવટી કારભારી રવરૂપરામ આવ્યા. ચૌ વીસા નાગર અને ગીરધર રામજી ગયા અને આચારભાઈ ગયા અને જમાદાર હાજી આવ્યા.

૧ સંવત ૧૮૯૬ ની સાલ મધે પારી. બાર્મચંદ. સેવકરામ થા માહાજા ખાનગી રાખી આવ્યા.

૧ સંવત ૧૮૯૭ ની સાલમાં માહાજા ખાનગી રાખી રાજેશ્રી ગણેશ પંથતાતા આવ્યા.

ઔરંગઝેબના સમયનું વિજાપુર.

[દીલ્હી તખ્તપર ઔરંગઝેબ બાદશાહ હતા, તે વખતે વીજાપુર તાલુકાનાં કેટલાં ગામો હતાં તેની યાદી]

૧ ગોઠવા	૧૦ મગરોડા
૨ કમાણા	૧૧ ખલ્લપુર
૩ લાહડી	૧૨ મલોટા
૪ સવાલા	૧૩ અલીઆસલુકાજી
૫ ખરવડા	૧૪ હોગાળા પાધરેટ
૬ કુવાસલુ	૧૫ પેપળદર
૭ દીઆળ	૧૬ રંગપુર
૮ મુસી	૧૭ માલુ
૯ સદુયાળા	૧૮ કમાલપુર

- ૧૯ શુદરાણુ
- ૨૦ હાજીપુર
- ૨૧ કુદેડા
- ૨૨ સુંદરપુર
- ૨૩ તેસાવા
- ૨૪ દેરીઉં
- ૨૫ ગઢડા
- ૨૬ માંકરોડા (સોળા, તળેછે)
- ૨૭ મુવાડા
- ૨૮ પેંડારડા
- ૨૯ ગોદમા
- ૩૦ પેઠામલી
- ૩૧ વરસોડા
- ૩૨ માણસા
- ૩૩ વલાસણુ
- ૩૪ મોરાદપુર
- ૩૫ રહેમતપુર
- ૩૬ ખાનપુર
- ૩૭ સોમસણુ
- ૩૮ અંગોરીઆ
- ૩૯ દુગાવ
- ૪૦ હેતવા
- ૪૧ ચાંગોદ
- ૪૨ કોલવડા
- ૪૩ માથલી ઉર્ફે શુંછલી
- ૪૪ મલાવ
- ૪૫ મોરવાડ
- ૪૬ ભાલક
- ૪૭ કલભા ઉર્ફે રાજપુર
- ૪૮ મહુડી

- ૪૯ વીહાર
- ૫૦ ઉમખળ
- ૫૧ તાતોસણુ
- ૫૨ જંત્રાલ
- ૫૩ ઇયાસર
- ૫૪ રંગપુર મહેવાશી
- ૫૫ રણુશીપુર
- ૫૬ વેડા તલપદવાંટો
- ૫૭ લોદરા
- ૫૮ મંડાલીખરોડ
- ૫૯ કડા
- ૬૦ મંડાલીવીહાર
- ૬૧ કુવાદરા
- ૬૨ ખરોડ
- ૬૩ રાલીસણુ
- ૬૪ ચડાસણુ
- ૬૫ ત્રાંસવાડ
- ૬૬ કોટ, રામપુર કોટ ઉર્ફે
- એડીયાદ રામપુર ઉર્ફે
- એસુની
- ૬૭ ઇભરામપુર
- ૬૮ વેરાવાસણુ
- ૬૯ દગાવાડીયા
- ૭૦ રીદરોલ
- ૭૧ શુંન્નતળ પદવાંટો
- ૭૨ સુરખા
- ૭૩ કેલીસણુ
- ૭૪ લાડોલ
- ૭૫ અલીઆસણુ મેવા
- ૭૬ કીયાદર

૭૭ આગલોટ (૧) મોટાવાસ	૯૫ અનોડીયા
(૨) નાનાવાસ	૯૬ સોલ
૭૮ ધાંદુ	૯૭ ગવાડા
૭૯ પીલવાઈ	૯૮ પામોલ
૮૦ ટીટોદબુ	૯૯ ચોભાસબુ
૮૧ કુખાવડા	૧૦૦ કુકરવાડા
૮૨ પાલડીશુભા	૧૦૧ ખાલોસબુ
૮૩ ધુનાઈ	૧૦૨ ખલુસા
૮૪ વઢાસબુ	૧૦૩ કોટડી
૮૫ પાલડી શહોડ	૧૦૪ પેરડા
૮૬ દેવડા	૧૦૫ ગલેશપુર
૮૭ પાલડીખ્યાસ	૧૦૬ દેવપ
૮૮ લાકરોડા	૧૦૭ કાંચા
૮૯ ગેશીતા	૧૦૮ સસારપુર ઉર્ડી કોતેમડ
૯૦ ઉદાઈ	૧૦૯ ચાંદપુર
૯૧ બીબીયા	૧૧૦ પુષ્પ
૯૨ ભામણપા	૧૧૧ રણાસબુ
૯૩ ખડાત	૧૧૨ કસ્તેશાંડા
૯૪ અંભાસબુ	૧૧૩ કસ્તેશાંડાવમા.

અંબત ૧૭૩૨ ની સાલમાં દીલ્હીની ગાદી ઉપર અહમદશાહ
પાશાહ હતા, તેઓ પોદરા હસનમહમદ ઉપર મહેરબાન થઈને
તેને શીસનગર ભાવેશી કરી આપી, તે વખતે પ્રમુખ શીસપુરનાં ગ્રામ
દસ પ્રમુખ શીસનગર તાલુકે આવ્યા તેની શરતઃ—

૧ ગોડવા	૧ કુચી
૧ કુવ.સહુ	૧ સરગઢા
૧ લાપડી	૧ સદુશગઢા
૧ રડીઆ	૧ ખરેવડ
૧ કમાલુ	૧ અન્ડેડ

આ શીવાય નીચેનાં ૪ ગામ સંવત ૧૮૪૩ માં વીસનગર
પ્રગણામાં ગયાં છે.

૧ ખદરપુર ૨ થલોટા ૩ અલીઆસણકાજી
૪ છોગાળ, ઘાઘરેટ

અને તે પછી વીસનગરમાં ખીજા ગામો ગયાં તે—

૧ ભાલક	૧ અલીઆસણમેઘા
૧ હંઆસર	૧ કીયાદર
૧ શુંજા	૧ દેણુપ
	૧ કાંસા

ખેરાળમાં ગામો ગયાં તે—

૧ પીપળદર	૧ માલવું (વિરાન ખીડતળે)
૧ રંગપુર	૧ ત્રાંસવાડ
	૧ શોભાસણ

સંવત ૧૮૮૮ માં ગામોની યાદી તે વખતે વેચ્યાં (રા ?) ન
હતાં તેની યાદી.

૩ લાટોલ તળે
૧ મોરાદપુર
૧ રહેમતપુર
૧ ખાનપુર
૧ સોમસણ નજીક ખરવડા
૧ દુર્ગાવ નજીક પુંધરા
૧ હેતવા નજીક કમ્બાણા
૧ એંગોરીયા નજીક જંત્રાળ

હાલ મહીકાંડામાં છે તે.

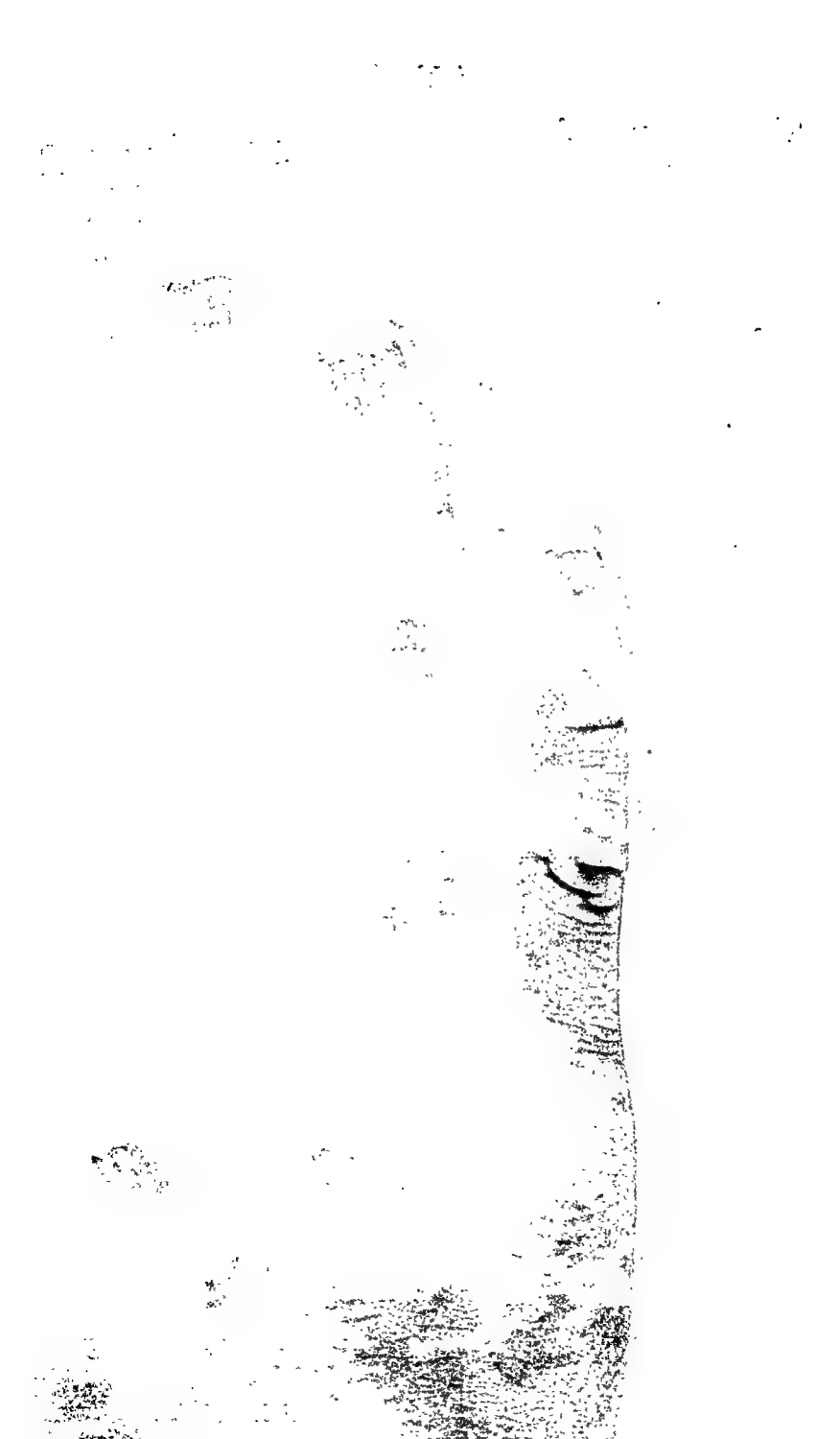
૧ માલુસા	૧ વરસોડા
૧ વલાસણા	૧ ગોદમા
૧ તેછાવ	૧ દેરીઆ

વીજપુર તાલુકામાં કેટલાંક ગામો કડી તાલુકાનાં આ પછી આવેલાં છે, અને કેટલાંક નવાં પરા પણ થયેલાં છે.

ગાયકવાડી રાજ્યના રાજ્યકર્તાઓની વંશાવલી.

૧ હામાણરાવ	
૨ પીલાણરાવ	ઇ. સ. ૧૭૨૪-૧૭૩૨
૩ હામાણરાવ	૧૭૩૨-૧૭૬૮
૪ સયાણરાવ	૧૭૬૮-૧૭૭૮
૫ દેવેસિંહરાવ	૧૭૭૮-૧૭૮૩
૬ ગોવિંદરાવ.	૧૭૮૩-૧૮૦૦
૭ આનંદરાવ.	૧૮૦૦-૧૮૧૮
૮ સયાણરાવ બીજા.	૧૮૧૮-૧૮૪૭
૯ ગણપતરાવ.	૧૮૪૭-૧૮૫૬
૧૦ ખંડેરાવ.	૧૮૫૬-૧૮૭૦
૧૧ મહારાવ.	૧૮૭૦-૧૮૭૫
૧૨ સયાણરાવ ત્રીજા	૧૮૭૫-૧૯૨૪ ચાલુ—

ગુજરાતનો અર્વાચીન ઇતિહાસ.

પંચાસરમાં આવડાનું રાજ્ય—વલ્લભીપુરનો નાથ થયા પછી આવડા ક્ષત્રિયો પંચાસરમાં આવ્યા. સોરઠકાંઠે દેવપટ્ટનમાં આવડા રહેતા હતા.

ઈ. ૧૨૩૦ માં રત્નમાળાનો કર્તા જણાવે છે કે ઈ. સ. ૬૬૬ માં પંચાસરમાં જયશિખરી રાજ્ય કરતો હતો.

પ્રમુખચિંતામણિમાં મેરુતુંગ વિ. ૮૦૨ માં વનરાજનો રાજ્યાભિષેક જણાવે છે પરંતુ તે વિચાર્યેણિમાં પાટણ સ્થાપન કર્યાની સાલ વિ. સં ૮૨૧ ના વૈયાળ વહિર જણાવે છે.

પાટણમાં ગણપતિની મૂર્તિ પર વિ. ૮૦૨ ની સાલ લખી છે પણ તે તે વખતના આંકડા નથી એમ વિદ્વાનો કહે છે.

વનરાજે વર્ષ ૬૦ રાજ્ય કર્યું. ૧૦૯ વર્ષે મરણ પામ્યો.

જ્યાવડાવંશ ઈ. સ. ૭૮૦થી ૯૬૧ સુધી આવ્યો.

યોગરાજ ઈ. ૮૦૬ થી ૮૪૧ આમુંડ ઈ. ૮૮૦-૯૦૮

સેમરાજ ઈ. ૮૪૧-૮૮૦ યાપક ઈ. ૯૦૮-૯૩૭

(૧૧૬૬) જન્મ અને રાજ્યાભિષેક ઈ. ૭૬૫ મરણ ઈ. ૭૮૦

બુલદ ઈ. ૯૩૭-૯૬૧

સોલંકી વંશ. ઈ. ૯૬૧ થી ૧૨૪૨

મૂળરાજ ઈ. ૯૪૨-૯૬૭ સિદ્ધરાજ ૧૦૬૪-૧૧૪૭

આમુંડ ૯૬૭-૧૦૧૦ કુમારપાલ ૧૧૪૭-૧૧૭૪

• કેટલાક ઇતિહાસોમાં નીચે પ્રમાણે જ્યાવડાવંશની વંશાવળી છે.

૧ વનરાજ	ઈ સ. ૭૪૬-૮૦૬	વનરાજ	૭૬૫-૭૮૦
૨ યોગરાજ	૮૦૬-૮૪૨	યોગરાજ	૮૦૬-૮૪૨
૩ સેમરાજ	૮૪૨-૮૮૧	રત્નાદિત	૮૪૨-૮૪૬
૪ બુલદ	૮૮૧-૯૬૫	વૈરિસિંહ	૮૪૬-૮૫૬
૫ વૈરિસિંહ	૮૬૫-૯૨૦	સેમરાજ	૮૫૬-૮૮૬
૬ રત્નાદિત	૯૨૦-૯૩૫	બુલદ	૮૮૬-૯૦૮
૭ સુમંતસિંહ (યાપક)	૯૩૫-૯૪૨	આમંતસિંહ (યાપક)	૯૦૮-૯૩૭

વદ્ધલસેન ૧૦૧૦-૧૦૧૦ અજયાળ ૧૧૭૪-૧૧૭૭
 દુર્લભરાજ ૧૦૧૦-૧૦૨૨ મૂળરાજ બીજો ૧૧૭૭-૧૧૭૯
 બીમ પેટેલો ૧૦૨૨-૧૦૬૪-૭૨ બીમ બીજો ૧૧૭૯-૧૨૪૧-૪૨
 કરણ ૧૦૬૪-૧૦૯૪

વાઘેલ વંશ. ઈ. ૧૨૧૯ થી ૧૩૦૪

કુમારપાલની માસીના પુત્ર અર્જુનરાજથી વાઘેલ વંશ ઉત્પન્ન થયો. કુમારપાળે અર્જુનરાજને બ્યામ્નપહાડી ગામ ઈનામમાં આપ્યું હતું. તેથી ગામના નામે વાઘેલ વંશ થયો.

અર્જુનરાજ ઈ. ૧૧૭૦-૧૨૦૦ વીરધવળ ઈ. ૧૨૩૩-૧૨૩૮
 લવણપ્રસાદ ઈ. ૧૨૦૦-૧૨૩૩

અણહિલ પાટણમાં રાજ્ય.

વીસલદેવ ઈ. ૧૨૪૩-૧૨૬૧ મહારાજાધિરાજ બીજો

અર્જુનદેવ ઈ. ૧૨૬૧-૧૨૭૪

સારંગદેવ ૧૨૭૪-૧૨૯૬

કરણદેવ ૧૨૯૬-૧૩૦૪

(૨૧)

ઈ. ૧૨૯૭ થી ૧૭૫૮ સુધી ગુજરાતપર સુસદમાની રાજ્ય રહ્યું દિલ્હીના મોગલ બાદશાહના સુબા મોમીનખાનને હરાવીને મરાઠાઓએ તેની પાસેથી અમદાવાદ લીધું.

ઈ. ૧૨૯૭ થી ૧૪૦૩ સુધી દિલ્હીના ખીલજી તથા તઘલખ બાદશાહનો ગુજરાતપર અમલ ચાલ્યો.

ઈ. ૧૪૦૩ થી ૧૫૭૩ સુધી ગુજરાતપર અમદાવાદના સુલતાનોનો અમલ ચાલ્યો.

ઈ. ૧૫૭૩ થી ૧૭૬૦ સુધી ગુજરાતપર દિલ્હીના મોગલ બાદશાહોનો અમલ ચાલ્યો. ગુજરાતપર સારી ચારસો વધુ સુધી મુસદમાની રાજ્ય રહ્યું.

વિ. સં. ૧૭૬૬ થી ૧૮૦૦ લગભગમાં દામાજીએ ગામ માણસાનો ઘેરો તોડી કાઢેલો હરાવી માણસાને ફરી બાળ્યું.

ઈ. ૧૭૪૧ માં ઉત્તોડ ગામ બાળ્યું.

દિલ્હીના બાદશાહો—(ગુજરાતપર)

૧ અલાઉદ્દીન ઇ. ૧૨૯૫-૧૩૧૭

૨ મુબારકખીલજી ઇ. ૧૩૧૭-૧૩૨૦

૩ આસુદ્દીન તખલખ ૧૩૨૦-૧૩૨૫

૪ મહમદ તખલખ ૧૩૨૫-૧૩૫૧

૫ ફિરોઝ તખલખ ૧૩૫૧-૧૩૮૮

૬ આસુદ્દીન તખલખ બીજો ૧૩૮૮-૧૩૮૯

૭ અબ્બેકર ૧૩૮૯

૮ નાસિરુદ્દીન મહમદ ૧૩૮૯-૧૩૯૩

૯ સિકંદર ૧૩૯૩

૧૦ મહમૂદ તખલખ બીજો ૧૩૯૩-૧૪૧૨

અમદાવાદના સુલ્તાન—૧૪૦૩-૧૫૭૭

૧ મહમૂદશાહ ૧. હો. ઇ. સ. ૧૪૦૩-૧૪૦૭

૨ મુબારકશાહ ૧૪૦૭-૧૪૧૧

૩ અહમદશાહ ૧. હો. ૧૪૧૧-૧૪૪૧

(ઇ. ૧૪૧૩ માં અહમદશાહે અમદાવાદ વસાવ્યું.)

૪ મહમૂદશાહ બીજો ૧૪૪૧-૧૪૫૨

૫ સુલ્તાન કુતુબુદ્દીનશાહ ૧૪૫૨-૧૪૫૬

૬ દાઉદશાહ ૧૪૫૬-૧૪૫૯

૭ મહમૂદબેગડો ૧૪૫૯-૧૫૧૩

૮ મુબારકશાહ ૨ બીજો ૧૫૧૩-૧૫૨૬

૯ સિકંદરશાહ ૧૫૨૬-૧૫૨૯

૧૦ મહમૂદશાહ બીજો ૧૫૨૯

૧૧ બહાદુરશાહ ૧૫૨૯-૧૫૩૬

૧૨ મહમૂદશાહ ૩. બે. (આસીરી) ૧૫૩૬-૧૫૩૯

૧૩ મહમૂદશાહ ૩. બે. ૧૫૩૯-૧૫૫૪

૧૪ અહમદશાહ ૨. બે. ૧૫૫૪-૧૫૬૧

૧૫ મુબારકશાહ ૩. બે. ૧૫૬૧-૧૫૭૩

ગુજરાતપર રાજ્યકર્તા મોગલ બાદશાહો.

૧ અકબર ૧૫૭૩-૧૬૦૫

- ૨ જહાંગીર ૧૬૦૫-૧૬૨૭
 ૩ શાહજહાન ૧૬૨૭-૧૬૫૮
 ૪ ઔરંગઝેબ (આલમગીર) ૧૬૫૮-૧૭૦૭
 ૫ બાહાદુરશાહ ૧ લો ૧૭૦૭-૧૭૧૨
 ૬ જહાંનઘારશાહ ૧૭૧૨-૧૭૧૩
 ૭ ફરુકશીઅર ૧૭૧૩-૧૭૧૬
 ૮ રૂપીઆઉદરજત ૧૭૧૬
 ૯ રૂપીઆઉદદૌલા. ૧૭૧૬
 ૧૦ મહમ્મશાહ, ૧૭૧૬-૧૭૪૮
 ૧૧ અહમદશાહ ૧૭૪૮ ૧૭૫૪
 ૧૨ આલમગીર બીજો, ૧૭૫૪ ૧૭૫૬

દીલ્હોના ખીલજી તથા તઘલખ બાદશાહોના
 વખતમાં ગુજરાતના સુબાઓ.

૧ બાદશાહ અલ્લાઉ-
દીન. ૧૨૯૫ ૧૩૧૫	{ સુબા. અલદખાન ૧૨૯૭-૧૩૧૫
અલ્પખાન ()
અલદખાન ઇ. સ. ૧૨૯૬ માં મરી ગયો.
હતા અને અલ્પખાન ૧૩૧૫માં મર્યો.
અનુસુદ્ધક સુલતાની ૧૩૧૮
અફરખાન.
હિસ્સામુદ્દીન
મલિકવાળદુદ્દીન
માલકખુશરૂ
૨ સુબારક ખીલજી
૧૩૧૭ ૧૩૨૦	{ તાગુસુદ્ધક ૧૩૨૦
મલિક સુકિખલ.
અહમદ અયાજ ખાનજહા
મલિક મુકબલ
નિમસુસુદ્ધક.
૩ આમુદ્દીન તઘલખ
૧૩૨૦ ૧૩૨૫	{ અફરખાન ૧૩૭૧
દરિયાખાન ૧૩૭૩
શમશુદ્દીન દમઘાની ૧૩૭૬
ફર્દુસુદ્ધકરાસ્તીખાન
૪ મહમદ તઘલખ
૧૩૨૫-૧૩૫૧	
૫ ફિરોજ તઘલખ
૧૩૫૧-૧૩૮૮	

૬ ગ્યામુદીન તથાલખ
ખીજી. ૧૩૮૬

૭ અબુએકર ૧૩૮૬

૮ નાસિરુદ્દીન મહ-

મહ ૧૩૮૬ ૧૩૯૩

૯ સિદ્દિકર ૧૩૯૩

૧૦ મહમદ તથાલખ.

૧૩૯૩ ૧૪૧૨

દીક્ષીના મોગલ બાદશાહો અને તેઓના ગુજરાત પર
નીમેલા યુધ્ધાઓ.

૧ મીરજા આઝીઝ કોકલતાશ.

૧૫૭૩-૧૫૭૫

૨. મીરજાખાન ૧૫૭૫-૧૫૭૭

૩ શહાબુદ્દીન ૧૫૭૭-૧૫૮૩

૪ ઇતિમાદખાન ૧૫૮૩-૮૪

અકબર ૧૫૭૩-૧૬૦૫

૫ મીરજા અબદુલ રહીમખાન ૧૫૮૭-૮૭

૬ ઇસ્માઇલ કુલીખાન ૧૫૮૭

૭ મીરજા આઝીઝ કોકલતાશ ૧૫૮૮-૧૫૯૨

૮ મુલ્તાન મુરાદખાન ૧૫૯૨-૧૬૦૦

૯ મીરજા આઝીઝ કોકલતાશ.

૧૦ કાલિજખાન ૧૬૦૬

૧૧ સેયદ મુર્તજાખાન યુધ્ધારી

૧૬૦૬-૧૬૦૬

૧૨ મીરજા આઝીઝ કોકલતાશ

૧૬૦૬-૧૬૧૧

જહાંગીર બાદશાહ

૧૬૦૫-૧૬૨૭

૧૩ અબદુલ્લાખાન શીરોજખાન

૧૬૧૧-૧૬૧૬

૧૪ મુકરમખાન. ૧૬૧૬

૧૫ શાહજહાં શાહજહાં ૧૬૧૮-૧૬૨૨

૧૬ મુલ્તાન હાવરખાન ૧૬૨૨-૧૬૧૪

૧૭ સંકુખાન ૧૬૨૪ ૧૬૨૭

(૨૨૪)

૨ શાહજહાન
૧૬૨૭-૧૬૫૮

- ૧૮ શેરખાન તુઝર ૧૬૨૭-૧૬૩૨
- ૧૯ ઈસ્લામખાન ૧૬૩૨
- ૨૦ બાકરખાન ૧૬૩૨
- ૨૧ સિયાહદરખાન ૧૬૩૩
- ૨૨ સૈફખાન ૧૬૩૩-૧૬૩૫
- ૨૩ આઝમખાન ૧૬૩૫ ૧૬૪૨
- ૨૪ મીરજા ઇસારતખાન ૧૬૪૨-૧૬૪૪
- ૨૫ શાહનુહો ઔરંગઝેબ ૧૬૪૪ ૧૬૪૬
- ૨૬ શૈસ્તાખાન ૧૬૪૬ ૧૬૪૮
- ૨૭ શાહનુહો મહમદશાહ શેકો
૧૬૪૮ ૧૬૫૨
- ૨૮ શૈસ્તાખાન ૧૬૫૨ ૧૬૫૪
- ૨૯ શાહનુહો મુરાદખાન ૧૬૫૪ ૧૬૫૭
- ૩૦ કાસમખાન ૧૬૫૭ ૧૬૫૯

૪ ઔરંગઝેબ
૧૬૫૮ ૧૭૦૭

- ૩૧ શાહ નવાઝખાન સફાની ૧૬૫૯
- ૩૨ જસવંતસિંહ ૧૬૫૯ ૧૬૬૨
- ૩૩ મદાખાનખાન ૧૬૬૨ ૧૬૬૮
- ૩૪ ખાનજહાન ૧૬૬૮ ૧૬૭૧
- ૩૫ મદારાત જસવંતસિંહ ૧૬૭૧-૧૬૭૪
- ૩૬ મહમદ અલીનખાન ૧૬૭૪ ૧૬૮૩
- ૩૭ મુઝતારખાન ૧૬૮૩ ૧૬૮૪
- ૩૮ મુઝતારખાન (હારતલ ખાન)
૧૬૮૪ ૧૭૦૩
- ૩૯ શાહનુહો મહમદ આઝમ
૧૭૦૩ ૧૭૦૫
- ૪૦ કાસમખાન ૧૭૦૫
- ૪૧ શાહનુહો મહમદ સિદ્દીકુલ
૧૭૦૫
- ૪૨ ઈબ્રાહીમખાન મુઝતાર

૫ બહાદુરશાહ શેઠા.
૧૭૦૭-૧૭૧૨

૪૩ ગાંધીકીર્તી ૧૭૦૮-૧૭૧૦

૬ બહાનદારશાહ-
૧૭૧૨-૧૭૧૩

૪૪ આસિફઉદ્દોલા ૧૭૧૨-૧૭૧૩

૭ ફરુખશિયર
૧૭૧૩-૧૭૧૬

૪૫ શાહમત ખાન ૧૭૧૩
૪૬ દાઉદખાન પત્રો ૧૭૧૪-૧૭૧૫
૪૭ મહારાજા અશ્વત્થિંગ ૧૭૧૫-૧૭૧૬
૪૮ સમસામુદ્દોલાખાન કોરાન
સરતજંગમહાદુર ૧૭૧૬-૧૭૧૯

૮-૯-૧૦ રક્ષિયા ઉદ-
દરબાર રક્ષિયાઉદ-
દોલા મહમ્મદશાહ
બાદશાહ ઇ. ૧૭૧૯
૧૭૪૮

૪૯ મહારાજા અશ્વત્થિંગ ૧૭૧૯-૧૭૨૧
૫૦ હૈદરકુલીખાન ૧૭૨૧-૧૭૨૨
૫૧ નિજામઉદ્દીન. ૧૭૨૨
૫૨ સર બુલદખાન ૧૭૨૩-૧૭૩૦
૫૩ મહારાજા અલેસિંગ ૧૭૩૦-૧૭૩૩
૫૪ મોમીનખાન. ૧૭૩૩-૧૭૪૩
૫૫ ફિદાઉદ્દીનખાન ૧૭૪૩
૫૬ અબદુલ આઝીઝખાન
૫૭ મુકતબીરખાન. ૧૭૪૩-૧૭૪૪
૫૮ ફકરુદ્દોલા ૧૭૪૪-૧૭૪૮
૫૯ જવાનમદખાન
મોમીનખાન
૬૦ મહારાજા વખતસિંગ ૧૭૪૮

૧૧ અહમદશાહ.
૧૭૪૮-૧૭૫૪

૧૨ બાદશાહ આલમ
ગીર ૧૭૫૪-૧૭૫૬

દિલ્હીની ગાદી પર થએલા મુદસમાન બાદશાહોની વંશાવલી.
બાદશાહોનાં નામ. કઈ સાલમાં ગાદીએ આવ્યો. મરણની સાલ.
મહમદઘોરી ૧૧૮૬ ૧૨૦૬

ગુલામવંશ

કુતુબુદ્દીન	૧૨૦૬	૧૨૧૦
અલતમશ	૧૨૧૦	૧૨૩૬
રજીયાબેગમ	૧૨૩૬	૧૨૩૬
બે નાના બાદશાહો	૧૨૩૬	૧૨૪૬
નાઝીફુદ્દીન	૧૨૪૬	૧૨૬૬
બલખન	૧૨૬૬	૧૨૮૭
કૈકુબાદ	૧૨૮૭	૧૨૯૦

ખીલજીવંશ

જલાલુદ્દીન	૧૨૯૦	૧૨૯૫
અલાઉદ્દીન	૧૨૯૫	૧૩૧૫
મુબારક	૧૩૧૫	૧૩૨૦

તઘલખવંશ

ગયાસુદ્દીન	૧૩૨૦	૧૩૨૫
મહમદ	૧૩૨૫	૧૩૫૧
પ્રીરોજશાહ	૧૩૫૧	૧૩૮૮
(નાના બાદશાહો)	૧૩૮૮	૧૩૯૪
મહમદ	૧૩૯૪	૧૪૧૨

સૈયદવંશ

ખીજરખાં અને	૧૪૧૨	૧૪૨૧
(ખીજ ત્રણ બાદશાહો)		૧૪૩૩
મુબારક	૧૪૨૧	૧૪૪૩
મહમદ	૧૪૩૩	૧૪૫૦
અલાઉદ્દીન	૧૪૪૩	

(૨૨૭)

ઘોઘીવંશ

મહીલોલખાન	૧૪૫૦	૧૪૮૮
સિકંદર	૧૪૮૮	૧૫૧૭
મંજાદીમ	૧૫૧૭	૧૫૨૬

મોગલવંશ

બાબર	૧૫૨૬	૧૫૩૦
હુમાયુ	૧૫૩૦	૧૫૫૫
અકબર	૧૫૫૬	૧૬૦૫
જહાંગીર	૧૬૦૫	૧૬૨૭
શાહજહાન	૧૬૨૭	૧૬૫૮
ઔરંગઝેબ	૧૬૫૮	૧૭૦૭

(ઉલ્લા મોગલ બાદશાહો)

બહાદુરશાહ	૧૭૦૭	૧૭૧૨
જહાંગીરશાહ	૧૭૧૨	૧૭૧૩
ફરુકશીઅર	૧૭૧૩	૧૭૧૬
મહમદશાહ	૧૭૧૬	૧૭૪૮

(મોગલાઈ શાસ્યનો અંત)

મહમદશાહ	}	૧૭૪૮	૧૮૫૮
આલમગીર બીબી			
શાહઆલમ બીબી			
અકબર બીબી			
મહમદ બહાદુરશાહ			

મોગલાઈ રાજ્યના મુખ્ય બનાવોની સાલવાર યાદી.

મુખ્ય બનાવ.

સાલ.

બાબરનો જન્મ

ઈ. સ. ૧૪૮૨

મોગલાઈ રાજ્યના સ્થાપના

ઈ. સ. ૧૫૨૬

ફત્તેપુર સીક્રીની લડાઈ

ઈ. સ. ૧૫૨૭

બાબરનું મરણ

ઈ. સ. ૧૫૩૦

બકસરની લડાઈ

ઈ. સ. ૧૫૩૯

કનોજની લડાઈ

ઈ. સ. ૧૫૪૦

અકબરનો જન્મ

ઈ. સ. ૧૫૪૨

સરહદની લડાઈ

ઈ. સ. ૧૫૫૫

પાણીપતની બીજી લડાઈ

ઈ. સ. ૧૫૫૬

ખુશરૂનું મરણ

ઈ. સ. ૧૬૨૧

શાહજહાંની દક્ષિણપર સ્વારી

ઈ. સ. ૧૬૨૦

સર ટોમસ રો'નું હિંદમાં આવવું

ઈ. સ. ૧૬૧૫

ઔરંગઝેબની દક્ષિણપર સ્વારી

ઈ. સ. ૧૬૮૩

વિજ્ઞપુર ખાલસા થવું

ઈ. સ. ૧૬૮૬

ગોવળકોંડા ખાલસા થવું

ઈ. સ. ૧૬૮૭

ઔરંગઝેબનું મરણ

ઈ. સ. ૧૭૦૭

શીખલોકોનો બળવો

ઈ. સ. ૧૭૧૦

નિલમ રાજ્યની સ્થાપના

ઈ. સ. ૧૭૨૦

નાદીરશાહની સ્વારી

ઈ. સ. ૧૭૩૬

છેલ્લા મોગલ બાદશાહનો નાશ

ઈ. સ. ૧૮૬૨

મરાઠી રાજ્યની ક્રમવાર વંશાવલી.

(૧) મહાન શિવાજી

(રાયગઢ ઇ. સ. ૧૬૬૪-૧૬૮૦)

(૨) રાજાજી
(રાયગઢ ૧૬૮૦-૧૬૮૯)

(૫) રાણુ
(સતારા ઇ. સ. ૧૭૦૮ થી ૧૭૪૮)
(અપુત્ર)

(૩) રામરામ
(રાયગઢ ૧૬૮૯-૧૭૦૦)
(સતારાની ગાદીની સ્થાપના)
(ઇ. સ. ૧૬૯૮)

(૪) શિવાજી
(સતારા ઇ. સ. ૧૭૦૦-૧૭૦૮)
(મરાઠી રાજ્યના બે ભાગ)

દેવદુર્ગ
(રાણુના સતારે આવવાથી
ખીજી ગાદીની સ્થાપના થઇ
અને તે દાસ પશુ દયાત છે.)

સતારા
(૬) રામરામ
(સતારા ઇ. સ. ૧૭૪૮-૧૭૭૮)
(૭) રાણુ (કાકા)
(સતારા ઇ. સ. ૧૭૭૮-૧૮૧૮)

(૮) બાબાસાહેબ
(સતારા ઇ. સ. ૧૮૧૮ થી ૧૮૩૭)

(૯) બાબાસાહેબ
(સતારા ૧૮૩૭-૧૮૪૮)
અંગ્રેજોએ સતારા
ઇ. સ. ૧૮૪૮ માં
ખાલસા કર્યું.)

મરાઠી રાજ્યના મુખ્ય બનાવોની સાલવાર યાદી.

મુખ્ય બનાવ.	સાલ.
મહાન શિવાજીનો જન્મ.	ઈ. સ. ૧૬૨૭
શિવાજીનું પહેલીવાર સુરત છૂંટવું.	ઈ. સ. ૧૬૬૪
શિવાજીનું બીજીવાર સુરત છૂંટવું.	ઈ. સ. ૧૬૭૪
શિવાજીને રાજ્યાભિષેક.	ઈ. સ. ૧૬૭૪
શિવાજીની કણ્ઠાટક ઉપર સ્વારી.	ઈ. સ. ૧૬૭૬
શિવાજીનું મરણ.	ઈ. સ. ૧૬૮૦
સંભાળના દિકરા શિવાજીને કેદ.	ઈ. સ. ૧૬૮૯
સતારામાં મરાઠી રાજ્યની સ્થાપના.	ઈ. સ. ૧૬૯૮
શાહુનું ગાદીએ આવવું.	ઈ. સ. ૧૭૦૮
કોલ્હાપુરની ગાદીની સ્થાપના.	ઈ. સ. ૧૭૦૮
શાહુનું મરણ.	ઈ. સ. ૧૭૪૮
સતારાની ગાદીનો અંત.	ઈ. સ. ૧૮૪૮

પેશ્વાના વંશજોની ક્રમવાર વંશાવલી.

ખાંસાણ વિશ્વનાથ
(પહેલો પેશ્વા ઇ. સ. ૧૭૧૪-૧૭૨૦)

ખાંસરાવ
(બીજો પેશ્વા ઇ. સ. ૧૭૨૦-૧૭૪૦)

ખાંસાણ ખાંસરાવ
(ત્રીજો પેશ્વા ઇ. સ. ૧૭૪૦-૧૭૬૧)

રઘુનાથરાવ
(ચોથો પેશ્વા)

માધવરાવ
(પાંચમો પેશ્વા ઇ. સ. ૧૭૬૧-૧૭૭૨)

નારાયણરાવ
(ષાંચમો પેશ્વા ઇ. સ. ૧૭૭૨-૧૭૭૩)

ખાંસરાવ બીજો
(સાતમો પેશ્વા ઇ. સ. ૧૭૮૬-૧૮૧૮)
(અંત ઇ. સ. ૧૮૧૮)

માધવરાવ બીજો
(છઠો પેશ્વા ઇ. સ. ૧૭૭૩-૧૭૮૫)

પેશ્વાના રાજ્યના મુખ્ય બનાવોની સાલવાર યાદી.

મુખ્ય બનાવ

સાલ

પેશ્વાની ગાદીની પુનામાં સ્થાપના.

ઇ. સ. ૧૭૫૧

ઉદ્દગીરની લડાઈ.

ઇ. સ. ૧૭૬૦

પાણીપતની ત્રીજી લડાઈ.

ઇ. સ. ૧૭૬૧

સાલબાઈની સંધી.

ઇ. સ. ૧૭૮૨

ખરડાની લડાઈ.

ઇ. સ. ૧૭૮૫

પુનાની લડાઈ.

ઇ. સ. ૧૮૦૧

વસાઈની સંધી.

ઇ. સ. ૧૮૦૨

પેશ્વાઈનો અંત.

ઇ. સ. ૧૮૧૮

ભારત ઐતિહાસિક ઉપયોગી પ્રકીર્ણક.

સાલવાર ઉપયોગી યાદી.

હિંદુસ્થાન પર મુસલમાનોનું પહેલું આક્રમણ ઇ. સ. ૬૬૪ માં થયું તે વખતે મુસલમાનો મુલતાનથી પાછા ફર્યા.

ખીલ્જી આક્રમણ ઇ. સ. ૭૧૧ માં થયું. તે વખતે તેમણે સિન્ધુ દેશ પર પોતાની સત્તા સ્થાપી; પરંતુ થોડા સમય પછી રજપૂતોએ તેઓને પાછા હાંકી કાઢ્યા.

ત્યારબાદ મહમદગીઝનીએ આક્રમણ કર્યું અને સૌરાષ્ટ્રમાંનું પ્રભાસપાટણનું સોમનાથનું મંદિર લુંટ્યું. તે પાછો ગયો ઇ. સ. ૧૦૨૪

ઇ. સ. ૧૧૯૩ માં દિલ્હીના પ્રદેશમાં મુસલમાનોની સત્તા સ્થાપિત થઈ.

ઇ. સ. ૧૨૯૭ માં ગુજરાત પર દિલ્હીના બાદશાહોની સત્તા જામી.

ઇ. સ. ૧૧૭૮ માં ગુજરાત પર શાહબુદ્દીન ઘોરીએ ચઢાઈ કરી તેમાં ભીમદેવે ઘોરીને હરાવ્યો. ઘોરીના સરદાર કુતુબુદ્દીને સ્વારી કરી તેમાં ભીમ હાર્યો.

ઇ. સ. ૧૨૯૭ માં અહ્મદીલ્હીને ગુજરાતનું રાજ્ય લીધું.

ઇ. સ. ૩૪૦ માં ગુપ્ત વંશના સેનાપતિ ભટ્ટાર્કે વલ્લભીપુર જસાવ્યું.

ઇ. સ. ૭૪૬ થી ૯૪૨ સુધી ગુજરાત પર ચાવડાનું રાજ્ય રહ્યું.

ઇ. સ. ૯૯૭ માં ચામુંડ ગાદીએ બેઠો.

ઇ. ૧૩૦૪ માં કરણ વાઘેલો મરણ પામ્યો.

આઠમી સદીની આખરે પારસીઓ હિંદમાં આવ્યા. સંજ્ઞામાં જાદવ રાણાના આશ્રયે રહ્યા.

ઈ. સ. ૧૧૪૨ માં નવસારીમાં કેટલાક પારસીઓ આવી રહ્યા.
 સેદેરમાં કુમારપાળ અને સંપ્રતિ રાજાએ કરાવેલાં દેરાસર
 હતાં. સુસદમાનોના વખતમાં તે નષ્ટ થયાં અને તેની મસ્જીદો થઈ.
 રાંદેર, કામરેજ મોટાં શહેર હતાં.

ઈ. સ. ૧૪૧૫ માં અહમદશાહે અમદાવાદ વસાવ્યું.
 મહમદ બેગડાએ જૂનાગઢ અને પાવાગઢ એ બે જઠ લીધા
 અને દારકાના મંદિરનો નાશ કર્યો.

ઈ. સ. પૂર્વે ત્રીજા ચોથા સૈકામાં કાઠીઆવાડ ગુજરાતમાં
 મૌર્યવંશના રાજાઓનું રાજ્ય હતું.

અશોક તરફથી નિખાએલો મુબો ગુજરાત પર તથા સૌરાષ્ટ્ર
 પર રાજ્ય કરતો હતો (જુનાગઢમાં રહીને.)

અશોક પછી સૌરાષ્ટ્ર ગુજરાત ગ્રીક બાક્ટ્રીયન રાજાઓના
 તાબામાં આવ્યું. એ રાજાઓનું સો વર્ષ રાજ્ય ચાલ્યું.

પછીથી ઈંડોપાર્થિઅન વંશનું રાજ્ય થયું. એ વંશના
 રાજાઓ ગુજરાત પર મુબા મોકલતા તે ક્ષત્રપ કહેવાતા. પાછળથી
 તેઓ સ્વતંત્ર રાજાઓ થયા, તેમની રાજધાની માળવામાં હતી.
 ત્રીજા ક્ષત્રપ રાજા રૂદ્રદામનો એક અમલદાર ગુજરાત અને
 સૌરાષ્ટ્રનો મુબો હતો.

ક્ષત્રપો પછી શુસ વંશના રાજાઓ થયા. તેમની રાજધાની
 કનોજમાં હતી. ઈ. સ. ૨૫૭ માં શુસ વંશના ચંદ્રશુસ વિક્રમાદિત્યે
 ગુજરાત બાદ સૌરાષ્ટ્ર સર કર્યું.

ઈ. સ. ૬૪૦ થી ઈ. સ. ૬૧૪ સુધી ગુજરાત પર વહ્મણી
 રાજાઓનો અમલ રહ્યો.

ઈ. સ. ૪૫૪ માં ગુજરાતમાં આનંદપુર (વઝનગર) માં
 હુવસેન નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો (ઈ. સ. ૫૦૦ માં)

વહ્મણીપુરનો છેલ્લો રાજા ચિલાદિત્ય હતો. તેના પર સિયિઅન
 લોકોએ ચડાઈ કરી તેનું રાજ્ય લીધું.

ઇ. સ. ૬૯૬ માં પંચાસરમાં જયશિખરી રાજા હતો.

વિ. સં. ૮૦૨ માં ચૈત્ર વદિ બીજે વનરાજે શ્રી શિલગુણસૂરિના ઉપદેશાનુસાર પાટણ વસાવ્યું.

ઇ. સ. ૮૪૬ માં વનરાજ મરણ પામ્યો. તેનો પુત્ર યોગરાજ તે પછી દેવરાજ, ભુવડ, વૈરીસિંહ, રતનાદિત્ય અને છેલ્લો સામંતસિંહ આવડો થયો.

ઇ. સ. ૯૬૧ માં સોલંકી મૂળરાજ પાટણની ગાદીએ બેઠો. ઇ. સ. ૯૪૨ માં મૂળરાજ મરણ પામ્યો. તેનો પુત્ર ચામુંડ ગાદીએ બેઠો. તેના વખતમાં મહમદ ગીઝનીએ સોમનાથ પર ચઢાઈ કરી. ચામુંડના વારસ વલ્લભસેન અને ભીમસેન તેની સામે લડ્યા. ગીઝનીએ સોમનાથનું દહેડું તોડ્યું.

ભીમદેવના પર અજમેરના રાજા વિશલદેવ ચઢુઆણે સ્વારી કરી. ભીમ હાર્યો વિશલદેવે વિસલનગર વસાવ્યું.

અમદાવાદના સુલતાન અહમદશાહના સમયમાં વરસોજીએ તથા જેતોજીએ અહમદશાહને પજવ્યો. તેથી ખાદશાહે વરસોજીને ૨૫૦ ગામ કલોલ સાથે આપ્યાં તથા જેતોજીને સાણંદનાં ૨૫૦ ગામ આપ્યાં.

મહમદ બેગડાના વખતમાં કલોલના ઠાકોર વીરસિંહ વાઘેલાની સ્ત્રી રૂડારાણીએ પાંચ લાખ ટકા ખરચીને અડાણજ ગામની પાસે વાવ બંધાવી.

ઇ. સ. ૧૩૯૬ માં જફરખાન ગુજરાતનો સુલતાન થયો.

ઇ. સ. ૧૪૮૩ માં મહમદ બેગડાએ પાવાગઢ લીધું.

ઇ. સ. ૧૫૩૧ માં મહમદ બેગડાએ માળવા જીત્યો.

ઇ. સ. ૧૫૩૪ માં હુમાયુએ ચાંપાનેર લીધું.

ઇ. સ. ૧૫૭૩ માં અકબરે ગુજરાત લીધું.

ઇ. સ. ૧૭૩૦ માં જોધપુરના રાજા અભયસિંહ સુબાએ જેશ્વા પાસેથી અમદાવાદ કબજે લીધું.

ખ. સ. ૧૭૩૪ માં પિલાંછરાવનાં મરણ પછી અભયસિંહે વડોદરા સરેખાનબાળીને આપ્યું હતું, તે હામાછરાવે પાછું લીધું.

નવાબ ખાનબાળી પાસેથી મરાઠાઓએ અમદાવાદ લીધું. તેના એક ભાગ રાયોળા દાદાએ પોતાની પાસે રાખ્યો અને બીજો ગાયકવાડને સોંપ્યો. ગાયકવાડની હવેલી કહેવાય છે, ત્યાં ગાયકવાડનું લશ્કર રહેતું હતું. બાળીએ અમદાવાદનો કબજો સોંપ્યો તેના બહામાં બાળીને પાટણ, વડનગર, વિજાપુર, રાયનપુર અને બીજાં કેટલાંક પરગણાં આપવામાં આવ્યાં. ઇ. સ. ૧૭૫૭.

ખ. સ. ૧૭૬૦ મરેઠી સત્તા પૂર્ણકલાએ પહોંચી હતી. મરેઠાઓએ અહમદશાહ દુરાનીએ મોકેલા મુખાને હરાવી પંજાબ સરકાર પેશ્વા, મરાઠા અને દુરાનીનું પાણીપતના મેદાનમાં મુઢ થયું. તેમાં મરાઠા હાર્યા.

ઇ. સ. ૧૭૬૧ માં દુરાનીના છત થઈ.

ઇ. સ. ૧૭૬૩ થી ૧૭૬૬ સુધી હામાછરાવ ગાયકવાડે બાળી સાથે લડાઈ ચાલુ રાખી વિસનગર, વડનગર, જેરાળી, વિજાપુર પરગણાં છતી લીધાં.

૧૭૬૨ માં બાલાછ પેશ્વા મરણ પામ્યો.

૧૭૬૮ માં હામાછરાવ પાટણમાં મરણ પામ્યો.

ખ. સ. ૧૭૬૮ થી ૧૭૬૩ સયાછરાવે શાન્ત થયું.

ઇ. સ. ૧૭૭૨ માં માધવરાવ પેશ્વાનો કાગ થયો, અને નાશ-ધણરાવ ગાદીએ બેઠા.

કરણરાવને મોઢેરાનું દેવળ બંધાવ્યું. તથા તેણે કરણાવલી નગરી વસાવી તથા કરણસાગર તળાવ બંધાવ્યું.

કરણની રાણી મીનગદેવીએ વીરમગામનું મુનસર તળાવ અને પોળકાનું મહાવ તળાવ બંધાવ્યું.

વિશલદેવના મંત્રી વસ્તુપાળે દબોહની કિલ્લા બંધાવ્યો.

ખ. સ. ૧૮૦૩ થી ૧૮૦૩ સુધી અમદાવાદના મુલ્તાનેનું ગુજરાતપર શાન્ત થયું.

(સૌરાષ્ટ્ર ઇતિહાસ પ્રકીર્ણ)

સૌરાષ્ટ્રમાં પૂર્વે શ્રીકૃષ્ણનું રાજ્ય હતું, દારિકામાં કૃષ્ણ પછી તેનો પ્રપૌત્ર વજ્રનાભ ગાદીએ બેઠો. વજ્રનાભ પછી શતવીર.

ઈ. સ. બીજા સૈકામાં કાળાઓના તાબે ઓખામંડળ દારિકા ગયું.

સીરીયાના યોદ્ધા સમ્રત બેલીમે ઓખામંડળ તાબે કર્યું.

પ્રાચીન દારિકા દરિયામાં ડૂબી ગઈ હતી.

હાલનું ગોરિંજ તે પહેલાં ગીજની કહેવાતું. ત્યાં બેલિમે રાજધાની કરી. દારિકાથી અગ્નિકોણ તરફ છ માઇલ પર ગોરિંજ ગામ છે.

બેલીમને મેહેમ શુક્રના નામના સિરિયાના યોદ્ધાએ હરાવી તેને કાઢી મુક્યો.

કાળાઓએ ત્રીજીવાર ઓખામંડળ લીધું.

ઈ. સ. છઠ્ઠા સૈકામાં ચાવડા રજપુતો સૌરાષ્ટ્ર પર સત્તા ધરાવતા હતા.

ચાવડા અખેરાજીએ ઓખામંડળ લીધું, પછી ભુવડરાય તે પછી તેનો પુત્ર જયસેન થયો.

જયસેને ચાવડાપાદર નામે ગામ વસાવ્યું, તેનાં ખંડેર હાલ મૂલવાસરગામની પડોશમાં દેખાય છે.

જયસેન પછી જગદેવ થયો, તે પછી તેનો પુત્ર મંગળજી થયો. પછી તત્પુત્ર દયાળદેવ, તત્પુત્ર જંગદેવ, જગદેવને બે પુત્ર કનકસેન અને અનંતસેન થયા.

કનકસેને કનકાપુરી (હાલનું વસઈ) વસાવ્યું.

કનકસેને જૈન દેરાસરો ઘણાં બંધાવ્યાં હતાં, તેનાં ખંડેર હાલ વસઈની બહાર ઘણાં દેખવામાં આવે છે.

અનંતદેવે પોતાના ભાઈથી છુટા પડી દારિકામાં રાજ્ય કર્યું.

અનંતદેવ પર પરમાર વાહરો છેલ્લા રજપુતોએ હલ્લો કરી તેના પ્રાણ લીધા.

તેરમા સૈકાના મધ્ય ભાગમાં વેરાવળ તથા વિજયલ રોડોડે, દેરોડો તથા ચાવડાઓ વચ્ચે શુદ્ધ થતું હતું, તેનો લાભ લઇ બન્નેને મારી હઠાવી પોતાના કબજામાં રાખ્ય કર્યું, તેમણે વાઘેલ બટક રાખી.

વેરાવળ પછી વિક્રમસિંહ ગાદીએ બેઠા.

વિક્રમસિંહ પછી નવ રાણાએ થયા. વિક્રમસિંહ પછી દશમી પેઢીએ સાંગલુલ થયે. સાંગલુલ પછી ભીમલ થયે.

મહમદ બેગડાએ ભીમલને હરાવી ખંડિયો બનાવ્યો.

ગુજરાત અર્વાચીન રાજ્ય પ્રકીર્ણ,

ઈ. સ. ૧૪૦૩ દિલ્લીના બાદશાહ તખલખથી સ્વતંત્ર થઈને બહરખાન સરદારે પુત્રના નામે સ્વતંત્ર ગુજરાતની પાદશાહી સ્થાપન કરી. તથા થોડા વખતમાં પુત્ર મરણ પામવાથી બહરખાન પોતે મુજફ્ફરશાહ સુલ્તાન બન્યો.

ઈ. સ. ૧૪૧૫ ત્રીજા સુલ્તાન અહમદશાહે અમદાવાદ વસાવ્યું. બહરખાને, મુજફ્ફરશાહે, અહમદશાહે તથા મહમદ બેગડાએ ધણા હિંદુઓને મુસલમાન બનાવ્યા.

ઈ. સ. ૧૫૭૩ માં અકબરે ગુજરાત છતી લીધું.

ઈ. સ. ૧૬૬૪ માં શિવાજીએ સુરત છુટ્યું, ૧૬૮૦ માં શિવાજી મરણ પામ્યો.

ઈ. સ. ૧૭૦૫ થી ૧૭૫૭ સુધીમાં દિલ્લીની રાજ્યસત્તા નબળી પડી ગઈ.

ઈ. સ. ૧૭૩૦ માં પિલાણરાવે બાબી પાસેથી વડોદરા છતીને વડોદરામાં ગાયકવાડી રાજ્યની સ્થાપના કરી.

ઈ. સ. ૧૭૩૧ માં જ્ઞેષ્ઠપુરના અબયસિંહની બાદશાહે ગુજરાતના સુબા તરીકે નિમણૂક કરી અને તેણે ઈ. સ. ૧૭૩૨ માં પીલાણરાવને દબાવી મરાવ્યા.

ઇ. સ. ૧૭૪૦ ગુજરાતનો સુબો ફકીર ઉદ્ધવલા થયો.

હામાજીરાવ ગાયકવાડે ફકીર ઉદ્ધવલાને નમાવી રાજ્ય વધાર્યું, તે પછી કમાલુદ્દીન બાબીએ અમદાવાદનો કબ્જો લીધો હતો, તેને પેશ્વાએ તથા ગાયકવાડે સપડાવીને પાટણ, વીસનગર અને વિજયપુર તેના કબજામાં રાખી ત્યાંથી વિદાય કર્યો.

વિ. સં. ૧૮૨૦ (અને ૧૭૬૩-૧૭૬૪) માં હામાજીએ વીસનગરમાં રહેનાર બાબીપર ચડાઇ કરી અને વિસનગર, વિજયપુર લીધાં; અને બાબીને કાઢી મૂકીને તેના તાબે સમી, રાધનપુર તથા પાટણ નજીકનાં સાડાત્રણ ગામ ફક્ત રહેવા લીધાં.

ઇ. સ. ૧૮૦૨ માં કડીના મદદારાવે બંડ કરી વિજયપુરનો કિલ્લો કબ્જો કર્યો હતો, પછી મદદારાવ હાર્યાથી ગાયકવાડના કબ્જો થયો.

ઇ. સ. ૧૭૫૩ માં મુસલમાન સત્તાને સ્થાને મરાઠાની રાજ્ય સત્તા લામી.

ઇ. સ. ૧૭૦૪ માં બાબીના વંશી જાફરખાને પોતાની બુદ્ધિથી રાધનપુર, સમી, મુજપુર અને તરવાડાનો તાબો મેળવ્યો હતો, તે પાટણનો મદદનીશ હાકેમ હતો અને તે અગીયાર વર્ષ પછી (વિજયપુર) નો હાકેમ થયો હતો.

ઇ. સ. ૧૭૫૭ માં મરાઠાઓએ અમદાવાદનો કબ્જો લીધો અને કમાલુદ્દીનખાનને મરાઠાઓએ રાધનપુર, મુજપુર, પાટણ, વડનગર, વિસનગર, વિજયપુર પરગણાં જૂઠાં કાઢી આપ્યાં.

પરદેશી લોકની સ્વારીઓ.

૧. સેમિરામિસ ૨. સેમોમિસ ૩. દરવેશ ગુરુતારપ ૪. સિકંદર ૫. સેલ્યુકસ ૬. મેથાસ્થિનિસ ૭. બાકુત્રિયાનાબીક ૮. ચક્રે મિથિ ૯. મેમિરામિસ ૧૦. યુધિષ્ઠિરના વંશજોના સમયમાં આમિરિયા રાજની સેમિરામિસ નામે રાણીએ આ દેશ ઉપર સ્વારી કરી લોકોને જીતવા ૧૧. પંજાબનો રાજા તેની સામે થયો, તેથી મોખરા.

મિસ્રનું સૈન્ય બચલીત થઈ નાશી ગયું. આ સ્વારી સુમારે ૧૮૦૦ વરસ ઉપર થઈ હતી.

સેસોસ્ટ્રિસ-મિસરદેશનો સેસોસ્ટ્રિસ રાજા પણ આ દેશ ઉપર ચઢી આવ્યો હતો. તે વખતે ભરતખંડમાં મગધમાં સંહદેવના વંશજ રાજા બળવાન હતા. સેસોસ્ટ્રિસની સ્વારીની કંઈ પણ નિશાની આ દેશમાં રહી નથી.

હરવેશ શુસ્તાર્પ-મગધના તક્ષક રાજાઓના સમયમાં હરવેશ શુસ્તાર્પ નામે ઇરાનના પારસી રાજાએ પંજાબ ઉપર ચઢાઈ કરીને કેટલોક ભાગ જીતી લીધો. તે પુષ્કળ સોનું લઈ ગયો. એ હરવેશે ગ્રીસ દેશ ઉપર સ્વારી કરી ત્યારે એની સાથે ભરતખંડી સિપાઈઓ હતા, તે ઉપરથી આ દેશ ઉપરની સ્વારીની વાતને ટેકો મળે છે. બીજા રાજાઓની સ્વારીઓ કરતાં વધારે ખાત્રીલાયક સ્વારી સિકંદરની હતી. એ રાજા ગ્રીસ દેશમાં રાજ્ય કરતો હતો. એણે ઇરાનનું પારસી રાજ્ય જીતીને ઇ. ૩૨૭ માં પંજાબ ઉપર સ્વારી કરી. એલમ નદી મુખી એની સાથે કોઈ થયું નહિ. એલમની પૂર્વ દિશામાં દિલ્લી મુખી પૌરવ નામે ક્ષત્રી રાજા રાજ્ય કરતો હતો તે પોતાની સેના લઈ સિકંદર સામે યુદ્ધ કરવાને ઉભો, પૌરવ અને તેની સેના બહુ બહાડુરીથી લડી, પણ તેના બે પુત્રો લડાઈમાં પડ્યા ને પોતે કેંદ પકડાયો, તેથી સિકંદર જય પામ્યો. પૌરવનું પરાક્રમ જોઈ સિકંદરે તેને માન આપી તેનું રાજ્ય પાછું સોંપ્યું. મગધ દેશમાં આ વખતે નંદ રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેનો અનેરસ પુત્ર ચંદ્રગુપ્ત નાસીને પૌરવને આપ્યો આવ્યો હતો. તેણે મગધ દેશ જીતી લેવાની સિકંદરને સલાહ આપી. સિકંદરને પણ એવી ઇચ્છા થઈ. પરંતુ તેનું સૈન્ય પોતાના મુલકથી ઘણું દૂર આવ્યું હતું. તથા પૌરવના પરાક્રમથી ડરી ગયું હતું તેથી તેમણે આગળ જવાની ના પાડી; તેમજ ભરતખંડમાં જો એકજ દાર થાય તો આખું ગ્રીક સૈન્ય નાશ પામે એમ હતું. તેથી સિકંદર પાછો ફર્યો. તે સતલજનદી એજાંજી મુલતાન મયેલ ત્યાં પણ ભરતખંડના આર્યો સાથે તેને લડ્યું પડ્યું. સિકંદર

જય પામ્યો પણ તે જખમી થયો. પછી તે હૈદરાબાદ (પાતાળનગર) આવ્યો ને તે જીત્યું. ત્યાંથી પોતે બલુચિસ્તાન ને ધરાનને માર્ગે જાળીલોન ગયો. એ મહાન બાદશાહ ઇં ૩૨૩ માં મરણ પામ્યો. તે અપુત્ર હોવાથી તેનું રાજ્ય તેના સરદારોએ વહેંચી લીધું.

સેલ્યુકસ—સેલ્યુકસનિકેટરના રાજ્યની શરૂઆતના વર્ષ રાજ્યનો ખંદોખસ્ત કરવામાં ગયા પછી તે આ દેશ ઉપર ચઢી આવ્યો. પણ ચંદ્રગુપ્ત આગળ કાંઈ ના ચાલવાથી ખંને વચ્ચે સલાહ થઈ. તેથી સેલ્યુકસે પોતાની કુંવરી ચંદ્રગુપ્તને દીધી અને સિકંદરે જીતેલા સર્વે મુલક આપ્યો. (મેઘાસ્થિનિસ) સેલ્યુકસે ચંદ્રગુપ્તના દરબારમાં મેઘાસ્થિનિસ નામે એક એલચી રાખ્યો હતો. તે પાટલીપુત્રમાં રહેતો હતો. એ ગ્રીક એલચીએ આ દેશના આર્યોની રીતભાત વિદ્યાકળા ને સફળતાનું વર્ણન કર્યું છે. તેમાં એણે આ દેશના આર્ય લોકોનાં બહુ વખાણ કર્યાં છે. બાક્ટ્રિયાના ગ્રીક (બાકત્રિયા) બલુસિકંદરે જીતી લીધું હતું. ત્યાંના રાજાઓએ ભરતખંડ ઉપર સ્વારીઓ કરી પંજાબનો કેટલોક ભાગ જીત્યો હતો, પણ ખસેં વરસમાં એ રાજ્ય નબળું થઈ પડી ભાંગ્યું.

શક કે સિથિયનલોકે બદખનું રાજ્ય તાર્તર જાતના શક લોકે ડુબાવ્યું, એ શક લોકો પ્રથમ એશિયામાં રહેતા હતા, તેમણે ભરતખંડની વાયવ્ય કોણમાં એક જખમ રાજ્ય સ્થાપ્યું, ને સિંધને ગુજરાત સુધીનો મુલક જીતી લીધો. કાઠીયાવાડની કાઠીપ્રજા એ શકજાત હોય એવું અનુમાન થાય છે. શક લોકોનો બળવાન રાજા કનિસ્કનામે થયો. એના તાબામાં કાશ્મિર, પંજાબ, સિંધ, ગુજરાત, કાબુલ, પાર્કંદને નોકાન સુધીનો મુલક હતો.

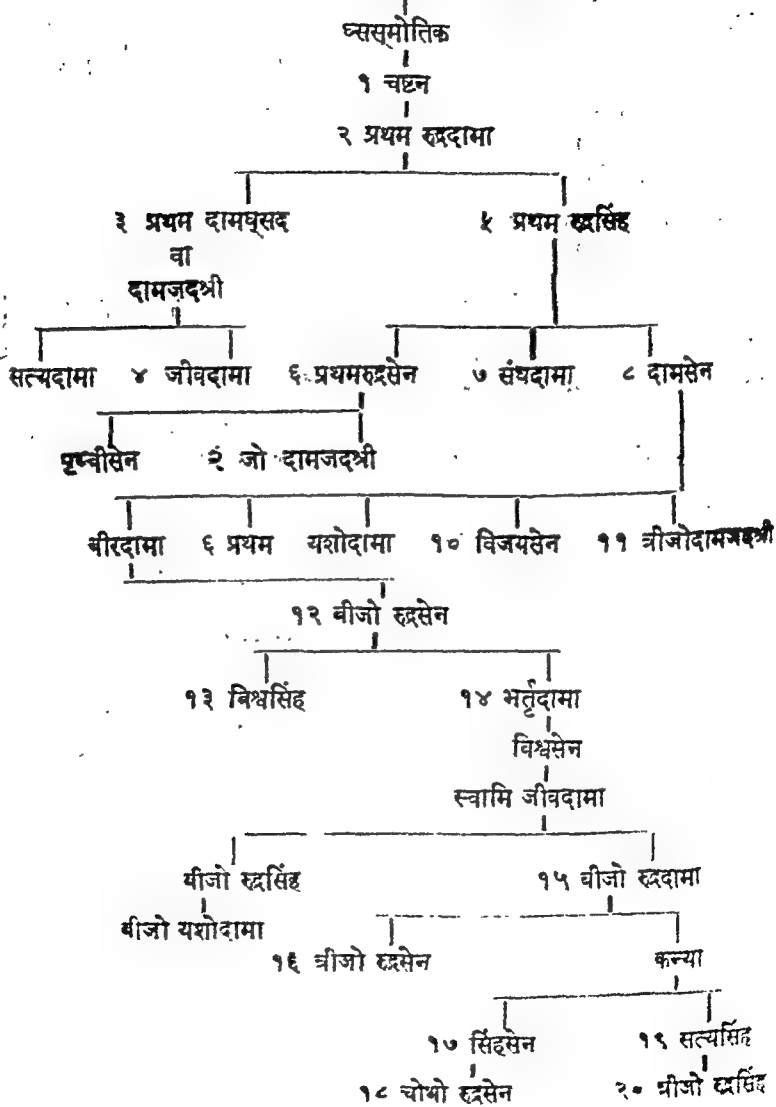
भारतके प्राचीन राजवंशके ऐतिहासिक पुस्तकमेंसे.

क्षत्रप.	शक-संवत्.	विक्रम-संवत्.	ईसवी-सन.
यशोदामा प्रथम	१६०	२९५	२३८
विजयसेन ...	१६०	२९५	२३८
विश्वसिंह ...	१९९, २००, २०१	३३४, ३३५, ३३६	२७७, २७८, २७९
भर्तृदामा ...	२०१, २०४	३३६-३३९	२७९, २८२...
विश्वसेन.....	२१६, २२६	३५१-३६१	२९४, ३०४
(रुद्रसिंहद्वितीयका वंश)			
रुद्रसिंह द्वितीय	२२७-२३१	३६२-३७०	३०५-३१३
यशोदामा द्वितीय.	२३९-२५४	३७४-३८९	३१७-३३२
()			
()			
महाक्षत्रप.	शक-संवत्.	विक्रम-संवत्.	ईसवी-सन.
यशोदामा प्रथम	१६१	२९६	२३९
विजयसेन	१६२-१७२	२९७-३०७	२४०-२५०
दामजदधीतृतीय	१७२, १७३, १७६	३०७, ३०८, ३११	२५०, २५१, २५४
रुद्रसेन द्वितीय	१७८-६९६	३१३-३३१	२५६-२७४
विश्वसिंह			
भर्तृदामा.....	२००, २११, २१७	३३९-३४६-३५२	२८२-२८९-२९५
(रुद्रसिंह द्वितीयका वंश)			
()			
स्वामी रुद्रदामा			
द्वितीय			
स्वामी रुद्रसेन			
तृतीय	२७०-३००	४०५-४३५	३४८-३७८
स्वामी सिंहसेन			
स्वामी रुद्रसेन			
चतुर्थ	३०४-३०५	४३९-४४१	३८२-३८४
()			
स्वामी नरसिंह			
स्वामी रुद्रसिंह			
तृतीय	३१० या ३१५	४४५ या ४४८	३८८ या ३८५

क्षत्रप और महाक्षत्रप होनेके वर्ष ।

क्षत्रप.	शक-संवत्.	विक्रम-संवत्.	ईसवी-संवत्.
(क्षत्रप वंश) भूपा महोपा (क्षत्रप-वंश) क्षत्रप जयदामा दामजदधी प्रथम राज्य दामा रुद्रसिंह प्रथम (प्रथमवार) रुद्रसिंह प्रथम (द्वितीय वार) रुद्रसेन प्रथम पृथ्वीसेन दामजदधी द्वितीय वीर दामा	 ४२, (४१, ४३) १०२-१०३ ११०-११२ १२१-१२२ १४४ १४४-१४५ १४६-१६०	 १७७ (१७६, १८०) २३७-२३८ २४५-२४७ २५६-२५७ २७९ २८९-२९० २९१-२९५	 १२०, ११९, १२३ १८०-१८१ १८८-१९० १९९-२०० २२२ २३२-२३३ २३४-२३८
महा क्षत्रप.	शक संवत्.	विक्रम-संवत्.	ईसवी-संवत्.
(क्षत्रप वंश) नहपान (क्षत्रप वंश) क्षत्रप रुद्रदामा प्रथम दामजदधी प्रथम जीव दामा (प्रथमवार) रुद्रसिंह प्रथम (प्र.वार) रुद्रसिंह प्रथम (द्वि.वार) जीवदामा (द्वि. वार) रुद्रसेन प्रथम संघदामा दामसेन ईश्वर दत्त	 ४६ ७२ १ (००) १०३-११० ११३-११८-११९ ११९-१२० १२२-१४४ १४४-१४५ १४५-१५८ राज्य वर्ष १-२	 १८१ २०७ २३५ २३८-२४५ २४८-२५३-२५४ २५४-२५५ २५७-२७९ २७९-२८० २८०-२८३	 १२४ १५० १७८ १८१-१८८ १८९-१९६-१९७ १९७-१९८ २००-२२२ २२२-२२३ २२३-२३६

सौराष्ट्रनो बीजो राजवंश.

सेनवंशियोंका वंशवृक्ष ।

वीरसेनके वंशमें

१ रामान्तसेन

२ हेमन्तसेन

३ विजयसेन

४ बालसेन

५ लक्ष्मणसेन

६ माधवसेन

७ केचनसेन

८ विष्णुसेन

९ हनुम माधव

रामदत्तमाधव

हृदयवत्तमाधव

हरिवत्तमाधव

अनन्तदेवराव

मालवेके परमारोंकी वंशावली ।

क्र.सं.	नाम.	परम्पराका सम्बन्ध.	ज्ञात समय.	सम्प्रकाशीन राजा.
१	उपेन्द्र (कृष्णराज)	परमार वंशमें		
२	वैरीसिंह, प्रथम	नं. १ का पुत्र		
३	सीयक, प्रथम	नं. २ का पुत्र		
४	वाक्पतिराज प्रथम	नं. ३ का पुत्र		
५	वैरिसिंह द्वितीय (वज्रट)	नं. ४ का पुत्र		
६	सीयक, द्वितीय (श्रीहर्ष)	नं. ५ का पुत्र	वि. सं. १०२६	राठोड खोझियावेच वि. सं. १८२८ चौलुख्य तैलप, दुसरा चेदिका राजा हेहय युवराज.
७	वाक्पतिराज द्वितीय (मुञ्ज)	नं. ६ का पुत्र	वि. सं. १०६१, १०३३, १०५०	
८	सिन्धुराज (सिन्धुल)	नं. ७ का पुत्र		
९	भोज प्रथम	नं. ८ का पुत्र	वि. सं. १०७८, १०६६	कलचुरी-गाङ्गपदेव और कण्विव; चौलुख्य भीमदेव प्रथम, जयासह दूसरा और सोमेश्वर प्रथम चहुआनवीर्य राम कौकल चेदीका (ई. स. १०४२ के कर्ण चेदीकेदान पत्रसे) कलचुरी-कर्ण; चौलुख्य-भीम. कलचुरी-कर्ण, चौहान-दुर्लभ तीसरा चौ- लुख्य-सोमेश्वर और विक्रमादित्य चक्रा; चौलुख्य-भीम और कर्ण; गुहिल विजयसिंह.
१०	जयसिंह प्रथम	नं. ९ का उत्तराधिकारी	वि. सं. १११२	
११	उदयादित्य	नं. ९ का कुटुम्बी	वि. सं. १११६, ११३७, ११४३	

आवुके परमारोंकी वंशावली ।

(२४८)

क्र.सं.	नाम.	परस्परका सम्बन्ध.	ज्ञात समय.	समकालीन राजा और उनके ज्ञात समय.
१	धूमराज	मूल पुरुष		
२	सिन्धुराज	धूमराजके वंशमें		
३	उत्पलराजा	नं. १ का पुत्र	सोलंकी मूलराज १०३० से १०५१ राष्ट्रकूट धवल
४	आण्यराज	नं. २ का पुत्र		वि. सं. १०५३
५	वृष्णराज	नं. ३ का पुत्र		
६	धरणीचराह	नं. ४ का पुत्र		
७	महिपाल (देवराज)	नं. ५ का पुत्र	वि. सं. १०५६	
८	धन्युक	नं. ६ का पुत्र	
९	पूर्णपाल	नं. ७ का पुत्र	वि. सं. १०६६ और ११०२ के दो लेख.	विग्रहराज, चौलुक्य भीमदेव वि० सं० १०७८ से ११२० परमार भोज प्रथम वि. सं. १०७८, १०८७, १०९९
१०	कुण्जराज दुमरा	नं. ८ का पुत्र	वि. सं. १११७-११२३	चाहमान वाल प्रसाद
११	धर्मभट	नं. ९ का वंशज		
१२	रामदेव	नं. १० का वंशज		
१३	विजयसिंह	नं. ११ का भाई		चौलुक्य कुमारपाल

११	सहोपवत्स	नं. ११ का पुत्र	वि. सं. १२०२	भोल्लय कुमारपाल मालबेला राजा बालाल
१२	प्रातरवर्ष	नं. १२ का पुत्र	वि. सं. १२२०, १२१७, १२४१	चौन्नय भीमदेव; गुट्टुदुदीन ऐषक; सामन्त मिह गोहिल
१३	सोमसिंह	नं. १४ का पुत्र	वि. सं. १२६६, १२७६	
१६	हृष्यराज तोमरा	नं. १५ का पुत्र	वि. सं. १२८७ के दो लेख १२९०	
१७	प्रतापसिंह	X X X	वि. सं. १३४४	वैष्णव (जैयसिंह-गोहिल)

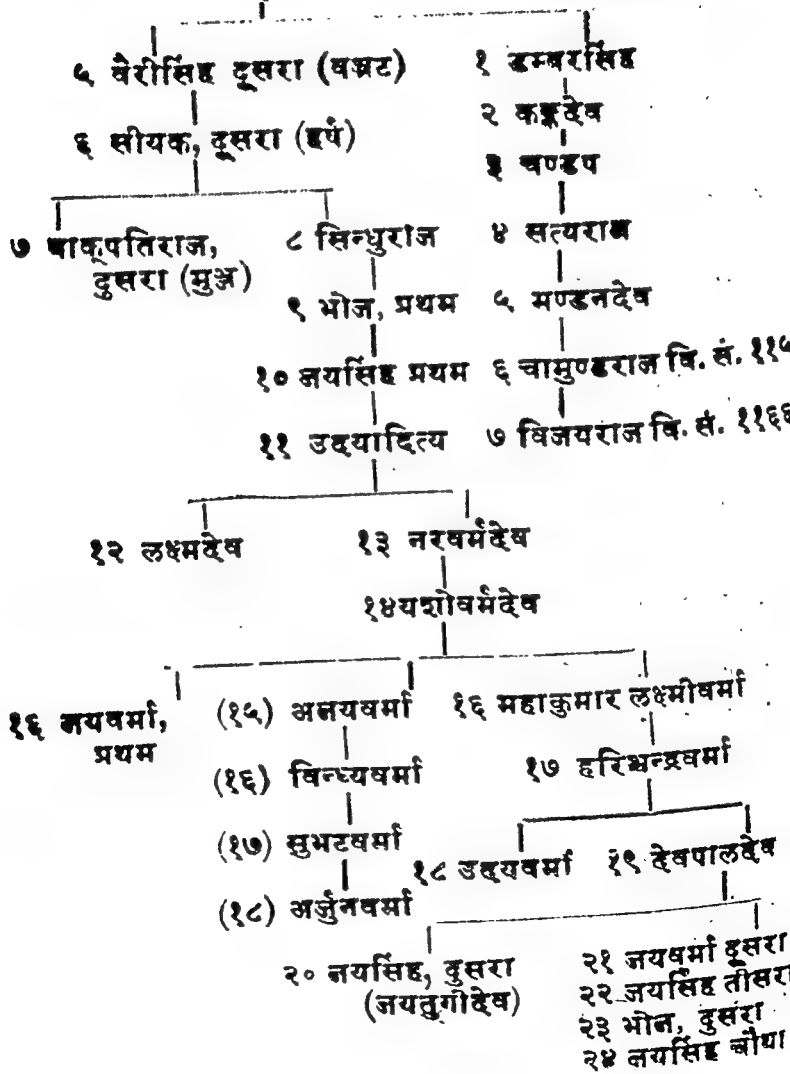
मालवेके परमारोंका वंश—वृक्ष ।

१ उपेन्द्र (कृष्णराज)

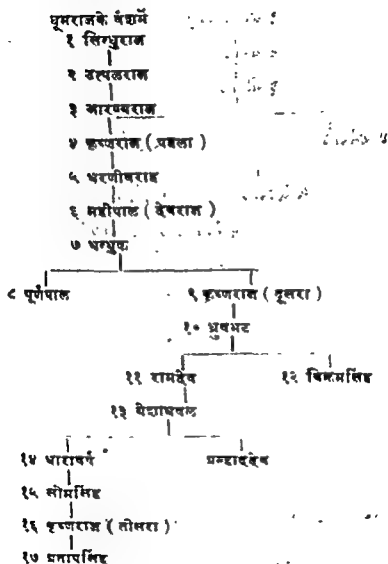
२ वैरीसिंह प्रथम

३ सीयक प्रथम

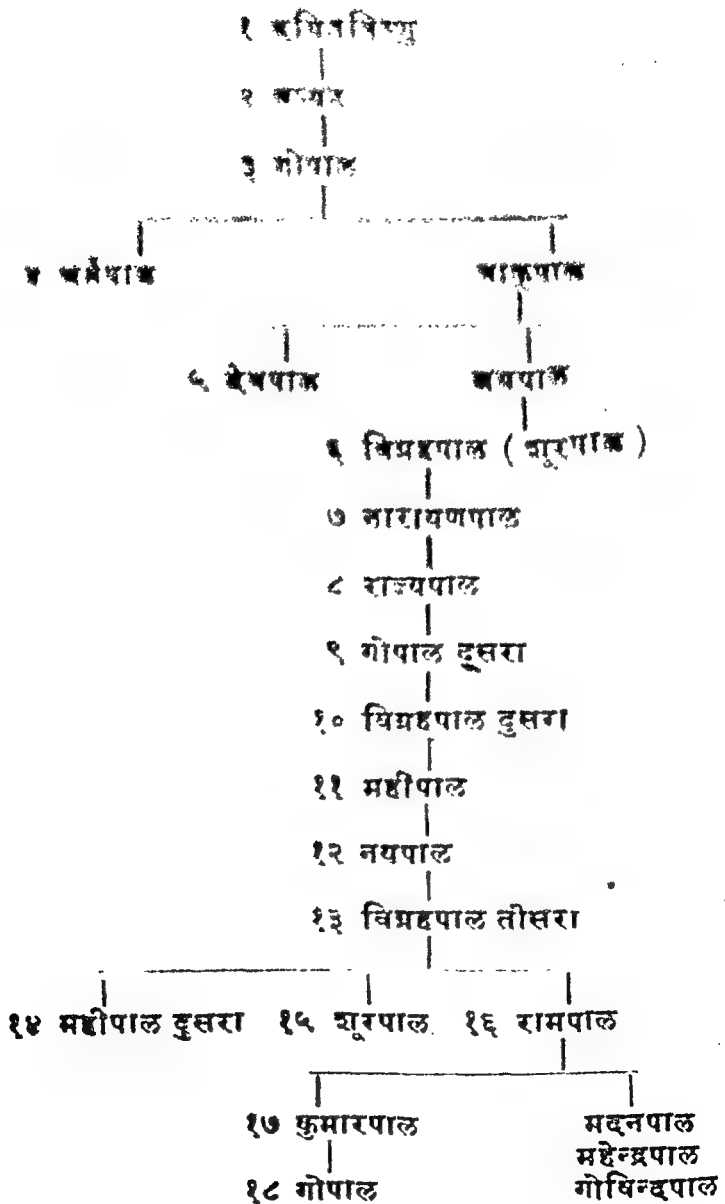
४ वाक्पतिराज प्रथम (वागवकी शाखा)

आवूके परमारोंका वंश-वृक्ष ।

पालवंशिगणोंका वंशवृक्ष ।

सांभर और अजमेरके चौहानों का वंशवृक्ष ।

१ बाहमान

२ बासुदेव

३ सामंतराज

४ जयराज

५ विग्रहराज (प्रथम)

६ चन्द्रराज (प्रथम)

७ गोपेन्द्रराज

८ दुर्लभ (प्रथम)

९ गूषक (प्रथम)

१० चन्द्रराज (द्वितीय)

११ गूषक (द्वितीय)

१२ चन्दनराज

१३ बाकपतिराज (प्रथम)

१४ सिंदराज

लक्ष्मणराज

चम्पराज

(मालोदकी शानाका)

मूल पुरुष ।

१५ विग्रहराज (द्वितीय)

१६ दुर्लभराज (द्वितीय)

१७ गोविंदराज

१८ बाकपतिराज (द्वितीय)

१९ वीरराम

२० बामुण्डराज

२१ दुर्लभराज (तृतीय)

२२ विसलदेव विग्रहराज (तृतीय)

२३ पृथ्वीराज (प्रथम)

२४ अजयदेव

२५ अर्जुनराज

२६ जगदेव

२७ विग्रहराज (चतुर्थ)

२८ लामेभर

२९ पृथ्वीराज

३० अजयनाथ

३१ पृथ्वीराज

३२ हरिराज

(द्वितीय)

(तृतीय)

रणथंभोरके चौहानोंका वंशवृक्ष ।

(३१) पृथ्वीराज (तृतीय)

१ गोविंदराज

२ बाह्मणदेव

३ मल्हादेव

५ बागमर

४ भीरनारायण

६ जैत्रसिंह

७ इसीर

सुरत्राण

भीरम

रामदेव

बांगदेव

चाखिगदेव

सीमदेव

पालहणसिंह

जितकर्ण

कुंपुरावल

वीरधवल

शिघराज

राघवदेव

व्यंक्क

गंगराजेश्वर

जयसिंह

रायसिंह

लिंवा

तेजसिंह

पृथ्वीराज

डुंगरसिंह

ભાંડારકર કૃત દક્ષિણના પૂર્વસંમયના ઇતિહાસમાંથી
 દક્ષિણપથમાં આવેલા પૂર્વકાલના નામના દેશે
 વગેરેનું ઐતિહાસિક પ્રકીર્ણ.

૧ રૂચિક, મહિષક (વિદર્ભ ?) દંડકારણ્યને હાલનો મહા-
 રાષ્ટ્રદેશ કહેવામાં આવે છે-પાંચદેશ દ્રવિડ-ઉદ્ભવ કરેલ દેવગિરિ
 દોલતાબાદ)

પંચવટી (હાલનું નાસિક) અથવા ગોવર્ધન.

પાણિનિ વ્યાકરણમાં દક્ષિણના દેશોનાં નામો આવતાં નથી.
 નર્મદાના કિનારાપર આવેલી માહીધમતીનગરી મહિષકદેશની રાજ-
 ધાની હતી.

કાત્યાયનના વાર્તિકમાં નાસિકીયપુર આવે છે.

કાંચીપુર (કાંછવરમ) કેરલ એટલે મલબાર.

ઇ. સ. પૂર્વેના સાતમાશતકના આરંભ પછી આર્યો દખણમાં
 પેલા.

હો(હા)પીની પાસે કિષ્કિંધા આવેલું હોવું નોંધએ.

પુરાણો પ્રમાણે વિંધ્યાદ્રિપાસે કિષ્કિંધા દેશ છે.

ઉત્કલ (આ સમયનો ગંજમ)

પ્રાચીન સમયમાં ભીલસાની પાસેનાદેશને દશાર્ણ્ય કહેતા હતા;
 ૧૨જીકે તેની રાજધાની વિદિથા હતી તેજ વેતવતી છે (ભીલસા).

મહાભારતથી રામાયણ પ્રાચીન પુસ્તક છે. પતંજલિ પોતાના
 અંધેમાં વામુદેવ અર્જુન યુધિષ્ઠિર વિષે લખેલું છે; પરંતુ તેમાં
 ૧૧મ દશરથ સંબંધી કંઈ લખ્યું નથી.

અપરાન્તદેશને હિત્તર કોંકણ કહે છે. તેની રાજધાની શુર્પરક
 સોપાલા) હતી.

પ્રતિસ્થાન (પેઠણ)

મુગંધવર્તી (જેલગામ જિલ્લામાં આવેલ સૌદંતી.)

લોજ લોકો વિદર્ભ અથવા વરાહ દેશમાં તથા અન્યભાગોમાં
 રાજ્ય કરતા હતા.

રાષ્ટ્રિક લોકો પોતાને મહારાષ્ટ્રી કહેવરાવવા લાગ્યા.

ચીનાઈ મુસાફર હુવેનસંગે ચાલુક્યોના દેશને મહાલોક કહ્યો છે. (મહારાષ્ટ્ર છે) ચંદ્રગુપ્તના તાળામાં રાષ્ટ્રિકો, લોન્ને, પેટે નીકો-ચોલો-પાંડ્યો નહોતા. શુંગવંશના પુષ્પમિત્રે તથા તેના પુત્ર અગ્નિમિત્રે ભીલસામાં રાજ્ય કર્યું હતું.

ધનકટક નગરના મહારાજા તરીકે પુલુમાયીને વર્ણવ્યો છે. મદ્રાસજિલ્લામાં ગંતુર જિલ્લાનું ધરણીકોટ તે ધનકટક હોવું જોઈએ. ગૌતમીપુત્રે શાતકર્ણીએ શક્યવન પહ્લવ લોકોનો નાશ કર્યો હતો.

ઈ. સ. પૂર્વે ૩૨૦ માં ચંદ્રગુપ્તે મૌર્યવંશ સ્થાપ્યો. તે વંશે વર્ષ રાજ્ય કર્યું. પછીથી પુષ્પમિત્રે શુંગવંશ સ્થાપી તેણે ૧૧૨ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. પછી કણ્વવંશ આવ્યો તેણે ૪૫ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. પછીથી આંધ્રભૂત્યો થયા.

કાઠિયાવાડની માફક મહારાષ્ટ્ર પર ક્ષત્રપ વંશની સત્તા ત્રણસે વર્ષ સુધી રહી.

ગૌતમી પુત્ર અને નહપાનના સમય વચ્ચેનો અંતર આશરે ૨૦૦ વર્ષનો છે.

પુલુમાયીએ ઈ. સ. ૧૩૦ માં રાજ્ય કરવા માંડ્યું.

મહારાષ્ટ્ર પર નહપાને રાજ્ય કર્યું. તેની રાજધાનીનું શહેર જુન્નાર હતું.

શાતવાહન અથવા આંધ્રભૂત્યની એક શાખાએ કનારામાં રાજ્ય કર્યું.

પુલુમાયીની રાજધાની પૈઠળ (પ્રતિસ્થાન) માં હતી.

ધરણીકોટની પાસે પ્રાચીન અમરાવતી આવેલું છે.

પુલુમાયી તેજ શાસિવાહન હોવો જોઈએ.

લઝય પ્રાચીન શહેર છે. ટગારા પ્રાચીન નગર હતું. તે પૈઠળથી પૂર્વમાં દશ દિવસની મુસાફરીના છેટે હતું.

હાલનું સુપારા-સોપાલા તેજ સોપારકનગર હતું. જૈનોનાં અને બોદોનાં ત્યાં ઘણાં મંદિરો હતાં.

હાલનું કંટયાણુ તે પ્રાચીન નગર છે.

મંડગોર તે હાલનું માંડાદ દોણું જોઇએ.

(હાલનું વનવાસ) વૈજયન્તી પ્રાચીન નગર હતું. જયંતિ-પુર પ્રાચીન હતું.

(જુનાર તે હર્ણનગર છે) તે નહપાનની રાજધાની હતું. મામલાદાર પ્રદેશમાં વાલુરક નગર હતું. હાલનો માવળનો પ્રદેશ તે મામલાદાર પ્રદેશ છે.

દક્ષિણમાં કર્ણાટક એટલે હાલનું કરાટ પ્રાચીન નગર હતું. કોટલાપુર પ્રાચીન છે, બારહુટ પ્રાચીન નગર હતું.

ઇ. સ. ૨૬૨ના સમયમાં શિવદત્ત-વીરસેન વગેરે આલીર-વંશના રાજાઓ સત્તાપર આવેલા હોવા જોઇએ. વાયુપુરાણ પ્રમાણે આલીર રાજાઓ ૬૭ સહસ્રક વર્ષ રાજ્યસત્તા પર રહ્યા.

પુલકેશીએ વાતાપીપુરમાં કલાદગી છંદલામાં આવેલું બાદામીમાં પોતાનું રાજ્ય સ્થાપ્યું.

નલ નામના વંશના રાજાઓને કીર્તિવર્માએ તાબે કર્યા, તે વખતે તે રાજાઓ દક્ષિણમાં હતા. અહિલી પ્રાચીન નગર હતું. વનવાસીમાં કદંબવંશના રાજાઓ હતા. ચંદીદેશપર કલચુરીવંશના રાજાઓ રાજ્ય કરતા હતા. તેઓની રાજ્યધાની ત્રિપુર એટલે જળપુર પાસે આવેલું (તેવુર) હતી. દેવલી (રેડી) જૂનું નગર હતું.

ડોક્ટર રામકૃષ્ણ ગોપાળ ભાંડારકર દ્વારા.

દક્ષિણના પૂર્વસમયના ઇતિહાસમાંથી પ્રકીર્ણ.

દક્ષિણપથ.

કૃષ્ણરાજ.

શાતકર્ણી.

ક્ષત્રાટ નકપાન અને તેનો જમાઈ ઉશવદત્ત.

ગૌતમીપુત્ર શાતકર્ણી.

વાસિષ્ઠીપુત્ર પુલુમાયી.

ગૌતમીપુત્ર શ્રીયજ્ઞ શાતકર્ણી

મહરીપુત્ર શકસેન.

મહારાષ્ટ્રમાં.

સાતવાહન વંશના રાજાઓની તારીખ.

	ઇ. સ.	ઇ. સ.
પુલુમાયી.	૧૩૦	૧૫૪
યજ્ઞશ્રી.	૧૫૪	૧૭૨
મહરીપુત્ર.	૧૭૧	૧૮૦ ગાદીએ હતો.

તૈલંગણમાં.

	ઇ. સ.	ઇ. સ.
પુલુમાયી.	૧૫૪	૧૫૮
શિવશ્રી.	૧૫૮	૧૬૫
શિવસ્કંદ.	૧૬૫	૧૭૨
યજ્ઞશ્રી.	૧૭૨	૨૦૨
વિજય.	૨૦૨	૨૦૮
ચંદ્રશ્રી.	૧૯૮	૨૧૧
પુલોમાયી.	૨૧૧	૨૧૮

(૨૫૬)

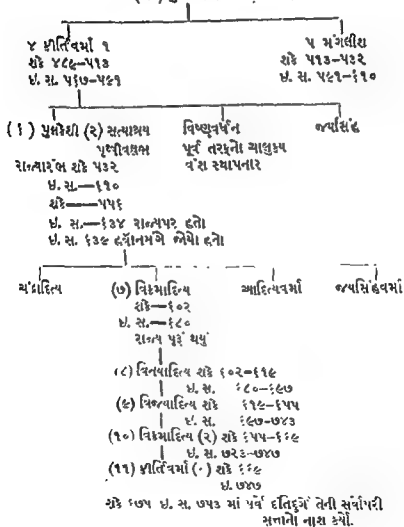
દક્ષિણમુખાં

પ્રથમ ચાલુક્યવંશની વંશાવલી.

(૧) જયસિંહ

(૨) રણરામ

(૩) પુલકેશી ૧ સત્યાશ્રવણી પુલકેશી ચક્રભ.

સાધુજીનાં

સાધુજીનાં અભિષેકની વંશાવલી.

- (૧) સાધુજી
- (૨) સાધુજી
- (૩) સાધુજી
- (૪) સાધુજી

સાધુજી
સાધુજી
સાધુજી

(૫) સાધુજી
(અભિષેક)

(૬) સાધુજી

(૭) સાધુજી
(અભિષેક)

સાધુજી અભિષેક
(૮) સાધુજી (૩) સાધુજી
અભિષેક અભિષેક
સાધુજી ૧૭૩૬ અને ૧૭૩૭
(૯૧) સાધુજી અભિષેક અભિષેક (૧)
(૯૨) સાધુજી ૨. અભિષેક અભિષેક વર્ષ
સાધુજી ૧૭૨૦, ૧૭૨૪ અને ૧૭૩૩

સાધુજી
(સાધુજી ૧૭૩૪)
સાધુજી
સાધુજી ૧૭૩૬

(૧૩) સાધુજી (૨)

(૧૪) સાધુજી (૩)

૧૭ સાધુજી (અભિષેક) (૩)

(૧૫) અભિષેક (૨) ૧૮ સાધુજી ૧૯ સાધુજી નિરૂપણ
અભિષેક અભિષેક ગાદીએ
અભિષેક અભિષેક આગ્યા
સાધુજી ૧૭૧૭-૧૭૮૮ અભિષેક અભિષેક નિરૂપણ
વર્ષ ૪ સાધુજી ૧૮૪૪

પાછળના સમયના આલુક્ય વંશના રાજાઓ.

વિજયાદિત્ય

વિક્રમાદિત્ય (૨)

દીનિવર્મા. (૨)

બીજો પુત્ર.

દીર્ઘિવર્મા

તેવપ

વિક્રમાદિત્ય

અમ્બન

(જ્યેષ્ઠની પુત્રીને પરણ્યો)

વિક્રમાદિત્ય

(એદિના રાજા લક્ષ્મણની પુત્રી
બોધમા દેવીને પરણ્યો.)

તેવપ

પાછળના સમયના આલુક્ય વંશી રાજાઓની વંશાવલિ.

(૧) તેવપ (શકે ૮૬૫-૮૧૬
ઈ. સ. ૮૭૩-૯૨૭)

(૨) સંપાદ્ય

કરીવી ભુજંગ

(શકે ૮૧૬-૮૩૦)

ઈ. સ. ૮૬૭-૧૦૦૮

દશવર્મા

(૩) વિક્રમાદિત્ય

(શકે ૮૩૦-૮૪૦)

ઈ. સ. ૧૦૦૮-૧૦૧૮

(૪) જયસિંહ અથવા

(જયદેવમુ) (૧)

શકે ૮૪૦-૮૬૨

ઈ. સ. ૧૦૧૮-૧૦૪૦

(૫) સામેશ્વર (૧)

આદ્યમલ અથવા

નેલોક્યમણ. (૧)

શકે ૮૬૨-૮૮૧

ઈ. સ. ૧૦૪૦-૧૦૬૬

(૬) સોમેશ્વર. (૨)
ભુવનૈકમલ
શાકે ૯૯૧-૯૯૮
ઇ. સ. ૧૦૬૯-૧૦૭૬

(૭) વિક્રમાદિત્ય
ત્રિભુવનમલ
શાકે ૯૯૮ થી ૧૦૪૮
ઇ સ. ૧૦૭૬-૧૧૨૬

જયસિંહ

(૮) સોમેશ્વર. (૩)
ભુલોકમલ
શાકે. ૧૦૪૮ થી ૧૦૬૦
ઇ. સ. ૧૧૨૬-૧૧૩૮

(૯) જગદેકમલ.
શાકે ૧૦૬૦ થી ૧૦૭૨
ઇ. સ. ૧૧૩૮-૧૧૫૦

૧૦ તૈલપ (૨)
તુર્મદીતેજ
ત્રેલોક્યમલ (૨)
(શાકે ૧૦૭૨ થી ૧૦૮૭)
ઇ. સ. ૧૧૫૦-૧૧૬૫

(૧૧) સોમેશ્વર (૪)
(શાકે. ૧૧૦૪ થી ૧૧૧૧)
(ઇ. સ. ૧૧૮૨ થી ૧૧૮૯)

આલુક્યવંશીયોનું
કલ્યાણ નગરમાં રાજ્ય હતું.

કલચુરી વંશના રાજાઓએ દક્ષિણમાં રાજ્ય કર્યું હતું.

(૨૬૩)

દક્ષિણમાં પ્રથમ યાહવોની અથવા સેઉણદેશના
યાહવોની વંશાવલિ.

૬૬ પ્રહાર

સેઉણચંદ. ૧

ધાદીવપ્પા. ૧

ભિલ્લમ.

રાજગી અથવા શ્રીરાજ.

વાડુગી અથવા વાડીગ.

ધાદીવપ્પા. ૨

ભિલ્લમ. ૨

વેસુગી. ૧

અણુન

ભિલ્લમ ૩

વાડુગી. ૨

વેસુગી. ૨

ભિલ્લમ. ૪

સેઉણચંદ ૨ સંકે ૬૬૧ ઇ. સ. ૧૦૬૬

પરમ

સિદ્ધ

મલ્લુગી.

અમરગગિય.

ગોવિંદરાજ.

ભિલ્લમ-૫ અમરમલ્લગી.

જહાજ

સંકે ૧૧૧૩

ઈ. સ. ૧૧૬૧ માં

મરણ પામ્યો.

(દક્ષિણમાં) દેવગિરિના આદ્યો.

- ૧ લિયમ. શકે. ૧૧૦૬ માં દેવગિરિનગર સ્થાપ્યું અને રાજધાની કરી.
- ૨ જ્યેષ્ઠપાલ. શકે ૧૧૧૩ માં ગાદીએ બેઠો.
- ૩ સિંધણ. શકે. ૧૧૩૨ માં ગાદીએ આવ્યો.
- ૪ કૃષ્ણ. (પ્રાકૃત નામ) કન્યાર. સિંધણનો પુત્ર જ્યેષ્ઠપાલ તેના પહેલાં ગુજરી ગયો હતો તેથી તેનો પાત્ર ગાદીએ બેઠો. શકે. ૧૧૬૬ માં ગાદીએ બેઠો. ઇ. સ. ૧૨૪૭ રાજ્યપ્રારંભ.
- ૫ મહાદેવ. શકે ૧૧૮૨ માં ગાદીએ આવ્યો. ઇ. સ. ૧૨૬૦ માં ગાદીએ આવ્યો.
- ૬ રામચંદ્ર અથવા રામદેવ. શકે ૧૧૯૩ માં ગાદીએ આવ્યો. ઇ. સ. ૧૨૭૧ } તેના વખતમાં જાને-
૧૪. સં. ૧૩૨૭ } શ્વર હિંદુ સાધુ થયા.
- ૭ શંકર. શકે ૧૨૩૧-૩૪ ઇ. સ. ૧૩૦૬-૧૩૧૨
- ૮ હરપાળ. ઇ. સ. ૧૩૧૮ માં મરાયો. ઇ. સ. ૧૨૬૪ માં અક્ષાઉદીને દક્ષિણમાં પ્રવેશ કર્યો. તેણે હિંદુ રાજ પાસેથી ખંડેણી લીધી ઇ. સ. ૧૩૦૬ માં મલિકકાકુરને તૈલગણ તાણે કરવા મોકલ્યો. તેણે દેવગિરિ રાજ્ય છતી લીધું.

દક્ષિણમાં કોલ્હાપુરના શિલાહાર રાજાઓની વંશાવલિ.

જતીંગ. ૧

નાયામ્મ.

ચંદ્રરાજ.

જતીંગ. ૨

ગોમ્હ.

શુવલ.

કીર્તિરાજ.

ચંદ્રાદિત્ય.

મારસિંહ. શકે ૯૮૦ ઇ. સ. ૧૦૫૮.

શુવલ ૨. ભોજ. ૧

બક્ષાળ.

ગંડરાદિત્ય. ઇ. સ. ૧૧૧૦-૧૧૧૮-૧૧૩૬

વિજયાર્ક. શકે ૧૦૬૫-૧૦૭૩

ઇ. સ. ૧૧૪૩-૧૧૫૧

ભોજ. શકે ૧૧૦૧-૧૧૦૬-૧૧૧૨

૧૧૧૩-૧૧૧૪-૧૧૨૭

ઇ. સ. ૧૧૭૬-૧૧૮૭-૧૧૯૦-૧૧૯૧-૧૧૯૨-૧૨૦૫

દક્ષિણદેશ ભાંડારકરકૃતમાંથી પ્રકીર્ણ.

વાયુપુરાણ.		મત્સ્યપુરાણ.		શિવપુરાણ.	
નામ.	કેટલા વર્ષ રાત્રી કહ્યું.	નામ.	કેટલા વર્ષ રાત્રી કહ્યું.	નામ.	નામ.
સિંધુક	૨૩	સીમુક	૨૩	સિપ્રક	નામ નથી તૃપ્ત અથવા ચંદ્રક વર્ષ- વ્યા છે.
કૃષ્ણ	૧૦	કૃષ્ણ મહાકર્ણી પૂર્ણોત્તમ સ્કંધસ્તંભી	૧૮ ૧૦-૧૮ ૧૮ ૧૮	કૃષ્ણ મીઠાતકર્ણી પૂર્ણોત્તમ	કૃષ્ણ સાતકર્ણી પાર્ણમાસ
સાતકર્ણી	૫૬	સાતકર્ણી સંબોદર	૫૬ ૧૮	સાતકર્ણી સંબોદર	સંબોદર
અપિસવ	૧૨	અપીટક મેધસ્વાતિ સ્વાતિ સુદસ્વાતી મૃગેશસ્વાતી કર્ણ કૃત્તિકસ્વાતી સ્વાતિકર્ણ	૧૨ ૧૮ ૧૮ ૭ ૩ ૦ ૮ ૧	હીસક મેધસ્વાતી	હીસક મેધસ્વાતી
પતિમાવી	૨૪	પુતોમાવી	૩૬	પનુમત	અનુમાન
નેમિકૃષ્ણ	૨૫	ગારિકૃષ્ણ અથવા ગારિકૃષ્ણ	૨૫	અરિકર્મન	અનિકર્મન
દાસ	૧	દાસ	૫	દાસ	
સમક અથવા મંડલક	૫	મંડુલક	૫	પદ્મક	નલક
પુરીકૃષ્ણ	૨૧	પુરીકર્મેન	૦	વિષ્ણુપુરાણ	આચરનમાં માં પ્રવચિતે પુરીકર્મેન

शातकर्ण्णि	१	सुंदरस्वातीकर्ण्णि	१	सुंदर	सुनंदन
यंकोरशातकर्ण्णि	०॥	यंकोरस्वातीकर्ण्णि	०॥	यंकोर	यंकोर
शिवस्वाती	२८	शिवस्वाती	२८	शिवस्वाती	शिवस्वाती

वायुपुराण.		भस्मपुराण.		विष्णुपुराण.	भागवत-पुराण.
नाम	केटवां वर्ष राज्य कर्ण्णि	नाम	वर्ष	नाम	नाम
गातभीपुत्र	२१	गातभीपुत्र पुलोमत शिवश्री शिवस्कंध	२१ २८ ७ ७	गातभीपुत्र पुलोमत शिवश्री शिवस्कंध	गातभीपुत्र पुलोमान भेदशिरस शिवस्कंध
यज्ञश्री शात- कर्ण्णि	२६	यज्ञश्री शातकर्ण्णि	२६ ६ २०	यज्ञश्री	यज्ञश्री
विजय	६	विजय	६	विजय	विजय
दंडश्रीशातकर्ण्णि	३	यंडश्री शातकर्ण्णि	१०	यंडश्री	यंडविश
पुलोमावी	७	पुलोमविन्	७	पुलोमार्थिन्	पुलोमधि

ભાંડારકર કૃત દક્ષિણના પૂર્વ સમયના ઇતિહાસમાંથી પ્રકીર્ણ.

કાત્યાયન—મૌર્યના પૂર્વે નહો. યથા તત્સમયકાલીન કાત્યાયન હતો.

કાત્યાયન અને પતંજલિ બન્ને વચ્ચેનું અંતર આશરે બે વર્ષનું હોવું જોઈએ. કાનડી, તૈલંગી-તામીર ભાષાઓ છે તે સંસ્કૃત ભાષામાંથી થઈ નથી.

(પાણિનિ સમય—) ઇ. સ. પૂર્વના સાતમા શતકના આરંભમાં પાણિનિ થયો હોવો જોઈએ.

પુરાણોમાં સર્વથી પ્રાચીન વાચુ પુરાણ છે. પછી મત્સ્ય પુરાણ વિષ્ણુ પુરાણ તેના પછીના સર્વથી છેવટા સમયનું ભાગવત પુરાણ છે.

હાલના મૈસુરની આબુગાબુના દેશને ચેરાદેશ કહેવામાં આવતો હતો. તેના પર ગાંગવંશનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. મલબાર દેશમાં અલુપ્પળતિનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો.

પશ્ચિમ સમુદ્રપર પુરીનગરી હતી.

ઉત્તર કૃષ્ણા અને ગોદાવરી નદીની વચ્ચેનો પ્રદેશ વેંગી પ્રદેશ કહેવાતો હતો.

ધંગતપુરીથી બારગાઉપર બાલેશ્વર જીનું હતું તે હાલનું બેલગામ તહાજા છે. કાંથી અથવા કાંજી વરમમાં પદ્મવરાજ રાજ્ય કરતા હતા.

પદ્મવ, કાલંબ્ર, કેરલ હૈહય; વીલ, માલવ, ચોલ-પાંડ્ય જાતિના રાજાઓ ચૌલુક્યરાજાઓના વખતમાં હતા.

તુલકદેશ દક્ષિણમાં ચૌલુક્યોના યજ્ઞ પદ્મવરાજાઓની રાજધાની પાસે હતો—સામનગર જૂનું નગર હતું. (કોલ્હાપુર પાસે હતું)

ચૌલુક્યરાજાઓના વખતમાં નૈનધર્મની સારી જાહેરાત હતી. નૈનાયાર્યોના ચૌલુક્યરાજાઓ બ્રહ્મા હતા.

વિજયલ રાજના સમયમાં કેકટેય વંશનો મોલ રાજ હતો તેણે તેણે સાથે યુદ્ધ કર્યું હતું. તેણે અન્નીગિરિમાં રાજધાની કરી હતી.

વિજયલરાજાએ શાકે ૧૦૭૮ થી ૧૦૮૪ સુધી સર્વોપરી રાજ્ય કર્યું અને સર્વોપરિરાજાનું પદ ધારણ કર્યું હતું. અન્નીગિરિમાંથી નાસીને તેણે વનવાસીમાં રાજધાની કરી. વિજયલના ભયથી તે નાઠો. વિજયલ લિંગાયત પંથી હતો તેનો ધાત થયો અને સોમેશ્વરે શાકે ૧૧૦૪ માં પરંપરાગત રાજ્યનો મોટો ભાગ છોડી લીધો શાકે ૧૧૦૬ માં કલચુરીનો નાશ થયો અને ચાલુક્યો ગાદી પર આવ્યા.

હૈહયવંશના રાજાઓને કલચુરી કહેવામાં આવતા હતા. કલ્યાણમાં કલચુરીઓની એક શાખાએ રાજ્ય કર્યું હતું. કલંબર એ પ્રાચીન નગર હતું. તેમાં રહેનારા હૈહયવંશી રાજાઓનો કલચુરી વંશ થયો.

બસાવા વગેરે લિંગાયતોએ જૈનોની સામે ઘણી દુરમનાવટ કરીને જૈનોની પડતી કલ્પા પ્રયત્ન કર્યો.

વિજયલનું મરણ શાકે ૧૦૬૦ માં થયું તેના પુત્ર સોવીરે શાકે ૧૧૦૦ સુધી રાજ્ય કર્યું. પછી તેનો બાઈ સંકમ ગાદી પર આવ્યો.

કાઠહાપુરમાં સિલિહાર રાજાએ શાકે ૧૦૩૨ માં એક તગાવ બંધાવ્યું.

દેવગિરિના સેકલુ ચંદ્ર રાજાએ જૈન મંદિરને શાકે ૧૦૬૩ માં દાન કર્યું હતું.

દક્ષિણ મહારાષ્ટ્રને કુતલ દેશ કહેવામાં આવતો હતો.

પનહાલામાં સિલિહાર વંશના લોજનું રાજ્ય શાકે ૧૧૩૫ લગભગમાં હતું.

(૨૯૦)

ક્ષત્રપ રાજાઓનો અમલ.

૧ નવપાન

રાજા કાલરાત ક્ષત્રપ

(ઇ. સ. ૧૦૦-૧૨૦)

૨ ગણન

રાજા મહાક્ષત્રપ

(ઇ. સ. ૧૦૦-૧૩૦)

૩ જયદામા

રાજા મહાક્ષત્રપ

(ઇ. સ. ૧૩૦-૧૪૦)

૪ રૂદ્રદામા

રાજા મહાક્ષત્રપ

(ઇ. સ. ૧૪૩-૧૫૮)

૫ દામાજીઝ અથવા દામાજીઝરી
રાજા ક્ષત્રપ (ઇ. સ. ૧૬૮)

૬ જયદામા

રાજા મહાક્ષત્રપ

(ઇ. ૧૭૮ તથા ૧૯૬)

૭ રૂદ્રસિંહ ૧ લો

રાજા મહાક્ષત્રપ

(ઇ. સ. ૧૮૦-૧૯૬)

૮ રૂદ્રસેન

રાજા મહાક્ષત્રપ

(ઇ. સ. ૨૨૦-૨૨૨)

૧૦ સંઘદામા

રાજા મહાક્ષત્રપ

(ઇ. સ. ૨૨૨-૨૨૬)

૧૧ દામસેન

રાજા મહાક્ષત્રપ

(ઇ. સ. ૨૨૬-૨૩૬)

૯ પૃથ્વીસેન

રાજા ક્ષત્રપ

(ઇ. સ. ૨૨૨)

૧૨ દામાજીઝરી ખીજો

રાજા ક્ષત્રપ

(ઇ. સ. ૨૩૨)

૧૩ વીરદામા

રાજા ક્ષત્રપ

(ઇ. સ. ૨૩૬)

૧૪ યશદામા ૧ લો

રાજા ક્ષત્રપ

(ઇ. સ. ૨૩૮-૨૩૯)

૧૫ વિજયસેન

રાજા ક્ષત્રપ-મહાક્ષત્રપ

(ઇ. સ. ૨૩૮-૨૪૯)

૧૬ દામાજીઝરી ૩ લો

રાજા મહાક્ષત્રપ

(ઇ. સ. ૨૫૧-૨૫૫)

(૨૭૧)

૧૭ વીરદામા

૧૭ રૂક્મિણી ૨ ને

રામ મહાસુત્ર

(ઇ. સ. ૨૫૬-૨૭૨)

૧૮ રૂક્મિણી

રામ મહાસુત્ર

(ઇ. સ. ૨૭૨-૨૭૮)

૧૯ ભરૂણી

રામ મહાસુત્ર અને મહાસુત્ર

(ઇ. સ. ૨૭૮-૨૮૪)

૨૦ વિશ્વસિંહ

રામ મહાસુત્ર

(ઇ. સ. ૨૮૪-૩૦૦)

૨૧ રૂક્મિણી બીજી (ભવદામાનો પુત્ર)

રામ મહાસુત્ર

(ઇ. સ. ૩૦૮-૩૦૯-૩૧૮)

૨૨ યશદામા ૨ ને

રામ મહાસુત્ર

(ઇ. સ. ૩૧૮)

૨૩ દામસિરિ

રામ મહાસુત્ર

(ઇ. સ. ૩૨૦)

૨૪ સ્વામી રૂક્મિણી ૩ ને રામ મહાસુત્ર

સ્વામી રૂક્મિણીનો પુત્ર રામ મહાસુત્ર

(ઇ. સ. ૩૪૮-૩૬૬-૩૭૬)

૨૫ સ્વામી રૂક્મિણી ચાથી રામ મહાસુત્ર

સ્વામી સત્યસેનનો પુત્ર

(ઇ. સ. ૩૭૮-૩૮૮)

૨૬ સ્વામી સિંહસેન રામ મહાસુત્ર

સ્વામી રૂક્મિણી (૨૫) ની બેનનો પુત્ર

રામ મહાસુત્ર

૨૭

૨૮ (ઇ. સ. ૨૩૦-૨૪૦)

(૨૭૨)

ગુપ્ત.

ગુપ્ત સં. ૧-૧૨—(?) ઇ. સ. ૩૧૯-૩૩૨ (?)

વાઘ્ય પ્રાંતમાં નાનો રાજા.

ધટોલકચ્છ.

ગુપ્ત સં. ૧૨-૨૯ (?) ઇ. સ. ૩૩૨-૩૪૯ (?)

વાઘ્ય પ્રાંતમાં નાનો રાજા

ચંદ્રગુપ્ત ૧ પહેલો.

ગુપ્ત સં ૨૯-૪૯—(?) ઇ. સ. ૩૪૯-૩૬૬ (?)

વાઘ્ય પ્રાંતમાં મહારાજા.

સમુદ્રગુપ્ત.

ગુપ્ત સં ૫૦-૭૫ (?) (—) ઇ. સ. ૩૭૦-૩૯૫(?)

વાઘ્ય પ્રાંતમાં મહારાજાધીરાજા

ચંદ્રગુપ્ત બીજો. ૨

ગુપ્ત સં. ૭૦-૯૬ ઇ. સ. ૩૯૬-૪૧૫

મહારાજાધિરાજ ગુપ્ત સં ૮૦—(ઇ. સ. ૪૦૦) માં માળવા જીત્યો.

અને ગુપ્ત સં. ૯૦—(ઇ. સ. ૪૧૦) માં ગુજરાત દેશ જીત્યો.

કુમારગુપ્ત.

ગુપ્ત સં. ૯૭-૧૩૩ ઇ. સ. ૪૧૬-૪૫૩

ગુજરાત અને કાઠિયાવાડ પર રાજ્ય કર્યું.

સ્કંદગુપ્ત.

ગુપ્ત સં. ૧૩૩-૧૪૯ ઇ. સ. ૪૫૪-૪૭૦

ગુજરાત, કાઠિયાવાડ અને કચ્છ પર રાજ્ય કર્યું.

(૨૭૩)

મૌર્યવંશ-વિહારદેશ.

પાટલીપુત્ર (પટણા)

મૌર્યવંશ સ્થાપક

૧ (ચંદ્રગુપ્ત)

ખ. પૂર્વે. ૩૧૯ (સાતમાં ગુજરાતપર અમલ દોવ એમ લાગે છે.)

૨ બિંદુસાર

૩ અશોક (સં. પૂ. ૨૫૦)

અશોક તરફથી ગુજરાત સૌરાષ્ટ્રપર ગુલામ અમલદાર બનેલ.

મુદ્રાણ

સંક્રેતિ ૨૫૦-૨૮૦

ઇ. પૂર્વે ૧૯૭ માં) સંક્રેતિનું રાજ્ય પૂર્ણ થયું.

મહા-કેનોજ-સૌરાષ્ટ્ર, ગુજરાત, માગધ, પંચજન, સિંધ પર રાજ થયું.

ઇ. પૂર્વે ૩૨૦ સિંકદેરે દિલ્લપર સ્વામી કરી.

ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્ર પર અશોકના કોઈની સ્વામીને થઈ.

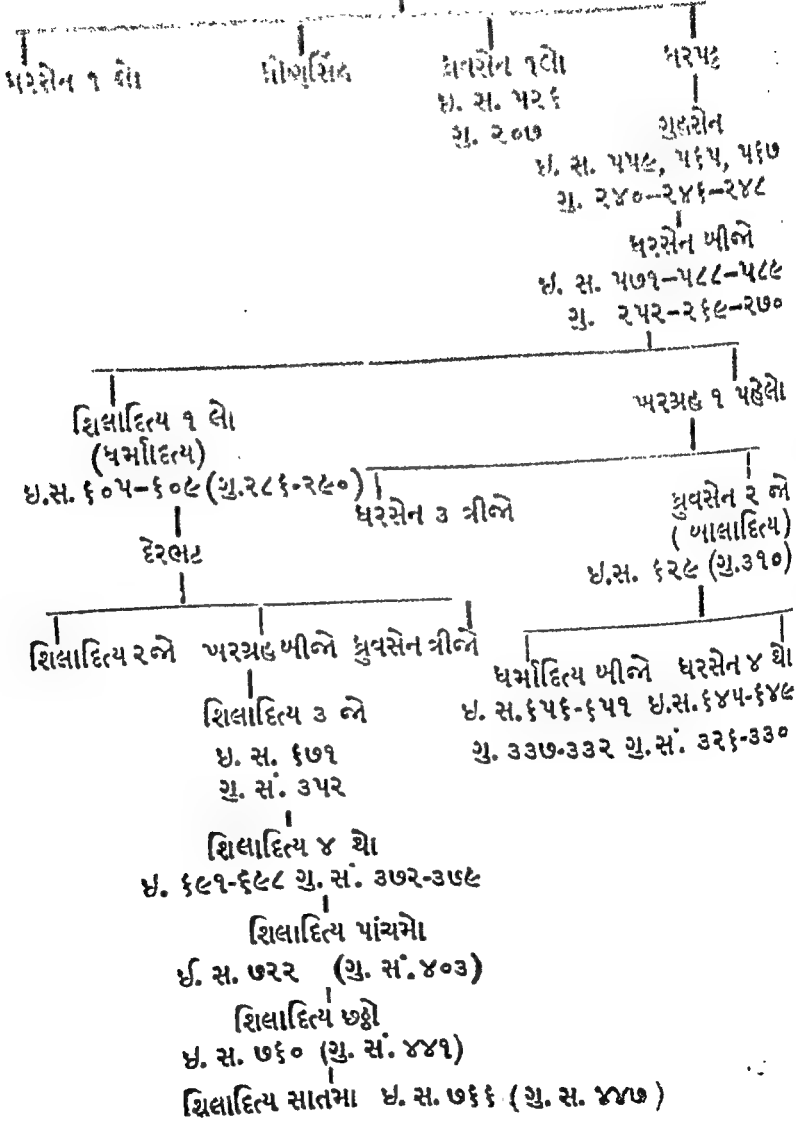
(૨૭૪)

વસુભીવંશ વૃક્ષ.

(ખ. સ. ૫૦૯-૭૧૬)

ભટ્ટાર્ક.

ખ. સ. ૫૦૯-(ય. ૧૯૦૬)

(૨૭૫)

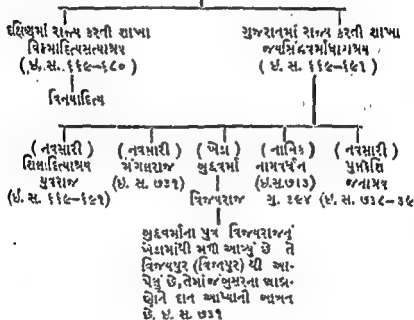
ચાલુક્ય રાજાઓનો અમલ.

ઈ. સ. ૬૩૪-૭૪૦

ચાલુક્ય વંશવૃક્ષ.

પ્રમોચિવલ્લભસત્યાગ્રય.

દર્શવર્ધનને છતનાર (ઇ. સ. ૬૧૬-૬૪૦)

તામ્રતેજો ઉપરથી ગુર્જર રાજાઓનું રાજ્યવંશવૃક્ષ.

૧ દ્વિપદેવો ઇ. સ. ૫૮૦

જયસદ્ પદેવો ઇ. સ. ૬૦૧

૨ જીત્તે ઇ. સ. ૬૩૩

જયસદ્ જીત્તે ઇ. સ. ૬૪૧

૩ તોત્તે ઇ. સ. ૬૮૦

જયસદ્ તોત્તે ઇ. સ. ૭૦૧-૭૩૪

(૨૭૫)

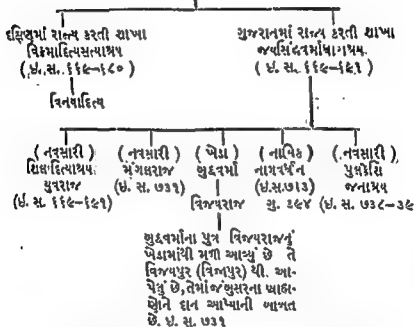
ચાલુક્ય રાજઓનો અમલ.

ઈ. સ. ૬૩૪-૭૪૦

ચાલુક્ય વંશવૃક્ષ.

પુલકેશિવલ્લભસત્યાશ્રય.

૬૪૧ વર્ષનને અંતાર (ઇ. સ. ૧૧૬-૧૪૦)

તામ્રલેખો ઉપરથી ગુર્જર રાજઓનું રાજ્યવંશવૃક્ષ.

૧ દ્વ પહેલો ઇ. સ. ૫૮૦

જયભટ્ટ પહેલો ઇ. સ. ૬૦૫

દ્વ બીજો ઇ. સ. ૬૩૩

જયભટ્ટ બીજો ઇ. સ. ૬૫૫

દ્વ ત્રીજો ઇ. સ. ૬૮૦

જયભટ્ટ ત્રીજો ઇ. સ. ૭૦૬-૭૩૪

રાષ્ટ્રકૂટ

(ઇ. સ. ૭૪)

(દક્ષિણમાં માન્યખેડ માવખેડ)	માનાક	૧ દંતિવર્ગ
	દેવરાજ	૨ ઇન્દ્ર ૧
	ભવિષ્ય	૩ ગોવિંદ ૧
	અભિમન્યુ	૪ ક્રક્રવ અથવા

૫ ઇન્દ્ર ખીન્ને	ધ્રુવ
આશરે ઇ. સ. ૭૩૦	ગોવિંદ
૬ દંતિદુર્ગ-(દંતિવર્મા)	૬ ક્રક્ર ખીન્ને
સદ ૬૭૫ ઇ. સ. ૭૫૩	સદ ૬૬૯ સ.

૮ ગોવિંદ ખીન્ને આશરે ઇ. સ. ૭૮૦

૧૦ ગોવિંદ ત્રીન્ને પ્રભુતવર્ગ
વહનિતરેન્દ, વગતુગ, પ્રાયતીવહન.
સદ ૭૨૫-૭૨૮-૭૨૯
(ઇ. સ. ૮૦૦-૮૦૬-૮૦૭)

૧૧ અભિમન્યુ
સર્વ હૃદ સ, યી વહન, સતનીવહન,
વહનિતરેન્દ (સદ ૭૩૬-૭૪૯)
ઇ. સ. ૮૫૧-૮૭૭

અભિમન્યુ
સર્વ હૃદ સ, યી વહન, સતનીવહન,
વહનિતરેન્દ (સદ ૮૮૦-૮૯૦)

જે ક્રક્રવવાડ પર રાજ્ય આવેલું

જે ક્રક્રવ નામનો ગોટા
ઇ. સ. ૭૩૮માં હયાત હતો.
અપર નીકળ્યું છે તેની પર
હતી, મિહિરોએ ધૂમકી
કથાઓ છે.

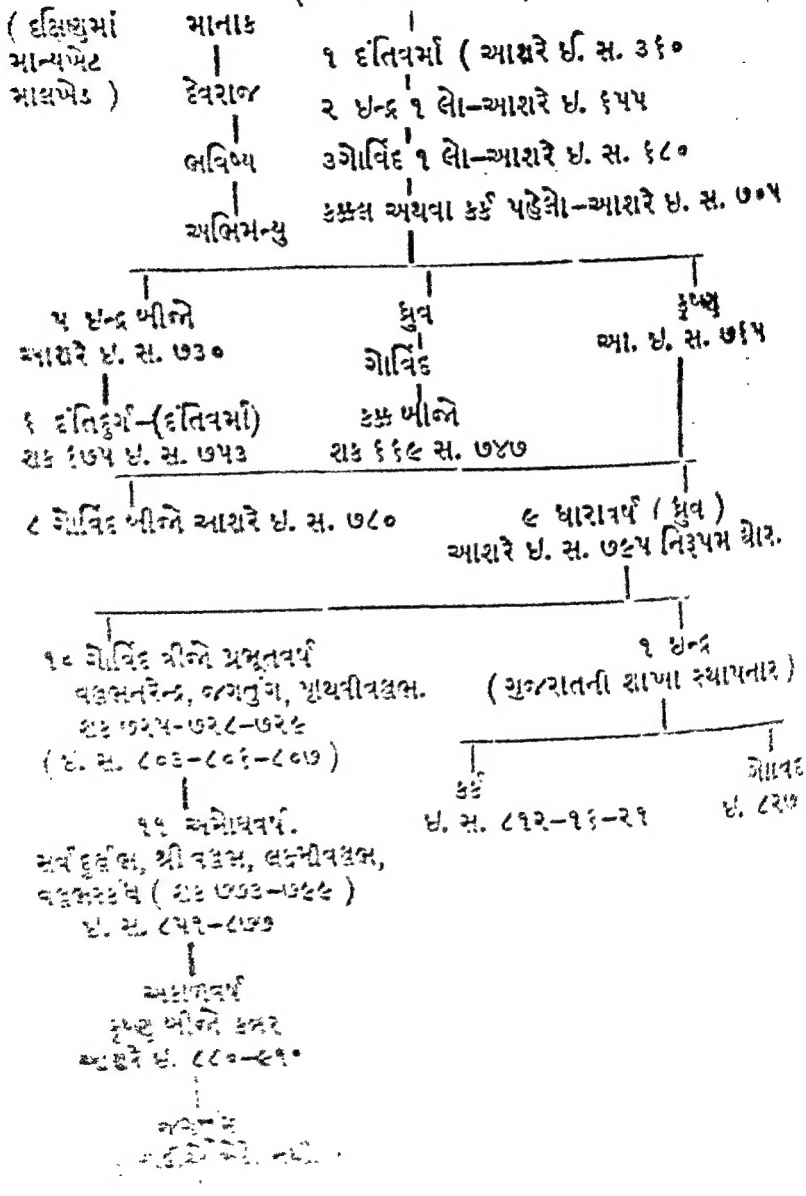
છે, અગ્રિકનો તામ્રકેષ

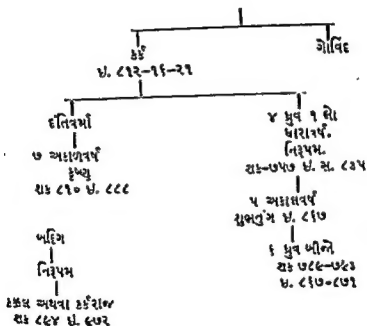
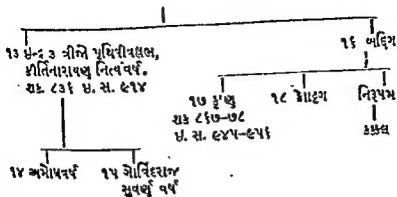
રાણા ગામ છે ત્યાંથી
ધરણી વગર નામનો
કોનો ખંડીઓ રાજ્ય

(૨૭૬)

રાષ્ટ્રકૂટ રાજત્રયો.

(ઇ. સ. ૭૪૩-૯૭૪)

મૈત્રક-મિહિર-મહેર.

પોરબંદરના મેર જાતના રાણા છે.

ઈ. સ. ૫૦૯-૫૨૦ મેર લોકોએ કાઠિયાવાડ પર રાજ્ય થાયેલું હોયું જોઈએ.

કાઠિયાવાડના ઉત્તર પ્રદેશ જૂમલીમાં જૈકદેવ નામનો મોટો સ્વતંત્ર પ્રખ્યાત મિહિર રાજા જૈકદેવ થયો. ઈ. સ. ૭૩૮માં હયાત હતો.

ઈ. સ. ૮૬૭ નું રાષ્ટ્ર કૂટ ધ્રુવનું તામ્રપત્ર નીકળ્યું છે તેની પર એક બળવાન મિહિર રાજાએ ચઢાઈ કરી હતી. મિહિરોએ જૂમલી વસાવ્યું જૂમલીના જોઠવાઓની ઘણી દંત કથાઓ છે.

જાચિકના તામ્ર લેખમાં મકરનું ચિહ્ન છે. જાચિકનો તામ્રલેખ વિ. સં. ૫૮૫ ની સાલનો છે.

ધ્રોળકેથી ધંધુકા જવાના રસ્તા પર હફદાલા ગામ છે ત્યાંથી નીકળેલા તામ્રપટમાં ઈ. સ. ૯૧૭માં વઢવાણમાં ધરણી વરાહ નામનો ચાપવંશનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે મહીપાલનો ખંડીઓ રાજા હતો—

